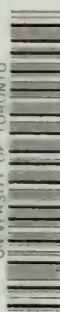

PERSIAN HISTORICAL TEXTS

VOLUME III

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00888622 8

THE TADHKIRATU 'L-AWLIYA

(FIRST PART)

OF SHAYKH FARĪDU 'D-DĪN 'ATTĀR

EDITED BY

REYNOLD A. NICHOLSON

WITH CRITICAL INTRODUCTION BY

MIRZĀ MUHAMMAD OF QAZWĪN

PERSIAN HISTORICAL TEXTS, Vol. III.

FARÍDU'DDÍN 'AṬṬÁR'S
TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ

(PART I)

EDITED BY

REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.

‘Attār
PART I OF
THE
TADHKIRATU ‘L-AWLIYÁ
("MEMOIRS OF THE SAINTS")

OF
MUḤAMMAD IBN IBRÁHÍM
FARÍDU‘DDÍN ‘AṬṬÁR

EDITED IN THE ORIGINAL PERSIAN, WITH PREFACE,
INDICES AND VARIANTS,

BY
REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.
*Lecturer in Persian in the University of Cambridge, and
some time Fellow of Trinity College, Cambridge.*

WITH A
CRITICAL INTRODUCTION
BY
MÍRZÁ MUḤAMMAD
B. ‘ABDU ‘L-WAHHÁB-I QAZWÍNÍ.

LONDON:
46, Great Russell Street,
LUZAC & Co.

LEIDE:
LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE
ci-devant
E. J. BRILL.

1905.

BP

189

.4

F4

1905

v. 1

711764

PREFACE.

Mysticism is so congenial to the Persian race, and its influence has been so great in almost every department of their life and thought, that some knowledge of the history and doctrines of the Şúfís, as the Muḥammadan mystics call themselves, is absolutely indispensable to the student of Persian literature. Apart from this general consideration, the inclusion of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* in the present Series seems to be justified by the fact that it is the oldest work of the kind in Persian ¹ and that, although deficient in dates and biographical details of any sort, it contains a large amount of material which is not to be found in the later Biographies or, so far as I know, anywhere else. Its value as a source for the history of Şúfism can hardly be overestimated. Compared with Jámí's *Nafahátu 'l-Uns*, it has this immense advantage, that its articles being much fewer

¹ The *Kashfu 'l-Maḥjúb* composed probably about a century and a half earlier by 'Alí b. 'Uthmán al-Jullábi al-Hujviri (see Rieu's *Persian Catalogue*, p. 343) cannot be classed among the *Tadhkiras* in respect of its form and arrangement. Another work of the same period as the *Kashfu 'l-Maḥjúb*, viz. the *Tabaqátu 'ş-Şúfiyya* by 'Abdullah b. Muḥammad al-Anşári al-Harawí († 481), is no longer extant, though we have a modernised and enlarged recension of it in Jámí's *Nafahátu 'l-Uns*. By an oversight I have included it (p. 18 *infra*) among the *Arabic* works which 'Aḥḥár may have used. It was, indeed, derived from the Arabic *Tabaqátu 'ş-Şúfiyya* of Abú 'Abdu 'r-Raḥmán as-Sulamí († 412), but was itself written, as Jámí expressly states, in 'the ancient dialect of Herát', i. e. in archaic Persian.

in number are far more exhaustive; where Jámí gives only a rapid sketch 'Aṭṭár draws a full-length picture: thus (to take three of the most important Shaykhs noticed in this volume) the articles on Dhu 'n-Nún, Báyzíd of Bisṭám, and Sarí as-Saqatí, whom Jámí dismisses in six and a half pages, occupy about seventy-five in the present edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*. One can readily perceive that without such fullness of treatment the task of tracing the development of Šuḫfí doctrine, and of determining what was contributed thereto by individual theosophists, would be extremely difficult and precarious, if not altogether impracticable. From a literary point of view, moreover, the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* is not unworthy of attention as an excellent example of early Persian prose, plain, terse, and dignified. These characteristics are no doubt largely due to the Arabic originals from which, as 'Aṭṭár acknowledges, the great bulk of the work is compiled. It has preserved many archaic forms, of which I propose to give a complete list in the Preface to Part II. The following are especially remarkable.

(1) In the Past Conditional instead of the usual کردی (2nd Person Singular), کردیسی, and کردیدی we find کردتی, کردمانی, and کردتانی. The origin of these forms must be referred to the Pahlaví construction of the Past Tense (which also occurs in some Persian dialects)¹ by means of the verb-stem and the pronominal suffixes, *e. g.* ت کرد... 'thou didst', مان کرد... 'we did', and so on. In the forms which we are now considering the pronominal suffix is attached to the verbal stem — not, as is generally the case in Pahlaví, to some preceding word — and the یی استماری is appended. The forms in مانی are by far the commonest and appear

¹ See for example, the poem of Sa'dí printed in Prof. Browne's *Notes on the Poetry of the Persian Dialects*, J. R. A. S. (1895) p. 795 sqq., especially the 6th verse and the commentary *ad loc.*

with varying frequency in almost all the manuscripts that I have used; in one MS. (C.) they have, unless I am mistaken, entirely displaced the regular form. کردتی, for which we also find کردئی, is comparatively rare, while I have not been able to discover more than a single example of the second person plural with تانی.

(2) ید for یت in the second person plural. This is probably a dialectical peculiarity, as it occurs only in the Leyden manuscript.¹

(3) قی, which I take to be a dialectical form of قین, is sometimes used adverbially in the sense of 'just', 'precisely'; e. g. قی چون در ماند (p. ۷۱, l. ۹), قی وقت سحر (p. ۱۳۸, l. ۲۴). Through not understanding this usage I have wrongly ejected it from the text in one or two instances which are recorded in the list of variants.

Most MSS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* with which I am acquainted consist of seventy-two biographies or less²; but several copies have also a Supplement or Appendix containing usually from twenty to twenty-five additional articles on illustrious Shaykhs of a later period. As this Supplement is undoubtedly old and includes much interesting matter, I have decided to incorporate it in the present edition and shall therefore leave the question of its genuineness, the MSS. on which its text is founded, and other points that may suggest themselves concerning it, to be discussed in the Preface to Part II. For the sake of clearness, I shall apply the name *Tadhkiratu 'l-Awliyá* solely to the main

¹ The same form occurs in the British Museum MS. Or. 249 (see Rieu's *Persian Catalogue*, p. 342) and is noted, as Prof. Browne has informed me, by Shukovski on p. 8 of his edition of the *Asráru 't-tawhid fi maqámátí 'l-Shaykh Abi Sa'id* (St Petersburg, 1899), which is the second work contained in the above-mentioned MS.

² Hájji Khalífa (II, 258 in Flügel's edition) says that it contains the biographies of seventy Shaykhs.

body of the work, i. e. to the 72 biographies beginning with Ja'far-i Šadiq and ending with Husayn b. Mañšur al-Ĥalláj.

Six manuscripts have been used in preparing this edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliya'*:

(1) N° 929 (Cod. 281 Warn.) in the *Catalogue* of the Leyden University Library (Vol. III, pp. 17—19); denoted by the abbreviation **L**.

Thanks to the kind offices of Professor M. J. de Goeje this old and splendid MS., which forms the basis of my edition, was sent to me in London during the autumn of 1900 and I was allowed to retain it until I completed the transcription on the 25th of January, 1901.

(2) Add. 19,806 in the British Museum, described at p. 344 of Rieu's *Catalogue* (**M**).

This is a fine manuscript of the 14th century. My acquaintance with it dates from May, 1899, when I began work on the *Tadhkiratu 'l-Awliya'*. The copy which I took in order to provide myself with a text for purposes of collation was finished on December 20 in the same year.

(3) N° 578 in Pertsch's *Verzeichniss der Pers. Handschr. d. Königl. Bibliothek zu Berlin*, where it is described at p. 548 (**B**).

I collated this old but somewhat imperfect MS. with the text of **M**. during a visit to Berlin in the summer of 1900.

(4) A MS. in the Bibliothèque Nationale which at present bears the number *Supplément persan* 1108 and which will be described in M. Blochet's forthcoming *Catalogue* under the heading *Persan* 403 (**P**).¹

¹ Having mislaid my note of the number and description of **P**., I asked Mr. A. G. Ellis of the British Museum whether he could enable me to identify it, and he suggested that it might be N°. 1108 *Supplément persan*, which is mentioned by Pavet de Courteille in the Preface to his *Tezkerch-i-Evliâ ... traduit sur le MS. originaur de la Bibliothèque Nationale* (Paris, 1889), informing me at the same time that M. Blochet was actually at work upon a

In June 1901 this MS. was deposited for my use in the Library of King's College, Aberdeen, where I collated about half of it with the text of **L**. My sincere thanks are due to M. Léopold Delisle and the Authorities of the Bibliothèque Nationale for the prompt courtesy with which they granted the loan, as well as to Mr. P. J. Anderson M. A., LL. B., the Librarian of King's College, who gave me every facility for working in the Library at whatever times I found most convenient.

All the foregoing MSS. are ancient and, with the exception of **M**., write $\dot{\text{z}}$ for z at the end of a syllable in words of Persian origin.

(5) N° 1051 in Ethé's *Catalogue* (1903) of *Persian Manuscripts in the Library of the India Office* (I).

This valuable MS., which the Administration with its accustomed liberality permitted me to borrow for a lengthy period, contains the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* together with the Supplement (97 biographies in all). It is comparatively modern (dated the 25th of Jumáda 'th-thání, 1091 A.H. = July 23^d, 1680), and the archaic forms have often been corrected by another hand.

(6) A beautifully written MS. which was generously placed at my disposal by my friend and colleague, Professor E. G. Browne, for whom it was copied in Constantinople by 'Abdu 'l-Husayn Kirmání. It is dated the 1st of Dhu 'l-Hijja, 1309 A. H. (C).

On the whole this is the best of all the MSS. that I have examined. It is more correct than **L**. with which as a rule it agrees very closely, so that the labour of making a fresh

Catalogue of the Persian MSS. in the Paris Library. I therefore communicated with M. Blochet, who very kindly identified the MS. and sent me a full description, from which I have extracted the details given above. M. Blochet adds: L'écriture est un bon neskhi persan avec encadrements et frontispices de la fin du VIIIe ou plutôt des premières années du VIIIe siècle de l'hégire.

collation — for it did not come into my hands until shortly before I received the first sheets of the text from the printers — has been amply repaid.

Besides these six manuscripts, I was able to borrow from the Library of the India Office and consult at leisure

(7) The lithographed edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* (Lahore, 1889) which I denote by the abbreviation **H.**¹

The Lahore edition, though not always easy to read, offers a full and tolerably correct text which includes the Supplement already mentioned. Its principal defect, apart from the absence of indices, is the modern character of the language compared with that of the older MSS. — a circumstance which deprives the work of its philological value and also, to a great extent, of its literary charm. The collation of **H.** and the final correction of the text was completed on the 12th of June, 1902.

Without attempting to define exactly the relation of these texts to each other, I may state the general conclusions at which I have arrived. The MSS. fall into two families, viz. **LCB.** and **PMI.** Of the former, which is probably the older, family **L.** and **C.** are superior to **B.**, which is disfigured by many errors and lacunae. Between **L.** and **C.** there is little to choose. The language of **L.** is slightly more archaic, but the difference is not nearly so marked as the modern orthography of **C.** (which writes پ, چ, ذ instead of ب, ج, ذ) might lead a casual observer to suppose; and it would be of interest to know whether these letters are distinguished in the archetype of **C.** or whether the distinction was introduced by the copyist, 'Abdu 'l-Ḥusayn Kirmání. In point

¹ I have recently acquired an edition lithographed in Bombay and dated 1321 A. H. = 1903—4, which contains 96 biographies.

of correctness, as I have said, **C.** has a considerable advantage over its rival. With regard to the second family, **P M I.**, the first-named, to judge from the orthography and language, is the most ancient; **M.**, old as it is, distinguishes و and و and is less rich in archaic forms; while we have seen that **I.** belongs to the 17th century. The texts of **P.** and **I.** are strikingly similar and generally much closer to **L C B.** than is that of **M.**, which sometimes appears to exhibit an independent recension: indeed I am not sure that it should not be placed in a class by itself. The text of the lithograph (**H**) may be described as a blend of the two families; but as I have not gone exhaustively into the matter, I cannot say to which of them it is related more nearly.

Although in the Leyden *Catalogue* (Vol. III, p. 17) the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* is called "liber rarissimus", many manuscripts of the work in addition to those which I have consulted are preserved in English and European libraries. The British Museum possesses three (Rieu's *Catalogue*, p. 344); the India Office four, of which one is incomplete (Nos 1051—1054 in Ethé's *Catalogue*); the Bodleian four (Nos 622—625 in Ethé's *Catalogue*), three of which contain the Supplement; the Königlische Bibliothek at Berlin six (Nos 578—583 in Pertsch's *Verzeichniss*); while in M. Scherer's collection recently acquired by the Bibliothèque Nationale there are two copies (Nos 1381 and 1466 in Blochet's *Catalogue*) the former of which is an MS. of the 13th century. I enumerate these for the benefit of any one who may be more sanguine than myself as to the probable results of further collation; for personally I am convinced that while the text now published is capable of being considerably improved, it is mainly to the *Arabic* sources of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* that we must turn for assistance. 'Aṭṭār does not name the works from which he drew his material, and the authorities whom he cites are probably in most cases quoted

at second hand, but doubtless many sayings and anecdotes in the *Tadhkiratu 'l-Awliya* are to be found in such Arabic works, for example, as the *Hilyatu 'l-Awliya* of Abú Nu'aym al-Iṣfahānī (see the Leyden *Catalogue*, Vol. V, p. 209 sqq.). My efforts in this direction have been confined to the famous *Risala* of Abu 'l-Qāsim al-Qushayrī († 465 A. H.) and the *Larwaqihū 'l-Anwār* of 'Abdu 'l-Wahhāb ash-Sha'ránī († 973 A. H.): for more extensive and prolonged research I have at present neither the time nor the inclination.¹

A few words may be added concerning the author and the motives which led him to compile his 'Memoirs of the Saints'.

Muḥammad b. Ibráhīm Farídu'ddín al-^ʿAṭṭár was born in 513 A. H. = 1119—20 A. D.² at Kadkan (according to others at Shádyákh), a village near Níshápúr. His father, Ibráhīm b. Ishāq Kadkaní, was a highly respectable druggist, and on his death Farídu'ddín at first followed the same profession; hence the surname (al-^ʿAṭṭár) by which he is generally known. The story of his conversion to Ṣúfism as told by Jámí and Dawlatsháh may or may not be true: similar tales of 'repentance' (*tawba*) occur in almost every one of 'Aṭṭár's biographies.³ At all events he embraced the contemplative life, studied under Shaykh Ruknu'ddín Akkáf and Shaykh Majdu'ddín Baghdádí, and became profoundly versed in mystical learning. 'Aṭṭár is the second of the great Ṣúfí poets: the successor of Saná'í and the precursor of Jalálu'ddín Rúmí. His poetical works comprise a *Díwán* and many *math-*

¹ Al-Qushayrī's work contains a great number of the Sayings and Anecdotes (the latter often abridged) which 'Aṭṭár has translated into Persian. In the next volume I hope to give a Comparative Table for purposes of reference.

² This date given by Dawlatsháh is almost certainly too ancient.

³ Jámí, *Nafahātu 'l-Uns*, p. 698; Dawlatsháh, ed. by E. G. Browne, p. 187 seq. Ouseley, *Notices of Persian Poets*, p. 236 seq. Noteworthy in this connection are the words of 'Aṭṭár himself (p. 5, l. 13³ *infra*): بے سمبے از كوٹ كے باڈ (or بے).
دوستی این ضیفد در دلم موج می زد

navis, of which the best known are the *Manṭiqu 'l-ṭayr* or 'Speech of the Birds', and the *Pandnāma* or 'Book of Counsel'. Dawlatshāh tells us that towards the end of his life 'Aṭṭār ceased to write poetry except *rubā'iyāt* (quatrains); and this statement appears to be supported by the fact that very few Persian verses are found in the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, and of these all that have good MS. authority are, I think, *rubā'is*. 'Aṭṭār is said to have been slain by the Mongols in 627 A. H. = 1229—30 A. D.

In his Preface the author declares that after the Koran and the Traditions of the Prophet — on whom be peace! — nothing surpasses the Sayings of the Saints; and that accordingly he made this collection for his friends and himself and for any one who has a mind to read it. He will not explain the Sayings (*a*) for brevity's sake (*b*) because he does not wish to mix his own words with those of the Saints except in order to defend them from attack by 'outsiders', ¹ (*c*) because the Sayings should explain themselves (*d*) because there are many different kinds of Saints, and it is impossible to discuss such topics without running to great length. The following motives induced him to compose the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*:

1. He was begged to do so by his religious brethren.
2. He hoped that some of those who read the work would bless the author and thus, possibly, secure his welfare beyond the grave.
3. He believes that the words of the Saints are profitable even to those who cannot put them into practice, inasmuch as they strengthen aspiration and destroy self-conceit.
4. Junayd said: '*Their sayings are one of the armies of*

¹ The author finds occasion to intervene for this purpose in several passages of his work.

Almighty God whereby He confirms and reinforces the disciple, if his heart be dejected'.

5. According to the Prophet, 'Mercy descends at the mention of the pious': peradventure, if one spreads a table on which Mercy falls like rain, he will not be turned away portionless.

6. 'Aṭṭār trusts that the blessed influence of the Saints may be vouchsafed to him and bring him into happiness before he dies.

7. He busied himself with their sayings in the hope that he might make himself to resemble them, for *man tashabaha bi-qawmin fa-huwa minhum*.

8. The Koran and the Traditions cannot be understood without knowledge of Arabic, wherefore most people are unable to profit by them; and the Sayings of the Saints, which form a commentary on the Koran and the Traditions, were likewise uttered, for the most part, in Arabic. Consequently the author has translated them into Persian, in order that they may become accessible to all.

9. Since an idle word (*sukhun-i bāṭil*) often excites keen resentment, the word of Truth (*sukhun-i ḥaqq*) is capable of having a thousandfold effect even though you are unconscious thereof. Similarly, 'Abdu 'r-raḥmān Iskáf said that the reading of the Koran was effectual, although the reader might not understand it, just as a potion of which the ingredients are unknown.

10. Spiritual words alone appeal to the author. Hence he composed this 'daily task' (*wazifa*) for his contemporaries, hoping to find some persons to share the meal which he has provided.

11. The Imám Yúsuf Hamadhání advised some people, who asked him what they should do when the Saints had passed away from the earth, to read eight pages of their Sayings every day. 'Aṭṭār felt that it was incumbent upon him to supply this desideratum.

12. From his childhood he had a predilection for the Şúfis and took delight in their sayings. Now, when such words are spoken only by impostors and when true spiritualists have become as rare as the philosopher's stone, he is resolved to popularise literature of this kind so far as lies in his power.

13. In the present age the best men are bad, and holy men have been forgotten. The *Tadhkiratu 'l-Awliyá* is designed to remedy this state of things.

14. The Sayings of the Saints dispose men to renounce the world, meditate on the future life, love God, and set about preparing for their last journey. "One may say that there does not exist in all creation a better book than this, for their words are a commentary on the Koran and Traditions, which are the best of all words. . . . Any one who reads it properly will perceive what passion must have been in the souls of those men to bring forth such deeds and words as they have done and said".

15. A further motive was the hope of obtaining their intercession hereafter and of being pardoned, like the dog of the Seven Sleepers which, though it be all skin and bone, will nevertheless be admitted to Paradise.

This volume, entitled Part I of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, contains forty of the seventy-two biographies. Oddly enough it begins, after the Preface, with articles on the Imám Ja'far-i Şádiq and Uways-i Qaraní; then follows the list of Şúfí Shaykhs headed by Ḥasan of Başra and brought to a close by Manşúr-i 'Ammár. Among the longest and most important notices I may mention those of Rábí'a (pp. ٥١—٧٣), Ibráhím b. Adham (pp. ٨٥—١٠٦), Dhu 'n-Nún-i Mişrí (pp. ١١٢—١٣٢), Báyzíd-i Bisţámí (pp. ١٣٢—١٧١), Sahl b. 'Abdullah at-Tustarí (pp. ٢٥١—٢٦٨), Sarí as-Saqatí (pp. ٢٧٢—٢٨٢), and Yahyá b. Mu'ádh ar-Rází (pp. ٢٩٨—٣١٣). The arrangement is

not chronological — at least not strictly so — and if the author was guided by any other principle, I have failed to detect it.

As regards textual matters the reader will find further information in the introductory note to the list of variants.

Finally, it is my pleasant duty to express in the warmest terms my gratitude to my friend and colleague, Professor E. G. Browne, with whose help I first trod the thorny paths of Şufiism, and whose generous encouragement and support have enabled me to publish the result of my labours in the Series of Persian Historical Texts which his unflagging energy and enthusiasm have so successfully inaugurated. I had expected to be further indebted to him for a Persian Preface as abundant in matter and charming in style as those which have appeared in former volumes of the Series. So little, however, was known of ‘Aṭṭār’s personal history that it seemed desirable to try whether any fresh facts could be gleaned from a careful examination of his poetical works: for, in this respect, the *Tadhkiratu ’l-Awliyá* is barren. At Professor Browne’s suggestion the task was undertaken by a native scholar of rare learning and judgement, Mírzá Muḥammad b. ‘Abdu ’l-Wahháb-i Qazwíní, whose critical introduction may safely be left to speak for itself. Would that we had more such monographs on the great Persian authors, to say nothing of the lesser luminaries!

REYNOLD A. NICHOLSON.

CAMBRIDGE, October 12, 1904.

VARIANTS.

Some account of the MSS. which I have used in preparing this edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* will be found in the Preface to the present volume. I have carefully collated the Leyden MS. (L.), which forms the basis of my text, with the MSS. of the British Museum and the India Office (M. and I.), with the excellent MS. in the possession of Professor E. G. Browne (C.), and with the edition published at Lahore in 1889 (H.); also, as regards the greater part of the work, with two MSS. preserved in the Royal Library at Berlin and in the Bibliothèque Nationale (B. and P.). The contents of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* include (1) Sayings of the Saints (2) Legends and Anecdotes relating to these personages. So far as the former class is concerned, the MSS. are generally in close agreement; but the various readings deserve attentive consideration, and all of any importance have been noted. The narratives, on the other hand, while virtually identical in substance, exhibit astonishing differences of form. As I have had occasion to observe elsewhere, it is no exaggeration to say that two versions of an anecdote often agree just as might be expected if we knew that they had been written down, after a long interval of time, by two individuals to whom they had been dictated simultaneously. Variations of this sweeping character defy the collator; if they are to be recorded at all, the parallel versions must be transcribed in full — a wasteful and unprofitable method which has not been adopted in the following pages. I have not attempted to utilise systematically the Arabic sources from which 'Attár compiled his work. What these are can only be conjectured, as he himself gives no precise indication, but probably he had at hand such well-known works as the *Hilyatu*

'*l-Awliyá* by Abú Nu'aym al-Iṣfahání († 430 A. H.), the *Risála* of Abu 'l-Qásim al-Qushayrî († 465 A. H.) and the *Ṭabaqátu 's-Súfiyya* by 'Abdullah al-Anṣarî al-Harawî († 481 A. H.), on which Jámí founded his *Nafahátu l-Uns*. Besides the compositions of Qushayrî (ed. by Ibráhím 'Abdu 'l-Ghaffár ad-Dasúqí, Cairo, 1287 A. H.) and Jámí (Calcutta, 1853) I have made use of the *Lawáqihū 'l-Anwár* by 'Abdu 'l-Wahháb ash-Sha'rání (Cairo, 1299 A. H.).

As already stated, it is the text of the Leyden MS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* that is now edited with the necessary corrections; and nearly all divergences from this text, however trivial, are mentioned in the following list. Some omissions evidently due to the copyist have been supplied, and I have occasionally added a few words which, though wanting in L., appear in all or most of the remaining MSS. Peculiarities of language, spelling, etc. have usually been left untouched. Besides selected variants a number of corrections will be found below, which were made too late to be inserted in the text; and these, I hope, will be duly noted by the critical reader.

1, 1. After الرحيم L. adds وبه نستعين — 3. ذرى is an emendation for ذوى, the reading of H. and of all the MSS. except C, which has ذى. Possibly, however, ذوى is correct. B. has اعنان — 4. H. السناء for الثناء. — 6. IM. المخترفين; B. المتكرفين. — 7. M. المنغمسين for المنغمسين; H. المغتمسين. For المتغلغلين, the reading of C., the other MSS. have المتعلقين, which recalls Dante's *Sospesi* and is perhaps admissible; H. has المتعمقين. — 9. H. والتوفيق; C. واولام والتوفيق. — 10. B. inserts معمورين after فصاروا; CP. لالمحمد for للمحمد. — 11. L. عن الاعواء الاعواء. L. مغمورين. عن تخائل الاضلال وتماييل. — 12. L. عن for في. IM. الانشاء for الاشياء. L. adds على سوابق جزيل النعماء ونستعينه على تتابع عميم الآلاء. — 13. L. نادانا بقلمه وآذانا بفيه. — 19. LBMH. يرفع; I. ترفع; text as in C. — 20. L. وقيل بحده; M. وقيل بحده; P. وقيل بحمد; B. وقد; H. بهدية انوار; BIM. بهديته انوار; H. بهديته انوار; text C. LBI. لافناء. — 22. L. النبيين for النبيين. — 23. L. نقضوا. L. اتباعهم for عبادهم.

2, 1. P. شواعب. L. بها for بها. — 2. M. لواجب for لواجب; I.

وافتنع (supplied) for دفع. — 3. L. و دبلغ. L. تراجم. B. نواجب; H. امتنع. C. ممّا for بما. — 4. L. آیات انعم. . . : the first word is illegible owing to a rift in the paper; M. غایات انعم; IH. غایات الغم; CP. یستهلككم; M. بما یستملكه. L. عنایات انعم. B. غایات الغم; C. یستحله; IH. یستحله; text BP. M. انوار for الوان. L. الجلال (last letter supplied) for الجلايا. — 8. C. تغلغل. — 12. L. مقالست. B. افكار for تكرار. — 14. BM. have علم instead of عالم before اذنی. B. جهل for علم before عالم; PH. جهان. — 15. After انبیا اند C. adds: علیهم السلام بعضی بدل آدم بعضی بدل ابراعیم بعضی بدل موسی بعضی بدل انجای. — 24. L. ایذجا.

3, 1. LH. بجوامع. C. فی for لی. — 3. L. حکایات و اضافات. — 5. M. سخن خود را. — 11. C. چه اعلند. — 12. L. یکدیگرا for یکدیگر. — 14. L. کتاب for زبان. — 23. The form حی is in L. only.

4, 6. C. ننگ او بدو نماید. — 7. After مشاعده کند B. proceeds: جنانك شیخ ذو النون رحمة الله علیه مبقرمايد لا تنزن الخ; الموفقین. — 8. I. مردان راه. — 9. IC. دیگر باعث and ending with نگرداند (l. 18). Text from P. — 16. C. تنزیل for تنزیل. — 24. L. omits را after ایشان.

5, 1. L. omits را after اخبار. — 3. Read بناری. — 4. M. فایده for خبر. Instead of خبر for اثر. L. کینه for نکته. — 6 B. ظاهررا. BC. شامل. C. has آکاف; P. اکاف; B. عکاف; M. المكاف; I. om., text LH. — 9—10. The form حی occurs in L. only. — 15. M. سینا for سیاه; H. سبّاح. After سیاه B. has اصفهسانی *suppl. in marg.* L. om. و آن صاحب چه خوش گفته: I. proceed: شنون. — 18. After سخن از است بیت

روزی که نه بینمت کسی بنشانم * تا نام تو میگویند و من می شنوم
19. C. adds after بیزارست

من هیچ کسم ولی کسی بنشانم * تا او ز تو می گویند و من می شنوم
Dele ابو with BMH. His correct name is حمدانی; see Jámí's *Nafahātu l'-Uns*, p. 428. — 23. LP. باز for با.

6, 6. I. اخیر. — 8. L. روزگار را. — 11. CL. om. این. — 13. B. آرڻ for آورد; CP. آورد. — 17. BIMH. مرد فرد; فرد; C. فرد مرد. — 18. After فردانرا the next four pages in L. have been supplied by a later hand. IMPH. insert درنگرداند after و چگونه عین درد نگرداند. — 20. CPH. شیوه. — 21. P. امام احمد خوارى. In Jámí's *Nafahát* where this passage is cited (p. 697, sixth line from foot)

the reading is محمد الدين بغدادى — 22. P. اسفہسالاران. — 24. I. نظاره گيان; BC. نظارگان. — 25. BMH. قسمتى.

7, 2. L. نقلست for ديگر. — 6. LBM. omit the passage beginning دوستى دوستان نومى کنم سگى قدمى چند and ending كسم و از هيچ كسانم; text from P. — 8. LB. سخنيا. After سخن را B. has عبيدكس نيم و همه ايشان اند. Instead of اما محب ايشانم C. has اما اگر مارا پرسند شما كيانيد گوئيم ما هيچ كسان پادشاهيم اما همه ايشانند. — 11. L. اين اسامى.

8, 8. L. دارائى, which appears to have been the form used by 'Attār, as it occurs in rhyme (p. 229, l. 8 *infra*) Qushayrī (p. 17, l. 23) has دارانى which he derives from داران, a village near Damascus. — 20. L. خفيف for خبيف.

9, 4. L. سمنون for سلمان. — 6. L. omits the name of محمد بن عبد الله روعدى and ابو الخير اقطع. The latter *nisba* is corrupt and should, I think, be written تروغمدى (cf. *Marāṣidu 'l-Ittilā'*, p. 203, last line, and Qushayrī p. 126, l. 2, where the same person is called Abū 'Abdullah التروغمدى). — 10. L. omits the name of عبد الله منازل. — 21. B. آن جگر گوشه مصطفى. H. ins. انبيا before سيد. — 22. BIPH. ins. ابو محمد before جعفر. L. om. اگر. — 24. L. om. اما انج down to است بونده.

10, 2. L. om. روایت البخ و down to آمده است, but the words are suppl. in marg. — 4. L. om. امام. — 7. L. قده for قبله. — 8. L. الهيانرا for ايشانرا; P. عاميانرا; BC. omit the clause; text IH. — 10. Here the original hand resumes in L. — 13. L. om. بحقيقت. — 14. L. باطنى. — 18. CIH. omit the Arabic distich, but in I. it is suppl. in marg. — 21. L. بس اى فصول. L. كه for اگر. L. زندانى. — 22. L. كار for انكار. — 24. L. om. باك. — 25. H. كار for انكار.

11, 13. The words دواج بر are in LC. only. In L. دواج is written below دواج. — 14. MIH. بهوش باز آمد. text LB. — 15. Read ازدهائى. L. كسى آن لى. — 20. L. om. به. — 21. BC. همرا; M. بنيت صحیح. — 25. LH. اصل for اصل.

12, 11. LB. محارب. — 12. C. الصفا. — 13. L. خيزى for خيزى. H. has زى عمل گرانايه with variant زرى. The *Lawāqih* (p. 42, l. 20) has جبته من خر.

13, 7. CIH. دستة. — 9. نقلست البخ. M. omits this anecdote. —

11. L. om. اقا. — 12. B. لا اعبد. — 20. BPH. با فرار. — 22. C. با او. دادم for بردم.

11, 1. L. om. هر. — 3. L. طاعتی. C. om. from از وی to خدای. — 7. L. om. را. — 10. B. جنب for حب. — 15. LIP om. from برای نفس to نفس. — 20. L. معاينة معامله. — 21. IM. و گفت از نیکبختی الخ. omit this saying. — 24. L. چهارم for دیگر.

15, 1. L. دیگر for بنام. After H بفروشد H has کند طمع در آن to گفتند so IP. — 2. IMPH omit from طمع در آن. — 4. Read دوزخ. — 6. L. بایستی for باسیه. — 7. C. بوسر نوح و زن لوطرا. — 11. L. قبائی for قبا. — 13. Read اویش. — 18. L. بیافرید. — 23. قبائی for قبا. occurs in BC. only.

16, 3. BMPH. omit from ترا چرا بیند to گهیزد الهی. After ترا چرا ای محمد ترا از بهر ما میدیدند کسی که ما را تواند C. adds: دیدن ترا بچه بیند دیدن تو بی ما چه سود دارد دیدن ما بی تو چه زیان آرد

آترا که تو نیستی چه سود از هستی * و آترا که تو هستی چه زیان از نیستی — 7. L. om. دو. — 13. H. and the MSS. except L. have شتربانی or بشتربانی. — 19. IMP. انعباد for الاولیاء. — 24. C. بگرونی بگری. بکوفه for بگرونی بگری.

17, 6. L. عرنه; C. عرفه; I. عرفه; P. عرفه; MH. عرفه. I have not been able to ascertain the correct reading, but that in the text seems to be inadmissible. عرنه (Bakrī, p. 655) is the name of a valley near Mecca, whereas the reference here is to some place in Najd, possibly to one of the thirteen localities which Yāqūt (*Mushtarik*, p. 306) mentions under عرفه. — 17. After رسانیده است H. adds: و مرقع خود و نعل غیرتی به بنگر. — 21. L. بنگر. نعل غیرتی بکنون نیک بنگر. C. لعله غیرتی بکنون نیک بنگر. The reading نیک به بنگر (نیک = به) should be restored in the text.

18, 11. H. فاروق . . . دل بگرفت. so M; CP. دل بر گرفت. This form of the second person plural occurs frequently in L. but is not found in the other MSS. L. om. بلی.

19, 4. P. رفقت جوش آورد for وقت خوش آمد. so I. — 5. CMH. که منصب B. که منصب ادب بلند است M. که. L. om. آمد. ادب دوست نیست کی کسی L. که منصب ادب منصب دیگر است H. ادب دوست نیست — 17. Read زان. — 18. P. بازدیدار for دیدید. — 23. L. باز داشتتم. بشناختم.

20, 3. L. om. و من. — 5. C. ارواح. — 6. C. باشند. — 18. M.

المواعظة. — 22. The Arabic is in CL. only. L. لهذا. — 23. L. المواعظة. P. شك for شرك.

21. 5. BIMH. om. فرا. — 7. BMH. om. باى. — 12. IPH. om. نيزش; text LB. — 21—22. L. has in every case هذا for عذه. — 25. After روز آيد M. has a lacuna extending to او (p. 23, l. 18).

22, 4. C. شبانگهرا. — 5. C. زاده. — 8. Read باشى with LBCH. P. بنت. — 16. C. القبر والكفن. — 17. H. حجاب for بنت.

23, 2. LC. محمدت. — 6. B. شناسنده است. IPH. om. from ديگر و سخن اوست. — 12. CH. يقر for ابعاد; P. نفر. — 14. L. om. اوست. — 17. After الزهد H. adds: و طلبت الاستغناء فوجدته في التوكل. — 18. BC. شمردمانى. — 25. BIMH. om. بر آيد. عجا . . .

24, 8. LBIPH. حجره; text CM.

25, 7. CMH. بحسن بن علمى. — 8. The archaic باز is in L. only. After است کرده H. proceeds: و در تحفه آورده است که ارادت حسن. — 9. I. لولوى فروش; P. لولوى فروش; BMH. لولوى. — 12. L. حسن گفت after قراست.

26, 5. CP. كردمانى. — 6. L. om. كسى است. — 7. L. om. كرد. — 10. CP. كردمانى. C. گفتمانى. — 11. L. عاجز ان. — 13. BCP. كردمانى. — 14. C. نگذاشتهمانى. — 18. BCP. كردمانى. C. بدادمانى. C. نگذاشتهمانى. — 22. L. از فيلسوفان.

27. 3. M. بجانب مصر شد. — 18. CIP. آه جگر. — 19. H. جماعتى انبوه. — 22. In the story as told by Qushayrî (p. 63, third line from foot and foll.) Hasan is the interrogator and the answers here attributed to him are put in the mouth of a youth descended from 'Alî.

28, 3. BMPH. علمى for بنى علمى. After ندارد C. adds يعنى بنى علمى. — 4. C. كاش. — After نى يابد C. has the following distich:

ای دوست خدا زبان بدگويسان را
بر خود چو نيست بر كسى چون بندد

— 17. C. حسد. — 22. H. om. نميكنيد. M. بيفكنند. CH. جو. — IP. و اينجا . . . از شيطانست.

29, 4. L. انظر. — 24. نقلست الخ. LB. omit this anecdote. Text from P. — 25. P. قوصى; M. قرطى; C. قرصى; H. قرطى.

30, 1. C. عشتاد for جندين; M. هزار. — 3. L. تا حدى. — 5. After آيد M. adds: از امت من بعد از هشتاد هزار سال. — 8. L. om. يا سخنى بزبان. — 16. L. نکرده. — 25. IMPH. اميخته for تعبیه.

31, 1. BCM. *هم* for *بیم*. — 3. L. om. *وختی*. — 6. L. *یار نست* for *حسن را نامه نوشت*. LBI om. *با تو نیست*. — 7. P. *بیم . . . با تو نیست*. — 9. After *گیر* B. has: *که دنیا خود هرگز نبوده است و آخرت همیشه*; so C. — 10. L. om. *می شنوم کی*. — 12. L. om. *بودن*. — 13. C. *خیررا*; B. *بو سعید بو الخیررا*; C. *خیررا* only. — 23. B. *نصیبین*; C. *نصیبی*. — 25. *نقلست الخ*. IP. omit this anecdote.

32, 5. C. *ندانستید*.

33, 13. L. om. *را*. — 15. L. *گفت*. — 20. C. *حق تعالی را دیدنی*. — 24. L. *آورد*. L. *نسوزن*. — 24. L. *آورد*. L. *نسوزن*. — 24. L. *آورد*. L. *نسوزن*.

34, 17. L. *رفتم*. L. *دیدم*. — 21. L. *بود فرمود*. — 23. L. om. *دید*.

35, 15. C. *سگ بر دار*. — 17. After *من به* H. inserts the following anecdote (cf. Qushayrī, p. 86, l. 20 sq.):

نقلست که بسمع حسن رحمه رسانیدند که فلان کس ترا غیبت کرده است طبعی رطب بنزدیک آمد تحفه فرستاد بر سبیل عذر و گفت باعنی انک احدیت الی حسناتک فآردت ان اکافیک علیها فاعذرتی فآتی لا اقدر ان اکافیک علی الاتمام بمن رسید که حسنات خویش را بجریده اعمال من نقل کرده خواستم که مکافاتیم معذور دار که — 22. IMPH. omit the Arabic. L. *بیزول*; text C. — 23. L. om. *ثابت*. M. *گردان* for *دار*. H. *دار*.

36, 3. C. *خشم*. — 6. C. *ندیدی من*. — 8. *صاحب اسرار چندان بود اما ورع را و زهد را پرده خویش ساخته بود*. — 10. *نفس*. — 10. After *گفت* BC. insert *ما اشدبکم باصحاب*. — 12. L. om. *و اگر*. — 14. *شمارا*. — 14. *شمارا*. — 14. *شمارا*. — 14. *شمارا*. — 19. LM. *ای عرب*. — 21. C. *در طاعت*. — 22. C. *بترس*.

37, 1. L. *باید* for *بود*. — 3. LB. *جکند*. — 5. BM. *چندشین*. — 9. *گفت فکر*. — 11. BM. *مست* for *نیست*. — 12. *ذیت* for *نسبت*. — 14. B omits this saying. Read *سپلمات*. — 14. BCIH. *بیر* for *بیر*. — 19. CIMH. *اعل عقل*. M. *عبرت* for *عزت*. — 24. H. *هزار سال نماز*.

38, 3. L. *جمله* از. — 5. IMPH. omit the Arabic. — 10. C. *بسرانی*. — 22. BC. *ستوری* بدلگام تر از نفس. P. *ستوری* سرکش.

39, 3. BMH. *و باز نامه دنیا*. — 5. *و گفت الخ*. B omits this saying. — 8. C. om. *را*. I. *نماید*.

40, 1. After *مسلمانان* BC. add *بصری*. — 7. L. *روزی*. — 18.

After الموت C. has: شد عليه فقد بقي عليه ذنب — 20. BMPH. آن محرم اسرار آن C. adds: متممکن for ثبگی L. — 24. L. بمقدم ابرار.

41, 2. C. مولد. — 8. L. هجره. Elsewhere (p. 76, l. 6 and p. 138, l. 24) L. offers further examples of this peculiar use of هجی Cf. Preface, p. 7. — 8. LMH. دو for دو. — 13. PH. بنا کرده. — 16. PH. مساجدها خلل. — 25. L. انت منافق. — 19. Read تتوب. — 25. L. مساجدها خلل.

42, 11. L. om. ثلاثه. B. ثلاث را. — 12. نقلست الحج. M. omits this anecdote. — 15. L. om. رفتن. — 16. L. آنک for آنکه. — 18. کردنی in L. only. — 19. L. بخوردی. L. کردند. — 20. Read شکر.

43, 2. After کرد C. inserts: دست بر دست مالک می نهد اورا. آتش نمی سوزد آنکه قدم بر قدم مصطفی نهد صلی الله علیه و سلم اگر آتش دوزخ اورا هیچ نسوزد عجیب و غریب نبود که اگر دهری دست تنها در آتش نهادی دیدی کی چه بر وی آمدی. This construction, instead of the unusual نهانندی, is adopted by H. and all the MSS. except C., which has باید نهاد for نهانندی. —

3. After بدیدی I. has the following lines written on the margin by a later hand: آنگاه مالک بیامد و دهرتی را طلب کرد باز اتفاق کردند که جدا جدا دست در آتش در آزند مالک اول دست خود در آتش نهاد آتش بگریخت و دست مالک را نسوخت چون دهرتی خواست که دست در آتش در آید آتش شعله زد و دست دهری در گرفت بپیمه ظاهر شد که دهری بر باطل است آن دهری بر گشت از مذهب باطل و مذهب اعلی حقی گرفت. — 5. B. کسی ندانست. — 6. C. بعالم عشق. — 24. C. و هرچه رضاء دوست است. P. adds: رفتن بر دوست. — 25. C. خبیالی آن طلب کنم و می دانم کی رضاء دوست در طاعت اوست توبه کردم که دگر در وی عاصی نشوم. — 5. B. کسی ندانست. — 6. C. بعالم عشق. — 24. C. و هرچه رضاء دوست است. P. adds: رفتن بر دوست. — 25. C. خبیالی آن طلب کنم و می دانم کی رضاء دوست در طاعت اوست توبه کردم که دگر در وی عاصی نشوم.

44, 1. L. برابر for بر در. — 2. C. جبهون باز داشت. — 3. L. ده روز چند صبر. — 14. L. اتیشی. — 10. P. تغاری. — 7. CPH. و. — 16. L. om. و گفت.

45, 8. L. بشب. — 10. L. آخر. — 14. L. om. چه. — 15. C. چیهودانند. — 16. C. ببیند. — 17. C. بندان. — 19. The form زبان is in L. only. — 20. L. بدان for بدانی. — 24. C. نهادی. — 24. C. H. دانی. — 24. C. H. نهادی. — 24. C. H. المخففون.

46, 4. BPH. برپا for بسلف; M. درپوا. — 12. BIMPH. بیاسای for بخت. — 13. L. om. قهر. B. مرگ. Qushayrî (p. 207, l. 16) has کسی L. و گفت اگر. — 15. BCMH. ات ابك يخاف البيات.

نیفکنند C. ; خویشتن بیرون نیفکنند مگر من PMH. — 16. کی BIM. — 18. IM. گفتند for گفتست P. ; گفته اند H. ; گفته اند C. — 22. LB. نکرعیده. — 25. IMH. B. omits بیسوی خوش for برنسک نیکو IMH. خوردنی for پالوده و گفت الخ.

47, 1. B. ازین بیاجاره. — 9. L. H. هذا متین. translated in marg. by ضاهر C. ثاوعلوا. B. omits الخ and the next saying. — 17. BMH. کما for که هر. — 19. Qushayrī (p. 79, l. 8) has يفرغ الشيطان من ظله for which 'Attār evidently read من الشيطان من ظله. — 21. MP. سازن می سازن. — 23. L. سبب. L. om. حسن.

48, 3. L. om. اقا. — 18. خفتند for the more usual خسبند occurs in IL. only. — 21. L. نوعی بازشاک. — 22. The words ... که جنین مسلم که والی دنیا. M. دینار for دنیا. — 24. L. خراسان بود.

49, 2. PH. have اقا for نه کی after زعد C. هانا. — 3. IMH. سر تا بدانند که. — 12. L. بزو for بزو. L. om. و گفت. — 13. L. قربت. — 14. L. بدانک for آنک. — 17. B. معاملات. C. معاملات. — 19. IPH. شامل. — 20. MH. معاملات. C. معاملات. — 19. IPH. شامل. — 20. MH. معاملات. C. معاملات.

50, 3. L. نیک دارفتم C. ; اینک من رفتم. the other MSS. and H. have بروم. Perhaps نیک دار رفتم is a more likely emendation than that which I have adopted. — 19. Read بایست. — 23. After کردم P. proceeds : اثر آن در دلهای دوستان خون بدید آوردی so H.

51, 12. جی in L. only. — 14. CIH. مسلوخ گوششت. — 15. بگوئی. — 24. Read حوایج. C. حوایج. — 24. Read بگوئی.

52, 6. L. om. دارم. — 13. IMH. راه بیک روز. — 13. IMH. بطرفه العین بسلیمان. — 13. IMH. بلقیس. After جهل فرسنگ for

53, 9. CH. اقامت. — 14. Read کردتی according to L. — 23. BC. شدمانی.

54, 3. After رفت L. has آمد حبیب الخ. — 14. After آمد مصطفی را علیه السلام وقد رت زدنی علما. M. فرمان. so BH. Instead of الخ I. has فاعلم انه الا الله. — 15. C. چنانکه فرمان آمد رسول اکرم را وقل رت زدنی علما : علم. — 19. L. در باز هوا. — 20. باز این. — 21. باز in L. only. — 22. نقلست الخ. In the story as told by Qushayrī (p. 212, l. 11 sqq.) Shaybān ar-Rā'ī takes the place of Iḥābīb-i 'Ajamī.

55, 1. IMPH. omit the Arabic. — 2. Read این دل کسی with CIMPH. — 11. After گفتنی C. inserts هرگز نبیست خوش هرگز; خوش مباد با یزدان. — 13. هرگزش . . . بیند. (L.); با یزدان ثقت (C.). That با یزدان = نفیل is correct appears from Qushayrî (p. 93, l. 9 seq.): وجدت الكفیل ثقفة. B. has با اینان ثقفه. The words are omitted in IMPH. — 19. C. جوانی را.

56, 2. BCMH. مقتدی for مهتدی. — 3. After بون L. proceeds: و پیشوای مشایخ بون و بو عمرو عثمان در یافتند بون و سخن الخ. — 7. BMPH. om. بدانی . . . و بر. — 9. L. انس و مالک. — 10. L. عنه. — 11. B. درین روزگار. M. در کار خلافت. — 21. L. بسیمار. — 22. L. هه.

57, 7. L. بزمان for زمان (1); text BC.; IMPH. have امان throughout. For زمان دلم الخ Qushayrî (p. 87, 6th line from foot) has انا أنظرک ثقل نفسی احسن نظرة لی منك. — 8. C. خود را بسته. — 14. IMPH. بن الغلام. — 17. L. om. گفت . . . عتیبه. — 18. L. om. بصری.

58, 2. B. خرد for ارد. — 4. BM. یکبار بیش; so H. — 5. After دیدند P. adds: در سرماء سرد با یک بیرعن; so IMH. — 7. L. بشوئید. — 8. Qushayrî (p. 61, last line) has ولم استحل من صاحبه for که سبب میان. CIMPH. om. — 17. L. خواسته ام.

59, 4. LM. نفخه. — 5. کردتی in L. only. C. گزیدمانی. — 6. BMH. رابعه عدویه; CIP. رابعه اعدویه; H. gives مخدومه as a variant. L. ستر و اخلاص. — 9. L. و صفیه. — 11. Instead of الحدیث H. has: و نیتانکم, adding in marg. ولكن ينظر الى فلوبکم. — 14. B. عیاس. — 18. BCMH. حقیقی. H. نیستت for به نسبت. — 21. L. در بس وی نمون ولایت. Read هماجنین.

60, 9. L. رادان.

61, 12. After آمد C. proceeds: و در ویرانه آمد که هیچ کس ندانست که او کجاست و عبادت مشغول شد و هر شبانروزی هزار رکعت نماز بگزاردی و گاه گاه با مجلس حسن رفتی و نولاً بدو کردی و گروهی گویند در مطربی افتاد انگاه بر دست حسن توبه کرد و در ویرانه ساکن گشت; so MH. — 22. L. می باید; B. مرا ترا می اینجا می باید; C. مرا تو می باید; text MH. می باید که بینمی.

62, 1. L. استقبال ترا. — 4. After سلوک کرد H. continues: تا بکعبه رسید و گفت دیگران اینراه بقدم رفته اند من بدیده روم پس دو رکعت; so M. — 7. H. ابرهیم از. — 8. BMH.

24. L. بگذاری. LH. 21. — مدعیه. CMH. 20. — آمد عصا زنان
حجب for جمله. MH. 25. — خواتم. BCH. ما وصال

و بمصره C. has گشت 12. — یکی for یک صفت. MH. 5, 63. نقلست
so MH. آمد و در صومعه معتکف شد و عبادت مشغول گشت
In CIMH. this and the following anecdote change places. —
21. P. omits this anecdote. نقلست الخ. I. بویا پاره. —
21. حصریر for فی. P. — 23. L. om. حلال.

20. Read بیه آبه. PIM. بیه بیاز. BH. بیه و بیازی. C. 13, 64.
with L. and cf. note on 41, 8.

8. L. بگریست. MH. 2, 65. خودرا در بازار آخرت آن عرضه الخ.
تا از چشم خلیف بوشیده تر باشی. PIH. 10. — آخرین. BC. چون در بازار
در دو. L. تف کرد. H. 19. — مخلصی. B. 17. —
و چنانکه پیغمبران را معجزه بود اولیبار: C. inserts. — 25. C. درجه النبوة
M. omits this anecdote. نقلست الخ. نبوت نیز کرامت است

3 After باشی IPH. have موئی باش. C. 2, 66. پیوستنکاری.
ازو for او. L. 9. — کارت باطل نشود. L. om. نقلست.
باشد و نه بشنوده بلکه بیواسطه: C. continues. — 10. After بوده
C. کلافه; M. کلاوه; BH. خلیف بدل تو فرود آمده بود الخ.
C. یا نه. C. has. — 21. در یک گیرم. L. 12. — کلاوه.
گفتند خدایتعالی داند. H. ندانیم

5. L. نیارم for سازم. BPH. 4. — ریاطوانم and ریاطوانی را. C. 3, 67.
و برون for ویرا. — 12. L. only. با for وا. — 14. L. om. نقلست.
گفتند P. has نعت. After شان for شاكر. BMPH. آنگاه که for آنک.
L. 21. CIH. بنده کی راضی شون گفت آنگاه که خونرا از میان بر دارن
با یار. IP. 23. — رسمکان. B. سران. M. ساکنان for سکان

4. M. هروی. M. ضربی. L. در ستر for دوستی. LP. 3, 68.
یوشك ان. Qushayrī (p. 141, 6th line from foot) has عاقبت
for عاقبت. L. یفتخ له. Read تا که گوئی. L. (الی متی: Qushayrī).
وا قلة حزنه. BH. (Qushayrī, p. 76, last line: وای بی اندوعا. P. 7).
— 8. ذقی in L. only. — 10. سی for سیه. P. — 19. BCIMH. الصنع
for المصنوع.

4. MH. باز پسین. After بون. IMH. 9. — می ثمانیم که ازین کوتاه اند. L. 16. —
اصلی صلوة المویخ. — 21. After خدایرا C. proceeds: و خوف دوزخ
نیست گفت پرستش من بطمع بهشت و خوف دوزخ نیست.

8. After است BCMH. تو این لاف از کجا میزنی. — 11. Qushayrī
(p. 136, l. 22) gives Rābi'a's answer as follows: نظرت بقلبی الی الجنة

فادبئی فله العتبی لا اعود — 15. L. ار for ار. — 18. IMPH. omit the Arabic. L. یثبه. C. افلا. — 21. BIMPH. مال کسی که. — 24. After بزرگی بزیارت رابعه آمد خانه: I inserts the following anecdote: ویرا دید خراب عزار دینار فرستاد و گفت سرائی دارم ملامی بتو دادم چون در سرای آمد و بنشست دانش بهر چیزی مشغول شد عزار دینار زر باز فرستاد و کلید سرای گفت بگیر که من از این مشغولی بر کار آن جهان — 25. L. ابن عامر B. بر و مائیم [و] بی نوائی و خدمت او of the other MSS. and H. L. عیادت for بیمارپریش C. بیمارپریش عیبت سخن او.

1, 2. L. om. نه. — 3. L. گفتم بلی. — 11. توانم for توان in LC. only. — 12. CIPH. آنستمی. — 16. L. om. با. — 21. L. om. را after for او رنجور بود و در صدق سخن میرفت. — 24. H. توانگران so IM.

2, 2. The passage beginning نیس بصادق and ending مالک — 8. L. بر مشاهده. — 10. L. بر for در. C. بعید نبود. — 12. BMPH. نداشتی for نامی داری. — 13. LIP. om. نکردتی. نه شکننده. — 14. نکردتی in M. only. — 15. C. مستمع for حسن و BMH. حسن بصری. — 20. H. for از. — 22. L. بیمار for نماز. C. بیمار بر خاسته را چنین دید. C. اورا مناجات C. has: دریم. — 25. After اورا مناجات C. has: و می باید و سازند so IMH.

3, 8. L. om. بما. — 11. L. om. آخرت. — 13. After آمد P. بزرگان بر بالین او حاضر بودند و گفت بر خیزید و خالی کنید برای رسولان حق تعالی و بعد از آن بر خاستند و بیرون آمدند و در فراز — 17. LMC. رسید. — 23. B. نعبان. L. om. ای آنک لافها می زنی P. طوسی. — 24. P. طوسی; و طوسی. — 25. نوشم یاد is in L. only; the other MSS. and H. have نوشم یاد.

4, 3. L. om. کی از دو. — 4. L. om. قوم. — 5. L. بیانی for شانی. — 11. L. om. از. — 13. L. بدید الخ. — 22. L. بدزد for بدو.

5, 10. L. om. نماز. — 14. L. om. مال او. — 15. L. آنجا فروز آمده. — 24. LC. om. کلیمه. C. آن وقت. — 23. L. میل.

6, 4. C. تلی نیک بزرگ. — 6. After انداخت P. continues: text LC., but همی is in L. only. — 7. L. جهون یک روز منحیر شد. — 9. C. نهالین and so in ll. 11 and 16. — 17. Instead of القصة H. and the MSS. except L. گفتند که اورا بکشته است. — 22. L. نقلست.

7, 11. C. طرم و طاق. B. طرم و طاق; IPH. طمطران.

78, 5. LC. بک نفسک; M. عليك بنفسك; text B. — 7. Read المدامة. — 10. L. گفتند این ار. شناسیم. L. om. یکی. — 17. After شون و زشت گردد و گفت کم من وجه صبیح فی النار قبیح و کم: H. proceeds: من امیر حناک اسیر گفت زیادت کن و بهای عالی میگردیست فصیل رحمة الله گفت بتوس الخ; so IM.

79, 6. L. بيشه. — 10. L. ملك; text C. PIMH. have مرد for ملك. The words الخ و صولت الخ are in LC. only. — 13. C. بر روی وی. — 18. After ان همه C. و میگفت نعم الواعظ انت يا بُدئی: I. adds: خلقرا می نگریست which seems the better reading. — 21. C. چگوید.

80, 1. BC. بینیم. C. بودئی for بودئی. — 2. For ماتم زده الخ و ماتم زده الخ و ماتم زده الخ. — 10. Qushayrî (p. 70, l. 18) has وان التکلی فی تحب ان تری التکلی. — 17. B. گفت اینک مبارک. 14. L. گفت تبع باش متبوع مباشر. IMPH. الآ آنک. — 25. L. مبارك عبد الله; so B. — 21. L. نشسته دوش.

81, 2. After دیذ C. adds الوحدة فی الوحدة. L. توانند. L. در. C. om. از عمل خود گوید. PIMH. شوند. — 3. L. در خانقاه. — 10. After بود C. adds مگر آنک اورا بکار آید. — 10. PM. آنچه; IH. ازجه. — 17. M. omits this saying. — 18. C. قساوة for آمیختگی. — 19. — L. جیزی بیکبار. — 20. C. بسوزاندن. — 22. LMP. om. بتوسد و حرک.

82, 2. L. om. بی. — 3. L. دارید for بد. — 4. L. om. و از زر فانی دور C. adds باقی بودی. — 9. کلید آن to دنیاوستی. — 17. After گفت که با موسی تواضع کرد پرسیدند از تواضع گفت حتقرا: C. proceeds: و فزونئی الخ; so B. — 18. Qushayrî (p. 81, l. 11) has و گفت الخ. — 19. B. omits this saying. — 21. L. و بی عالم. CMH. و بی علم و بی عمل بمانید. om.

83, 1. P. و گفت الخ. B. omits الخ. و از گور کورش بر انگیزد. — 2. L. om. ریسا می کنند. P. has ریسا for زیسان in both cases. IMPH. و گفت الخ. CM. omit this saying. L. om. معرفت و گفت. — 6. L. om. دوست داشتن عمل. — 7. طاعت. PH. کنیز. L. — 8. و گفت معرفت و گفت. — 11. LC. آزار برادران. — 21. L. om. اگر.

84, 1. L. فصیاحت. After کنیز I. has نمی کنید. — 3. H. و گفت. — 5. LB. om. من ترا یاد کنم. — 6. L. om. من ترا فراموش نکنم. — 7. L. و عقوبت. — 8. LH. ارباب. — 6. L. om. ببدیرم که اگر. — 7. L. و عقوبت. — 8. LH. ارباب.

— 9. ساخت for سنجید in L. only. — 11. Qushayrī (p. 173, l. 4 seq.) tells this story of Fuḍayl himself. — 14. L. آنهی گر مرا. — 22. L. خواهند کرد. — 24. و نزار is in L. only.

85, 1. LC. omit from جان بدان تا نقلست (l. 4); text from P. — 3. P. بیر خوانی. — 4. P. اتفاق. — 6. L. بیر و روی. — 25. L. om. بیش.

86, 3. و ابتداء حال او الحج. The following narrative in related so differently in the MSS. that for the most part collation is impossible. The texts of L. and C., however, agree very closely. — 10. L. بصفتی بار شد; text C. — 19. L. om. بمردند after گفت. — 24. C. از شب for شب.

87, 16. Read مغترق with CMH.

88, 10. L. او افتاده. — 16. IMPH. ابو سعید ابو الخیر. — 22. BPH. که اورا درین کار کشیده بود. P. اولش را. — 24. L. داود ابیاس for داود ابیاس; so IMH.

89, 13. L. بتنیغ عبرت. 19. LCM. omit this rubric, and it is supplied in the margin of P.; text from B. — 21. C. om. در before قطع. MH. یادیه قطع کرد.

90, 6. P. باز دیدار for بدیدن. C. از کسب دست. 7. After خوردی P. proceeds: و گاه گاه همبزم کشی کردی و گاه بالیزبانی; so IMH. C. میبزوئی. — 11. Read بذرش. — 13. C. میبزوئی.

91, 12. C. om. بوژند. — 25. C. و کودک در آویزی. — MH. و تو در زن و فرزند آویزی.

92, 10. L. آنهی اللهم. — 19. IM. و استبرح. — 21. IMPH. بگذاشتی. — 24. After P. has: از آنکه مرا می بوسیدند و برسیدند که دوش; so IMH. L. شنیدند. — MH. چون بوژی و امروز جوئی.

93, 3. P. بندم چون بندم; so MSS. and H. — 7. BIH. بندارم; CM. بنداری. — 8. L. om. بلخ. — 12. After بیش C. proceeds: آمد آن بود که بهر جائی که بر آمدمی مرا نشناختندی بر نفسم دشوار آمدی که چرا مرا نمی شناسند و چون خلق مرا بشناختی مشغول — 20. C. ملک خراسانتم. — 21. L. و گفت. — 24. L. om. اخلاص و صدق به نیت است. — 21. L. om. بیشتر خموشی او از تفکر بود و عبرت.

94, 3. L. om. بر گردانیدم . . . انگنده; text from B. — 6. C. مطالعة. — 19. After بدانست P. has: جوانرا گفت. — 21. L. خلق. — 21. L. باقیمانده, which occurs in L. only, is perhaps a mistake for باقیمانده.

(C.). The other MSS. and H. have *بوند* or *بیوند*. After *L. کرد* proceeds: زیادت از آن *بوند* و معلوم شد که زیادت از آنکه گفته بودند.

95, 2. L. تا چه. — 4. L. تحبّس for بحث. L. کردند. — 5. L. ناب for باز; C. بآب. — 6. MH. سه روز. C. جوان for بنان. — 9. After برفت روز بودی که آفتاب خواستی بر آمدن که او بر خاسی یا فریضه C. adds: چه شیطان; B. چه نمودی شیطان بود. — 11. C. بدشواری توانستی گزارد خدمت; H. حدیث. L. om. بلقمه اصل کارت دیده آمد. — 12 C. بدو. — 13. نقلست الخ. B. omits this anecdote. M. نشناسد. C. کار; text M. — 14. L. بدل. — 15. C. عقل for یقین. — 16. L. om. از خلف. — 17. L. حمّالی, and so apparently all the texts except C., which reads حمّالی, i. e. حمّائی, one who has a fever (حمّی). I am not satisfied, however, that this is the true reading. L. تا for یا. — 23. C. خواب را بود چگونه جای بود.

96, 1. After نیافت L. proceeds: شب سوم گفت تا شب هفتمین الخ: — 6. L. om. گفت. — 8. P. سیه تن. — 11. L. دیروایت باسناد. — 12. L. om. در سفری. — 15. L. om. بفروخت و. — 25. BIPH om. . . . شب نماز شام گذشته بودی M. در گشته بودی C. بودی.

97, 1. Read بخوریم. — 4. L. کردند. L. کرده. — 11. L. کنم.

98, 1. C. کارگران. L. om. را. — 2. H. om. باشم. . . . — 3. نقلست . . . — 6. CH. غنیمّ غنیمّ القلب. — 9. L. om. راه and شادی. — 11. L. کشتی آن. — 14. L. بدان در حالی for بجائی. — 24. BIH. یکی. — 16. L. om. شادی نفس خوردرا.

99, 1. BP. چه نندد; M. گزندد; C. شپیش. — 7. L. om. کمی بود. — 16. C. ندید پای گرد کرده. — 20. *Dele* بر after. — 22. CMH. که نه. — 24. L. om. اگر گویم.

100, 1. L. omits from *و چون معصیتی* to *باز روم* (l. 4); text from C. Instead of *و چون علممی بدیدند آید بر مرکب*: I. has *و چون معصیتی الخ*: عمل نشینم و استقبال کنم. — 6. L. om. که after حرف. — 12. BCIM. تا. — 14. H. خداوند خود را بار خود دار. — 17. C. در ساختگی و در عزّ . . . در ذلّ بگشائی در پنجم در جباه بر خود بیندی و در خواری بگشائی: مرگ بگشائی. — 18. C. ششم در محبّت خلع بیندی و در محبّت حنق بگشائی. The Arabic text is given by Qushayrî (p. 9, l. 22 sqq. and p. 57, l. 9 sqq.). — 19. C. جهد for ذلّ. L. om. . . . در خواب. — 20. After *در امل بیندی* C. continues: در فراغت و در فراغت: بیداری بگشائی.

و در آراسته بودن الحج omitting در بندی و در رنج و زحمت بر گشائی
در ساختگی و before — 21. L. om.

101, 1. After خوری L. proceeds: (line 7); و سائى بلاد او باشى
text P. — 8. Read جئى. — 16. After سبب جیست P. has فرمود
که فرمود; so BI. — 17. BP. خوانید for خوانیم الحج
و مى خوانیم الحج. — 18. L. دانید for دارید in both instances. — 25. L. om.
و از عیب دارید.

102, 3. L. گفت و گفتند تا for کرد چه. — 6. L. چگونه
او گرانجانی است و دیر آید; BP. دیررو; 8. C. دیررو. — 8. C. دیررو; BP. دیررو
Qushayrī (p. 86, l. 8) has انه ثقيل, we must read دیررو; otherwise
خوردند (used ironically) might have been retained. — 9. After خوردند
P. proceeds: ایچسب احدکم ان یاکل لحم اخیبه میتئا و آورده
اند که از آنجا بیرون آمد و بکفارة آن استماع سه روز روزه بداشت
so I. — 12. C. بی طاعت for با دست تپى.

103, 9. C. او امید for با امید. — 10. L. om. گفت. — 13. L. om.
بدین. — 20. Read خواست. — 21. C. بدین. — 20. Read خواست. — 21. C. بدین
ناز کیست.

104, 3. After خذای L. proceeds: و این خلیف با استقبال وی بیرون
از آنست to یکی. — 6. L. inserts گفت after کردم. — 9. C. omits
(l. 12). — 10. L. گفت for آن گفت. — 12. Read نقلست. — 18. C.
محمد مبارك صوفى; H. محمد مبارك صوفى; BM. صوفى; V. صوفى
The correct reading is صوفى who is cited as the authority for this story by Qushayrī
(p. 194, l. 23) and is noticed by Abú Nu'aym Işfahání in his
حلیة الاولیاء (see *Catalogus Codicum Orientalium Bibliothecae Acad.
Lugduno-Batauae*, Vol. V. p. 214) under the name of ابو عبد الله
بخورد من دان. — 23. L. باز کرد for بر کند. — 23. L. بخورد من دان.
— 23. L. بخورد من دان.

105, 4. L. om. آمد. در حال. — 6. C. ابو رجاء; B. زجاج. — 8.
L. کسی یا بیتی. — 17. L. om. مى ترسیت.

106, 8. BC. کردمانى C. سلام نماز باز دان. — 12. B. بنعبین for بیقین;
M. معین; H. معین. — 21. Read میدان. CIP. مجاهد for مجاهر; M.
ملك ممالك; M. ممالك BCIPH. have صوفى. — 22. For مجاور.

107, 1. L. om. آن بود. موند; text C. — 2. C. پشونیده. L. om.
بود. — 5. L. و تجلت. Most of the MSS. omit the diacritical points;
H. has تجلت with the gloss بزرگ کردى. Read تجلت and فبجلكناك
— 6. C. omits the passage beginning آن بزرگ and ending وی بدل

با او گفتند چرا. 16. L. om. — 15. L. نرسیدی. (l. 14). — برسیدی.
— 25. L. بنور for نور.

108, 7. C. omits from *متکبر* و *آمد* (l. 11). — 8. در خانه.
در *برفت*: thus pointed in L. — 12. L. om. در before *خاطرم*. — 21. IH.
om. ابو. — 22. I. عبارت which appears to be the correct reading (cf.
Qushayrî, p. 13, l. 19 and *Nafahât*, p. 36, l. 3 seq.). — 24. L. گفت
for هفت. CIPH. *قمره*.

109, 1. M. گندم در بغداد. — 3. L. om. می آشامم. — 7. After
پس گفت بلطف در گرسنگی بودن چون کسی بود که در C. adds:
راه خدای بخون میگردن. — 9. B. باقلو; C. باقلی. MH. سلطانیان. —
11. L. النصر. — 14. L. om. غیر. — 16. After *یاز* کنم PI. have: *اورا*
که اورا. — 17. IPH. *المضیف*; B. *المضیف*. — 17. IPH. *المضیف*; B. *المضیف*.
Qushayrî (p. 198, l. 17) has *ابرعیم* for *العیثم*. — 19. L. گفت. — 20.
L. داشت. — 25. L. om. بوزند.

110, 3. L. حاجت for *جاعت*. Read *آنچ*. — 5. The *Lawâqih*
(p. 95, l. 18) has *من اغیر* for *از غیب*. — 9. L. *آند* که *آندا*. L.
بکنند. — 10. C. *از قوم اوسط* آند; IPH. *از قوم وسط* آند. — 11. After
در *حظیره قدس* C. adds *نشینند*; so BIMH. The following words
differ somewhat from the Arabic version (cf. Qushayrî, p. 93, l. 8 seq.
and *Lawâqih*, p. 95, l. 21). — 14. M. *عربی جورجانی*. —
18. IMH. *از لحدت بخوانند*. — 21. C. *با خویشتن*.
ناخواستن و.

111, 8. CIMP. *بنواچه*; B. *بناحق*. — 11. P. *جماعتی کی*.
نقلست آنچ. P. *خدمت*. — 20. L. *خدمت*. — 20. L. *خدمت*.
omits this anecdote.

112, 2. BIP. *بیمانی*. M. *مر و ناخوانده*. — 3. LI. omit
this saying; text B. — 4. H. *بجز از عزت زندگانی*. P. om *آنچ*.
— 5. C. *ترا زاعد دانند*. — 10. L. om. *گفت*. — 14. L. *حالی* for
جائی. — 13. H. *و صبر ای القبر یعنی شکبیا شدن تا هنگام مردن*. —
12. C. has. *صوفیان آند*. C. *خاصگیان*. CM. *گفت اگر آنچ*. LI. om. *علی الفقیر*.
— 17. H. *که ایشانرا نشناسند مگر بخدای*. C. *عارفان* for *صوفیان*. —
14. C. *از ادب دست*. PMH. *گفت ادب آنچ*. I. om. *ب دوست نداشتن*.
— 19. PMH. *گفت ادب آنچ*. I. om. *ب دوست نداشتن*.
— 20. L. *یقین شد*. — 21. BCP. *ننشستمانی*. M. omits
from *گفت* to *معصیتش ممکن* (l. 23). IP. omit. L. om.
— 22. I. om. *گفت آنچ*. — 22. I. om. *گفت آنچ*.

113, 1. H. *از چیزی*. LCH. om. *از سخن گفتن*. — 3. L. *اگر عمر دنیا*.

— 4. L. *ان* for *ازل*. H. حدیث تو با دوستان. — 11. L. *آوردند*. — 13. L. *om.* *در* and *روث*. — 19. L. *om.* *ما* برای ... بیاشام. — 22. L. has *نگزاردی* for *نگردتی* (with *sukún* of the *dál*). P. نگزاردی for نگردتی.

114, 2. C. *بارہ* *دوک* for *پیچ*. — 10. *رغبت* is the reading of BC.; the other texts have *رعیت*. — 11. B. *سفر* for *کاری*. — 12. L. *om.* *رحمت اللہ علیہ*. — 13. B. *مرتبت تجرید*; CH. *موعبت و تجرید*. CH. seems to be the best reading. — 15. C. *صعلوکن*. — 16. L. *ریاضت*. — 21. C. *مسارعت*.

115, 4. BMH. *هول* for *عظیم*. — 12. L. *om.* *ام*. — 23. IP. *سکوره*.

116, 2. M. *خمیرہ*; B. *خمیزہ*. — 14. L. *om.* *عارفی* ... *بس*; text I. — 15. M. *نگردیمی*. — 17. M. *بود مرا*.

117, 3. L. *علیکم*. — 8. C. *کوحمای* *شام*. — 10. L. *om.* ... *سال*; هر سال; text M. C. *شفیاب* شوند. — 12. Read *هیبت*.

118, 2. L. *om.* *از دوزخ* ... *بس*; text M. — 24. *نقلست الخ*. C. omits this story. — 25. L. *أنک* for *جنانک*.

119, 2. L. *فتی*. — 11. L. *کرد* *می*. — 24. The form *انگشترین* is in L. only. L. *om.* *بر خاست* ... *جوان*.

120, 1. P. *سکوائی*; BH. *سکباج*. — 2. L. *om.* *نفس* before *گفت*. — 10. C. *نمی آید*. — 22. After *گفت* C. has *ترا الخ* که *مرد* که *ترا الخ*; so MH. — 23. C. *نترسیا*.

121, 5. L. *om.* *آن جہل*. — 7. H. *طبعش*. — 8. C. *زندانیان*. — 16. Qushayrī (p. 193, l. 11) has *عمبر* for *عنبر*. Instead of *شوی ... شوی* BI. have: *بوئی* که *نزدیک* *ملوک* *سوزند* *جنین* *سوزند*.

122, 2. L. *آمذہ* for *مانده*. LC. *و آن*. — 3. L. *شنوذه*. L. *om.* *صبر*. — 4. M. *دانائی*; I. *معالجت* *دانی*. — 21. C. *خود دانست*. — 25. Read *امر* *بود* with LC.

123, 1. *نقلست الخ*. I. omits this story. — 10. *نقلست الخ*. BIMP. omit this story. — 12. L. *ذو المنون* for *آن دوست*. — 16. IM. *دانستنی*. — 17. IM. *نبردئی*. — 17. *نقلست الخ*. L. omits this anecdote; text from C. — 18. C. *آرد*. — 21. C. *بصکرا بیرون*.

124, 3. L. *بہشت* for *بمشت*; CH. *بمشتی*. — 6. L. *om.* *گفت*. — 14. C. *بیر* *گیرد*; C. *تکبیر* *بستی*. — 18. CPH. *حجت* for *حجب* in both instances. — 19. L. *جہزعا* for *حجابها*. — 20. L. *om.* *بی*. — 21. *گفت*. — 21. *گفت الخ*. CP. omit this saying. — 23. I. *om.* *گفت الخ*.

125, 2. I. *om.* *گفت الخ* *و*. L. *om.* *بیر*. — 4. MH. *بیر* *مرا*. — 5. PMH. *گرد* *شیطان*; I. *گرد* *شیطان*; B. *گرد* *شیطان* *است*. — 7.

L. om. *باشند* after *گزیذ*. After *باشند* *گزیذ* M. adds: *ترك سنت رسول*; so CIPH. and Qushayrī, p. 58, 6th line from foot. — 9. L. *خدای* for *بجائی*. — 13. H. *بچیزی* for *اگر چه*. — 14. *اگر چه* for *اگر در چه* in L. only. B. om. *و گفت آنچه*. — 15. P. *بعبیب* for *بتغییر*. — 19. LC. *سنت*. — 21. C. *دشمن* for *شیطان*. — 22. L. *گزیذ*. L. om. *دنیا*. — 24. *و گفت آنچه*. B. omits this and the next saying.

126, 1. L. om. *و ذلیل آنچه*. — 2. L. *نیکوتر از شیوات*. — 3. LC. om. *نگه داشتن*. C. *باس*. — 9. M. *نداری* for *قدم در راه*; so BIPH. — 10. MH. *بمنزلت آبست*. — 14. LC. om. *و گفت*. — 15. L. *انجامد* for *محمد*. — 16. L. *که یک قطره*. — 18. L. om. *دل گزندهتر*. B. *چیزی دیگر گزیذتر*. — 19. LC. *بمعنی* for *معنی*. — 19. LC. *بگویند*. Read *بگویند*. چون.

127, 1. L. *اگر بوی خایف نبودی*. — 3. L. *بمعرفت مؤدب*. — 7. L. om. *نگردانذ*. . . . *آنچه*. C. *عالمان*. — 9. *Dele* نه which is in C. only. — 10. LM. omit from *دیگر معنی* to *می آئی*. — 16. BPM. *که گوئی*. — 19. After *بمؤدب* BIH. insert this couplet:

*نزدیکان را بیشتر بود حیرانی * کایشان دانند سیاست سلطانی*
و بی عین و بر سیدند گفت. L. *در صفت*. L. om. *(سیادت)*. — 20. L. *عبره* for *خبر*. — 21. C. *خود* for *کی*. — 23. L. *و* for *بر*. — 25. L. om. *چون*.

128, 3. L. om. *و عارفان آنچه*. — 6. L. om. *چیزها*. — 7. L. *سوم*. . . . *چیزها*. — 9. L. om. *چنانکه آنچه*. — 10. L. om. *و عمل*. . . . *عمل موجود است*. — 11. L. *بمقصود* for *مقصود*. — 12. L. *مقصود*. — 13. L. om. *و گفت*. — 15. BIMH. om. *کرم*. — 18. BIMH. *بمناک*. — 20 L. om. *و گفت*. — 22. L. *نه بر*. — 24. L. om. *و گفت*. B. omits this and the next three sayings. — 24. LM. om. *و ثنا بر او شراب جان منست*.

129, 2. C. *یاد گردنیها*. M. *کردها*. Qushayrī (p. 115, l. 19) has *مع* *بمعارضتها*. — 3. BIMP. *فرا سخون*. C. *وحشته ما سبق منك الى ربك تعالی*, which agrees with Qushayrī, p. 61, l. 11. — 4. *و گفت آنچه*. B. om. this and the next two sayings. — 7. C. *زبان مخزون است*. — 8. C. *ببتر*. BIMPH. *ایشان کنی*. If we keep the reading in the text, *ببتر* must be taken to mean 'better for yourself'. — 9. H. *ذرة عجب*. — 11. BCMH. *از عمل خویش*. — 13 C. om. *و گفت وجد آنچه*. — 16 C. *سببها* for *شبهات*. The latter is correct (Qushayrī, p. 90, l. 9). — 17. L. om. *و گفت آنچه*; text from B. — 18. *ترك دست بداشتمن* in LC. only. — 21. L. om. *چون*. — 22. L. om. *در بهشت*.

130, 2. After *انست* B. has *گفت مفتاح* و *نگیرند*.

اختیار تست L. — 6. C. رسیدن for رهیدگان; so IMPH. — 7. C. جوش زدن for خمیش بودن. — 8. L. دبر نفس. — 10. L. صبر از. — 11. L. علیه. — 12. BC. بدو; so IP. Qushayrî, p. 112, l. 7. — 13. BCIMH. نداند. — 14. I. om. هیکیز الخ. — 15. L. بیمنذ. L. om. با. — 16. B. om. گفت عرجه الخ. — 17. L. om. بکوتاهی. — 23. C. نکند. — 24. C. بترک for ترک in L. only. L. om. گردن.

131, 1. B. برباط. BIMPH. فرعونیان. — 3. L. هرك. C. بس. — 5. H. و هرك for خویش حق. — 8. L. بون. — 11. L. om. from فنامت to هرك. — 13. L. بگذارن; H. دلش حقرا نگذارن. — 15. L. با عظیم. — 16. PIMH. نشناسد. LH. بدل for بذل; BM. باید جست; so IP. — 19. H. و گفت اندوه الخ. and all the MSS. except LC. omit this.

132, 3. PM. در وحشت غیبت بون. MH. om. — 5. BIMP. بون for دهخ; H. جوید. — 6. L. om. اورا. — 11. C. has رویه بازی for گشتن. — 12. L. om. در. L. انتظار. در سر و علانیه. H. and the other MSS. have سر و سزا و سزا. — 13. L. om. و کردن. — 14. H. جنایت نند. — 15. L. om. و با in L. only. — 16. BIMH. نگاه دارن. — 17. I. om. بار. — 18. L. om. و نیاموزن. — 20. B. om. گفتند الخ. — 22. BCMP. لا یعرف. . . . ولا ینعرفه. So Qushayrî, p. 10, l. 7.

133, 2. BI. مشرك for سگ. — 4. BIMPH. بر حق گمار. — 10. L. نقد وقت کارا باش; C. نقد وقت را کار باش. Possibly we might read "Clip the coin of the Present". — 13. L. نقد وقت را کار باش. — 16. B. om. برسیدند الخ. L. omits this saying; text CH. — 20. BIP. حیرت for قرب. — 23. L. بقیه. BI. نصیبه for تعبیه.

134, 2. BIMP. om. تشدید و تأیید و تشدید. — 6. For اصفدنی (an emendation for which I am responsible) L. has اصیانی with the gloss مرا اسیر کرد; BPH. اضمناى; C. قتلى; the readings of I. and M. are evidently corruptions of اضمناى. I have rejected اضمناى, which gives an excellent sense, on purely metrical grounds (the occurrence of a spondee as the second foot of *Basit* being, so far as I know, unexampled). The emendation اصفدنی was suggested by the gloss in L.; Prof. Bevan proposed to read افدنی. — 14. B. مات for الصادق. — 15. B. omits from چون جنازه اش to the end of the article. — 16. MPH. گذارشتند for یافتند. — 19. L. om. جنازه. — 20. L. تشویبش. — 24. CMH. begin: آن سلطان العارفين آن برهان الحقیقین: PH. علامه.

135, 4. C. ناند; H. ثاقب. — 5. IMH. انس و for آتش. — 7. BCMH. دوانند; LII. for نخست. — 8. BMH. گفتند و توان گفت. — 10. LII. بن ابو. — 13. BIMH. در رسد for بشگفت. — 15. Read صاف. — 16. M. پیراه; P. پیراه. — 18. BMH. تو for او.

136, 3. L. حضرت C. یکی. — 11. Read مساجدرا. — 18. H. قدمی. — 19. LC. om. مساجدرا. — 23. BIM. اورا for بیغمبررا. — 24. L. om. جداگانه.... احترام.

137, 3. بخون for بن in LC. only. — 9. B. بسر صوفی می ماند. — 15. LIII. مرید for مرید. — 20. BIMPH. راه حج. — 23. بدست for دست is in BC. only. — 24. L. بون.

138, 7. I. کار نیستم که. — 21. L. om. from گفت to آن یک نیمه در فراز کن. — 22. III. می پیمودم. — 24. C. پی in LC. only. — 25. L. om. بهمذان رسید. For تخم معصفر Qushayrî (p. 61, l. 23) has حَبّ القُرطم.

139, 1. بسر آمد in LC. only. It translates the Arabic فصل. — 4. C. بدین غایت. — 10. LC. om. و before اعتماد. — 13. L. om. نقص for نقص. — 17. One would expect نقص but the only variants are نسخ (BII.) and مسح (M). — 20. L. om. بلند. — 23. Read بلند.

140, 7. BMH. بیه عمر گوید for نقلست که. — 12. BIMH. آن صورت خود می شد. — 22. C. کارگر for کار پیدا. — 24. C. نزه الجبار علی الحج. — 25. LBM. چون for چند. — 26. C. و می شد.

141, 1. LC. می گرفت. — 5. L. می سوز. — 6. L. om. شرح. — 10. Read بگذشت. — 11. L. om. عظیم. — 15. L. om. اثر. — 16. B. بخشک in L. only; C. بر زمین خشک. — 21. B. مجاور بون که. — 22. L. om. نقلست که. — 23. L. om. از طهارت جای. — 24. L. om. از خانه خدا داشتی و از خانه خدا. — 25. H. بیس نبود.

142, 1. H. و گفت الحج. L. omits this saying. — 10. C. و برسیدند. . . . وادید آمد. The words are in LC. only. — 14. Read شیح. L. om. بر آورد. — 15. L. با خون. — 16. L. om. کشش for کشتن.

143, 20. C. فرات رفت. — 21. L. شمرند. — 25. L. غایت for غایت.

144, 1. C. معرفت او او بود. — 4. Read نصیبی. — 11. CIMH. نماز.

— 12. BIMH. om. گفت موسی گفت. BIMPH. بالمش for مسندی بتکلف. — 20. مخلوق ننازید. MH. — 13. L. om. فرستان. . . . شیخ. — 15. MH. Read انداخت is in C. only. با آن for باز آن. — 24. بریطی: thus pointed in L.

145, 14. I. گفت انسبف من سبف و در سبف الخ. — 15. BIMH. سبف. — 16. CH. العارفینی سبف: thus pointed in L. BCIMH. have سبف. — 20. Read بیفت. — 22. BIMH. مردود.

146, 1. L. بهترین خلعتی را. — 2. MH. دلتنگی for شکمی. — 8. MH. بساختن خویش. — 15. L. صاحب طبع.

147, 3. C. بر بستام. — 9. C. صعب for حول.

148, 4. M. متجلی; H. متجلی. — 9. L. بیبون; C. بون; the other texts have شد. — 13. L. om. ممشاعده. — 17. Read جمع. — 18. The words کی اصل اوست occur, I think, only in L. and C. Perhaps we should read کی اصل اوست. — 20. L. یتغییر. — 21. C. نگرود. LC. نمذیر.

149, 1. All the MSS with the possible exception of C. appear to read خویف; H. has خون. — 14. نقلست الخ. LI. omit this anecdote; text from C. — 16. P. وقت ما خوش گردن. — 20. L. الخ او گمیری الخ. — 24. Qushayrī (p. 203, l. 2) and the *Lawḍqih* (p. 101, l. 19) read شیبۀ الیروی.

150, 1. H. شفاعت اولین بتو دهند و شفاعت آخرین بمن. — 16. BP. باز نه ایستد. — 18. L. om. و آن. — 19. BIPH. شیبخ for مردان. — 21. زبر for زبر seems to be in C. only. C. پای از سر پنداری. — 22. C. بسته است. H. بسته آید. M. بستید.

151, 6. MH. خدمت. — 9. نقلست الخ. M. omits this anecdote. — 15. BCIMP omit ابو. C. میاخورانی; P. میاخورانی; H. میاخورانی; B. موراخانی. — 16. H. ابو سعید. — 17. BH. کرامت و ولایت. — 25. L. om. گلیم.

152, 3. C. گنجاگی. — 4. گنجانم for دانستم in L. only. — 6. B. خواستم. — 9. L. گفت باشم for گفت باشم. — 25. The old man's staff was also fixed in the ground beside that of Báyazid (Qushayrī, p. 61, l. 5 from foot).

153, 4. C. کسی از چین در آمد. — 5. After شرم C. adds و بعضی. — 6. L. غره for عبره. — 14. L. نماز گزارند. — 17. B. اعتبار; P. اعتبار و اعتماد. — 23. LM. بست for نیست; IH. پست; C. همبرد; text B.

154, 2. LM. بگیرند and فرستند. — 4. H. بند for دارن. After دارن C.

adds برستم تا بر خدای رها کردم تا برستم 18. After 13. C. بر اسرار. — 20. C. آن مرد خواست که بارنامه کند گفت الحج C. proceeds بحضرة و شبيخ المشايخ گوید C. continues مدعیست 22. After بخواند. — بایزید بجزایه ما حاضر نشدی و بعیادت بیماران رفتی گفتند بزرگان پیش از تو این چه کرده اند تو نمیکنی گفت ایشان بعقل نوانسنندی کرد من عقل ندارم

و شبيخ پیوسته از قزایان بسضام گاه کردی و گفتی کاشکی چشم من هرگز بر ایشان نیفتادی

10. MH. بر for برف. — 9. C. باران عشق. — 5. C. شباغنگام 155. — 11. BP. om. زن. CH. گرسنگی شکم. — 12. B. می روی for روز. — 14. L. هیچ for بی و کلاته. C. از فعل اوست بر پای او C. has برای الحج. Instead of بعالمها. C. که نو در ارادت. — 15. C. شادمان ... برای او با او for بقدر فتم او. H. نشست. — شبيخ گفت ... طاعتش کند. L. om. text C. — 19. L. om. سخن گفتی چنانکه زنان مصر در جمال یوسف علیه السلام C. همانذ After 20. After همانذ BCIMPH. insert the passage beginning بر جای نمایند (p. 157, l. 5). — 23. C. نمود for نبود. BIPH. شوری for سوری.

1. BCMH. کارگانی C. کاهائی H. تنها C. کاهائی I. بنهانی. — 3. After روئی L. has نبون ذره درگاه آن درگاه در جنب آن درگاه ذره نبون L. روئی 18. After و یک بار دیگر [کسی] بدر خانه بایزید شد بایزید گفت کرا M. adds: C. has the same anecdote after که آنست (l. 16 supra). — 22. L. کردم. 23. C. او خواست بون. — 24. L. ما تقول فی رجل حجابہ اللہ. — 25. L. دانش for ذات. یعنی L. که هست است.

تا کوزه نو. — 12. L. بایزیدرا بنرخ یکی از ایشان بر گیر. — 10. C. 157. — 23. L. om. رفتم after کسی. — 24. BMH. شکم تهی.

گفتند for گفت. — 6. L. گفتم ... گفتند بخواه. — 5. L. om. 158. — 9. L. نبون. — 13. H. در دو هزار. — 17. L. گفتم. — 21. Read قدم. L. om. شبيخ; BIP. have شبيخ. — 25. H. غلبات for غلیبان.

159, 2. L. om. گفتی ... شبيخ را. 4. After ساقی C. inserts the following anecdotes: و نقل است که يك روز با خود در سمای بود و طشتی آنجا نهاده بود کلمه چند بگفت و انگشت بر طرف طشت نهاد و بزذ ذره ذره و پاره پاره شد و خون روان گشت و يك روز بیستی بشنود در اشتیاقی افتاد چندان بطپید که گوشت ساقش بدان نهار (دها بار C.)

8. — در حرف بگرفتم. II. 7. — گرفت و خشک شد و خیرش نبود
 BCMH. B. صدق; P. نَباز for بلا. II. بگرفتم. — 9. LCMH. دل for دَل; B. نیستی
 MH. om. this saying. — 11. L. om. ده and رسیدم. — نیستی
 گفتیم که رسیدن حضرت بچه حیانت C. adds: انبیک — 14. After
 15. L. om. ثم فل الله. L. om. توان یافت بکدام طاعت دست زنی
 در بر کلمه ما. H. در در کلمه ما. L. 22. — از من

160, 1. C. جمال for دیدار. — 11. L. om. و گفت. — 13. BCMH.
 — حرف است and آینه. — 18. L. om. حرف الله. — 15. C. توان دید
 گنگ. C. سباه. — 24. L. om. و گفت الخ. — 19. P. omits this saying.
 for گم.

161, 4. After کارست C. has the following rubá'í:

گفتم دل من بمن ده ای بدر منیر * تا باز رشد دل من از رنج زحیر
 افزون ز هزار دل بیرویم بر زد * کآن تو کدامست بجوی و بر گیر
 — 10. CH. منم for دعوی من است. — 14. P. شورش. P. om. و گفت
 کند که. B. 23. — جهل. C. 21. — بیقا و لطف. C. 18. — علم الخ
 و گفت اول مقام توحید آنست که: C. adds: بون. — حرف را شاید
 هرچه گوید بعلم گوید و هرچه شنود بعلم شنود

و گفت توبه خلیف از گناه است و توبه: C. adds: اعلى. — 2. 162
 زند. C. 5. — بایزید از قول لا اله الا الله است. یعنی هرچه میگویم شرک بود
 L. خدای شناسانرا ثواب بهشت است. CH. و گفت الخ. B. omits و پرو
 نقد نقد است. BM. نقد در نقد است H. has مشاعده. — 9. After
 و گفت جان بی جانان آبادان C. adds: نقد است. — 10. نقد است
 C. 12. LM. که جز با معروف خود سخن نگوید. — 11. C. است بر راه ویران
 انس for امید. H. 13. — ضلب ادب. B. ضلب ابد کند و سر بر نداشت
 — 17. C. و گفت این الخ. B. om. — 23. سیبل عشق. C. — 17.

163, 10. C. هنوز سرمایه در باید. — 14. C. دنیا و آخرت. — 10.
 C. و عالم با علم خون نشینند. BCM. — 21. وجود معرفت. — so I.
 22. C. طلب مظلوم. MH. — 24. باز این چه

164, 5. BH. خاص for حق. — 6. BCMH. om. کی. C. بداندی.
 — 9. L. عمر تو نگریستی; G. عمر تو نگریستی; MH. عمر تو بگذشتی; P.
 عمر توانگر باشی; text B. Possibly the reading of C. is correct
 و گفت: C. adds: لقا خواهمد. — 13. After (نه گریستی = نگریستی)
 اگر استاد مرید را کاری فرماید و او مؤذن را ببیند که بانگ نماز میکند بر
 در مسجد با خویش گوید نخست نماز کنم آنگه بطلب کار استاد روم و
 نماز از وقت بندخواهد رفت در چاک افتد که هرگز فعر آن پیدا نیاید

16. L. — و گفت پیری بدست کن برای او بروی به از آنکه برای خویش دیدن نه فعل خویش. — 20. L. BMH. سکون; سکوت.

165, 1. B. omits this and the next saying. — 2. After روش بر C. has. و عیج بدست ندارند CH. add بر آیند بحجی. — 3. H. زب جای بر آرد. — 4. After دیگر: M. درویشان غفلت است که و گفت ایمان آورد غیب در غیب C. adds: عارف است. — 7. After سیار C. adds از غیب بغیب یعنی در حقیقت چه یکی است. — 9. C. بهشت اورا. — 13. IH. نبری. — 16. This saying occurs in Qushayrī, p. 138, l. 5 from foot and in the *Lawāqih*, p. 101, l. 9 LBIMPH for اوئیا; text C. LBIMP. در از. LBIMP. جهل و هرکرا ... the words نگران تر بود. — 17. L. فنیق. — 19. After نگران تر بود the words ... نگران are apparently wanting in all the texts except C. C. هر که و هر وی. — 20. C. از باطن. — 23. for تا in LC. only. These words look like a gloss on بمستقبل. — 24. LBIP. طاعت. C. جوال شما. در.

166, 1. C. جوال. — 4. L. بیند. BM. اورا هیچ. — 10. C. جوی for ذوق. — 17. H. در نفس. — 11. H. بُر در. — 16. B. خر. — 20. M. رزق. — 21. L. غذاء. C. غصنا. — 20. M. رجا. H. عجران.

167, 1. H. omits الخ. — 4. PH. باران حکمت. After بارانند C. adds و شومترین خصمتی از سیریست که از گرسنه یاد نیارد. — 8. L. مرد. — 9. L. بل. — 10. CMH. خوذ for خوذ. — 11. L. نادانستن. — 12. L. مولی. — 19. L. om. — 21. After یافتی و پرسیدند که کمال رضای بنده از خدا چیست گفت که کمال را C. has. B. om. نتوانم گفت ولیکن از صفت خویش چیزی بگویم رضای من الخ. — 24. L. om. — و گفت الخ.

168, 6. CM. صفا. — 7. H. معامله. B. می کنند; و معامله. — 8. C. om. — 9. BH. تو و تو. — 10. C. om. — 11. L. و ما گفتند. — 12. Qushayrī (p. 157, l. 12) refers this saying to Dhu 'n-Nún. B. omits from مکتون. — 13. CMH. با آنک. — 14. L. مکتون. — 15. P. مکتونات. — 16. C. مکتونات. — 17. C. مکتونات. — 18. C. مکتونات. — 19. B. مکتونات. — 20. LH. om. — 21. C. مکتونات. — 22. B. مکتونات. — 23. C. مکتونات. — 24. L. مکتونات.

169, 4. C. تستری. — 5. CM. نیفنا. — 17. L. om. — 18. L. بیوسته. — 22. LC. بیند. — و حف.

170, 1. C. بعد از آن همه مجاهدها. — 12. C. for تو; M. عنایت.
— 14. I. همه خلف من گویند و من حقیق لوبیم لاجرم الخ. — 16. H.
تعلم. — 18. H. گفتند for گفتیم. — 21. L. om. شد. — 22. C.
با سخت. L. شدم. If this is not a slip of the copyist, سخت
must = سنگ, 'heavy', سخت and سنگ being related in the same
way as سختن and شناجیدن.

171, 1. I. نخواهم. — 8. PIMH. از باقی. — 6. H. بدترین کناخست.
— 9. L. om. الخ. — 10. B. om. گفت الخ. — 19. C. گفت میگویند.
گفتند. — 20. CIMH. عیسی و محمد. — 21. CMH. اسرافیل و.
نمبون for بنور. — 23. C.

172, 6. After C. adds در مقام قدرت حق عجز نمود بودن.
7. L. نابینا شد. BHH. عین بنهار شد; EHH. عین نابینا شد.
8. L. قائم دیدم ازو یافت; so H; H. نور. — 10. After کرد C. has
م; H. نور. — 14. L. چیزی نمایان. The following
words which I have printed according to the text of L. do not yield
a satisfactory sense. Read with MH. از واسطه دیدن و از من دیدن بر.
— 16. C. باقی for ثانی. — 17. BP. om. مرا. — 19.
C. زبان (and زبان for زبان; II. کوشش بمائیدم. LCI. apparently have
زبان; BP. omit. نیاز; H. نیام), but زبان gives an equally good sense and has more authority. — 21.
اصل for وصول. CPH.

173, 6. PH. من for من. — 11. L. om. او. — 17. C. نخست تو.
شدم. — 21. L. پسندیدی تا من پسندیدم و بر تو ثنایا الخ.

174, 4. L. om. قدرت. — 6. Read بانتش. — 10. LC. اعانت
علت. — 11. LM. فرج. — 17. L. مکدر; BCM. مکتر; text H. —
18. C. گردانید و پیش خود بیستانید.

175, 2. B. جسم. — 3. C. بی چگونگی; so M. and I. (corr. in
marg.). This reading seems to be required by the sense of the pas-
sage. — 5. CIMH. تشنگی نکر او. — 7. After آمد C. adds از پوست
از پوست. — 8. H. درجه اولیا. — 20. L. om. بحق. — 22. CH.
بیمادم. — 25. L. حرم for صدر. — 25. L. تا منی مرا بتو رهست; so BIMP; text CH.

176, 10. C. عیب. — 11. IMH. have کس این once only. — 13.
L. om. بودن. — 23. L. om. نمی باید.

177, 1. Read نیکوست. — 6. C. با تو چنین الخ. — 6. C.
so IM.; H. از تو می ترسیدم اکنون بتو شدم.

178, 4. Read داشتند. — 6. C. ناگاه شیخ را الخ.

For this use of *چمی* see Preface, p. 7. — 12. L. است. — 17. After *بزرگان* C. inserts *دوش شیر خوردم شکم درد خاست آمد*. — 18. PH. در کار. C. بکار. — 24. BCPH. ولی الله. M. adds *یعنی باینزید دوست ماست*.

179, 3. L. بخت for *محنت*; M. محبت. — 5. H. باز جوید. — 8. C. ذو الجهاد دین. — 10. C. نظیر نداشت (sic) وجود. — 14. After *بیما ای مرد مشرق* C. adds the Persian translation: *نصیب گفت*. — 20. C. ای پسر. و مرد مغرب نیز و آنچه در میان مشرق و مغرب است. — 22. C. بطلب علم. *بعبادت* for *بطلب علم*. *مبارک نامبارک* که یکشب تا روز الخ.

180, 4. C. داشتندی رای *طریق* رای داشتندی. — 7. CMH. اعلی رای. — 9. B. نفقه کردی. — 15. IH. طفیلی آید. L. om. درویش گفت. — 18. After *خواست* C. adds: *که الفقراء عیالی و اما الصدقات للفقراء*. — 21. L. ویرا.

181, 2. L. om. می سوخت. — 5. L. نمود. The form *دوتاه* is in L. only. — 6. L. om. گفت آری. — 10. C. در سنجاب for *بسنجبار*. — 11. L. گفت. — 13. BCI. از آن سوی آب. — 25. L. ده for *دو*.

182, 1. C. سیصد. — 19. Read *بار*.

183, 22. C. omits from *نیز* to *خوار شدی* (p. 184. l. 1).

184, 6. بوئی for *بودی* in L. only. — 17. CM. من پرستم; H. من که *ترسیدم* read *که*. — 22. L. om. بت. — 23. After *پرستم* *که* کاری *بذین عظیمی* و *جویی* *بذین* *سختی* *می خوری* *جویی* have been omitted by inadvertence. L. has *جویی* for *جویی*.

185, 5. L. om. نماز کند. . . . چون. — 9. After *مستولاً* C. has *وفای عهد بجای آر که فردا از وفای الخ*.

186, 5. Instead of *آید* . . . *خلل* C. has *گردانند محروم*. — 8. I. بود. *که* چون بود. — 10. I. عمل for *ادب*. — 14. BMH. om. از *آنچه*. C. *شبیهت*. — 18. BPM. عبارت بود در *اگر این* for *و این*. IH. *تفریص توکل*; H. *تفریص توکل*; so the Bombay edition. — 19. CMH. om. *با*. L. *قوتی* for *قومی*; CM. *قوتی*; H. *قوی*; text B. — 21. C. *نچشیده*. — 22. L. *درویشی*. — 23. P. *در خواجگی ذوق*.

187, 1. C. *غزو* for *عز و مال*. — 3. LC. om. *و لغت*. — 4. L. om. *و لغت*. — 6. L. om. *و گفت*. — 9. L. om. *و لغت*. — 10. L. om. *و لغت*. — 12. CM. *حسنات من*. Qushayrî (p. 86, l. 19) has *حسناتی*. — 14. For *زنا الخ* C. has *جمع آمده ام*. — 15. After

غیبت I. has the following collection of traditions relating to غیبت written on the margin :

گفت یا امام غیبت غلیظتر از ریاست گفت آری رسول صلی الله علیه وسلم فرموده است الغیبت اشد من الزناء دیر گفت زنا بتو بیامرزند اما غیبت نیامرزند تا آنکس عفو نکند که غایب بود و هرگز غیبت کنند یکنیمه نفاه وی بیامرزند و گفت روز فیامت نامه اعمال بدست بنده دهنند در نامه نیکیهها نه بیند گوید خداوند مرا نیکیهها بود فرمان آید آنچه بغیبت کردن تو رفت شیخ حسن بصری گفت هر که مسلمانی را غیبت کرد چهل روز نمازش نپذیرند و وعظ بن منبه گوید در بنی اسرائیل مردی بود گفت یا بار خدایا مرا مال نیست تا صدقه دهم تن خود را صدقه بدم تا هر مسلمانی مرا غیبت کند از او عفو کنم وحی آمد بیغمبر ان قوم که فلان را بیامرزیدم نقلست که رسول صلی الله علیه و سلم فرمود که در شب معراج بقومی در گذشتم که ناخنان داشتند از مس و روئین و گوشت از تن خود میکندند پرسیدم که اینها کیانند جواب داد گفت یا رسول الله اینها کسانی اند که غیبت کرده اند و سخن بر مسلمانان زده اند گفتم غیبت چیست گفت آنکه یاد کنی برادر مسلمانرا بدانچه بشنیدن کراهیت دارد و آنچه گوئی نقلست 17. L. om. تا در وی باشد غیبت بود و گرنباشد بنهتان بود After دانی CMP. omit from وقتی to زبان نکنند (l. 24).

188, 4. L. کار for کارش. — 13. L. om. دین. — 17. BI. ابرهیم ان. — 24. B. om. from آن آواز گفت to توانذ گفت (p. 189. l. 5).

189, 4. L. چه غایت. — 11. C. چون رگویی نمازی. — 14. L. om. اورا بیباگانه ایمیم C. ; نیمیم H. — 17. H. بزرگی ... کنار. — 15. L. om. من. — 19. C. آویز.

190, 14. After شائی C. has: پس گفت کلمه شهادت تلقین کردم C. om. نگفت و بی ایمن از دنیا بیرون رفت 16. For H. and the MSS. except L. give Persian equivalents, viz. H. گمب شد ; IM. مجوسی شد ; I. نصرانی ; MH. ترسا.

191, 2. C. دانی که وا بنه گویند. — 4. کردتی in L. only. — 9. H. باگذاشت C. adds: و سفیان را گفتند که بجزاره حمار بن سلیمان نماز نگفتی و او از علماء کوفه اگر نیت بودی H., which reads بودی ; so H., which reads بودی بودمی کردمی کردمی.

192, 4. H. گناهمان من در حضرت حنف و در ضلال رحمت و سعیت لطف. — 5. Read. حنف اندازد که برگی ندارد عارفان جناب قدس و خطاب H. has: یا. After گفت L., however, has is an خطاب انس). انس مشغول شدند فریب ایشان بیفزود و دیگران لحن

emendation for پس (خطاب را پس). — 22. C. گیری به لهذا. After المبروت C. adds وفناعة القوت.

193, 2. C. یا در کهنی یا در نوی. so H. — 3. L. om. حدیث. L. عن. — 9. خلوتستت for خاموشی است. C. عن الشیخین B. و الشیخین بتن. C. gives this saying as follows: گناهرا اگر کندی بودی. و نقت الخ. — 15. C. شون for کند. B. om. خلق حسن for حسن ادب. C. and also the next saying. و نقت الخ. آدمی. — 17. C. فرزندان مارا. — 18. CMH. دوستر for دوست. H. om. و هرگز بدشمنی C. adds نگیرن. After C. adds در مکاشفه ... معاینه حرام. — 19. L. om. گرفت هرگز بدوستی نگیرن است.

194, 1. L. این. — 5. M. کفر for جهل. — 11. L. om. مرگ. — 12. C. گفت پی مرگ الخ. For پی cf. note on 178, 6 *supra*. — 14. L. om. او. — 20. C. امارت بصره. M. حاکمی. — 24. C. مهتری.

195, 6. L. نهن خونرا. — 7. L. نبون; C. نیبانت. Most of the other texts have نبون ابلیسرا. — 10. After نبون C. adds هرچه نفس و گویند C. omits from کردی گفتمی تن زن اینک زر بر میان دارم و کیف تبصر مع وحشة C. has گفتند. — 16. After گفتند C. has گفتند دان to the next saying. القبر قال ان قبری روضة من ریاض الجنة.

196, 5. CMH. دلاور for فلاور. — 11. H. رضای for راه. — 13. C. سر و ریش می پرستید. C. adds توانگر زاده بود. — 14. After پرستید (so Qushayrī, p. 15, l. 12 seq.). — 20. L. om. کرده اند ... تا قیامت. text H. — 24. L. عیسی.

198, 1. M. نقلست الخ. C. omits this story. — 5. L. و گویند. C. اطلبها. — 7. C. پناک بداریم. L. om. تو. — 9. Instead of گویند C. has to the end of the saying and has instead کافرید. — 11. C. omits from خود بستن. — 12. L. بستن. — 16. L. ندیری. — 17. روا. نبون.

199, 1. L. om. نیم. After نیم I. has in the margin a story of Shaqīq and Hārūn ar-Rashīd which is told below (p. 251, l. 16 sqq.) of Hātīm-i Ašamm and a Caliph whose name is not mentioned. — 3. L. omits from جانی فاروق و جنانک از وی. — 11. I. شرع (supplied) after دستوری; H. خویشان وی. — 18. L. om. قیمتش.

200, 6. PIM. خدای نبون. — 9. BMH. آئید for آمده; so C. — 16. P. om. الخ. و گفت الخ. — 17. M. اضطراب. — 24. IH. فقرست.

201, 3. MH. از آنک اورا جیزی دهی. — 6. CMH. om. الخ. —

14. Instead of *بفرستادن* Qushayrī (p. 16. l. 1) has *فِي أَخَذِهِ* which suggests the emendation *بفرا ستدن*, but this does not occur in any of the texts. — 15. C. *دین است و نواست*. — 17. L. *و دیگر یعنی*. — 18. LBP. *امر او*. — 19. LBCP. *آوردی*. LBP. *بس* for *یعنی*. C. *دور بودی*. — 20. L. *ساختن*.

202, S. L. om. *و* twice. LC. *عمّان*. — 13. CM. omit from *در* *من رآنی* (p. 203, l. 2); H. from the same point to *یاز کردیم* *فراست* (l. 23). — 24. L. *جزا* for *جزء*; P. *حرا*; H. *عبد الله الزبیری*.

203, 1. L. *وایله*. — 2. B. *مقدمست*. — 3. C. *او علم*. — 4. CMH. om. *و عبد الله بن مبارك*. — 16. L. *شروطی را*; M. *شریطی را*.

204, 2. H. *و این جواب را قضا از تو ستدن اولیتر*. — 4. *Dele* *و* before *اتفاق*; it occurs in L. only. — 5. H. *شریح*. L. *مشعر بن حزام*: this name is corrupt in all the texts. — 13. L. om. *نه*. After *عرب* M. adds *از مولی ایشان*; so CH. — 14. M. *جعفر برمکی*; I. *خلیفه*. *جعفر* is probably an abbreviation for *ابو جعفر*, the *kunya* of Mansūr.

205, 2. L. om. *از*. — 19. *نخسبم* for *نخسبتم* in L. only. — 24. H. *ایمان* for *مال*.

206, 3. After *ندید* C. adds *روی او بر آمدن*. — 9. L. om. *بود*. — 14. After *مکنید* M. has *ممانید خود را*; so CH. (H. *ظاهر* for *تحقیق*). — 15. CMH. om. from *با اندک* to *نشانه*. — 21. L. om. *نه*. — 24. LCM. *فلسفی*.

207, 4. C. *ببیزار گردد*. — 6. L. om. *با*. — 9. H. *استقصا*. — 17. *و نقل است که چون روزی چند بر آمد یکی* C. proceeds: *رنجبذم* *و بیامد و آن درست زر بیامرد و بدو باز داد و ابو حنیفه عظیم شاد شد گفت سبب چیست گفت نه اختیار ما چنین افتاد که این درست بسر آمد* *اولیتر بود بتو باز دادیم*

و نقل است که روزی در بازار میرفت گاوی می آمد او راه بگردنید گفتند خواجه این پرهیز کردن تو از چیست گفت از جبهه آنکه من عقل دارم و نماند. — 22. C. *نیم تا*. — 18. B. *نه سه*. H. *بشیز* for *نه سه*. — *او سرو و خون از بهر شب نگاه نالی نگذاشت* P. adds

208, 1. C. *از عمر*. — 3. L. om. *می فرماید*. — 6. IM. om. *الجلائی*; H. *الجلالی* (so the Bombay edition); M. *الجلائی*; B. *الخلوئی*; I. *الخلوئی*; C. *جلانی*. — 11. L. om. *بر*. — 12. M. omits from *و امام ابو حنیفه گفت چون نوفل بن حنیس را وفات رسید من خواب دیدم الحج*. — 16. CI. *سرو و موی*. — 23. L. *گفت*. L. *احلب*. L. *عنده*. L. *ابو*. M.

omits the Arabic and has instead: *که یا رسول الله ترا کجا طلبم فرمود که بنزدیک علم ابو حنیفه*.

209. 2. LBIMP. om. *و طریقت*. — 3. H. *انوار* for *انوار*. — 4. L. om. *و بر دین از دل خاندان با قدر اوست* C. adds *اوست*. — 5. *نبیست*. — 9. All the texts have *فدموا القریب*. — 14. L. om. *و بیست*. B. *انخبار* *و* before *او*. MH. om. *از او*. L. om. *و* before *آیات*. — 20. After *شافعی را* C. adds *که بهر نمازی گفتی اللهم اغفر لی ولوالدتی و محمد بن ادریس* C. adds *شافعی را*. — 24. After *آموزاند* C. adds *بود عبد العزیز* *و* *در صد اول عمر بن عبد العزیز بود* C. adds *گفت*. After *گفت* C. adds *اگر حق تعالی بشافعی بر من منت نهدای من بخدا گمراه بودمی مرنی گفت اگر عقل الخ*.

210. 3. C. *در هیج سمر و عروسی رفتی الا آن سوره مانم شدی*. — 6. L. om. *او*. 22. L. *متوکل*. — 24. L. *سال*.

211. 14. C. *چیره* for *قادر*. — 16. Read *که*. — 20. After *بود* C. inserts the following anecdotes: *و یکی از مشایخ کبار روایت کند که شبی پیغمبر صلی الله علیه وسلم در خواب دیدم گفتم یا رسول الله از تو بمن روایت رسید که خدای را عز و جل در زمین اوتادند اولیا و ابرار گفت آن راوی از من بنو این خبر راست رسانید گفتم یا رسول الله تا چه باید کرد که من یکی را از ایشان بدانم گفت محمد بن ادریس یکی از ایشانست و نقل است که چندین بار بادیه پیاده بگذشتند و درجه عمر خود یک لقمه حرام در دهان نهاد*

و نقل است که یکبار پیش لشکری بیای خاسته بود چهل شب بنماز ایستاد و از پای نشست کفارت آنرا

The last two of these anecdotes are also in H. — 23. CH. *و خیزم*; so M.

After *نخیزی* C. adds: *و نقل است که در ابتداء جوانی در مکه بوده است مدتی مقیم و عظیم درویش حال بوده است وقتی او را دیدند در حرم بامختاب نشسته بود و جزوی (جزوی کتاب H.) مضالعه میکرد و بنزدیک کعبه شمع می سوختند او را گفتند چرا بیوشنائی شمع مضالعه نکنی گفت آن شمع در ای کعبه در گرفته اند مضالعه نتوانم کردن* so-I. (in the margin) and H.

212. 3. L. *بود* for *بود*. — 5. C. *مال کزیت*. — 6. L. *بدانند*. H. *کس از رهبنیه و* C. has *مرد* instead of *مرد*. — 7. *مال کزیت*. C. *بهتر دانند*. — 16. C. *امانتش*. — 17. After *میخواند* M. has *شب عید*. — 21. *و بعد عجب الخ*. — 20. B. om. *باز گرفته بود* *و ازین نوع سخن*. — 24. M. *از کفر*. — 23. L. om. *کفر* after *را*. — 23. L. om. *کفر*.

so H. C. adds *برخصت* 25. BPH. — جواب و حل و شهادت

213, 2. C. دیگر for *عزکه بنشایست علم دو جهان آموزد*. — 6. L. بو سعید M. — 15. نباید از دست بشود H. نیباید. — 14. C. یکی ربیع ختیم. — 18. MH. بو الخیر

214, 5. B. *واباح لی النظر*; so CMH. After *دان* C. adds: *الی وجهه و مباحم کرد تا در روی او می نگرم تا وقتی که خلف بر خیزند و سر باری تعالی گفت هر که ترا دوست دارد فردا در قیامت آزادش کنم و در آن امام ... بی*. — 8. LC. om. *جوار خود فرود آورم رحمة الله علیه رحمة واسعة*. — *آن لسان عنایت ازل آن کاشف دقیق علل*. C. has instead: *بدل*. — 9 CMH. *صاحب تیغ*. — 14. C. *افترا* for *افترا* M. *بیده*. — 16. *سری سقطی ... بشر حافی*. — 18. LBC. om. *اربعین صباخا*. — 21. After *سری سقطی* C. proceeds: *هر وقتی چیزی فرستادی و احمد حذر کن از روز رن کردن گفت بار دیگر بگو و او نستدی گفت یا احمد حذر کن از روز رن کردن گفت بار دیگر بگو و او وفات نیز در مانده است*. — 22. C. *پیوسته الح*

23. — از آن امام را. — 22. L. مزمن. — 10. C. بر. — 9. L. om. تازه in L. only.

216, 8. After *نبینی* C. adds: *احمد گفت از خواب در آمدم اعرایی را*. — 13. BCH. om. *بی در*. — *عیمچ جائی ندیدم*

217, 3. L. om. *گفت جامه ... گفت نه*. — 5. C. *استار*. L. om. *چه*. — 20. Read *احمد شاگردی را*. — 6. L. *تا* after *بنج* گز

218, 4. Read *جیست*. — 5. BIP. *خضای*. — 6. Before *آنک* C. has *پیش نبود*. — 13. After *نه*. — 10. CMH. om. *تسلیم الامور الی الله*. C. adds: *گفتند بر می خیزند و رقص میکنند گفت دست از ایشان بردارید*. تا ساعتی با خدای خوش باشند

219, 1. L. *دو دعائی* for *دو دعا*. — 3. L. om. *دو*. — 5. L. *حرمه*; B. *حربه*; M. *حزبه*; I. *حرم*; C. *حریمه*; text H. and so Qushayrī, p. 142, l. 6. Qushayrī has *یتبختتر* for *می ننگیزی*. — 6. C. *ممن* for *خادمان*; Qushayrī, *الْمُحْتَدَم*. — 7. C. *نعایم زربین*. — 9. C. *بدان* *نمها*. H. has: *بدان دعائی که بتور رسیده است از سفیان ثوری من بخواندم که یا رب کل شیء بقدرتك وانت قادر علی کل شیء اغفر لی کل شیء ولا تسئلی عن شیء فقد تعالی وتقدس یا احمد عذبه اجنسه ادخلها فدخلتها*. So Qushayrī, p. 142, l. 10 sqq. — 16. C. *خونی* for *حزنی*. — 18. This verse is more or less corrupt in the MSS. It is cited (without vowel-points) in Qushayrī's *Risāla*, p. 14, in the form which I have adopted. The Persian rendering, however, does not agree with this reading. *و باقی* H. *تبدی* H. *تبدی* H. *بای* for *بای* L. *باید*; M. *بید*; H. *باید*.

کدام سوی رویت C. ز روی وی L. 19. — انا سلا MH. انا لا ساره L. ریخته شد C. 20. — کدام چشمه CH. ریخته شد C.

220, 6. After نکفت C. adds: چون مسئله فرا و نقل است که چون مسئله فرا رسیدی درونش از آرزوی گفتن آن جوش میزدی که از لجه به توانستی گفتن و محتاج تر از آن بودی که تشنه بآب میان آشامیدن تا خائیدن. — 16. L. عیاس; CI. عیاس.

221, 6. H. مؤنت اورا در گردن. — 7. L. om. بر. — 9. M. om. اشتاب L. has داشتنی. — 14. The form بدینجا که انداخت C. 12. — نقلست الخ is in L. only. — 15. L. om. باز. — 16. After بیماری L. has بمماری. — 21. L. دارم می دارم; B. روا ندارم; text H. — 22. After بغداد C. has چیزهای ناشایست آن محلها و بازارها و چیزهای ناشایست. The spelling باغدان is of course incorrect, though it is in keeping with the popular derivation from باغ and دان. — 25. L. الهی for آلهی.

222, 4. After جیست C. has: وقت انساکر شراب قبل سقانی المارحة وقت انساکر شراب. — 8. BH. فی. — 17. M. om. گفت و گفتن. — 20. C. بمرگ. — 24. — After ندیده ام H. has: ساختن مکروهست یعنی چنانکه فضول در ساختن مکروهست CM. omit the Arabic.

223, 3. B. ظلم. — 4. C. باشنان بشویم. — 5. L. فقورا. — 7. CM. omit the Arabic. — 9. — 10. CI. محمد حسن; BM. محمد بن حسین. — L. om. ابو.

224, 6. Read یوسف. — 7. CMH. درم. — 14. L. رسیده وقت نماز رسیده. وفات کرده بوذ for بوذ.

225, 2. BIM. معتبران and مفتخران. — 3. C. عالم بود معلوم. — 4. I think النفس is the better reading here. The Bombay edition has جملا, which points to the reading الناس. — 10. LP. شرط. After ابو عبد الله P. مولد او در عهد حسن بصری بود وفات الخ; H. has: والباقون سلموا لهم حالهم. — 12. Qushayrī (p. 14, l. 6) has و دیگرانرا الخ for which Atfār evidently read سَلِمُوا لِمَ حَالِكُمْ. — 13. BM. محمد لا یوارث (ینوارث) C. has فرمود H. 20. — 21. After القدرتة. — 20. H. القدرتة. — 21. After فرمود C. has (read ینوارث) لا یوارث (ینوارث) C. adds اهل الملتین شیخاً.

226, 9. که after خانۀ in L. only. — 12. LIP. om. from بس to شریف; text M. — 16. C. محاسبه نفس. — 18. L. شریعت for شریف. — 19. Read بقوت. — 21. L. محتاجوب است. — 23. After کنی C. adds

C. has اگرچه . . . باشد 25. — Instead of چه در عزل و چه در جد که هیچ آفریده را اگرچه بر تو : C. بنجم After. و موری را نیازاری ظلم کرده باشد.

12. — مراقب L. 11. -- از آن مستغنی H. 6. — 2. L. om. 227. که من این حرکت با خود خوام برد C. 19. — اشیا C. 13. — بحث L. متفرد C. 21. — در آخرت.

10. B. — ننمایند C. نگردانیده C. 5. — تلا تکن C. 3. 228. 13. — از آن بهتر نیابند C. 12. — خدمت BI. در خدمت CH. عامل C. (حَسْبُ الْوَجْهِ so Qushayrî, p. 129, l. 16: دوستی for روی C. After (cf. Qushayrî, p. 180, l. 6). C. has: با دیانت دوستی با وفا و شفقت C. با صیانت C. 21. — بگذارد CH. یا C. 19. — نقلست for گفت L. (کسی for بسی کتاب I. که حق آن خواعذ P. ; که حق حق B. کسی for بسی کتاب C. om. در. — بناخواعذ C. آن حق خواعذ L. om. ترک 22. — در آخرت.

C. تصنیف نکرد BI. have حق only twice. 2. CIH. 229. کتاب C. دارانی (so Qushayrî). Cf. note on S, 8 supra. — 6. L. om. ابو. PM. در شانی شگرف C. 11. — 10. C. دَر. BCM. om. 8. — 13. MH. اشاراتی; so C. — 14. H. دمشف for شام. — 16. رسید after فرا خواب شدم C. 20. — خلف for خلوت L.

M. omits this saying. — 11. خواعی LPH. 10. 230. دانستم که بکشند C. 12. — 14. IM. مردی (so Qushayrî, p. 91, l. 6 from foot). — 18. After نگفتی C. adds: تا یک میل برقتند او بیهوش افتاد: C. گفتی تا یک میل یدیک LBCL. 21. — چون با هوش باز آمد گفتند چرا لتبیک نگویی از بسیاری گناه بود L. om. 24. — آیت for سورة القارعة عذاب C. 22. —

C. یا for تا C. آن for از C. 6. — نمی ترسم C. 5. 231. — 11. L. om. را after حواری. — 19. L. نور for نور; BP. om. نور. — 20. B. بازدانمت C. 22. — PH. so: از آن جهت کی علامت. — 23. After C. adds: و اورا کسانت فرا گیرد. — 24. L. مساجد.

3. L. اورا for اورا 232. — جمله . . . گرسنه باشد LBI. om. 2. 4. L. شهوات. — 7. C. حلقفرا. — 12. C. دل من. — 16. مگر کسی را C. بصلاح کی تواند آمدن گفت تا صبر الخ و گفت 17. — یابد H. — 18. اندکست so C. omits this saying. — 20. H. نامی for باقی. — 21. CH. باقی کذب گشت بزبان C. باقی نامی. — 20. H. نامی. — 21. CH. مضیبه.

C. proceeds : از بعدن برضا M. بودن و برضا C. 3. 233. — 9. شهوات بیرون آمد و رضا آنست که از خدا الخ B. و گفت الخ. — 12. C. ندهد for بند بر ندهد. —

14. C. om. علامت and در تو — 18. C. om. در سیم. — 21. در دل. — 22. C. حکمت. H. غیرت for عبرت. — 23. After شون C. adds: زیادت شود. LB, om. و از ذکر محبت زیادت شود. — 24. C. معصیت. با آن معصیت. خوف.

231, 4. H. دلرا فارغ گرداند از فکر او و مشغول بود بخدمت او. — 7. L. کردند. — 12. LB. و روی I. — 13. L. برگر. — 15. L. om. — 21. آجا. BP. جزائی خواهی C. خواهی. LB. در دنیا آنرا بساختی C. از ساختی. BIH. ایشان for عارفان C.

235, 6. L. om. و انس راحت او. — 13. C. چیزی. — 14. After بلا دین. C. خدمت. L. om. و گفت نفس خائست مانع از دولت C. adds — 16. CH. om. و اگر الحج. — 21. C. om. دنیا را منور شد.

236, 1. L. غیبها. After گردانم C. adds: که تو بر وی استقصا. H. از ام الكتاب C. — 2. گناه کردی بر آن بقعه فراموش گردانم از معصیت H. که نجات الحج. — 11. Instead of خدمنتگار کار. — 10. L. الهی ترا پسندیده است از ثواب تو نجات از: C. adds: عذاب تو. تو واعظ قرآن. BH. — 20. و غفور. — 13. L. عذاب تو.

237, 1. H. شریفترین for حف. — 6. C. اگر for H. از بسیاری شرف. — 7. L. عالمان. — 12. CIM. خدای را. — 13. CIM. تا اکنون. — 25. M. چنانکه. — 25. M. میجوئید so H.

238, 3. CIMH. بن اسلم. — 5. C. قدوسی. — 7. L. om. را. LB. م. کجاوه بودند P; کزاوه M; کجاوه BI. — 8. L. و سکنات. — 9. و اسحاق براعیه. — 10. L. M. alone has the name correctly. — 21. که از دست مامون خلیفه والی شهر نسابور بود برسید: M. طاعر. After so H. — 24. According to MH. the *istiqbal* lasted for only three days.

239, 5. L. گفتند چکاره. After آید C. proceeds: گفت. می آید گفتند چکاره نیست در وقت احمد حرب بر پایش نخاست.

240, 8. CM. زاعد for بده. H. مبین. — 21. IPH. که چون من وفات کنم سر من الحج. H. فضائل. — 24. BMPH.

241, 10. L. نوشت. — 11. L. نویسد. — 12. H. اقامت. — 19. C. خوردن است after و استفرغ کرد M. adds: اتفاق نیفتاد. — 21. M. و قی خواهد کرد. — 24. L. افگندی.

242, 3. L. گفتند آنکس. — 4. P. omits from نقلست to نخورم (line 11). C. om. یکی از بزرگان. — 5. C. ممتدی. After در دل من نقش افتاد و چهل سال است تا در آن رفت و ماند. — 7. M. مانده ام و میکوشم تا آنرا از دل خود محو کنم هنوز نشده است MH. om. — 25. C. نمی. — 10. C. om. و احمد انگور نخورم.

تا اورا بیگانگی بشناسند C. 20. — دین گبرکی حجاست C. 5. 213. —
 نعرهٔ شیبخ before L. om. 24.

CH. فرستادمی 7. — آیدش Read 5. — گبرکی C. 1. 214. —
 و بیر PM. 14. — از دنیا C. 12. — IMP. so; تا چون کار من می کند
 15. L. — و پیر خضرویه دیبائی بود دوزویه C.؛ خضرویه بود
 و معرفت L. om. زمان ماست H.؛ زمانیان L. 18. — توان گفت که
 گفتند شما P. has: چگوئید After 22. — نکته III. 19. — رعونات نفس
 از L. om. BCMH.؛ فرمائید گفت بگوئید که دو چیز است.

here, 24. L. سعد بن MPH. om. سعید C. 20. 215. —
 and so often. MPH. ماسا.

تایب آئین PH.؛ دیگ پایه C. 12. — بکنم یکی گفت L. 6. 216. —
 تم لتستلتم (correctly) H. 19. — بمن باز MPH. 17.

text B. — گفت در شکم . . . می آمد LIMH. om. 5. 217. —
 C.؛ استان BI. om. گهوارستان MH. 7. — ببستم باز بحسب C.؛ به
 گفت LIM. om. 10. — می دروی و می ستری C. 9. — ببستم باز
 بس از گوید to L. om. 19. — text H.؛ مور شوم برسد to بزمین
 جرا L. om. 21. — وقت گوید.

زن وی for روزی L. 4. 218.

H.؛ حسرت درینروز؛ حسرت دیگینهٔ M. 8. — خدمت C. 4. 219. —
 H. (in marg.)؛ و عبادت C. 13. — دیگر غنیمت کردن امروزین C. 10. —
 پس از نومیدی C. در کار BPH. om. 14. — در عبادت
 و حلاوت طاعت پس از سردی دل از دنیا نهاده: C. has؛ و نجات است
 بخایگاه نیک غرهٔ C. 22. — نخورن L. 19. — با مطیع وی امید L. است.
 بلعم باعور C. 24. — ببسیاری عمل C. 23. — است.

C. الاچر After 6. — چهارگانه for سه C. 4. — ابلیس را L. 1. 250. —
 و آن عمل بود بر مخالفت هوا ۴ موت الاخضر و آن مرقع داشتن
 بود (so *Nafuḥātu 'l-Uns*, p. 71 and *Qushayrī*, p. 18, l. 10 from foot
 et seqq.). L. مرقع for توقع. — 7. C.؛ حکایات با سخن H.؛
 معصه B.؛ معقبه I.؛ منقبه P.؛ منقبه M.؛ منقبه LH. 9. — و حکایات
 C. omits from دل مرده to the end of the saying. C. 10. —
 LM.؛ دل بی خوردار است I.؛ دلی بر خوار P.؛ دل بی برخوردار است
 corrected in marg. to پیر خوار است H.؛ دل شکم خوار است text B. —
 12. L. om. که H.؛ ذو الجلال for چتار. — 21. M.؛ بشکر. — 22. C.؛ بریا
 در معصیت.

و گفت C. مخافوا After 8. — عز و اسلام LC. 4. 251. —
 ترسناک و اندوختگین را گو مترس و اندوختگین مباش P.؛ بستانید M. 9. —

L. گفت 10. — یکبار . . . گفت. 14. LBCI. om. راه دهند
 has خلیفه گفت زاهد خراسان توئی حاتم. 17. M. — عزّ خویش بر ندّ او
 گفت من زاهد نیم بلکه زاهد توئی خلیفه گفت چگونّه حاتم گفت حق
 24. — دریای for درعی C. بیداء for دریای C. — دریای for دریای
 CPH. خواطر.

گوبند که هو اجمع بین الشریعة و الحقیقة C. 6. — مقالات M. 5. 252
 13. — بیش از طفلی باز. BMH. om. مغرّ آن for شجر او C. 8. —
 سوار. After M. سوار. H. نگرستی. — من می گریستم
 BMH. add. عرش. 16. — که او را پیام شب بودی BH. 14. —
 L. معنی for معنی L. 19. — گفت تا کی گفتم تا ابد
 من کان الله معه وهو ناظر الیه و شاهد بعصیه C. سهل. After 25.
 ایتاک والمعصیة.

ببست و بندج C. 14. — آس کردندی for بساییدندی C. 11. 253
 — بیشتر فضل شعبان در اخبار آمده است H. 20. — چهار C. 15.
 التوبة فريضة على العبد من C. گفت 22. — آمده است C. 21.
 کدل نفس خاص او عام او مطیع او عاص.

حراسی M. 11. — سوز for شور C. 3. — بمخالفت شرع H. 1. 254
 بسیار for بایستند L. 17. — ازین for از من CI. 15. — بسته بود
 BMH. — هر چه نرسید پی C. proceeds: گفت 20. — گرد for دراز L. 18.
 25. L. om. — ناگاه در خاست چهار ماه است این درویش بمصر الخ

پرسید از من آنچه شمارا بدید M. translates the Arabic: 2. 255
 13. I. — ازبخت for امانت M. 10. — بفرمان و حکم L. 6. — آمدست
 صبرست for بودیم but it has been corrected. 19. L. — صبرست I.
 مبرسید H. (suppl. in marg.); از من وقت صبرست I. مبرسیت

که بر روی زمین است CMH. 5. — شاه شجاع کرمانی BM. 2. 256
 بماند C. The other texts have دیگر جز خدای for — 12. L.
 13. L. — جای. — 17. After نشدی C. adds: چنانکه مریدی داشت
 پشپ غایب می شد شیخ پرسید که تو پشپ کجا می شوی مگر آن
 جواهر در جواب شافی نمی داد شیخ بانگ کرد او گفت من هر شب خداوند
 می بینم بر عرش بچشم سر خویش شیخ متغیر شد و گفت امشب برو آب
 دهن در آن عرش انداز مرید برفت و همچنان کرد عرش نابدید گشت و
 آنجمله ایوان که میدید بظلمت مبدل گشت و نیز بعد از آن هیچ ندید
 و مرید از آن تشویر عبری باسئف مشغول شد.

5. P. خلیطة. 8. After گفت C. has (Qushayrî, p. 177,
 9. — آنک استصعنتی فلا تنفع بکلامی (استصعنتی 6: 1.
 Qushayrî (p. 91, l. 23) tells this story عن بعضم — 13. After گفت

C. has حسرت. — 14. C. انت اخذت من الليمب وانا اخذت من الغيب — 19. L. om. كَرِيم. — 21. C. بزير آب بيرود مرتان. C. om. اخى.

258, 2. CIMH. از عر جائى; so P. — 3. L. om. بر. — 8. C. گفتند. — 12. C. اشيا for اشيا. — 15. C. رعات كنم. — 19. L. om. بوز. C. سى. — 21. C. بواير كردند. — 22. I. طعام حرام. — 25. I. طعام حرام. CMH. فضل. حرام.

259, 2. CM. حلال خوردن (so Qushayrî, p. 59, l. 3 from foot). — 3. خورد for خوردن in L. only. C. صادقانست. — 5. H. چهار چيز; Qushayrî (p. 106, l. 9 from foot *et seqq.*) names these four things: للجوع والعرى والفقر والذل. — 6. CM. او در توفيق و خير بر وي بسته نبود. — 11. M. او ديگر قناعت. — 13. L. om. را. — 16. CM. خذاي for خلق. — 17. M. بمشورة; B. بمشيت. — 20. LB. بيند. — 22. LBI. غلاف for علايق. — 23. After C. proceeds: و درع او الخ. — 24. و مشاعده او به تبرا كردن از الخ. C. has مشاعده.

260, 2. BIMP. برسذ; so C. In C. the next saying runs: هر مخلصى بديدن آمدند. — 3. P. omits الخ. و گفت الخ. L. om. واقف ربا نتواند بود. — 4. C. نه پيوستند. — 5. L. om. from كى to از ديدن. — 9. Read از ديدن باكى. LI. از جند باكى. H. از ديدن باكى. — 10. P. om. گفت الخ. و گفت الخ. — 11. CMH. om. و. — 12. BCMP. که ذکر خالف خود ضايع گردد: BM. بنفسى. — 11. CMH. om. و. — 12. BCMP. او را كرامت بديدن آيد L. adds كردن. — 15. After خواندن C. adds دل وى. — 18. L. او را. — 22. L. om. بر روى زمين که نه بخداوند: C. has هيچ کس. — 23. After بنى. H. خذاي ترا. so MH. L. جاعل بود مگر آنک ويرا بر گزيند.

261, 1. L. مجموعا; BI. محبوبها; I. (in marg.) مخبران; M. مخبرها; C. که (and so the Bombay edition). — 2. L. om. جيسمت. LIM. بتصوف. — 3. L. om. ايشان محبوبان حق اند. — 7. بتبذ. — 14. L. om. که. — 17. M. کنى. BCMP. مقامات for كرامات.

262, 2. MH. نيبايد از عر که. LBIP. omit from کند to مداعنت. — 4. C. حلوت سنت. L. مستدعى. — 5. H. مال for خود را و غير خود را. (so Qushayrî, p. 113, l. 5 from foot). — 4. C. حلوت سنت. L. مستدعى. — 5. H. مال for

چنین حرکت بر جاده: C. proceeds بلا 7. — از. CPM. om. حلال. سنت طعن کرد بر سنت طعن کرده است و حرکت بر سنت طعن کرده است در توکل. طعن کرده است و حرکت در توکل طعن کرده است الخ. — 9. Qushayrî (p. 90, l. 2 from foot) has في الحركة for در کسب. — 11. H. om. نه. L. om. درست. — 15. BIPH. تا. — 19. After نیابد L. adds نفس در آن نفس است که راه نیابد در آن نفس است. — 23. After نهایی C. adds: و گفت عرش دل من است و کرسی سینه من.

263, 2. بربین بنج چیز الخ. This saying appears to be incomplete; C. has بربین رنج. — 7. L. om. اگر راز نکوئیت. After نکنیذ C. proceeds: از من سماع کنید و اگر نکنید بدرگاه من باشید و اگر این نکنید حاجت حرکت از من خواهید (so Qushayrî, p. 139, l. 8 from foot). — 8. L. حرکت. — 9. C. om. آمد. و بر. — 11. C. خیانت. — 12. C. و گفت الخ. حوای نفس. CIMH. ساختن for ساختن. — 13. CIMH. نفس. حوای نفس. I give this saying as it stands in C.; apparently all the other texts have حرکت خود را بشناسد نفس خود را بشناسد خداوند خویش را بشناسد برای نفس خویش. — 14. Read برای و گفت. is in C. only. — 15. B. یعنی خطرات از ضعف. C. om. و گفت الخ. شادی و عاقبت. — 18. L. om. اند. — 19. PH. اورا شناسند.

264, 5. After پیغامبرانست C. adds پیغامبرانست (so Qushayrî, p. 90, l. 16). C. پیغامبر for ولی. — 10. After آید بدید C. proceeds: و چون فرا گیرد باز نگذارد (cf. Qushayrî, p. 89, l. 2). — 11. M. غیبی for عینی. — 12. MI. om. الخ. و گفت الخ. — 14. رویت. L. — 16. رویتی. L. — 15. C. علاقتی و علنی. — 17. L. آشنا. — 19. L. بنعمت. — 23. BP. om. الخ. و گفت حرکت الخ. I. علمارا for علمارا. — 24. One would expect علمارا for علمارا, but the latter seems to be in all the texts.

265, 2. PH. آخرت نترسی. P. omits from فرزند و to آنست و فرزند گفته اند. — 8. L. بنشناختة; C. بنشناختة. — 10. In B. اند has been stroked out and the following words written above: فرمود. — 11. سه in H. only; C. اول. H. continues: چیز است. After پنج است; چهار آن در مطعومات و آخر آن بزیله خواهد رسید و دوم در ملبوس که مدرس C. adds: رسید. — 12. After رسید الخ. و ناچیز خواهد گشت و زعد در برادران الخ. so I. (in marg.) C. و در مطعوم که آخر آن بناجاست خواهد کشید. — 14. L. برادران. — 15. L. بنمفس خودرا. — 16. C. سرعها. — 17. C. سرعها. — 19. L.

بکار L. و فوت داشتن یقین I. قرب for قوت. 20. LBC. so H. بدان
for نگاه.

266, 3. C. اول ترك. — 11. C. گفت بدانکه بروز. — 12. L. om. گفتند. — 16. After خوری C. adds: پرسیدند از زنان گفت صبر ازیشان بهتر از آنکه صبر بریشان و صبر بریشان ناکردن و بر ستمکار رحمت آوردن و اورا. — 18. C. صبر بر آتش بهتر از آنکه و پرسیدند که روی آوردن بندگان. C. proceeds: بخشودن الخ. — 19. خدای بزرهدست و لطف خدای بچیه چیز روی آورد به بندس گفت بگرسنگی و بیماری و. — 20. C. خود for حق. MII. چه چیز. MII. موضع. — 24. C. جوع قوت. — 23. C. و بیماری. L. om. بلا الا الخ. Qushayrī (p. 55, l. 3) tells this anecdote of Sarf as-Saqatī and Junayd. According to the same authority (*ibid.* l. 8) Sahl said, التوبة ان تنسى ذنبك, and Junayd, التوبة ان تنسى ذنبك.

267, 3. L. om. یکی. — 4. C. ناخورائی. — 5. After داری P. has درویشی کرا. — 7. C. گفت با خداوند گفت انمن الخ. — 9. C. با صوفیان. — 10. H. آنرا. P. باریک for تاویلی. — 13. H. ذاکس تر کس. — 14. L. حقیقتی. — 19. L. او for و. — 19. L. بسبب سخن او. C.

268, 6. L. om. و نصیحت کرد. — 11. جلبه is an emendation for بحف آنک خداوند ترا. — 20. L. غلبه (L.).

269, 2. BCMH. حوریم جلال. — 6. BIH. فتوی و تقوی. — 8. L. ورا. — 9. CH. ثلاث ثلاثة. — 13. کردمانی is in LBCL, but in I. it has been altered to کردیمی. — 14. After شد M. adds مدتی و در خدمت او بود.

270, 14. CIH. رسد. — 22. C. حاله از اول دیگرگون شد. — 24. Read نماز. — 25. L. چرا.

271, 6. H. om. بدویش. C. بدو. — 7. L. خوزرا for او. — 13. BCIMH. جواوردی. — 14. L. بی خود. MH. بی خود. BCIP. If any emendation is needed, I would suggest بی جکود. BCMPH. omit الخ. — 16. H. گرفتن. C. مکر. B. دوشمعی. — 20. LB. جیزی; so H. (in marg.) — 23. PH. om. ستر. B. مرد. — 24. B. om. و گفت الخ. H. om. و آفت. H. آفت.

272, 1. LBI. جیزی. — 4. BH. گفتن دایق. — 6. C. راه کوتاه. H. P. از بزنی ماده باشد. M. و اگر. CPH. — 8. خدای نزدیکتر از آنکه. — 10. H. یا ماده. — 16. M. حبت دنیا. C. — 10. حبت دنیا. C. یا ماده. H. حبه خون از برای بری ماده بودن.

23. I. — بدآنکه. C. 20. — ابرهیم انج. I. کسی. H. ابرهیم for بزرگی
 زهره. H. شبیه for شماره.

273, 1. L. عید روز الخ. — نقلست که سی و یک روز الخ. C. 6. — بخورد. LBI. 17. — مستحجاب الدعوه تربت پاک محجب الخ
 محمد. . . . دعاء شفا. H. دعاء سقاً for عاشقان. — 18. LBI. omit. — C. جملگی. After ابن ستمك. M. 20. — بیامرزید
 از خدای بر گردد خدا نیز جملگی از او بر گردد و هر که با خدای
 proceeds: از خدای بر گردد بدل خدای عز و جل بر سمت با او گردد
 so Qushayrî (p. 11, l. 17).

274, 6. BPH. لا تقطعی. C. لا يعطی. M. — 10. C. — کوه لبنان. IM. جندیب for عزار. BCMH. 13. —
 از ده دینار نیم. M. 18. — دینار سود بیش طمع نداشتی
 so H.

275, 4. I. جزاك الله. C. آن روز که. L. 5. — گرده. H. (in marg.) کرز. MH. 11. — او قهره است
 Qushayrî, (p. 84, l. 15) has أن أغمس حَزْرَةَ في دِيس. — 13. C. — زعد اورا. L. om. 17. —
 از اندوه تا الخ. C. om. 14. —

276, 1. C. — بشناختی. C. 11. — ایشان را حکیمتیل نمایند پس. C. 11. — ایشان را بابلیس کی نماید
 C. 15. — برناتی از جنیان. C. 15.

277, 2. BC. نون و نه. — 3. BC. نون و نه. — 5. CMH. فرادررا
 and the following C. adds اورا. — 8. After اورا. —
 و نقلست که یک روز میان سماعی در رفت قوال بینی میگفت
 anecdote: بر پای جست چنانکه باشد گفت ندائی شنیدم اجئنا بالحق ام انت
 and از حضرت گرفتاری هست. C. 10. — من الاعمین ثم جلس واستغفر
 so BM. — 15. L. om. — از حضرت محبت بر کمالست. H. بر ده for برده
 که جامه داشتی و گرسنگی بردی. C. adds: بوزه است. After گرسنگی تو
 من انت قال هو قال ایش تصنع. C. gives the Arabic. — 17. After عليك C.
 قال هو قال ایش تا کل قل هو قال تربد بیده اللفظة الله فشفق الرجل شهقة
 بر خاست. C. 23. — و مات.

278, 1. C. تا. C. om. خبری نبود. H. خبری for چیزی. C. 1. — آشکارا شد. — 16. MH. om. from کی اگر
 after (l. 18). — 25. C. om. from آمد to مرا. (p. 279, l. 5).

279, 11. L. om. جز. — 20. L. می کردند. C. 24. — پذیرفته بودم. C. 24. —
 گشاده کن to پس احمد. H. C. om. from. — 25. C. om. from. — (p. 280, l. 5).

280, 4. L. و گفت. — 15. After شونیزته L. has: رو سری نفس. — 25. —
 جنین for مبارک و حسن. C. 16. — جنین بود الخ
 P. علان و امیران. B. علان for غلامان. — 1. —
 علان امیر. C. 1. — ده با امیران نشینند.

281, 3. C. om. نانی که شکمت سیر کند. — 9. BCH. om. برگ. — 10. L. جمععی که وصف کنند صفت را. C. ادب کردن غیرمی. — 14. C. om. و آنکس. — 22. L. om. گفت for صفت. C. موافق after فعل. اما البته. — 23. L. om. و. L. om. با for تا.

282, 8. I. om. و گفت الخ. — 9. BMH om. دل. — 10. BC. تدبیر. — 12. After آستان را P. has a lacuna extending to گفتم که جنین بود. (p. 287, l. 4). — 13. I. om. شوق for صدق. — 15. L. om. گفت. — 16. L. om. گفت. — 16. L. om. بر تو and from عشق to اینجا. — 17. C. LI. omit this saying; text B. صوفی for عارف. — 20. گفت تصوف الخ. — 21. C. م. فرود نکشد. M. در نور معرفتش. so Qushayrî (p. 12, l. 2.) — 23. BCMH. زهد. L. مملوکی بیرون ازو. so MH; text B.

283, 1. L. om. خلف for غل. — 4. LBM. خوش نبون. H. معزول. — 6. BMH. از نظر حق. Qushayrî (p. 112, l. 23) has من عین الله. — 7. L. om. خلق را. — 10. L. om. و گفت. — 18. M. بله for بکیر. C. om. گشاده. — 20. After افتد BCM. add جنید گفت; so H. — 21. M. عبد مملوک. — 23. L. مروه. C. بدین.

284, 1. The form گفتنی is in L. only. L. om. سری. سبری is probably a copyist's error for سرد; the MSS. vary greatly here, but I. has نفسش سرد شد. — 6. L. om. from و عالی to بغایت بود. — 8. L. om. بر. — 9. LI. omit from وقتی to بکلمی (l. 12); text M. — 10. After کلیدها C. has می داری. — 13. BCMH om. بن. I. شیری (partially supplied over an erasure). L. om. می گویند. — 19. I. بردند for نردند. — 23. L. om. چیزی. L. بعد از ندیدم چیزی. L. چیزی. — 24. LI. بفرمای.

285, 3. L. om. خواجه for من. — 5. L. و. — 6. After لو کان لی عند الله منزلة کفیتک علی هذا تم C. adds the Arabic: قل يموت الرجل علی ما عاش علیه و نقل است که فتح پنج عیال داشت زیر یک گلیم. — 11. روزی میگریست و میگفت در آن تفکر میکنم که پنج کس از عیالان فتح شب در زیر گلیم گرسنه خسبند تا فتح این منزلت بچه یافت. — 12. After باخلاص C. adds the following anecdote: روزی یک روز بیفتاد ناخن وی بشکست می خندید گفتند دردت نمیکند گفت شادی و نقل است که یک روز: — 15. C. om. کودکان. — 16. I. خرد for بیمار. — 17. L. om. و گفت. — 18. I. خرد for بیمار. — 19. I. خرد for بیمار. — 20. I. خرد for بیمار. — 21. I. خرد for بیمار. — 22. I. خرد for بیمار. — 23. I. خرد for بیمار. — 24. I. خرد for بیمار.

19. L. om. *احمل حرفت*. — 21. L. om. *هرکه*. C. *بشادی بمحبوب*. — 22. L.I. om. from *وهرکه* to *آیند*; text II.

286, 1. LI. om. from *جترا* to *که فرمود*; text M. — 7. L. *علم فنون*. — 11. L. *ساخن او*. — 16. I. *دلیل را چه قیمت*. L. om. *را* after *راه*. — 24. L. om. *بخواب*.

287, 2. C. *توبه بنده ثابت نبود*. — 3. L. om. *بدل*. — 4. C. *و تا*. — 5. LBIPH. om. *بر خیزد*. *و از توکل استقامت بر خیزد*. C. adds: *پس بر خیزد*. — 8. L. *از خوف*. — 11. L. *بر خدای*. L. om. *بود*. — 12. Instead of *زود بمنزل رسد* C. has *از خدای*. — 14. BCIPH. *در موافقت* (so Qushayrī, p. 19, 6th line from foot); M. *موافق شرع*. — 16. L. *و جمع*. — 18. C. *و گفت الحج*. — 21. H. om. *شناسد*. LB. *و باز*. IMH. *و سبب*. *کجیزی*.

288, 2. L. om. *هرکه*. — 5. CMH. *حقیقت*. — 6. M. *سخی* for *دیده بود*. — 8. B. *فرق*. — 11. L. *ابو ایوب*. — 12. After *کرا* H. inserts *عالی همت* before *عالی*; so M. — 18. M. *دانشتم که راه حق بینی*; so H.

289, 12. L. *جه بکار باید*. — 13. L. *خواجه*; I. *حویج* (حویج) with marginal correction *چراغ*. — 18. L. om. *و نفس*. — C. *این مکروست*. — 23. M. *می خفند*. — 24. L. om. *روا*.

290, 1. C. *بویرفانی*. — 5. C. *در همه جهان*; so M. (supplied). *آواره* is an emendation for *آوازه* (H. *پیر آوازه*). I. *شون* for *شنوند*. — 13. C. *صدید* for *جیزی*. — 15. *اشکال* for *اشکیل* in L. only. In the brief dialogue which follows C. gives the Arabic as well as the Persian, viz: *یا مشرک اختیاری — ترکت اختیاری باختیاره — ما فعلت بالاشکال*. — 18. C. *بود*. C. *گفت استر عز فقرک*. — 22. Instead of *الحج* C. has *ویا اغنیارا اهل عز فقرنا دار*.

291, 18. C. *کم داشت* for *کمی*; BIMH. *حقارت*.

292, 16. BCMH. *موکلان* for *مہتر*. — 17. L. om. *مہتر*. — 19. C. *از خیل* for *خوبشان*.

293, 3. M. *صبرا*. — 4. M. *الصابرین*. The words *مع الصابرین* occur in the Koran (II. 148), but not, I think, the quotation as it stands in the text. H. gives in marg. *و دونوا* for *ان الله* (Kor. IX. 120). — 5. L. om. *گفت*. L. *زان*. B. *زان و احمدانست*. — 7. L. *غیر است*. — 9. CMH. *جون* for *جتر*. — 14. L. *بود* for *بیند*. — 17. C. *او از* for *انوار*.

C. om. در ادب است. — 21. LI. در ارادت است. — 22. B. در ادب است. — 23. L. و گفت آنچه. P. om. و گفت. L. om. دین. آخرت. B. شنوائیده or شنوائنده for شنونده. Apparently we should read شنوائیده or شنوائنده, since the Arabic original (*Nafahātu 'l-Uns*, p. 61, l. 7) has علم. — 24. I. والداعی قد اسمع.

294, 3. B. سمیر از نفس. — The Arabic version (*Nafahát*, p. 61, l. 6) has میدان عنا. — 12. C. تا زنده گردانندش حتی تخمیهها. — 13. L. om. حنف. B. حنف النبی; so H. After نبی C. adds: آن منابع. — 14. LI. om. ضایفه. . . . و از سیاحان. — 18. H. سجده ناه; so C. — 21. L. بشویند.

295, 2. A glance at the map will show that Baghdád is out of place here. We must read بنباج with Qushayrî (p. 20, l. 22 and p. 78, l. 11). According to the *Marâşidu 'l-Itîlâ'* Nibáj is a village in the desert of Başra half way between Başra and Mecca. — 5. L. om. خوانند پیش مردمان. — 8. C. داشتی and دیدی. — 12. CH. آرزورا; in BI. ر has been supplied. Instead of نموده, which is in all the texts, we might read نبرده, but I am not sure that any change is necessary. — 13. L. گرم کردن. — 21. L. ونا سلام.

296, 1. After نحو احمد بون C. has the following anecdote: و نقل است که بو تراب یکبار عزم حج کرد بجهنم آمد تا بگذرد جیحون فراغ آمد بجهنم جوی خرد شد پهای بر گرفت تا آن سوی شود با خود آمد پهای بر گشاید گفت بعزت تو جز بکشتی نگذرم. — 4. After بون C. adds شیرمی. — 7. C. که وقت نماز بود نباید که وقت نمازش فوت شود. — 8. H. om. As Abú Turáb died in 245 A.H., Abu 'l-Abbás Sayyárî whose death took place in 342 A.H. cannot be meant. The true reading الشرفی is preserved by Qushayrî, p. 199, l. 2. — 10. L. ویرا. — 14. After گفتند C. inserts لا بد من قوت قل لا گویر نیست از قوت. — 25. L. om. و اگر نمی ستدم ازو نمی ستدم. C. و اگر آنچه.

297, 5. IM. اضلاف. LBIMH. عبارات for جباران. — 9. II. inserts عبارات before حلاوت. — 12. C. مال از آن وارثان است. — 14. L. ادناء او. — 17. C. صوفی را. — 18. C. دل آن است. — 20. M. بر وی. — 22. L. om. خواضر دل نفس را. C. صلاح. LBCI. عبارات.

298, 1. B. محتاج تر. LB. از عمر که. — 4. L. باید. H. بیباید. — 12. CH. محبت مراد, which is no doubt the correct reading. — 14. C.

ذفس C. — 17. C. om. from موصوف و بلطایف — 16. L. om. گشاده بود که اگر کسی بودی که خدای را C. inserts : گفته اند — 18. کریم بساختن راست توانستی نهاد این بحیبی بن معاذ انرازی بودی و حصبری بزرگی گفت M. — 22. صدیقان for مدعیان C. (sic). — 20. C. — 23. CH. اورا جاملیمت نبود. — 24. MH. و ورزش آن C. خطری for جدی CMH. از خدای C. om. پرورش آن

بر منبر نشد and نخست for هیچ MH. 6. — 2. P. قیده. — 14. Read آرزوی. — 21. LC. om. از in both instances. — 22. MH. صفات for مقام.

— 9. استغنی is written over استغنی in L. CMH. have اکتفی. — 10. After گفت C. adds: .علیک بقربة الطعام وعلینا بیدية الاجسام. — 11. BIMH. نهدی. — 16. L. om. از. — 18. CH. نیستی. BIM. نبودنی. — 19. BCMH. نیریزیدی. L. om. الی. — 25. L. بندند for بر بندند C. بنهند.

301, 16. CIMP. om. کرم. — 18. L. om. حیاء before کرم. — 20. LIM. اورا از آن BPH. ; بس او از آن for بس اورا از. — 21. L. چون کسی نبود. — 24. C. که زود بود که اورا.

302, 1. LBI. معیوب for مغیوب. — 3. C. بپیراند خودرا. — 5. L. اعتبار نگیرن. — 10. Qushayrī, p. 77, l. 2 from foot, has الجوع instead of مرگ. — 13. Read کنند. — 14. The *Lawāqih*, penultimate line, reads سوم آنکه بچشم C. — 15. LBIM. حسد for صد. — 16. C. عبرت بچپیرها نگر نه بچشم غفلت. — 17. C. omits الخ. — 18. C. ندهد. 19. C. نیامرزد. Read اندک. — 20. After گوئید C. adds تظہیر. — 24. C. ارادت B. آداب. L. مکر دل شمارا خدای به ببند. P. تظہیر B. اگر نعمت داری. — 24. C. تظہیر P.

303, 1. C. موحّد در دوزخ که زبانه او چگونہ بنمی سوزد آتشرا. — 2. PH. او ایشنان for. — 3. M. omits this and the next saying. L. علمی. L. نازید. — 13. L. om. که. — 19. C. اشتغال است, followed by محمل احوال. H. مشغولی امید و بیم. — 21. C. غم و دین از تو بعوض. — 22. L. om. ازو. — 23. H. باز ستاند so P.

304, 5. BMH. میکنید. CH. پوشیده for پسندہ. — 13. C. خلف بندگان. — 14. After بون P. adds مال دارن; so MH. — 20. C. اخلاقنتان for عادتہانتان. — 21. After است C. adds است. — 24. C. عت و. L. ذل و. L. ای طمت تان. — 22. L. است. L. عت و. L. ذل و. H. اوست (which is the better reading) for اوست.

for خذاوند الخ. Instead of خذاوند الخ Qushayrî (p. 90, 5th line from foot) has صَحْبَةُ الْقَوَائِلِ تَعْرِضُ.

305, 1. L. نشانها. نشانها is a translation of علامات, but Qushayrî reads علاقات. — 2. L. جمال for گمان. — 5. L. کفافی. — 6. Read توکل. — 8. H. points پیر خوردن. — 9. LI. om. گفت. LI. سر. After نیمه در دست شیطان و نیمه در دست نفس M. has شر. — 10. BCMH. om. را after مرید. — 12. L. از آتش. — 13. Read نسوزن. C. alone has the plural. — 14. C. نبرد. L. om. گفت. — 15. After تنه‌ها C. proceeds: میردان بدان سیر شود و حکمت لشکر خدایست در زمین. — 16. L. مریدرا. — 17. C. کرامت. — 18. MH. این for ایشان; M. گوناگون. CI. لئون بلون for انون. طایفه; H. om. — 25. L. تعلّف وی.

306, 1. C. مریدرا باختر. — 3. All the texts have کسی for کسی. صحبت داشتن با کسی که خلاف M. has منشیینی اضداد. — 5. Instead of او باشد. — 8. M. منشیینی. — 9. L. خلائف. LIP. رضای وی. — 10. LM. امروز. — 11. L. امروز. — 13. B. خردل دانه. — 15. C. منیت for م. بصدق و توکل. B. بتوکل. MH. بصدق. MH. om. نیت. — 16. MH. om. استندراج. L. جرا. — 17. P. گذرانید. L. ایجان for ولیان.

307, 2. C. حیاست for رجاست H. (in marg.) خایغان واصلان. I. بلاست. L. om. گفت. Qushayrî (p. 71, l. 3) attributes this saying to Hâtim al-Ašamm. — 3. C. خوف فقیر. — 4. C. اخلاس جدا وا. خذای را جدا وا. L. seems originally to have had خذای را جدا وا. کردن عمل الخ. — 5. M. نگاه داشت. H. عیوب for غیرت. M. عیوب. After پیشولیده C. adds چنانکه جدا باز کنند شیراز فرت و دم عیوب. — 7. C. از محو هرچه. H. هرکه. — 9. L. نور for و. — 11. L. نور. — 13. L. om. حد. C. تاویل و تاامل. — 14. C. om. در before و گفت زهد آنست. L. adds روح. — 15. C. نیابد. — 17. After روح L. adds ترک دنیا کند. — 18. MH. بر ترک. L. om. حرص.

308, 1. C. ذکر او for عفو خدای. — 3. BIM. رد. L. om. او. — 9. I. معصیت. L. ردا از بر. C. om. از; the other texts have ردا زهد, which is the correct reading (see Qushayrî, p. 66, l. 19). — 16. P. کائن بائن عست نیست. آنکش عست الخ (Qushayrî, p. 167, 5th line from foot). — 17. MH. مگر for نقلست. IP. om. کی. — 21. LI. شون. — 23. L. om. چگونه. — 24. L. غیب.

309, 1. C. سزای for بتر از. — 3. PH. با چون اوئی. — 6. MH. نمی. می نیایم. L. می نیایم. As the negative seems to be required, read می نیایم. — 7. C. باقامت for بافات. On the margin of M. (180b.) the following

words are written: *المنافق في المسجد كمثل الطير في القفس و منافق در* مزكك مانند مرغ در قفس است. For the form *مزكك* see Browne's *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Cambridge University Library*, p. 19. — 18. After *فَلَمْ* L. inserts *عشر امثالها*.

310, 8. After *تراست* L. has *بِسَبَبِ بَدَكِرْدَارِي*. — 12. L. *تَخَوَانَم*. — 13. BMPH. om. *الهي*.

311, 15. After *نشذ* C. adds: *چند مجلس بداشت در مساجد مَرّه*.
بدر معمر چون بنگشاد عزم الخ.

312, 5. C. *ببلاطم*. — 11. *Delete the tashdid* in *معمر*. — 14. P. *سالكان*.
مراة الحكام. — 23. I. *سبيل*; so I. (marginal correction). — 15. P. *نديدى* corrected to *نديدى*.

313, 24. L. *بر روزي*.

314, 8. After *والسلام* C. adds: *وقتي بو عثمان حيرى نامه نوشت كه*.
همين بود كه ترك كتاب وحشت است و درازي عتاب فرقت والسلام. — 9. L. *ولايست بر همه*. C. *ولايست را*. — 15. L. om. *در يك* for *نيك مردم*. L. *نبيند*. — 16. L. *ديذ*. — 25. Read *مردان*. PH. have *مردان*.

315, 2. C. *خدمت* for *حقوق*. MPH. om. *و گفت الخ*. — 3. L. om. *گفت*. — 6. Qushayrî (p. 73, l. 15) reads *حسن الطاعة*. — 10. H. *ديدنى آنج*. C. *بسبب*. — 23. C. *سیرجانی*. — 15. MH. *ديدنى است*.

316, 4. MH. *اجلّه* for *جملة*. BCMH. *متقدمان*. — 6. MH. *بیر اعل*.
ری. CH. *ری و کوهستان*. PMH. om. *و شیوخ*. — 14. C. *نخفت*. — 17. *انظر يا يوسف فانك تهتم وهو لا*: *بس گفتتم*. — 24. After *گفت* C. has *بهم*.

317, 13. L. *گفتم*. — 20. L. *رفتتم*.

318, 2. L. om. from *ترا* to *خورد*; text M. — 10. L. *شهری* for *رَى*.

319, 3. L. om. *بوز*. — 7. CIMH. *كسى كه*. — 9. LM. *انفای*. — 11. IM. *چنان*. — 14. C. *مادر و پدر*. — 15. L. *ناخلف*.
فرزند ناخلف را دوستر دارند.

320, 13. L. *رسيدم* and *ديدم*. — 24. After *دانست* M. has: *كه*.
هر كه بصلاح مشهورست در كار او دكى از ملامت مى بايد. — 25. CH. *ايرحيم خواص* for *خواهرش*.

321, 2. C. *بر پای بایستد*. — 3. C. *عبارت*, which gives a better sense. C. *باسانى* for *با شما*. — 5. L. *تكبر*. — 10. L. om. *امت*. — 11. C. *بهترین صوفیان*. C. gives this saying as follows: *بهترین خلقند پس ایشان شرم میدارند از نظر حق بدیشان که رعایت*

M. مهابت for منهیات. 13. P. اند. L. om. چیزی کنند جز از وی علامت. 20. C. برسیذند for گفت. 18. L. جز از آن خلاف. 22. H. دور باشد for متحس بود بدل. صاحب انس توحید. BM. وجد خاص; P. توحد خاص. LH. 23. دارن for داشتن. 24. C. در توحید for در وجد. LM. خلاص.

322, 3. C. بحر توحید and so Qushayrī, p. 159, 9th line from foot. — 7. L. om. که. — 8. LBM. طلب مقصود. C. om. موجود. . . . نکند. و گفت هر که خویشتن در بندگی تواند: C. نگذارند. 9. L. om. بشناخت بفکر او را. 10. L. دید هرگز ایثار ازو درست نیاید. 11. H. صدق صابر. بدل. 13. L. بر نصیحت خلف خویش. 23. L. om. بو. بحقیقت فعل خویش.

323, 1. M. آمد بنشابور. 2. After عاشق بود M. has a lacuna extending to روی خون می زن (p. 324, l. 13). — 8. L. چیزی. — 10. H. بر کناری. 15. C. کلندان; B. کلبه. — 16. C. درويزة. 22. BI. تافته; H. تافته.

324, 3. BC. کارها کنیم; so I. — 4. After بستن B. has a lacuna extending to تواند بود (p. 328, l. 12). H. نداشتیم. — 6. IP. هسایه. — 10. C. احسن. — 16. I. also has کردمانی, but in marg. کردیمی. — 20. L. نقلست الخ. C. om. نیکمی for تنکی.

325, 1. The form میويز for مویز is in L. only, although it seems to have stood originally in I. Cf. مویزه and میویزه. — 5. C. بیگانگی حق. LM. بو حنیفه. so I; H. در عوس انم. text C. — 7. LI. تا چه حدست. — 12. IH. om. علم. C. علم. — 13. L. om. گفتیم. — 16. MH. و دیگر باید.

326, 7. C. اتمی; H. عجمی. — 16. After ناطلبیدن است C. proceeds: پس گفت در عمل آرید که بساختن راست الخ. — 17. LM. سخن. — 20. After گویند H. adds: ما خود در راه جوایز ندیده ایم. — 23. L. بوذ. After گفت C. has: ادبتم احبابك آداب. و بهیبت السلاطین یعنی.

327, 5. L. om. گفت آری. . . . و گفت. text I. — 12. I. خوی for فزی; H. فزی; text LC. — 14. Read که. — 15. Qushayrī (p. 97, l. 12) reads ابو جعفر الحداد for ابو حفص. — 18. C. بار آن for از آن یکی. — 20. CIH. روزگار for کار.

328, 4. H. عذرا for عذرا; I. om. را. — 6. L. om. اگر. — 8. CI. و مکلف. H. (in marg.) کاه. — 15. LH. گاو for کافر.

329, 3. M. احوال for احوال; I. احوال و اقوال. — 5. CMH. یا سخن

گفتن. In the passage which follows C. uses the Present Conditional (تواندی, داندی etc.) throughout. — 6. Qushayrī (p. 69, l. 12) reads *راحت خاموشی* for *أفة الصمت* and in the next line *حتیٰ بینطق* for *تا نگوید*. — 7. C. گویدی. — 10. Read حاصل. — 11. Read توبه. B. در قبول توبه. — 12. B. بدست for تراست. — 14. I. نشان دوستی. — 16. After تجرید C. adds: *در سماع تو بسی از مریدان تو* *میگردد و میگردد* گفت غرقه شده دست در همه چیزی زند بر امید نجات. — 18. BM. خلاص. — 21. L. بر کسی.

330, 3. C. کسی در فقر. — 5. CH. نستاند. — 6. C. بستند; so H. — 10. L. om. from *و هرک بدهد* to *در آنج کند*. — 14. M. نشستی for *یا معبود بود*; C. has: *سری بود*; *خدای را نه*. After *بشتی* I. has *بشود بود*; H. *تا معبود معبود بود*, which gives the best sense. — 17. MH. بلیام; C. بلتام. CMH. شوق. — 19. C. با قبول نکند و مقارنت بکند با قبول. The Bombay edition has *و مقارنت بکند با قبول*. — 20. LBI. کند. — 24. C. زهر for *تب*.

331, 3. Instead of *و گفت هرکه دل او خبر دهد* P. has: *که من ایمان دارم نشان آن بود که او بتواضع نزدیک بود و گرد صالحان گرد*. — 5. BCH. اوست for است. — 6. B. باشیا. — 9. L. om. *اخلاص محو*; P. (sic) *حلال محض* for *اخلاص نفس*. — 12. B. محمس; I. محمش; C. و ترکی. text LH. According to my MS. of the *Shadharātu 'l-Dhahab* (see J. R. A. S. for 1899, p. 911), I 208, this name should be pointed *محمش*. — 17. C. همه دل for *عبد الله اسلم*. P. *عبد الرحمن*. — 19. C. *بر چه* for *بجه*. PIH. *بهمه حل*. — 22. P. *بیر* for *سر*.

332, 3. H. سفیان ثوری. — 9. L. خیره; H. جبیره; BCP. om.; M. seems to have *حیره*, and so the *Nafahātu 'l-Uns*. Sha'rání (p. 110) has *مقبرة الحمد* (read *الحیره*). Al-Hira was one of the quarters of Nishápúr. — 10. L. بفقون; C. بقوت. — 12. P. مرقع پوشان. — 14. LCM. مرقعه. — 23. C. بگوید for یگوید. — 24. LIM. om. from *ساختن گویند* to *چون همان*.

333, 7. L. points *علم*, which is perhaps a mistake for *عمل*. — 14. B. *احتمال* for *اعراض*. — 15. P. *عذر روا بود*. — 18. L. *نکند* for *بیند*. — 19. BM. طفلی. — 20. P. *تواند* for *خواهد*. — 22. L. *بکرما* for *تا بکرما*; M. *بکرما*; H. *بکره* with variant *اما بکره*.

334, 1. L. omits from *صفت ملامت می کنند* (l. 4); text C. H. *صفت ملامتی*. — 10. After *گفت* C. inserts *تورث*

تا در چشم تو بزرگ ننماید. — 14. C. دین همه تن. — 12. B. العجب
 عمل دنیا الخ. — 15. All the texts have عبد الله مبارك, who died in
 181 or 182 A.H. nearly a hundred years before the death of Ḥamdún.
 The error is due to a not infrequent confusion between مبارك and
 منازل. Abdullah b. Munázil, on whose authority this saying is related
 by Qushayrī (p. 21, l. 20), consorted with Ḥamdún and afterwards
 became Shaykh of the Malámatís. He died at Níshápúr in 329 or 330
 A.H. — 16. In P. حق is written over نبرستند; M. has بترسد;
 H. خود را نبرستند with marginal variant حق را پبرستند. — 18. C.
 نباشی. — 24. CIMH. om. مومنی.

335, 1. Read عبد الله منازل. — 4. L. om. مرا. H. در میان زمان. —
 6. M. سابق. — 7. I. منشور اسرار. — 13. After نوشته بود P. has a long
 lacuna extending to صریح هوان (Part II. p. 13, l. 13). — 14. M. adds
 دید. — 23. L. om. آنك after سوم.

336, 11. L. om. فرماید. — 12. L. om. ای. — 17. L. om. در after
 تو. — 20. L. نشنودم.

337, 7. B. دیدة; H. بدیگر. — 10. L. om. بحق. — 11. BMH.
 دنیا for شکی. — 19. C. تفصیل.

338, 4. LBM. ذافیه.

فهرست الكتب،

تذكرة الاوليا ٦،٧

نوریت ٢٧،١٥ ٤٧،٩،١٠ ٧٦،١٥ ٢٠٢،١٨

شرح القلب ٢،٢١

قران ٢،١٠ ٢،١٥ ٤،٢٠،٢١ ٤،١٩،١٥،١٦ ٦،١٦ ٢٨،١٨
 ٢٢،١٨،٩ ٤،٢ ٥،٤ ٥٥،١٤،١٥ ٧٥،١١،١٨
 ١٧٧،١٢ ١٥٤،٢٠ ١٢،٤ ١٠،١٩ ٩٢،٢٢ ٩١،٦،١٧
 ٢١٥،٤ ٢١٤،٢٢ ٢١٢،١٥،١٧،١٨ ٢١١،١٦ ٢٠٥،٢٥
 ٢٢٨،١٧ ٢٢٥،٨ ٢٢٤،١٥ ٢٢،١٥ ٢١٩،٨ ٢١٨،٤
 ٢١٩،٤،٧ ٢٩٥،٨ ٢٨٢،١٠ ٢٥٢،٤ ٢٥٠،٧ ٢٤٨،١٤
 ٢٢٠،١٩

كشف الاسرار ٢،٢١

مرآة الحكماء ٢١٢،١٥

معرفة النفس والربِّ ٢،٢٢

مُضَرَّ ۱۶،۶ ۱۸،۱۷

مقام ابرهیم ۲۴۹،۱

مکه ۴۲،۲۴ ۴۶،۵ ۵۷،۱۴ ۶۱،۲۵ ۶۴،۱۰ ۷۷،۱،۴

۱۴۸،۲۵ ۹۶،۱۹،۲۱ ۹۰،۲،۶،۱۴،۲۴ ۸۹،۲۲ ۸۸،۱۶

۲۰۸،۸ ۲۰۰،۲ ۱۹۹،۲ ۱۹۲،۱ ۱۸۵،۱۴ ۱۸،۱

۲۵۴،۱۱ ۲۴۰،۱۵ ۲۱۶،۲۴ ۲۱۲،۲،۴ ۲۱۱،۲۴

۲۲۷،۲ ۲۹۹،۹ ۲۹۶،۱۱ ۲۹۵،۱ ۲۹۰،۱۲ ۲۶۹،۲۲

موصل ۲۱۶،۱۰

نجد ۱۶،۲۴

نشابور ۸۷،۲۴ ۸۸،۴ ۱۸۵،۱۹ ۲۴۸،۹،۱۰،۲۴ ۲۴۹،۲۴

۲۱۱،۸،۹ ۲۸۹،۹-۱۱ ۲۴۲،۱۶ ۲۴۱،۵ ۲۴۰،۹،۱۲

۲۲۸،۱۴،۱۹ ۲۲۲،۴ ۲۱۹،۲۲،۲۴ ۲۱۲،۸،۱۷

۲۴۲،۵،۱۰،۱۷

نیل ۲۱۷،۱۵ ۲۲۴،۲

هری (هرا) ۴،۲۲ ۴۱۱،۱۹،۲ ۴۱۲،۴

همدان ۱۴۸،۲۵ ۱۴۹،۴

هند ۱۶۹،۲۵

ین ۱۵،۱۵ ۱۶،۲۱ ۸۵،۱۱،۱۵

عبادان ٢٥٢،٨

عراق ٢٢٠،٦ ٢٧٤،١٠

عرفات ١٨١،٧،٩،١٤ ١٥١،٢٥ ٧٩،١٨،٢٤ ٦٢،١٩ ٥٢،١٤

٢٥٧،١٥ ١٩١،١٦

عُرْنَه ١٧،٦

فراة ٥١،٢ ١٩،٢٢

قاف ٨٥،١٨

بو قَيْس ٥٨،٦

قرن ١٨،١٨ ١٦،٩،٢٥

قُرَيْش ٢٠٩،٩

كرمان ٢٢٢،٢٥ ٢١٤،١١ ٥٢،٩

كعبه ٩٢،٥،٧ ٨٤،١٦،١٧ ٦٢،٢،٤،٧،١٧ ٢١،٢٥

١٨٥،١٥،١٧ ١٦٩،٢٤ ١٦٤،١٢ ١٤٩،٢٠ ١٤٦،٢٠،٢٢

٢٩٨،١١ ٢٥٧،١٥،١٧،١٨ ٢٥٤،١٦ ١٩٨،٢٤

كوفه ٢٧٢،٢٠ ٢٥٤،٩،١١ ١٩،١٨،١٩،٢٢ ١٦،٢٤

لكام ٢٧٤،١٤،١٥

مدينه ١٤٨،٢ ١٤٦،٢٢ ٢٢،٧

مرو ١٨١،٩،١١ ١٨٠،١،٢،٢٢ ١٠٧،١ ٨٧،٢٠ ٧٤،٦

٢٢٥،١٢ ٢١١،٢٠

مصر ٢١٤،٢٢ ١٤٤،٤ ١٤٤،٢٠ ١٢٠،١٦ ١١٤،١٧ ٧٢،٩

٢١٧،٦ ٢٥٤،٢١

دمشق ۴۱،۱۴ ۱۸۲،۶،۸،۹ ۲۲۹،۱۴

ذات العرق ۸۸،۲۵

ربیعہ ۱۲،۵ ۱۸،۱۷

روم ۲۵،۱۰،۱۱ ۴۲،۱۴ ۱۵۴،۱۴ ۱۸۴،۲۱ ۲۱۲،۵،۱۲،۱۴

۲۴۹،۲۴

ری ۲۱۶،۶ ۲۱۷،۱۰ ۲۱۸،۹ ۲۲۰،۵،۶،۱۱

ززم ۹۶،۲۲ ۱۴۴،۱۱ ۲۴۰،۱۵ ۲۶۹،۲۲

سمرقند ۱۹۸،۹

سنجاب ۱۸۱،۱۰

شام ۲۰،۲۱ ۱۰۶،۱۴ ۱۱۰،۲۰ ۱۴۶،۹ ۱۸۰،۲۲ ۲۰۸،۷

۲۸۶،۹،۱۰

شامات ۱۴۶،۹

شونیزیہ ۲۷۵،۲۴ ۲۸۰،۱۵

صنّین ۲۴،۶

صنعا ۲۱۲،۲

طبرستان ۱۵۰،۱۰

طور سینا ۸۲،۱۷

طوس ۲۴۹،۱۶،۱۹

بلهم ٢١٢،٥

بنو اسرائيل ٦،٢٢ ١٠٨،١٧

بنو هاشم ٢٤٢،٢١

بوشنگ ٢٢٥،١٢

بيت السباع ٢٥٦،١٠

بيت العصا ١٤٨،١٥

بيت المقدس ١٠٤،١٨ ١٠٢،١٠

ترياك مجرب ٢٧٢،٦

نستر ٢٥٢،١٠ ٢٥٤،١٧ ٢٥٥،١

تبه بنو اسرائيل ١٠٨،١٦

حيجون ١٨١،١٠

حجاز ١٢٩،١٦ ١٨٠،٧ ٢٥٤،٧

خراسان ٩٢،٢٤ ١٠٤،١٥ ١٤١،١٢ ١٥٤،١٦ ٢٢٨،٧،٢١

٢٤٠،٢٢ ٢٤٤،١٢ ٢٥١،١٧ ٢٨٨،٧ ٢٩٤،١٥ ٢١١،٤

٢٢٦،٨ ٢٢٥،١١

خيف ٢٢،١٤

دارا ٢٢٩،١٤

دجله ١٢،١٢ ٢٥،٢ ٥٤،١ ٦٨،١٥ ١٥٤،١٦ ١٥٢،٥

٢٧١،١٠ ٢٧٠،٦ ٢١٦،٢١،٢٢ ٢١٢،٨،٩ ٢٠٧،١٩

دماوند ١٦١،٢٥

فهرست الاماکن و القبایل،

اصفهان ۲۱۶،۱۲،۱۸

باب بنی شیبه ۲۰۸،۸

باب الطشت ۲۹،۱۸

باورد ۷۷،۵ ۷۶،۲ ۷۴،۶

بخارا ۱۲-۱۱-۱۹۵،۱۱

بسطام ۱۴۵،۱۶ ۱۴۶،۸،۱۵ ۱۴۸،۴،۴،۸ ۱۴۹،۱

۱۴۷،۴،۴،۴،۴،۴ ۱۴۶،۸ ۱۴۲،۲۳ ۱۴۱،۹،۱۸ ۱۴۹،۱۹،۲۴

۱۴۹،۱ ۱۵۲،۱ ۱۵۵،۲۲ ۲۹،۱۴

بصره ۲۷،۳ ۲۹،۱۱،۱۹،۲۲ ۲۴،۴ ۲۴،۹ ۴۲،۷

۶،۹،۱۹ ۵۲،۱۴-۱۷ ۴۹،۲۰ ۴۵،۲۱ ۴۴،۲۴،۲۵

۱۹۴،۱۹ ۱۵۴،۱۸ ۷۲،۱۱ ۷۱،۷ ۷۰،۱۴ ۶۲،۱۶

۲۴۵،۱۲ ۲۹۸،۶ ۲۹۵،۲ ۲۵۷،۴،۵ ۲۵۴،۶،۷

بغداد ۱۱۴،۹،۱۴ ۱۰۹،۱ ۱۰۸،۱۴ ۱۰۷،۱ ۱۰۶،۱۴

۲۱۱،۵ ۲۰۴،۱۶ ۲۰۰،۲ ۱۹۸،۲۴ ۱۸۰،۱ ۱۲۰،۱۸

۲۲۵،۷،۱۰ ۲۲۱،۲۲ ۲۱۶،۹ ۲۱۴،۲۴ ۲۱۲،۸

۲۸۴،۱۹ ۲۸۰،۲۱ ۲۷۴،۹،۱۲،۲۳ ۲۶۹،۱۹ ۲۵۱،۱۶

۲۲۹،۱ ۲۲۷،۲۴ ۲۲۶،۷،۱۱ ۲۲۲،۱ ۲۹۵،۲

بلخ ۱۲۱،۱۷ ۹۸،۴ ۹۴،۸ ۹۱،۲-۱۰ ۹۰،۷،۹ ۸۶،۴

۲۴۴،۱۴ ۱۹۹،۲۴ ۱۹۷،۷ ۱۹۶،۱۸،۲۴،۲۴ ۱۴۷،۱۴

۲۱۱،۱۵،۱۷ ۲۸۹،۱۱ ۲۸۸،۱۶ ۲۴۵،۱۴

بجی عمّار ٢٠٢٢

بجی معاذ رازی ٢٥-١٤٢٠٤ ١٤٤٠٢ ٢٠٨٠٢٢ ٢٤٠٠٢٤

٢٨٩٠١ ٢١٢٠٩-٢٩٨٠١٠ ٢١٢٠١٦ ٢١٤٠٩

بجی بن بجی ٢٤٢٠٧

يعقوب ٢٧٧٠٨

يوسف ٢٨٠١٦ ١٤٢٠٤ ٢٧٧٠٩ ٢١٦٠١٨

ابو يوسف ٢٠٢٠١٨ ٢٠٦٠١٤ ٢٢٢٠١٠٠٢١

يوسف بن الحسين ١٢٢٠٢٢ ١٢٤٠٧ ٢١٦٠١-٢٢٢٠١٦

يوسف هذاني ٥٠٢٠

۸۲.۱۷ ۶۵.۲۱ ۶۱.۲۴ ۴۷.۵ ۲.۲۵ ۱۴.۱۰ موسی

۳.۹.۹ ۲۴.۰.۱۸ ۱۷۱.۲. ۱۶۵.۱۲ ۱۵۲.۱۵ ۱۴۴.۵

۱۷۸.۱ ۱۵۵.۴ ۱۴۴.۱۲ ۱۴۲.۷ ابو موسی

۱۷۱.۲۱ ۱۶۴.۱۸ ۴۷.۱۴ میکائیل

ابو نصر قشیری ۱۵۶.۷

نعمان بن ثابت ۲.۲.۱۷ رجوع کن به ابو حنیفه

نعفی طرطوسی ۷۴.۲۳

نکیر ۷۴.۱۹ ۱۵۱.۱۲ ۱۷۸.۷

نوح (بیغمبر) ۱۵.۷ ۲.۲۵ ۱۵۲.۱۴ ۲۲۹.۶

نوح (عیار) ۲۴۲.۱۰

نوفل بن حیّان ۲.۸.۱۲

هامان ۷۸.۲۲

هرون ۳.۹.۹

هرون الرشید ۷۷.۱۰ ۱۹۸.۲۴ ۲۱۱.۲ ۲۱۲.۵.۱۴ ۲۲۴.۲.

۲۴۶.۲۴ ۲۴۶.۲۴

هرم بن حیّان ۱۹.۲.

ابو هریره ۵۶.۱۰

هشام بن عبد الملك ۵۶.۱۰

هناد ۴.، ۴

وائله بن الاسقع ۲.۴.۱

یحیی زکریّا ۲۲، ۱۹، ۲۸

- محمد اسلم الطوسي ۷۲، ۲۲ ۲۴۰، ۱۹-۲۴۸، ۴
 محمد بن حسن ۲۰۶، ۱، ۱۵ ۲۲۴، ۱۰، ۱۵
 محمد بن الحسين ۲۷۲، ۱۸
 محمد بن خزيمه ۲۱۹، ۱۵
 محمد بن سبأك ۵۸، ۲۲ ۲۴۶، ۱۹-۲۴۸، ۴
 محمد بن سوار ۲۵۲، ۱۴
 محمد بن كعب قرظي ۲۹، ۲۵ ۷۸، ۹
 محمد بن منصور الطوسي ۲۶۹، ۱۸
 محمد واسع ۴۸، ۱ ۴۹، ۱۵ ۴۸، ۷
 ميثم ۴۴۱، ۱۲
 مرضي ۱۶، ۱۵ ۱۷، ۹ ۲۱-۱۸، ۱ ۲۱، ۱۴ ۲۹، ۱۱ ۱۱۱، ۲۱
 ۱۹۹، ۱۵ ۲۱، ۱۲ رجوع کن به علی
 مریم ۵۸، ۲۲ ۵۹، ۸، ۱۶ ۱۴۱، ۵
 ابن مسروق ۲۲۹، ۴
 مسعر بن کدام ۲۰۴، ۵، ۱۹
 مصطفي، رجوع کن به محمد النبي
 معاذ جيل ۲۴۶، ۱۲
 معاويه ۴۱، ۱۴
 معنم ۹۷، ۲۲
 معروف کرخي ۱۰۹، ۱۷ ۲۲۲، ۷ ۲۲۴، ۱ ۲۴۶، ۲۲
 ۲۷۴، ۴-۲۶۹، ۱ ۲۷۴، ۱۱ ۲۷۵، ۵
 معمر ۴۱۲، ۹
 منصور ۱۱، ۴-۱ ۲۰۴، ۲-۲۲
 منصور عمار ۴۴۸، ۱۲-۴۴۵، ۵
 منکر ۷۴، ۱۹ ۱۰۱، ۱۲ ۱۷۸، ۸

لوط ۱۵،۷ ۱.۶.۱۴

مادر علی ۱۷۸،۱۸

مالک ۲۱.،۲۳

مالک (دربان دوزخ) ۲.۱،۲

مالک انس ۲.۲،۱۹

مالک دینار ۴۱،۱۷ ۴۰،۲۳-۴۸،۶ ۴۸،۲۲ ۷۱،۱۵،۲۴

ابن مبارک ۴۶،۱۶، رجوع کن به عبد الله مبارک

متوکل ۱۲.،۱۷

مجد الدین خوارزمی ۶،۲۱

محمد النبي ۱،۱۸ ۲،۲۵ ۴،۱۵ ۴،۱۴،۱۶ ۷،۴

۹،۲۱ ۱۰،۱۴ ۱۱،۱۸ ۱۲،۴،۱۱ ۱۲-۲۴ ۱۵،۱۲

۱۶،۴،۱۸،۲۱ ۱۷،۱۶،۲۵ ۱۸،۸-۲۵ ۱۹،۵ ۲.،۷

۲۱،۱ ۲۴،۹-۲۴ ۲۵،۱ ۲۹،۱۴ ۳۶،۱. ۴۷،۱۲

۵۷،۱۱ ۵۹،۱ ۶۰،۶،۱۴ ۶۵،۲۴ ۶۷،۸ ۷۸،۴

۸۱،۱۵ ۱.۱،۱۸ ۱.۷،۲۴ ۱۱۱،۱۵ ۱۲.،۱۱ ۱۲۲،۸

۱۲۵،۱۶،۱۸ ۱۲۶،۱.،۱۲ ۱۲۷،۲۴ ۱۳۱،۲۴ ۱۳۲،۱

۱۳۴،۱۲ ۱۴۴،۵ ۱۴۸،۸ ۱۵۲،۱۴ ۱۵۴،۹ ۱۵۶،۴

۱۶۵،۱۴ ۱۷۵،۱۵-۲۲ ۱۷۵،۱۵-۱۶ ۱۷۶،۲-۲۴ ۱۸۴،۱۴-۲۴

۱۸۴،۱ ۱۸۹،۶ ۱۹۴،۲ ۱۹۸،۸ ۲.۲،۱۶،۲۲

۲.۴،۱ ۲.۵،۸ ۲.۶،۲۲ ۲.۷،۲۱ ۲.۷،۲۱-۱۲

۲.۸،۸،۱۴،۲۲ ۲.۹،۴،۲۲ ۲.۹،۸ ۲۱.،۸ ۲۱۱،۲۲

۲۲۵،۱۹،۲۱ ۲۳۸،۶ ۲۴۴،۲۲ ۲۴۷،۲۵ ۲۵.،۲

۲۵۸،۹ ۲۶۱،۵،۸ ۲۶۴،۱ ۲۶۸،۵ ۲۶۹،۱۵ ۲۷۷،۱

۲۹۴،۱۴ ۳۱۱،۲ ۳۲۴،۹ ۳۴۸،۹

علي بن موسى الرضا ٢٢٨،٩ ٢٦٩،١٢ ٢٧٢،٢٢

علي بن موفّق ١٨٢،٦

عمر بن ١٧،١٤ ٢١،١ ٢٥،٢ ٢١٦،١.

عمر بن عبد العزيز ٢١،٢ ٧٨،٨

ابو عمرو امام القراء ٢٢،٨

ابو عمرو بن عثمان مكيّ ٥٦،٤ ٢٢٥،١٢

عمرو ليث ٢٥٥،٤

عيسى ١٤٤،٥ ١٥٢،١٥ ١٦٥،١٢ ١٧١،٢.

عيسى بسطامي ١٤٠،١.

عيسى زاذان ٦٠،٩

فاروق ١١،٢ ١٦،٢٢ ٢١،١٤ ١٩٩،٢ رجوع كن به عمر،

فاطمه (بنت رسول الله) ١١،٢

فاطمه (زن احمد خضرويه) ٢٨٨،١٥

فتح موصلی ٢٨٦،٢ - ٢٨٤،٢

فرعون ١٥،٦ ٧٨،٢٥ ١٢١،١ ١٦٩،٢. ٢٦٥،١٧ ٢٠٩،٩

٢٢٤،٢. ٢٢٢،٢١

فضل برمكي ٧٧،١. ٧٨،٢١

فُضَيْل عياض ٧٤،١ - ٨٥،١٦ ١٠٦،٢٢ ١٧٩،١٤ ٢٠٢،٢

٢١٩،١٥ ٢٢٢،٢١ ٢٢٠،٢٢

ابو القاسم گرگانی ٢٢،٢

قتيبه بن مسلم ٤٨،٢٤

لقان ١٢٥،٢٢ ٢٢١،١٢

- عبد الله طاهر ۲۲۸،۲۱
- عبد الله مبارك ۸۰،۲۱ ۸۵،۱۶ ۹۶،۱۲ ۱۷۹،۷-۱۸۸،۹
- ۲۰۴،۴ ۲۱۷،۱۷ ۲۲۲،۴ ۲۲۴،۱۵ ۲۴۵،۱
- عبد الله مهدي ۱۹۴،۲۴
- عبد الواحد بن زيد ۵۸،۸
- عبد الواحد زيد ۲۱۹،۱۴
- عبد الواحد عامر ۷۰،۲۴
- عتبة الغلام ۵۷،۱۴-۵۹،۵
- عثمان ۱۱،۲ ۲۰۶،۱۸
- بو عثمان حيري ۲۱۹،۲۵ ۲۲۲،۲۵ ۲۲۴،۲۵ ۲۴۵،۷،۱۱
- ۲۴۰،۷
- عزرائيل ۱۹۴،۲۳
- عطاء سلی ۹۶،۱۱،۱۸
- ابن عطا ۲۲۵،۱۴
- عطار ۲،۱۸
- علی ۱۱،۲ ۲۴،۶ ۲۵،۷ ۲۰۲،۲۲ ۲۱۰،۱۲ ۲۸۴،۲۲
- بو علی ثقفی ۲۲۹،۲
- علی جرجانی ۱۱۰،۱۴
- علی بن حشرم ۱۰۶،۲۴
- ابو علی دقاق ۴،۲ ۲۵۵،۲۴
- ابو علی سیاه ۵،۱۴
- علی سیرگانی ۲۱۵،۱۵
- ابو علی بن عثمان الجلا ۲۰۸،۶
- علی بن عیسی بن هامان ۱۹۶،۲۴
- ابو علی فارمذی ۵۹،۱۹ ۶۲،۱۸ ۲۴،۸

شقيق بلخي ٧١،٢٤ ٩٥،١٥ ١٤٧،٢ ١٥٢،١٨ ٢٠٢،٦ - ١٩٦،٤

٢٤٤،١٤

شمعون ٢٢،١٤

صالح بن احمد ٢١٦،١١

صالح عبد الكرم ٢٢١،١

صالح مَرِي ٦٨،٢

صديق ١١،١ ١٦،١٤ ١٨،١٤ ١٢٥،١٦ ١٢٧،١٤ ١٤٢،٢١

١٩٩،٢ ٢٠٨،٢١ رجوع كن به ابو بكر،

صنوبري (صوري?) ١٠٤،١٨

ابو طلحه بن مالك ٢٦٨،١٤

طيفور ١٢٦،٢ ١٢٨،١٢

عائشه ١١،٢ ٥٩،١٢

عائشه بنت عجرد ٢٠٢،١

ابو العباس سيرى (?) ٢٩٦،٧

عباسه طوسي ٥٩،١٤

عبد الرحمن اسكاف ٥،٨

عبد الله انصاري ٢،٢٢ ٢١٠،٥

عبد الله بن ابي اوفى ٢٠٢،١

عبد الله بن جزء الزبيدي ٢٠٢،٢٤

ابو عبد الله جلا ١٠٨،٢١ ٢٨٤،١٢

عبد الله خفيف ٢٢٥،١٠،١٦

عبد الله سلمي ٢٢١،١٩

سعید جبیر^ر ۲۱، ۱۲

ابو سعید خزاز ۲۱۶، ۷

سعید راعی ۱۵۱، ۱۶

ابو سعید منجورانی ۱۵۱، ۱۵

سفیان ۹۵، ۱۲

سفیان ثوری ۱۲، ۷ ۷۰، ۲۴ ۸۰، ۱۴ ۱۷۹، ۱۴ ۱۸۸، ۶

۱۸۸، ۱۰ - ۱۹۶، ۲

سفیان عیینه^ع ۷۷، ۱۲ ۱۸۹، ۱۵ ۲۰۴، ۴ ۲۱۶، ۲۴ ۲۸۶، ۱۱

سلیم راعی ۲۱۰، ۴

سلیان ۵۴، ۱۷ ۵۲، ۱۲

ابو سلیمان دارائی ۲۲۹، ۶ - ۲۴۶، ۱۸ ۲۸۶، ۱۰، ۱۷

سہاک ۲۷۲، ۲۰

سہل بن ابرہیم ۹۶، ۱۴

سہل بن عبد الله ۱۰۸، ۲۲ ۱۶۹، ۴

سہل بن عبد الله التستری ۲۶۸، ۲۴ - ۲۵۱، ۲۲

سہل بن عبد الله مروزی ۱۸۴، ۷

سہلگی ۱۴۰، ۱۲

ابن سیرین ۸۲، ۱ ۲۰۲، ۱۰

شاذل ۲۶۷، ۱۷

شافعی ۱۰، ۱۵ ۵۴، ۲۲ ۱۰۸، ۱۹ ۲۰۲، ۲۱ ۲۱۴، ۶ ۲۰۹، ۱

شاه شجاع کرمانی ۲۵۶، ۲ ۲۱۵، ۲۴ - ۲۱۲، ۱۰ ۲۲۲، ۲۵

شبلی ۶، ۳ ۲۲۸، ۱۲

شربک ۲۰۴، ۵، ۲۱

شعبی ۲۰۲، ۱۴

ذو النورين ١٩٩،٤ رجوع كن به عثمان،

ذو النون ٥٨،٢٢ ١٠٨،٢١ ١٤٤،٢٢ ١١٤،١٢ ١٢٧،١٢
 ١٤٤،١ ١٥٦،١٨ ٢١٤،١٨ ٢٥٢،١٨ ٢٥٤،١٧ ٢٥٥،٢
 ٢١٧،٤ ٢١٦،٧

رابعه ٢٧،١٢،١٧ ٢١،١٥ ٥٨،٢٢ ٥٩،٦-٧٢،٢٥
 ربيع ٢١٢،١٨

ربيع خثيم ٢١،١٤

ربيع بن سليمان ٢١٤،٢

ابو ربيع واسطي ٢٢٢،٧

رجا ١٠٥،٦

رجا ابن حيوة ٧٨،٨

رضا ٢٧٢،٢

رضوان ٢٩٤،٢١،٢٤

رؤيم ٢٢٥،١٢

زبيده ٢١١،٢

زليخا ٢١٧،١

سالم بن عبد الله ٧٨،٨

سرى سقلى ٢١٤،١٨،٢١ ٢٧٠،١٥ ٢٧٢،٢٢ ٢٧٢،٢

٢٨٤،٢-٢٧٤،٤ ٢٨٤،١٢

سعد بن محمد الرازي ٢٤٥،٢

ابو سعيد ٨٨،١٦ ٢١٢،١٥

ابو سعيد او الخير ١٢٥،١٢ ١٧٩،٤

حامد لناف ۲۴۸،۱،۱۶

حیبت بن حمزه ۲۵۲،۸

حیب راعی ۲۱۹،۱۵ ۲۲۰،۹ ۲۷۴،۱۱ ۲۷۵،۴

حیب عجمی ۲۱،۲۵ ۴۹،۱۶-۵۵،۲۲

حجاج ۲۸،۲۴ ۵۴،۱۷

حسن بصری ۴۰،۲۲-۲۴،۱۲ ۴۰،۲۵ ۴۸،۱۶ ۵۰،۱۶

۵۸،۱ ۵۷،۱۷ ۵۴،۱ ۵۴،۹،۱۷ ۵۲،۱۹،۲۵ ۵۱،۴

۶۶،۴،۹،۱۴ ۶۵،۱۴،۱۷،۲۵ ۶۴،۲۰،۲۵ ۵۹،۱۷

۷۲،۱۵ ۷۱،۲۴ ۷۰،۱۴

ابوالحسن شعرانی ۴۴۸،۵

ابوحنص حداد ۲۸۸،۱۱،۱۴ ۲۱۲،۱۷ ۲۱۴،۱ ۲۲۰،۴

۴۲۲،۱۷-۴۴۱،۲.

حمدون قصار ۴۴۵،۴-۴۴۱،۲۱

ابوحنیفه ۱۰،۲۵ ۱۲،۲۰ ۷۷،۲ ۸۵،۲۲،۲۴ ۲۰۸،۲۴-

۲۲۴،۱۹ ۲۱۹،۲۱ ۲۰۲،۷

حوا ۲۰،۲۵

خضر ۸۶،۲۰ ۸۸،۲۱،۲۲ ۸۹،۸ ۱۰۸،۱۸ ۱۱۱،۲ ۱۲۲،۲۵

۱۵۰،۱۱ ۲۱۰،۴ ۲۴۷،۱۷ ۲۱۹،۱۰

خلیل ۱۲۲،۲۲،۲۴، رجوع کن به ابرهیم خلیل الله،

داود ۲۰،۲۵ ۸۸،۲۲

داود ظائی ۱۱۰،۱۸ ۲۰۴،۴ ۲۰۶،۴ ۲۰۷،۲۲ ۲۲۴،۲۵-

۲۶۹،۱۶ ۲۱۹،۱۰

دینار ۴۱،۱

اسماء الرجال

٢٤١

٢٨٨،١١ ١٧٥،٢٤ ١٥٢،١٨ ١٤٢،١٦ ابو تراب نخشي
٢٢٢،٤ ٢٢٧،١٥ ٢١٦،٦ ٢١٢،١٦ ٢٩٤،١١-٢٩٨،٩

ثابت بناني ٢١،٩ ٤٢،٨

ثعلبه ٢٥٠،٢ ١٠٧،٢٤

ثوري ٢٠٩،٢٤ ٢٢٢،٢ رجوع كن به سفیان ثوري،

جابر بن عبد الله ٢٠٢،٢٤

جبرئيل ٤٧،١٢ ١٠٢،٥ ١٢٥،٩ ١٤١،١،٤ ١٤٤،٤ ١٦٢،١٨
١٧١،٢١

جعفر ٢٠٤،١٤

بو جعفر اعور ١١٩،١٠

جعفر سليمان ٤٦،٤

جعفر الصادق ٩،١٨ ١٥،٩-٩،١٩ ١٢٦،١١ ٢٠٢،٢

ابن جلا ٢٩٥،١،٢

جمال موصلي ٧،٢

جنيد ٢٢،١٠،٤ ٦،٢ ٨٥،٢٢ ١٢٥،٨ ٢٢٢،٥ ٢٢٥،١٢

٢٢٦،١ ٢٢٦،٦ ٢٤٤،١٧ ٢٧٤،١١ ٢٧٥،٩،١٨،٢٢

٢٧٦،١،١٤ ٢٧٧،٢ ٢٨٠،١٧ ٢٨٢،١٨ ٢٨٦،١

٢٢١،٧ ٢٢٦،٩،٢٢ ٢٢٧،١٠،٢٤

حاتم اصم ١٥٢،٢٤ ١٩٤،٤ ١٩٦،٨ ١٩٧،١٥ ٢٠٢،٢

٢٨٨،١١ ٢٤٤،١١-٢٥١،٢١

حاتم محاسبي ٢٢٥،١-٢٢٩،٥

ابو حازم مكي ٥٦،١-٥٧،١٢

- احمد یزید کاتب ۲۷۸،۱۱
 اخن ابرهیم ۲۵۷،۲۱
 آدم ۲۰،۲۵ ۱۴،۲۵ ۱۴۴،۴ ۱۶۴،۱۶ ۲۱۴،۱۸ ۲۲۷،۱۰
 ۲۲۶،۱۸ ۲۸۱،۸ ۲۵۸،۹ ۲۴۹،۲۴
 اسحاق بن راهویه المحظلی ۲۴۸،۱۰
 اسرافیل ۱۶۲،۱۴ ۱۷۱،۲۱
 اسیه ۱۵،۶
 اُمّ سلمه ۲۴-۲۴،۱۷ ۲۵،۴
 امام الحرمین ۲۴،۹
 انس بن مالک ۵۶،۹ ۲۴،۱۵،۲۰
 اویس القرنی ۲۴،۱۲-۱۵،۱۰

باقر ۱۰،۱۰

بایزید بسطامی ۱۷۹،۶-۱۴۴،۲۴ ۲۸۸،۲۰ ۲۹،۱۵

بتول ۱۲،۱ رجوع کن به فاطمه بنت رسول الله،

بشر حافی ۸،۱۱ ۱۱۴،۱۱-۱۰۶،۲۰ ۱۲۱،۴ ۲۰۴،۴

۲۷۵،۱۶ ۲۱۸،۱،۷ ۲۱۴،۱۸،۱۹

ابو بکر ۲۱،۱ ۲۰۸،۲۱

ابو بکر حنیفه ۴۲۵،۷

ابو بکر عیاش ۲۲،۱۶

بلال خواص ۱۰۸،۱۶ ۲۰۷،۲۲ ۲۰۸،۷ ۲۱۰،۱

بلعم ۲۴۹،۲۴

بلقیس ۵۲،۱۴

بهرام ۲۴۲،۲۱

بیر عمر ۱۴۰،۷

 فهرست الرجال،

- ابرهيم (خليل الله) ٢٠، ٢٥ ٩٢، ٤ ١٤٤، ٤ ١٥٢، ١٤ ١٦٥، ١٢
 ٢٤٩، ١ ٢٠٨، ٢٠ ١٨٢، ١٥ ١٧١، ٢٠
 ابرهيم ٢٧٢، ١٦ ١٨٨، ١٧
 ابرهيم بن ادم ٦٢، ٢ ٨٥، ١٧-١٠٦، ١٩ ١٩٩، ٢٢ ١٩٦، ٩
 ٢١٩، ١٥ ٢٠٢، ٢
 ابرهيم خواص ٢١٨، ١٧ ٢٢٠، ٢٥
 ابرهيم هروي ١٤٩، ٢٤
 ابليس ٦٢، ١٨ ١٤٨، ٢٤ ١٥٨، ١٠ ١٩٥، ٧ ٢١٨، ١٨ ٢٢٩، ٢٤
 ٢٤٨، ٢ ٢٥٠، ١ ٢٥٨، ١٢، ١٤ ٢٧٦، ٢ ٢٨١، ٧ ٢٢٤، ٢٢
 ٢٢٦، ١٦
 احمد بن ابرهيم المتطيب ١٠٩، ١٧
 احمد بازركان ٢٤١، ٦، ١٤
 احمد حرب ١٤٤، ٧ ٢٢٩، ٢ ٢٤٤، ١٠-٢٤٠، ٢٠
 احمد حنبل ٥٤، ٢٢ ٨٠، ٨ ١٥٧، ٢٥ ١٠٨، ١٩ ١١٢، ٢٥
 ٢٠٩، ١١ ٢٢-٢٠٩، ١٨ ٢١٢، ٢٠ ٢١٩، ٩-٢١٤، ٧
 ٢٤٧، ١٧
 احمد حواري ٢٢٩، ١٤ ٢٢٠، ١٧ ٢٢١، ١١ ٢٢٦، ٥ ٢٢٧، ٧
 ٢٨٨، ٢-٢٨٦، ٤
 احمد خضرويه ١٠٠، ١٦ ١٤٨، ١٠ ١٥٢، ١٦ ١٦٩، ١٦ ١٧٨، ١٨
 ٢٤٤، ١٤ ٢٨٨، ٤-٢٩٤، ١٠
 احمد سلمي ١٢١، ١٤

دنیارا ترك آر تا از غم راحت یابی و زبان نگاه دار تا از عذر خواستن
 بری و گفت شادی تو بمعصیت در آن ساعت که توانی و دست یابی بترست
 از معصیت کردن تو و گنت هر جا کی رسی سنگی بر آهن ی زن باشد
 که سوخته در میان باشد اگر بسوزد گو معذور دار که بر راه گذر قافله
 افتاده بودی چون منصور وفات کرد ابو الحسن شعرانی اورا بخواب دید
 گنت خدای با توجه کرد گنت فرمود که منصور عیار توئی گنتم بلی گنت
 تو بودی که مردمانرا بزند می فرمودی و خود بدان کار نمی کردی گنتم
 خداوندا جنین است که میفرمائی اما هرگز مجلس نگفتم الا کی نخست ثناء
 باك تو گفتم آنگاه بر یغیبر تو صلوات فرستادم آنگاه خلق را نصیحت کردم
 ۱۰ حق تعالی فرمود که صدقت راست گنتی بس فریشتگانرا فرمود که اورا
 کرسی نهیذ در آسمان تا در میان فریشتگان مرا ثنا گوید چنانک در زمین
 در میان آدمیان می گنت رحمة الله علیه

خاست و بیرون آمد بس هم از راه باز گشت گفت یا امیر المؤمنین جواب بشنو عالمترین خلق مطیع ترسناک است و جاهلترین خلق عاصی این است و گفت باکست آن خدائی که دل عارفانرا محلّ ذکر خود گردانید و دل زاهدانرا موضع توکل گردانید و دل متوکلانرا منبع رضا و دل درویشانرا جای قناعت و دل اهل دنیا را وطن طمع گردانید و گفت مردمان بر دو گونه اند یکی نیازمندان بخدای و این درجه بزرگترین است بحکم ظاهر شریعت و یکی آنک دین افتقارش نباشد از آنک می داند که حق تعالی آنچه قسمت کرد در ازل از خلق و رزق و اجل و حیوة و سعادت و شقاوت جز آن نباشد بس این کس در عین افتقارست ۱۰ بحق و در عین استغنا است از غیر حق و گفت حکمت سخن گویند در دل عارفان بزبان تصدیق و در دل زاهدان بزبان تنزیل و در دل عابدان بزبان توفیق و در دل مریدان بزبان تنگ و در دل عالمان بزبان تذکر و گفت خنک آنکسی کی بامداد کی بر خیزد عبادت حرفت او بود و درویشی آرزوی وی بود و عزلت شهوت او بود و آخرت همت او بود و در مرگ فکرت او بود و توبه کردن عزم او بود و قبول توبه و رحمت امید او بود و گفت مردمان بر دو قسم اند یا بخود عارف اند یا بحق آنک بخود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنک بحق عارف بود شغلش عبادت و طالب رضا بود و گفت دلها بندگان جمله روحانی صفت اند بس چون دنیا بدان دل راه یافت روحی که ۲۰ بدان دلها می رسند در حجاب شود و گفت نیکوترین لباسی بند را تواضع و شکستگی است و نیکوترین لباسی عارفانرا نقوی است و گفت هرکه مشغول ذکر خلق شد از ذکر حق باز ماند و گنت سلامت نفس در مخالفت اوست و بلاء تو در متابعت نفس است و گنت هرکه جزع کند ۲۴ در مصایب دنیا زود بود که در مصایب دین افتد و گنت آرزوی

رفت خواجه گفت کجا بودی و چه آوردی گفت بمجلس منصور عمار
بودم و چهار دعا خریدم بدان چهار درم خواجه گفت کدام دعاست غلام
حال باز گفت خواجه گفت ترا آزاد کردم و توبه کردم خدا را که هرگز
خمر نخورم و بعوض چهار درم چهار صد درم بخشیدم باقی آن چهارم بن
تعلق ندارد آنج بدست من بود کردم شبانه بخواب دید که هاتنی گفت
آنج بدست تو بود با لثیمی خویش کردی آنج حواله بماست بکریمی خویش
ما نیز کردیم بر تو و غلام و بر منصور و مجلسیان رحمت کردم نقلست
که روزی مجلسی گفت یکی رقعۀ بوی داد این بیت بر آن نوشته بود

بیت

۱۰ وَغَيْرِ نَفِيٍّ يَا مُرُّ النَّاسِ بِالْتَفِيٍّ * طَيِّبُ بُدَاوِي النَّاسِ وَهُوَ مَرِيضُ

یعنی کسی متقی نیست و خلق را تقوی فرماید همچون طیبی است که علاج
دیگران کند و او از همه بیمارتر بود منصور جواب داد که ای مرد تو
بقول من عمل کن که قول و علم من ترا سود دارد و تقصیر من در
عمل ترا زیان ندارد و گفت شبی بیرون آمدم بدر خانه رسیدم یکی
۱۰ مناجات می کرد که خدا با این گناه بر من رفت از آن نبود تا فرمان ترا
خلاف کنم بل که از نفس من بود که راه من بزد و ابلیس مدد کرد
لاجرم در گناه افتادم اگر تو دستم نگیری که گبزد و اگر تو در نگذاری
که در گذارد چون این شنیدم آغاز کردم اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
وَقُوْدَهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ عَائِيهَا مَلَايِكَةُ غِلَاطُ شِدَادٍ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ
۲۰ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ بس آوازی شنوادم بامداد بدر آن خانه می گذشتم
خروشی شنیدم گفتم چه حالست بیرزنی آنجا بود گفت فرزندم دوش از
بیم حق تعالی برده است که در کوی آیتی بر خوانندند نعرۀ بزد و جان
بداذ منصور گفت من خواندم و من کشتم اورا نقلست که هرون الرشید
اورا گفت از تو سوآلی کنم و سه روز مهلت دم در جواب آن گفت
۲۰ بگوی گفت عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین خلق کیست منصور بر

و دوم آنک بر کفر ببرد سوم از دلی که در وی بیم درویشی بود عبد
 الله مبارك گفت حمدون بیمار شد او را گفتند فرزندانرا وصیتی کن گفت
 من بر ایشان از توانگری بیش می ترسم کی از درویشی و عبد الله را گفت
 در حال نزع که مرا در میان زنان مگذار رحمة الله علیه

ذکر منصور عمار قدس الله روحه العزيز

آن سابق راه معنی آن ناقد نقد تقوی آن نگین خاتم هدایت آن امین عالم
 ولایت آن مشهور اسرار منصور عمار رحمة الله علیه از حکماء مشایخ بود
 و از سادات این طایفه بود و در موعظه کلماتی عالی داشت جنانک در
 وعظ کسی نیکوتر از او سخن نگفت و بیانی شافی داشت و در انواع علوم
 ۱۰ کامل بود و در معاملات و معرفت تمام و بعضی متصوفه در کار او
 مبالغت کنند و او از اصحاب عراقیان بود و مقبول اهل خراسان و از
 مرو بود و گویند کی از بوشنگ بود و در بصره مقیم شد سبب توبه او
 آن بود که در راه کاغذی یافت بسم الله الرحمن الرحیم بر وی نوشته
 بود بر داشت و جائی نیافت که آنرا بنهادی بخورد بخواب دید که بجرمتی
 ۱۵ که داشتی آن رقعها را در حکمت بر تو گشاده کردم بس مدتی ریاضت
 کشید و مجلس آغاز کرد نقلت کی جوانی بمجلس فساد مشغول بود چهار
 درم بغلای داد کی نقل مجلس خرد غلام در راه بمجلس منصور عمار بر
 گذشت گفت ساعتی توقف کم تا چه می گویند منصور از برای درویشی
 چیزی میخواست گفت کیست که چهار درم بدهد تا چهار دعا کنم او را
 ۲۰ غلام گفت هیچ بهتر ازین نیست که این چهار درم بندو دم تا آن دعا
 مرا کند بس آن چهار درم بداد منصور گفت اکنون چه دعای خواهی
 گفت اول آنک آزاد کردم دوم آنک حق تعالی خواجه مرا توبه دهد
 سوم آنک عوض چهار درم باز دهد چهارم آنک بر من و بر خواجه
 ۲۴ و بر تو و بر مجلسیان رحمت کند منصور عمار دعا کرد غلام باز خانه

و مُعَلَّقٌ اَمَّا طَرَفِي بِكُومِ رَجَاءِ مُرْجِيَانٍ وَ خَوْفِ قَدْرِيَانِ صَفْتِ مَلَامَتِ بُوذِ
 یعنی در رجا جندان برفته باشد که مرجیان تا بدان سبب همه کسی ملامتش
 می کنند و در خوف جندان سلوک کرده باشد که قدریان تا از آن جهت
 همه خلق ملامتش می کنند تا او در همه حال نشانه تیر ملامت بود و گفت
 ۵ من نیکوئی را ندانم مگر در سخاوت و بذخوئی را نشناسم الا در بخل و گفت
 هر که خود را ملکی داند بخیل بود و گفت حال فقیر در تواضع بود چون
 بفقر خویش تکبر کند بر جمله اغنیا در تکبر زیادت آید و گفت تواضع
 آن باشد که کس را بخود محتاج نه بینی نه درین جهان و نه در آن جهان
 و گفت منصب حق فقیر را جندان بود که او متواضع بود هرگاه کی تواضع
 ۱۰ ترک کرد جمله خیرات ترک کرد و گفت میراث زبرکی عجب است و از
 آنست که مشایخ و بزرگان بیشتر زبرکانرا ازین طریق دور داشته اند
 و گفت اصل همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار خوردن
 و گفت هر کرا مشغول گردانند بطلب دنیا از آخرت ذلیل و خوار گشت
 یا در دنیا یا در آخرت و گفت خوار دار دنیا را تا بزرگ نمائی در چشم
 ۱۵ اهل دنیا و دنیا دار و عبد الله دبارك گفت حمدون مرا وصیت کرد که
 تا توانی از بهر دنیا خشم مگیر برسیزند کی بندگیست گفت آنک نبرستند
 و دوست ندارد که او را برستند گفتند زهد چیست گفت نزدیک من
 زهد آنست که بدآنچ در دست تست ساکن دل تر باشی از آنچ در ضمان
 خداوندست برسیزند از توکل گفت توکل آنست که اگر ده هزار درم ترا
 ۲۰ وام بود چشم بر هیچ نداری نومید نباشی از حق تعالی بگردن آن و گفت
 توکل دست بخدای زدن است و گفت اگر توانی که کار خود بخدای باز
 گذاری بهتر از آنک بچله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزغ نکند در
 مصیبت مگر کسی که خذابرا منم داشته بود و گفت ابلیس و یاران او
 ۲۴ هیچ چیز جنان شاذ نشوند که بسه چیز یکی آنک مومنی مومنی را بکشند

آن بود گفتند نشان صلاحیت آن چیست گنت آنک هر سخن کی گفته باشد هرگز حاجت نباشد بار دیگر گفتن و در وی تدبیر آن نبود که بعد ازین چه خواهم گنت و سخن او از غیب بود چندانک از غیب برو می آید می گوید و خود را در میانه نه بیند برسیند که چرا سخن سلف نافع تر است دهارا گنت بجهت آنک ایشان سخن از برای عز اسلام می گفتند و از جهت نجات نفس و از بهر رضاء حق ما از بهر عز نفس و طلب دنیا و قبول خلق می گوئیم و گنت باید که علم حق تعالی بتو نیکوتر از آن باشد که علم خلق یعنی با حق در خلا معاملات بهتر از آن کنی که در ملا و گنت هر که محقق بود در حال خود از حال خود خبر ۱۰ نتواند داد و گنت فاش مگردان بر هیچکس آنچه واجب است که از تو نیز بنهان بود و گنت هر چه خواهی که بوشین بود بر کس آشکارا مکن و گنت در هر که خصلتی بینی از خیر ازو جزائی مجوی که زود بود که از برکات او خیری بتو رسد و گنت من شمارا بدو چیز وصیت میکنم صحبت علما و احتمال کردن از جهال و گنت صحبت با صوفیان کنیز که زشتیها را بنزدیک ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطری نباشد تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان در غلط افتی و گنت هر که در سیرت سلف نظر کند تقصیر خود بداند و باز بس ماندن خویش از درجه مردان بیند و گنت بسند است آنخ بتو ی رساند باسانی بی رنجی اما رنج که هست در طلب زیادت است و گنت شکر نعمت آنست که خود را طَفِیْلِ ۲۰ بینی و گنت هر که تواند که کور نبود از دیدن نقصان نفس گو کور مباش و گنت هر که بندارد که نفس او بهترست از نفس فرعون کبر آشکارا کرده است و گنت هرگاه کی مستی را بینی که می خسبند نگر تا ویرا ملامت نکنی که نباید کی بهمان بلا مبتلا گردی و گنت ملامت ترك ۲۴ سلامت است و برسیند از ملامت گنت راه این بر خلق دشوار است

و موصوف بود بورع و تقوی و در فقه و علم حدیث درجه عالی داشت و در عیوب نفس دیدن صاحب نظری عجیب بود و مجاهد و معاملیه بغایت داشت و کلای در دلها مؤثر و عالی و مذهب ثوری داشت و مرید بو تراب بود و پیر عبد الله مبارک بود و بلامت خلق مبتلا بود و مذهب ملامتیان در نشابور ازو منتشر شد و در طریقت مجتهد و صاحب مذهب است و جمعی ازین طایفه بدو تولی کنند و ایشانرا قضاریان گویند و در تقوی جنان بود که شی بر بالین دوستی بود در حالت نزع چون آن دوست وفات کرد چراغ بنشانند و گفت این ساعت این چراغ وارث راست مارا روا نباشد سوختن آن و گفت روزی در جوینار حیره ۱۰ نشابوری رفتم عیاری بود بفتوت معروف نوح نام بیش آمد گفتم یا نوح جوانمردی چیست گفت جوانمردی من یا جوانمردی تو گفتم هر دو گفت جوانمردی من آنست که قبا بیرون کنم و مرقع در بوشم و معاملت مرقع بیش گیرم تا صوفی شوم و از شرم خلق در آن جامه از معصیت برهیز کم و جوانمردی تو آنست که مرقع بیرون کنی تا تو بخلق و خلق بتو فریفته ۱۵ نگردند بس جوانمردی من حفظ شریعت بود بر اظهار و آن تو حفظ حقیقت بر اسرار و این اصلی عظیم است نقلست که چون کار او عالی شد و کلمات او منتشر شد ایبه و اکابر نشابور بیامدند و ویرا گفتند که ترا سخن باید گفت که سخن تو فایده دلها بود گفت مرا سخن گفتن روا نیست گفتند چرا گفت از آنک دل من هنوز در دنیا و جاه بسته ۲۰ است سخن من فایده ندهد و در دلها اثر نکند و سخنی که در دلها مؤثر نبود گفتن آن بر علم استهزا کردن بود و بر شریعت استخفاف کردن بود و سخن گفتن آنکس را مسلم بود که بخاموشی او دین باطل شود و چون بگویند خلل بر خیزد و گفت نشاید هیچ کس را کی در علم سخن گویند چون همان سخن کسی دیگر گویند و نیابت می دارد و روا نبود که سخن ۲۵ گویند تا نه بیند که فرضی واجب است بر وی سخن گفتن تا او را صلاحیت

بر خواهند انگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب نمایند و از مخالفات روی نگردانند یقین است که از سر خود خبری دهد که من ایمان ندارم به بعث و حساب و گنت هرک دوست دارد که دل او متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشانرا ملازم و گنت
 ۵ روشنی تنها بخدمت اوست و روشنی جانها باستقامت و گنت تقوی در حلال محض است و بس و گنت تصوّف همه ادب است و گنت بند در توبه بر هیچ کار نیست زیرا که توبه آنست که بدو آید نه آنک ازو آید و گنت هر عمل که شایسته بود آنها برند و بر تو فراموش کنند و گنت نابینا آنست که خذایرا باشیا بیند و نه بیند اشیارا بخذا و بینا
 ۱۰ آنست که از خذای بود نظر او بمکونات نقلست که یکی ازو وصیت خواست گنت یا اخی لازم یک در باش تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند محمش گنت بیست و دو سال با ابوحنص صحبت داشتم ندیدم کی هرگز با غفلت و انبساط خذایرا یاد کرد کی جون خذایرا باز کردی بر سبیل حضور و تعظیم
 ۱۵ حرمت یساذ کردی و در آن حال متغیر شدی جنانک حاضران آنها بدیدندی و سخن اوست که گنت در وقت نزع که شکسته دل باید بود بهمه حال در تقصیرها خویش ازو برسیند که بر چه روی بخذای آورده گنت فقیر که روی بغنی آرد بجه آرد الا بقفر و فروماندگی و وصیت عبد الله سلی آن بود که جون وفات کم سر من بر بای ابوحنص
 ۲۰ نپید رحمة الله علیه

ذکر حمدون قصار قدس الله روحه العزيز

آن یگانه قیامت آن نشانه ملامت آن بیر ارباب ذوق آن شیخ اصحاب
 ۲۲ شوق آن موزون ابرار حمدون قصار رحمة الله علیه از کبار مشایخ بود

همه وقتها و همه حالتها و مخالفت خود نکند مغرور بود و هرک بعین رضا بخود نگرست هلاک شد و گفت خوف جراح دل بود و آنج در دل بود از خیر و شرّ بدان جراح توان دید و گفت کسی را فقر درست نباید تا داذن دوستر از گرفتن ندارد و گفت کس را نرسد که دعوی فراست کند ° ولیکن از فراست دیگران بیاید نرسید و گفت هرکه بدهد و بستاند او مردی است و هرکه بدهد و نستاند او نیم مردی است و هرک ندهد و بستاند او مگسی است نه کسی است در وی هیچ خیر نیست بو عثمان حیری گفت معنی این سخن ازو برسیند گفت هرک از خدای بستاند و بدهد بخدای او مردی است زیراکه او درین حال خودرا نمی بیند در آنج کند و هرک بدهد و نستاند او نیم مردیست زیراکه خودرا می بیند در آنج کند کی ناستدن فضیلت و هرک ندهد و بستاند او هیچ کسی است زیراکه گمان او جنانست که دهند و ستانند اوست نه خدای و گفت هرک در همه حال فضل خدای می بیند بر خویشتن امید می دارم که از هالکان نباشد و گفت میاذا که عبادت خدای ترا بستی بود تا ۱۵ معبود معبود بود و گفت فاضلترین چیزی اهل اعمال را مراقبت خویش است با خدای و گفت چه نیکوست استغنا بخدای و چه زشت است استغنا بانام و گفت هرکه جرعه از شراب ذوق جشید بیهوش شد بصفتی که بیهوش نتواند آمد مگر در وقت لقا و مشاهده و گفت حال مفارقت نکند از عالم و مفارقت نکند با قبول و گفت خلق خبر می دهند از وصول ۲۰ و از قرب و از مقامات عالی و مرا همه آرزوی آنست که دلالت کنند مرا برای که آن بحق بود و اگر همه یک لحظه بود و گفت عبادات در ظاهر سرور است و در حقیقت غرور از آنک مقدور سبقت گرفته است و اصل آنست که کس بفعل خود شاذ نشود مگر مغروری و گفت معاصی ۲۴ برید کفر است جنانک زهر برید مرگ است و گفت هرکه داند که اورا

هرجه در بغداد کردی برای من کردی و من اینج کردم برای خدای کردم
 لاجرم آن تکلف باشد و این نه بو علی ثقفی گوید که بو حنص گنت
 هرک افعال و احوال خود بهر وقتی نسجد بیزان کتاب و سنت و خواطر
 خودرا متهم ندارد او را از جمله مردان مشر برسیزند که ولی را خاموشی
 به یا سخن گنت اگر سخن گوی آفت سخن دانند هرچند تواند خاموش
 باشد اگرچه بعمر نوح بود و خاموش اگر راحت خاموشی بدانند از خدای
 در خواهند تا دو جند عمر نوح دهدش تا سخن نگوید گنتند جرا دنیارا
 دشمن داری گنت از آنک سرائی است که هر ساعت بند را در گناهی
 دیگری اندازد گنتند اگر دنیا بدست توبه نیکست و توبه هم در دنیا
 ۱۰ حاصل شود گنت چنین است اما بگناهی که در دنیا کرده ی آید یقینم
 و در یقین تونه بشک و بر خطرم گنتند عبودیت چیست گنت آنک
 ترک هرجه تراست بگوئی و ملازم باشی چیزی را که ترا بدان فرموده اند
 گنتند درویشی چیست گنت بحضرت خدای شکستگی عرضه کردن گنتند
 نشان دوستان چیست گنت آنک روزی کی بیرزد دوستان شاذ شوند
 ۱۰ یعنی جنان مجرد از دنیا بیرون رود که از وی چیزی نماند که آن خلاف
 دعوی او بود در تجرید گنتند ولی کیست گنت آنک او را قوت کرامات
 داده باشند و او را از آن غایب گردانیده گنتند عاقل کیست گنت آنک
 از نفس خویش اخلاص طلبد گنتند بخل چیست گنت آنک ایثار ترک
 کند در وقتی که بدان محتاج بود و گنت ایثار آنست که مقدم داری
 ۲۰ نصیب برادران بر نصیب خود در کارها دنیا و آخرت و گنت کرم
 انداختن دنیا است برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردنست
 بر خدای بسبب احتیاجی که تراست بحق و گنت نیکوترین وسیلتی که
 بنده بدو تقرب کند بخدای دوام فقر است بهبه حالها و ملازم گرفتن سنت
 ۲۴ در همه فعلها و طالب قوت حلال و گنت هرک خودرا متهم ندارد در

جَنید گفت ای شیخ راه آورد ما چه آورده بو حفص گفت مگر یکی از اصحاب ما جنانک می بایست زندگانی نمی توانست کرد اینم فتوح بود که گفتیم اگر از برادری ترك ادبی بینید آنرا عذری از خود بر انگیزید و بی او آن عذرا از خود بخواهید اگر بدان عذر غبار بر نخیزد و حق بدست تو بود عذر بهتر بر انگیز و بی او عذری دیگر از خود بخواه اگر بدین همه غبار بر نخیزد عذری دیگر انگیز تا جهل بار اگر بعد از آن غبار بر نخیزد و حق بجانب تو باشد و آن جهل عذر در مقابله آن جرم نیفتد بنشین و با خود بگویی که زهی گاونفس زهی گران و تاریک زهی خودرای بی ادب زهی ناجوانمرد جانی که توئی برادری برای جری جهل عذر از تو خواست و تو یکی قبول نکردی و همچنان بر سر کار خودی من دست از تو شستم تو دانی جنانک خواهی کن جَنید چون این بشنید تعجب کرد یعنی این قوت کرا تواند بود نقلست که شبلی چهار ماه بو حفص را مهبانی کرد و هر روز چند لون طعام و چند گونه حلوا آوردی آخر چون بوداع او رفت گفت یا شبلی اگر وقتی بنشاپور آئی میزبانی و جوانمردی ۱۰ بتو آموزم گفت یا ابا حفص جکر دم گفت تکلف کردی و متکلف جوانمرد نبود مهبانرا جنان باید داشت که خودرا بآمدن مهبانی گرانی نیایدت و برفتن شادی نبودت و چون تکلف کنی آمدن او بر تو گران بود و رفتن آسان و هرکرا با مهبان حال این بود ناجوانمردی بود بس چون شبلی بنشاپور آمد بیش ابو حفص فرو آمد و جهل تن بوذند بو حفص ۲۰ شبانه جهل و يك جراغ بر گرفت شبلی گفت نه گفته بودی که تکلف نباید کرد بو حفص گفت بر خیز و بنشان شبلی بر خاست و هر چند جهد کرد يك جراغ بیش نتوانست نشانند بس گفت یا شیخ این چه حالست گفت شما جهل تن بودیت فرستاده حق که مهبان فرستاده حق بود لاجرم بنام هر یکی جراغی گرفتم برای خدای و یکی برای خود آن جهل که برای ۲۵ خدای بود نتوانستی نشانند اما آن یکی کی از برای من بود نشاندی تو

بسازند جَنید اشارت کرد بریدی تا بسازد جون بیاورد ابو حفص گفت
 بر سر حمالی نهید تا می برز جندانک خسته گردد آنجا بر در هر خانه کی
 رسیده باشد آواز دهد و هرک بیرون آید بوی دهد حمال جان کرد
 و می رفت تا خسته شد و طاقت نماند بنهاد بر در خانه آواز داد بیری
 خذاوند خانه بود گفت اگر زبرها و حلوا آورده تا در بگشایم گفت
 آری در بگشاد و گفت در آرزو حمال گفت عجب داشتم از بیر برسیدم
 که این چه حالست و توجه دانستی که ما زبرها و حلوا آورده ایم گفت
 دوش در مناجات این بر خاطرم بگذشت که مدتی است که فرزندان
 من از من این می طلبند دانم که بر زمین نینتازد باشد نقلست که مریدی
 ۱۰ بود در خدمت بو حفص سخت با ادب جَنید چند بار در وی نگرست
 از آنک او خوش آمدش سؤال کرد که چند سالست تا در خدمت شماست
 ابو حفص گفت ده سالست گفت ادبی تمام دارد و فری عجب و شایسته
 جوانی است ابو حفص گفت آری هفت هزار دینار در راه ما باخته است
 و هفت هزار دیگر وام کرده و در باخته هنوز زهره آن ندارد که از ما
 ۱۵ سخنی برسند بس ابو حفص روی بیادیه نهاد گفت ابو تراب را دیدم در
 بادیه و من شانزده روز هیچ نخورده بودم بر کنار حوضی رفتم تا آب خورم
 بفکری فرو رفتم ابو تراب گفت ترا چه نشاند است اینجا گفتم میان علم
 و یقین انتظار می کنم تا غلبه کدام را بود تا یار آن دیگر باشم که غالب
 باشد یعنی اگر غلبه علم را بود آب خورم و اگر یقین را بود بروم بو تراب
 ۲۰ گفت کار تو بزرگ شود بس جون بگه رسید جماعتی مساکین را دید
 مضطر و فرو مانده خواست که در حق ایشان انعام کند گرم گشت
 حالتی بر وی ظاهر شد دست فرو کرد و سنگی برداشت و گفت بعزّه
 تو کی اگر چیزی بمن ندهی جمله قنادیل مسجد بشکنم این بگفت و در طواف
 آمد در حال یکی بیامد و صرّه زر بیاورد و بدو داد تا بر درویشان
 ۲۴ خرج کرد جون حج بگردد و ببغداد آمد اصحاب جَنید استقبال کردند

بیش آمد او در حال بیفتاد و بهوش شد چون بهوش آمد ازو سؤال کردند گفت مردی را دیدم لباس عدل پوشیده و خود را دیدم لباس فضل پوشیده ترسیدم که نباید کی لباس فضل از سر من برکشند و در آن جهود پوشند و لباس عدل از وی برکشند و در من پوشند و گفت ۵ سی سال جنان بودم کی حق را خشم گن می دیدم که در من نگریست سبحان الله آن چه سوز و بیم بوده باشد او را در آن حال نقلست که ابو حنص را عزم حج افتاد و او عاقی بود و نازی نی دانست چون ببغداد رسید مریدان با هم گفتند که شیخی عظیم باشد که شیخ الشیوخ خراسان را ترجمانی باید تا زبان ایشانرا بدانند بس جنید مریدانرا باستقبال فرستاد ۱۰ و شیخ بدانست که اصحابنا چه می اندیشند در حال نازی گفتن آغار کرد جنانک اهل بغداد در فصاحت او عجب ماندند و جماعتی از اکابر پیش او جمع آمدند و از فتوت سؤال کردند بو حنص گفت عبارت شمارا است شما گویند جنید گفت فتوت نزدیک من آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی آنرا بخود نسبت ندهی که این من کرده ام ۱۵ بو حنص گفت نیکوست آنچه گفتمی اما فتوت نزدیک من انصاف دادن و انصاف ناطلییدن است جنید گفت در عمل آرید اصحابنا بو حنص گفت این بسخن راست نباید جنید چون این بشنید گفت بر خیزد ای اصحابنا که زیادت آورد بو حنص بر آدم و ذریبت او در جوانمردی یعنی خطی گرد اولاد آدم بکشید در جوانمردی اگر جوانمردی اینست که او ۲۰ می گوید و بو حنص اصحاب خویش را عظیم بهیبت و ادب داشتی و هیچ مریدرا زهره نبودی که در پیش او بنشستی و چشم بر روی او نیارستی انداخت و پیش او همه بر پای بوذندی و بی امر او نشستندی بو حنص سلطان وار نشسته بودی جنید گفت اصحاب را ادب سلاطین آموخته بو حنص گفت تو عنوان نامه پیش نمی بینی اما از عنوان دلیل توان ساخت ۲۵ که در نامه چیست بس ابو حنص گفت دیگری زبردها و حلا فرمای تا

حنص می رفتم میبویزی چند دیدم بیش او نهاده یکی بر داشتم و در دهان نهادم حلق مرا بگرفت و گفت ای خابن میبویز من بخوردی از چه وجه گفتم من از دل تو دادم و بر تو اعتماد دارم و نیز دانستم که هر چه داری ایثار کنی گفت ای جاهل من بر دل خویش اعتماد ندارم تو بر دل من ۰ چون اعتماد داری بباکی حق که عمریست تا بر هراس او می زیم و نمی دادم که از من چه خواهد آمد کسی درون خویش نداند دیگری درون او چه داند و هم ابو عثمان گوید کجا ابو حنص بخانه ابو بکر حیننه بودم و جمعی اصحاب آنجا بودند از درویشی یادی کردند گفتم کاجکی حاضر بودی شیخ گفت اگر کاغذی بودی رقعۀ نوشته‌ی تا بیامدی گفتم اینجا ۱۰ کاغذ هست گفت خذاوند خانه بی‌بازار رفته است اگر مرده باشد و کاغذ وارث را شده باشد نشاید برین کاغذ چیزی نوشتن بو عثمان گفت بو حنص را گفتم که مرا جنان روشن شده است که مجلس علم گویم گفت ترا چه بدین آورده است گفتم شفقت بر خلق گفت شفقت تو بر خلق تا چه حدست گفتم تا بدان حد که اگر حق تعالی مرا بعوض همه عاصیان ۱۵ در دوزخ کند و عذاب کند روا دارم گفت اگر چنین است بسم الله اما چون مجلس گوئی اول دل خود را بند ده و تن خود را و دیگر که جمع آمدن مردم ترا غره نکند که ایشان ظاهر ترا مراقبت کنند و حق تعالی باطن ترا بس من بر تخت بر آمدم بو حنص بنهان در گوشه بنشست چون مجلس باخر آمد سالی بر خاست و بیراهنی خواست در حال بیراهن ۲۰ خود بیرون کردم و بوی دادم ابو حنص گفت یا کذاب انزل من المنبر فروذ آی ای دروغ‌زن از منبر گفتم چه دروغ گفتم گفت دعوی کردی که شفقت من بر خلق بیش از آنست که بر خود و بصدقه دادن سبقت کردی تا فضل سابقان ترا باشد خود را بهتر خواستی اگر دعوی تو راست بودی زمانی درنگ کردی تا فضل سابقان دیگری را باشد بس تو کذابی ۲۵ و منبر نه جای کذابانست نقلست که يك روز در بازار می رفت جهنودی

نافته در دست خود دید و این سخن بشنید که چون باك شد بر کجا ز نیم
 نعره بزد و آهن از دست بیفکند و دکانرا بغارت داد و گفت ما چندین
 گاه خواستیم بتکف که این کار رها کنیم و نکردیم تا آنگاه کی این حدیث
 حمله آورد و مارا از ما بستند و اگر چه من دست از کاری داشتم تا
 ۱۰ کار دست از من نداشت فایده نبود پس روی بریاضت سخت نهاد و
 عزلت و مراقبت بیش گرفت چنانک نقلست که در همسایگی او احادیث
 استماع می کردند گفتند آخر چرا نیانی تا سماع احادیث کنی گفت من سی
 سالست تا میخواهم که داد یک حدیث بدم نمی توانم داد سماع دیگر حدیث
 چون کنم گفتند آن حدیث کدامست گفت آنک می فرماید رسول صلی
 ۱۰ الله علیه و علی آله و سلم من حُسنِ اسلام المرءُ ترکُهُ ما لا یعینه از نیکویی
 اسلام مرد آنست که ترک کند چیزی که بکارش نیاید نقلست کی با یاران
 بصحرا رفته بود و سخن گفت وقت ایشان خوش گشت آهویی از کوه
 بیامد و سر بر کنار ابوحنص نهاد ابوحنص طبانجه بر روی خود می زد
 و فریاد می کرد آهو برفت شیخ بحال خود باز آمد اصحاب سؤال کردند
 ۱۵ که این چه بود گفت که چون وقت ما خوش شد در خاطر آمد که
 کاشکی گوسفندی بودی تا بریان کردمانی و یاران امشب براگه نشدندی
 چون در خاطر برگذشت آهویی بیامد مریدان گفتند یا شیخ کسی را با حق
 چنین حالی بود فریاد کردن و طبانجه زدن چه معنی دارد شیخ گفت نمی
 دانید که مراد در کنار نهادن از در بیرون کردن است اگر خدای تعالی
 ۲۰ بفرعون نیکی خواستی بر مراد او نیل را روان نکردی نقلست که هر وقت
 که در خشم شدی سخن در خلق نیکو گفתי تا خشم او ساکن شدی آنگه
 بسختی دیگر شدی نقلست که یک روزی گذشت یکی را دیدم مخیر و گریان
 گفت ترا چه بوده است گفت خری داشتم گم شده است و جز آن هیچ
 نداشتم شیخ توقف کرد و گفت بعزت تو که گام بر ندارم تا خر بند و باز
 ۲۵ نرسد در حال بدید آمد ابو عثمان حیری گویند که روزی در بیش ابو

آمد و در صحبت او بیغداد شد بزیارت مشایخ و ابتداء او آن بود که بر کیزی عاشق بود جنانک قرار نداشت او را گفتند که در شارستان نشابور جهودی جادوست تدبیر کار تو او کند ابو حنص پیش او رفت و حال بگفت او گفت ترا جهل روز نماز نباید کرد و هیچ طاعت و عمل نیکو نباید کرد و نام خدای بر زبان نشاید راند و نیت نیکو نباید کرد تا من حیلت کنم و ترا بسحر بمقصود رسانم بو حنص جهل روز جنان کرد بعد از آن جهود آن طلسم بکرد و مراد حاصل نشد جهود گفت بی شك از تو خیری در وجود آمنة است و اگر نه مرا یقین است که این مقصود حاصل شدی بو حنص گفت من هیچیزی نکردم الا در راه که می آمدم سنگی از راه بیای باز کاره افگندم تا کسی برو نینتند جهود گفت میازار خداوندی را که تو جهل روز فرمان او ضایع کنی و او از کرم این مقدار رنج تو ضایع نکرد آتشی ازین سخن در دل ابو حنص بدید آمد و جندان قوت کرد که بو حنص بدست جهود توبه کرد و هان آهنگری می کرد و واقعه خود نهان می داشت و هر روز يك دینار کسب می کرد و شب بدرویشان داذی و در کلیدان بیوه زنان انداختی جنانک ندانستندی و نماز خنتن در بوزه کردی و روزه بدان گشادی وقت بودی که در حوضی که تره شستندی بقایاء آن بر جیدی و نان خورش ساختی و مدتی بدین روزگار گذاشتی يك روز نابینائی در بازار می گذشت این آیت می خواند که *أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبَدَأَ لَهُمْ مِنْ اللَّهِ مَا آمَ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ* دلش بدین آیت مشغول شد و چیزی بر وی در آمد و بخود گشت بجای انبر دست در کوره کرد و آهن تفسیده بیرون کرد و بر سندان نهاد شاگردان بتك بزدند نگاه کردند آهن در دست او دیدند که می گردانید گفتند ای استاد این چه حالست او بانگ بر شاگردان زد که بزنید گفتند ای استاد بر کجا زنیم چون آهن باك شد بس بو حنص بخود باز آمد آهن

قدرت او در دریاها توحید او و از خویشان فانی شده و او را خبر نه اکنون که هست همچنان است که بیش ازین بود در جریان حکم او و گفت هر که در بحر تجرید افتاد هر روز نشسته تر بود و هرگز سیراب نگردد زیرا که تشنگی حقیقت دارد و آن جز بحق ساکن نگردد و گفت عزیزترین چیزی در دنیا اخلاص است که هر چند جهد کم تا ریا از دل خویش بیرون کم بلونی دیگر از دل من بروید و گفت اگر خدا را بینم با جمله معاصی دوستر از آن دارم که با ذره نصنع بینم و گفت از علامت زهد آنست که طلب منقود نکند تا وقتی که موجود خود را منقود نگرداند و گفت غایت عبودیت آنست که بنده او باشی در همه چیزی ۱۰ و گفت هر که بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل و گفت ذلیلترین مردمان طماع است جنانک شریفترین ایشان درویش صادق بود و چون وفاتش نزدیک آمد گفت بار خدایا تویی دانی که نصیحت کردم خلق را قولاً و نصیحت کردم نفس را فعلاً و خیانت نفس من بنصیحت خلق خویش بخش و بعد از وفات او را بخواب دیدند گفتند خدایا تو چه کردی گفت پیامرزید گفتند بچه سبب گفت ببرکت آنک هرگز هزل را با جد نیامیختم رحمة الله علیه

ذکر ابو حنص حداد قدس الله روحه العزيز

آن قدوة رجال آن نقطه کمال آن عابد صادق آن زاهد عاشق آن سلطان اوتاد قطب عالم ابو حنص حداد رحمة الله علیه باذشاه مشایخ بود علی ۲۰ الاطلاق خلیفه حق بود باسحقاق و از محشمان این طایفه بود و کسی بزرگی او نبود در وقت وی و در ریاضت و کرامت و مروّت و فتوت بی نظیر بود و در کشف و بیان یگانه و معلّم و ملقّن او بی واسطه خدای ۲۲ بود عز وجلّ و بیر بو عثمان حیری بود و شاه شجاع از کرمان بزیارت او

برسیدند که عبادت او چگونه است گفتم چون از نماز ختنن فارغ شود تا روز بر بای باشد نه رکوع کند و نه سجود کند بس از یوسف برسیدند که تا روز ایستادن چه عبادت باشد گفتم نماز فریضه باسانی می گزارم اما می خواهم که نماز شب گزارم همچنین ایستاده باشم امکان آن نبود که تکبیر توانم کرد از عظمت او ناگاه چیزی بمن در آید و مرا همچنان می دارد تا وقت صبح چون صبح بر آید فریضه گزارم نقلست که وقتی بچیند نامه نوشت که خدای ترا طعم نفس تو بچشاند که اگر این طعم بچشاند بس ازین هیچ نه بینی و گفتم هر امتی را صفت است که ایشان ودیعت خدای اند که ایشانرا از خلق خویش پنهان می دارد اگر ایشان ۱۰ درین امت هستند صوفیان اند و گفتم آفت صوفیان در صحبت کودکان است و در معاشرت اصداد و در رفیقی زنان و گفتم قوی اند که دانند که خدای ایشانرا می بیند بس ایشان شرم دارند از نظر حق که از مهابت چیزی کنند جز از آن وی و هر که بحقیقت ذکر خدای یاد کند ذکر غیر فراموش کند در یاد کرد او و هر که فراموش کند ذکر اشیا در ۱۵ ذکر حق همه چیز بدو نگاه دارند از بهر آنکه خدای او را عوض بود از همه چیز و گفتم اشارت خلق بر قدر یافت خلق است و یافت خلق بر قدر شناخت خلقت و شناخت خلق بر قدر محبت خلق است و هیچ حال نیست بنزدیک خدای تعالی دوستر از محبت بند خدایا و برسیدند از محبت گفتم هر که خدایا دوستر دارد خواری و ذل او سخت تر بود ۲۰ و شفت او و نصیحت او خلق خدایا بیشتر بود و گفتم علامت شناخت انس آنست که دور باشد از هر چه قاطع او آید از ذکر دوست و گفتم علامت صادق دو چیز است تنهایی دوست دارد و پنهان داشتن طاعت و گفتم توحید خاص آنست که در سر و دل در توحید جان بندارد ۲۴ که بیش حضرت او ایستاده است ندبیر او بروی روز در احکام و

عثمان قبول نمی کرد شفاعت بسیار کرد و گفت در حرم خود او را راه ده که هر چه زودتر باز آم القصه قبول کرد آن بازرگان برفت بو عثمان را بی اختیار نظر بر آن کبیزک افتاد و عاشق او شد جنانک بی طاقت گشت ندانست که چگونه بر خاست و بیش شیخ خود ابو حنص حداد رفت ابو حنص او را گفت ترا بری می باید شد بیش یوسف بن الحسین بو عثمان در حال عزم عراق کرد چون بری رسید مقام یوسف حسین برسید گفتند آن زندیق مباحی را چکنی تو اهل صلاح می نمائی ترا صحبت او زیان دارد ازین نوع جندی بگفتند بو عثمان از آمدن بشیمان شد باز گشت چون بنشاور آمد بو حنص گفت یوسف حسین را دیدی گفت نه گفت چرا حال باز گفت که شنیدم که او مردی جنین و جنین است نرفقم و باز آمدم بو حنص گفت باز گرد و او را بین بو عثمان باز گشت و بری آمد و خانه او برسید صد جنندان دیگر بگفتند او گفت مرا مهتی است بیش او تا نشان دادند چون بدر خانه او رسید پیری دید نشسته بسری امرد در بیش او صاحب جمال و صراحی و بیاله بیش او نهاده و نور از روی او می ریخت در آمد و سلام کرد و بنشست شیخ یوسف در سخن آمد و جنندان کلمات عالی بگفت که بو عثمان متحیر شد بس گفت ای خواجه از برای خدای با جنین کلماتی و جنین مشاهده این چه حالست که تو داری خمر و امرد یوسف گفت این امرد بسر من است و کم کس داند که او بسر من است و قرانش می آموزم و درین گلفن صراحی افتاده بود بر ۲۰ داشتم و باک بشستم و بر آب کردم که هر که آب خواهد باز خورد که کوزه نداشتیم بو عثمان گفت از برای خدای جرا جنین می کنی تا مردمان میگویند آنچه میگویند یوسف گفت از برای آن می کنم تا هیچ کس کبیزک ترک بمعتمدی بمانه من نفرستد بو عثمان چون این بشنید در بای شیخ افتاد و دانست که این مرد درجه بلند دارد نقلست که در چشم یوسف بن ۲۵ الحسین سرخی بود ظاهر و فتوری از غایت بی خوابی از ابرهیم خواص

مرا بدید گفت هیچ بیت یاز داری گفتم دارم بیتی تازی یاز داشتم بگفتم
 اورا وقت خوش شد بر خاست و دیری بر بای بود و آب از چشمش
 روان شد چنانکه با خون آمیخته بود بس روی من کرد و گفتم از بامداد
 تا اکنون بیش من قران می خواندند یک قطره آب از چشم من نیامد
 ۵ بدین یک بیت که گفتم چنین حالتی ظاهر شد طوفان از چشم من روان
 شد مردمان راست میگویند که او زندق است و از حضرت خطاب
 راست می آید که او از رانندگانست کسی از بیتی چنین شود و از قران
 بر جای بماند راند بود ابرهیم گفت من متخیر شدم در کار او و اعتقاد
 من سستی گرفت ترسیدم و بر خاستم و روی در بادیه نهادم اتفاقا با
 ۱۰ خضر افتادم فرمود که یوسف حسین زخم خورده حق است ولکن جای
 او اعلی علیین است که در راه حق چندان قدم باید زد که اگر دست
 رد به پیشانی تو باز نهند هنوز اعلی علیین جای تو باشد که هر که درین
 راه از بادشاهی بپزند از وزارت نینند نقلست که عبد الواحد زید مردی
 شطار بود مادر و پدرش بیوسته از وی در زحمت بوذندی که بغایت
 ۱۵ ناخلف بود روزی بمجلس یوسف حسین بگذشت او این کلمه می گفت
 دعاهم بلطفه کانه محتاج الیهم حق تعالی بدو عاصرا میخواند بلطف خویش
 چنانکه کسی را بکسی حاجت بود عبد الواحد جامه بینداخت و نعره بزد
 و بگورستان رفت سه شبانروز بماند اول شب یوسف بن الحسین اورا
 بخواب دید که خطابی شنیدی اَدْرِكِ الشَّابَّ التَّائِبَ آن جوان تائب را در
 ۲۰ یاب یوسف می گردید تا در آن گورستان بوی رسید سر وی بر کنار نهاد
 او چشم باز کرد و گفتم سه شبانروز است تا ترا فرستاده اند اکنون می
 آئی این بگفت و جان بداد نقلست که در نساپور بزرگانی کنیزکی ترک
 داشت بهزار دینار خرید و غریبی داشت در شهری دیگر خواست که
 بتعجیل برود و مال خود از وی بستاند و در نساپور بر کس اعتماد نداشت
 ۲۵ که کنیزک را بوی سپارد بیش بو عثمان حیری آمد و حال باز نمود بو

چون بیازمودم جنان بود اکنون بشهر خود باز رو تا وقت آید یوسف
 گفت مرا وصیتی کن گفت ترا سه وصیت می کنم یکی بزرگ و یکی میانه
 و یکی خرد وصیت بزرگ آنست که هرچه خواند فراموش کنی و هرچه
 نبسته بشوئی تا حجاب بر خیزد یوسف گفت این نتوانم بس گفت میانه
 آنست که مرا فراموش کنی و نام من با کسی نگوئی که بیر من چنین گفته
 است و شیخ من جنان فرموده است که این همه خویشان ستائی است گفت
 این هم نتوانم کردن بس گفت وصیت خرد آنست که خلق را نصیحت
 کنی و بخدای خوانی گفت این بتوانم این شاء الله گفت اما بشرطی نصیحت
 کنی که خلق را در میان نه بینی گفت جنان کم بس ببری آمد و او
 ۱۰ بزرگ زاده ری بود اهل شهر استقبال کردند چون مجلس آغاز کرد سخن
 حقایق بیان کرد اهل ظاهر بخصوصی بر خاستند که در آن وقت بجز علم
 صورت علمی دیگر نبود و او نیز در ملامت رفتی تا جنان شد که کس
 بمجلس او نیامدی روزی در آمد که مجلس بگویند کسی را ندید خواست
 که باز گردد بیرزنی آواز داد که نه با ذوالنون عهد کرده بودی که
 ۱۵ خلق را در میان نه بینی در نصیحت گفتن و از برای خدای گوئی چون
 این بشنید متحیر شد و سخن آغاز کرد اگر کسی بودی و اگر نه بخواه سال
 بدین حال بگذرانید و ابرهیم خواص مرید او شد و حال او قوی گشت
 ابرهیم از برکت صحبت او بجائی رسید که بادیه را بی زاد و راحله قطع می
 کرد تا ابرهیم گفت شیئی ندائی شنیدم که برو و یوسف حسین را بگوی که
 ۲۰ تو از راندگانی ابرهیم گفت مرا این سخن جنان سخت آمد که اگر کوهی بر
 سر من زدندی آسان تر از آن بودی که این سخن با وی گویم شب دیگر
 بتهدید تر از آن شنیدم که باو بگوی که تو از راندگانی برخاستم و غسلی
 کردم و استغفار کردم و متفکر بنشستم تا شب سوم همان آواز شنیدم که با
 او بگوی که تو از راندگانی و اگر نگوئی زخمی خوری جنانک بر نخیزی بر
 ۲۵ خاستم و باندوهی تمام در مسجد شدم اورا دیدم در محراب نشسته چون

آن یوسفی که قصد کردی بزلیخا تا دفع کنی او را و او آن یوسف است که قصد نکرد بدختر شاه عرب و بگریخت مرا با این فریشتگان بزبارت تو فرستاد و بشارت داد که تو از گریزدگان حتی بس گفت در هر عهدی نشانه باشد و درین عهد نشانه ذوالنون مصری است و نام اعظم او را دادند بیش او رو یوسف چون بیدار شد جمله نهادش درد گرفت و شوق برو غالب شد و روی بمصر نهاد و در آرزوی نام بزرگ خدای تعالی می بود چون بمسجد ذوالنون رسید سلام کرد و بنشست ذوالنون جواب سلام داد یوسف یکسال در گوشه مسجدی بنشست که زهره نداشت کی از ذوالنون چیزی برسند و بعد از يك سال ذوالنون گفت این جوانمرد از کجاست گفت از ری يك سال دیگر هیچ نگفت و یوسف هم در آن گوشه مقیم شد چون يك سال دیگر بگذشت ذوالنون گفت این جوان بچه کار آمده است گفت بزبارت شما يك سال دیگر هیچ نگفت بعد از آن گفت هیچ حاجتی هست گفت بدان آمده ام که تا اسم اعظم بمن آموزی يك سال دیگر هیچ نگفت بعد از آن کاسه جوین سربوشیده بدو داد و گفت از روز نیل بگذر در فلان جایگاه بیری است این کاسه بدوده و هرچه با تو گویند یاد گیر یوسف کاسه برداشت و روان شد چون باره راه برفت وسوسه در وی پیدا شد که درین کاسه چه باشد که می جنبید سر کاسه بگشاد موشی برون جست و برفت یوسف متعجب شد گفت اکنون کجا روم بیش این شیخ روم یا بیش ذوالنون عاقبت بیش آن شیخ رفت با کاسه نمی شیخ چون او را بدید تبسمی بکرد و گفت نام بزرگ خدای ازو در خواسته گفت آری گفت ذوالنون بی صبری تو می دید موشی بتو داد سبحان الله موشی گوش نمی توانی داشت نام اعظم چون نگاه داری یوسف خجل شد و با مسجد ذوالنون باز آمد ذوالنون گفت دوش هفت بار از حق اجازت خواستم تا نام اعظم بتو آموزم دستوری نداذ یعنی هنوز وقت نیست بس حق تعالی فرمود که او را بموشی بیازمای

ذکر یوسف بن الحسین قدس الله روحه العزیز

آن معتکف حضرت دایم آن حجت ولایت وَلَا یَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ آن آفتاب
 نهانی آن در ظلمت آب زندگانی آن شاه باز کونین قطب وقت یوسف بن
 الحسین رحمة الله علیه از جمله مشایخ بود و از مقدمان اولیاء عالم بود و
 بانواع علوم ظاهر و باطن و زبانی داشت در بیان معارف و اسرار و
 بیر رئی بود و بسیار مشایخ و شیوخ را دیده بود و با ابو تراب صحبت
 داشته و از رفیقان ابو سعید خزاز بود و مرید ذو النون مصری بود و
 عمری دراز یافته بود و بیوسته در کار جدی تمام کرده است و در ادب
 آیتی بوده است و او خود ادیب بود و ریاضاتی و کراماتی داشت و در
 ۱۰ ملامت قدسی محکم داشت و همتی بلند و ابتداء حال او آن بود که در
 عرب با جمعی بقبیله برسید دختر امیر عرب چون او را بدید فتنه او شد
 که عظیم صاحب جمال بود آن دختر ناگاه فرصت جست و خود را پیش
 او انداخت او بلرزید و او را بگذاشت و بقبیله دورتر رفت و آن شب
 بخت سر بر زانو نهاده بود در خواب شد موضعی که مثل آن ندیده بود
 ۱۵ بدید و جمعی سبز بوشان و یکی بر تختی نشسته با شاهوار یوسف را آرزو
 کرد که بدانند که ایشان که اند خود را بنزدیک ایشان افکند ایشان او را
 راه دادند و تعظیم کردند بس گنت شما کیانید گفتند فریشتگانیم و این
 که بر تخت است یوسف بیغامبر علیه السلام بزبارت یوسف بن الحسین
 آمنه است گنت مرا گریه آمد گنتم من که باشم کی بیغامبر خدای بزبارت
 ۲۰ من آید درین بودم که یوسف علیه السلام از تخت فرود آمد و مرا در
 کنار گرفت و بر تخت نشاند گنتم یا نبی الله من که باشم کجا من این
 لطف کنی گنت در آن ساعت که آن دختر با غایت جمال خود را در پیش
 تو افکند و تو خود را بختی تعالی سپردی و بناه بدو جستی حق تعالی ترا
 ۲۴ بر من و ملایکه عرضه کرد و جلوه فرمود و گنت بنگر ای یوسف تو

ترسگاری اندوه دایم است و گفت خوف واجب آنست که دانی که تقصیر کرده در حقوق خدای تعالی و گفت علامت خوش خوئی ریخ خود از خلق بر داشتن است و ریخ خلق کشیدن و گفت علامت تقوی ورع است و علامت ورع از شبهات باز ایستادن و گفت عشاق بعشق مرده در آمدند از آن بود که چون بوصالی رسیدند از خیالی بخوانندی دعوی کردند و گفت علامت رجا حسن ظاهرست و گفت علامت صبر سه چیز است ترك شكایت و صدق رضا و قبول قضا بدخوشی و گفت هر که چشم نگاه دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان دارد بمراقبت دایم و ظاهر آراسته دارد بمتابعت سنت و عادت کند بجلال خوردن فراست او خطا نشود نقلست که روزی یارانرا گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و غیبت کردن دور باشید باقی هر چه خواهید کنید و گفت دنیا بگذار و توبه کردی و هواء نفس بگذار و بمراد رسیدی ازو برسیند که بشب جونی گفت مرغی را که بر بابزن زده باشند و بآنش می گردانند حاجت نبوذ ازو برسیند که جونی نقلست که خواجه علی سیرگانی بر سر تربت شاه نان می داد یک روز طعام در بیش نهاد و گفت خداندا مهبان فرست ناگاه سگی در آمد خواجه علی بانگ بر وی زد سگ برفت هاتنی آواز داد از سر تربت شاه کی مهبان خواهی چون بفرستیم باز گردانی در حال بر خاست و بیرون دوید و گرد محلتها می گشت سگ را ندید بصحرا رفت اورا دید در گوشه خننه محضری که ۲۰ داشت بیش او نهاد سگ هیچ التفات نکرد خواجه علی خجل شد و در مقام استغفار بایستاد و دستار بر گرفت و گفت توبه کردم سگ گنت آحسنّت ای خواجه علی مهبان خوانی چون بیاید برانی ترا چشم باید اگر ۲۲ نه سبب شاه بوذی دیدی آنج دیدی رحمة الله علیه

که درین خانه یا من باشم یا نان خشک نفلست که وقتی ابوحنص بشاه نامه نوشت گفت نظر کردم در نفس خود و عمل خود و تقصیر خود بس نا امید شدم والسلام شاه جواب نوشت که نامه ترا آینه دل خویش گردانیدم اگر خالص بود مرا نا امیدی از نفس خویش امیدم بخدای صافی شود و اگر صافی شود امید من بخدای صافی شود خوف من از خدای آنگه نا امید شوم از نفس خویش و اگر نا امید شوم از نفس خویش آنگاه خدایرا یاد توأم کرد و اگر خدایرا یاد کم خدا مرا یاد کند و اگر خدا مرا یاد کند نجات یابم از مخلوقات و بیوسته شوم بجهان محبوبات والسلام نفلست که میان شاه و یحیی معاذ دوستی بود در یک شهر جمع شدند و شاه بجماس یحیی حاضر نشدی گفتند چرا نیائی گفت صواب در آنست الحاح کردند تا یک روز برفت و در گوشه بنشست سخن بر یحیی بسته شد گفت کسی حاضر است که بسخن گفتن از من اولیترست شاه گفت من گفتم کی آمدن من مصلحت نیست و گنت اهل فضل را فضل باشد بر همه تا آنگاه کی فضل خود نه بیند چون فضل خود دیدند دیگرشان فضل نباشد و اهل ولایت را ولایتست تا آنگاه که ولایت نبینند چون ولایت دیدند دیگر ولایت نباشد و گنت فقر سر حق است نزدیک بند جون فقر نهان دارد امین بود و چون ظاهر گرداند اسم فقر ازو بر خاست و گنت علامت صدق سه چیز است اول آنک قدر دنیا از دل تو بروذ جنانک زر و سیم بیش تو چون خاک بود نا هرگاه که سیم و زر بدست تو افتد دست از وی جنان فشانی که از خاک دوم آنک دین خلق از دل تو بینند جنانک مدح و ذم بیش تو یکی بود که نه از مدح زیادت شوی و نه از ذم ناقص گردی سوم آنک راندن شهوت از دل تو بینند تا جنان شوی از شادی گرسنگی و ترک شهوات که اهل دنیا شاذ شوند از سیر خوردن و راندن شهوات بس هرگاه که چنین باشی ملازمت طریق مریدن کن و اگر چنین نهی ترا با این سخن چه کار و گنت

دیگر جنان خواب بینم عاشق خواب خود شده بود و گنتی يك ذره ازین خواب خود به بیداری همه عالم ندم نقلست که شاهرا بسری بود بختی سبز بر سینه او الله نبشته بود چون جوانی بر وی غالب شد بتماشای مشغول شد و رباب می زد و آوازی خوش داشت و رباب می زد و می گریست ۵
 شبی مست بیرون آمد رباب زنان و سرود گویان بمحلی فرو شد عروسی از کنار شوهر برخاست و بنظاره او آمد مرد بیدار شد زن را ندید بر خاست و آن حال مشاهده کرد آواز داد که ای بسر هنوز وقت توبه نیست این سخن بر دل او آمد و گفت آمد آمد و جامه بدرید و رباب بشکست و در خانه نشست و جهل روز هیچ نخورد بس بیرون آمد و ۱۰
 برفت شاه گنت آنچه ما را بجهل سال دادند او را بجهل روز دادند نقلست که شاهرا دختری بود بازشاهان کرمان میخواستند سه روز مهلت خواست و در آن سه روز در مساجد می گشت تا درویشی را دید که نماز نیکوی کرد شاه صبری کرد تا از نماز فارغ شد گفت ای درویش اهل داری گنت نه گنت زنی قران خوان خواهی گنت مرا چنین زن که دهد که سه ۱۵
 درم بیش ندارم گنت من دم دختر خود بتو این سه درم که داری یکی بنان ده و یکی بعطر و عقد نکاح بند بس جنان کردند و همان شب دختر بجان فرستاد دختر چون در خانه درویش آمد نانی خشک دید بر سر کوزه آب نهاده گفت این نان چیست گنت دوش باز مانده بود بجهت امشب گذاشتم دختر قصد کرد که بیرون آید درویش گنت دانستم ۲۰
 که دختر شاه با من نتواند بود و تن در بی برگی من ندهد دختر گنت ای جوان من نه از بی نوائی تو می روم که از ضعف ایمان و یقین تو می روم که از دوش باز نانی نهاده فردارا اعتماد بر رزق نداری و لکن عجب از بذر خود دارم که بیست سال مرا در خانه داشت و گنت ترا ببرهیزگاری خواهم داد آنکه بکسی داد که آنکس بروزی خود اعتماد بر ۲۵
 خدای ندارد درویش گنت این گاهرا عذری هست گنت عذر آنست

کردم و لکن يك حاجت دارم و آن آنست كه چهار روز دیگر مجلس بگوئیم یحیی چهار روز مجلس بگفت روز اول ده جنازه بر گرفتند و روز دوم بیست و پنج جنازه بر گرفتند و روز سیم جهل جنازه و روز چهارم هفتاد جنازه و پس روز پنجم از هری برفت با هفت شتروار نقره جون بپلم رسید بسر با او بود و آن مال می آورد گفت نباید که چون بشهر رسد حالی بغرما و فقرا دهد و مرا بی نصیب بگذارد هنگام سحر مناجاة می کرد سر بسجده نهاد ناگاه سنگی بر سر او آمد یحیی گفت مال را بغریبان دهید و جان بداد اهل طریقت او را برگردن نهانند و بنشابور آوردند و بگورستان معبر دفن کردند رحمة الله علیه

ذکر شاه شجاع کرمانی قدس الله روحه

۱۰

آن تیز چشم بصیرت آن شاه باز صورت و سیرت آن صدیق معرفت آن مخلص بی صفت آن نور چراغ روحانی شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه بزرگ عهد بود و محمّثم روزگار و از عیاران طریقت و از صلحوکان سبیل حقیقت و تیز فراست و فراست او البته خطا نیوفتادی و از ابناء ملوک بود و صاحب تصنیف و او کتابی ساخته است نام او مرآة المحکما و بسیار مشایخ را دید که بود چون بو تراب و یحیی معاذ و غیر ایشان و او قبا بوشیدی چون بنشابور آمد بو حنص حداد با عظمه خود چون او را دید خاست و پیش او آمد و گفت وجدتُ فی القباء ما طلبتُ فی العباء یافتیم در قبا آنچه در گلیم می طلبیدیم نقلست که جهل سال نخفت و نمک ۲۰ در چشم می کرد تا چشمها او چون دو قرح خون شده بود بعد از جهل سال شبی بخت خذایرا بخواب دید گنت بار خدایا من ترا به بیداری می جستم در خواب یافتم فرمود که ای شاه ما را در خواب از آن بیدار بیا یافتی اگر آن بیداری نبودی چنین خوابی ندیدی بعد از آن او را دیدندی ۲۴ که هر جا کی رفتی بالشی می نهادی و می خنتی و گنتی باشد که یکبار

درم وام داشت بر غازیان و حاجیان و فقرا و علما و صوفیان صرف کرده بود و غرما تقاضای کردند و دل او بدان مشغول بود شب آذینه بیغیرا صلی الله علیه و علی آله و سلم بخواب دید که گفت ای یحیی دل تنگ مشو که از دل تنگی تو من رنجورم بر خیز و بخراسان رو که آن صد هزار درم که تو وام داری آن جایگه زنی از بهر تو سیصد هزار درم که تو وام داری نهاده است گفت یا رسول الله آن شهر کدام و آن شخص کیست گفت شهر بشهر می رو و سخن میگوی که سخن تو شنای دهاست که من خود جنانک بخواب تو آمده ام بخواب آنکس روم بس یحیی بنشاور آمد و او را در بیش طاق منبر نهادند گفت ای مردمان نشاور من اینجا باشارت بیغامبر علیه السلام آمده ام که فرموده است که وام تو بیک کس بگرازد و من صد هزار درم نقره وام دارم و بدانید که سخن ما را بهر وقت جمالی بود اکنون این وام حجاب آمد یکی گفت من بجاه هزار درم بدم دیگری گفت جهل هزار درم بدم یحیی نگرفت و گفت سید علیه السلام بیک کس اشاره کرده است بس در سخن آمد روز اول هفت جنازه از مجلس او بر داشتند ۱۰ بس جون در نشابور وام گزارده نشد عزم بلخ کرد جون آنجا رسید مدتی باز داشتند تا سخن گفت و توانگری را فضل نهاد بر درویشی صد هزار درم بدادند شیخی در آن ناحیت بود مگر این سخن خوش نیامد توانگری را فضل نهادن گفت خدای برکت مکناد بر وی جون از بلخ بیرون آمد راهش بززند و مال ببرند گفتند اثر دعاء آن بیر بود بس عزم هرا کرد ۲۰ و گویند که بمرور رفت بس بهرا آمد و خواب باز گفت دختر امیر هرا در مجلس بود کس فرستاد که ای امام دل از وام فارغ دار که آن شب که سید عالم علیه السلام در خواب بتو گفت با من نیز گفت گنتم یا رسول الله من بیش او روم فرمود که او خود آید و من انتظار تو می کردم جون بذر مرا بشوهر داد آنچه دیگرانرا روی و مس باشد مرا از ۲۰ نقره و زر ساخت آنچه نقره است سیصد هزار درم است جمله بتو ایثار

دبذار تو و گنت آلهی چگونه امتناع تمام بسبب گناه از دعا که نمی بینم
 ترا که امتناع نمائی بسبب گناه من از عطا اگرچه گناه می کنم تو همچنان
 عطا می دهی بس من نیز اگرچه گناه می کنم از دعا باز نتوانم ایستاد و گنت
آلهی اگر من نتوانم که از گناه باز ایستم تو می توانی که گناه بیمارزی
 و گنت آلهی هر گناه که از من در وجودی آید دو روی دارد یکی روی
 بلطف تو دارد و یکی روی بضعف من یا بدان روی کنام عنو کن
 که بلطف تو دارد یا بدان روی بیمارز که بضعف من دارد و گنت
آلهی بیدکرداری که مراست از تو می ترسم و بفضلی که تراست بتو امید
 می دارم بس از من باز مدار فضلی که تراست بسبب بیدکرداری کی مراست
 و گنت آلهی بر من بخشای زیراکی من ز آن تو ام و گنت آلهی چگونه
 ترسم از تو و تو کریمی و چگونه نترسم از تو و تو عزیزی و گنت آلهی
چگونه خوانم ترا و من بنده عاصی و چگونه نخوانم ترا و تو خداوند کریم
 و گنت آلهی زهی خداوند باک که بنده گناه کند و ترا شرم کرم بود
 و گنت آلهی ترسم از تو زیراکی بنده ام و او میدی دارم بتو زیراکه تو
 ۱۵ خداوندی و گنت آلهی تو دوست می داری که من ترا دوست دارم با
 آنک بی نیازی از من بس من چگونه دوست ندارم که تو مرا دوست
 داری با این همه احتیاج که بتو دارم و گنت آلهی من غریبم و ذکر تو
 غریب و من با ذکر تو الفت گرفته ام زیراکی غریب با غریب الفت
 گیرد و گنت آلهی شیرین ترین عطاها در دل من رجای نست و خوشترین
 ۲۰ سخنان بر زبان من ثنای نست و دوستترین وقتها بر من وقت لقاء نست
 و گنت آلهی مرا عمل بهشت نیست و طاقت دوزخ ندارم اکنون کار با
 فضل تو افتاد و گنت اگر فردا مرا گوید چه آوردی گویم خداوند از
 زندان موی بالینک و جامه شوخکن و عالی اندوه و نخلت برم بسته چه
 ۲۴ توان آورد مرا بشوی و خلعتی فرست و مبرس نقلست که بچی صد هزار

زبان ندارد مرا آنج ایشان گویند و اگر نخواهد آمرزید بس من سزای
 آنم که ایشان میگویند گفتند تو چرا همه از رجا سخن میگوئی و همه از کرم
 و لطف او شرح می دهی گفت لا بد سخن جو منی با جوانمردی بجز از
 کرم و لطف نبوذ و او را مناجاست و گفت خداوندا او مید من بتو به
 سیئات بیش از آنست که امید من بتو به حسنات از بهر آنک من خویشتم
 جنان می یابم کی اعتماد کنم بر طاعت باخلاص و من چگونه طاعت
 باخلاص توانم کرد و من بافات معروف و لکن خودرا در گناه جنان
 می یابم که اعتماد دارم بر عفو تو و تو چگونه گناه من عفو نکنی و تو بچود
 موصوف و گفت الهی مر موسی کلیم را و هرون عزیزرا بتزدیک فرعون
 ۱۰ طاعی باغی فرستادی و گفتی سخن با او آهسته بگوئید الهی این لطف تو
 است با کسی که دعوی خدائی می کند خود لطف تو چگونه بود با کسی
 که بندگی ترا از میان جان میکند و گفت الهی لطف و حلم تو با کسی
 که أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى گویند اینست لطف و کرم تو با کسی که سُبْحَانَ
رَبِّي الْأَعْلَى گویند که داند که چه خواهد بود و گفت الهی در جمله مال
 ۱۰ و ملک من جز گلیسی کهنه نیست با این همه اگر کسی از من بخواهد
 اگرچه محتاجم ازو باز ندارم ترا چندین هزار رحمت است و بذره محتاج
 نه و چندین در مانده رحمت از ایشان دریغ داشتن چون بود و گفت
 الهی تو فرمودی که مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا هرکه نیکویی با آرد
 بهتر از آن بدو باز دهم هیچ نیکوتر از ایمان نیست که با داده چه بهتر از
 ۲۰ آن با دهی جز لقاء تو خداوندا و گفت الهی جنانک تو بکس نمائی کارهء
 تو بکار کس نماید هرکسی که مر کسی را دوست دارد همه راحت آنکس
 جویند تو چون مر کسی را دوست داری بلا بر سر او بارانی و گفت
 خداوندا هرچه از دنیا مرا خواهی داد بکافران ده و هرچه از عقی می
 ۲۴ خواهی داد بمؤمنان ده که مرا بسند است در دنیا یاد کرد تو و در عقی

و گنت ذکر او جمله گناهرا غرقه گرداند خود رضاء او چگونه بود و رضاء او غرقه گرداند آمال را خود حُب او چگونه بود و حُب او در دهشت اندازد عقول را خود وَد او چگونه بود و وَد او فراموش گرداند هرچه دون اوست خود لطف او چگونه بود برسیند که چه توان شناخت که خدای تعالی از ما راضی است یا نی گنت اگر تو راضی باشی ازو نشان است که او از تو راضی است گنتد آنگاه کسی بود که ازو راضی نبود و دعوی معرفت او کند گنت آری هرک غافل ماند از انعام او و در خشم بسبب مقدوری چه از نعمت و چه از محنت و چه از مصیبت و کسی گنت کئی بود که بمقام توکل رسم و رداء آزر بر افگم و با زاهدان بنشینم گنت آنگاه که نفس را در سر ریاضت دهی تا آنگاه کی اگر سه روز ترا حق روزی ندهد ضعیف نگردی در نفس خود و اگر بدین درجه نرسینه باشی نشست تو بر بساط زاهدان جهل بود و از فضیحت شدن تو این نباشم گنتد فردا که این تر بود گنت آنک امروز بیشتر ترسد گنتد مرد بتوکل کی رسد گنت آنگاه که خدای تعالی را بوکیلی رضا دهد گنتد توانگری چه باشد گنت این بوذن بخدای گنتد عارف کی باشد گنت هست نیست بود گنتد درویشی چیست گنت آنک بخداوند خویش از جمله کاینات توانگر شوی مگر کی يك روز در بیش او سخن توانگری و درویشی می رفت گنت فردا نه توانگری وزنی خواهد داشت و نه درویشی صبر و شکر وزن خواهد داشت باید که شکر آری و صبر کنی گنتد از خلق در زهد که ثابت قدم تر گنت آنک یقین او بیشتر بود گنتد محبت را نشان چیست گنت آنک بنکوئی زیادت نشود و بچنا نقصان نگیرد یکی گفتش مرا وصیتی کن گنت سبحان الله جو نفس من از من قبول نی کند دیگری از من قبول چگونه کند گنتد جماعتی را ۲۴ می بینیم که ترا غیبت می کنند گنت اگر خدای مرا بخواهد آمرزید هیچ

اجتناب نماید و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
 واصلان حیاست و گفت هر چیزی را زینتی است و زینت عبادت خوف
 است و علامت خوف کوتاهی امل است و گفت علامت فقر خوف فقر
 است و گفت بلندترین برهیزگاری تواضع است و گفت اخلاص خدای را
 ۵ باک کردن عمل است از عیوب و گفت علامت شوق آنست که جوارح
 از شهوات نگاه داری و علامت شوق بخدای دوستی حیوانست با راحت
 هم یعنی جون حیوة بود و ریخ نبوذ که بسوزاند شوقش زیادت شود
 و گفت طاعت خزانه خدای است و کلید آن دعا و گفت توحید نورست
 و شرک نارست نور توحید جمله سیئات موحدانرا بسوزاند و نار شرک
 ۱۰ جمله حسنات مشرکانرا خاکستر گرداند و گفت جون توحید عاجز نیست
 از هرجه در بیش رفته است از کفر و طغیان هم جنین نیز عاجز نبوذ که
 محو گرداند هرجه بعد از آن رفته است از گناه و عصیان و گفت ورع
 ایستادن بود بر حد عالم بی تاویل و گفت ورع دو گونه باشد ورعی بود
 در ظاهر که نجنبند مگر بخدای و ورعی بود در باطن و آن آن بود که در
 ۱۵ دلت بجز خدای در نیاید و گفت زهد سه حرفست زا و ها و دال اما
 زا ترك زینت است و ها ترك هوا و دال ترك دنیا و گفت از زهد
 سخاوت خیزد بهلك و از حُب سخاوت بنفس و روح و گفت زهد
 آنست کی بترك دنیا حریص تر بود از حرص بر طلب دنیا و گفت زاهد
 بظاهر صافی است و بیاطن آمیخته و عارف بیاطن صافی است و بظاهر
 ۲۰ آمیخته و گفت فوت سبخت است از موت زیرا که موت انتطاع است از
 خلق و فوت انتطاع است از حق تعالی و گفت هرک سخن گوید بیش
 از آنک بیندیشد بشمانش بار آرد و هرکه بیندیشد بیش از آنک سخن
 گوید سلامت یابد و گفت علامت توبه نصوح سه چیز است کم خوردن
 ۲۴ از بهر روزه و کم خفتن از بهر نماز و کم گفتن از بهر ذکر خدای تعالی

ما دام که تو شکر می کنی شاکر نهی و غایت شکر تحیر است و گفت مرید آخرت را دل ساکن نشود مگر در چهار موضع یا گوشه خانه یا مسجدی یا گورستانی یا موضعی که هیچ کس او را نتواند دید بس با ک نشستن او مگر با کسی که سیر نگرده از ذکر خدای تعالی گفتند بر مرید چه سخت تر گفت هم نشینی اضداد و گفت بنگرانس خویش بخلوت و انس بحق در خلوت اگر انس تو بخلوت بود چون از خلوت بیرون آئی انس تو بروز و اگر انس تو بخداوند بود همه جهان ترا یکی بود دشت و کوه و بیابان و گفت تنهائی هم نشین صدیقانست و گفت در وقت نزول بلا حقایق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدر حقایق رضا روی نماید

۱۰ و گفت هرک امروز دوست دارد آنج دشمن دارد فردا از بس در آیدش و هرک امروز دشمن دارد آنج دوست دارد فردا آن چیز بدو رسد و گفت ضایع شدن دین از طمع است و بائی ماندن دین در ورع و گفت با خوی نیک معصیت زیان ندارد و گفت مقدار یک سبندان دانه از دوستی نزدیک من دوستر از آنست که هفتاد ساله عبادت بی دوستی

۱۵ و گفت اعمال محتاج است بسه خصلت علم و نیت و اخلاص و گفت بصدق توکل آزادی توان یافت از بندگی و باخلاص استغراج جزا توان کرد و برضا دادن بقضا عیش را خوش توان گردانید و گفت ایمان سه چیز است خوف و رجا و محبت و در ضمن خوف ترک گناه تا از آتش نجات یابی و در ضمن رجا در طاعت خوض کردن است تا بهشت یابی

۲۰ و در ضمن محبت احتمال مکروهات کردن است تا رضاء حق بجاصل آید و گفت عارف آن بود که هیچیز دوستر از ذکر خدای ندارد و گفت معرفت بدل تو راه نیابد تا معرفت را بنزدیک تو حقی مانده است تا گزارده نگرده و گفت خوف درختی است در دل و ثمره آن دعا و نضرع

۲۴ است چون دل خایف گردد جمله جوارح بطاعت اجابت کند و از معاصی

عرضه کند است این همه نشانه‌هاست و گفت هر که در توکل طعن کند در ایمان طعن کرده است و گفت تکبر کردن بر آنکس که بر تو مال تکبر کند تواضع بود و گفت از بایگاہ افتادن مردان آن باشد که در خویشتن بغلط افتند و گفت مرید را از سه چیز گیر نیست خانه که در آنجا متواری بود و کنایاتی که بدان توان زیستن و عملی که بدان حرفتی تواند کرد و خانه او خلوت است و کنایت او توکل است و حرفت او عبادت است و گفت چون مرید مبتلا گردد به بسیار خوردن ملایکه برو بگریند و هر کرا بحرص بر خوردن مبتلا کردند زود بود که بآنش شهوت سوخته گردد و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است جمله از شر و آن همه در دست شیطانست چون مرید را گرسنه بود نفس را ریاضت دهد آن جمله اعضا خشک شود و بآنش گرسنگی جمله سوخته گردد و گفت گرسنگی نوری است و سیر خوردگی ناری است و شهوت هیزم آن که ازو آتش زاید آن آتش فرو نشیند تا خداوند آنرا نسوزند و گفت هیچ بند سیر نخورد که خداوند ازو نبرد چیزی که هرگز بعد از آن آنرا نتواند یافت و گفت گرسنگی طعام خدای است در زمین که تنهائ صادقان بدان قوت یابند و گفت گرسنگی مریدانرا ریاضت است و تائبانرا تجربت است و زاهدانرا سیاست است و عارفانرا مکرمت است و گفت بناه می گیرم بخدای تعالی از زاهدی که فاسد گرداند معده خود را از بسیار خوردن طعامها لون بلون توانگران و گفت ایشان سه قوم اند زاهد و مشتاق و واصل زاهد ۲۰ معالجه بصبر کند و مشتاق معالجه بشکر و واصل معالجه بولایت کند و گفت چون بینی که مرد اشارت بعمل کند بدانک طریقت او ورع است و چون بینی که اشارت بآیات کند بدانک طریقی او طریق ابدالست و چون بینی که اشارت بالآی کند بدانک طریقی او طریق معبان است ۲۴ و چون بینی که تعلق بذکر کند بدانک طریقی او طریق عارفانست و گفت

خدای روز قیامت در ندامت و خسران و گنفت دنیا چون عروسبست
 و جویند او چون مشاطه او و زاهد درو کسی بود کی روی وی سیاه کند
 و موی او بکند و جامه او بدرزد و گنفت در دنیا اندیشه است و غم و
 در آخرت عذاب و عقاب بس ازو راحت کی خواهد بود و گنفت خداوند
 ۵ می گوید از من شکایت مکنید از غم دنیا شمارا این بوشینه نیست که هر
 دو جهان مراست و من شمارا و گنفت در کسب کردن دنیا ذلّ نفوس
 است و در کسب کردن بهشت عزّ نفوس است ای عجب از کسی که
 اختیار کند خواری و مذلت در طلب چیزی که جاوید و باقی نخواهد ماند
 و گنفت شوی دنیا ترا بدان درجه است که آرزوی آن ترا از خدای
 ۱۰ مشغول کند تا بیافت چه رسد و گنفت عاقل سه تن است یکی آنک ترک
 دنیا کند بیش از آنک دنیا ترک وی کند و آنک گوررا عمارت کند بیش
 از آنک در گور رود و آنک خدا را راضی گرداند بیش از آنک بدو
 رسد و گنفت دو مصیبت است بند را کی اوّلین و آخرین سختتر از آن
 نشنوده اند و آن وقت مرگ بود گفتند آن کدام بود گنفت یکی آنک مالی
 ۱۵ جمع کرده است ازو بستانند دوم آنک از یک یک چیز از مال او سؤال
 کنند و گنفت دینار و درم کژدم است دست بدان مکن تا افسون آن
 نیاموزی و اگر نه زهر آن ترا هلاک کند گفتند افسون او چیست گنفت
 آنک دخل او از حلال بود و خرج او بحق بود و گنفت طلب دنیا عاقل را
 نیکوتر از ترک آوردن دنیا جاهل را و گنفت ای خداوندان علم و اعتقاد
 ۲۰ قصرهاتان قیصریست و خانهاتان کسروی است و عمارتهاتان شدادی
 است و کبرتان عادیست این همدتان هیچ احمدی نیست و گنفت جویند
 این جهان همیشه در ذلّ معصیت است و جویند آن جهان همیشه در عزّ
 طاعت است و جویند حق همیشه در رّوح و راحت است و گنفت صوف
 ۲۴ بوشیدن دگانی است و سخن گفتن در زهد بیشه اوست و خداوند نافله

موحّدان در دوزخ زبانه زن که چگونه ی سوزد آتش از صدق توحید او و گفت سبحان آن خدائی که بندگانه ی کند و حق شرم از او دارد و گفت گناهی که ترا محتاج گرداند بدو دوستم دارم از عملی که بدو نازند و گفت هرک خدای را دوست دارد نفس را دشمن دارد و گفت ولی مرئی و منافقی نکند و چنین کس را دوست کم بود و گفت بد دوستی باشد که ترا حاجت آید چیزی از او سؤال کردن یا او را گفتن مرا بدعا یاز دار یا در زندگانی کجا او کنی حاجت آید مدارا کردن یا حاجت آید بعدر خواستن از وی در زلتی که از تو ظاهر شود و گفت نصیب مومن از تو سه چیز باید که بود یکی آنک اگر منتهی نتوانی رسانید مضرتی نرسانی و اگر شادش نتوانی گردانید باری اندوهگن نکنی و اگر مدحش نکوئی باری نکوهش نکنی و گفت هیچ حماقت بیش از آن نیست که تخم آتش ی اندازد و بهشت طمع ی دارد و گفت یکی گناه بعد از توبه زشت تر بود از هفتاد گناه بیش از توبه و گفت گناه مومن که میان بیم و امید بود چون روپاهی بود میان دو شیر و گفت بسنه است شمارا از داروها ترك گناه و گفت عجب دارم از کسی که برهیز کند از طعام از بیم بیماری بس چرا برهیز نکند از گناه از بیم عقوبت و گفت کرم خدای در آفریدن دوزخ ظاهرتر است از آنک در آفریدن بهشت از بهر آنک هر چند بهشت وعده کرده است اگر بیم دوزخ نبودی يك تن بطاعت نباشدی و گفت دنیا جایگاه اشغالست و بیوسته بند میان مشغولی و بیم است تا ۲۰ بر چه قرار گیرد اِما بهشت و اِما دوزخ و گفت جمله دنیا از اوّل تا آخر در برابر يك ساعت غم نبرد بس چگونه بود جمله عمر در غم بودن از او با نصیب اندک از او و گفت دنیا دگان شیطانست زنهار که از دگان او چیزی ندردی که از بس در آید و از تو باز ستاند و گفت دنیا خمر ۲۴ شیطانست هرکه از آن مست شد هرگز بهوش باز نیاید مگر در میان لشکر

عمل نیکو گمان نیکو خیزد و از عمل بد گمان بد و گنت مغبون آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و مسلط گرداند جوارح خود را بر هلاکت و میرد بیش از آنک بهوش آید از جنایت و گنت عبرت بخوارست و کسی که بعبرت نگرد بمثقال و گنت هرکه اعتبار نگیرد بمعاینه بند نپذیرد بصحیح و هرک اعتبار گیرد بمعاینه مستغنی گردد از نصیحت و گنت دور باش از صحبت سه قوم یکی علماء غافل دوم قراء مداهن سوم متصوّف جاهل و گنت تنهائی آرزو صدیقانست و انس گرفتن بخلق وحشت ایشانست و گنت سه خصلت از سنت اولیاست اعتماد کردن بر خدای در همه چیزها و بی نیاز بودن بدو از همه چیزها و رجوع کردن بدو در همه چیزها و گنت اگر مرگ را در بازار فروختندی و بر طبق نهادندی سزاوار بودی اهل آخرت را که هیچشان آرزو نیامدی و نخریدندی جز مرگ و گنت اصحاب دنیا را خدمت برستاران و بندگان کند و اصحاب آخرت را خدمت احرار و ابرار و زهداد و بزرگواران کنند و گنت مرد حکیم نبوذ تا جمع نبوذ درو سه خصلت یکی آنک بچشم نصیحت در توانگران نگرد نه بچشم حسد دوم آنک بچشم شفتت در زنان نگرد نه بچشم شهوت سوم آنک بچشم تواضع در درویشان نگرد نه بچشم تکبر و گنت هرک خیانت کند خدایا در سیر خدای برده او را بدراند باشکارا و گنت چون بنده انصاف خدا بدهد از نفس خویش خدای او را بیامرزد و گنت با مردمان سخن اندل گوئید و با خدای سخن بسیار گوئید و گنت چون عارف با خدای دست از ادب بردارد هلاک شود با هلاک شدگان و گنت هرکرا توانائی بخدای بود همیشه توانگرست و هرکرا توانگری بکسب خویش بود همیشه فقیر بود باوّل مجذوبانرا میخواهد و باخر مجاهدانرا چنانک گنت خدایا در سرّا نعمت فضل است و در ۲۴ ضرّا نعمت تطهیر تو اگر بنده باشی در سرّا باش و گنت عجب دارم از آه

فعر دوزخ بر سریر مملکت نشینیم دستوری فرمائی تا يك نفس بزیم از آن
 آتش که در سرّ من ودیعت نهاده تا مالک را و خزّنه دوزخ را با دوزخ
 جمله را بیکبار بکتم عدم برم و اگر این حکایت را از نصّ مسندی خواهی
 خبر یا مؤمن فانّ نورک أطفأ لهی تمامست و گفت اگر دوزخ مرا بخشند
 هرگز هیچ عاشق را نسوزم از بهر آنک عشق خود او را صد بار سوخته است
 سابی گفت اگر آن عاشق را جرم بسیار بود او را نسوزی گفت فی که آن
 جرم باختیار نبوده باشد که کار عاشقان اضطراری بود نه اختیاری و گفت
 هرکه شاذ شود بخدمت خدای عزّ وجلّ جمله اشیا بخدمت او شاذ شود و
 هرکرا چشم روشن بود بخدای جمله اشیا بنظر کردن درو روشن شود
 ۱۰ و گفت نیست کسی که در خدای متخیر شود همچون کسی که متخیر شود در
 عجایبی که بروی گذرد و گفت خدای تعالی از آن کریمتر است که
 عارفانرا دعوت کند بطعام بهشت که ایشانرا همّتی است که جز بدینار
 خدای سر فرو نیارد و گفت بر قدر آنک خدایرا دوست داری خلق
 ترا دوست دارند و بر قدر آنک از خدای ترس داری خلق از تو ترس
 ۱۵ دارند و بر قدر آنک بخدای مشغول باشی خلق بکار تو مشغول باشند و
 هرکه شرم داشته بود از خدای در حال طاعت خدای عزّ وجلّ شرم کرم
 دارد که او را عذاب کند از بهر گناه و گفت حیاء بند حیاء ندم بود و
 حیاء خدای حیاء کرم بود و گفت گمان نیکو بند بخدای بر قدر معرفت
 بود بکرم خدای و نبود هرگز کسی که ترک گناه کند برای نفس خویش
 ۲۰ که بر نفس خویش ترسد چون کسی که ترک گناه کند از شرم خدای
 که می داند که خدای او را می بیند در چیزی کی نهی کرده است بس او
 از آن جهت اعراض کند نه از جهت خود و گفت گمان نیکو بخدای
 نیکوترین گمانهاست چون باعمال شایسته و مراقبت بهم بود و اما اگر با
 ۲۴ غفلت و معاصی بود آن آرزو بود که او را در خطر اندازد و گفت از

از من ترا چه سود نقلست که یکبار دوستی را نامه نوشت که دنیا چون خوابست و آخرت چون بیداری هرکه بخواب بیند که می گردند تعبیرش آن بود که در بیداری بخندد و شاذ گردد و تو در خواب دنیا بگری تا در بیداری آخرت بخندی و شاذ باشی نقلست که یحیی دختری داشت روزی مادر را گفت که مرا فلان چیزی می باید مادر گفت از خدای خواه گفت ای مادر شرم می دارم که بایست نفسانی خواهم از خدای بیا تو بد که آنج دهی از آن او بود نقلست که یحیی با برادری بدر دی بگذشت برادرش گفت خوش دهیست یحیی گفت خوشتر ازین ده دل آنکس است که ازین ده فارغ است استغنی بالمَلِكِ عن المَلِكِ نقلست که یحیی را بدعوتی آوردند او مردی بود که کم خوردی چیزی نمی خورد الحاح کردندش گفت يك دم تازیا نه ریاضت از دست نزنیم کی این هوای نفس ما در کین گاه مگر خود نشسته است که اگر يك لحظه عنان بوی رها کنیم مارا در ورطه هلاک اندازد شی شیعی بیش او نهاده بودند باذی در آمد و شمع را بنشانند یحیی در گریستن آمد گفتند چرا می گری هم این ساعت باز گیریم گفت ازین نمی گریم از آن می گریم کی شمعه ایمان و چراغها توحید در سینها ما افروخته اند می ترسم که نیاید که از مَهَبِّ بی نیازی باذی در آید همچنین و آن همه را فرو نشانند روزی به بیش او می گفتند که دنیا با ملك الموت بحبه نیرزد گفت غلط کرده ایذ اگر ملك الموت نیست نیرزدی گفتند چرا گفت الموت جسْرٌ یوصل الحییب الی الحییب گفت مرگ جسری است که دوست را بدوست رساند و يك روز بدین آیت برسید که آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ گفت ایمان يك ساعته از محو کردن کثر دوست ساله عاجز نیامد ایمان هفتاد ساله از محو کردن گناه هفتاد ساله کی عاجز آید و گفت اگر خدای تعالی روز قیامت گوید که چه چیز خواهی گویم خداوند آن خواهم که مرا بقعر دوزخ فرستی و بفرمائی تا از بهر من ۲۵ سرابدها آتشین بزنند و در آن سرابده تختی آتشین بنهند تا چون ما در

اصحاب او گفتند ای شیخ معاملات رجا و معاملات خاینان چیست گفت بدانک ترک عبودیت ضلالت بود و خوف و رجا دو قائمه ایمانند بحال باشد که کسی بورزش رکنی از ارکان ایمان بضلالت افتد خایف عبادت کند ترس قطعیت را و راجی امید دارد وصلت را تا عبادت حاصل نباشد

۵ نه خوف درست آید و نه رجا و چون عبادت حاصل بود بی خوف و رجا نبوذ و نخست کس از مشایخ این طایفه از بس خلفاء راشدین که بر منبر شد او بود نقلست که یکی روز بر منبر آمد چهار هزار مرد حاضر بودند بنگرست نیکو و از منبر فرود آمد گفت از برای آنکس که بر منبر آمدم حاضر نیست نقلست که برادری داشت بمگه رفت و بمجاوری بنشست

۱۰ و یحیی نامه نوشت که مرا سه چیز آرزو بود دو یافتم یکی مانده است دعا کن تا خداوند آن یکی نیز کرامت کند مرا آرزو بود که آخر عمر خویش ببقعه فاضلتر بگذارم بچرم آمدم که فاضلتر بقاع است و دوم آرزو بود که مرا خادمی باشد تا مرا خدمت کند و آب و صوء من آماده دارد کینزکی شایسته خدای مرا عطا داد سوم آرزوی من آنست که بیش از

۱۵ مرگ ترا بینم بود که خداوند این روزی کند یحیی جواب نوشت که آنک گنتی کی آرزو بهترین بقعه بود تو بهترین خلق باش و بهر بقعه کی خواهی باش که بقعه مردان عزیز است نه مردان ببقعه و اما آنک گنتی مرا خادمی آرزو بود یافتم اگر ترا مرّوت بودی و جوانمردی بودی خادم حق را خادم خویش نگردانیدی و از خدمت حق باز نداشتی و بخدمت

۲۰ خویش مشغول نکردی ترا خادم می باید بود مخدومی آرزوی کنی مخدومی از صفات حق است و خادمی از صفات بنده بند را بند باید بودن چون بند را مقام حق آرزو کرد فرعون بود و اما آنک گنتی مرا آرزوی دیدار نست اگر ترا از خدای خبر بودی از من ترا یاد نیامدی با حق صحبت

جان کن که ترا هیچ جا از برادر یاد نیاید که آنجا فرزند قربان باید کرد تا به برادر چه رسد اگر او را یافتی من ترا بچه کار آم و اگر نیافتی

۲۵

آنست که محتاج باشی بهرکه مثل نست نقلست که کسی گنیش ترا هیچ حاجت هست بن بر دار شیخ گفت مرا جون بتو و مثل تو حاجت بود که مرا بخدای حاجت نیست یعنی در مقام رضا ام راضی را با حاجت چه کار و گفت فقیر آنست که قوت او آن بود که بیابد و لباس او آن بود که عورتی ببوشد و مسکن او آن بود که در آنجا باشد نقلست که وفات او در بادیه بصره بود و از بس او بچندین سال جماعتی بدو رسیدند او را دیدند بر بای ایستاده و روی بقبله کرده و خشک شده و رکه بیش نهاده و عصا در دست گرفته و هیچ سبای گرد او نگشتی رحمة الله علیه

ذکر یحیی معاذ رازی قدس الله روحه العزیز

۱۰ آن چشمه روضه رضا آن نقطه کعبه رجا آن ناطق حقایق آن واعظ خلاق آن مرد مُراد یحیی معاذ رحمة الله علیه لطیف روزگار بود و خلقی عجب داشت و بسطی با قبض آمیخته و رجائی غالب کار خایفان بیش گرفته و زبان طریقت و محبت بود و همتی عالی داشت و گستاخ درگاه بود و ۱۰ وعظی شافی داشت چنانک او را یحیی واعظ گفتندی و در علم و عمل قدی راسخ او را بود و بلطایف و حقایق مخصوص بود و بمجاهد و مشاهده موصوف و صاحب تصنیف بود و سخنی موزون و نفسی گیرا داشت تا بحدی که مشایخ گفته اند خداوندرا دو یحیی بود یکی از انبیا و یکی از اولیا یحیی زکریا صلوات الله علیها طریق خوف را چنان سپرد که همه ۲۰ صدیقان بخوف او از فلاح خود نومید گشتند و یحیی معاذ طریق رجارا چنان سلوک کرد که دست همه مدعیان رجارا در خاک مالید گفتند حال یحیی زکریا معلوم است حال این یحیی چگونه بود گفت جنین رسین است که هرگز او را در طاعت ملالت نبود و بروی کبیره نرفت و در معاملت ۲۴ و ورزش از خدای خطری عظیم داشت که کس طاقت آن نداشتی از

عرضه کردند منع کردم چهارده روز گرسنه ماندم از شوی آنک منع کردم و گفت هیچ نمی دانم مرید را مضرت از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد بهرید راه نیافت الا بسبب سفرهء باطل و گفت حق تعالی فرموده است که دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارات و الفاظ میان تہی بی حقیقت ثم قال قال اللہ تعالی وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ اِلَىٰ اَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوْكُمْ وگفت هرگز هیچکس برضای خدای نرسد اگر یک ذرہ دنیا را در دل او مقدار بود و گفت چون بنده صادق بود در عمل حلاوت باید بیش از آنک عمل کند و اگر اخلاص بجای آورد در آن حلاوت باید در آن وقت که آن عمل کند ۱۰ وگفت شما سه چیز دوست می دارید و از آن شما نیست نفس را دوست می دارید و نفس از آن خدای است و روح را دوست می دارید و روح از آن خدای است و مال را دوست می دارید و مال از آن خدای است و دو چیز طلب می کنید و نمی یابید شادی و راحت و این هر دو در بهشت خواهند بود و گفت سبب وصول بحق هندہ درجہ است ادناء آن ۱۰ اجابت است و اعلاء آن توکل کردن بخدای تعالی بحقیقت و گفت توکل آنست که خویش را در دریا عبودیت افگنی دل در خدای بسته داری اگر دهنده شکر گوئی و اگر باز گیرنده صبر کنی و گفت هیچیز عارف را نبرد نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت از دلها دلیست که زنہ است بنور فهم از خدای و گفت قناعت گرفتن قوت است از خدای و گفت هیچیز نیست از عبادات نافع تر از اصلاح خواطر و گفت اندیشہ خویش را نگاه دار زیراکی مقدمہ همه چیزها است که هرکرا اندیشہ درست شد بعد از آن هرچه بر روی بروز از افعال و احوال همه درست بود و گفت حق تعالی گویا گرداند عالما را در هر روزگاری مناسب اعمال اهل روزگار و گفت ۲۴ حقیقت غنا آنست که مستغنی باشی از هرک مثل نست و حقیقت فقر

هر آرزویی که بر دل تو خواهد گذشت بی دوپست نازبانه نخواهد بود
 نقلست که بو تراب را چند بسر بود و در عهد او گرگ مردم خوار بدید
 آمد که بود چند بسرش را بدرید یک روز بسجاده نشسته بود گرگ قصد او
 کرد اورا خبر کردند همچنان می بود گرگ چون اورا بدید باز گشت
 ۵ نقلست که بیکبار با مریدان در بادیه می رفت اصحاب تشنه شدند خواستند
 که وضو سازند بشیخ مراجعت کردند شیخ خطی بکشید آب بر جوشید و
 وضو ساختند ابو العباس سیری گوید کجا بو تراب در بادیه بودم یکی از
 یاران گفت مرا تشنه است بای بر زمین زد جشمه آب بدید آمد مرد
 گفت مرا جان آرزوست که بقدر بخورم دست بر زمین زد قدحی بر
 ۱۰ آمد از آبگینه سبید که از آن نیکوتر نباشد وی از آن آب بخورد و
 یاران را آب داد و آن قدح تا همگه با ما بود بو تراب ابو العباس را
 گفت اصحاب توجه می گویند درین کارها که حق تعالی با اولیاء خویش
 میکند از کرامات گفت هیچکس ندیدم کی بذین ایمان آورد الا اندکی گفت
 هر که ایمان نیارد بذین کافر بود و بیکبار مریدان گفتند گریز نیست از
 ۱۵ قوت شیخ گفت گریز نیست از آنک ازو گریز نیست بو تراب گفت
 شبی در بادیه می رفتم تنها شبی تاریک بود ناگاه سیاهی بیش من آمد
 چندانک مناره ترسیدم چون اورا بدیدم گفتم تو بری یا آدمی گفت تو
 مسلمانی یا کافری گفتم مسلمان گفت مسلمان بدون خدای از چیز دیگر
 نترسد شیخ گفت دل من بمن باز آمد دانستم که فرستاده غیب است
 ۲۰ تسلیم کردم و خوف از من برفت و گفت غلامی دیدم در بادیه بی زاد
 و راحله گفتم اگر یقین نیستی با او هلاک شود بس گفتم یا غلام بچنین
 جای می روی بی زاد گفت ای بیر سر بر دار تا جز خدای هیچکس را
 بینی گفتم اکنون هر کجا خواهی برو و گفتم مدت بیست سال نه از کسی
 چیزی گرفتم و نه کسی را چیزی دادم گفتند چگونه گفتم اگر می گرفتم
 ۲۵ از وی گرفتم و اگر می دادم بدو می دادم و گفتم روزی طعمای بر من

خود بهشت فرو آم گو خدمت کنید این جلا گوید بو تراب در مکه آمد تازه روی بود گفتم طعام کجا خورده گفتم بیصره و دیگر ببغداد و دیگر اینجا و این جلا گوید سیصد بیرا دیدم در میان ایشان هیچ کس بزرگتر از چهار تن نبود اول ایشان بو تراب بود نقلست که چون از اصحاب خویش چیزی دیدی کی کراهیت داشتی خود توبه کردی و در مجاهده ببیزودی و گفتمی این بیچاره بشوی من درین بلا افتادست و اصحاب را گفتمی هرک از شما مرّعی بوشید سؤال کرد و هرک اندر خانقاه نشست. سؤال کرد و هرک از مصحف قران خواند سؤال کرد يك روز یکی از اصحاب وی دست ببوست خربزه دراز کرد و سه روز بود تا ۱۰ چیزی نخورده بود گفتم تو برو که نصوّفا نشائی ترا ببازار باید شد و گفتم میان من و میان خداى عهدیست که چون دست بحرام دراز کنم مرا از آن باز دارد و گفتم هیچ آرزو بر دل من دست نبوده است مگر وقتی در بادیه ی آمدم آرزو نان گرم و خایه مرغ بر دلم گذر کرد اتفاق افتاد که راه گم کردم بقیله افتادم جمعی ایستاده بودند و ۱۵ مشغله ی کردند چون مرا بدیدند در من آویختند و گفتند کالای ما برده و کسی آمدن بود و کالای ایشان برده بود شیخ را بگرفتند و دو بست خوب بزند در میان خوب زدن بیری از آن موضع بگذشت دید که یکی را ی زدن بنزدیک او شد بدانست که او کیست مرّع بدرید و فریاد بر داشت و گفتم شیخ الشیوخ طریقت است این چه بی حرمتی است این ۲۰ چه بی ادبی است کبا سید همه صدیقان طریقت کردند آن مردمان فریاد کردند و بشیانی خوردند و عذر خواستند شیخ گفت ای برادران بحق وفاء اسلام که هرگز وقتی بر من گذر نکرد خوشتر ازین وقت و سالها بود تا ی خواستم که این نفس بکام خویش بینم بدان آرزو اکنون رسیدم بس بیر صوفی دست او بگرفت و او را بخانقاه برد و دستوری خواست تا ۲۵ طعمای بیاورد برفت و نان گرم و خایه مرغ بیاورد شیخ گفت ای نفس

است از التفات کردن بچیزی غیر الله و يك روز در بیش او بر خواندند
 فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ كَفْتِ تَعْلِيمِ هِ دَهْنِدْ بَدَانَكْ بَهْتَرِيْن مَفْرَى دَرْگَاهِ خَدَايِ
 اَسْت وَ كَسِي كَفْتِ مَرَا وَصِيَّتِي بَكْنِ كَفْتِ مَيِرَانِ نَفْسِ رَا نَا زَنْكْ گِرْدَانَنْدَش
 جُونِ اَوْرَا وَفَاتِ نَزْدِيكْ اَمَدْ هَفْتَصَدْ دِيْنَارِ وَاْمِ دَاشْتِ هَمِه مَسَاكِيْنِ وَ
 مَسَاْفِرَانِ دَاذِه بُوَدْ دَرِ نَزْعِ اَفْتَاذِ غَرْيَمَانَشِ بِيكْبَارِ بَرِ بَالِيْنِ اَوْ اَمَدْندِ اَحْمَدِ
 دَرِ اَن حَالِ دَرِ مَنَاجَاتِ اَمَدْ كَفْتِ اَللّٰهِي مَرَا هِي بَرِي وَ گِرُو اِيْشَانِ جَانِ
 مَنَسْتِ وَ مَنِ بَكْرُوْمِ بَزْدِيكْ اِيْشَانِ جُونِ وَثِيْقَتِ اِيْشَانِ هِي سَتَانِي كَسِي رَا
 بَرِ گَمَارِ نَا بَحْقِ اِيْشَانِ قِيَامِ نَمَايَدِ اَنگَاهِ جَانِ مَنِ بَسْتَانِ دَرِيْنِ سَمْحَنِ بُوَدْ كِه
 كَسِي دَرِ بَكُوْفْتِ كِه غَرْيَمَانِ شَيْخِ بِيْرُوْنِ اَيْنِدِ هَمِه بِيْرُوْنِ اَمَدْندِ وَ زَرِ خُوِيْشِ
 ۱۰ نَمَامِ بَكْرَفْتَنْدِ جُونِ وَاْمِ گِرَاْرْدِه شَدِ جَانِ اَزِ اَحْمَدِ جَزَا شَدِ رَحْمَةِ اَللّٰهِ عَلَيْهِ،

ذکر ابو تراب نخشبی قدس الله روحه

اَن مَبَارِزِ صَفِّ بِلَا اَن عَارِفِ صَدَقِ وَ صَفَا اَن مَرْدِ مِيْدَانِ مَعْنِي اَن فَرْدِ
 اَبُوَانِ تَقْوِي اَن مَحْتَقِ حَقِّ وَ نَبِي قُطْبِ وَ قَتِ اَبُو تَرَابِ نَخْشَبِي رَحْمَةِ اَللّٰهِ
 عَلَيْهِ اَزِ عِيَّارِ بِيْشْگَانِ طَرِيْقَتِ بُوَدْ وَ اَزِ مَجْرَدَانِ رَاهِ بِلَا بُوَدْ وَ اَزِ سِيَّاحَانِ
 ۱۰ بَادِيَهٗ فَقْرِ بُوَدْ وَ اَزِ سِيْدَانِ اَيْنِ طَائِفِهٖ بُوَدْ وَ اَزِ اَكْبَابِ مَشَايِخِ خِرَاسَانِ
 بُوَدْ وَ دَرِ مَجَاهِدِ وَ تَقْوِي قَدِي رَاسِخِ دَاشْتِ وَ دَرِ اَشَارَاتِ وَ كَلِمَاتِ نَفْسِي
 عَالِي دَاشْتِ جَهْلِ مَوْقِفِ اِيْسْتَاذِهٖ بُوَدْ وَ دَرِ جَنْدِيْنِ سَالِ هَرْگِزِ سَرِ بَرِ
 بَالِيْنِ نَهَاذِهٖ يُوَدْ مَكْرِ دَرِ حَرَمِ يَكْبَارِ دَرِ سَمْحَرگَاهِ بَخْوَابِ شَدِ قُوِي اَزِ حُوْرَانِ
 خَوَاسْتَنْدِ كِه خُوِيْشْتِيْنِ بَرُو عَرْضِه كَنْدِ شَيْخِ كَفْتِ مَرَا جَنْدَانِ بَرُوَائِي هَسْتِ
 ۲۰ بَغْفُوْرِ كِه بَرُوَايِ حُوْرِ نِدَارْمِ حُوْرَانِ كَفْتَنْدِ اِي بَزْرَكْ هَرْجَنْدِ جِيْنِ اَسْتِ
 اَمَّا يَارَانِ مَا شَمَانْتِ كَنْدِ كِي بَشْنُوْنْدِ كِه مَرَا بِيْشِ تُو قَبُوْلِي نَبُوَدْ نَا رِضْوَانِ
 جَوَابِ دَاذِ كِي مَمْكَنْ نِيْسْتِ كِه اَيْنِ عَزِيْزِرَا بَرُوَايِ شَمَا بُوَدْ بَرُوِيْذِ نَا فَرْدَا
 كِي دَرِ بَهْسْتِ قَرَارِ گِيْرِذِ وَ بَرِ سَرِيْرِ مَمْلَكْتِ نَشِيْنِدِ اَنگَاهِ بِيَايِيْذِ وَ نَقْصِيْرِي
 ۲۴ كِه دَرِ خَدْمَتِ رَفْتِهٖ اَسْتِ بَجَايِ اَرِيْذِ بُو تَرَابِ كَفْتِ كِه اِي رِضْوَانِ اَكْر

زانو نهاده بودم و می دانستم و گفتم هر که خدمت درویشان کند
 بسه چیز مکرم شود نواضع و حسن ادب و سخاوت و گفتم هر کی خواهد
 که خدای تعالی با او بود گو صدق را ملازم باش که میفرماید إِنَّ اللَّهَ
 مَعَ الصَّادِقِينَ و گفتم هر که صبر کند بر صبر خویش او صابر بود نه
 آنک صبر کند و شکایت کند و گفتم صبر زاد مضطربانست و رضا
 درجه عارفانست و گفتم حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
 بدل و یاد کنی او را بزبان و همت برین گردانی از هر چه غیر اوست
 و گفتم نزدیکترین کسی بخدای آنست که خلق او بیشتر است و گفتم
 نیست کسی که حق او را مطالبت کند بآلاء خویش جز کسی که او را
 ۱۰ مطالبت کند بنعماء خویش و ازو سؤال کردند که علامت محبت چیست
 گفت آنک عظیم نبوذ هیچیز از دو کون در دل او از بهر آنک دل او
 بر بود از ذکر خدای و آنک هیچ آرزوی نبوذ او را مگر خدمت او از
 جهت آنک نه بیند عز دنیا و آخرت مگر در خدمت او و آنک نفس
 خویش را غریب بیند و اگر چه در میان اهل خویش بود از جهت آنک
 ۱۰ هیچکس بآنح او در آنست موافق او نبوذ در خدمت دوست او و گفتم
 دلها رونک است تا گرد عرش گردد یا گرد باکی و گفتم دلها جایگاهناست
 هرگاه از حق بر شود بدید آورد زیادتی انوار آن بر جوارح و هرگاه که
 از باطل بر شود بدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفتم هیچ
 خواب نیست گران تر از خواب غفلت و هیچ مالک نیست بقوت تر از
 ۲۰ شهوت و اگر گرانی غفلت نبوذ هرگز شهوت ظفر نیابد و گفتم تمامی بندگی
 در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی تمام شود و گفتم شمارا در
 دنیا و دین در میان دو متضاد زندگانی می باید کرد و گفتم طریقی
 هویدا است و حق روشن است و داعی شنونک است بس بعد ازین تحیری
 ۲۴ نیست الا از کوری برسیند که کذام عمل فاضلتر گفتم نگاه داشتن سر

بکنی گفت جنین کم که شما می گوئید چند روز با ایشان می بود تا روزی
 کاروانی برسیدند آن کاروانرا بزدند یکی را ازین کاروانیان که مال بسیار
 بود اورا بیاوردند این نویسه را گفتند که این را گردن بزنی این مرد
 توفیق کرد با خود گفت این میر دزدان چندین خلق کشته باشد من
 ۵ اورا بکشم بهتر که این مرد بازرگانرا آن مرد اورا گفت اگر بکاری آمده
 آن باید کرد که ما فرمائیم و اگر فی بس کاری دیگر رو گفت چون
 فرمان می باید برد فرمان حق برم نه فرمان دزد شمشیر بگرفت و آن
 بازرگانرا بگذاشت و آن میر دزدانرا سر از تن جدا کرد دزدان چون آن
 بدیدند بگریختند و آن بارها بسلامت بماند و آن بازرگان خلاص یافت
 ۱۰ و اورا زر و سیم بسیار داد جنانک مستغنی شد نقلست که وقتی درویشی
 بهمان احمد آمد شیخ هفتاد شمع بر افروخت درویش گفت مرا این هیچ
 خوش نمی آید که تکلف با تصوف نسبت ندارد احمد گفت برو و هرچه
 نه از بهر خدای بر افروخته ام تو آنرا باز نشان آن شب آن درویش تا
 بامداد آب و خاک می ریخت که از آن هفتاد شمع یکی را نتوانست کشت
 ۱۵ دیگر روز آن درویش را گفت این همه تعجب چیست بر خیز تا عجایب
 بینی می رفتند تا بدر کلیسائی موکلان ترسایان نشسته بودند چون احمد را
 بدیدند و اصحاب اورا مهتر گفت در آئید ایشان در رفتند خوانی بنهاد
 بس احمد را گفت بخور گفت دوستان با دشمنان نخورند گفت اسلام
 عرضه کن بس اسلام آورد و از خیل او هفتاد تن اسلام آوردند آن
 ۲۰ شب بخت بخواب دید که حق تعالی گفت ای احمد از برای ما هفتاد
 شمع بر افروختی ما از برای تو هفتاد دل بنور شعاع ایمان بر افروختیم
 نقلست که احمد گفت جمله خلق را دیدم که چون گاو و خراز یکی آخر
 علف می خوردند یکی گفت خواجه بس تو کجا بودی گفت من نیز با
 ایشان بودم اما فرق آن بود که ایشان می خوردند و می خندیدند و
 ۲۵ برغم می جستند و می ندانستند و من میخوردم و می گریستم و سر بر

خانه ما باز نگردی برنا همچنین کرد چون روز شد خواهه صد دینار
 بیاورد و بشیخ داد شیخ گفت بگیر این جزاء يك شبه نماز نست دزدرا
 حالتی بدید آمد لرزه بر اندام او افتاد گریان شد و گفت راه غلط کرده
 بودم يك شب از برای خدای کار کردم مرا جنین اکرام کرد توبه کرد
 و بخدای باز گشت و زر را قبول نکرد و از مریدان شیخ شد نقلست که
 یکی از بزرگان گفت احمد خضرویه را دیدم در گردونی نشسته بزنجیرها
 زرین آن گردون را فریشتگان می کشیدند در هوا گفتم شیخا بدین منزلت
 بجای می بری گفت بزیارت دوستی گفتم ترا با جنین مقای بزیارت کسی می
 باید رفت گفت اگر من نروم او بیاید درجه زایران او را بود نه مرا
 ۱۰ نقلست که یکبار در خانقاهی می آمد با جامه حَاقی و از رسم صوفیان فارغ
 بوظایف حقیقت مشغول شد اصحاب آن خانقاه بیاطن با او انکار کردند
 و با شیخ خود می گفتند که او اهل خانقاه نیست تا روزی احمد بسر جاه
 آمد دلوش در جاه افتاد او را برنجانیدند احمد بر شیخ آمد و گفت فاتحه
 بخوان تا دلواز جاه بر آید شیخ متوقف شد که این چه التماس است احمد
 ۱۰ گفت اگر تو برنی خوانی اجازه ده تا من بر خوانم شیخ اجازت داد احمد
 فاتحه بر خواند دلو بسر جاه آمد شیخ چون آن بدید کلاه بنهاد و گفت
 ای جوان تو کیستی که خرمن جاه من در برابر دانه تو گاه شد گفت
 یارانرا بگوی تا بچشم کمی در مسافران نگاه نکنند که من خود رفتم نقلست
 که مردی بنزدیک او آمد گفت رنجورم و درویش مرا طریقی بیاموز تا
 ۲۰ ازین محنت برهم شیخ گفت نام هر بیشه که هست بر کاغذ بنویس و در
 توبره کن و نزدیک من آر آن مرد جمله بیشها بنوشت و بیاورد شیخ دست
 بر توبره کرد یکی کاغذ بیرون کشید نام دزدی بر آنجا نوشته بود گفت
 ترا دزدی باید کرد مرد در تعجب بماند بس بر خاست بنزدیک جماعتی
 رفت که بر سر راهی دزدی می کردند گفت مرا بدین کار رغبت است
 ۲۵ چون کم ایشان گفتند این کار را يك شرطست که هر چه ما بتو فرمائیم

بخلق انسی یابند گفتم هر کجا ترا برم ترا بکرانه فرود آرم و با خلق نشینم
گفت روا دارم عاجز آمدم و بتضرع بحق باز گشتم تا از مکروی مرا
آگاه کند یا اورا مقرر آورد تا چنین گفت که تو مرا بخلافهه مراد هر
روزی صد بار هی گشتی و خلق آگاه نی آنجا باری در غزو بیکبار گشته
شوم و باز هم و همه جهان آواره شوذ که زهی احمد خضروه کی اورا
بکشند و شهادت یافت گفست سبحان آن خدائی کی ننسی آفرید بزندگان
منافق و از بس مرگ هم منافق نه بدین جهان اسلام خواهد آورد و نه
بدان جهان بنداشتم که طاعت می جوئی ندانستم کی زناری بندی و خلاف
او کی می کردم زیادت کردم نقلست که گفت یکبار ببادیه بر توکل براه
۱۰ حج در آمدم باره بر فتم خار مغیلان در بایم شکست بیرون نکردم گفتم
توکل باطل شوذ همچنان می رفتیم بایم آماس گرفت هم بیرون نکردم همچنان
لنگان لنگان بگه رسیدیم و حج بگردم و همچنان باز گشتم و جمله راه از
وی چیزی بیرون می آمد و من برنجی تمام می رفتیم مردمان بدیدند و آن
خار از بایم بیرون کردند بایم مجروح شد روی بیسطام نهانم بنزدیک
۱۵ بایزید در آمدم بایرید را چشم بر من افتاد تبسمی بکرد و گفت آن اشکیل
که بر بایت نهانند چه کردی گفتم اختیار خویش با اختیار او بگذاشتم شیخ
گفت ای مشرک اختیار من می گوئی یعنی ترا نیز وجودی و اختیاری
هست این شرک نبوذ نقلست که گفت عز درویشی خویش را بنهان دار
بس گفت درویشی در ماه رمضان یکی توانگری بخانه برد و در خانه
۲۰ وی بجز نانی خشک نبوذ توانگر باز گشت صره زر بندو فرستاد درویش
آن زر را باز فرستاد و گفت این سزای آنکس است که سر خویش با
چون توئی آشکارا کند ما این درویشی بهر دو جهان نفروشیم نقلست که
دزدی در خانه او در آمد بسیاری بگشت هیچ نیافت خواست که نومید
باز گردد احمد گفت ای برنا دلو بر گیر و آب برکش از جاه و طهارت
۲۵ کن و بنام مشغول شو تا چون چیزی برسذ بتو دهم تا تهی دست از

از تو بهو برسم و از وی بخدای رسم و دلیل سخن اینست کی او از صحبت من بی نیاز است و تو بن محتاجی و بیوسته بایزید با فاطمه گستاخی بودی تا روزی بایزید را چشم بردست فاطمه افتاد کی حنا بسته بود گنت یا فاطمه از برای چه حنا بسته گنت یا بایزید تا این غایت تو دست و حنا من ندیده بودی مرا بر تو انبساط بود اکنون کی چشم تو بر اینها افتاد صحبت ما با تو حرام شد و اگر کسی را اینجا خیالی روز بیش ازین گفته ام بایزید گنت از خداوند درخواست کرده ام تا زنان را بر چشم من جو دیوار گرداند و بر چشم من یکسان گردانید است چون کسی چنین بود او کجا زن بیند بس احمد و فاطمه از آنجا بنشاور آمدند و اهل نشابور را با احمد خوش بود و چون یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه بنشاور آمد و قصد بلخ داشت احمد خواست که او را دعوتی کند با فاطمه مشورت کرد که دعوت یحیی را چه باید فاطمه گنت چندین گاو و گوسفند و حواج و چندین شمع و عطر و با این همه چند خر نیز بیاید احمد گنت باری کشتن خر چرا گنت چون کرمی بهمان آبد باید ۱۵ که سگان محلّت را از آن نصیبی بود این فاطمه در فتوت جنان بود لاجرم بایزید گنت هر که خواهد که تا مردی بیند بنهان در لباس زنان گو در فاطمه نگر نقلست که احمد گنت مدتی مدید نفس خویش را قهر کردم روزی جماعتی بغزای رفتند رغبتی عظیم در من بدید آمد و نفس احادیثی که در بیان ثواب غزای بودی به بیش ی آورد عجب داشتم گنتم ۲۰ از نفس نشاط طاعت نیاید این مگر آنست که او را بیوسته در روزه ی دارم از گرسنگی طاقتش نماند است میخواهد تا روزه گشاید گنتم بسفر روزه نگشایم گنت رو دارم عجب داشتم گنتم مگر از بهر آن میگوید که من او را بنام شب فرمام خواهد که بسفر رود تا بشب بخسید و بیاساید گنتم تا روز بیدار دارم گنت رو دارم عجب داشتم و تفکر کردم که ۲۵ مگر از آن میگوید تا با خلق بیامیزد کی ملول گشته است در تنهایی تا

نیکوئی اورا یاد کنند او مشرکست در عبادت خدای تعالی بنزدیک ابن طایفه از پهر آنک هرکه خدایرا بدوستی برستند دوست ندارد که خدمت اورا هیچ کس بیند جز مخدوم او والسلام

ذکر احمد خضرویه قدس الله روحه العزیز

۵ آن جوانمرد راه آن باکباز درگاه آن متصرف طریقت ان متوکل بحقیقت آن صاحب فتوت شیخی احمد خضرویه بلخی رحمة الله علیه از معتبران مشایخ خراسان بود و از کاملان طریقت بود و از مشهوران فتوت بود و از سلطانان ولایت و از مقبولان جمله فرقت بود و در ریاضت مشهور بود و در کلمات عالی مذکور بود و صاحب تصنیف بود و هزار مرید داشت که هر هزار بر آب می رفتند و بر هوا می بریزند و در ابتدا مرید حاتم اصم بود و با ابو تراب صحبت داشته بود و بو حنصرا دیده بود بو حنصرا برسیدند کی ازین طایفه کرا دیدی گفت هیچ کس را ندیدم بلندهمت تر و صادق احوال تر کی احمد خضرویه و هم ابو حنص گفت اگر احمد نبودی فتوت و مروّت بیذا نگشتی و احمد جامه ۱۰ برسم لشکریان بوشیدی و فاطمه کی عیال او بود اندر طریقت آبی بود و از دختران امیر بلخ بود توبت کرد و بر احمد کس فرستاد که مرا از بذر بخواه احمد اجابت نکرد دیگر بار کس فرستاد کی ای احمد من ترا مردانه تر ازین دانستم رادبر باش نه رادبر احمد کس فرستاد و از بذر بخواست بذر بحکم تبرک اورا با احمد داد فاطمه بترك شغل دنیا بگفت ۲۰ و بحکم عزلت با احمد بیارامید تا احمدرا قصد زیارت بایزید افتاد فاطمه با وی برفت چون بیش بایزید اندر آمدند فاطمه نقاب از روی برداشت و با ابو یزید سخن می گفت احمد از آن متغیر شد و غیرتی بر دلش مستولی شد گفت ای فاطمه این چه گستاخی بود کجا بایزید ۲۴ کردی فاطمه گفت از آنک تو محرم طبیعت منی و بایزید محرم طریقت من

روئی نیکو داری گفت آری یا احمد آن شب که بگریستی من آن آب
دیده تو در روی خود مالیدم روی من چنین شد و گنت بند تائب
نبود تا بشیمان نمود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهد مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود که گتم از توبه و اجتهاد
۵ زهد و صدق بر خیزد و از صدق توکل بر خیزد و از توکل استقامت
بر خیزد و از استقامت معرفت بر خیزد بعد از آن لذت انس بود
بعد از انس حیا بود بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج و
در جمله این احوال از دل او مفارقت نکند از خوف آنک نباید که
این احوال برو زوال آید و از لقای حق باز ماند و گنت هرکه بشناسد
۱۰ آنج ازو باید ترسید آسان شود بر وی دور بودن از هرجه اورا نمی
کرده اند از آن و گنت هرک عاقل تر بود بخدای عارف تر بود و هرکه
بخدای عارف تر بود زود بمنزل رسد و گنت رجا قوت خایان است
و گنت فاضلترین گریستن گریستن بند بود در فوت شدن اوقاتی که نه
بر وجه بوده باشد و گنت هرک بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی
۱۵ حق تعالی اورا نور فقر و زهد از دل او بیرون برد و گنت دنیا چون
مزبله است و جایگاه جمع آمدن سگان است و کمتر از سگ باشد آنک
بر سر معلوم دنیا نشیند از آنک سگ از مزبله چون حاجت خود روا
کند سیر شود باز گردد و گنت هرک نفس خویش را نشناسد او در دین
خویش در غرور بود و گنت مبتلا نگرداند حق تعالی هیچ بند را بجزی
۲۰ سخت تر از غفلت و سخت دلی و گنت انبیا مرگرا کراهیت داشته اند
که از ذکر حق باز مانده اند و گنت دوستی خدای دوستی طاعت خدای
بود و گنت دوستی خدا بر نشانی هست و آن دوستی طاعب اوست و گنت
هیچ دلیل نیست بر شناختن خدای جز خدای اما دلیل طلب کردن برای
۲۵ آداب خدمتست و گنت هرکی دوست دارد که او را بخیر بشناسند یا

خداى با تو جگر کرد گفتم خداوند تعالى فرمود كه چرا چندین گریستی
گفتم الهی از شرم گناهان فرمود كه یا فتح فریشته گناه ترا فرموده بودم
كه تا جهل سال هیچ گناه بر تو نویسد از بهر گریستن تو رحمة الله علیه

ذکر احمد حواری قدس الله روحه

آن شیخ کبیر آن امام خطیر آن زین زمان آن رکن جهان آن ولی قبه
نواری قطب وقت احمد حواری رحمة الله علیه یگانه وقت بود و در
جملة فنون علوم عالم بود و در طریقت بیانی عالی داشت و در حقایق
معتبر بود و در روایات و احادیث مقتدا بود و رجوع اهل عهد در
واقعات بنو بود و از اکابر مشایخ شام بود و بهمه زبانها محمود بود تا
۱۰ بجدی كه جنید گفتم احمد حواری رجحان شام است و از مریدان ابو
سلیمان دارائی بود و بسا سفیان عیینه صحبت داشته بود و سخن او را در
دلها اثری عجب بود و در ابتدا بتحصیل علم مشغول بود تا در علم بدرجه
کمال رسید آنگاه کتُب را بر داشت و بدریا برد و گفتم نیکو دلیل و
راه بری بودی ما را اما از بس رسیدن بمقصود مشغول بودن بدلیل محال
بود كه دلیل تا آنگاه باید كه مرید در راه بود چون بیشگاه بدید آمد
درگاه و راه را چه قیمت بس کتُب را بدریا رها کرد و بسبب آن رنجیاء
عظیم کشید و مشایخ گفتند آن در حال سکر بود نقلست كه میان سلیمان
دارائی و احمد حواری عهد بود كه بشیخ چیز ویرا مخالفت نکند روزی
سخن می گفت ویرا گفتم تنور نافته اند چه فرمائی ابو سلیمان جواب
۲۰ نداد سه بار بگفتم بو سلیمان گفتم برو و در آنجا بنشین چون برین
حال ساعتی بر آمد یاز آمدش گفتم احمد را طلب کنید طلب کردند
نیافتند گفتم كه در تنور بنگریت كجا من عهد دارم كه بشیخ مرا مخالفت
نكند چون بنگرستند در تنور بود موئی بر وی نسوخته بود نقلست كه
۲۴ گفتم حوری را بخواب دیدم نوری داشت كه می درفشید گفتم ای حوا

توانگران از غایت اعتماد که او دارد بر حق نقلست که فتح گنت وقتی در مسجد بودم با یارن جوانی در آمد با بیراهنی خَاق و سلام کرد و گفت غریبانرا خدای باشد و بس فردا بنلان محلت بیای و خانه من نشان خواه و من خننه باشم مرا بشوی و این بیراهن را کن کن و بخاک دفن کن برفتم جنان بود اورا بشستم و آن بیراهن را کفن کردم و دفن کردم می خواستم کی باز گردم دامنم بگیرفت و گفت اگر مرا ای فتح بر حضرت خدای منزلی بود ترا مکافات کنم برین رنج کی دیدی بس گنت مرد بر آن پیرز که بر آن زیسته باشد این بگیرفت و خاموش شد نقلست که یک روز می گریست اشکها خون آلود از دیدگان می بارید گنتند یا ۱۰ فتح جرا بیوسته گریانی گفت چون از گناه خود یاذ میکم خون روان می شود از دیدن من کی نیاید که گریستن من بریا بود نه باخلاص نقلست که کسی فتح را بنجاه دم آورد گنت در خبر است که هرکرا پی سؤال چیزی دهند و رد کند بر حق تعالی رد کرده است یک دم بگیرفت و باقی باز داد و گفت با سی بیر صحبت داشتم که ایشان از جمله ابدال بودند همه ۱۵ گنتند که بیرهیز از صحبت خالق و همه بکم خوردن فرمودند و گنت ای مردمان نه هرک طعام و شراب از بیمار باز گیرز پیرز گنتند بیلی گنت همچنین دل که از علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیرز پیرز و گنت وقتی سؤال کردم از راهبی که راه بخدای چگونه است گنت جو روی براه وی آوردی آنجاست و گنت اهل معرفت آن قوم اند که چون سخن گویند از خدای ۲۰ گویند و چون عمل کنند برای خدای کنند و چون طلب کنند از خدای طلب کنند و گنت هرکه مداومت کند بر ذکر دل آنجا شادی محبوب بدید آید و هرکه خدایا برگزیند بر هوای خویش از آنجا دوستی خدای تعالی بدید آید و هرکی را آرزومندی بود بخدای روی بگرداند از هرجه ۲۴ جز اوست نقلست که چون فتح وفات کرد اورا بخواب دیدند گنتند

ازین گفتمی با تو نیز صحبت نداشتی و نفس سری سبّری شد رحمة الله
 علیه رحمة واسعة

ذکر فتح موصلی قدس الله روحه العزیز

آن عالم فرع و اصل آن حاکم وصل و فصل آن ستوده رجال آن ربوده
 جلال آن بحقیقت ولی شیخ وقت فتح موصلی رحمة الله علیه از بزرگان مشایخ
 بود و صاحب همت بود و عالی قدر و در ورع و مجاهدت بغایت بود و
 حزنی و خوفی غالب داشت و انقطاع از خلق و خودرا بنهان ی داشت
 از خلق تا حدّی که دسته کلید برهم بسته بود بر شکل بازرگانان هر
 کجا رفتی در بیش سجّاده بنهادی تا کسی ندانستی که او کیست وقتی
 دوستی از دوستان حق تعالی بدو رسید او را گفت بدین کلیدها چه
 ی گشائی که بر خود بسته از بزرگی سؤال کردند که فتح را هیچ علم
 هست گفت او را بسند است علم که ترک دنیا کرده است بکلی ابو
 عبد الله بن جلا گوید که در خانه سری بودم چون باره از شب
 بگذشت جامهء باکیزه در بوشید و ردا بر افکند گفتم درین وقت کجا ی
 روی گفت بعیادت فتح موصلی چون بیرون آمد عسس بگرفتش و بزندان
 برد چون روز شد فرمودند کی محبوسانرا خوب زیند چون جلاّد دست
 برداشت تا او را بزیند دستش خشک شد نتوانست جنبانیدن جلاّدرا
 گفتند چرا نمی زنی گفت بیبری برابر من ایستاده است و ی گوید تا بر
 او زنی دست من بی فرمان شد بنگریستند فتح موصلی بود سری را نزد او
 بردند و رها کردند نقلست که روزی فتح را سؤال کردند از صدق دست
 در کوره آهنگری کرد باره آهن نافته بیرون آورد و بردست نهاد و گفت
 صدق اینست فتح گفت امیر المؤمنین علی را بخواب دیدم گفتم مرا وصیتی
 کن گفت ندیدم چیزی نیکوتر از نواضع که توانگر کند مرد درویش را بر
 ۲۴ امید ثواب حق گفتم بیفزای گفت نیکوتر ازین کبر درویش است بر

بوذن نفس است از فضول و برون کردن خلق از دل و گنت سرمایه
 عبادت زهد است در دنیا و سرمایه فبوت رغبت است در آخرت
 و گنت عیش زاهد خوش نبود که وی بخود مشغول است و عیش عارف
 خوش بود جوں از خویشان مشغول بود و گنت کارهائ زهد همه بر
 دست گرفتم هرجه خواستم ازو یافتم مگر زهد و گنت هرک بیاراید در
 چشم خلق آنج درو نبود بیفتند از ذکر حق و گنت هرک بسیار آنجخت با
 خلق از اندکی صدق است و گنت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی
 و رنج خلق بکشی بی کینه و مکافات و گنت از هیچ برادر بریده مشو در
 گمان و شك و دست از صحبت او باز مدار بی عتاب و گنت قوی
 ترین خلق آنست کبا خشم خویشان بر آید و گنت ترك گناه گنتن سه
 وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از رغبت بهشت و یکی از شرم
 خدای و گنت بند کامل نشود تا آنگاه که دین خود را بر شهوات اختیار
 نکند نقلست که یکی روز در صبر سخن می گنت کزدی چند بار او را زخم
 زد آخر گفتند چرا او را دفع نکردی گنت شرم داشتم چون در صبر سخن
 می گنتم و در مناجات گفته است الهی عظمت تو مرا باز بریند از مناجات
 تو و شناخت من بتو مرا انس داد با تو و گنت اگر نه آنستی که تو
 فرموده که مرا یاد کن بزبان و اگر نه یاد نکردی یعنی تو در زبان نگجی
 و زبانی که بلهو آلوده است بذکر تو چگونه گشاده گردانم جنید گنت
 که سری گنت می خواهم که در بغداد بیرم از آنک ترسم که مرا زمین
 نپذیرد و رسوا شوم و مردمان بمن گمان نیکو برده اند ایشانرا بد افتند
 چون بیمار شد بعبادت او در شدم باذینزی بود بر گرفتم و بادش می
 کردم گنت ای جنید بنه کی آتش تیزتر شود جنید گنت حال چیست
 گنت عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰی شَيْءٍ گنتم وصیتی بکن گنت مشغول مشو
 ۲۴ بسبب صحبت خلق از صحبت حق تعالی جنید گنت اگر این سخن را بیش

بهره فرود آئی کار بر تو ختم شود و ابرار آن قوی اند کی فرو آیند که
 إِنَّ الْأَبْرَارَ لَنِي نَعِيمٍ بر نعمت فرو آیند لاجرم دلهاء ایشان معلق خاتم
 بود اما سابقان را که مقربان اند چشم در ازل بود لاجرم هرگز فرو نیابند
 که هرگز بازل نتوان رسید ازین جهت چون بر هیچ فرو نیابند ایشانرا
 بزنجیر بهیشت باید کشید و گفت حیا و انس بدر دل آیند اگر در دل
 زهد و ورع باشد فروز آیند و اگر نه باز گردند و گفت بفع چیز است
 که فرار نگیرد در دل اگر در آن دل چیزی دیگر بود خوف از خدای
 و رجا بخدای و دوستی خدای و حیا از خدای و انس بخدای و گفت
 مقدار هر مردی در فهم خویش بر مقدار نزدیکی دل او بود بخدای و گفت
 ۱۰ فهم کننده ترین خلق آن بود که فهم کند اسرار قران و تدبر کند در آن
اسرار و گفت صابرترین خلق کسی بود که بر خلق صبر تواند کرد
 و گفت فردا امان را بانیا خوانند و لیکن دوستانرا بخدای باز خوانند
 و گفت شوق برترین مقام عارفست و گفت عارف آنست که خوردن
 وی خوردن بیاران بود و خمتن وی خمتن مارگزیدگان بود و عیش وی
 ۱۵ عیش غرقه شدگان بود و گفت در بعضی کتب منزل نوشته است که
 خداوند فرمود که ای بنده من چون ذکر من بر تو غالب شود من عاشق
 تو شوم و عشق اینجا یعنی محبت بود و گفت عارف آفتاب صفت است
 که بر همه عالم بتابد و زمین شکل است که بار همه موجودات بکشد و
 آب نهادست که زندگانی دلهاء همه بدو بود و آتش رنگست که عالم بدو
 ۲۰ روشن گردد و گفت تصوّف نامیست سه معنی را یکی آنک معرفتش نور
 ورع فرو نگبرد و در عالم باطن هیچ نگوید که نقض ظاهر کتاب بود و
 کرامات اورا بدان دارد که مردم باز دارد از محارم و گفت علامت
 زاهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن است بذآنج از
 ۲۴ کرسنگی بروز بر وی و راضی بودن است بذآنج عورت بوشی بود و نور

به سلامت بماند دین او و براحه رسد دل او و تن او و اندک شود
غم او گواز خلق عزت کن که اکنون زمان عزت است و روزگار
تنهایی و گنت جمله دنیا فضولست مگر پنج چیز نانی که سد رمق بود و
آبی که تشنگی ببرد و جامه کی عورت ببوشد و خانه که در آنجا تواند بود
۵ و علی که بدان کاری کنی و گنت هر معصیت که از سبب شهوت بود
او مید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت که آن بسبب کبر بود
او مید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و
زلت آدم از شهوت و گنت اگر کسی در بستانی بود کی درختان بسیار
باشد بر هر برگ درختی مرغی نشسته و بزبانی فصیحی گویند السلام عليك
۱۰ یا ولی الله آنکس که نترسد که آن مکر است و استدراج بروی بپایند
ترسید و گنت علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و گنت مکر
قوی است بی عمل و گنت ادب ترجمان دلست و گنت قوی ترین قوتی
آنست که بر نفس خود غالب آئی و هرک عاجز آید از ادب نفس خویش
از ادب غیرى عاجز تر بود هزار بار و گنت بسیار اند جمعی که گنت
۱۵ ایشان موافق فعل نیست اما اندک است آنک فعل او موافق گنت
اوست و گنت هرک قدر نعمت نشناسد زوال آیدش از آنجا که نداند
و گنت هرک مطیع شود آنرا که فوق اوست مطیع او شود آنک دون
اوست و گنت زبان تو ترجمان دل تست و روی تو آئینه دل تست بر
روی تو پیدا شود آنچه در دل بنهان داری و گنت دلهما سه قسم است
۲۰ دلی است مثل کوه کی آنرا هیچ از جای نتواند جنبانید و دلی است مثل
درخت پنج او ثابت اما باذ او را گاه گاه حرکتی ی دهد و دلی است مثل
برّی که با باذی رود و بهر سوی ی گردد و گنت دلهما ابرار معلق به
خاتمت است و دلهما مقربان معلق بسابقست است معنی آنست کی حسنات
۲۴ ابرار سیئات مقربان است و حسنه سیئه از آن ی شود که برو فرو ی آید

من حکم لاجرم بسررا با خود بر باید گرفت گفتم جین کم فرزند را
 آن جامه نیکو از وی بیرون کرد و باره گلیم بر وی انداخت و زنبیل
 در دست او نهاد و گفتم روان شو مادر جون آن حال بدید گفتم من
 طاقت این کار ندارم فرزند را در ربود احمد زن را گفتم ترا نیز وکیل
 خود کردم اگر خواهی بای مرا گشاده کن بس احمد باز گشت و روی
 بصحرا نهاد تا سالی چند بر آمد شبی نماز خفتن بود که کسی روی بخانه
 سری نهاد و در آمد و گفتم مرا احمد فرستاده است می گویند که کار
 من تنگ در آمده است مرا در یاب شیخ برفت احمد را دید در گورخانه
 بر خاک خفته و نفس بلب آمده و زبان می جنبانید گوش داشت می
 گفتم ^{۱۰} لَيْثِلٌ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ سَری س روی بر داشت و از خاک پاک
 کرد و بر کنار خود نهاد احمد چشم باز کرد شیخ را دید گفتم ای استاذ
 بوقت آمدی که کار من تنگ در آمده است بس نفس منقطع شد س روی
 گریان روی بشهر نهاد تا کار او بسازد خلق را دید که از شهر بیرون می
 آمدند گفتم کجای روید گفتمد خبر نداری که دوش از آسمان ندائی آمد
 که هر که خواهد که بر ولی خاص خدای نماز کند گو بگورستان شونیزیه
 روید و نفس وی جین بود که مردان جین می خاستند و اگر خود از
 وی جیند خاست تمام بود و سخن اوست که ای جوانان کار بچوانی کنید
 بیش از آنک به بیری رسید که ضعیف شوید و در تقصیر بمانید جین
 که من مانده ام و این وقت که این سخن گفتم هیچ جوان طاقت عبادت
 او نداشت و گفتم سی سالست که استغفار می کنم از یک شکر گفتم
 گفتمد چگونه گفتم بازار بغداد بسوخت اما دگان من نسوخت مرا خبر
 دادند گفتم الحمد لله از شرم آنک خود را به از برادر مسلمان خواستم و
 دنیا را حمد گفتم از آن استغفار می کنم و گفتم اگر یک حرف از وردی
 که مراست فوت شود هرگز آنرا قضا نیست و گفتم دور باشید از
^{۲۰} همسایگان توانگر و قزایان بازار و عالمان امیران و گفتم هر که خواهد که

گفت راه طریقت خواهی یا راه شریعت راه عام خواهی یا راه خاص گفت هر دورا بیان کن گفت راه عام آنست که بیخ نماز بس امام نگاه داری و زکوة بدی اگر مال باشد از بیست دینار نیم دینار و راه خاص آنست که همه دنیا را بشت بای زنی و بهیج از آرایش وی مشغول نشوی اگر بدهند قبول نکنی و تو دانی اینست این دو راه بس از آنجا برون آمد و روی بصحرائی نهاد چون روزی چند بر آمد بیرزنی موی کنده و روی خراشیده بیامد بنزدیک سری و گفت ای امام مسلمانان فرزندکی داشتم جوان و تازه روی روزی بمجلس تو آمد خندان و خرامان و باز گشت گریان و گدازان اکنون چند روزست تا غایب شده است و نمی دانم کی ۱۰ کجاست دلم در فراق او بسوخت تدبیر این کار من بکن از بس زاری که کرد سری را رحم آمد گفت دل تنگی مکن که جز خیر نبود چون بیاید من ترا خبر دهم که وی ترک دنیا گفته است و اهل دنیا را مانده نایب حقیقی شده است چون مدتی بر آمد شبی احمد بیامد سری خادم را گفت برو و بیرزن را خبر ده بس سری احمد را دید زرد روی شده و نزار ۱۵ گشته و بالای سرش دوتا گشته گفت ای استاذ مشفق جنانک مرا در راحت افکندی و از ظلمات برهانیدی خدای ترا راحت دهاذ و راحت دو جهانی ترا ارزانی دارا از ایشان درین سخن بوذند که مادر احمد و عیال او بیامدند و بسرکی خرد داشت و بیاوردند چون مادر را چشم بر احمد افتاد بر آن حال بدید که ندیده بود خویشتن در کنار او افکند ۲۰ و عیال نیز بیکسوی زاری می کرد و بسرک می گریست خروش از همه بر آمد سری گریان شد بجه خویشتن در بای او انداخت هر چند کوشیدند تا او را بجانہ برند البته سوز نداشت گفت ای امام مسلمانان چرا ایشانرا خبر کردی که کار مرا بزبان بخواهند آورد گفت ماذرت بسیار زاری کرده بود من از وی پذیرفته ام بس احمد خواست که باز گردد زن گفت ۲۵ مرا بزندگی بیوه کردی و فرزندان یتیم کردی آن وقت که او ترا خواهد

زنی خبر ندارد و از آن خبر بود اندر دل من تا آنگاه کی آشکارا شد
 کی جنین است سری گفت جون خبری یام کی مردمان بر من می آیند
 تا از من عالم آموزند دعا گویم یا ربّ تو ایشانرا علی عطا کن کی مشغول
 گرداند تا من ایشانرا بکار نیام که من دوست ندارم کی ایشان سوی
 ۵ من آیند نقلست کی مردی سی سال بود تا در مجاهده ایستاده بود گفتند
 این بچه یافتی گفت بداء سری گفتند چگونه گفت روزی بدر سرای او
 شدم و در بکوفتم او در خلوتی بود آواز داد کی کیست گفتم آشنا گفت
 اگر آشنا بودی مشغول او بودی و بروای مات نبودی بس گفت خداوند
 بخودش مشغول کن جنانک بروای هیچ کسش نبوذ همین که این دعا گفت
 ۱۰ چیزی بسینه من فروز آمد و کار من بدین جای رسید نقلست کی یک
 روز مجلس می گفت یکی از ندیمان خلیفه می گذشت نام او احمد بزید
 کاتب بود با تجلی تمام و جمعی خادمان و غلامان گرد او در آمده گفت
 باش تا بمجلس این مرد رویم چند جائی رویم که نباید رفت بس دلم آنجا
 بگرفت بس بمجلس سری رفت و بنشست و بر زبان سری رفت کی در
 ۱۵ هزده هزار عالم هیچ کس نیست از آدمی ضعیف تر و هیچ کس از انواع
 خلق خدای در فرمان خدای جنان عاصی نشود که آدمی کی اگر نیکو شود
 جنان نیکو شود کی فرشته رشک برد از حالت او و اگر بد شود جنان
 بد شود که دیورا ننگ آید از صحبت او عجب از آدمی بدین ضعیفی که
 عاصی شود در خدای بدین بزرگی این تیری بود که از کان سری جزا شد
 ۲۰ بر جان احمد آمد جندان بگریست که از هوش بشد بس گریان بر
 خاست و بخانه رفت و آن شب هیچ نخورد و سخن نگفت دیگر روز بیاضه
 بمجلس آمد اندوهگن و زرد روی چون مجلس بآخر رسید برفت بخانه روز
 سوم بیاضه تنها بیامد چون مجلس تمام شد بیش سری آمد و گفت ای
 استاذ آن سخن تو مرا گرفته است و دنیا را بردل من سرد گردانیده می
 ۲۵ خواهم کی از خلق عزلت گیرم و دنیا را فروگذارم مرا بیان کن راه سالکان

از سرّ این برسیدند گفت بیغامبر صلی الله علیه و علی آله و سلم گفته است که هرک سلام کند بر مسلمانی صد رحمت فروز آید نود آنکس را بود که روی نازه دارد من روی ترش کرده ام تا نود رحمت او را بود اگر کسی گوید این ایثار بود و درجه ایثار از آنج او کرد زیادت است ۵
 بس چگونه او را به از خود خواسته باشد گویم نَحْنُ نَحْمُكُمْ بِالظَّاهِرِ روی ترش کردن را بظاهر حکم توانیم کردن اما بر ایثار حکم نمی توان کردن یا از سر صدق بود یا نبوذ از سر اخلاص بود یا نبوذ لاجرم آنج بظاهر بدست او بود بجای آورد نقلست که یکبار یعقوب را علیه السلام بخواب دیدند گفت ای بیغامبر خدای این چه شور است که از بهر یوسف در جهان انداخته چون ترا بر حضرت بار هست حدیث یوسف را بیاد بر ده ندائی بسرّ او رسید که یا سری دل نگاه دار و یوسف را بوی نمودند نعره بزد و بیهوش شد و سیزده شبانروز بی عقل افتاده بود چون بعقل باز آمد گفتند این جزای آنکس است که عاشقان درگاه ما را ملامت کند نقلست که کسی بیش سری طعمای آورد و گفت چند روز است تا نخورده ۱۰
 گفت بنج روز گفت گرسنگی تو گرسنگی بخل بوده است گرسنگی فقر نبوده است نقلست که سری خواست که یکی از اولیایا ببند بس با اتفاق یکی را بر سر کوهی بدید چون بوی رسید گفت السلام علیک تو کیستی گفت او گفت توجّه می کنی گفت او گفت توجّه می خوری گفت او گفتم این که می گوئی او ازین خدایا می خواهی این سخن بشنید نعره بزد ۲۰
 و جان بداد نقلست که جنید گفت سری مرا روزی از محبت برسید گفتم کی گروهی گفتند موافقت است و گروهی گفتند اشارت است و چیزها دیگر گفته است سری پوست دست خویش بگرفت و بکشید از دستش بر نخاست گفت بعزت او کی اگر گویم این پوست از دوستی او خشک شده است راست گویم و از هوش بشد و روی او چون ماه گشت نقلست ۲۵
 که سری گفت بند بجائی برسند در محبت که اگر تیری یا شمشیری بر روی

مرا گفتم یا جنید از من می ترسی گفتم آری گفتم اگر خدا را بسزا بشناخته
 جز از وی نترسیدی گفتم تو کیستی گفتم ابلیس گفتم می بایست که ترا
 دیدی گفتم آن ساعت که از من اندیشیدی از خدای غافل شدی و
 ترا خبر نی مراد از دیدن من چه بود گفتم خواستم تا برسم که ترا بر
 ۵ فقرا هیچ دست باشد گفتم نی گفتم چرا گفتم چون خواهم کی بدنیا
 بگیرمشان بعضی گریزند و چون خواهم کی بعضی بگیرمشان بولی گریزند
 و مرا آنجا راه نیست گفتم اگر بر ایشان دست نیابی ایشانرا هیچ بینی گفتم
 بینم آنگاه کی در سماع و وجد افتند بینمشان که از کجا می نالند این بگفتم
 و نابدید شد چون بمسجد در آمدم سری را دیدم سر بر زانو نهاده سر بر
 ۱۰ آورد و گفتم دروغ می گوید آن دشمن خدای که ایشان از آن عزیزتر
 اند که ایشان بابلیس نماید جنید گفتم با سری بجاعتی مخمّثان بر گذشتم
 بدل من در آمد که حال ایشان چون خواهد بود سری گفتم هرگز بدل
 من نگذشته است که مرا بر هیچ آفریده فضل است در کلّ عالم گفتم یا
 شیخ نه بر مخمّثان خود را فضل نهاده گفتم هرگز نی جنید گفتم بتزدیک
 ۱۵ سری در شدم ویرا دیدم متغیّر گفتم چه بوده است گفتم برئی از بریان
 بر من آمد و سؤال کرد کی حیا چه باشد جواب دادم آن بری آب
 گشت جنین که می بینی نقلست که سری خواهری داشت دستوری خواست
 که این خانه ترا بروم دستوری نداد گفتم زندگانی من کراه این نکند
 تا یک روز در آمد بیرزنی را دید که خانه وی می رفت گفتم ای برادر
 ۲۰ مرا دستوری ندادی تا خدمت تو کردی اکنون نامحرمی آورده گفتم ای
 خواهر دل مشغول مدار که این دنیا است که در عشق ما سوخته است
 و از ما محروم بود اکنون از حق تعالی دستوری خواست تا از روزگار ما
 نصیبی بود او را جاروب حجره ما بدو دادند یکی از بزرگان میگوید
 چندین مشایخ را دیدم هیچ کس را بر خلق خدای جنان مشفق نیافتم کی
 ۲۵ سری را نقلست که هرک سلامش کردی روی ترش کردی و جواب گفتم

دکّان او نسوخته بود چون آن جان بدید آنج داشت بدرویشان داد و طریق تصوّف بیش گرفت ازو برسیندند که ابتداء حال تو چگونه بود گفت روزی حبیب راعی بدکّان من برگذشت من چیزی بدو دادم کی بدرویشان ده گنت خیرک الله آن روز این دعا بگنت دنیا بر دل من سرد شد تا روز دیگر معروف کرخی می آمد کوزکی بنیم با او همراه گنت این را جامه کن من جامه کردم معروف گنت خدای تعالی دنیا را بر دل تو دشمن گرداناد و ترا ازین شغل راحت دهاذ من بیکبارگی از دنیا فارغ آمدم از برکات دعای معروف و کس در ریاضت آن مبالغت نکرد که او تا بجدّی که جیند گنت هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از سری که ۱۰ نود و هشت سال بر او بگذشت که پہلو بر زمین ننهاد مگر در بیماری مرگ و گنت جهل سالست تا نفس از من گرر در انگین می خواهد و من ندادمش و گنت هر روزی چند کرت در ائینه بنگرم از بیم آنک نباید کی از شوی گناه روم سیاه شده باشد و گنت خوام که آنج بر دل مردمان است بر دل منستی از اندوه تا ایشان فارغ بوذندی از اندوه ۱۰ و گنت اگر برادری بنزدیک من آید و من دست بمحاسن فرود آرم ترسم که نام مرا در جریدۀ منافقان ثبت کنند و بشر حافی گنت من از هیچ کس سؤال نکردی مگر از سری که زهد اورا دانسته بودم که شاذ شود که چیزی از دست وی بیرون شود جیند گنت يك روز بر سری رفتم می گریست گفتم چه بوذه است گنت در خاطر م آمد که امشب کوزه را ۲۰ بر آویزم تا آب سرد شود در خواب شدم حوری را دیدم گفتم تو از آن کیستی گنت از آن کسی که کوزه بر نیاویزد تا آب خنک شود و آن حور کوزه مرا بر زمین زد اینک بنگر جیند گنت سفالها شکسته دیدم تا دیرگاه آن سفالها آنجا افتاده بود جیند گنت شبی خننه بودم بیدار شدم ۲۴ سرّ من تقاضا کرد که بمسجد شونیزیه رو بس برفتم شخصی دیدم هایل بترسیدم

که این کیست گفتند بار خدایا تو داناتری فرمان آمد که معروفست که از دوستی ما مست واله گشته است و جز بیدار ما بهوش باز نیاید و جز بقاء ما از خود خبر نیاید رحمة الله علیه

ذکر سری سنطی قدس الله روحه

۵ آن نفس کشته مجاهده آن دل زنده مشاهده آن سالک حضرت ملکوت آن شاهد عزت جبروت آن نقطه دایره لائقی شیخ وقت سری سنطی رحمة الله علیه امام اهل تصوف بود و در اصناف علم بکمال بود و دریا اندوه و درد بود و کوه حلم و ثبات بود و خزانه مرآت و شفقت بود و در رموز و اشارات اعجوبه بود و اول کسی که در بغداد سخن حقایق و توحید گنت او بود و بیشتر از مشایخ عراق مرید وی بودند و خال جنید بود و مرید معروف کرخی بود و حبیب راعی را دیده بود و در ابتدا در بغداد نشستی دگانی داشت و برده از در دکان در آویخته در آمدی و نماز کردی هر روز چندین رکعت نماز کردی یکی از کوه لکام بیامد بزیارت وی و برده از آن در بر داشت و سلام گفت و سری را ۱۵ گفت فلان بیر از کوه لکام ترا سلام گفت سری گفت وی در کوه ساکن شن است بس کاری نباشد مرد باید که در میان بازار بحق مشغول تواند بود جنانک يك محظه از حق تعالی غایب نمود نقلست که در خرید و فروخت جز ده نیم سود نخواستی یکبار بشصت دینار بازام خرید بازام گران شد دلال بیاهد و گفت بفروش گفت بچند گنت بشصت و سه ۲۰ دینار گنت بهاء بازام امروز نود دینار است گفت قرار من اینست که هر ده دینار نیم دینار بیش نستام من عزم خود نقض نکم دلال گنت من نیز روا ندارم که کالای تو بکم فروشم نه دلال فروخت و نه سری روا داشت در اول سقظ فروشی کردی يك روز بازار بغداد بسوخت او را ۲۴ گنتند بازار بسوخت گنت من نیز فارغ شدم بعد از آن نگاه کردند و

کرخی که حاجت من روا کنی تا حالی اجابت افتد نقلست که شیعه يك روز بر در رضا رضی الله عنه مزاحمت کردند و بهلوی معروف کرخی را بشکستند بیمار شد سری سقطی گفت مرا وصیتی کن گفتم چون من بمیرم پیراهن مرا بصدقه ده که من میخواهم که از دنیا بیرون روم برهنه باشم ° جنانک از مادر برهنه آمده ام لاجرم در تجرید همتا نداشت و از قوت تجرید او بود که بعد از وفات او خاک او را تریاک مجرب می گویند بهر حاجت که بخاک او روند حق تعالی روا گرداند بس چون وفات کرد از غایت خلق و تواضع او بود که همه ادیان در وی دعوی کردند جهودان و ترسایان و مومنان هر يك گروه گفتند که وی از ما است ۱۰ خادم گفت که او گفته است کی هرک جنازه مرا از زمین بر تواند داشت من از آن قوم ام ترسایان نتوانستند جهودان نتوانستند بر داشت اهل اسلام پیامند و بر داشتند و نماز کردند و باز هم آنجا او را بخاک کردند نقلست که يك روز روزه دار بود و روز بنماز دیگر رسیده بود در بازار می رفت سقائی می گفت که رَحِمَ اللهُ مَنْ شَرِبَ خَدايَ بر آنکس رحمت ۱۵ کناز که ازین آب بخورد بگرفت و بخورد گفتند نه کی روزه دار بودی گفت آری لکن بدعا رغبت کردم چون وفات کرد او را بخواب دیدند گفتند خدای با توجه کرد گفت مرا در کار دعاء سقا کرد و بیمارزید محمد بن المحسین رحمة الله علیه گفت معروف را بخواب دیدم گفتم خدای با توجه کرد گفت بیمارزید گفتم بزهد و ورع گفت فی بقول يك سخن ۲۰ که از بسر سبک شینیم بکوفه گفت هرکه بچمبلی بخدای باز گردد خدای برحمت بنو باز گردد و همه خلق را بنو باز گرداند سخن او در دل من افتاد بخدای باز گشتم و از جمله شغلها دست برداشتم مگر خدمت علی بن موسی الرضا و این سخن او را گفتم گفت اگر بند پذیري این ترا کنایت است سری گفتم معروف را بخواب دیدم در زیر عرش استاده چشم فراخ ۲۵ و بهن باز کرده چون والهی مدهوش و از حق تعالی ندا می رسید بنریشتگان

خیری خواهد داد برو بگشاید در عمل و در بند بر وی در کسل
 و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شناخت بی نگاه داشت
 سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمان برداری
 جهلست و حماقت و گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حنایق و گفتن
 بدقایق و نومید شدن از آنچه هست در دست خلاق و گفت هرک عاشق
 ریاست است هرگر فلاح نیابد و گفت من راهی می دانم بخدای آنک از
 کسی چیزی نخواهی و هیچت نبوذ که کسی از تو چیزی خواهد و گفت چشم
 فرو خوابانید اگر همه از نری بوذ و ماده و گفت زبان از مدح نگاه
 دارید جنانک از ذم نگاه دارید و سؤال کردند که بچه چیز دست یابیم
 ۱۰ بر طاعت گفت بدانک دنیا از دل خود بیرون کنید که اگر اندک چیزی
 از دنیا در دل شما آید هر سجده که کنید آن چیز را کنید و سؤال کردند
 از محبت گفت محبت، نه از تعلیم خلق است کی محبت از موهبت حق
 است و از فضل او و گفت عارف را اگر هیچ نعمتی نبوذ او خود در همه
 نعمتی بوذ نفیست که یک روز طعمای خوش میخورد او را گفتند چه میخوری
 ۱۵ گفت من مهمانم آنچه مرا دهند آن خورم با این همه یک روز نفس را می
 گفت ای نفس خلاص ده مرا تا تو نیز خلاص یابی و ابرهیم بکبار او را
 وصیتی خواست گفت توکل کن تا خدای با تو بهم بوذ و انیس تو
 بوذ و بازگشت بوذ که از همه برو شکایت کنی که جمله خلق نه ترا
 منفعت توانند رسانند و نه مضرت دفع توانند کرد و گفت التماسی که
 ۲۰ کنی از آنجا کن که جمله درمانها نزدیک اوست و بدانک هرچه بتو فرو
 می آید رنجی یا بلائی یا فاقه یقین می دان که فرج یافتن از آن در نهان
 داشتن است و کسی دیگر گفت مرا وصیتی بکن گفت حذر کن از آنک
 خدای ترا می بیند و تو در شیوه مساکین نباشی سری گفت معروف مرا
 ۲۴ گفت چون ترا بخدای حاجتی بوذ سوگندش بگو با رب بحق معروف

درویشیم و درویش را با نصرف چه کار آن مسافرا جندان مراعات کرد که صنت نتوان کرد نقلست که معروف را خالی بود که والی شهر بود روزی بجائی خراب می گذشت معروف را دید آنجا نشسته و نان میخورد و سگی در پیش وی و وی یک لقمه در دهان خود می نهاد و یک لقمه در دهان سگ خال گفت شرم نمی داری کجا سگ نان می خوری گفت از شرم نان می دم بدرویش بس سر بر آورد و مرغی را از هوا بخواند مرغ فروز آمد و بردست وی نشست و به بر خود سر و چشم خود را می پوشید معروف گفت هرک از خدای شرم دارد همه چیز ازو شرم دارد در حال خال نخل شد نقلست که یکی روز طهارت بشکست در حال تبسم کرد ۱۰ گفتند اینک دجله تبسم جرای کئی گفت تواند بود که تا آنجا برسم نماند باشم نقلست که یکبار شوق بر وی غالب شد ستونی بود بر خاست و آن ستون را در کنار گرفت و جندان بنشارد که بیم آن بود که آن ستون باره شود و او را کلماتی است عالی گفت علامت جوانرد سه چیز است یکی وفا بی خلاف دوم ستایش بی خود سوم عطائی بی سؤال و گفت علامت ۱۰ دوستی خدای آن بود که او را مشغول دارد بکاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از مشغولئی که او را بکار نیاید و گفت علامت گرفت خدای در حق کسی آن بود که او را مشغول کند بکار ننس خویش بچیزی که او را بکار نیاید و گفت علامت اولیای خدای سه چیز است اندیشه ایشان از خدای بود و قرار ایشان با خدای بود و شغل ایشان در خدای بود و گفت چون حق تعالی به بند خیری خواهد داد در عمل خیر بر وی بگشاید و در سخن بر وی ببندد و سخن گهتن مرد در چیزی که بکار نیاید علامت خذلان است و چون بکسی شری خواهد بر عکس این بود و گفت حقیقت وفا بهوش آمدن سراست از خواب غفلت و ۲۴ فارغ شدن اندیشه است از فضول آفت و گفت چون خدای تعالی بکسی

گرفت و می رفت معروف از بی او می رفت تا بدو رسید با وی سخن گفت سر در پیش افکند تا چشم بروی نیفتد گفت هیچ بسرك قران خوان داری گفت نمی گفت مصحف بمن ده مصلی ترا آن زن از حلم او بشکفت ماند و هر دو آنجا بنهاد معروف گفت مصلی ترا حلال بگیر آن زن از ه شرم و خجالت آن بشتاب برفت نقلست کی يك روز با جمعی می رفت جماعتی جوانان می آمدند و فساد می کردند تا بلب دجله رسیدند باران گفتند یا شیخ دعا کن تا حق تعالی این جمله را غرق کند تا شوی ایشان از خلق منقطع شود معروف گفت دستها بر دارید بس گفت الهی جنانك درین جهان عیش شان خوش داذی در آن جهان شان عیش خوش ده ۱۰ اصحاب بتعجب پماندند گفتند خواجه ما سر این دعا نمی دانیم گفت آنکس که با او می گویم می داند توقّف کنید که هم اکنون سر این پیدا آید آن جمع چون شیخ بدیدند رباب بشکستند و خمر برمیخند و لرزه بر ایشان افتاد و در دست و پای شیخ افتادند و توبه کردند شیخ گفت دیدیت که مراد جمله حاصل شد بی غرق و بی آنک رنجی بکسی رسید نقلست که ۱۵ سری سقطی گفت روز عید معروف را دیدم که دانه خرما بر می جید گفتم این را چه می کنی گفت این کوزک را دیدم که می گریست گفتم چرا می گری گفت من یتیم نه پدر دارم و نه مادر کوزکان دیگر را جامه است و من ندارم و ایشان جوز دارند و من ندارم این دانه از پیر آن می جینم تا بفروشم و ویرا جوز خرم تا بروم و بازی می کند سری گفت این کار را من کفایت کنم و دل ترا فارغ کنم کوزک را بردم و جامه درو پوشیدم و جوز خریدم و دل وی شاد کردم در حال نوری دیدم که در دلم بدید آمد و حالم از لونی دیگر شد نقلست که روزی معروف را مسافری رسید در خانقاه و قبله را نمی دانست روی بسوئی دیگر کرد و نماز کرد چون وقت نماز در آمد اصحاب روی سوی قبله کردند و نماز کردند آن مسافر خجل شد گفت آخر مرا خبر نکردید شیخ گفت ما

ذکر معروف کرخی رحمه الله عليه

آن هدم نسیم وصال آن محرم حرم جمال آن مقتدای صدر طریقت آن
 رهنمای راه حقیقت آن عارف اسرار شیخی قطب وقت معروف کرخی رحمه
 الله علیه مقدم طریقت بود و مقدم طوایف بود و مخصوص بانواع لطایف
 بود و سید محبان وقت بود و خلاصه عارفان عهد بود بل که اگر عارف
 نبودی معروف نگشتی کرامت و ریاضت او بسیار و در فتوت و تقوی
 آیتی بود و عظیم لطفی و قربی تمام داشته است و در مقام انس و شوق
 بغایت بوده است و مادر و بذرش ترسا بودند ویرا بر معلم فرستادند
 استاذش گفت بگوی ثالث و ثلاثه گفت فی بل هو الله الواحد هر چند
 ۱۰ که می گفت که بگوی خدای سه است او می گفت یکی هر چند استاذ
 بززش سوز نداشت یکبار سخت ززش معروف بگریخت و بیش نیافتندش
 مادر و بذرش گفتندی کاشکی بیامدی و هر دینی که او بخواستی ما
 موافقت او کردمانی وی برفت و بر دست علی بن موسی الرضا مسلمان
 شد بعد از چند گاه روزی بدر خانه بذرفت در خانه بکوفت گفتند
 ۱۰ کیست گفت معروف گفتند بر کدام دینی گفت بر دین محمد رسول الله
 مادر و بذرش در حال مسلمان شدند آنگاه بداد طائی افتاد و بسیار
 ریاضت کشید و بسی عبادت و مجاهد بجای آورد و جندان در صدق
 قدم زد که مشار الیه گشت محمد بن منصور الطوسی گوید بتزدیک معروف
 بودم در بغداد اثری بر روی او دیدم گفتم دی بتزدیک تو بودم این
 ۲۰ نشان نبود این چیست گفت چیزی که ترا جاره است مبرس و برس از
 چیزی که ترا بکار آید گفتم بحق معبود که بگوی گفت دوش نمازی کردم
 و خواستم که بگه روم و طوائفی کنم بسوی زمزم رفتم تا آب خورم بای
 من بلغزید و روی بدان در آمد این نشان آنست نقلست که بدجله
 ۲۴ رفته بود بطهارت و مصحف و مصللاً در مسجد بنهاد بیرزنی در آمد و بر

زناری بر میان بسته گفت مهتر شما مرا بشما رسول کرده است و مرا گفت یا شاذذل گاه آن نیامد که زنار گبری ببری گفت اکنون بریدم و کارد بر نهاد و زنار را بریزد و گفته است که گاه آن نیامد کی کلاه گبری از سر بنهی گفت اینک نهادم و گفت آشهْدُ ان لا اله الا الله و آشهْدُ ان محمداً رسول الله بس گفت شیخ گفته است که بگوی که این که بر شما بود و استاذ شما بود نصیحت کرد و نصیحت استاذ خود بدرفتن شرط هست اینک شاذذل زنار ظاهر بریزد اگر خواهید که مارا بقیامت به بینید بچوایمردی بر شما کی همه زنارها باطن را بریزد این بگفت قیامت از آن قوم بر آمد و حالاتی عجب ظاهر شد نقلست که آن روز که جنازه شیخ ۱۰ بر داشتند خلق بسیار زحمت می کردند جهودی بود هفتاد ساله چون بانگ و جَلَبَه شنود بیرون آمد تا جیست چون جنازه برسید آواز بر آورد که ای مردمان آنج من می بینم شما می بینید فریشتگان از آسمان فرو می آیند و خویشتن بر جنازه او می مالند در حال کلمه شهادت گفت و مسلمان شد ابو طلحه بن مالک گفت که سهل آن روز که در وجود آمد ۱۵ روزه دار بود و آن روز که برفت هم روزه دار بود و بحق رسید روزه ناگشوده نقلست که سهل روزی نشسته بود با یاران مردی آنجا بگذشت سهل گفت این مرد سرّی دارد تا بنگرستند مرد رفته بود چون سهل وفات کرد مریدی بر سر گور وی نشسته بود آن مرد بگذشت مرید گفت خواجه این بپر که درین خاکست گفته است که تو سرّی داری ۲۰ بحق آن خداوند که ترا این سرّ داده است که چیزی با نمائی آن مرد بگورستان سهل اشارت کرد که ای سهل بگوی سهل در گور با آواز بلند بگفت لا اله الا الله وحده لا شریک له گفت میگویند که هر که اهل لا اله الا الله بود او را تاریکی گور نبود راست است یا نه سهل از گور آواز ۲۴ داد و گفت راست است رحمة الله علیه

چیست گفت آنک گناه فراموش کنی مرد گنت توبه آنست که گناه
 فراموش نکنی سهل گنت جنین نیست که تو دانسته که ذکر جنا در ایام
 وفا جنا بود یکی گفت مرا وصیتی کن گنت رستگاری تو در چهار چیز
 است ناخورانی و بی خوابی و تنهائی و خاموشی گنت خوام کجا تو صحبت
 دارم گنت جون از ما یکی میرد با کی صحبت داری اکنون خود با او دار
 و گنت اگر تو از سیبای نرسی با من صحبت مدار گنتند میگویند شیر
 بزیارت تو می آید گنت آری سگ بر سگ آید گنتند درویش کی بر
 آساید گنت آنگاه که خود را جز آن وقت نه بیند که در وی بود گنتند
 از جمله خلابی با کدام قوم صحبت دارم گنت با عارفان از جهت آنک
 ایشان هیچیز را بسیار نشنند و هر فعلی کی روز آن بنزدیک ایشان تاویلی
 بود لاجرم ترا در کل احوال معذور دارند مناجات اوست که گنت الهی
 مرا یاذ کردی و من کس نه و اگر من ترا یاذ کنم چون من کس نه
 مرا این شادی بس نه و از من ناکس تر نه و سهل بن عبد الله واعظی
 حقیقی بود و خلقی بسبب او براه باز آمدند و آن روز که وفات او
 نزدیک رسید چهار صد مرد مرید داشت آن مردان مرد بر سر بالین
 او بودند گنتند بر جای تو که نشیند و بر منبر تو کی سخن گویند گبری
 بود که او را شاذدل گبر گفندی بپر چشم باز کرد و گنت بر جای من
 شاذدل نشیند خلقی گنتند مگر این بپرا عقل تفاوت کرده است کسی را
 که چهار صد مرد عالم دین دار شاگرد دارد او گبری را بر جای خود
 نصب کند او گنت شور در باقی کیند بروید و آن شاذدل را بنزد من
 آرید بیاوردند چون نظر شیخ بر شاذدل افتاد گنت چون روز سوم از
 وفات من گذرد بعد از نماز دیگر بر منبر من رو و بجای من بنشین و
 خلق را سخن گوی و وعظ کن شیخ این بگفت و در گذشت روز سوم
 بعد از نماز دیگر چندان مردم جمع شدند شاذدل بیامد و بر منبر شد و
 خلقی نظاره می کردند تا خود این جیست گبری و کلاه گبری بر سر و

و علم انس گیرد به بند و بند انس گیرد بخدای و برسیند از ابتداء احوال و نهایت آن گشت ورع اول زهد است و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت ترك شهوات و ترك شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است برسیند چه چیز سخت تر بود بر نفس گشت اخلاص زیرا که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گشت اخلاص اجابت است هرکرا اجابت نیست اخلاص نیست برسیند از اخلاص گشت اخلاص آنست که جنانک دین را از خدای گرفته بهیچ کس دیگر ندی جز بخداوند گشتند ما را وصف صادقان کن گشت شما اسرار صادقان بیارید تا من شمارا خبر دم از وصف صادقان ۱۰ گشتند مشاهده چیست گشت عبودیت گشتند عاصیانرا انس بود گشت نه و نه هرکه اندیشه معصیت کند گشتند بچه چیز بدان ثواب رسد گشت که نماز شب کند بدانک روز جنایت نکند گشتند مردی میگوید که من همچون درم حرکت نکنم تا وقت که مرا حرکت ندهند گشت این سخن نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی گشتند در شبانروزی یکبار طعام خوردن ۱۵ جگونی گشت خوردن صدیقان بود گشتند دو بار گشت خوردن مؤمنان بود گشتند سه بار گشت بگو تا آخری بکنند تا جون ستور می خوری برسیند از خوی نیکو گشت کمترین حالش بارکشی و مکافات بذی ناکردن و اورا آمرزش خواستن و برو بخشودن و گشت روی آوردن بندگان بخدای زهد است برسیند بچه چیز اثر لطف خود بیند آرد ۲۰ گشت چون در گرسنگی و بیماری و بلا صبر کند الا ما شاء الله برسیند از کسی که روزها بسیار هیچ نی خورد کجای شود آن آتش گرسنگی او گشت آن نار را نور بنشانند و گشت گرسنگی را سه منزل است یکی جوع طبع و این موضع غفل است و جوع موت است و این موضع فساد ۲۴ است و جوع شهوت است و این موضع اسراف است برسیند کی توبه

رضا دادن است بفعل خدای و گنت مراقبت آنست که از فوت دنیا
 نترسی و از فوت آخرت ترسی و گنت خوف نر است و رجا ماده و
 فرزند هر دو ایمانست و گنت در هر دل که کبر بود خوف و رجا در
 آن قرار نگیرد و گنت خوف دور بودن است از نواهی و رجا شتافتن
 است باداء اوامر و علم رجا درست نیاید الا خایفرا و گنت بلندترین
 مقام خوف آنست که بنده خایف بود تا در علم خدای تقدیر او بر چه
 رفته است مردی دعوی خوف می کرد گنت در سر تو بیرون از خوف
 قطیعت هیچ خوف هست گنت هست گنت تو خدایرا نشناخته و از فطیعت
 او نترسیده و گنت صبر انتظار فرج است از خدای تعالی و گنت مکاشفه
 آنست که گفته اند لو کشف الغطاء ما ازددت یقیناً و گنت فتوت
 متابعت سنت است و گنت زهد در سه چیز است یکی در ملبوس که آخر
 آن در مزملها خواهد رسید و زهد در برادران که آخر آن فراق خواهد
 بود و زهد در دنیا که آخر آن فنا خواهد شد و گنت ورع ترک دنیا
 است و دنیا نفس است هرک نفس خودرا گرفت دشمن خدای گرفته
 است و گنت سفر کردن از نفس بخدای صعب است و گنت نفس از
 سه صفت خالی نیست یا کافرست یا منافق یا مرئی و گنت نفس را شره
 بسیار است یکی از آن شرها آنست که بر فرعون آشکارا کرد و جز
 بفرعونی آشکارا نکند و آن دعوی خدائست و گنت انس بکسی گیر که
 بنزدیک اوست هرچه ترا می باید و گنت حق تعالی قرب نداز ابرار را
 بخیرات و قرب داذ بیقین و گنت روغن نگاه دارید تا عقلمان زیادت
 شود که هرگز خدایرا هیچ دلی ناقص عقل در نیافته است و گنت تجلی بر
 سه حال است تجلی ذات و آن مکاشفه است و تجلی صفات و آن موضع
 نور است و تجلی حکم ذات و آن آخرت است و ما فیها برسیند از
 ۲۴ انس گنت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد بعلم

بود و انابت بدل و توبه بنیت و استغفار از تقصیر و گفت صوفی آن
 بود که صافی شود از کدر و بر شود از فکر و در قرب خدای منقطع
 شود از بشر و یکسان شود در جشم او خاک و زر و گفت نصوف اندک
 خوردن است و با خدای آرام گرفتن و از خلق گریختن و گفت توکل
حال بیغبرانست هر که در توکل حال بیغبر دارد گو سنت او فرو مگذار
 و گفت اول مقامی در توکل آنست که بیش قدرت جان باشی که مرده
 بیش مرده‌شوی تا جانانک خواهد او را می گرداند و او را هیچ ارادت نبوذ
 و حرکت نباشد و گفت توکل درست نیاید الا بیدل روح و بذل روح
 نتوان کرد الا بتک تدبیر و گفت نشان توکل سه چیز است یکی آنک
 ۱۰ سؤال نکند و چون بیدید آید نپذیرد و چون نپذیرفت بگذارد و گفت
 اهل توکل را سه چیز دهند حقیقت یقین و مکاشفه غیبی و مشاهده قرب
 حق تعالی و گفت توکل آنست که خدایا مژم نداری یعنی آنج گفته است
 بتو رساند و گفت توکل آنست که اگر چیزی بود و اگر نبوذ در هر
 دو حال ساکن بود و گفت توکل دلرا بود کجا خدای زندگانی کند بی
 ۱۵ علاقته و گفت جمله احوال را روی است و قفائی مگر توکل را که همه
 روی است بی فنا معنی آنست که زهد و تقوی از اجتناب دنیا بود
 مجاهد در مخالفت نفس و هوا بود علم و معرفت در دیدن و دانش اشیا
 بود خوف و رجا از لطف و کبریا بود تنویض و تسلیم در رنج و عنا
 بود رضا بقضا بود و شکر بر نعم بود و صبر بر بلا بود و توکل بر خدا
 ۲۰ بود لاجرم توکل همه روی بی فنا بود اگر کسی گوید دوستی نیز همچین
 است که توکل بر خدای است گوئیم دوستی بر خدای نبوذ با خدای بود
 و گفت دوستی دست بگردن طاعت کردن بود و از مخالفت دور بوذن
 و گفت هر که خدایا دوست دارد عیش او دارد و گفت حیا بلندتر
 ۲۴ است از خوف که حیا خاصگیانرا بود و خوف علمارا و گفت عمودیت

نیست الا رسول خدای و هیچ زاد نیست الا تقوی و هیچ عمل نیست مگر صبر برین پنج چیز که گفتیم و گفت هیچ روز نگذرد که نه حق تعالی ندا کند که بندۀ من انصاف نمی دهی ترا یازی کنم و تو مرا فراموش می کنی ترا بخودی خویشم و تو بدرگاه کسی دیگر می روی و من بلاهارا از تو باز می دارم و تو بر گناه معتکف می باشی یا فرزند آدم فردا که بقیامت حاضر آئی چه عذر خواهی گفت و گفت خدای تعالی خلق را بیافرید گنت با من راز گوئیت اگر راز نگوئیت بمن نگریت و اگر این نکند حاجت خواهید و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و گنت هر که بر نفس خویش مالک شد عزیز شد و بر دیگران نیز مالک شد جنانک گفته اند ۱۰ پادشاه تن خود پادشاه هر تنی خصم تو با تو بر نیاید جو تو با خود بر آمدۀ و هر که نفس او بر او مالک شد ذلیل شد و اول جنایت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس خویش و گنت خدایا هیچ عبادت نکنند فاضلتر از مخالفت هوا و نفس و گنت هر که نفس خود را نشناسد برای خداوند خویش خداوند خویش را نشناسد بری نفس خویش و گنت هر که خدایا ۱۰ شناخت غرقه گشت در دریا اندوه و شادی و گنت غایت معرفت حیرت است و دهشت و گنت اول مقام معرفت آنست که بندۀ را یقین دهد در سرّ وی و جمله جوارح وی بدان یقین آرام گیرد یعنی خاطرهای بند از ضعف یقین بود و گنت اهل معرفت خدای اصحاب اعراف اند همه را بنشان او شناسند و گنت صادق آن بود که خدای تعالی فریخته ۲۰ بر وی گمارد که چون وقت نماز در آید بندۀ بر گمارد تا نماز کند و اگر خفته باشد بیدار کند و گنت از توبه قُرْآن نومیزدی بیش از آن بود که از توبه کُفَّار و اهل معاصی و گنت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد بدان بدل و اعتراف بدان بزبان و وفا بدان بنعل و گنت اول توبه ۲۴ اجابت است بس انابت است بس توبه است بس استغفار اجابت بنعل

و هرک خایف نبود امین نبود و هرک امین نبود او را بر خزاین بادشاه اطلاع نبود و گفت بوی صدق نیابد هرک مداهنت کند غیر خود را و مداهنت با خود ریا بود و گفت هرکی با مبتدع مداهنت کند حق تعالی سنت از او ببرزد و هرک در روی مبتدعی بخندد حق تعالی نور ایمان از او ببرزد و گفت هر حلال که از اهل معاصی خواهند که برگیرند آن بریشان حرام شود و گفت مثل سنت در دنیا جون بهشتست در عقبی هرکه در بهشت شد ایمن شد از خوف و بلا همچنین نیز هرک بر جاده سنت در عمل شد ایمن شد از بدعت و هوا و گفت هرک طعن کند در کسب در سنت طعن کرده است و هرکه در توکل طعن کند در ایمان طعن کرده است و درست نیاید کسب اهل توکل را مگر بر جاده سنت و هرک نه اهل توکل است درست نیست کسب او مگر بر نیت تعاون یعنی معاونت کند تا دل خلق از وی فارغ بود و گفت اگر توانی که بر صبر نشینی جان کن و از آن قوم مباش که صبر بر تو نشیند و گفت اصل جمله آفتها اندکی صبر است بر جیزها و غایت شکر عارف آنست که بداند که عاجز است از آنک شکر او تواند گزارد یا بجد شکر تواند رسید و گفت خدا برا در هر روزی و هر ساعتی و هر شب عطاها است و بزرگترین عطا آنست که ذکر خویش ترا الهام کند و گفت هیچ معصیت نیست بتر از فراموشی حق و گفت هرکه بخواباند جشم خویش از حرام کرده خدای یک جشم زخم هرگز در جمله عمر بدو راه نیابد و گفت حق تعالی هیچ مکانی نیافرید از دل مؤمن عزیزتر از بهر آنک هیچ عطائی نداد خلق را از معرفت عزیزتر و عزیزترین عطاها بعزیزترین مکانها بنهند و اگر در عالم مکانی بودی از دل مؤمن عزیزتر معرفت خود را آنجا ببازی و گفت عارف آنست که هرگز طعم وی نگردد هردم خوش بوی تر بود و گفت هیچ یاری ده نیست الا خدای و هیچ دلیل

نیست و گفت بذین مجنونها بچشم حفارت منگرنید که ایشانرا خلیفتان انبیا گنشنند کسی گفت علم شما جیست گفت این علم ما بتصرف نه آید ولیکن آن علمرا بتکلف رها نتوان کرد چون این حدیث بیاید خود آن همه از تو بستانند و گفت اصول ما شش چیز است تمسک بکتاب خدای و افتدا بسنّت رسول صلی الله علیه وعلی آله وسلم و حلال خوردن و باز داشتن دست از رنجاندن خلق و اگرچه ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل کردن بگزارد حقوق و گفت اصول مذهب ما سه چیز است افتدا برسول در اخلاق و اقوال و افعال و خوردن حلال و اخلاص در جمله اعمال و گفت اول چیزی که میتدی را لازم آید توبه است و آن ندامت است و شبهوات از دل بر کندن و از حرکات مذمومه بحرکات محموده نقل کردن و دست ندهد بند را توبه تا خاموشی لازم خود نگردانند و خاموشی لازم او نگردد تا خلوت نگیرد و خلوت لازم او نشود تا حلال نخورد و خوردن حلال دست ندهد تا حق خدای نگرارد و حق خدای گرددن حاصل نگردد مگر بمحفظ جوارح و ازین همه که بر شتردم هیچ میسر نشود تا یاری نخواهد از خدای برین جمله و گفت اول مقام عبودیت بر خاستن از اختیار است و بیزار شدن از حول و قوة خویش و گفت بزرگترین مقامات آنست که خوی بذ خویش بخوی نیک بدل کند و گفت آدمیانرا دو چیز هلاک گردانند طلب عز و خوف درویشی و گفت هرکه دل وی خاشعتر بود دیو گرد وی نگردد و گفت بخی چیز از گوهر نفس است درویشی که تلنگری نماید و گرسته کی سیری نماید و اندوهگی که شادی نماید و مردی که ویرا با کسی دشمنی باشد و دوستی نماید و مردی که بشب نماز کند و بروز روزه دارد و قوت نماید از خود و گفت میان خدای و بند هیچ حجاب غلیظتر از حجاب دعوی نیست و هیچ راه نیست ۲۴ بخدای نزدیکتر از افتقار بخدای و گفت هرک مدعی بود خایف نبود

از هرج دون خدای بود و گفت بهترین خاینان مخلصان اند و بهترین
 مخلصان آن قوم اند که اخلاص ایشان تا بمرگ برسانند و گفت جز مخلص
 واقف ریا نمود و گفت آن قوم که بدین مقام بدید آمدند ایشانرا ببلا حرکت
 دادند اگر بچینند جزا مانند و اگر بیارامند بیوستند و گفت هرکه خدایرا نه
 برستد باختیار خلقتش باید برستیدن باضطرار و گفت حرامست بر دلی کی
 بغیر خدای آرام تواند گرفت که هرگز بوی یقین بوی رسد و گفت حرامست
 بر دلی که درو چیزی بود که خدای بدان راضی نباشد که در آن دل
 نوری راه یابد و گفت هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نمود باطل
 بود و گفت فاضلترین اعمال آن بود که بنده باک گردد از خبث باکی
 ۱۰ خویش و گفت هرک نقل کند از ننسی بننسی که ذکر خالق خود ضایع
 کرد و گفت همت آنست که زیادت طلبد چون تمام شود و بمنصود
 برسند یا منتقطع گردد و گفت اگر بلا نبودی بحق راه نبودی و گفت هرکه
 جهل روز باخلاص بود در دنیا زاهد گردد و او را کرامت بدید آید
 و اگر بدید نیاید خلل از وی افتاده باشد اندر زهد گفتند چگونه بدید
 ۱۵ آید او را کرامت گفت بگیرد آنچه خواهد جنانک خواهد و گفت هر دل
 کبا علم سخت گردد از همه دلها سخت تر گردد و علامت آن دل کبا علم
 سخت گردد آن بود که دل وی بتدبیرها و حیلتها بسته شود و تدبیر
 خویش بخداوند تسلیم نتواند کرد و هرکرا حق تعالی بتدبیر او باز گذارد
 هم بدین جهان و هم بدان جهان او را بدوزخ اندازد و گفت علما سه قوم
 ۲۰ اند عالم است بعلم ظاهر علم خویش با اهل ظاهر می گوید و عالم است
 بعلم باطن که علم خویش را با اهل او می گوید و عالی است که علم او
 میان او و میان خدای است آنرا با هیچ کس نتواند گفت و گفت آفتاب
 بر نیامد و فرو نشد بر هیچ کس نیکوتر از آنک خدای را بر گریند بر تن
 ۲۴ و مال و دنیا و جان و آخرت و گفت هیچ معصیت عظیم تر از جهل

بطلب آرزوهای خود سر بر آرد و گفت خلوت درست نیاید مگر بجلال خوردن و حلال درست نیاید مگر بحق خدای دامن و گفت در شبانروزی هرک یکبار خورد این خورد صدیقان است و گفت درست نمود عبادت هیچ کس را و خالص نبود عملی که می کند تا مرد گرسنه نبود و گفت باید که از چهار چیز نگریزد تا در عبادت درست آید گرسنگی و درلوشی و دیگر خواری و دیگر قناعت و گفت هرک گرسنگی کشد شیطان گرد او نگرزد بفرمان خدای چون سیر بخوردید طلب گرسنگی کنید از آنک شمارا مبتلا گردانید است بسیر خوردن و اگر چنین نکنید از حدّ در گذرید و طاعنی شوید و گفت سر همه آنها سیر خوردن است و گفت هرک حرام خورد هفت اندام وی در معصیت افتد اگر خواهد و گرنه ناچار معصیت کند و هرک حلال خورد هفت اندام وی در طاعت بود و توفیق خیر بدو بیوسته بود و گفت حلال صافی آن بود که اندر وی خذایرا فراموش نکند نقلست که شاگردی را گرسنگی بغایت رسید و چند روز بر آمد گفت یا استاذ ما التوب قال ذِکْرُ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ و گفت خلق بر سه قسم اند گروهی اند با خود بچنگ برای خدای تعالی و گروهی اند با خلق بچنگ برای خدای و گروهی اند با حق بچنگ برای خود که جرا قضاء تو برضاء ما نیست جرا مشیت تو بمشاورت ما نیست و گفت هرکه خواهد کی تقوی وی درست آید گو از همه گناهان دست بردار و گفت هر عمل که کنید که نه بافتد مقتدا کنید جمله عذاب نفس خود دانید و گفت ۲۰ بند را تعبّد درست نیاید تا آنگاه که در عدم بر خویشتن اثر دوستی نبیند و در فنا اثر وجود و گفت بیرون رفتند علما و عبّاد و زهّاد از دنیا و دهاء ایشان هنوز در غلاف بود و گشاده نشد مگر دهاء صدیقان و شهیدان و گفت ایمان مرد کامل نشود تا وقتی که عمل او بوسع نبوذ و ۲۴ ورع او باخلاص نبوذ و اخلاص او بمشاهد و اخلاص تبرّا کردن بود

قیامت را دیدم که در میان موقف ایستاده بودم ناگاه مرغی سپید دیدم که از میان موقف از هر جانبی یکی ی گرفت و در بهشت می برد گفتم آیا این چه مرغیست که حق تعالی بر بندگان خود منت نهاده است ناگاه کاغذی از هوا بدید آمد باز کردم بر آنجا نوشته بود که این مرغیست که اورا ورع گویند هرک در دنیا با ورع بود حال وی در قیامت چنین بود و گفت بخواب دیدم که مرا در بهشت بردند سپید تن را دیدم گفتم السلام علیکم بس برسیدم که خوفناکترین چیزی که خوف شما از آن بیشتر شد چه بود گفتند خوف خاتم و گفت حق تعالی خواست که روح در آدم دهد روح را بنام محمد درو دمید و گفت کنیت او ابو محمد کرد و در جمله بهشت یک برگ نیست که نام محمد بر وی نوشته نیست و درختی نیست در جمله بهشت الا بنام او کشته اند و ابتداء جمله اشیا بنام او کرده اند و ختم جمله انبیا بذو خواهد بود لاجرم نام او خاتم النبیین آمد و گفت ابلیس را بخواب دیدم گفتم بر تو چه سخنتر گفت اشارت دلهاء بندگان بخداوند جهان و گفت ابلیس را دیدم در میان قوی گنت ^{۱۵} بهشتش بند کردم چون آن قوم برفتند گفتم رها نکنم بیا در توحید سخنی بگوی گفت ابلیس در میان آمد و فصلی بگفت در توحید که اگر عارفان وقت حاضر بوذندی همه انگشت بدنشان گرفتندی و گفت من کسی را دیدم در شبی که عظیم گرسنه بود لقمه بیش او آوردند مگر شبهت آلود بود ترک کرد و نخورد و آن شب از گرسنگی طاعت نتوانست کرد و سه ^{۲۰} سال بود تا بشب در طاعت بود آن شب مزد آن گرسنگی و دست از طعام شبهت کشیدن را با آن سه ساله عبادت برابر کردند این زیادت آمد و گفت شکم من بر خمر شود دوستر دارم که بر از طعام حلال گفتند چرا گفت از آنک چون شکم من بر خمر شود عقل بیار آمد و آتش شهوت میرزد و خلق از دست و زبان من امین شوند اما چون از ^{۲۵} طعام حلال بر شود فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و نفس

از دو صفت یکی بحاصل نکند یا خلق از چشم وی بیفتند که جز خالق نه
 بیند و یا نفس وی از چشم وی بیفتد و بهر صفت که خلق او را بیند
 باک ندارد یعنی همه حق بیند نقلست که در بیش مریدی حکایت می کرد
 که در بصره نان بزی است که درجه ولایت دارد مرید بر خاست و
 بیصره رفت آن نان زرا دید خریطه در محاسن خود کرده جنانک
 عادت نانویان باشد چون چشم مرید بر وی افتاد بر خاطر او
 بگذشت که اگر او را درجه ولایت بودی از آتش احتراز نکردی بس
 سلام گفت و سؤالی کرد نانوا گفت چون بابتدا بچشم حقارت در من
 نگرستی ترا سخن من فایده نبوذ نقلست که شیخ گفت وقتی در بادیه می
 ۱۰ رفتم مجرّد بیرزنی دیدم که می آمد عصابه بر سر بسته و عصائی در دست
 گرفته گفتم مگر از قافله باز مانده است دست بچیب بردم و چیزی بوی
 دادم که ساختگی کن تا از مقصود باز نمائی بیرزن انگشت نعجب در
 دندان گرفت و دست در هوا کرد و مشت ز بر گرفت و گفت تو از جیب
 می گیری من از غیب می گیرم این بگفت و نابدید شد من در حیرت
 ۱۵ آن می رفتم تا بعرفات رسیدم چون بطواف گاه شدم کعبه را دیدم گرد
 یکی طواف می کرد آنجا رفتم آن بیرزن را دیدم گفتم یا سهل هر که قدم
 بر گیرد تا جمال کعبه را بیند لا بدّ او را طواف باید کرد اما هر کی قدم
از خودی خود بر گیرد تا جمال حق بیند کعبه گرد او طواف باید کرد
 و گفت مردی از ابدال بر من رسید و با او صحبت کردم و از من مسایل
 ۲۰ می پرسید از حقیقت و من جواب می گفتم تا وقتی که نماز بامداد بگزاردی
 و بزیر آب فرو شندی و بزیر آب نشستی تا وقت زوال چون اخی ارحیم
 بانگ نماز کردی او از زیر آب بیرون آمدی يك سر موی بر روی تر
 نشد بودی و نماز بیشین گزاردی بس بزیر آب در شندی و از آن آب
 جز بوقت نماز بیرون نیامدی مدتی با من بودم بذین صفت که البته هیچ
 ۲۵ نخورد و با هیچ کس نشست تا وقتی که برفت و گفتم شبی در خواب

که يك روز در مسجد نشسته بود کبوتری بیفتاد از کرما و رخ سهل
گفت شاه کرمانی ببرد چون نگاه کردند همچنان بود نقلست کی یکی
از بزرگان گفت که روز آذینه بیش از نماز نزدیک سهل شدم ماری دیدم
در آن خانه من ترسیدم گفت در آی گفتم می ترسم گفت کسی بحقیقت
ایمان نرسد تا از چیزی دیگر جز خدای بترسد مرا گفت در نماز آذینه
جگونی گفتم میان ما و مسجد يك شبانروز است دست من بگرفت بس
من نگاه کردم و خودرا در مسجد آذینه دیدم نماز کردم و بیرون آمدم
من در آن مردمان می نگرستم گفت اهل لا اله الا الله بسیارند و مخلصان
اندکی نقلست که شیران و سیاع بسیار بنزدیک او آمدندی و مرا ایشانرا
غذا دادی و مراعات کردی و امروز در تستر خانه سهل را بیت السباع
گویند و از بس که قیام کرده و در ریاضت درد کشیده بر جای خود
نماند و حرقت بول آورد جنانک در ساعتی چند بار حاجت آمدی و
بیوسته جای با خود داشتی از بهر آنک نتوانستی نگاه داشت اما چون
وقت نماز در آمدی انقطاع پذیرفتی و طهارت کردی و نماز کردی و آنگاه
۱۵ باز بر جای خود بماندی و چون بر منبر بر آمدی همه حرقتش برفت و
منقطع شدی و همه درد بای زایل شدی و چون فرود آمدی باز عايش
بدید می آمدی اما يك ذره از شریعت بر وی فوت نشدی نقلست که
مریدی را گفت جهد کن تا همه روز گوئی الله الله آن مرد می گفت تا بر
آن خوی کرد گفت اکنون شبها بر آن بیوند کن جنان کرد تا جنان شد
۲۰ که اگر خودرا بجای خواب دیدی همان الله می گنتی در خواب تا او را
گفتند ازین باز گرد و بیاذ داشت مشغول شو تا جنان شد که همه
روزگارش مستغرق آن شد وقتی در خانه بود جوی از بالا بیفتاد و بر
سراو آمد و بشکست و قطرات خون از سرش بر زمین آمد و همه نقش
الله الله بدید آمد نقلست که مریدی را کاری فرمود گفت نتوانم از بیم
۲۵ زبان مردمان سهل روی باصحاب کرد و گفت بحقیقت این کار نرسد تا

نقلست که روزی سهل در نستر بای گرد کرد و بشت بدیوار باز نهاد و گفت سلونی عمّا بدا لکم گفتند بیش ازین ازینها نکردی گفت تا استاد زنک بود شاگرد را بادب باید بود تاریخ نوشتند همان وقت ذو النون در گذشته بود نقلست که عمرو لیث بیمار شد جنانک همه اطبا از معالجت او عاجز شدند گفتند این کار کسی است که دعا کند گفتند سهل مستجاب الدعوه است اورا طلب کردند و بحکم فرمان اولوا الامر اجابت کرد چون در بیش او بنشست گفت دعا در حق کسی مستجاب شود که توبه کند و ترا در زندان مظلومان باشند همه رها کرد و توبه کرد سهل گفت خذاوندا جنانک ذلّ معصیت او باو نمودی عزّ طاعت من بدو نمای ۱۰ جنانک باطنش را لباس انابت بوشانیدی ظاهرش را لباس عافیت بوشان چون این مناجات کرد عمرو لیث بنشست و صحت یافت مال بسیار برو عرضه کرد هیچ قبول نکرد و از آنجا بیرون آمد مریدی گفت اگر چیزی قبول کردی تا در وجه اولم که کرده بودیم بگراردی بی به نبودی مرید را گفت ترا زری باید بنگر آن مرید بنگرید همه دشت و صحرا دید جمله ۱۰ زر گشته و لعل شنک گفت کسی را که با خدای جینن حالی بود از مخلوق جرا چیزی بگیرد نقلست که چون سهل سمعی شنیدی اورا وجدی بدید آمدی بیست و پنج روز در آن وجد ماندی و طعام نخوردی و اگر زمستان بودی عرق می کردی که بیراهنش تر شدی چون در آن حالت علما ازو سوال کردند گفتی از من مبرسیت که شمارا از من و از کلام من درین ۲۰ وقت هیچ منفعت نباشد نقلست که بر آب برفتی که قدمش تر نشدی یکی گفت قوی گویند تو بر سر آب می روی گفت مؤذن این مسجد را بپرس که او مردی راست گوی است گفت برسیدم مؤذن گفت من آن ندیدم لکن درین روزها در حوضی در آمد تا غسل سازد در حوض افتاد که اگر من نبودی در آنجا بمردی شیخ بو علی دقاق چون این بشنید گفت ۲۰ اورا کرامات بسیارست لیکن خواست تا کرامات خود را بوشاند نقلست

در چشم عامه بند گردانید و احوالش را بمخالفت منسوب کردند و تکبیر کردندش بتزدیک عوام و بزرگان و او سر آن نداشت که با ایشان مناظره کند تفرقه می دادندش سوز دین دامنش بگرفت و هرج داشت از ضیاع و عقار و اسباب و فرش و اوانی و زر و سیم بر کاغذ نوشت و خلق را گرد کرد و آن کاغذها بر سر ایشان افشانند هر کس کاغذ باره بر داشتند هرج در آن کاغذ نوشته بود بایشان می داد شکر آنرا که دنیا از او قبول کردند چون همه بداد سفر حجاز پیش گرفت و با نفس گفت ای نفس مفلس گشتم بیش از من هیچ آرزو نخواه که نیابی نفس با او شرط کرد کی نخواهم چون بکوفه رسید نفس گفت تا اینجا از تو چیزی نخواستم اکنون باره نان و ماهی آرزو کردم نفس گفت این مقدار مرا ده تا بخورم و ترا بیش تا بگه نرنجام بکوفه در آمد خراسی دید که اشترا بسته بودند گفت این اشترا روزی چند کرا دهید گفتند دو درم شیخ گفت اشترا بکشائید و مرا در بندید و تا نماز شام یکی درم دهید اشترا بکشاند و شیخ را در خراس بستند شبانگاه یک درم بدادند نان و ماهی خرید و در ۱۰ بیش نهاد و گفت ای نفس هرگاه که ازین آرزویی خواهی با خود قرار ده که بامداد تا شبانگاه کار ستوران کنی تا بآرزوی بس بکعبه رفت و آنجا بسیار مشایخ را در یافت آنگاه بتستر آمد و ذوالنون را آنجا در یافته بود هرگز بشت بدیوار باز نهاد و بای گرد نکرد و هیچ سوال را جواب نداد و بر منبر نیامد و چهار ماه انگشتان بای را بسته داشت ۲۰ درویشی از وی برسید که انگشت ترا چه رسیده است گفت هیچ نرسیده است آنگاه آن درویش بمصر رفت بتزدیک ذوالنون او را دید انگشت بای بسته گفت چه افتاده است گفت درد خاسته است گفت از کی باز گفت از چهار ماه باز گفت حساب کردم دانستم کی سهل موافقت شیخ ذوالنون کرده است یعنی موافقت شرط است واقعه باز گفتم ذوالنون گفت کسی است که او را از درد ما آگاهی است و موافقت ما می کند

خدا را بر تو باد که معصیت نکند، بس من در خلوت شدم آنگاه مرا بدبیرستان فرستادند گفتم من می ترسم که همت من براکند شود با معلم شرط کنید که ساعتی بنزدیک وی باشم و چیزی بیاموزم و بکار خود باز گردم بدین شرط بدبیرستان شدم و قران بیاموختم هفت ساله بودم که روزه داشتم بیوسته قوت من نان جوین بودی بدوازده سالگی مرا مسئله افتاد که کس حل نمی توانست کرد در خواستم تا مرا ببصره فرستادند تا آن مسئله را ببرم بیامدم و از علماء بصره پرسیدم هیچ کس مرا جواب نداد بعد آن آمدن بنزدیک مردی که او را حبیب بن حمزه گفتمدی ویرا پرسیدم جواب داد بنزدیک وی بیکندی بودم و مرا از وی بسی فواید بود بس بتستر آمدم و قوت خود بآن آوردم که مرا بیک درم جو خریدندی و آس کردندی و نان بختندی هر شبی بوقت سحر بیک وقیه روزه گشادی بی نان خورش و بی نمک این درم مرا یک سال بسند بودی بس عزم کردم که هر سه شبانروزی یکبار روزه گشام بس بیخ روز رسانیدم بس بهفت روز بردم بس به بیست روز رسانیدم نقلست که گفتم بهفتاد روز رسانیده بودم و گفتم گاه بودی که در جهل شبانروز مغزی باذام خوردی و گفتم چندین سال بیاموزم در سیری و گرسنگی در ابتدا ضعف من از گرسنگی بود و قوت من از سیری چون روزگار بر آمد قوت من از گرسنگی بود و ضعف من از سیری آنگاه گفتم خداوند سهل را دیده از هر دو بر دوز تا سیری در گرسنگی و گرسنگی در سیری از تو

۲۰ بیند و بیشتر روزه در شعبان داشته است که بیشتر اخبار در شعبان است و چون رمضان در آمدی یکبار چیزی خوردی و شب و روز در قیام بودی روزی گفتم توبه فریضه است بر بند بهر نفسی خواه خاص خواه عام خواه مطیع باشی خواه عاصی مردی بود در تستر که نسبت بزهد و علم کردی بر وی خروج کرد بدین سخن که وی میگوید که از معصیت عاصی را توبه باید کرد و مطیع را از طاعت توبه باید کرد و روزگار او

علیه از مشتیمان اهل تصوف بود و از کبار ابن طایفه بود و درین شیوه
 مجتهد بود و در وقت خود سلطان طریقت بود و برهان حقیقت بود و
 براهین او بسیار است و در جوع و سهر شانی عالی داشت و از علماء
 مشایخ بود و امام عهد و معتبر جمله بود و در ریاضات و کرامات بی
 نظیر بود و در معاملات و اشارات بی بدل بود و در حقایق و دقائق
 بی همتا بود و علماء ظاهر جنان گویند که میان شریعت و حقیقت او
 جمع کرده است و این عجب خود هر دو یکی است که حقیقت روغن
 شریعت است و شریعت مغز آن پیر او ذوالنون مصری بود در آن
 سال که بحج رفته بود او را در یافت و هیچ شیخی را از طفلی باز این واقعه
 ۱۰ ظاهر نبوده است جنانک او را بیش از طفلی باز جنانک ازو نقل کنند
 که گفته است که یاز دارم که حق تعالی می گفت أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ و من
 گفتم بلی و جواب دادم و در شکم مادر خویشتن را یاز دارم و گفت سه
 ساله بودم که مرا قیام شب بودی و اندر نماز خالم محمد بن سوارهی
 گریستی که او را قیام است گفتمی یا سهل بخسب که دلم مشغول هی داری
 ۱۵ و من بنهان و آشکارا نظاره او می کردم تا جنان شدم که خال را گفتم مرا
 حالتی می باشد صعب جنانک می بینم که سر من بسجود است بیش عرش
 گفتم یا کوزک نهان دار این حالت و با کس مگوی بس گفت بدل یاز
 کن آنگاه که در جامه خواب ازین بهلو بدان بهلو بگردی و زبانت بچنبد
 بگوی الله معی الله ناظری الله شاهدهی گفتم این را می گفتم او را خبر
 ۲۰ دادم گفتم هر شب هفت بار بگوی گفتم بس او را خبر دادم گفتم
 بانزده بار بگوی گفتم بس ازین حلاوتی در دلم بدید می آمد چون يك
 سال بر آمد خالم گفتم نگاه دار آنچه ترا آموختم و دایم بر آن باش تا در
 گور شوی که در دنیا و آخرت ترا ثمره آن خواهد بود بس گفتم سالها
 بگذشت همان می گفتم تا حلاوت آن در سر من بدید آمد بس خالم گفتم
 ۲۵ یا سهل هرکرا خدای با او بود و ویرا می بیند چگونه معصیت کند

جهادی در سرّ با شیطان تا وقتی که شکسته شود و جهادی است در
 علانیه در اداء فرایض تا وقتی که گزارده شود جنانک فرموده اند نماز
 فرض بجماعت آشکارا و زکوة آشکارا و جهادی است با اعداء دین در
 غزو اسلام تا کشته شود یا بکشد و گنت مردم را از همه احتمال باید
 کرد مگر از نفس خویش و گنت اوّل زهد اعتماد است بر خدای و میانۀ
 آن صبر است و آخر آن اخلاص است و گنت هر چیزی را زینتی است
 زینت عبادت خوفاست و علامت خوف کوتاهی امل است و این آیت
 بر خواند أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا و گنت اگر خواهی که دوست خدا
 باشی راضی باش بهرج خدای کند و اگر خواهی که ترا در آسمانها بشناسند
 ۱۰ بر تو باز بصدق وعده و گنت شتاب زدگی از شیطانست مگر در پنج
 چیز طعام بیش مهمان نهادن و تجهیز مردگان و نکاح دختران بالغه و
 گردن وام و توبه گناهان نقلست که حاتم را چیزی فرستادندی قبول
 نکردی گفتمند چرا نمی گیری گنت اندر پذیرفتن ذلّ خویش دیدم و
 اندر ناگرفتن عزّ خویش دیدم یکبار قبول کرد گفتمند چه حکمت است
 ۱۵ گنت عزّ او بر عزّ خویش اختیار کردم و ذلّ خویش بر ذلّ او بر
 گزیدم نقلست که چون حاتم بیغداد آمد خلیفه را خبر دادند که زاهد
 خراسان آمده است او را طلب کرد چون حاتم از در آمد خلیفه را
 گنت با زاهد خلیفه گنت من زاهد نیم که همه دنیا زیر فرمان من است
 زاهد توئی حاتم گنت نی که توئی زاهد که خدای تعالی می فرماید قُلْ مَتَاعُ
 ۲۰ الدُّنْيَا قَلِيلٌ و تو باندکی قناعت کرده زاهد تو باشی نه من که بدنیا و
 عقبی سرفرونی آورم چگونه زاهد باشم

ذکر سهیل بن عبد الله التستری قدس الله روحه العزيز

آن سیّاح بیداء طریقت آن غوّاص دریا حقیقت آن شرف اکابر آن
 ۲۴ مشرف خاطر آن مهدی راه و رهبری سهیل بن عبد الله التستری رحمة الله

که ابلیس با آن همه طاعت دید آنچه دیگر بدیند بارسایان و عالمان
غره مشو که هیچ کس بزرگتر از مصطفی نبوذ صلی الله علیه و علی آله و
سلم ثعلبه در خدمت وی بود و خویشان وی ویرا می دیدند و خدمت
می کردند و هیچ سود نداشت و گفت هر که درین مذهب آید سه مرگش
۵ بباید جشید موت الأبیض و آن گرسنگی است و موت الأسود و آن احتمال
است و موت الاحمر و آن مرقع داشتن است و گفت هر ک بمقدار یک
سبع از قران حکایات بارسایان در شبانروزی بر خود عرضه نکند دین
خویش بسلامت نتواند نگاه داشت و گفت دل بخی نوعست دلیست مرده
و دلیست بیمار و دلیست غافل و دلیست منتبه و دلیست صحیح دل مرده
۱۰ دل کافران است دل بیمار دل گناه گارانت دل غافل دل برخوردارست
دل منتبه دل جهود بذکارت قالوا قلوبنا غلف و دل صحیح دل هشیار
که در کار است و با طاعت بسیار است و با خوف از ملک ذو الجلال
است و گنت در سه وقت تعهد نفس کن چون عمل کنی یاز دار که
خدای ناظر است بتو و چون سخن گوئی یاز دار که خدای می شنود آنچه
۱۵ می گوئی و چون خاموش باشی یاز دار که خدای می داند که چگونه خاموشی
و گنت شهوت سه قسم است شهوتی است در خوردن و شهوتی است در
گفتن و شهوتی است در نگرستن در خوردن اعتماد بر خدای نگاه دار
و در گنتن راستی نگاه دار و در نگرستن عبرت نگاه دار و گنت در
چهار موضع نفس خودرا باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بی
۲۰ طمع و در دادن بی منت و در نگاه داشتن بی بخل و گنت منافق آنست
که آنچه در دنیا بگیرد بحرص گیرد و اگر منع کند بشک منع کند و اگر
نفقه کند در معصیت نفقه کند و مؤمن آنچه گیرد بکم رغبتی و خوف گیرد
و اگر نگاه دارد بسخنی نگاه دارد یعنی سخت بود برو نگاه داشتن و اگر
۲۵ نفقه کند در طاعت بود خالصاً لوجه الله تعالی و گنت جهاد سه است

بمسجد در آیم و مسجد حرام را مشاهده کنم و مقام ابرهیم را در میان دو
 ابرو خود بنهم و بهشت را بر راست خود و دوزخ بر چپ خود و صراط
 زیر قدم خود دارم و ملك الموت را بس پشت خود انگارم و دل را بخدای
 سپارم آنگاه تکبیر بگویم با تعظیم و قیام بجزمت و قرائتی با هیبت و
 سجودی با تضرع و رکوعی با تواضع و جلوسی بجم و سلامی بشکر بگویم
 نماز من این چنین بود نقلست که یک روز جمعی از اهل علم بگذشت
 و گشت اگر سه چیز در شامست و اگر نه دوزخ شمارا واجب است گنند
 آن سه چیز چیست گفت حسرت دینه که از شما گذشت و توانید در
 آن طاعت زیادت کردن و نه گناهانرا عذر خواستن و اگر امروز بعذر
 ۱۰ دینه مشغول شوی حق امروز کئی گزاری دیگر امروز را غنیمت شمردن و
 در صلاح کار خویش کوشیدن بطاعت و خشنود کردن خصمان سوم
 ترس و بیم آنک فردا بتوجه خواهد رسید نجات بود یا هلاک و گنت
 خدای تعالی سه چیز در سه چیز نهاده است فراغت عبادت بس از امن
 مؤنت نهاده است و اخلاص در کار در نو میدی از خلق نهاده است
 ۱۵ و نجات از عذاب با آوردن طاعت نهاده است تا مطیع اوئی امید نجات
 است و گنت حذر کن از مرگ بسه حال که ترا بگیرد کبر و حرص و
 خرامیدن اما متکبررا خدای ازین جهان بیرون نبرد تا نجشاند خوارئی
 از کترین کس از اهل وی و اما حریص را بیرون نبرد ازین جهان مگر
 گرسنه و نشنه گلوشر را بگیرد و گذر ندهد تا چیزی بخورد اما خرامنده را
 ۲۰ بیرون نبرد تا او را نغلطانند در بول و حدث و گنت اگر وزن کنی کبر
 زاهدان روزگار مارا و علما و قراء ایشانرا بسی زیادت آید از کبر امرا
 و ملوک و گنت بخانه و باغ آراسته غره مشوک هج جای بهتر از بهشت
 نیست آدم دید آنج دید دیگر بیساری کرامت و عبادت غره مشوک که
 بلعم با جندان کرامت و با نام بزرگ خدای که او را داده بود دید آنج
 ۲۵ دید خدای تعالی گنت فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَنْبِ دیگر بیساری عمل غره مشوک

علینا ان نعبه كما امرنا وعليه ان يرزقنا كما وعدنا نقلت که حامد لناف
گفت که حاتم گنت که هر روزی بامداد ابلیس وسوسه کند که امروز چه
خوری گویم مرگ گویند چه بوشی گویم کفن گویند کجا باشی گویم بگور گویند
ناخوش مردی مرا ماند و رفت نقلت که زن وی جنان بود که گنت
۵ که من بغزوی روم زن را گنت ترا جندی نفقه مانم گنت جندانک
زندگانی بخواهی ماند گنت زندگانی بدست من نیست گنت روزی هم
بدست تو نیست چون حاتم رفت بیرزنی مرزن حاتمرا گنت حاتم روزی
تو چه مانده است گنت حاتم روزی خواره بود روزی ده اینجاست نه رفته
است نقلت که حاتم گنت چون بغزا بودم ترکی مرا بگرفت و بینگند تا
۱۰ بکشند دلم هیچ مشغول نشد و ترسید منتظری بودم تا چه خواهد کرد کرد
بی جست ناگاه تیری بر وی آمد و از من بیفتاد گنتم تو مرا کشتی یا
من ترا نقلت که کسی بسفیری خواست رفت حاتمرا گنت مرا وصیتی کن
گنت اگر بار خواهی ترا خدای بس و اگر همراه خواهی کرام الکاثرین بس
و اگر عبرت خواهی ترا دنیا بس و اگر مونس خواهی قران بس و اگر کار
۱۵ خواهی عبادت خدای ترا بس و اگر وعظ خواهی ترا مرگ بس و اگر این
که یاد کردم ترا بسند بیست دوزخ ترا بس نقلت که حاتم روزی حامد
لناف را گنت چگونه گنت سلامت و عافیت او گنت سلامت بعد از
گذشتن صراط است و عافیت آنست که در بهشت باشی گنتند ترا چه
آرزو کند گنت عافیت گنتند هم روز در عافیت نه گنت عافیت من
۲۰ آن روز است که آن روز عاصی نباشم نقلت که حاتمرا گنتند فلان مال
بسیار جمع کرده است گنت زندگانی بان جمع کرده است گنتند نه گنت
مرده را مال بچه کار آید یکی حاتمرا گنت حاجتی هست گنت هست گنت
بخواه گنت حاجتم آنست که نه تو مرا بینی و نه من ترا و یکی از مشایخ
حاتمرا برسید که نماز چگونه کنی گنت چون وقت در آید وضو ظاهر کن
۲۵ و وضو باطن کنم گنت ظاهر را باب باک کنم و باطن را بتوبه و آنگاه

گفت کاشکی تو از مسلمانان بودتی گفت حجّت ی گوئی گفت خدای تعالی روز قیامت از بند حجّت خواهد گفت این همه سخن است گفت خدای تعالی سخن فرستاده است و مادر بر بذر تو بسخن حلال شده است گفت روزی شما از آسمان آید گفت روزی همه از آسمان آید وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ گفت مگر از روزن خانه شما فروی آید گفت در شکم مادر بودم آن روز نه روزی ی آمد گفت به ستان بخسب تا روزی بدهان تو آید حاتم گفت دو سال در گهواره استان خننه بودم و روزی بدهان من در ی آمد گفت هیچ کس را دیدی که ی درود ناکشته گفت موی سرت که ی دروی ناکشته است گفت در هوا رو تا روزی بتورسد ۱۰ گفت چون مرغ شوم برسند گفت بزمین فرورو تا برسند گفت اگر مور شوم برسند گفت بزیر آب شو و روزی بطلب گفت مای را روزی در زیر آب ی دهد اگر بن نیز رسد عجب نبوذ آن مرد خاموش گشت و توبه کرد گفت مرا بندی ده گفت طمع از خلق بیُر تا ایشان بخیلی از تو ببرند و نهانی میان خویش با خدای نیکوکن تا خدای آشکارای ترا نیکو گرداند و هر کجا باشی خالق را خدمت کن تا خلق ترا خدمت کنند و هم اورا مردی گفت از کجا ی خوری گفت وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ نقلست کی حاتم برسید مر احمد حنبل را که روزی را ی جوئی گفت جویم گفت بیش از وقت ی جوئی با بس از وقت با در وقت ی جوئی احمد اندیشید که اگر گویم بیش از وقت گوید چرا روزگار خود ضایع ۲۰ ی کنی و اگر گویم بس از وقت گوید چه جوئی چیزی که از تو در گذشت و اگر گویم در وقت گوید چرا مشغول شوی بچیزی که حاضر خواهد بود فرو ماند درین مسئله بزرگی گفت جواب جنین ی بایست نبشت که جستن بر ما نه فریضه است و نه واجب و نه سنت چه جویم چیزی را که ازین هر سه نیست و طلب کردن چیزی که وی خود ترا ی ۲۰ جوید بقول رسول علیه السلام او خود بر تو آید و جواب حاتم اینست

در میان بازار بر زر شده درست گنت هلا بر گیر حق خویش را و زیادت بر مگیر که دست خشک شود مرد زر بر جیدن گرفت تا حق خویش بر گرفت نیز صبر نتوانست کرد دست دراز کرد تا دیگر بر دارد دستش در ساعت خشک شد نقلست که یکی حاتم را بدعوت خواند گنت مرا عادت نیست به مهمان رفتن مرد الحاح کرد گنت اگر لا بد است اجابت کردم سه کار ترا باید کرد گنت بکنم گنت آنجا نشینم که من خواهم و آن کنی که من خواهم و آن خورم که من خواهم گنت نیک آید بس برفت و در آمد و بصف نعال بنشست گفتند این نه جای نست گنت شرط کرده ام که آنجا نشینم که من خواهم چون سفره بنهاند حاتم ۱۰ قرصی جوین از آستین بیرون کرد و خوردن گرفت گنت یا شیخ از طعام ما چیزی بخور گنت شرط کرده ام که آن خورم که من خواهم چون فارغ شدند گنت آن سه بایه را در آتش بنه تا سرخ شود مرد جنان کرد گنت اکنون بدین راه گذر بنه مرد جنان کرد بر خاست و بای بر سه بایه نهاد و گنت قرصی خوردم و بگذشت و گنت اگر شما می دانید که صراط ۱۵ حق است و دوزخ حق است و از هرجه کرده باشید بر آن صراط برسند انگارید که این سه بایه آن صراط است بای بر آنجا نهید و هرجه امروز درین دعوت بخوردیت حساب من دهید گفتند یا حاتم ما را طاقت ان نباشد حاتم گنت بس فردا چون طاقت خواهید داشتن که از هرجه کرده باشید در دنیا و خورده از همه باز برسند قال الله تعالی وَاتَّقُوا يَوْمَئِذٍ عَنِ الْعَيْبِ آن دعوت بر همه ماتم شد نقلست که يك روز کسی بر او آمد گنت مال بسیار دارم و میخواهم که ازین مال ترا و یاران ترا بدهم می گیری گنت از آن می ترسم که تو میری مرا باید گنت که روزی دهند آسمان روزی دهند زمین بمرد مردی حاتم را گنت از کجا می خوری گنت از خرمن گاه خدای که آن نه زیادت و نه نقصان بدیرد آن مرد گنت ۲۵ مال مردمان بنسوس میخوری حاتم گنت از مال تو هیچ می خورم گنت فی

شما می کشم باری هیچ کس جنانک می باید نژده ایت یکی گنت فلان کس
 چندین غزا کردست گنت مردی غازی بوذ مرا شایسته می باید گنتند
 فلان کسی بسی مال بذل کرده است گنت مردی سخنی بوذ مرا شایسته
 می باید گنتند فلان کس بسی حج کرده است گنت مردی حاجی بوذ مرا
 شایسته می باید گنتند ما نمی دانیم تو بیان کن که شایسته کیست گنت
 آنک جز از خدای نترسد و جز بخدای امید ندارد و کرم اورا تا بجدی
 بوذ که روزی زنی بنزد او آمد و مسئله برسید مگر بادی ازو رها شد
 حاتم گنت آواز بلندتر کن کی مرا گوش گران است تا بیرزن را بخجالتی
 نیاید بیرزن آواز بلند کرد تا او آن مسئله را جواب داد بعد از آن تا
 آن بیرزن زنده بوذ قرب بانجده سال خویشتن کر ساخت تا کسی با بیرزن
 نگوید که او نجنانست چون بیرزن وفات کرد آنگاه سخن آهسته را جواب
 داد که بیش از آن هرکه با او سخن گنتی گنتی بلندتر گوی بدین سبب
 اصم نام نهادند نقلست که روزی در بلخ مجلس می داشت می گنت الهی
 هرکه امروز درین مجلس گناه کار ترست و دیوان سیادت ترست و بر گناه
 دلیرتر است تو اورا بیمار مردی بوذ نباشی کردی و بسیار گورهارا باز
 کرده بوذ و کفن برداشته در آن مجلس حاضر بوذ چون شب در آمد
 بعبادت خویش بنباشی رفت چون خاک از سرگور برداشت از لحد آوازی
 شنود که شرم نداری که در مجلس اصم دی روز آمرزیده گنتی دیگر
 امشب بکار خود مشغول شوی نباش از خاک بر آمد و بر حاتم رفت و
 قصه باز گنت و توبه کرد سعد بن محمد الرازی گوید چند سال حاتم را
 شاگردی کردم هرگز ندیدم که او در خشم شد مگر وقتی بی بازار آمده بوذ
 یکی را دید که شاگردی را از آن او گرفته بوذ و بانگ می کرد که چندین
 گاهست که کالای من گرفته است و خورده و بهاء آن بمن نبی دهد شیخ
 گنت ای جوان مرد مواساتی بکن مرد گنت مواسا ندانم سیم خواهم هر چند
 گنت سوذ نداشت در خشم شد و ردا از کتف بر گرفت و بر زمین زد

سرم ندا کردند که احمد بهرام هفتاد سال در گبری بود ایمان آورد نو هفتاد سال در مسلمانان گذاشته تا عاقبت چه خواهی آورد نقلست که احمد در عمر خود شبی نخنمه بود گفتند آخر لحظه بیاسای گنت کسی را که بهشت از بلا ی آریند و دوزخ در نشیب او ی تابند و او نداند که از اهل کدام است این جایگاه چگونه خواب آیدش و سخن اوست که کاشکی که بدانی که مرا دشمن ی دارذ و که غیبت ی کند و که بد ی گویند تا من اورا سیم و زر فرستادی بآخر کار که چون کار من ی کند از مال من خرج کند و گنت از خدای بترسید جندانک بتوانید و طاعتش بدارید جندانک بتوانید و گوش دارید تا دنیا شمارا فریفته نکند تا جنانک ۱۰ گذشتگان بیلا مبتلا شدند شما نشوید

ذکر حاتم اصم قدس الله روحه

آن زاهد زمانه آن عابد یگانه آن معرض دنیا آن مقبل عنبی آن حاکم کرم شیخ حاتم اصم رحمه الله علیه از بزرگان مشایخ بلغ بود و در خراسان بر سر آمده بود مرید شقیق بلخی بود و نیز خضروه را دیده بود و در زهد ۱۵ و ریاضت و ورع و ادب و صدق و احتیاط بی بدل بود توان گنت که بعد از بلوغ یک نفس بی مراقبت و بی محاسبت از وی بر نیامده بود و یک قدم بی صدق و اخلاص بر نگرفته بود تا بجدی که جنید گنت صدیق زماننا حاتم الاصم و اورا در سخت گرفتن نفس و دقایق مکر نفس و معرفت رعونات نفس کلماتی عجب است و تصانیفی معتبر و نکت و حکمت او نظایر ۲۰ ندارد جنانک یکی روز یاران را گنت اگر مردمان شمارا برسند که از حاتم چه ی آموزید چه گویند گفتند گوئیم علم گنت اگر گویند حاتم را علم نیست گفتند بگوئیم حکمت گنت اگر گویند حکمت نیست جگویند گفتند بگوئیم دو چیز یکی خرسندی بذآنچ در دست است دوم نومیدی از آنچ ۲۴ در دست مردمانست یکی روز اصحاب را برسید که عمریست تا من رنج

بوسه داد بهرام را در خاطر آمد که مگر گرسنه اند و نان تنگ است تا سفره بنهم شیخ گفت خاطر نگاه دار که ما بدان آمده ایم که تا غنچه‌وارگی کنیم که شنیده ام که مال شما دزد برده است گیر گفت آری چنانست اما سه شکر واجبست که خدایا بکنم یکی آنک از من بردند نه من از دیگری دوم آنک نیمه بردند و نیمه نه سوم آنک دین من با من است دنیا خود آید و روز احمد را این سخن خوش آمد گفت این را بنویسید که ازین سه سخن بوی مسلمانی می آید بس شیخ روی بهرام کرد گفت این آتش را چرا می برستی گفت تا مرا نسوزد دیگر آنک امروز چندین هیزم بدو دادم فردا بی وفائی نکند تا مرا بخدای رساند شیخ گفت عظیم غلطی کرده آتش ضعیف است و جاهل و بی وفا هر حساب که ازو برگرفته باطل است که اگر طفلی باره آب بدو ریزد ببرد کسی که چنین ضعیف بود ترا بچنان قوی کی تواند رسانید کسی که قوت آن ندارد که باره خاک از خود دفع کند ترا بحق چگونه تواند رسانید دیگر آنک جاهل است اگر مشک و نجاست در وی اندازی بسوزد و نداند که یکی بهتر است و از اینجاست که از نجاست و عود فرق نکند دیگر تو هفتاد سالست تا او را می برستی و هرگز من نه برستیده ام بیا تا هر دو دست در آتش کنیم تا مشاهده کنی که هر دورا بسوزد و وفاء تو نگاه ندارد گبر را این سخن در دل افتاد گفت چهار مسئله ببرم اگر جواب دهی ایمان آورم بگوی که حق تعالی چرا خلق آفرید و چون آفرید چرا رزق داد و چرا میرانید و چون میرانید چرا برانگیزد گفت بیافرید تا او را بنده باشند و رزق داد تا او را برزائی بشناسند و میرانید تا او را بقهاری بشناسند و زنده گردانید تا او را بقادری و عالی بشناسند بهرام چون این بشنید گفت اَشْهَدُ ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله چون وی مسلمان گشت شیخ نعره بزد و بیهوش شد ساعتی بود بیهوش باز آمد گفتند یا شیخ ۲۵ سبب این چه بود گفت درین ساعت که انگشت شهادت بگشادی در

خود بزیر روزن آمد و گهت ای بار خدای نامی باید و فلان چیز در حال در آن روزن باو رسانیدند اهل خانه بیامزند و برا دیدند نشسته و چیزی میخورد گفتند این از کجا آوردی گهت از آنکس که هر روزی داد بدانستند که این طریق اورا مسلم شد نقلست که یکی از بزرگان گهت که بمجلس احمد حرب بگذشتم مسئله بر زبان وی رفت و دل من روشن شد چون آفتاب جهل سالست تا در آن ذوق مانده ام و از دل من محوئی شود و احمد مرید یحیی بن یحیی بود و او باغی داشت یک روز اندکی انگور بخورد احمد گهت چرا می خوری گهت این باغ ملک منست گهت درین دیه یک شبانروز آب وقف است و ۱۰ مردمان این را گوش نی دارند یحیی بن یحیی توبه کرد که بیش از آن باغ انگور نخورم نقلست که صومعه داشت که هر وقت در آنجا رفتی بعبادت تا خالی تر بودی شبی بعبادت آنجا رفته بود که بارانی عظیم می آمد مگر اندکی دلش بخانه رفت که نباید که آب در خانه راه برزد و گنبد تر شود آوازی شنود که ای احمد خیز بخانه رو که آنج از تو بکار ۱۵ می آید بخانه فرستادی تو اینجا چه می کنی و همان دم بدل توبه کرد نقلست که روزی سادات نیشابور بسلام آمده بودند بسری داشت می خواره و رباب می زد از در در آمد و بر ایشان بگذشت و ازین جماعت نه اندیشید جمله متغیر شدند احمد آن حال بدید ایشانرا گفت معذور دارید که مارا شبی از خانه همسایه چیزی آوردند بخوردیم شب مارا صحبت ۲۰ افتاد وی در وجود آمد تخصّص کردم و مادرش بعروسی رفته بود بخانه سلطان و از آنجا چیزی آورد نقلست که احمد همسایه گبر داشت بهرام نام مگر شریکی ب تجارت فرستاده بود در راه آن مال را دزدان بردند خبر چون بشخ رسید مریدانرا گفت بر خیزید که همسایه مارا چنین چیزی افتاده است تا غمخوارگی کنیم اگرچه گبر است همسایه است چون بدر ۲۵ سرای او رسیدند بهرام آتش گبری می سوخت بیش باز دوند آستین اورا

سر من بر بای او نهید و در تقوی تا بجدی بود که در ابتدا مادرش مرغی بریان کرده بود گفت بخور که در خانه خود برورده ام و درو هیچ شبهت نیست احمد گفت روزی بیام همسایه بر شد و از آن بام دانه جند بخورد و آن همسایه لشکری بود حلقی مرا نشاید و گفته اند که دو احمد بوده اند در نسا بور یکی همه در دین و یکی همه در دنیا یکی را احمد حرب گفته اند و یکی را احمد بازرگان این احمد بصنتی بوده است که جندان ذکر بر وی غالب بود که مزین می خواست که موی لب او راست کند او لب می جنبانید گفتش جندان توقف کن که این مویت راست کنم گفתי تو بشغل خویش مشغول باش تا هر باری جند جای از ۱۰ لب او بریده شدی وقتی کسی نامه نوشت باو مدتی دراز می خواست که جواب نامه باز نویسد وقت نی یافت تا یک روز مؤذن بانگ نمازی گفت در میان قامت یکی را گفت جواب نامه دوست باز نویس و بگوی تا بیش نامه ننویسد که مارا فراغت جواب نیست بنویس که بخدای مشغول باش والسلام و احمد بازرگان جندان حب دنیا بر وی غالب ۱۰ بود که از کینک خود طعمای خواست کینک طعمای ساخت و بنزدیک وی آورد و بنهاد و او حسابی می کرد تا بجدی رسید که شبانگاه شد و خوابش ببرد تا بامداد بیدار شد برسد که ای کینک آن طعام نساختی گفت ساختم تو بحساب مشغول بودی بار دیگر بساخت و بنزدیک او آورد هم فراغت نیافت که بخوردی بار سوم بساخت هم اتفاق نیافت کینک ۲۰ برفت و پرا خفته یافت باره طعام بر لب وی مالید بیدار شد گفت طشت بیار بنداشت که طعام خورده است نقلست که احمد حرب فرزندی را بر توکل راست می کرد گفت هرگاه که طعامت باید یا چیزی دیگر بدین روزن رو و بگوی بار خدایا مرا نان می باید بس هرگاه که کوزک بدان موضع رفتی جنان ساخته بودند که آنج او خواستی در آن روزن افگندندی ۲۰ یک روز همه از خانه غایب بودند کوزک را گرسنگی غالب شد بر عادت

گفت این ساعت محمد اسلم در متوضاً تغنی کرد من از بیم بانگ او اینجا افتادم و نزدیک بود که از بای در آم نقلست که او بیوسته وام کردی و بدرویشان دادی تا وقتی جهودی بیامد و گفت زری چند بتو داده ام باز ده محمد اسلم هیچ نداشت آن ساعت قلم تراشیده بود و تراشه قلم در بیش نهاده جهودرا گفت بر خیز و آن تراشه قلم را بر گیر جهود بر خاست می بیند که تراشه قلم زر شده بود بتعجب بماند گنت هر دینی که درو بنفس عزیزی تراشه قلم زر شود آن دین باطل نمود ایمان آورد و دو قبيله ایمان آوردند نقلست که يك روز شیخ علی فارمدی در نشابور مجلس می گنت و امام الحرمین حاضر بود یکی برسید که العلماء و رتة الانبیاء کدام اند گفت نه هانا که این گویند بود و نه هانا کی این شنوند بود یعنی امام الحرمین اما این مرد بود که بر دروازه خفته است و اشارت کرد بخاک محمد اسلم نقلست که در نشابور بیمار شد یکی از همسایگان او را بخواب دید که می گوید که الحمد لله کی خلاص یافتم و از بیماری بچستم آن مرد بر خاست تا او را خبر دهد چون بدر خانه وی رسید برسید که حال خواجه چیست گفتند خذایت مزد دهاذ که او دوش در گذشت چون جنازه او بر داشتند خرقة که او را بودی برو افگندند باره نمذ کهنه که داشت که بر آنجا نشستی در زیر جنازه افگندند دو بیرزن بر بام بودند با یکدیگر می گفتند که محمد اسلم مرد و آنج داشت با خود برد و هرگز دنیا او را نتوانست فریفت رحمة الله علیه

ذکر احمد حرب قدس الله روحه

آن متین مقام مکت آن امین و امام سنت آن زاهد زهاد آن قبله عباد آن قدوة شرق و غرب بیر خراسان احمد حرب رحمة الله علیه فضیلت او بسیارست و در ورع همتا نداشت و در عبادت بی مثل بود و معتقد ۲۴ فیه بود تا بجدی که یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه وصیت کرده بود که

درین شهر کی بسلام ما نیامد است گفتند همه آمدند اند مگر دو تن گشت
ایشان کیانند گفتند احمد حرب و محمد اسلم الطوسی رحمهما الله گشت
جرا بنزد ما نیامدند گفتند ایشان علماء ربّانی اند بسلام سلطانان نروند
گفت اگر ایشان بسلام ما نیابند ما بسلام ایشان رویم بنزدیک احمد
۵ حرب رفت یکی گشت عبد الله طاهر بی آید گفت جارّه نیست در آمد
احمد بر بای خاست و سر در پیش افگند بی بود ساعتی تمام بس سر بر
آورد و در وی بی نگریست گفت شنوده بودم که مردی نیکو روئی ولیکن
منظر بیش از آنست نیکو روی تر از آنی که خبر دادند اکنون این روی
نیکورا بمعصیت و مخالفت امر خدای زشت مگردان از آنجا بیرون آمد
۱۰ بنزد محمد اسلم شد او را بار نداد هر چند جهد کرد سوز نداشت و روز
آذینه بود صبر کرد تا بنافز آذینه بیرون آمد و درو نگریست عاقبت
طاقتش برسید از ستور فروز آمد و روی بر خاک قدم محمد اسلم نهاد
و گفت ای خداوند عزیز او برای ترا که بنده بدم مرا دشمن بی دارد و
من برای تو که بنده نیکست او را دوست بی دارم و غلام او ام چون
۱۵ هر دو برای نست این بذرا در کار این نیک کن این بگفت و باز
گشت بس محمد اسلم بعد از آن بطوس رفت و آنجا ساکن شد و او را
آنجا مسجدی است که هر که نابینا نبوذ چون آنجا رسد به بیند که آن چه
جایگاه است و او عربی بود چون آنجا نشست کرد بمحمد اسلم الطوسی
مشهور شد و مدتی مدید در طوس بود و بر در خانه او آب روان بود
۲۰ هرگز کوزه از آنجا بر نگرفت گفت این آب از آن مردمانست روا نبوذ
که بر گیرند و مدتی بر آب روانش میل بود سوز نداشت چون عاقبت
میل او از حد بگذشت يك روز کوزه آب از جاه بر کشید در آن جوی
ریخت و از آن جوی آب روان بر داشت بس بنشاور باز آمد نقلست
که از آکا بر طریقت یکی گشت در روم بودم در جمعیتی ناگاه ابلیس را دیدم
۲۵ که از هوا در افتاد گفتم ای لعین این چه حالتست و ترا چه رسیده است

کسانی را که ایشان بار عیال کشیده اند و تن در رنج دبه و زنبیل داده
اند رحمة الله علیه

ذکر محمد اسلم الطوسی قدس الله روحه

آن قطب دین و دولت آن شمع جمع سنت آن زمین کرده بتن مظهر آن
۵ فلک کرده بجان منور آن متمکن بساط قدسی محمد بن اسلم الطوسی رحمة
الله علیه یگانه جهان بود و مقتدای مطلق بود و اورا لسان رسول گفته
اند و شعبه خراسان نوشته اند و کس را در متابعت سنت آن قدم نبوده
است که اورا جمله عمر سکنات و حرکات او بر جاده سنت یافته اند با
علی بن موسی الرضی رضی الله عنه بنشاپور آمد هر دو بهم در کجابه بودند
۱۰ بر یک اشتر و اسحاق بن راهویه الحنظلی مهار شتری کشید بنشاپور
رسیدند میان شهر بر آمد کلاهی نذین بر سر و بیراهنی از بشم در بر و
خریطه بر کتاب بر کف نهاده مردمان چون اورا بدیدند بدان سیرت
بگریستند او نیز بگریست گفتند ما ترا با این بیراهن و با این کلاه نمی
توانیم دیدن نقلست که او مجلس داشتی و مجلس او تنی چند معدود بیش
۱۵ نیامدندی و با این همه از برکات ننس او قرب بنجاه هزار آدمی براه
راست باز آمدند و توبه کردند و دست از فساد برداشتند بس مدت دو
سال محبوس بود از جهت ظالمی که اورا می گفت بگوی که قران مخلوق
است گفت نگویم در زندان کردند هر آذینه غسل کردی و سنتها بجای
آوردی و سجاده برگرفتی و می آمدی تا بدر زندان چون منعش کردند
۲۰ باز گشتی و روی بر خاک نهادی و گنتی بار خدایا آنج بر من بود کردم
اکنون تو دانی چون اطلاقش کردند عبد الله طاهر امیر خراسان بود
مردی صاحب جمال بود بغایت و نیکوسیرت و با علما نیکو بود بنشاپور
آمد اعیان شهر همه باستقبال و سلام او آمدند روز دوم همچنان بسلام
۲۴ شدند و سیم و چهارم و پنجم و ششم عبد الله گفت هیچ کس مانند است

است بسیاری از شرف تو و گفت شریفترین تواضع آنست که خویشتر را بر هیچ کس فضل نه بینی و گفت بیش ازین مردمان دوائی بوزند که از ایشان شنای یافتند اکنون همه دردی شنند اند که آنرا دوا نیست بس طریق آنست که خدایا مونس خود سازی و کتاب او را ہراز خود گردانی و گفت طمع رسانی است در گردن و بندی بر بای بینداز تا بری و گفت تا اکنون موعظت بر واعظان گران آمدی جنانک عمل بر عاملان واعظان اندک بوذندی جنانک امروز عاملان اندک اند احمد حواری گفت ابن سہاک بیمار شد تا آب او حاصل کردیم تا نزد طیب بریم نصرانی کہ در وقت او بوذ در راه کہ ہی رفتیم مردی را دیدیم نیکوروی و خوش بوی و باکیزه و جامہٴ بک بوشیدہ بیش ما باز آمد و گنت کجا ہی روید گنتم بفلان طیب ترسا خواهیم کہ ابن سہاک را تجربت کند و آب ہی بریم تا بروی عرضه کنیم گنت سبحان اللہ دوست خدای از دشمن خدای استعانت ہی جوید و بنزدیک وی ہی روید باز گردید و بنزدیک ابن سہاک روید و بگوئید تا دست بر آن عات نہذ و بر خوانند أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَّلَ الْآيَةَ ما باز گشتیم و حال بندو نمودیم او جنان کرد کہ فرمودہ بوذ در حال شنای یافت و گنت بدانید کہ او خضر بوذ علیہ السلام نقلست کہ چون وقت وفانش آمد ہی گنت بار خدایا دانی کہ در آن وقت کہ معصیت ہی کردم اهل طاعت ترا دوست ہی داشتم اینرا کثارت آن گردان نقلست کہ او عذب بوذ ۲۰ اورا گنتند کذخدائی خواهی گنت نی گنتند چرا گنت از بہر آنک با من شیطانی است یکی دیگر در آید و مرا طاقت آن نباشد کہ دو شیطان در خانہٴ من باشند گنتند چگونه گنت ہر یکی را از ما شیطانی است یکی مرا و یکی او را دو شیطان در یکی خانہ چگونه بوذ بعد از آن وفات کرد او را بخواب دیدند گنتند خدای با تو چه کرد گنت ہمہ نواخت و خلعت و کرامت و اکرام بوذ و لکن آنجا هیچ کس را آب روی نیست الا ۲۵

که بند من اگر از من شرم داری عیبها ترا بر مردم بوشیذ گردانم و زلتها ترا از لوح محفوظ محو گردانم و روز قیامت در شمار با تو استقصا نکتم و مریدی را گنت چون از دوستی خیانتی بینی عتاب مکن کباشد که در عتاب سخنی شنوی که از آن سخت مرید گنت چون بیازمودم جنان ۵ بود احمد حواری گنت یک روز شیخ جامه سفید بوشیذ بود گنت کاشکی دل من در میان دلهما چون بیراهن من بودی در میان جامها و شیخ جنید گوید رحمة الله علیه کی احتیاط وی جنان بود که گنت بسیار بود که چیزی بر دلم آید از نکته این قوم بچند روز آنرا نپذیرم الا بدو گواه عدل از کتاب و سنت و در مناجات گنتی الهی چگونه شایسته خدمت ۱۰ تو بود آنک شایسته خدمتگار تو نتواند بود یا چگونه امید دارد برحمت تو آنک شرم نبی دارد که نجات یابد از عذاب تو نقلست که وی صاحب معاذ جبل بود و علم از وی گرفته بود چون وفاتش نزدیک آمد اصحاب گفتند مارا بشارت ده که بحضرتی می روی که خداوند غفور و رحمن است گنت چرا نمی گوئید که بحضرت خداوندی می روی که او بصغیره ۱۵ حساب کند و بکبیره عذاب سخت کند بس جان بداد دیگری بعد از وفات او بخوابش دید گنت خدای با تو جگر د گنت رحمت کرد و عنایت نمود در حق من و لکن اشارات این قوم مرا عظیم زبان مند بود یعنی انگشت نمای بودم میان اهل دین رحمة الله علیه

ذکر محمد بن سہاک قدس الله روحه

۲۰ آن واعظ اقران آن حافظ اخوان آن زاهد متمکن آن عابد متدین آن قطب افلاک محمد بن سہاک رحمة الله علیه در همه وقت امام بود و مقبول انام بود کلای عالی و بیانی شافی داشت و در موعظت آبتی بود و معروف کرخی را گشایش از سخن او بود و هرون الرشید او را جنان محترم داشت ۲۴ و تواضع کرد که گنت ای امیر المؤمنین تواضع تو در شرف شریفتر

جیزی که بدان قربت جویند بخدای تعالی آنست که بدانی که خدای تعالی
 بر دل تو مطلع است از دل تو داند که از دنیا و آخرت نبی خواهی الا
 اورا و گفت اگر معرفت را صورت کنند بر جائی هیچکس ننگرد در وی الا
 کی ببرد از زیبایی و جمال او و از نیکوئی و از لطف او و تیره گردد
 همه روشنیها در جنب نور او و گفت معرفت بخاموشی نزدیکترست که
 بسخن گفتن و دل مومن روشن است بذکر او و ذکر او غناء اوست و
 انس راحت او و حسن معاملات او تجارت او و شب بازار او و مسجد
 دکان او و عبادت کسب او و قران بضاعت او و دنیا کشتزار او
 و قیامت خرمن گاه او و ثواب حق تعالی ثمره رنج او و گفت بهترین
 ۱۰ روزگار ما صبر است و صبر دو قسم است صبری است بر آنج کاره آنی
 در هرجه او امر حق است و لازم است گرداردن و صبری است از آنج
 طالب آنی در هرجه ترا هوا بر آن دعوت کند و حق ترا از آن نهی
 کرده است و گفت خیری که درو شر نبوذ شکرست در نعمت و صبر
 است در بلا و گفت هرکه نفس خود را قیمتی داند هرگر حلاوت خدمت
 ۱۵ نیابد و گفت اگر مردم گرد آیند تا مرا خوار کنند جنانک من خود را
 خوار گردانیدم نتوانند و اگر خواهند که مرا عزیز گردانند جنانک من
 خود را نتوانند یعنی خواری من در معصیت است و عز من در طاعت
 است و گفت هر چیزی را کاوینی است و کاوین بهشت ترک دنیا کردن
 است و هرجه در دنیا است و گفت در هر دلی که دوستی دنیا قرار
 ۲۰ گرفت دوستی آخرت از آن دل رخت برداشت و گفت چون حکیم ترک
 دنیا کرد دنیا را بنور حکمت منور کرد و گفت دنیا نزدیک خدای کبتر است
 از بر بشه قیمت آن چه بود تا کسی در وی زاهد شود و گفت هرک
 وسیلت جویند بخدای بتلف کردن نفس خویش خدای نفس او را بر وی
 ۲۴ نگاه دارد و او را از اهل جنت گرداند و گفت خدای تعالی میفرماید

نیست و گفت عادت کنید چشم را بگریه و دل را بفکرت و گفت اگر بند
 بهیج نگرید مگر بر آنک ضایع کرده است از روزگار خویش تا این غایت
 اورا این اندوه تمام است تا بوقت مرگ و گفت هرک خدا را شناخت
 دل را فارغ دارد و بذکر او مشغول شود و بخدمت او وی گیرد بر
 خطاهای خویش و گفت در بهشت صحراهاست چون بند بذکر مشغول
 شود درختان می کارند بنام او تا آنگاه کی بس کذ آن فرشته را گویند
 چرا بس کردید گویند وی بس کرد و گفت هرکه بند دهند می خواهد
 گو در اختلاف روز و شب نگر و گفت هرکه در روز نیکی کند در شب
 مکافات یابد و هرک در شب نیکی کند در روز مکافات یابد و گفت
 هرکه بصدق از شهوت باز ایستد حق تعالی از آن کریم ترست که اورا
 عذاب کند و آن شهوات را از دل او ببرد و گفت هرک بنکاح و سنر
 و حدیث نوشتن مشغول شود روی بدنیا آورد مگر زنی نیک که او از
 دنیا نیست بلك از آخرت است یعنی ترا فارغ دارد تا بکار آخرت
 بردازی اما هرکه ترا از حق باز دارد از مال و اهل و فرزندی شوم بود
 و گفت هر عمل که آنرا در دنیا بنقد ثواب نیایی بدانک آنرا در آخرت
 نخواستی یافت یعنی راحت قبول آن طاعت باید که اینجا بتورسد و گفت
 آن بلك نفس سرد که از دل درویشی بر آید بوقت آرزوی که از یافت
 آن عاجز بود فاضلتر از هزار ساله طاعت و عبادت توانگر و گفت بهترین
 سخاوت آنست که موافق حاجت بود و گفت آخر اقدام زاهدان اول
 اقدام متوکلانست و گفت اگر غافلان بدانند که از ایشان چه فوت می
 شود از آنچه ایشان در آن اند جمله بمناجات سختی بپیرند و گفت حق
 تعالی عارف را بر بستر خفته باشد که بر وی سر بکشاید و روشن کند آنچه
 هرگز نگشاید ایستاده را در نماز و گفت عارف را چون چشم دل گشاده
 شد چشم سرشان بسته شود جز او هیچ نینند چنانک هم او گنت نزدیکترین

کنند بصبر بس معاملت میکنند برضا یعنی در صبر کردن معنی آن بود که من خود صبورم اما در رضا هیچ نبوذ و جنانک دارد جنان باشد صبر بتو نعلق دارد و رضا بدو و گنت راضی بودن و رضا آنست که از خدا بهشت نخواستی و از دوزخ بناه نه طلبی و گنت من نبی شناسم زهد را حدی و ورع را حدی و رضارا حدی و غایتی و لکن راهی از وی دانم و گنت از هر مقامی حالی بن رسید مگر از رضا که بجز بوئی ازو بن نرسید با این همه اگر خلق همه عالم را بدوزخ برند و همه بگره روند من برضا روم زبراکه اگر رضاء من نیست در آمدن بدوزخ رضاء او هست و گنت ما در رضا بجائی رسیدیم که اگر هفت طبقه دوزخ در چشم راست ما نهند در خاطر ما نگذرذ که چرا در چشم جب نپاازند و گنت تواضع آنست که در عمل خویشت هیچ عجب بدید نیاید و گنت هرگز بند تواضع نکند تا وقتی که نفس خویش را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا هیچ نیست و زهد آنست کی هرچه ترا از حق تعالی باز دارد ترک آن کنی و گنت علامت زهد آنست که اگر کسی صوفی در تو بوشد که قیمت آن سه درم بود در دلت رغبت صوفی نبوذ که قیمتش پنج درم بود و گنت بر هیچ کس بزهد گواهی مد بجهت آنک او در دل غایب است از تو و در ورع حاضر است و گنت ورع در زبان سخنتر از آنست که سیم و زرد در دل و گنت حصن حصین نگاه داشت زبانست و مغز عبادت گرسنگی است و دوستی دنیا سر همه خطاها است و گنت تصوف آنست که بر وی افعال می رود که جز خدای نداند و بیوسته با خدای بود جنانک جز خدای نداند و گنت تفکر در دنیا حجاب آخرت است و تفکر در آخرت ثمره حکمت و زندگی دلهاست و گنت از غیرت علم زیادت شود و از تفکر خوف و در بیش او کسی ذکر معصیتی کرد او زار بگریست و گنت بخدای که در طاعت جندان آفت می بینم که بان معصیت حاجت

گردد و گنت جوع نزدیک خدای از خزانۀ است مدّخر که ندهد بکسی
 الا بدان که او را دوست دارد و گنت جون آدمی سیر خورد جمله اعضاء
 او بشهوات گرسنه شود و جون گرسنه باشد جمله اعضاء او از شهوات
 سیر گردد یعنی تا شکم سیر نبوذ هیچ شهوت دیگر آرزو نکند و گنت
 ۵ گرسنگی کلید آخرتست و سیری کلید دنیا و گنت هرگاه که ترا حاجتی
 بوذ از حواجج دنیا و آخرت هیچ مخور تا آن وقت که آن حاجت روا بوذ
 از بهر آنک خوردن عقل را متغیر گرداند و حاجت خواستن از متغیر
 متغیر بوذ بس بر تو باذ که بر جوع حرص کنی که جوع نفس را ذلیل
 کند و دل را رقیق کند و علم سماوی بر تو ریزد و گنت اگر يك لقمه از
 ۱۰ حلال شبی کمتر خورم دوستم دارم از آنک تا روز نماز کم زیرا که شب
 آن وقت در آید که آفتاب فرو شود و شب دل مومنان آن وقت آید
 که معده از طعام بر شود و گنت صبر نکند از شهوات دنیا مگر نفسی که
 در دل او نوری بوذ که بآخرتش مشغول می دارد و گنت جون بند صبر
 نکند بر آنک دوستم دارد چگونه صبر کند بر آنک دوست ندارد و گنت
 ۱۵ باز نگشت آنک باز گشت الا از راه که اگر برسیدی باز نگشتی ابداً
 و گنت خنک آنک در همه عمر خویش يك خطوه باخلاص دست دادش
 و گنت هرگاه که بندۀ خالص شود از بسیاری وسواس و ریا نجات یابد
 و گنت اعمال خالص اندکی است و گنت اگر صادقی خواهد که صفت
 کند آنج در دل او بوذ زبانش کار نکند و گنت صدق با زبان صادقان
 ۲۰ بهم برفت و باقی ماند بر زبان کاذبان و گنت هر چیزی را که بینی
 زیوری است و زیور صدق خشوع است و گنت صدق را مظنه خویش
 ساز و حق را همیشه شمشیر خویش ساز و خدایرا غایت طلب خویش دان
 و گنت قناعت از رضا بجای ورع است از زهد ابن اول رضا است و
 ۲۴ آن اول زهد و گنت خدایرا بندگان اند که شرم می دارند کجا او معاملات

اندکی گناه نقلست که صالح عبد الکریم گفت رجا و خوف در دل دو نورست با او گفتند که ازین هر دو کدام روشن تر گفت رجا این سخن را ببو سلیمان رسانیدند گفت سبحان الله این چگونه سخنی است که ما دینک ایم که از خوف تقوی و صوم و صلوة و اعمال دیگری خیزد و از رجا نخیزد بس چگونه رجا روشن تر بود و گفت من می ترسم از آتشی که آن عقوبت خدا است یا می ترسم از خدائی که عقوبت او آتش است و گفت اصل همه چیزها در دنیا و آخرت خوف است از حق تعالی هرگاه که رجا بر خوف غالب آید دل فساد یابد و هرگاه که خوف در دل دایم بود خشوع بر دل ظاهر گردد و اگر دایم نگردد و گاه گاه بر ۱۰ دل خوفی می گذرد هرگز دل را خشوع حاصل نیاید و گفت هرگز از دلی خوف جزا نشود که نه آن دل خراب گردد و یک روز احمد حواری را گفت چون مردمان را ببینی که برجا عمل می کنند اگر توانی که تو بر خوف عمل کنی بکن لقمه بسر خود را گفت بترس از خدای ترسیدنی که درو نا امید نشوی از رحمت او و امید دار بخدای امید داشتنی که درو این ۱۵ نباشی از مکر او و گفت چون دل خود را در شوق اندازی بعد از آن در خوف انداز تا آن شوق را خوف از راه بر گیرد یعنی تو این ساعت بخوف محتاج تری از آنک بشوق و گفت فاضلترین کارها خلاف رضاء نفس است و هر چیزی را علامتی است علامت خذلان دست داشتن از گریه است و هر چیزی را زنگاری است و زنگار نور دل سیر خوردن ۲۰ است و گفت احتلام عقوبت است از آن جهت می گویند علامت سیر یست و گفت هر که سیر خوردش شش چیز بوی در آید عبادت را حلاوت نیابد و حفظ وی در یادداشت حکمت کم شود و از شغفت بر خلق محروم ماند که بندارذکی همه جهانیان سیر اند و عبادت بر وی گران شود و شهوات ۲۴ بروی زیادت گردند و همه مومنان گرد مساجد گردند و او گرد مزابل

ورد من فوت شد حوری دیدم که مرا گفت خوش می خسی بانصد
 سالست که مرا می آریند در برده از بهر تو و گفت شبی حوری دیدم از
 گوشه که در من خندید و روشنی او بجدی بود که وصف نتوان کرد
 وصف زیبائی او بجائی که در عبارت نمی گنجد گفتم این روشنی و جمال
 از کجا آوردی گفت شبی قطره جند از دیده باریزی از آن روی
 من شستند این همه از آنست که آب چشم شما گلگونه رویهء حورانست
 هر چند بیشتر خوبتر و گنت مرا عادت بود بوقت نان خوردن نان و
 نمک خوردی شبی در آن نمک یک گنج بود که خورده آمد یکسال وقت
 خود گم کردم جائی که گنجی نمی گنجد صد هزار شهوت با دل تو ندانم
 ۱۰ چه خواهد کرد و گنت دوستی داشتم که هر چه خواستی بدادی یکبار
 چیزی خواستم گنت جند خواهی حلاوت دوستی از دلم برفت و گنت بر
 خلیفه انکار کردم دانستم که سخن من شنود و از آن نه اندیشیدم لکن
 مردمان بسیار بودند ترسیدم که مرا بینند و صلابت آن بنظر خلق در
 دل من شیرین شود آنگاه بی اخلاص گشته شوم و گنت مریدی دیدم
 ۱۵ بگه هیچ نخوردی الا آب زمزم گفتم اگر این آب خشک شود چه خوری
 بس بر خاست و گنت که جزاك الله خیراً مرا راه نمودی که چندین سال
 زمزم برست بودم این بگنت و برفت احمد حواری گنت ابو سلیمان در
 وقت احرام لبیک نگفتی گنت حتی تعالی بموسی علیه السلام وحی کرد که
 ظالمان امت خود را بگوی تا مرا یاد نکنند که هرک ظالم بود و مرا یاد
 ۲۰ کند من اورا بلعنت یاد کنم بس گنت شنیدم ام که هرکی نفته حج از مال
 شبهت کند آنگاه گویند لبیک اورا گویند لا لبیک ولا سعدیک حتی ترد ما
 فی یدیک نقلست که بسر فضیل طاقت شنیدن آیت عذاب نداشتی از
 فضیل برسیدند که بسر تو بدرجه خوف بجه رسید گنت باندکی گناه این
 ۲۴ با سلیمان گنت کسی را خوف بیش بود از بسیاری گناه بود نه از

خواهد گزارد هم حق حق خواهد بود و بتوفیق او خواهد بود بس بند را
 حقی که بود با حق حق گزارد بس کتاب تصنیف کرد والله اعلم
 بالصواب این مسروق گنفت که حارث آن وقت که وفات می کرد بدری
 محتاج بود و از بندرش ضیاع بسیار مانند بود و هیچ نگرفت و هم در آن
 ساعت که دست تنگ بود فرو شد رحمة الله علیه رحمة واسعة

ذکر ابو سلیمان دارائی قدس الله روحه

آن مجرّد باطن و ظاهر آن مسافر غایب و حاضر آن در ورع و معرفت
 عامل آن در صد گونه صفت کامل آن در دریای دانائی ابو سلیمان دارائی
 رحمة الله علیه یگانه وقت بود و از غایت لطف او را ریحان القلوب گنفته
 اند و در ریاضت صعب و جوع منفرط شانی نیکو داشت جنانک او را
 ۱۰ بندار آجایعین گنفتندی که هیچ کس ازین امت بر جوع آن صبر نتوانست
 کرد که وی و در معرفت و حالات غیوب قلب و آفات غیوب نفس
 حظی عظیم وافر داشت و او را کلماتی است عالی و اشارتی لطیف و دیگر
 دارا دیهی است در دمشق او از آنجا بود احمد حواری که مرید او بود
 ۱۵ گنفت شبی در خلوت نماز می کردم و در آن میانه راحتی عظیم یافتم دیگر
 روز با سلیمان گنتم گفت ضعیف مردی ای که ترا هنوز خلقی در پیش
 است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه و در دو جهان هیچیز را
 آن خطر نیست که بند را از حق تواند باز داشت و ابو سلیمان گنفت شبی
 در مسجد بودم و از سرما آرام نبود در وقت دعا يك دست بنهان کردم
 ۲۰ راحتی عظیم از راه این دست بمن رسید هانفی آواز داد که یاا سلیمان آنج
 روزی آن دست بود که بیرون کرده بودی داذیم اگر دست دیگر بیرون
 بودی نصیب وی بداذمانی سوگند خوردم که هرگز دعا نکم ب سرما و گرما
 مگر هر دو دست بیرون کرده باشم بس گنفت سبحان آن خدائی که لطف
 ۲۴ خود در بی کاهی و بی مرادی تعبیه کرده است و گنفت وقتی خفته ماندم

اعمال او به بینند و گفت در همه کارها از سستی عزم حذر کن که دشمن
 درین وقت بر تو ظفر یابد و هرگاه که فتور عزم دیدی از خود هیچ آرام
 مگیر و بخدای بناه جوی و درویشی را گفت كُنْ لِلَّهِ وَالْأُمَّةِ لَا تَكُنْ كَقَوْمِ
 خذایرا باش و اگر نه خود مباش این نیکو سخنی است. و گفت سزاوارست
 کسی را که نفس خود را بر ریاضت مهذب گردانید است که او را راه بنماید
 بمقامات و گفت هر که خواهد که لذت اهل بهشت یابد گو در صحبت
 درویشان صالح قانع باش و گفت هر که باطن خود را درست کند بمراقبت
 و اخلاص خدای تعالی ظاهر او آراسته گرداند بمجاهد و اتباع سنت
 و گفت أَنَّكَ بِحَرَكَاتِ دَلِّ در محلّ غیب عالم بود بهتر از آنک بحَرَكَاتِ
 ۱۰ جوارح عالم بود و گفت بیوسته عارفان فرو می برند خندق رضا و غواصی
 می کنند در بحر صفا و بیرون می آرند جواهر وفا تا لاجرم بخدای می رسند
 در سرّ و خفا و گفت سه چیزست که اگر آنرا بیابند از آن بهره بر
 دارند و ما نیافتیم دوستی نیکو با صیانت و با وفا و با شغفت و نقلست
 که تصنیفی می کرد درویشی از وی برسید که معرفت حق حق است بر
 ۱۵ بندک یا حق بندک بر حق او بدین سخن ترك تصنیف کرد یعنی اگر گوئی
 معرفت بندک بخود می شناسد و بجهت خود حاصل می کند بس بندک را حقّی
 بود بر حقّی و این روا نبود و اگر معرفت حق حق بود بر بندک روا نبود
 که حق را حقّی بباوند گزارد اینجا متخیر شد و ترك تصنیف کرد دیگر معنی
 آنست که چون معرفت حق حق است تا از جهت کرم این حق بگرام
 ۲۰ کتاب کردن در معرفت بجهت کار آید حق خود آنچه حق بندک بود بدو دهد
 که آدبنی ربّی اگر کسی بود که حق آن حق خواهد گزارد در معنی إِنَّكَ
لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ بود لاجرم ترك تصنیف کرد دیگر معنی آنست که
 معرفت حق حق است بر بندک بدان معنی که چون حق بندک را معرفت
 ۲۴ داد بندک را واجب است حق آن حق گزاردن چون هر حق که بندک بعبادت

بگردار و مکافات نجوئی و برای خدای تحمل کنی و ششم بر هیچ کس گواهی ندهی نه بکفر و نه بشرك و نه بنفاق که این برحمت بر خلق نزدیکترست و از مقت خدای تعالی دورترست و هفتم آنک قصد معصیت نکنی نه در ظاهر و نه در باطن و جوارح خودرا از همه باز داری و هشتم آنک رنج خود بر هیچ کس نیفکنی و بار خود اندک و بسیار از همه کس بر داری در آنچه بدان محتاج باشی و در آنچه بدان مستغنی باشی و نهم آنک طمع از خلائق بریده گردانی و از همه ناامید شوی از آنچه دارند و دم آنک بلندی درجه و استکمال عزت نزدیک خدای و نزدیک خلق بر آنچه خواهد در دنیا و آخرت بدان سبب بدست توان کرد که هیچ کس را نه ۱۰ بینی از فرزندان آدم علیه السلام مگر که اورا از خود بهتر دانی و گفت مراقبت علم دلست در قرب حق تعالی و گفت رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و گفت صبر نشانه تیرهاء بلا شدن است و گفت تفکر اسباب را بحق قائم دین است و گفت تسلیم ثابت بوذن است در وقت نزول بلا بی تغییری در ظاهر و باطن و گفت حیا باز بوذن است ۱۵ از جمله خواهاء بذ که خداوند بدان راضی نبوذ و گفت محبت میل بوذ بهمگی بچیزی بس آنرا ایشار کردن است بر خویشان بتن و جان و مال و موافقت کردن در نهان و آشکارا بس بدانستن که از تو همه تقصیر است و گفت خوف آنست که البته يك حرکت نتواند کرد که نه گمان او جنان بوذ که من بدین حرکت ماخوذ خواهم بوذ در آخرت و گفت ۲ علامت انس بحق وحشت است از خلق و گریز است از هرج خلق در آنست و منفرد شدن بجلالت ذکر حق تعالی بر قدر آنک انس حق در دل جای می گیرد بعد از آن انس بمخلوقات از دل رخت بر می گیرد و گفت صادق آن باشد که اورا باک نبوذ اگرش نزدیک خلق هیچ مندار ۲۴ نماند و جهت صلاح دل خویش داند و دوست ندارد که مردمان ذرّه

بوجه نیست جَنید گفت روزی حارث بیش من آمد در وی اثر گرسنگی دیدم گفتم یا عمّ طعمای آرم گنت نیک آید در خانه شدم چیزی طلب کردم شبانه از عروسی چیزی آورده بودند بیش او بردم انگشت او مطاوعت نکرد لقمه در دهان نهاد و هر چند که جهد کرد فرو نشد در دهان می گردانید تا دبرگاه بر خاست و در بایان سرای افکند و بیرون شد بعد از آن گنت از آن حال برسیدم حارث گفت گرسنه بودم خواستم که دل تو نگاه دارم لکن مرا با خداوند نشانی است که هر طعمای که در وی شبتهی بود بجلق من فرو نرود و انگشت من مطاوعت نکند هر چند که کوشیدم فرو نرفت آن طعام از کجا بود گفتم از خانه که خویشاوند من ۱۰ بود بس گفتم امروز در خانه من آئی گنت آمم در آمدم و باره نان خشک آوردم بس بخوردیم گفت چیزی که بیش درویشان آری چنین باید و گنت سی سالست تا گوش من بجز از سرّ من هیچ نشنیده است بس سی سال دیگر حال بر من بگردید که سرّ من بجز از خدای هیچ نشنید و گنت کسی را که در نماز می بینند و او بدان شاذ شود متوقف بودم ۱۵ بدان تا نماز او باطل شود یا نه اکنون غالب ظنّ من آنست که باطل شود و در محاسبه مبالغتی تمام داشت جناتک او را محاسبی بدین جهت گفتندی و گنت اهل محاسبه را چند خصلت است که بیازموده اند در سخن گفتن که چون قیام نموده اند بتوفیق حق تعالی بمنازل شریف بیوسته اند و ۵ چیزها بقوّت عزم دست دهد و بقهر کردن هوا و نفس که هر کرا ۲۰ عزم قوی باشد مخالفت هوا بر وی آسان باشد بس عزم قوی دار و برین خصلتها مواظبت نمای که این مجرب است اوّل خصلت آنست که بخدای سوگد یاز نکنی نه براست و نه بدروغ و نه بسهو و نه بعد و دوم از دروغ برهیز کنی و سوم وعده خلاف نکنی چون وفا توانی کرد و تا توانی کس را وعده مده که این بصواب نزدیکست و چهارم آنک هیچ کس را ۲۵ لعنت نکنی اگر چه ظلم کرده باشد و پنجم دعاء بد نکنی نه بگنهار و نه

ذکر حارث محاسبی قدس الله روحه

آن سید اولیا آن عمده انقیان آن محترم معتبر آن محترم مفتخر آن ختم کرده
 ذو المناقبی شیخ عالم حارث محاسبی رحمه الله علیه از علماء مشایخ بود علوم
 ظاهر و باطن و در معاملات و اشارات مقبول النفس و رجوع اولیاء
 وقت در همه فن بدو بود و او را تصانیف بسیار است در انواع علوم و
 سخت عالی همت بود و بزرگوار بود و سخاوتی و مروّتی عجب داشت و در
 فراست و حذاقت نظیر نداشت و در وقت خود شیخ المشایخ بغداد بود
 و بقرید و توحید مخصوص بود و در مجاهدت و مشاهده باقصی الغایه بود
 و در طریقت مجتهد و نزدیک او رضا از احوال است نه از مقامات و
 ۱۰ شرح این سخن طولی دارد بصری بود و وفات او در بغداد بود و عبد
 الله خفیف گفت بر بنی کس از بیران ما اقتدا کنید و مجال ایشان متابعت
 نمائید و دیگرانرا تسلیم باید شد اول حارث محاسبی دوم جنید بغدادی
 سوم روم چهارم ابن عطا پنجم عمرو بن عثمان مکی رحمهم الله زیرا که ایشان
 جمع کردند میان علم و حقیقت و میان طریقت و شریعت و هر که جز
 ۱۵ این بنیغ اند اعتقادرا شاید اما این بنیغرا هم اعتقاد شاید و هم اقتدا شاید
 و بزرگان طریقت گفته اند که عبد الله خفیف ششم ایشان بود که هم
 اعتقادرا شاید و هم اقتدارا شاید اما خوبستن ستودن نه کار ایشانست
 نقلست که حارث را سی هزار دینار از بذر میراث ماند گفت به بیت
 المال برید تا سلطانرا باشد گفتند چرا گفت بیغیر فرموده است و صحیح
 ۲۰ است که القدری مجوس هذه الأمة قدری مذهب گبر این امت است و
 بذر من قدری بود و بیغیر علیه السلام فرمود میراث نبرد مسلمان از مغ
 و بذر من مغ و من مسلمان و عنایت حق تعالی در حفظ او جندان بود
 که چون دست بطعای بردی که شبهت درو بودی رگی در پشت انگشت
 ۲۴ او کشیده شدی چنانک انگشت فرمان او نبردی او بدانستی که آن لقمه

مرا با ایشان چه کار بس بار داد در آمدند و بنشستند داود و عظم
 آغاز کرد هرون بسیار بگریست چون باز گشت مهربی زر بنهاد و گفت
 حلال است داود گفت بر دار که مرا بدین حاجت نیست من خانه
 فروخته ام از میراث حلال و آنرا نفقه می کنم و از حق تعالی در خواسته
 ام چون آن نفقه تمام شود جان من بستاند تا مرا بکسی حاجت نبوذ امید
 دارم که دعا اجابت کرده باشد بس هر دو باز گشتند ابو یوسف از
 وکیل خرج او برسید که نفقات داود چند مانده است گفت دو درم و
 هر روز دانگی سیم خرج کردی حساب کرد تا روز آخر ابو یوسف بشت
 بحرآب باز داده بوذ گفت امروز داود وفات کرده است نگاه کردند
 ۱۰ همچنان بوذ گفتند چه دانستی گفت از نفقه او حساب کردم که امروز
 هیچ مانده است دانستم که دعاء او مستجاب باشد و از مادرش حال وفات
 او برسیدند گفت ۵۴ شب نمازی کرد آخر شب سر بسجده نهاد و بر
 نداشت تا مرا دل مشغول شد گفتم ای بسر وقت نماز است چون نگاه
 کردم وفات کرده بوذ بزرگی گفت در حالت بیماری در آن دهلیز خراب
 ۱۵ خفته بوذ و گرمائی عظیم و خشتی زیر سر نهاده و در نزع بوذ و قرآن
 میخواند گفتم خواهی تا برین صحرات بیرون برم گفت شرم دارم که برای
 نفس درخواستی کنم کی هرگز نفس را بر من دست نبوذ درین حال اولیتر
 که نباشد بس همان شب وفات کرد داود وصیت کرده بوذ که مرا در
 بس دیواری دفن کنی تا کسی بیش روی من نگذرد چنان کردند و
 ۲۰ امروز همچنان است و آن شب که از دنیا برفت از آسمان آواز آمد که
 ای اهل زمین داود طائی بحق رسید و حق سبحانه و تعالی از وی راضی
 است بعد از آن بخوابش دیدند که داود در هوا می برید و می گفت
 این ساعت از زندان خلاص یافتم آن شخص پیامد تا خواب او بگویند
 وفات کرده بوذ و از بس مرگ او از آسمان آوازی آمد که داود بمقصود
 ۲۵ رسید رحمة الله علیه

بگریز و معروف کرخی گویند که هیچ کس ندیده ام که دنیا را خوارتر داشت از داود که جمله دنیا و اهل دنیا را در چشم او ذره مقدار نبودی اگر یکی را از ایشان بزدی از ظلمت آن شکایت کردی تا لاجرم از راه رسم جنان دور بود که گفت هرگاه که من بپراهن بشوم دل را متغیر بام اما فترارا عظیم معتقد بودی و بچشم حرمت و مروّت نگرستی جنید گنت حجابی اورا حجامت می کرد دیناری بنو داد گنتند اسراف کردی گنت هرکرا مروّت نبود عبادت نباشد لا دین لمن لا مروّة له نقلست که یکی بیش او بود و در وی می نگرست گنت ندانی که جنانک بسیار گنتن کراهیت است بسیار نگرستن هم کراهیت است تا دانی نقلست که چون محمد و ابو یوسف را اختلاف افتادی حکم او بودی چون بیش او آمدندی بشت بر ابو یوسف کردی و روی بمحمد آوردی و با محمد اختلاط کردی با ابو یوسف سخنی نگفتی اگر قول قول محمد بودی گنتی اینست که محمد میگوید و اگر قول قول ابو یوسف بودی گنتی قول اینست و نام او نبردی گنتند هر دو در علم بزرگ اند چرا یکی را عزیز می داری ۱۰ و یکی را در بیش خود نگذاری گنت بچمت آنک محمد حسن از سر نعمت بسیار و رفعت دنیا برخاستست و بسر علم آمده است و علم سبب عزّ دینست و ذلّ دنیا و ابو یوسف از سر ذلّ و فاقه بعلم آمده است و علم را سبب عزّ و جاه خود گردانیده بس هرگر محمد چون او نبوذ که استاذ مارا ابو حنیفه بتازبانه بزدند قضا قبول نکرد و ابو یوسف قبول کرد هرکه طریق استاذ خلاف کند من با او سخن نگویم نقلست که هرون الرشید از ابو یوسف درخواست که مرا در بیش داود بر تا زیارت کنم ابو یوسف بدر خانه داود آمد بار نیافت از مادر او درخواست تا شفاعت کرد که اورا راه ده قبول نمی کرد و گنت مرا با اهل دنیا و ظالمان چه کار مادر گنت بحق شیر من که راه دهی داود گنت الهی تو ۲۰ فرموده که حق مادر نگاه دار که رضاء من در رضاء اوست و اگر نه

اندوه توام بر همه اندوهها غلبه کرد و خواب از من برد و گفתי از اندوه کی بیرون آید آنک مصایب بر وی متواتر گردد و دیگر وقتی درویشی گفتم به بیش داود رفتم اورا خندان یافتم عجب داشتم گفتم یا با سلیمان این خوش دلی از چیست گفتم سحرگاه مرا شرابی دادند که آنرا شراب انس گویند امروز عید کردم و شادی بیش گرفتم نفلست که نان می خورد ترسائی بر وی بگذشت باره بدو داد تا بخورد آن شب آن ترسا با حلال خود صحبت کرد معروف کرخی در وجود آمد ابو ربیع واسطی گویند که داود را گفتم مرا وصیتی کن گفتم صم عن الدنيا وَاْفِطْرُ فِي الْآخِرَةِ از دنیا روزه گیر و مرگ را عید ساز و از مردمان بگریز جنانک ۱۰ از شیر دژندگریزند یکی دیگر وصیت خواست گفتم زبان نگه دار گفتم زیادت کن گفتم تنها باش از خلق و اگر توانی دل از ایشان ببر گفتم زیادت کن گفتم ازین جهان باید که بسنه کنی بسلامت دین جنانک اهل جهان بسنه کردند بسلامت دنیا دیگری وصیت خواست گفتم جهدی که کنی در دنیا بقدر آن کن که ترا در دنیا مقام خواهد بود و ۱۵ در دنیا بکار خواهد آمد و جهدی که کنی برای آخرت جندان کن که ترا در آخرت مقام خواهد بود و بقدر آنک ترا در آخرت بکار خواهد آمد دیگری وصیت خواست گفتم مردگان منتظر تو اند و گفتم آدی توبه و طاعت باز بس می افکنند راست بدان ماند که شکاری کند تا منفعت آن دیگری را رسد مریدی را گفتم اگر سلامت خواهی سلاهی بر ۲۰ دنیا کن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بر آخرت گوی بترك یعنی از هر دو بگذر تا بحق توانی رسید نفلست که فضیل در همه عمر دو بار داود را دید و بدان فخر کردی یکبار در زیر سقفی رفته بود شکسته گفتم بر خیز که این سقف شکسته است و فرو خواهد افتاد گفتم تا من درین صفته ام این سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فُضُولَ النَّظَرِ کما یکرهون ۲۵ فُضُولَ الْكَلَامِ دوم بار آن بود که گفتم مرا بندی ده گفتم از خلق

دیگر بیش او رفت و گفت سقف خانه شکسته است بخواهد افتاد گفت
 بیست سالست تا این سقف را ندیده ام نقلست که گفتند چرا با خلق
 نشینی گفت با که نشینم اگر با خردتر از خود نشینم مرا بکار دین امر
 نمی کنند و اگر با بزرگتر نشینم عیب من بر من نمی گویند و مرا در چشم
 ۵ من می آریند بس صحبت خلق را حکم گفتند چرا زن نخواستی گفت مومنه را
 نتوانم فریفت گفتند چگونه گفت چون او را بخوام در گردن خود کرده
 باشم که من بر کاره‌اء او قیام نمایم دینی و دنیائی چون نتوانم کرد بس
 او را فریفته باشم گفتند آخر محاسن را شانه کن گفت بس فارغ مانده باشم
 که این کار کنم نقلست که شبی مهتاب بود بر بام آمد و در آسمان می
 ۱۰ نگرید و در ملکوت تنگ می کرد و می گریست تا بچو شد و بر بام
 همسایه افتاد همسایه بنداشت که دزد بر بام است با تیغی بر بام آمد
 داود را دید دست او گرفت و گفت ترا که انداخت گفت نمی دانم من
 بچو بودم مرا خیر نیست نقلست که او را دیدند که بنام می دویند گفتند
 چه اُستاب است گفت این لشکر که بر در شهر است منتظر من اند گفتند
 ۱۵ کدام لشکر گفت مردگان گورستان و چون سلام نماز باز دادی جان رفتی
 که گوئی از کسی می گریزد تا در خانه رفتی و غظیم کراهیت داشتی بنام
 شدن از سبب وحشت خلق تا حق تعالی آن مؤنت از وی کنایت کرد
 جنانک نقلست که مادرش روزی او را دید در آفتاب نشسته و عرق از
 وی روان شده گفت جان مادر گرمائی عظیم و تو صائم آلدهری جباشد
 ۲۰ اگر با سایه نشینی گفت ای مادر از خدای شرم دارم که قدم برای موافقت
 نفس و خوش آمد بر دارم و من خود روائی ندارم مادر گفت این چه
 سخن است گفت ای مادر چون در باغداد حالها و ناشایستها بدیدم دعا
 کردم تا حق تعالی روائی از من باز گرفت تا معذور باشم و بنام جماعت
 نرم تا آنها نباید دید اکنون شانزده سالست تا روائی ندارم و با تو
 ۲۵ نگفتم نقلست که دایم اندوهگن بودی چون شب در آمدی گفתי الهی

از خلق اعراض کن داود روی از خلق بگردانید و در خانه معتکف شد چون مدتی بر آمد امام ابوحنیفه پیش او رفت و گفت این کاری نباشد که در خانه متواری شوی و سخن نکوئی کار آن باشد که در میان ایبه نشینی و سخن نامعلوم ایشان بشنوی و بر آن صبر کنی و هیچ نکوئی و آنگاه آن مسایل به از ایشان دانی داود دانست که چنانست که او می گوید يك سال بدرس آمد و میان ایبه بنشست و هیچ نگفت و هرچه می گفتند صبر می کرد و جواب نمی داد و بر استماع بسند می کرد چون يك سال تمام شد گفت این صبر يك ساله من کار می سالی بود که کرده شد بس بحیب راعی افتاد و گشایش او در این راه از او بود و مردانه ۱۰ بای درین راه نهاد و کتب را بآب فرو داد و عزلت گرفت و امید از خلق منقطع گردانید نقلست که بیست دینار میراث یافته بود در بیست سال می خورد تا مشایخ بعضی گفتند که طریقت ایثار است نه نگاه داشتن او گفت من این قدر از آن می دارم که سبب فراغت من است تا به این می سازم تا بپرم و هیچ از کار کردن نیاسود تا حدی که نان در آب ۱۵ می نهادی و بیاشامیدی گنتی میان این و خوردن بجاه آیت از قران بر می توان خواند روزگار جرا ضایع کنم ابو بکر عیاش گوید بحجره داود رفتم او را دیدم باره نان خشک در دست داشت و می گریست گفتم یا داود چه بوده است ترا گفتم میخواهم که این باره نان بخورم و نمی دانم که حلالست یا حرام یکی دیگر گفت پیش او رفتم سیوئی آب دیدم در ۲۰ آفتاب نهاده گفتم جرا در سایه نهی گفتم چون آنجا بنهادم سایه بود اکنون از خدای شرم دارم که از بهر نفس تنعم کنم نقلست که سرائی داشت عظیم و در آنجا خانه بسیار بود و تا آن ساعت در خانه مقیم بودی که خراب شدی بس در خانه دیگر شدی گفتم جرا عمارت خانه نکنی گفتم مرا با خدای عهدیست که دنیا را آبادان نکنم نقلست که همه سرای فرو ۲۵ افتاد جز دهلیز نماند آن شب که وفات کرد دهلیز نیز فرو افتاد یکی

برسیندند که نظر او در حیوة بیش بود یا در مات گفت اورا دو دعا مستجاب بود یکی آنک گنتی بار خدایا هرکرا ایمان نداده بد و هرکرا ایمان داده باز مستان ازین دو دعا یکی در حال اجابت افتاد تا هرکرا ایمان داده بود باز نگرفت و دیگر در حال مرگ تا ایشانرا اسلام روزی کرد و محمد بن خزیمه گنت احمدرا بخواب دیدم بعد از وفات که می لنگیدی گفتم این چه رفتارست گفت رفتن من بدار السلام گفتم خدای با توجه کرد گفت پیامرزید و تاج بر سر من نهاده و نعلین در پای من کرد گفت یا احمد این از برای آنست که گنتی قرآن مخلوق نیست بس فرمود که مرا بخوان بدان دعاها که بتو رسید رحمة الله علیه

ذکر داؤد طائی قدس الله روحه

۱۰

آن شمع دانش و بینش آن چراغ آفرینش آن عامل طریقت آن عالم حقیقت آن مرد خدائی داود طائی رحمة الله علیه از اکابر این طایفه بود و سبب القوم و در ورع بجد کمال بود و در انواع علوم بهره تمام داشت خاصه در فقه که بر سر آمده بود و متعین گشته و بیست سال ابو حنیفه را شاگردی کرده بود و فضیل و ابرهیم ادهرم دین و بیر طریقت او حبیب راعی بود و از اوّل کار در اندرون او حزنی غالب بود و بیوسته از خلق رمینه بود و سبب توبه او این بود که نوحه گری این بیت می گنت

بِأَيِّ خَدَّيْكَ تَبَدَّى أَلِيَّ * وَآيُ عَيْنَيْكَ إِذَا سَالَا

کدام موی و روی بود که در خاک ریخته نشد و کدام چشم است که در زمین ریخته نگشت دردی عظیم ازین معنی بوی فروز آمد و قرار از وی برفت متغیر گشت و همچنین بدرس امام ابو حنیفه رفت امام اورا برین حال دید گنت ترا چه بوده است او واقعه باز گنت و گنت دلم از دنیا سرد شده است و چیزی در من بدید آمده است که راه بدان نمی دادم و در هیچ کتاب معنی آن نمی یابم و بهیچ فتوی در نمی آید امام گنت

بودی حوالت بپشرفانی کردی و گفت از خدای تعالی در خواستم تا دری
 از خوف بر من بگشاید تا جنان شدم که بیم آن بود که خرد از من زایل
 شود دعا کردم گفتم الهی تقرب بچه چیز فاضلتر گفت بکلام من قرآن
 برسیند که اخلاص جیسب گفت آنک از آفات اعمال خلاص یابی گفتند
 توکل جیست گفت الثقة بالله باورداشت خدای در روزی گفتند رضا
 جیست گفت آنک کاره‌اء خود بخدای سباری گفتند محبت جیست گفت
 این از بشر برسید که تا او زنده باشد من این جواب نگوم گفتند زهد
 جیست گفت زهد سه است ترك حرام و این زهد عوامست و ترك افزونی
 از حلال و این زهد خواص است و ترك هرچه ترا از حق مشغول کند
 و این زهد عارفانست گفتند این صوفیان که در مسجد آذینه نشسته اند
 بر توکل بی علم گفت غلط می کنید که ایشانرا علم نشانده است گفتند
 همه همت ایشان در نانی شکسته بسته است گفت من نی دایم قوی را بر
 روی زمین بزرگ همت تر از آن قوم که همت ایشان باره نان بیش نبود
 و چون وفاتش نزدیک آمد از آن زخم که گفتم که در درجه شهدا بود
 در آن حالت بدست اشارت می کرد و بزبان می گفت نه هنوز بسرش
 ۱۰ گفت ای بذر این چه حالست گفت وقتی با خطرست چه وقت جوابست
 بدعا مددی کن از جمله آن حاضران که بر بالین اند عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ
الشِّمَالِ قَعِيدٌ یکی ابلیس است در برابر ایستاده و خاک ادبار بر سر می
 ریزد و می گوید ای احمد جان بردی از دست من من مگوم نه هنوز نه
 ۲۰ هنوز تا يك نفس مانده است جای خطر است نه جای امن و چون وفات
 کرد و جنازه او برداشتند مرغان می آمدند و خودرا بر جنازه او می
 زدند تا جهل و دو هزار گبر و جهود و ترسا مسلمان شدند و زنارهای
 انداختند و نعره می زدند و لا اله الا الله می گفتند و سبب آن بود که
 حق تعالی گریه بر چهار قوم انداخت بافراط در آن روز یکی بر مغان
 ۲۵ و دیگر بر جهودان و دیگر بر ترسایان و دیگر بر مسلمانان اما از بزرگی

جامه بگازر داده بود و برهنه نشسته بود و نتوانست بیرون آمدن مردی بر ایشان آمد و گفت من چندین دینار بدهم تا در وجه خود نهی گفت نه گفت جامه خود عاریت دهم گفت نه گفت باز نگردم تا تدبیر آن نکئی گفت کتابی می نویسم از مزد آن کرباس بخر برای من گفت کتان بخرم گفت نه آستر بستان ده گز تا پنج گز به بیراهن کنم و پنج گز بجهت ابزاربای نقلست که احمد را شاگردی مهبان آمد آن شب کوزه آب بیش او برد بامداد همچنان بر بود احمد گفت چرا کوزه آب همچنان بر است طالب علم گفت جگردهی گفت طهارت و نماز شب و الا این علم بچه می آموزی نقلست که احمد مزدوری داشت نماز شام شاگردی را گفت تا ۱۰ زیادت از مزد چیزی بوی دهد مزدور نگرفت چون برفت امام احمد فرمود کی بر عقب او ببر که بستاند شاگرد گفت چگونه گفت آن وقت در باطن خود طمع آن ندیند باشد این ساعت چون بیند بستاند وقتی شاگردی دیرینه را مهجور کرد بسبب آنک بیرون در خانه را بکاه گل بیندوده بود گفت يك ناخن از شاهراه مسلمانان گرفته ترا نشاید علم آموختن ۱۰ امام وقتی سطلی بگرو نهاده بود چون بازی گرفت بقال دو سطل آورد گفت آن خود بر دار که من نی شناسم که از آن تو کذامست امام احمد سطل بوی رها کرد و برفت نقلست که مدتی احمد را آرزوی عبد الله مبارك می کرد تا عبد الله آنجا آمد بسر احمد گفت ای بذر عبد الله مبارك بدر خانه است که بدیدن تو آمده است امام احمد راه نداد بسرش ۲۰ گفت درین چه حکمت است که ساهاست تا در آرزوی او می سوختی اکنون که دولتی چنین بدر خانه تو آمده است راه نی دهی احمد گفت چنین است که نوی گوئی اما می ترسم که اگر او را به ینم خو کرده لطف او شوم بعد از آن طلاق فراق او ندارم همچنین بر بوی او عمری گذارم تا آنجا ینم که فراق در بی نباشد و او را کلماتی عالی است در معاملات و ۳۰ هرکه ازو مسله برسیدی اگر معاملتی بودی جواب دادی و اگر از حقایق

تو که می که بخانه خدای روی بروزی رسانیدن از خدای راضی نباشی
 لاجرم راه گم کنی احمد گفت آتش غیرت در من افتاد گفتم الهی ترا
 در گوشها چندین بندگانند بوشیده آن مرد گفت چه می اندیشی ای احمد
 چه می اندیشی او را بندگان اند که اگر بخدای تعالی سوگند دهند جمله
 زمین و کوهها زر گردز برای ایشان احمد گفت نگه کردم جمله آن زمین
 و کوه زر شده بود از خود بشدم هائی آواز داد که چرا دل نگاه نداری
 ای احمد که او بنده است مارا که اگر خواهد از برای او آسمان بر زمین
 زبیم و زمین بر آسمان و او را بتو نمودیم اما نیزش نبینی نقلست که احمد
 در بغداد نشستی اما هرگز نان بغداد نخوردی و گفتمی این زمین را امیر
 ۱۰ المؤمنین عمر رضی الله عنه وقف کرده است بر غازیان و زر بموصل
 فرستادی تا از آنجا آرد آوردندی و از آن نان خوردی بسرش صالح بن
 احمد يك سال در اصفهان قاضی بود و صائم الدهر و قائم اللیل بود و
 در شب دو ساعت بیش نخفتی و بر در سرای خود خانه بی در ساخته بود
 و شب آنجا نشستی که نباید که در شب کسی را مہتی باشد و در بسته
 ۱۵ یابد این چنین قاضی بود يك روز برای امام احمد نان می بختند خمیر
 مایه از آن صالح بستند چون نان بیش احمد آوردند گفت این نان را
 چه بوده است گفتند خمیر مایه از آن صالح است گفت آخر او يك سال
 قضاء اصفهان کرده است حلق مارا نشاید گفتند بس این را جکیم گفت
 بنهید چون سالی بیاید بگوئید که خمیر از آن صالح است اگر میخواهید
 ۲۰ بستانید جهل روز در خانه بود که سالی نیامد که بستانند آن نان بوی
 گرفت و در دجله انداختند احمد گفت چه کردید آن نان گفتند
 بدجله انداختیم احمد بعد از آن هرگز مایه دجله نخورد و در تقوی تا
 حدی بود که گفت در جمعی اگر همه سُرْمه دانی سمین بود نباید نشستن
 نقلست که یکبار بگه رفته بود بیش سفیان عیینه تا اخبار سماع کند يك
 ۲۵ روز نرفت کس فرستاد تا بدانند که چرا نیامده است چون برفت احمد

ای امام زینهار نا مردانه باشی که وقتی دزدی کردم هزار جویم بزدند منتر نشدم تا عاقبت رهایی یافتم من بر باطل جنین صبر کردم تو که بر حقی اولیتر باشی احمد گفت آن سخن او یاری بود مرا بس اورا می بردند و او بیر و ضعیف بود بر عقابین کشیدند و هزار تازیانه بزدند که قران را مخلوق گوی و نگفت و در آن میانه بند ابزارش گشاده شد و دستپاء او بسته بودند دو دست از غیب بدید آمد و بیست چون این برهان بدیدند رها کردند و هم در آن وفات کرد و در آخر کار قوی بیش او آمدند و گفتند درین قوم که ترا رنجانیند جگویی گنت از برای خدای مرا می زدند بنداشتنند که بر باطل ام بمجرد زخم جوب با ایشان بقیامت

۱۰ هیچ خصومت ندارم نقلست کی جوانی ماذری بیمار داشت و زمن شده روزی گفت ای فرزند اگر خشنودی من میخواهی بیش امام احمد رو و بگو تا دعا کند برای من مگر حق تعالی صحت دهد که مرا دل ازین بیماری بگرفت جوانی بدر خانه امام احمد شد و آواز داد گفتمند کیست گنت محتاجی و حال باز گنت که ماذری بیمار دارم و از تو دعائی می طلبید امام عظیم کراهیت داشت از آن معنی که مرا خود جرای شناسند بس امام بر خاست و غسل کرد و بنغاز مشغول شد خادم امام گنت ای جوان تو باز گرد که امام بکار تو مشغولست جوان باز گشت چون بدر خانه رسید ماذرش بر خاست و در بگشاذ و صحت گئی یافت بفرمان خدای تعالی نقلست که بر لب آبی وضوی ساخت دیگری بالای او وضوی ساخت

۲۰ حرمت امامرا بر خاست و زیر امام شد و وضو ساخت چون آن مرد وفات کرد اورا بخواب دیدند گفتمند خدای با تو چه کرد گنت بر من رحمت کرد بدان حرمت داشت که آن امامرا کردم در وضو ساختن نقلست که احمد گنت بیادیه فرو شدم بتنهار راه گم کردم اعرابی را دیدم بگوشه نشسته تازه گفتم بروم و از وی راه برسم رفتم و برسیدم گنت مرا

۲۴ گرسنه است باره نان داشتم و بدوی دادم او در شورید گنت ای احمد

تذکره بیاوردند به بیش آن شخص که شافعی وصیت کرده بود بعد از آن مرد در تذکره نگاه کرد و در آنجا نوشته بود که هزار درم وام دارم بس آن مرد وام او بگزارد و گفت شستن او را این بود و ربیع بن سلیمان گفت شافعی را بخواب دیدم گفتم خدای با تو چه کرد گفت مرا بر کرسی نشاند زر و مروارید بر من نثار کرد و هفتصد بار جند دنیا بمن داد
رحمة الله علیه

ذکر امام احمد حنبل قدس الله روحه

آن امام دین و سنت آن مفتدای مذهب و ملت آن جهان درایت و عمل آن مکان کفایت بی بدل آن صاحب تبع زمانه آن صاحب ورع یگانه آن
۱۰ سنی آخر و اول امام بحق احمد حنبل رضی الله عنه شیخ سنت و جماعت بود و امام دین و دولت و هیچ کس را در علم احادیث آن حق نیست که او را و در ورع و تقوی و ریاضت و کرامت شانی عظیم داشت و صاحب فراست بود و مستجاب الدعوه و جمله فزق او را مبارک داشته اند از غایت انصاف و از آنج برو اقرار کردند مقدس و مبراست تا
۱۰ حدی که بسرش يك روز معنی این حدیث می گفت که خَيْرَ طَيِّبَةِ آدَمَ بَيْدِهِ و درین معنی گفتن دست از آستین بیرون کرده بود احمد گفت چون سخن ید الله گوئی بدست اشاره مکن و بسی مشایخ کبار دینه بود چون ذوالنون و بشر حافی و سری سقظی و معروف کرخی و مانند ایشان و بشر حافی گفت احمد را سه خصلت است که مرا نیست حلال
۲۰ طلب کردن هم برای خود و هم برای عیال و من برای خود طلب کنم بس سری سقظی گفت او بیوسته مضطرب بود در حال حیوة از طعن معتزله و در حال وفات در خیال مشبهه و او از همه بری نقلست که جو در بغداد معتزله غلبه کردند گنندند او را تکلیف باید کرد تا قرآن مخلوق
۲۴ گوید بس او را بسرای خلیفه بردند سرهنگی بر در سرای خلیفه بود گفت

مشغول گردد بدانکه ازو هیچ نیاید و گفت من بند کسی ام که مرا يك حرف از آداب تعلیم کرده است و گفت هرکه علم در جهال آموزد حق علم ضایع کرده باشد و هرکه علم از کسی که شایسته باشد باز دارد ظلم کرده است و گفت اگر دنیا را بگردد نان بمن فروشد نخرم و گفت هرکرا همت آن بود که چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بیرون آید وقتی یکی او را گفت مرا بندی ده گفت چندان غبطت بر بر زندگان که بر مردگان می بری یعنی هرگز نگویی دروغاکی من نیز چندان سیم جمع نکردم کی او کرد و بگذاشت بحسرت بل که غبطت بر آن بری که چندان طاعت که او کرد باری من کردی دیگر هیچ کس بر مرده

۱۰ حسد نبرد بر زنک باید کی نبرد که این زنک نیز زود خواهد مرد نقلست که شافعی روزی وقت خود گم کرد بیسه مقامها بگردید و بخزایات برگذشت و بمسجد و مدرسه و بازار بگذشت نیافت و بخانقاهی برگذشت جمعی صوفیان دید که نشسته بودند یکی گفت وقت را عزیز دارید که وقت بیاید شافعی روی بخادم کرد و گفت اینک وقت باز یافتم بشنو

۱۵ کی چه می گویند ابو سعید رحمة الله علیه نقل می کند که شافعی گفت که علم همه عالم در علم من نرسید و علم من در علم صوفیان نرسید و علم ایشان در علم يك سخن بپر ایشان نرسید که گفت الوقت سیف قاطع و ربیع گفت در خواب دیدم بیش از مرگ شافعی که آدم علیه السلام وفات کرده بودی و خلق می خواستند که جنازه بیرون آرند چون بیدار شدم از معبری برسیدم گفت کسی که عالمترین زمانه بود وفات کند که علم خاصیت آدم است که وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا پس در آن نزدیکی شافعی وفات کرد نقلست که وقت وفات وصیت کرد که فلان بگوئید تا مرا بشوید و آن شخص بمصر بود چون باز آمد با وی گفتند که شافعی جنین وصیتی کرد که فلان بگوئید تا مرا بشوید گفت تذکره او بیارید پس

۲۴

متقی دهید شافعی گفت مرا ازین مال نشاید گرفت من نه متقی ام و نگرفت نقلست که وقتی از صنعا بمکه آمد و ده هزار دینار با وی گنفتند ضیاعی باید خرید یا گوسنند از بیرون مکه خیمه بزد و آن زر فرو ریخت هرکه ی آمد مستی بوی ی داد نماز پیشین هیچ نماند نقلست کی از بلاد روم هر سال مال بسیار ی فرستادند بیرون الرشید یک سال رهبانی چند بفرستادند تا با دانشمندان بحث کنند اگر ایشان به دانند مال بدهیم والا از ما دگر مال مطلبید چهار صد مرد ترسا بیامند خلیفه فرمود تا منادی کردند و جمله علماء بغداد بر لب دجله حاضر شدند بس هرون شافعی را طلبید و گفت جواب ایشان ترا ی باید کرد چون همه بر لب دجله حاضر شدند شافعی سجاده بر دوش انداخت و برفت و بر سر آب انداخت و گفت هرکه با ما بحث ی کند اینجا آید ترسایان چون آن بدینند جمله مسلمان شدند و خبر بقبصر روم رسید که ایشان مسلمان شدند بر دست شافعی قبصر گفت الحمد لله کی آن مرد اینجا نیامد که اگر اینجا آمدی در همه روم زئارداری نماندی نقلست کی جماعتی با هارون گنفتند ۱۰ که شافعی قران حفظ ندارد و جنان بود لیکن قوت حافظه او جنان بود که هرون خواست که امتحان کند ماه رمضان امامیش فرمود شافعی هر روز جزوی قران مطالعه ی کرد و هر شب در تراویح بر میخواند تا در ماه رمضان همه قران حفظ کرد و در عهد او زنی بود که دوروی بود شافعی خواست که او را ببند بصد دینار او را عقد کرد و بدید بس ۲۰ طلاق داد و بذهب احمد حنبل هرکه یک نماز عمداً رها کند کافر شود و بذهب شافعی نشود او را عذابی کنند که کفار را نکند شافعی احمد را گفت چون یکی ترک نماز کند و کافر شود چه کند تا مسلمان شود گفت نماز کند شافعی احمد را گفت نماز چون درست بود از کافر احمد خاموش شد ازین سخن که اسرار فتنه است و سوال و جواب بسیار است اما این ۲۰ کتاب جای این سخن نیست و گنفت اگر عالمی را بینی که برخص و تاویلات

ازین احتیاط کن چون بدبندی حق بدست شافعی بودی و مالک بدوی نازیدی و در آن وقت خلیفه هرون الرشید بود نقلست که هرون شی با زبید مناظره کرد زبید هرون را گفت ای دوزخی هرون گفت اگر من دوزخی ام فَأَنْتِ طَائِقٌ از یکدیگر جدا شدند و هرون زبید را عظیم دوست می داشت نفیر از جان او بر آمد منادی فرمود و علماء بغداد را حاضر کرد و این مسئله را فتوی کردند هیچ کس جواب ننوشت گفتند خدای داند که هرون دوزخی است یا بهشتی است کوزکی از میان جمع بر خاست و گفت من جواب دهم خلق تعجب کردند گفتند مگر دیوانه است جائی که چندین علماء فحول عاجز اند او را چه مجال سخن بود هرون او را بخواند و گفت جواب گوی گفت حاجت تراست بن یا مرا بتو گفت مرا بتو شافعی گفت بس از تخت فرود آی که جای علماء بلند است خلیفه او را بر تخت نشانید بس شافعی گفت اول تو مسئله مرا جواب ده تا آنگاه من مسئله ترا جواب دهم هرون گفت سوال چیست گفت آنک هرگز بر هیچ معصیتی قادر شدی و از بیم خدای باز ایستاده گفت بلی بخدای که چنین است گفت من حکم کردم که تو از اهل بهشتی علماء آواز بر آوردند که بچه دلیل و حجت گفت بقران که حق تعالی میفرماید وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ هرکه او قصد معصیت کند و بیم خدای او را از آن باز داشت بهشت جای اوست هم فریاد بر آوردند و گهتند در حال طفولیت چنین بود در شباب چون بود نقلست که یکبار در میان درس ده بار بر خاست و بنشست گفتند چه حال است گفت علوی زاده بر در بازی می کند هر بار که در برابر من آید حرمت او را بر می خیزم که روا نبود که فرزند رسول فراز آید و بر نخیزی نقلست که وقتی کسی مالی فرستاد تا بر مجاوران مکه صرف کنند و شافعی آنجا بود بعضی از آن مال نزدیک او بردند گفت خداوند ۲۵ مال چه گفته است گفت او وصیت کرده است که این مال بر درویشان

کردندی با عقل يك نیمه خلق عقل او راجع آمدی و بلال خواص گوید که از خضر برسیدم که در حق شافعی جگوئی گفت از او نادست و در ابتدا در هیچ عروسی و دعوت نرفتی و بیوسته گریان و سوزان بودی هنوز طفل بود که خلعت هزار ساله در سر او افکندند بس بسلم راعی افتاد و در صحبت او بسی بود تا در تصرف بر همه سابق شد جنانك عبد الله انصاری گوید که من مذهب او ندارم امام شافعی را دوست می دارم از آنک در هر مقامی که می نگرم او را در پیش می بینم شافعی گوید که رسول را علیه السلام بخواب دیدم مرا گفت ای بسر تو کیستی گفتم یا رسول الله یکی از گروه تو گفتم نزدیک آی نزدیک شدم آب دهن خود بگیرف تا بدهن من کند من دهن باز کردم جنانك بلب و دهان و زبان من رسید بس گفت اکنون برو که خدای یار تو باذ و هم در آن ساعت علی مرتضی را بخواب دیدم کی انگشتری خود بیرون کرد و در انگشت من کرد تا علم علی و نبی بر من سرایت کند جنانك شافعی شش ساله بود که بدییرستان می رفت و مادرش زاهد بود از بنی هاشم و مردم امانت بدوی سپردندی روزی دو کس بیامزند و جامه دانی بدو سپردند بعد از آن یکی از آن دو بیامد و جامه دانی خواست بخوی خوش بدو داد بعد از آن بچندی آن دیگر بیامد و جامه دانی طلبید گفت بیار تو دادم گفت نه قرار کردم که تا هر دو حاضر نباشیم باز ندی گفت بلی گفت اکنون چرا دانی مادر شافعی ملول شد شافعی در آمد و گفت ای مادر چرا ملول شدی حال باز گفت شافعی گفت هیچ باک نیست مدعی کجاست تا جواب گویم مدعی گفت منم شافعی گفت جامه دانی تو بر جاست برو و یار خود بیاور و بستان آن مرد را عجب آمد و موکل قاضی که آورده بود متخیر شد از سخن او و برفتند بعد از آن بشاگردی مالک افتاد و مالک هفتاد و اند ساله بود بر در سرای مالک بنشست و هر فتوی که بیرون آمدی بدیدی و مستثنی را گفتمی باز گرد و بگوی که بهتر

ذکر امام شافعی رضی الله عنه

آن سلطان شریعت و طریقت آن برهان محبت و حقیقت آن مفتی اسرار
 الهی آن مهدی اطوار نامتناهی آن وارث و ابن عمّ نبی و تد عالم شافعی
 مطلبی رضی الله عنه شرح او دادن حاجت نیست که همه عالم بر نور از
 شرح صدر اوست فضایل و مناقب او و شمایل او بسیارست وصف او
 این تمام است که شعبه دوحه نبوی است و میوه شجره مصطفوی است
 و در فراست و سیاست و کیاست یگانه بود و در مروّت و فتوّت اعجوبه
 بود هم کریم جهان بود و هم جواد زمان و هم افضل عهد و هم اعلم وقت
 و هم حجه الایمه من قریش هم مقدم قدموا آل قریش ریاضت و کرامت او
 ۱۰. نخبدانست که این کتاب حمل آن تواند کرد در سیزده سالگی در حرم گنت
 سألونی ما شیئتم و در بانزده سالگی فتوی می داد احمد حنبل که امام جهان
 بود و سیصد هزار حدیث حفظ داشت بشاگردی او آمد و در غاشبه
 داری سر برهنه کرد قوی بر وی اعتراض کردند که مردی بدین درجه
 در بیش بیست و پنج ساله می نشیند و صحبت مشایخ و استاذان عالی ترک می
 ۱۵. کند احمد گنت هرج ما یاذ داریم معانی آن می داند که اگر او بما نینتادی
 ما بر در خواستیم ماند که از حقایق و اخبار و آیات آنج فهم کرده است
 ما حدیث بیش ندانستیم اما او چون آفتابی است جهانرا و چون عافیتی
 است خلقرا و هم احمد گنت که در فقه بر خلق بسته بود حق تعالی
 آن در بسبب او گشاده کرد و هم احمد گنت می دانم کسی را که منت
 ۲۰. او بزرگتر است بر اسلام در عهد شافعی الا شافعی را و هم احمد گنت
 که شافعی فیلسوف است در چهار علم در لغت و اختلاف الناس و علم
 فقه و علم معانی و هم احمد گنت در معنی این حدیث کی مصطفی علیه
 السلام فرمود که بر سر هر صد سال مردی را بر انگیزانند تا دین من در
 ۲۴. خلق آموزاند و آن شافعی است و ثوری گنت اگر عقل شافعی را وزن

برسید که عمر من چند مانده است ملک الموت بخی انگشت بر داشت و بدان اشارت کرد تعبیر این خواب از بسیار کس برسید معلوم نمی شد ابو حنیفه را برسید گفت اشارت بخی انگشت به بخی علم است یعنی آن بخی علم کس نداند و این بخی علم درین آیه است که حق تعالی می فرماید

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ شَيْخُ أَبُو عَلِيٍّ بِنِ عَثْمَانَ الْجَلَا كَوَيْدَ كَه بَشَام بُوذِم بَر سِر خَاك بِلَال مَوْذَن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَنْتَه بُوذِم دَر خَوَاب خُوذِرَا دَر مَكَّه دِيدِم كَه بِيغَامِبِر عَلِيَه السَّلَام اَز بَاب بَنِي شَيْبَه دَر آمَدِي وَ بِيْرِي رَا دَر بَر گِرْفَتَه جِنَانَك اَطْفَال رَا دَر بَر گِيْرِنْد ۱۰

بشفتی تمام من بیش او دویدم و بر بایش بوسه دادم و در تعجب آن بوزم که این بیر کیست بیغبر بحکم معجزه بر باطن من مشرف شد و گنت این امام اهل دیار تست ابو حنیفه رحمة الله علیه نقلست که نوفل بن حیّان گفت چون ابو حنیفه وفات کرد قیامت بخواب دیدم که جمله خلائق در حساب گاه ایستاده بوزند و بیغبر را دیدم علیه السلام بر لب ۱۵ حوض ایستاده و بر جانب او از راست و جب مشایخ دیدم ایستاده و بیری دیدم نیکوروی و سر و روی وی سفید روی بروی بیغبر نهاده و امام ابو حنیفه را دیدم در برابر بیغمبر ایستاده سلام کردم گفتم مرا آب ده گفت تا بیغبر اجازه دهند بس بیغمبر فرمود که او را آب ده جای آب بمن داد من و اصحاب از آن جام آب خوردیم که هیچ کم نشد با ابو ۲۰ حنیفه گفتم بر راست بیغبر آن بیر کیست گفت ابرهیم خلیل و بر جب ابو بکر صدیق هجین برسیدم و بانگشت عقدی گرفتم تا هفده کس برسیدم چون بیدار شدم هفده عقد گرفته بوزم یحیی معاذ رازی گنت بیغبر را علیه السلام بخواب دیدم گفتم اَبْنِ اطَّلَبُكَ قَالَ عِنْدَ عِلْمِ أَبِي حَنِيفَةَ وَ مَنَاقِبِ ۲۴ او بسیارست و محامد او بی شمار و پوشید نیست برین ختم کردم

بعضی گفتند او دهری است ابو حنیفه چشم بر هم نهاد آن مرد گفت ای امام روشنائی چشم از تو کنی باز گرفتند گفت از آنکه باز که ستر از تو بر داشتند و گفت چون با قدری مناظره کنی دو سخن است یا کافر شود یا از مذهب خود برگردد او را بگویی که خدای خواست که علم او در ایشان راست شود و معلوم او با علم برابر آید اگر گویند نه کافر باشد از آنکه چون گویند که نخواست که علم او راست شود و علم با معلوم برابر آید این کفر بود و اگر گویند که خواست تسلیم کرد و از مذهب خویش بیزار شد و گفت من بخیل را تعدیل نکنم و گواهی او نشنوم که بخل او را بر آن دارد که استقصا کند و زیادت از حق خویش ستاند نقلست که مسجدی ۱۰ عمارت می کردند از بهر تبرک از ابو حنیفه چیزی بخواستند بر امام گران آمد مردمان گفتند ما را غرض بتبرک است آنچ خواهد بدهد درستی زر بداد بکراهیتی تمام شاگردان گفتند ای امام تو کرمی و عالی و در سخا همتا نداری این قدر زر دادن چرا بر تو گران آمد گفت نه از جهت مال بود و لیکن من یقین می دانم که مال حلال هرگز بآب و گل خرج نرود و من مال خود را حلال می دانم چون از من چیزی خواستند کراهیت آن بود که در مال حلال من شبهتی بدید آمد و از آن سبب عظیم می ریخیدم چون روزی چند بر آمد آن درست باز آوردند و گفتند بشیر است امام عظیم شاذ شد نقلست که در بازار می گذشت مقدار ناخنی گل بر جامه او چکید بلب دجله رفت و می شست گفتند ای امام تو ۲۰ مقدار معین نجاست بر جامه رخصت می دهی و این قدر گل را می شوئی گفت آری آن فتوی است و این تقوی است جنانک رسول علیه السلام نیم کرده بلال را اجازه نداد که مدّخر کند و یک ساله زنان را قوت نهاد و گویند که چون داود طائی مقتدا شد ابو حنیفه را گفت اکنون جکیم گفت بر تو باذ بر کار بستن علم که هر علی که آنرا کار نبندی چون ۲۰ جسدی بود بی روح و گویند خلیفه عهد بخواب دید ملک الموت را ازو

کردی تا مسله که اورا مشکل بودی کشف شدی نقلست که محمد بن حسن رحمه الله عليه عظیم صاحب جمال بود چون یکبار اورا بدید بعد از آن دیگر اورا ندید و چون درس او گنتی اورا در بس ستونی نشاندی که نباید که چشمش بر وی افتد نقلست که داود طائی گفت بیست سال پیش امام ابو حنیفه بوزم و درین مدت اورا نگاه داشتم در خلا و ملا سر برهنه نشست و از برای استراحت بای دراز نکرد اورا گنتم ای امام دین در حال خلوت اگر بای دراز کنی چه باشد گفت با خدای ادب گوش داشتن در خلوت اولتر نقلست که روزی می گذشت کودکی را دید که در گل مانده بود گفت گوش دار تا نینتی کوزک گفت افتادن ۱۰ من سهلست اگر بینتم تنها باشم اما تو گوش دار که اگر بای تو بلغزد همه مسلمانان که از بس تو در آید بلغزند و بر خاستن همه دشوار بود امام را از حذاقت آن کوزک عجب آمد و در حال بگریست و با اصحاب گفت زینهار اگر شمارا در مسله چیزی ظاهر شود و دلیلی روشن تر نماید در آن متابعت من مکنید و این نشان کمال انصافست تا لاجرم ابو یوسف و ۱۵ محمد رحمه الله بسی اقوال دارند در مسایل مختلف با آنک چنین گفته اند که تیر اجتهاد او بر نشانه جنان راست آمد که میل نکرد و اجتهاد دیگران گرد بر گرد نشانه بود نقلست که مردی مال دار بود و امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه دشمن داشتی تا حدی که اورا جهود خواندی این سخن بابو حنیفه رسید اورا بخواند گفت دختر تو بنلان جهود خواهم ۲۰ داد او گفت تو امام مسلمانان باشی روا داری که دختر مسلمانرا بجهودی دهی و من خود هرگز نه دهم ابو حنیفه گفت سبحان الله چون روا می داری که دختر خودرا بجهودی دهی چون روا باشد که محمد رسول الله دو دختر خود بجهودی دهد آن مرد در حال بدانست که سخن از کجاست از آن اعتقاد برگشت و توبه کرد از برکات امام ابو حنیفه نقلست که ۲۵ روزی در گرمابه بود یکی را دید بی ابزار بعضی گفتند او فاسقی است و

بیارم بس گستاخوار در رفت و بیرون آورد و ابو حنیفه گفت این کوزک
 حلال زاده نیست تخصّص کردند چنان بود گفتند ای امام مسلمانان از چه
 دانستی گفت اگر حلال زاده بودی حیا مانع آمدی نقلست که او را بر
 کسی مالی بود و در محلت آن شخص شاگردی از آن امام وفات کرد امام
 ۵ نیاز او رفت آفتابی عظیم بود و در آنجا هیچ سایه نبود الا دیواری که از
 آن آن مرد بود که مال بامام می بایست داد مردمان گفتند درین سایه
 ساعتی بنشین گفت مرا بر صاحب این دیوار مالی است روا نباشد که
 از دیوار او تمتعی بمن رسد که بیغیر فرموده است کُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ مَنعَةٌ فَبُورِ
 رِبْوًا اگر منفعتی گیرم رِبْوًا باشد نقلست که او را یکبار محبوس کردند یکی
 ۱۰ از ظلمه بیامد و گفت مرا قلی بتراش گفت نتراشم هر چند گفت سوز
 نداشت گفت چرا نمی تراشی گفت ترسم که از آن قوم باشم که حق تعالی
 فرموده است *أَحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمُ الْآيَةَ* و هر شب سیصد
 رکعت نماز کردی روزی می گذشت زنی با زنی گفت این مرد هر شب
 بانصد رکعت نماز می کند امام آن بشنید نیت کرد که بعد ازین بانصد
 ۱۵ رکعت نماز کنم در هر شبی تا ظنّ ایشان راست شود روز دیگری گذشت
 کوزکان گفتند با همدیگر که این مرد که می رود هر شب هزار رکعت نماز
 می کند ابو حنیفه گفت نیت کردم که هر شب هزار رکعت نماز کنم روزی
 شاگردی با امام گفت مردمان می گویند که ابو حنیفه شب نمی خسبند گفت
 نیت کردم که دگر بشب نختم گفت چرا گفت خدای تعالی می فرماید
 ۲۰ *وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِهَا لَمْ يَفْعَلُوا* پندگانی اند که دوست دارند که ایشانرا
 بچیزی که نکرده اند یاد کنند اکنون من بهلوی بر زمین نتم تا از آن
 قوم نباشم و بعد از آن سی سال نماز بامداد بطهارت نماز ختن کردی
 نقلست که سرزانوی او چون سرزانوی شتر شده بود از بسیاری که در
 سجن بود نقلست کی توانگری را تواضع کرده بود از بهر ایمان او گفت
 ۲۵ هزار ختم کرده ام کفارت آنرا و گفتند گاه بودی که جهل بار ختم قران

که عرفان نست لکن دیدار تو نتوانستم خواست خلیفه گفت این سخن از حق دورست و این جوان قضارا اولتر بس بعد از آن منصور که خلیفه بود اندیشه کرد تا قضا بیکی دهد و مشاورت کرد بر یکی از چهار کس که فحول علما بودند و اتفاق کردند یکی ابو حنیفه دوم سفیان سوم شریک چهارم مسعر بن کدلم هر چهار را طلب کردند در راه که می آمدند ابو حنیفه گفت من در هر یکی از شما فراستی گویم گفتند صواب آید گفت من بجعلتی قضا از خود دفع کنم و سفیان بگریزد و مسعر خود را دیوانه سازد و شریک قاضی شود بس سفیان در راه بگریخت و در کشتی بنهان شد گفت مرا بنهان دارید که سرم بخواهند برید ۱۰ بتاویل آن خبر که رسول علیه السلام فرموده است من جَعَلَ قاضياً فقد ذُبحَ بغيرِ سكينِ هر کرا قاضی گردانیدند بی کاردش بکشتند بس ملاح اورا بنهان کرد و این هر سه بیش منصور شدند اول ابو حنیفه را گفت ترا قضا می باید کرد گفت ایها الامیر من مردی ام نه از عرب و سادات عرب بحکم من راضی نباشند جعفر گفت این کار به نسبت تعلق ندارد ۱۰ این را علم باید ابو حنیفه گفت من این کار را نشام و درین قول که گنتم نشام اگر راست می گویم نشام و اگر دروغ می گویم دروغ زن قضا مسلمانان را نشاید و تو خلیفه خدائی روا مدار که دروغ گوئی را خلیفه خود کنی و اعتماد خون و مال مسلمانان بر وی کنی این بگفت و نجات یافت بس مسعر بیش خلیفه رفت و دست خلیفه بگرفت و گفت چگونه ۲۰ و مستورات چگونه و فرزندان چگونه اند منصور گفت اورا بیرون کنی که دیوانه است بس شریک را گفتند ترا قضا باید کرد گفت من سودائی ام دماغم ضعیف است منصور گفت معالجت کن تا عقل کامل شود بس قضا بشریک دادند و ابو حنیفه اورا هجور کرد و هرگز با وی سخن نگفت نقلست کی جمعی کوزکان گوی می زدند گوی ایشان میان جمع ابو حنیفه افتاد هیچ کوزکی نی رفت تا بیرون آرد کوزکی گفت من بروم و

عبد الله و عبد الله بن ابی اَوْقَى و وائله بن الاستع و عایشه بنت عجرد
 بس وی متقدمست بذین دلایل که یاد کردیم و بسیار مشایخرا دیده بود
 و با صادق رضی الله عنه صحبت داشته بود و استاذ علم فضیل و ابرهیم
 ادهم و بشر حافی و داود طائی و عبد الله بن مبارک بود آنگاه که بسر
 ۵ روضه سید المرسلین رسید صلوات الله علیه و گنت السلام عليك یا سید
 المرسلین جواب آمد که و عليك السلام یا امام المسلمین و در اول کار
 عزیمت عزلت کرد نفلست که نوجه بقبله حقیقی داشت و روی از خلق
 بگردانید و صوف بوشید تا شی بخواب دید کی استخوانها بیغامبر علیه
 السلام از لحد گردی کرد و بعضی را از بعضی اختیاری کرد از هیبت
 ۱۰ آن بیدار شد و یکی را از اصحاب ابن سیرین برسید گنت تو در علم
 بیغامبر علیه السلام و حفظ سنت او بدرجه بزرگ رسی جنان که در آن
 متصرف شوی صحیح از سقیم جدا کنی یکبار دیگر بیغامبر را علیه السلام
 بخواب دید که گنت یا ابا حنیفه ترا سبب زند گردانیدن سنت من
 گردانیدند اند قصد عزلت مکن و از برکات احتیاط او بود که شعبی که
 ۱۵ استاذ او بود و بیر شده بود خلیفه مجمعی ساخت و شعبی را بخواند و علماء
 بغداد را حاضر کرد و شرطی را بفرمود تا بنام هر خادمی ضیاعی بنویسد
 بعضی باقرار و بعضی بملک و بعضی بوقف بس خادم آن خطرا بیش
 شعبی آورد که قاضی بود و گنت امیر المؤمنین می فرماید که برین خطها
 گواهی بنویس بنوشت و جمله فقها بنوشتند بس بخدمت ابو حنیفه آوردند
 ۲۰ گفند امیر المؤمنین می فرماید که گواهی بنویس گنت کجاست گفند در
 سرای گنت امیر المؤمنین اینجا آید یا من آنجا روم تا شهادت درست
 آید خادم با وی درستی کرد که قاضی و فقها و بران نوشتند تو از جوانی
 فضولی می کنی بس ابو حنیفه گنت لَهَا مَا كَسَبَتْ این بسمع خلیفه رسید
 شعبی را حاضر کرد و گنت در شهادت دیدار شرط نیست یا هست گنت
 ۲۵ بلی هست گنت بس تو مرا کی دیدی که گواهی نوشتی شعبی گنت دانستم

خزای راضی بود و درویش آنست که در دلش طلب زیادتی نباشد و بخیل آنست که حق مال خدای از خدای باز دارد حاتم اصم گفت از وی وصیت خواستم بچیزی که نافع بود گفت اگر وصیت عام خواهی زبان نگاه دار و هرگز سخن مگوی تا ثواب آن گفتار در ترازوی خود بینی و اگر وصیت خاص خواهی نگر تا سخن نگویی مگر خود را جنان بینی که اگر نگویی بسوزی والله اعلم

ذکر امام ابو حنیفه رضی الله عنه

آن چراغ شرع و ملت آن شمع دین و دولت آن نعمان حقایق آن عثمان جواهر معانی و دقایق آن عارف عالم صوفی امام جهان ابو حنیفه کوفی ۱۰ رضی الله عنه صفت کسی که بهمه زبانها ستوده باشد و بهمه ملتها مقبول کی تواند گفت ریاضت و مجاهدت او و خلوت و مشاهدت او نهایت نداشت و در اصول طریقت و فروع شریعت درجه رفیع و نظری نافذ داشت و در فراست و سیاست و کیاست بیگانه بود و در مرورت و فتوت اعجوبه بود هم کرم جهان بود و هم جواد زمان هم افضل عهد و هم اعلم وقت ۱۵ و هو کان فی الدرجه القُصوی والرُتبه العُلویا و آنس روایت کرد از رسول صلی الله علیه و علی آله و سلم که مردی باشد در امت من یقال له نعمان بن ثابت و کُتِبَتْهُ ابو حنیفه هو سراج امتی صفت ابو حنیفه در توریت بود و ابو یوسف گفت نوزده سال در خدمت وی بودم درین نوزده سال نماز بامداد بظهارت نماز ختنن گزارد مالک انس گفت ابو حنیفه را جنان دیدم که اگر دعوی کردی که این ستون زرین است دلیل توانستی گفت شافعی گفت جمله علماء عالم عیال ابو حنیفه اند در فقه و قال علی بن ابی طالب رضی الله عنه سمعتُ النبی صلی الله علیه و علی آله و سلم یقول طوبی لمن رآنی او رأی من رآنی و وی چند کس از صحابه ۲۴ در یافته بود عبد الله بن جزء الزبیدی و انس بن مالک و جابر بن

حساب و راحت نفس و سه چیز لازم توانگر است رنج تن و شغل دل و سختی حساب و گنت مرگ را ساخته باید بود که چون مرگ بیاید باز نگردد و گنت هرکرا چیزی دهی اگر او را دوست داری از آنک او ترا چیزی دهد تو دوست آخرتی و اگر نه دوست دنیائی و گنت من هیچیز دوست تر از مهبان ندارم از بهر آنک روزی و مؤنت او بر خدای است و من در میان هیچ کس نیم و مزد و ثواب مرا و گنت هرک از میان نعمت در تنگ دستی افتد و تنگ دستی نزدیک او بزرگتر از نعمت بسیار نبوذ او در دو غم بزرگ افتاده است يك غم در دنیا و يك غم در آخرت و هرک از میان نعمت در تنگی افتد و آن تنگی نزدیک او بزرگتر از نعمت ۱۰ بود در دو شادی افتاد یکی در دنیا و یکی در آخرت گنند بجه شناسند که بنده و اتقی است بخدای و اعتماد او بخدای است گنت بدانک چون او را چیزی از دنیا فوت شود غنیمت شمرد و گنت اگر خواهی که مرد را بشناسی در نگر تا بوعده خدای این ترست با بوعده مردمان و گنت تقوی را بسه چیز توان دانست بفرستادن و منع کردن و سخن گفتن ۱۵ فرستادن دین بود یعنی آنجی فرستادی دین است و منع کردن دنیا بود یعنی مالی که بتو دهند نستانی که دنیا بود و سخن گفتن در دین و دنیا بود یعنی از هر دو سرای سخن توان گنت که سخن دینی بود و دنیاوی بود و دیگر معنی آنست که آنجی فرستادی دین است یعنی اوامر بجای آوردن و منع کردن دنیا است یعنی از نواهی دور بوذن و سخن گفتن بهر دو محیط است که بسخن معلوم توان کرد که مرد در دین است یا در دنیا و گنت همنصدم مردم عالم را برسندم از پنج چیز که خردمند کیست و توانگر کیست و زبرک کیست و درویش کیست و بخیل کیست هر همنصدم يك جواب دادند همه گنند خردمند آنست که دنیا را دوست ندارد و زبرک آنست که دنیا او را نفریند و توانگر آنست که بنسبت

ایثار کنیم و اگر برسند شکر کنیم ابرهیم بر خاست و سر او در کنار گرفت و ببوسید و قال اَنْتَ الْاُسْتَاذُ وَاللّٰهُ جَوْنُ اَز مَكَّهٖ بَغْدَاذِ اَمَدِ مَجْلِسِ گفتم و سخن او بیشتر در توکل بود و در اثناء سخن گفت در بادیه فرو شدم چهار دانگ سیم داشتم در جیب و همجنان دارم جوانی بر خاست و گفت ° آنجا که آن چهار دانگ در جیب ی نهادی خدای تعالی حاضر نبود و آن ساعت اعتماد بر خدای نبوده بود شقیق متغیر شد و بدان اقرار کرد و گفت راست می گوئی و از منبر فرود آمد نقلست کی بیری بیش او آمد و گفت که گناه کرده ام بسیار و می خواهم کی توبه کنم گفت دیر آمدی بپرگفت زود آمدم گفت چون گفت هرک بیش از مرگ آمد زود آمدن باشد شقیق گفت نیک آمدی و نیک گفتمی و گفت بخواب دیدم که گفتند هرک بخدای اعتماد کند بروزی خویش خوی نیک او زیادت شود و او سخنی گردد و در طاعتش وسواس نبود و گفت هرکه در مصیبت جزع کرد همچنانست که نیزه بر گرفته است و با خدای جنگ می کند و گفت اصل طاعت خوفست و رجا و محبت و گفت علامت خوف ترک ^{۱۰} محارم است و علامت رجا طاعت دائم است و علامت محبت شوق و انابت لازم است و گفت هرکه با او سه چیز نبود از دوزخ نجات نیابد امن و خوف و اضطراب و گفت بند خایف آنست که او را خوفی است در آنج گذشت از حیوة تا جون گذشت و خوفی است که نبی داند تا بعد ازین چه خواهند بود و گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن ^{۲۰} است از خلق یک جزو خاموشی و گفت هلاک مرد در سه چیز است گناه می کند بامید توبه و توبه نکند بامید زندگانی و توبه ناکرده می ماند بامید رحمت بس چنین کس هرگز توبه نکند و گفت حق تعالی اهل طاعت خود را در حال مرگ زند گرداند و اهل معصیت را در حال ^{۲۴} زندگانی مرده گرداند و گفت سه چیز قرین فقر است فراغت دل و سبکی

زاهد گفت شقیق منم اما زاهد نیم هرّون گفت مرا بندی ده گفت هش
 دار که حق تعالی ترا بجای صدیق نشانده است از تو صدق خواهد جنانک
 از وی و بجای فاروق نشانده است از تو فرق خواهد میان حق و باطل
 جنانک از وی و بجای ذوالنورین نشانده است از تو حیا و کرم خواهد
 ۵ جنانک از وی و بجای مرتضی نشانده است از تو علم و عدل خواهد
 جنانک از وی گفت زیادت کن گفت خذایرا سرائی است که آنرا دوزخ
 خوانند ترا دربان آن ساخته و سه چیز بتو داده مال و شمشیر و تازیانه
 و گفته است که خلق را بدین سه چیز از دوزخ باز دار هر حاجتمند که
 بیش تو آید مال از وی دریغ مدار و هر که فرمان حق را خلاف کند بدین
 ۱۰ تازیانه اورا ادب کن و هر که یکی را بکشد بدین شمشیر قصاص خواه
 بدستوری و اگر این نکتی بیش رو دوزخیان تو باشی هرّون گفت زیادت
 کن گفت تو چشمه و عمّال جوهرها اگر چشمه روشن بود بتیرگی جوهرها زیان
 ندارد اگر چشمه تاریک بود بروشنی جوی هیچ امید نباشد گفت زیادت
 کن گفت اگر در بیابان تشنه شوی جنانک بهلاکت نزدیک باشی اگر آن
 ۱۵ ساعت شربتی آب یابی بچند بخری گفت بهره خواهد گفت اگر نفروشد
 الا بنیمه ملک تو گفت بدم و گفت اگر آن آب کی بخوری از تو بیرون
 نیاید جنانک بیم هلاکت بود یکی گویند من ترا علاج کنم اما نیمه از ملک
 تو بستانم چکنی گفت بدم گفت بس بچه نازی بملکی که قیمتش يك شربت
 آب بود که بخوری و از تو بیرون آید هرّون بگریست و اورا باعزازی
 ۲۰ تمام باز گردانید بس شقیق بگه شد و آنجا مردمان بروی جمع شدند
 و گفت اینجا جستن روزی جهل است و کار کردن از بهر روزی حرام
 و ابرهیم ادهم بوی افتاد شقیق گفت ای ابرهیم جون ی کنی در کار معاش
 گفت اگر چیزی رسد شکر کنم و اگر نرسد صبر کنم شقیق گفت سگان
 بلخ همین کنند که جون چیزی باشد مراعات کنند و دم جنابند و اگر
 ۲۵ نباشد صبر کنند ابرهیم گفت شما چگونه کنید گفت اگر مارا چیزی رسد

همه گل بوئیدن بیند هیچ لشکر شکستن نه بیند نقلست که روزی می رفت
 بیگانه اورا دید گشت ای شقیق شرم نداری که دعوی خاصی کنی و جنین
 سخن گوئی این سخن بدان ماند کی هرکه اورا می برستند و ایمان دارد از
 بهر روزی داذن او نعمت برست است شقیق بارانرا گشت این سخن
 بنویسید که او می گوید بیگانه گشت چون تو مردی سخن چون منی نویسد
 گشت آری ما چون جوهر یابیم اگرچه در نجاست افتاده باشد برگیرم و
 باک ندارم بیگانه گشت اسلام عرضه کن که دین تو تواضع است و
 حق پذیرفتن گشت آری رسول علیه السلام فرموده است الحکمة ضالّة
 المؤمن فاطبها ولو کان عند الکافر نقلست که شقیق در سمرقند مجلس می
 ۱۰ گشت روی بقوم کرد و گشت ای قوم اگر مرده ایند بگورستان و اگر کوزک
 ایند بدیبرستان و اگر دیوانه ایند بیارستان و اگر کافریند کافرستان و اگر
 بنده ایند داذ مسلمانان از خود بستانید ای مخلوق برستان یکی شقیق را گشت
 مردمان ملامت می کنند ترا و می گویند از دست رنج مردمان نان می
 خورد بیا تا من ترا اجرا کنم گشت اگر ترا بخی عیب نبودی جنین کردی
 ۱۵ یکی آنک خزانه تو کم شوذ دوم آنک دزد ببرد سوم آنک بشپان شوی
 چهارم آنک دور نبوذ اگر از من عیبی بینی و اجرا از من باز گیری پنجم
 روا بود که اجل در رسد و بی برگ مانم اما مرا خداوندی هست از همه
 عیبها باک و منزّه است نقلست که یکی بیش او آمد و گشت می خواهم که
 بجز روم گشت توشه راه چیست گشت چهار چیز گشت کدماست گشت یکی
 ۲۰ آنک هیچ کس مرا بروزی خویش نزدیکتر از خود نی بینم و هیچ کس را
 از روزی خود دورتر از غیر خود نی بینم و قضاء خدای می بینم کجا من
 می آید مرجا که باشم و جنان دائم که در هر حال کباشم می دائم کی خدای
 دانانرست بحال من از من شقیق گشت أَحْسَنَتَ نیکو زاد است مبارکت
 باذ نقلست که چون شقیق قصد کعبه کرد و بیغداد رسید هارون الرشید
 ۲۵ اورا بخواند چون شقیق بنزدیک هرون رفت هرون گشت توئی شقیق

گم شده بود گفتند بتزد همسایه شقیق است و آنکس را بگرفتند کی تو گرفته
 بس آن همسایه را می رنجانیدند او التجا بشقیق کرد شقیق بیش امیر شد
 و گفت تا سه روز دیگر سگ بتو رسانم او را خلاص ده او را خلاص
 داد بعد از سه روز دیگر مگر شخصی آن سگ را یافته بود و گرفته اندیشه
 کرد که این سگ را بیش شقیق باید برد که او جوانمرد است تا مرا چیزی
 دهد بس او را بیش شقیق آورد شقیق بیش امیر برد و از ضامن بیرون
 آمد اینجا عزم کرد و بکلی از دنیا اعراض کرد نقلست که در بلخ فحطی
 عظیم بود جنانک یکدیگر می خوردند غلامی دید در بازار شاذمان و
 خندان گفت ای غلام چه جای خرمی است نه بینی که خلق از گرسنگی
 ۱۰ چون اند غلام گفت مرا چه باک که من بند کسی ام کی ویرا دهی است
 خاصه و چندین غله دارد مرا گرسنه نگذار شقیق آن جایگاه از دست
 برفت گفت الهی این غلام بخواجه که انبار داشته باشد چنین شاذ باشد
 تو مالک الملوکی و روزی بدبرفته ما چرا اندوه خوریم در حال از شغل
 دنیا رجوع کرد و توبه نصوح کرد و روی براه حق نهاد و در نوکل
 ۱۵ بحد کمال رسید بیوسته گفتمی من شاگرد غلامی ام نقلست که حاتم اصم گفت
 با شقیق بغزا رقتم روزی صعب بود مصاف می کردند جنانک بجز سر نیزه
 نمی توانست دید و تیر از هوا می آمد شقیق مرا گفت یا حاتم خود را
 چون می یابی مگر بنداری که دوش است که با زن خود در جامه خواب
 خفته بودی گفتم نه گفت بخدای که من تن خود را همچنان می بام که تو
 ۲۰ دوش در جامه خواب بودی بس شب در آمد بخت و خرقة بالین کرد
 و در خواب شد و از اعتمادی که بر خدای داشت در میان جنان دشمنان
 در خواب شد نقلست که روزی مجلس می داشت آوازه در شهر افتاد که
 کافر آمد شقیق بیرون دوید و کافرانرا هزیمت کرد و باز آمد مریدی
 گلی چند نزد سجاده شیخ نهاد آنرا می بوئید جاهلی آن بدید گفت لشکر بر
 ۲۵ در شهر و امام مسلمانان بیش خود گل نهاده و می بوید شیخ گفت منافق

مرغک خودرا بر خاک می زد تا از گور آواز آمد که حق تعالی سنیانرا
بشفتی که بر خلق داشت بیامرزین و آن مرغک نیز بمرد و بسنیان رسید
رحمة الله علیه

ذکر شفیق بلخی رحمة الله علیه

۵ آن متوکل ابرار آن منصرف اسرار آن رکن محترم آن قبله محترم آن دلاور
اهل طریق ابو علی شفیق رحمة الله علیه یگانه عهد بود و شیخ وقت بود
و در زهد و عبادت قدی راسخ داشت و همه عمر در توکل رفت و در
انواع علوم کامل بود و نصانیف بسیار دارد در فنون علم و استاذ حاتم
اصم بود و طریق از ابرهیم ادم گرفته بود و با بسیار مشایخ او صحبت
۱۰ داشته بود و گفت هزار و هفتصد استاذرا شاگردی کردم و چند اشتروار
کتاب حاصل کردم و گفت راه خدای در چهار چیزست یکی امن در
روزی و دوم اخلاص در کار و سوم عداوت با شیطان و چهارم ساختن
مرگ و سبب توبه او آن بود که بترکستان شد ب تجارت و بنظاره بت خانه
رفت بت برستی را دید که بتی را می برستید و زاری می کرد سنیان گفت
۱۵ ترا آفریندگاری است زنده و قادر و عالم اورا برست و شرم دار و بت
مهرست که ازو هیچ خیر و شر نیاید بت برست گفت اگر چنین است
که تو می گوئی قادر نیست که ترا در شهر تو روزی دهد که ترا بدین
جانب باید آمد شفیق ازین سخن بیدار شد و روی بلخ نهاد گبری همراه
او افتاد با شفیق گفت در چه کاری گفت در بازرگانی گفت اگر در بی
۲۰ روزی می روی کی ترا تقدیر نکرده اند تا قیامت اگر روی بدان نرسی
و اگر از بس روزی می روی که ترا تقدیر کرده اند مرو که خود بتو
رسد شفیق چون این سخن بشنید بیدار شد و دنیا بر دلش سرد شد بس
بلخ آمد جماعتی دوستان بر وی جمع شدند کی او بغایت جوانمرد بود و
۲۴ علی بن عیسی بن همام امیر بلخ بود و سگان شکاری داشتی اورا سگی

رویش بر زمین نهادم و بیرون آمدم تا جمع‌را خبر کنم چون باز آمدم اصحاب همه حاضر بودند گفتم شمارا که خبر داد گفتند ما در خواب دیدیم که بجزاؤه سفیان حاضر شوید مردمان در آمدند و حال بروی تنگ شد دست در زیر کشید و همیانی هزار دینار بیرون آورد و گفت صدقه کنید گفتند سبحان الله سفیان بیوسته گنتی دنیارا نباید گرفت و چندین زر داشت سفیان گفت این باسبان دین من بود و دین خودرا بذین توانستم داشت که ابلیس بذین بر من دست نبرد که اگر گنتی امروز چه خوری و چه بوشی گفتمی اینک زر و اگر گنتی کفن نداری گفتمی اینک زر و وسواس اورا از خود دفع کردی هر چند مرا بذین حاجت نبوذ بس کلمه شهادت بگفت و جان تسلیم کرد و گویند وارثی بود اورا در بخارا بمرد علماء بخارا آن مال را نگاه داشتند سفیانرا خبر شد عزم بخارا کرد اهل بخارا تا لب آب استقبال کردند و باعزاز تمام در بخارا بردند و سفیان هزده ساله بود و آن زر بنود دادند و آنرا نگاه می داشت تا از کسی چیزی نباید خواست تا یقین شد که وفاته خواهد کرد ۱۵ بصدقه داد و آن شب که وفات کرد آوازی شنیدند که مات الورع مات الورع بس اورا بخواب دیدند گفتند چون صبر کردی با وحشت و تاریکی گور گفت گور من مرغزار است از مرغزارها بهشت دیگری بخواب دید گفت خدای با تو چه کرد گفت یک قدم بر صراط نهادم و دیگر در بهشت دیگری بخواب دید که در بهشت از درختی بدرختی می بریدی ۲۰ برسید که این بچه یافتی گفت بورع نقلست که از شفقت که اورا بود بر خلق خدای روزی در بازار مرغکی دید در قفس که فریاد می کرد و می طپید اورا بخريد و آزاد کرد مرغکی هر شب بخانه سفیان آمدی سفیان همه شب نماز کردی و آن مرغک نظاره می کردی و گاه بر روی می نشستی چون سفیانرا بخاک بردند آن مرغک خودرا بر جنازه او می زد و ۲۵ فریاد می کرد و خلق بیهای های می گریستند چون شیخرا دفن کردند

بل که بیشتر از عیان یعنی حاضر بود بل که ازین زیادت بود برسیدند که سید صلی الله علیه و سلم گنت خدای دشمن دارد اهل خانه را که در وی گوشت بسیار خورند گنت اهل غیبت را گفته است که گوشت مسلمانان خورند نقلست کی حاتم اصم را گنت ترا چهار سخن گویم که از جهل است یکی ملامت کردن مردمان را از نادیدن قضا است و نادیدن قضا کافرست دوم حسد کردن برادر مسلمان را از نادیدن قسمت است و نادیدن قسمت از کافرست سوم مال حرام و شبهت جمع کردن از نادیدن شمار قیامتست و نادیدن شمار قیامت از کافرست چهارم امین بوذن از وعید حق و امید نداشتن بوعده حق و نادیدن این همه ۱۰ کافرست نقلست که چون یکی از شاگردان سفیان بسفر شذی گنتی اگر جائی مرگ ببیند برای من بخرید چون اجلش نزدیک آمد بگریست و گنت مرگ به آرزو خواستم اکنون مرگ سخت است کاشکی همه سفر جنان بودی که بعصائی و رکوه راست شذی ولكن التذوم علی الله شدید بتزدیک خدای شدن آسان نیست و هرگاه که سخن مرگ و استیلاء او شنیدی چند روز از خود برفتی و بهره رسیدی گنتی اِسْتَعِدَّ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نَزْوِلِهِ ساخته باش مرگ را بیش از آنک ناگاه ترا بگیرد از مرگ جنین می ترسید و آرزوی خواست و در آن وقت یارانش می گفتند خوشتر باز در بهشت و او سری جنبانید که چی می گوئید بهشت هرگز بن نرسد یا بچون من کسی دهند بس بیماری او در بصره بود و امیر بصره خواست ۲۰ تا جامگی بوی دهد او را طلب کردند در ستورگای بود که رخ شکم داشت و از عبادت یک دم نمی آسود و آن شب حساب کردند شصت بار آب دست کرده بود و وضوی ساخت و در نماز می رفت بازش حاجت آمدی گنتند آخر وضو مساز گنت میخواهم تا چون عزرائیل در آید طاهر باشم نه نجس که بلیذ بجنباب حضرت روی نتوان نهاد عبد الله مهدی ۲۵ گنت که سفیان گنت روی من بر زمین نه که اجل من نزدیک آمد

سوراخی نمی دانم که در آنجا گریزد و خودرا نابدید کند که سلف کراهیت داشته اند که جامهٔ انگشت نمای بوشند یا در کهنه یا در نوبل که جنان می باید که حدیث آن نکنند نهی عن الشهرتین اینست و گفت هیچ نمی دانم اهل این روزگار را با سلامت تر از خواب و گنفت بهترین سلطانان است کجا اهل علم نشینند و از ایشان علم آموزد و بدترین علما آنک با سلاطین نشینند و گفت نخست عبادتی خلونست آنگاه طلب کردن علم آنگاه بدان عمل کردن آنگاه نشر آن علم کردن و گنفت هرگز تواضع نکردم کسی را بیش از آنک کسی را یک حرف از حکمت دیدم و گنفت دنیا را بگیر از برای تنرا و آخرت را بگیر از برای دل را و گنفت اگر گناه را بکند بودی هیچ کس از کید آن نرستی و هرکه خودرا بر غیر خود فضل نهد او متکبر است و گنفت عزیزترین خلفان بخی اند عالی زاهد و فقیهی صوفی و توانگری متواضع و درویشی شاکر و شریفی سنی و گنفت هرکه در نماز خاشع نبود نماز او درست نبود و گنفت هرکه از حرام صدقه دهد و خیری کند جون کسی بوز که جامهٔ بلیذ بخون بشوید یا ببول آن جامه بلیذتر شود و گنفت رضا قبول مقدور است بشکر و گنفت خلق حسن آدی خشم خدای بنشانند و گنفت یقین آنست که متهم نداری خدایرا در هرجه بتو رسد و گنفت سبحان آن خدائی که می کشد مارا و مال می ستاند و ما اورا دوستری داریم و گنفت هرکرا بدوستی گرفت بدشمنی نگیرد و گنفت نفس زدن در مشاهده حرامست و در مکاشفه حرام است و در معاینه حرام است و در خطرات حلال و گنفت اگر کسی ترا گویند نِعْمَ الرَّجُلُ أَنْتَ این ترا خوش تر آید از آنک گویند بِئْسَ الرَّجُلُ أَنْتَ بدانک تو هنوز مردی بزی و برسیدند از یقین گنفت فعلی است در دل هرگاه کی معرفت درست شد یقین ثابت گشت و یقین آنست که هرجه بتو رسد دانی که ار حق بتوی رسد نا جنان باشی که وعدۀ ترا جون عیان بود

چون امیران بوذندی نقلست که بکبار در محملی بود و بمکه می رفت رفیقی
 با او بود او همه راه می گریست رفیق گفت از بیم گناه می گریی سنیان
 دست دراز کرد و گاه برگمی بر داشت و گفت گناه بسیارست و لیکن
 گناهان من باندازه این گناه برگ قیمت ندارد از آن می ترسم که ایمان که
 آورده ام با خود ایمان هست یا نه و گفتم دیگران بعبادت مشغول شدند
 حکمتشان بار آورد و گفت گریه ده جزواست نه جزوا از آن ربا است
 و یکی از بهر خدای است اگر از آن يك جزو که از بهر خدا است در
 سالی يك قطره از چشم بیاید بسیار بود و گفت اگر خلق بسیار جائی
 نشسته باشند و کسی منادی کند کی که می داند که امروز تا شب خواهد
 زیست بر خیزد يك تن بر نخیزد و عجب آنک اگر همه خلق را گویند کجا
 جان کاری که در بیش است هرک مرگرا ساخته ایند بر خیزند يك تن
 بر نخیزد و گفت برهیز کردن بر عمل سختراست از عمل و بسی بود که
 مرد عملی نیک می کند تا وقتی که آنرا در دیوان علانیه نویسند پس بعد
 از آن جندان بدان فخر کند و جندان باز گویند که آنرا در دیوان ربا
 نویسند و گفت چون درویش گرد توانگر گردد بدانک مرئی است و
 چون گرد سلطان گردد بدانک دزد است و گفت زاهد آنست که در
 دنیا زهد خود بنعل می آرد و متزهد آنست که زهد او بزبان بود
 و گفت زهد در دنیا نه بلاس پوشیدن است و نه نان جوین خوردن
 است و لکن دل در دنیا نایستن است و امل کوتاه کردنست و گفت
 ۲۰ اگر نزد يك خدای شوی با بسیاری گناه گناهی که میان تو و خدای بود
 آسان تر از آنک يك گناه میان تو و بندگان او و گفت این روزگاری
 است که خاموش باشی و گوشه گیری زمان السکوت و لزوم السیوت یکی
 گفتم در گوشه نشینم در کسب کردن جگونی گفتم از خدای بترس که
 ۲۴ هیچ ترسکار را ندیدم که بکسب محتاج شد و گفت آدی را هیچ نیکوتر از

مشفق تر شود از دیگران و این میل بود و هرگز از کسی چیزی نگرفتی
گفتی اگر دانی که در غی ماغم بگیری و روزی با یکی بدر سرای منشی
می گذشت آنکس بر آن ایوان نگرست اورا نهی کرد بدو گفت اگر شما
در آنجا ننگه نمی کردتی ایشان چندین اسراف نکردندی بس چون شما نظر
می کنید شریک باشید در مظلمت این اسراف و اورا همسایه وفات کرد
بنام جنازه او شد بعد از آن شنید که مردمان می گفتند که او مردی
نیکو بود سفیان گفت اگر دانستی که خلق ازو خشنود بگردند بنام
جنازه او نرفتمی زیرا که تا مرد منافق نشود خلق ازو خشنود نگردند
و سفیانرا عادت بود که در مقصوره نشستی چون از مال سلطان مجمره
بر عود ساختند از آنجا بگریخت تا آن بوی نشنود و دیگر آنجا نشست
نقلست که روزی جامه باژگونه پوشیده بود با او گفتند خواست که راست
کند نکرد و گفت این بپراهن از بهر خدای پوشیده بودم نخواهم که از
برای خلق بگردانم همچنان بگذاشت نقلست که جوانی را حج فوت شده بود
آهی کرد سفیان گفت جویل حج کرده ام بتو دادم تو این آه من دازی
گفت دادم آن شب بخواب دید که اورا گفتند سوزی کردی که اگر بهبه
اهل عرفات قسمت کنی توانگر شوند نقلست که روزی در گرمابه آمد
غلامی امرد در آمد گفت بیرون کنید اورا کجا هر زنی يك دیو است و
با هر امردی هژده دیو است که اورا می آریند در چشمهء مردان نقلست
که روزی نان می خورد سگی آنجا بود و بدو می داد گفتند چرا با زن
و فرزند نخوردی گفت اگر نان بسگ دم تا روز باس من دارد تا من
نماز کنم و اگر بزن و فرزند دم از طاعتم باز دارند و روزی اصحاب را
گفت خوش و ناخوش طعام بیش از آن نیست که از لب بخلق رسد این
قدر اگر خوش است و اگر ناخوش صبر کنید تا خوش و ناخوش بنزدیک
شما یکی بود که چیزی که بدین زودی بگذرد بی آن صبر توان کرد و از
۲۵ بزرگ داشت او درویشانرا جانان نقل کنند که در مجلس او درویشان

بیمار شد خلیفه طیبی ترسا داشت سخت استاذ و حاذق بیش سفیان فرستاد تا معالجت کند چون فاروره او بدید گفت این مردی است که از خوف خدای جگر او خون شده است و باره باره از مئانه بیرون می آید پس آن طیب ترسا گفت در دینی که چنین مردی بود آن دین باطل بود در حال مسلمان شد خلیفه گفت بنداشتم کی طیب ببالین بیماری فرستم خود بیمار را بیش طیب می فرستادم نقلست که سفیان را در حال جوانی بشت کوز شده بود گفتند ای امام مسلمانان ترا هنوز وقت این نیست او جواب نداد از آنک او را از ذکر حق بروای خلق نبود تا روزی الحاح کردند گفت مرا استاذی بود و مردی سخت بزرگ بود و ۱۰ من از وی علم می آموختم چون عمرش بآخر رسید و کشتی عمرش بگرداب اجل فرو خواست شد من بر بالین او نشسته بودم ناگاه چشم باز کرد و مرا گفت ای سفیان می بینی کجا ما چه می کنند بجاه سالست تا خلق را راه راست می نمائیم و بدرگاه حق می خوانیم اکنون مرا می رانند و می گویند برو که ما را نی شائی و گویند که گفت سه استاذ را خدمت کردم و ۱۵ علم آموختم چون کار یکی بآخر رسید جهود شد و در آن وفات کرد دیگر تعیس ثالث تنصر از آن ترس طراقی از بشت من پیامد و بستم شکسته شد نقلست که یکی دو بدره زر بیش او فرستاد و گفت بستان کی بدم دوست تو بود و او مرید تو بود و این وجهی حلالست و از میراث او بیش تو آوردم بدست بسرداد و باز فرستاد و گفت بگویی که دوستی ۲۰ من با بذرت از پهر خدای بود بسر سفیان گفت چون باز آمدم گفتم ای بذر دل تو مگر از سنگ است می بینی که عیال دارم و هیچ ندارم بر من رحم نمی کنی سفیان گفت ای بسر ترا می باید که بخوری و من دوستی خدای بدوستی دنیا نفروشم کی بقیامت در مانم نقلست که هدیه بیش سفیان آوردند و قبول نکرد گفت من از تو هرگز حدیث نشنیده ام ۲۵ سفیان گفت برادرت شنیده است ترسم که بسبب مال تو دل من برو

بگرفت و طبایحه بر روی خودی زد و هی گنت جون بای بادب در مسجد نهادی نامت از جریدۀ انسان محو کردند هوش دار تا قدم چگونه هی نهی نقلست که بای در کشت زاری نهاد آواز آمد که یا ثور بنگر تا جه عنایت بوذ در حق کسی که گای بر خلاف سنت بر نتواند داشت

۵ جون بظاهر بدين قدر بگيرندش سخن باطن او که تواند گنت و بیست سال بر دوام شب هیچ نختت نقلست که گنت هرگز از حدیث بیغیر صلی الله علیه وسلم نشنیدم که نه آنرا کار بستم و گنتی ای اصحاب حدیث زکوة حدیث بدهید گنتند حدیث را زکوة چیست گنت آنک از دو است حدیث به بیخ حدیث کار کنیذ نقلست که خلیفه عهد پیش او نمازی کرد و در نماز با محاسن حرکتی هی کرد سفیان گنت این چنین نمازی نماز نبود و این نماز را فردا در عرصات جون رگوئی بلیذ برویت باز زوند خلیفه گنت آهسته تر گوی گنت اگر من از چنین مهتی دست بدارم در حال بولم خون شوذ خلیفه آن از وی در دل گرفت فرمود که داری فرو برند و او را بر دار کنند تا دگر هیچ کس پیش من دلیری نکند آن روز

۱۵ که داری زوند سفیان سر بر کنار بزرگی نهاده بوذ و بای بر کنار سفیان بن عیینۀ نهاده بوذ و در خواب شده این دو بزرگرا این حال معلوم شد با یکدیگر گنتند او را خبر نکیم ازین حال او خود بیدار بوذ گنت چیست حال ایشان حال باز گنتند و دلتنگی بسیار هی نمودند سفیان گنت مرا در جان خویش جیدین آویزش نیست ولکن حتی کارهء دنیا بباید

۲۰ گراد بس آب در چشم آورد گنت بار خدایا بگير ايشانرا گرفتنی عظیم همین که این دعا گنت در حال خلیفه بر تخت بوذ و ارکان دولت بر حواشی نشسته بوذند طراقی در آن سرای افتاد و خلیفه با ارکان دولت بیکبار بر زمین فرو شدند و آن دو بزرگ گنتند دعائی بدين مستجابی و بدين تعجیلی سفیان گنت آری ما آب روی خود بدين درگاه نبرده ایم

۲۵ نقلست که خلیفه دیگر بنشست معتقد سفیان بوذ جنان افتاد کی سفیان

وقت وفاتش نزدیک رسید همه مال خود بدرویشان داد مریدی بر بالین او بود گنت ای شیخ سه دخترک داری و دینه از دنیا فرازی کنی ایشانرا چیزی بگذار تدبیر ایشان چه کرده گنت من حدیث ایشان گفته ام وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ کارساز اهل صلاح اوست کسی که سازندگارش او بود به از آنک عبد الله مبارک بود بس در وقت مرگ چشمها باز کرد و می خندید و می گنت لِمَثَلٍ ذُنَا فَلَیَعْمَلِ الْعَالَمُونَ سفیان ثوری را بخواب دیدند گفتند خدای با تو چه کرد گنت رحمت کرد گفتند حال عبد الله مبارک چیست گنت او از آن جمله است که روزی دو بار بحضرت می رود رحمة الله علیه

ذکر سَفِیَانِ ثَوْرِيِّ قَدَسَ اللهُ رُوحَهُ

آن تاج دین و دیانت آن شمع زهد و هدایت آن علمارا شیخ و پادشاه آن قدمار حاجب درگاه آن قطب حرکت دَوْرِي امام عالم سَفِیَانِ ثَوْرِي رحمة الله علیه از بزرگان دین بود اورا امیر المؤمنین گفتندی هرگز خلافت ناکرده و مقتداء بحق بود و صاحب قبول و در علم ظاهر و باطن نظیر نداشت و از مجتهدان بفتح گانه بود و در ورع و تقوی بنهایت رسیده بود و ادب و تواضع بغایت داشت و بسیار مشایخ کبار دیده بود و از اول کار تا باخر از آنج بود ذَرَّةً بر نگشت جنانک نقلست که ابرهیم اورا بخواند که بیا تا سماع حدیث کنیم در حال بیامد ابرهیم گنت مرا می بایست که تا خُلُقِ او بیازمام و از مادر در ورع بدید آمدن بود جنانک نقلست که یک روز مادرش بر بام رفته بود و از بام همسایه انگشتی ترشی در دهان کرد جندان سر بر شکم مادر زد که مادر را در خاطر آمد تا برفت و حلالی خواست و ابتداء حال او آن بود که یک روز بغفلت بای جب در مسجد نهاد آوازی شنید که یا ثور ثوری از آن سبب گفتند چون آن آواز شنید هوش از وی برفت چون بهوش باز آمد محاسن خود

جامه بر ایشان افکند آن عمل او از غزو فاضلتر بود و گنت هرکه قدر او بنزد خلق بزرگتر بود او خودرا باید که در نفس خویش حقیرتر بیند گفتند داروی دل چیست گنت از مردمان دور بودن و گنت بر توانگران تکبر کردن و بر درویشان متواضع بودن از تواضع بود و گنت تواضع آن بود که هرکه در دنیا بالای تست بر وی تکبر کنی و با آنک فروترست تواضع کنی و گنت رجاء اصلی آنست که از خوف بدید آید و خوف اصلی آنست که از صدق اعمال بدید آید و صدق اعمال از تصدیق بدید آید و هر رجا که در مقدمه آن خوف نبوذ زود بود که آنکس این گردد و ساکن شود و گنت آنج خوف انگیزد تا در دل قرار گیرد دوام مراقبت بود در نهان و آشکارا نقلست که بیش او حدیث غیبت می رفت گنت اگر من غیبت کنم مادر و پدر خودرا غیبت کنم که ایشان باحسان من اولیتر اند نقلست کی روزی جوانی بیامد و در پای عبد الله افتاد و زار زار بگریست و گنت گشای کرده ام از شرم نمی توانم گنت عبد الله گنت بگوی تا چه کرده گنت زنا کرده ام گنت ۱۵ ترسیدم کی مگر غیبت کرده و مردی گنت که او مرا وصیت کرد و گنت خدایرا نگاه دار گنتم تفسیر این چیست گنت همیشه جنان باش که گوئی خدایرا می بینی نقلست که در حال حیوة همه مال بدرویشان داد وقتی او را مهمانی آمد هرج داشت خرج کرد و گنت مهمانان فرستادگان خدای اند زن با وی بخصوصیت بیرون آمد گنت زنی که درین معنی با من خصوصیت کند نشاید کاوین وی بداد و طلاق دادش خداوند تعالی جنان ۲۰ حکم کرد تا دختری از مہترزادگان بمجلس وی آمد و سخن وی خوش آمدش بخانه رفت از پدر در خواست که مرا بزنی بوی ده پدر بیچاه هزار دینار بدختر داد و دختری بزنی بوی داد بخواب نمودندش که زنی را از بهر ۲۴ ما طلاق دادی اینک عوض تا بدانی که کس بر ما زبان نکند چون

عبد الله گفت این سخن بنویسید که حکمت است نقلست که ازو برسیدند که کدام خصلت در آدمی نافعتر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبوذ گفت حسن ادب گفتند اگر نبوذ گفت برادری مشفق کبا او مشورتی کند گفتند اگر نبوذ گفت خاموشی دایم گفتند اگر نبوذ گفت مرگ در حال ^۰ نقلست که گفت هرک راه ادب آسان گیرد خلل در سنتها بدید آید و هرک سنتها آسان گیرد او را از فرایض محروم گردانند و هرکه فرایض آسان گیرد از معرفش محروم گردانند و هرکه از معرفت محروم بود دانی که که بوذ و گفت چون درویشان دنیا این باشند منزلت درویشان حق چگونه باشد و گفت دل دوستان حق هرگز ساکن نشود یعنی دایما طالب ^{۱۰} بوذ که هرک بایستاد مقام خود بدید کرد و گفت ما باندرکی ادب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادیب رفتند و گفت مردمان سخن بسیار گفته اند در ادب و نزدیک من ادب شناختن نفس است و گفت سخاوت کردن از آنچه در دست مردمان است فاضلتر از بذل کردن از آنچه در دست نست و گفت هرکه درم بخذاوند ^{۱۵} باز دهند دوستر دارم از آنک صد هزار درم صدقه کند و هرکه بشیزی از حرام بگیرد متوکل نبوذ و گفت توکل آن نیست که تو از نفس خویش توکل بینی توکل آنست که خدای از تو توکل داند و گفت کسب کردن مانع نبوذ از تفویض و توکل اگر این هر دو عادت نبوذ در کسب و گفت اگر کسی با قوتی کسی کند شاید تا اگر بیمار شود نفقه کند و اگر میرد ^{۲۰} هم از مال وی کنن بوذش و گفت هیچیز نیست در آدمی که ذل کسب نکشینه است و گفت مروّت خرسندی به از مروّت دادن و گفت زهد ایمنی بوذ بر خدای با دوستی درویشی و گفت هرکه طعم بندگی کردن نجشید او را هرگز ذوق نبوذ و گفت کسی که او را عیال و فرزندان بوذ ^{۲۴} ایشان در صلاح بدارد و بشب از خواب بیدار شود کودکان را برهنه بیند

باک نشود نام بت مهین بر زبان نیارد اکنون تو مسلمان می نمائی بدانک
 من در میان دو بله ترازو نام بت مهین برده ام این جزاء آنست عبد
 الله گفت باری در ملت ما اینست که هرک اورا بشناسد اورا یاز نتواند
 کرد که من عرف الله کلّ لسانه نقلست که یکبار بغزا رفته بود با کافری
 ۵ جنگ می کرد وقت نماز در آمد از کافر مهلت خواست و نماز کرد چون
 وقت نماز کافر در آمد مهلت خواست تا نماز کند چون روی به بت آورد
 عبد الله گفت این ساعت بر روی ظنر یافتم با تیغ کشیده بسر او رفت
 تا اورا بکشند آوازی شنید که یا عبد الله اَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَّ
 مَسْئُولًا از وفای عهد خواهند برسید عبد الله بگریست کافر سر بر داشت
 ۱۰ عبد الله را دید با تیغی کشیده و گریان گفت ترا چه افتاد عبد الله حال
 بگفت که از برای تو با من عتابی چنین رفت کافر نعره بزد گفت
 ناجوانمردی بود که در چنین خدای عاصی و طاغی بود کجا دوست از
 برای دشمن عتاب کند در حال مسلمان شد و عزیز می گشت در راه دین
 نقلست که گفت در مکه جوانی دیدم صاحب جمال که قصد کرد که در
 ۱۵ کعبه روز ناگاه بیهوش شد و بیفتاد بیش او رفتم جوان شهادت آورد
 گفتم ای جوان ترا چه حال افتاد گفت من ترسا بوزم خواستم تا بتلیس
 خود را در کعبه اندازم تا جمال کعبه را بینم هائنی آواز داد تَدْخُلُ بَيْتَ
 الْحَبِيبِ وَفِي قَلْبِكَ مُعَادَاتُ الْحَبِيبِ روا داری که در خانه دوست آئی و
 دل بر از دشمنی دوست نقلست که زمستانی سرد در بازار نشابور می رفت
 ۲۰ غلای دید با بیراهن تنها کی از سرما می لرزید گفت چرا با خواجه نگوئی
 که از برای تو جبه سازد گفت جگوم او خود می داند و می بیند عبد
 الله را وقت خوش شد نعره بزد و بیهوش بیفتاد بس گفت طریقت ازین
 غلام آموزید نقلست که عبد الله را وقتی مصیبتی رسید خلقی بتعزیت او
 رفتند گبری نیز برفت و با عبد الله گفت خردمند آن بود که چون
 ۲۵ مصیبتی بوی رسد روز نخست آن کند که بعد از سه روز خواهد کرد

بدر من گرفتی و بدان خوار شدی آن شب عبد الله بیغبررا علیه السلام بخواب دید متغیر شده گفت یا رسول الله سبب تغیر چیست گفت آری نکته بر فرزند ما می نشانی عبد الله بیدار شد و عزم آن کرد که آن علوی زاده طلب کند و عذر او بخواند علوی بجه همان شب بیغبررا بخواب دید که گفت اگر تو جان بوذنی که بایستی او ترا آن نتوانستی گفت علوی چون بیدار شد عزم خدمت عبد الله کرد که عذر خواهد در راه بهم رسیدند و ماجرا در میان نهادند و توبه کردند نقلست که سهل بن عبد الله مروزی همه روز بدرس عبد الله می آمد روزی بیرون آمد و گفت دیگر بدرس تو نخواهم آمد که کینزکان تو بر بام آمدند و مرا بخود خواندند و گفتند سهل من سهل من چرا ایشانرا ادب نکنی عبد الله با اصحاب خود گفت که حاضر باشید تا نماز بر سهل بکنید در حال سهل وفات کرد بر وی نماز کردند بس گفتند یا شیخ ترا چون معلوم شد گفت آن حوران خلد بوذند که اورا می خواندند و من هیچ کینزک ندارم نقلست که از وی پرسیدند که از عجایب چه دیدی گفت راهی دیدم از مجاهد ضعیف شن و از خوف دوتا شن برسیدم که راه بخدای چیست گفت اگر اورا بدانی راه بدو هم بدانی و گفت من بت برستم و می ترسم آنرا که ویرانی شناسم و تو عاصی می گردی در آنک اورا می شناسی یعنی معرفت خوف اقتضا کند و ترا خوف نمی بینم و کفر جهل اقتضا کند و خودرا از خوف گذاخته می بینم سخن او مرا بند شد و از بسیار ناکردنی مرا باز داشت نقلست که گفت یکبار بغزا بوذم در گوشه از بلاد روم در آنجا خلقی بسیار دیدم جمع شده و یکی را بر عقابین کشیدند و گفتند اگر یک ذره تفصیر کنی خصمت بت بزرگ باذ سخت زن و گرم زن و آن بیچاره در رنجی تمام بوذ و آه نمی کرد برسیدم که کاری بدین سختی می خوری و آه نمی کنی سبب چیست گفت جری عظیم از من در وجود آمده است و در ملت ما سنتی است که تا کسی از هرج هست

باز کرد و در آنجا محرابی بود در نماز ایستاد عبد الله از دور آنرا می
 دید تا آهسته بنزدیک غلام شد غلام را دید بلاسی پوشیده و غلی بر گردن
 نهاده و روی در خاک می مالید و زاری می کرد عبد الله چون آن بدید
 آهسته باز بس آمد و گریان شد و در گوشه بنشست و غلام تا صبح در
 آنجا بماند بس باز آمد و سرگور بیوشانید و در مسجد شد و نماز بامداد
 بگذارد و گفت الهی روز آمد و خداوند مجازی از من درم خواهد مایه
 مفلسان توئی بد از آنجا کی تو دانی در حال نوری از هوا بدید آمد و
 یک درم سیم بر دست غلام نشست عبد الله را طاقت نماند بر خاست و
 سر غلام در کنار گرفت و می بوسید و می گفت که هزار جان فدای
 جنین غلام باذ خواهی تو بوژه نه من غلام چون آن حال بدید گفت
 الهی چون برده من دریده شد و راز من آشکارا گشت در دنیا مرا
 راحت نماند بعزّه خود که مرا فتنه نگردانی و جان من بر داری هنوز
 سرش در کنار عبد الله بود که جان بداد عبد الله اسباب تجویز و تکبیر
 او راست کرد و او را با همان بلاس در همان گور دفن کرد همان شب سید
 عالم را بخواب دید و ابرهیم خلیل را علیهما السلام که آمدند هر یکی بر
 برائی نشسته گفتند یا عبد الله چرا آن دوست ما را با بلاس دفن کردی
 نقلست که عبد الله روزی با کوبه تمام از مجلس بیرون آمده بود و می
 رفت علوی بجاء گفت ای هندوزاده این چه کار و بارسست که ترا از
 دست برمی آید که من کی فرزند محمد رسول الله ام روزی چندین
 ۲۰ درفش می زخم تا قوتی بدست آرم و تو با چندین کوبه می روی عبد
 الله گفت از بهر آنک من آن می کنم که جد تو کرده است و فرموده
 است و تو آن نمی کنی و نیز گویند که جنین گفت آری ای سیدزاده
 ترا بذری بود و مرا بذری و بذر تو مصطفی بود صلی الله علیه و علی آله
 وسلم از وی علم میراث ماند و بذر من از اهل دنیا بود از وی دنیا
 ۲۵ میراث ماند من میراث بذر تو گرفتم و ببرکت آن عزیز شدم و تو میراث

دیگری برسید که امسال جند خلق آمده اند یکی گنت ششصد هزار گنت حج جند کس قبول کردند گنت از آن هیچکس قبول نکردند عبد الله گنت چون این بشنیدم اضطرابی در من بدید آمد گنتم این همه خلائی که از اطراف و اکناف جهان با جندین رنج و تعب مِنَ كُلِّ فِجٍّ عَمِيَّتِي از راهها دور آمده و بیابانها قطع کرده این همه ضایع گردز بس آن فریشته گنت در دمشق کنشگری نام او علی بن موقِّق است او بجمع نیامده است اما حج او را قبولست و همرا بدو بخشیدند و این جمله در کار او کردند چون این بشنیدم از خواب در آمدم و گنتم بدمشق باید شد و آن شخص را زیارت باید کرد بس بدمشق شدم و خانه آن شخص را طلب کردم و آواز دادم شخصی بیرون آمد گنتم نام تو چیست گنت علی بن موقِّق گنتم مرا با تو سخنی است گنت بگوی گنتم تو چه کار کنی گنت باره دوزی می کنم بس آن واقعه با او بگنتم گنت نام تو چیست گنتم عبد الله مبارك نعره بزد و بینتازد و از هوش بشد چون بهوش آمد گنتم مرا از کار خود خبر ده گنت سی سال بود تا مرا آرزوی حج بود و از باره دوزی سیصد و پنجاه درم جمع کردم امسال قصد حج کردم تا بروم روزی سرنوشیده که در خانه است حامله بود مگر از همسایه بوی طعمای می آمد مرا گنت برو و باره بیار از آن طعام من رفتم بدر خانه آن همسایه آن حال خبر دادم همسایه گریستن گرفت و گنت بدانک سه شبانروز بود که اطفال من هیچ نخورده بودند امروز خری مرده دینم باره از وی جدا کردم و طعام ساختم بر شما حلال نباشد چون این بشنیدم آتش در جان من افتاد آن سیصد و پنجاه درم برداشتم و بدو دادم گنتم نَفْتَهُ اَطْفَالُ كُنْ كِه حَجَّ مَا اِيْنَسْت عَبْدُ اللهِ كَغْنْت صَدَقَ الْمَلِكُ فِي الرَّوْبَا وَصَدَقَ الْمَلِكُ فِي الْحَكْمِ وَالْفَضَا نَقَلَسْت که عبد الله مكاتب غلامی داشت یکی عبد الله را گنت که این غلام نباشی می کند و سیم بتو می دهد ۲۵ عبد الله غمگین شد شبی بر عقب او می رفت تا بگورستانی شد و سرگوری

بیش افکند و دعا کرد در حال بینا شد نقلست که روزی در دهه ذی الحجه بصحرا شد و از آرزوی حج می سوخت و گنت اگر آنجا نیم باری بر فوت این حسرتی بخورم و اعمال ایشان بجای آرم کی درك متابعت ایشان کند در آن اعمال که موی باز نکند و ناخن نجیند او را از ثواب حاجیان ° نضیب بود در آن میان بیرزنی بیامد بشت دوتاه شده عصائی در دست گرفته گنت یا عبد الله مگر آرزوی حج داری گنت آری بس گنت ای عبد الله مرا از برای تو فرستاده اند با من همراه شو تا ترا بعرفات برسانم عبد الله گنت با خود گفتم که سه روز دیگر مانده است از مرو چون مرا بعرفات رساند بیرزن گنت کسی که نماز بامداد سنت در ۱۰ سنجاب گزارده باشد و فریضه بر لب جیحون و آفتاب بر آمدن برو با او همراهی توان کرد گفتم بسم الله بای در راه نهادم و بچند آب عظیم بگذشتم که بکشتی دشوار توان گذشت بهر آب که می رسیدم مرا گنتی چشم برهم نه چون چشم برهم نهادهی خود را از آن نیمه آب دیدی تا مرا بعرفات رسانید چون حج بگزاردم و از طواف و سعی و عمره فارغ شدیم ۱۰ و طواف وداع آوردیم بیرزن گنت بیا کی مرا بسری است که چند گاهست تا بریاضت در غاری نشسته است تا او را به بینیم چون آنجا رفتیم جوانی دیدیم زردروی و ضعیف و نورانی چون مادر را دید در بای ماذر افتاد و روی در کف بای او می مالید و گنت دائم کی نیامده اما خدایت فرستاده است که مرا وقت رفتن نزدیک است آمده کی مرا تجهیز ۲۰ کنی بیرزن گنت یا عبد الله اینجا مقام کن تا او را دفن کنی بس در حال آن جوان وفات کرد و او را دفن کردیم بعد از آن گنت آن بیرزن که من هیچ کار ندارم باقی عمر بر سر خاک او خواهم بود تو ای عبد الله برو سال دیگر چون باز آئی و مرا نه بینی مرا درین موسم بدعا یاد دار نقلست که عبد الله در حرم بود يك سال از حج فارغ شده بود ساعتی ۲۰ در خواب شد بخواب دید که دو فریشته از آسمان فرود آمدند یکی از

از مرو رحلت کرد و در بغداد مدتی در صحبت مشایخ می بود پس بمکه رفت و بس مدتی مجاور شد باز هرو آمد اهل مرو بدو تولا کردند و درس و مجالس نهادند و در آن وقت يك نيمه از خلايق متابع حديث بودند و يك نيمه بعلم فقه مشغول بودندی همچنانك امروز اورا رضی^۵ الأفریقین گویند بحکم موافقتش با هر یکی از ایشان و هر دو فریق در وی دعوی کردند و او آنجا دو رباط کرد یکی بجهت اهل حديث و یکی برای اهل فقه بس مجاز رفت و مجاور شد نقلست که يك سال حج کردی و يك سال غزو کردی و يك سال تجارت کردی و منفعت خویش بر اصحاب تفرقه کردی و درویشانرا خرما دادی و استخوان خرما بشردی ۱۰ هرکه بیشتر خوردی بهر استخوانی دری بدادی نقلست که وقتی با بدخوی همراه شد چون از وی جدا شد عبد الله بگریست گفتند چرا می گری گفت آن بیچاره برفت و آن خوی بد همچنان با وی برفت و از ما جدا شد و خوی بد از وی جدا نشد نقلست کی یکبار در بادیه می رفت و بر اشتری نشسته بود و بدرویشی رسید و گفت ای درویش ما توانگرانیم ۱۵ ما را خوانند اند شما کجا می روید کی طفیلید درویش گفت میزبان چون کریم بود طفیلی را بهتر دارد اگر شمارا بخانه خویش خواند ما را بخود خواند عبد الله گفت از ما توانگران وام خواست درویش گفت اگر از شما وام خواست برای ما خواست عبد الله شرم زده شد و گفت راست می گویی نقلست که در تقوی تا حدی بود که یکبار در منزلی فروز آمده بود و ۲۰ اسبی گرانمایه داشت بنام مشغول شد اسب در زرع شد اسب را همان جای بگذاشت و بیاده برفت و گفت وی کشت سلطانیان خورده است و وقتی از مرو بشام رفت بجهت قلبی که خواسته بود و باز نداده تا باز رسانید نقلست که روزی می گذشت نابینائی را گفتند که عبد الله مبارك می آید هرج می باید بخواه نابینا گفت توقف کن یا عبد الله عبد الله ۲۵ بایستاد گفت دعا کن تا حق تعالی چشم مرا باز دهد عبد الله سر در

ایشان کشتی است جهد کن تا درین کشتی نشینی و تن مسکین را ازین دریا برهانی نقلست که کسی شیخ را بخواب دید گفت تصوّف چیست گفت در آسایش بر خود بیستن و در بس زانوی محنت نشستن و چون شیخ ابو سعید ابو الخیر بزیارت شیخ آمد ساعتی بایستاد چون باز بی گشت گفت این جائی است که هرکی چیزی گم کرده باشد در عالم اینجا باز یابد
رحمة الله عليه والله تعالى اعلم و احکم

ذکر عبد الله مبارك رحمة الله عليه

آن زین زمان آن رکن امان آن امام شریعت و طریقت آن ذو الجهادین بحقیقت آن امیر قلم و بلارک عبد الله مبارك رحمة الله عليه اورا شهنشاه
۱۰ علما گفته اند در علم و شجاعت خود نظیر نداشت و از محبتشان اصحاب طریقت بود و از محترمان ارباب شریعت و در فنون علوم احوالی بسندیده داشت و مشایخ بزرگترا دیده بود و با همه صحبت داشته و مقبول همه بود و اورا نصانیف مشهورست و کرامات مذکور روزی بی آمد سُنْیَان تَوْرَى گفت نَعَالٌ یا رَجُلَ المشرق فَضیل حاضر بود گفت و المَغرب وما بینهما
۱۵ و کسی را که فَضیل فضل نهد ستایش او چون توان کرد ابتداء توبه او آن بود که بر کبیرکی فتنه شد جنانك قرار نداشت شی در زمستان در زیر دیوار خانه معشوق تا بامداد بایستاد بانظار او همه شب برف بی بارید چون بانگ نماز گفتند بنداشت که بانگ ختنن است چون روز شد دانست که همه شب مستغرق حال معشوق بوده است با خود گفت
۲۰ شرمت باذای بسر مبارك که شبی چنین مبارك تا روز بجهت هوای خود بر بای بودی و اگر امام در نماز سورتی درازتر خواند دیوانه گردی در حال دردی بدل او فرو آمد و توبه کرد و بعبادت مشغول شد تا بدرجه رسید که مادرش روزی در باغ شد اورا دید خفته در سایه
۲۴ گلبنی و ماری شاخی نرگس در دهن گرفته و مگس از وی بی راند آنگاه

او وفات کرد بو موسی حاضر نبود گفت بخواب دیدم که عرش را بر فرق سر نهاده بودم و می بردم تعجب کردم بامداد روانه شدم تا با شیخ بگویم شیخ وفات کرده بود و خلق بی قیاس از اطراف آمدند بودند چون جنازه برداشتند من جهد کردم تا گوشه جنازه بمن دهند البته بمن نمی رسید بی صبر شدم در زیر جنازه رفتم و بر سر گرفتم و می رفتم و مرا آن خواب فراموش شد بود شیخرا دیدم که گفت یا بو موسی اینک تعبیر آن خواب که دوش دیدی که عرش بر سر گرفته بودی آن عرش این جنازه بایزید است نقلست که مریدی شیخرا بخواب دید گفت از منکر و نکیر چون رستی گنت چون آن عزیزان از من سوال کردند گفتم شما را ازین سوال ۱۰ مقصودی بر نیاید بجهت آنک اگر گویم خدای من اوست این سخن از من هیچ نبود لکن باز گردید و از وی پرسید که من او را کیم آنج او گوید آن بود که اگر من صد بار گویم که خداوندم اوست تا او مرا بند خود نداند فایده نبود بزرگی او را بخواب دیدم گفت خدای با توجه کرد گنت از من پرسید که ای بایزید چه آوردی گفتم خداوند چیزی نیاوردم ۱۵ کی حضرت عزت ترا بشاید با این همه شرک نیز نیاوردم حق تعالی فرمود ولا لیلۃ األین آن شب شیر شرک نبود گنت شبی شیر خورده بودم و شکم بدر آمد حق تعالی با من بدین قدر عتاب فرمود یعنی جز از من چیزی دیگر بر کار است نقلست که شیخرا دفن کردند مادر علی که زن احمد خضرویه بود زیارت شیخ آمد چون از زیارت او باز گشت گنت ی ۲۰ دانید که شیخ بایزید که بود گفتند تو به دانی گنت شبی در طواف کعبه بودم ساعتی بنشستم در خواب شدم جنان دیدم که مرا بر آسمان بردند و تا زیر عرش بدیدم و آنجا کی زیر عرش بود بیابانی دیدم کی پهنا و بالای آن بدید نبود و همه بیابان گل و ریاحین بود بر هر برگ گلی نوشته بود که ابو بزید ولی نقلست که بزرگی گنت شیخرا بخواب دیدم ۲۵ گفتم مرا وصیتی کن گفت مردمان در دریائی بی نهایت اند دوری از

خود برسان الهی ناز تو کم و از تو بتو رسم الهی چه نیکوسب و افعات
 الهام تو بر خطرات دلم و چه شیرین است روش افهام تو در راه غیبا
 و چه عظیم است حالتی که خلق کشف نتوانند کرد و زبان وصف آن
 نداند و این قصه بسر نیاید و گنت الهی عجب نیست از آنک من ترا
 دوست دارم و من بندۀ عاجز و ضعیف و محتاج عجب آنک تو مرا دوست
 داری و تو خداوندی و پادشاه و مستغنی و گنت الهی که می ترسم اکنون
 و بتو چنین شادم چگونه شادمان نباشم اگر این کردم نقلست که بایزید
 هفتاد بار بحضرت عزت قرب یافت هر بار که باز آمدی زناری بر بستی
 و باز بریدی عمرش چون باخر آمد در محراب شد و زناری بر بست و
 پوستینی داشت بازگونه در بوشید و کلاه بازگونه بر سر نهاد و گنت
 ۱۰ الهی ریاضت همه عمر نمی فروشم و نماز همه شب عرضه نمی کنم و روزه همه
 عمر نمی گویم و ختہاء قران نمی شرم و اوقات و مناجات و قربت باز نمی
 گویم و تو می دانی که بشیخ باز نمی نگرم و این که بزبان شرح می دهم نه از
 تفاخر و اعتماد است بل که شرح می دهم که از هرج کرده ام ننگ می
 ۱۰ دارم و این خلعتم تو داده که خودرا چنین می بینم آن همه هیچست همان
 انگار که نیست ترکمانی ام هفتاد ساله موی درگیری سفید کرده از بیابان
 اکنون بر می آمم و تنگری تنگری می گویم الله الله گفتم اکنون می آموزم
 زنار اکنون می برم قدم در دایره اسلام اکنون می زخم زبان بشهادت اکنون
 می گردانم کار تو بعلت نیست قبول تو بطاعت نه و رد تو بمعصیت نه
 ۲۰ من هرچه کردم هبا انگاشتم تو نیز هرچه دیدی از من که بسند حضرت
 تو نبوذ خط عفو بروی کش و گرد معصیت را از من فرو شوی که من
 گرد بندار طاعت فرو شستم نقلست که شیخ در ابتدا الله الله بسیار می
 گفتی در حالت نزع همان الله می گنت بس گنت یا رب هرگز ترا یاد
 نکردم مگر بغفلت و اکنون که جان می رود از طاعت تو غافل ام ندانم
 ۲۰ تا حضور کی خواهند بود بس در ذکر و حضور جان بداد آن شب که

راه نیست و از خودی خود مرا گذر نیست مرا چه باید کرد فرمان آمد که خلاص تو از توئی تو در متابعت دوست ماست محمد عربی دین را بخاک قدم او اکتحال کن و بر متابعت او مداومت نمای تعجب از قوی دارم که کسی را چندین تعظیم نبوت بود آنگاه سخن گوید بخلاف این و معنی این ندانند جنانک بایزید را گفتند فردای قیامت خلائق در تحت لوای محمد علیه الصلوة والسلام باشند گفت بخدائی خدای که لوای من از لوای محمد زیادت است کی بیغامبران و خلائق در تحت لوای من باشند یعنی چون منی را نه در آسمان مثل یابند و نه در زمین صفتی دانند صفات من در غیب غایب است و آنک در سرابردۀ غیب است ازو ۱۰ سخن گفتن جهل محض است و سراسر همه غیبت است بس چون کسی چنین بود چگونه این کس این کس بود بل که این کس را زبان حق بود و گویند نیز حق بود و گفت آنک نطق او بی یبطلق بود و بی یسمع و بی یبصر تا لاجرم حق بر زبان بایزید سخنی گوید و آن بود که لوائی اعظم من لواء محمدی بلی لوای حق از لوای محمد عظیم تر بود چون روا ۱۰ داری که ایی انا الله از درختی بدید آید روا دار که لوائی اعظم من لواء محمدی و سبحانی ما اعظم شانی از درخت نهاد بایزید بدید آید والله اعلم واحکم

مناجاة شیخ بایزید قدس الله روحه العزیز

بایزید را مناجاتی است بار خدایا تا کی میان من و تو منی و توئی بود ۲۰ منی از میان بر دار تا منبت من بتو باشد تا من هیچ نباشم و گفت الهی تا با توام بیشتر از همه ام و تا با خودم کمتر از همه ام و گفت الهی مرا فقر و فاقه بتو رسانید و لطف تو آنرا زایل نگردانید و گفت خدایا مرا زاهدی نمی باید و قرائی نمی باید و عالی نمی باید اگر مرا از اهل چیزی ۲۴ خواهی گردانید از اهل شبه از اسرار خود گردان و بدرجه دوستان

نداند و گنت جون بوحدانیت رسیدم و آن اوّل لحظت بود کی بتوحید
 نگرستم سالها در آن وادی بقدم افهام دویدم تا مرغی گشتم چشم او از
 یگانگی بر او از همیشگی در هوای جگونگی می بریدم جون از مخلوقات غایب
 گشتم گفتم بخالقی رسیدم بس سر از وادی ربوبیت بر آوردم کاسه یاشامیدم
 که هرگز تا ابد از تشنگی او سیراب نشدم بس سی هزار سال در فضاء
 وحدانیت او بریدم و سی هزار سال دیگر در الوهیت بریدم و سی هزار
 سال دیگر در فردانیت جون نوذ هزار سال بسر آمد بایزیدرا دیدم و
 من هرجه دیدم همه من بودم بس چهار هزار بادیه بریدم و بنهایت رسیدم
 جون نگه کردم خودرا دیدم در بدایت درجه انبیا بس جندانی در آن بی
 ۱۰ نهایی برفتم کی گفتم بالای این هرگز کسی نرسیده است و برتر ازین مقام
 ممکن نیست جون نیک نگه کردم سر خود بر کف بای یکی نبی دیدم
 بس معلوم شد که نهایت حال اولیا بدایت احوال انبیا است نهایت
 انبیارا غایت نیست بس روح من بر همه ملکوت بگذشت و بهشت و
 دوزخ بدو نمودند و هیچ التفات نکرد و هرجه در پیش او آمد طاقت
 ۱۵ آن نداشت و بجان هیچ بیغمبر نرسید الا کی سلام کرد جون بجان مصطفی
 علیه السلام رسید آنجا صد هزار دریا آتشین دید بی نهایت و هزار
 حجاب از نور کی اگر باوّل دریا قدم نهادی بسوختی و خودرا بیاذ بر
 داذی تا لاجرم از هیبت و دهشت جنان مدهوش گشتم کی هیچ نماندم
 هر چند خواستم تا میخ طناب خیمه محمد رسول الله بتوانم دیدن زهره
 ۲۰ نداشتم با آنک بحق رسیدم زهره نداشتم بمحمد رسیدن یعنی هر کسی بر قدر
 خویش بخدای توانند رسید کی حق با همه است اما محمد در بیششان در
 حرم خاص است لاجرم تا وادی لا اله الا الله قطع نکنی بوادی محمد
 رسول الله نتوانی رسیدن و در حقیقت هر دو وادی یکی است جنانک
 آن معنی کی گفتم کی مرید بو تراب حق را می دید و طاقت دینار بایزید
 ۲۵ نداشت بس بایزید گفت الهی هرجه دیدم همه من بودم با منی مرا بتو

زنه گردانید از کوره امتحان خالص بیرون آمدم تا گفتم لمن الملک گفتم
 ترا گفت لمن المحکم گفتم ترا گفت لمن الاخیار گفتم ترا چون سخن هان
 بود که در بدایت کار شنود خواست که مرا باز نماید که اگر سبق رحمت
 من نبودی خلق هرگز نیاسودی و اگر محبت نبودی قدرت دمار از همه
 بر آوردی بنظر قهاری بواسطه جباری بن نگرست نیز از من کسی اثری
 ندید چون در مستی خویشان خود را بهمه وادیهما در انداختم و بانس
 غیرت نن را بر همه بوتها بگذاختم و اسب طلب در فضاء صحرا بتاختم به
 از نیاز صیدی ندیدم و به از عجز چیزی نیافتم و روشن تر از خاموشی
 چراغی ندیدم و سخن به از بی سخنی نشنیدم ساکن سرای سکوت شدم و
 ۱۰ صدره صابری در بوشیدم تا کار بغایت رسید ظاهر و باطن مرا از علت
 بشریت خالی دید فرجه از فرج در سینه ظلمانی من گشاد و مرا از تجرید
 و توحید زبانی داد لاحرم اکنون زبانم از لطف صمدانی است و دلم از
 نور ربانی است و چشم از صنع یزدانی است بمد او می گویم و بتوت او
 می گیرم چون بدو زنم ام هرگز نمیرم چون بدین مقام رسیدم اشارت من
 ۱۵ ازلی است و عبارت من ابدی است زبان من زبان توحیدست و روان
 من روان تجرید است نه از خود می گویم تا محدث باشم یا بخود می گویم
 تا مذکر باشم زبانرا او می گرداند بذآنچه خواهد و من در میان ترجمانی
 ام گویند به حقیقت اوست نه منم اکنون چون مرا بزرگ گردانید مرا
 گفت کی خلق می خواهند که ترا ببینند گفتم من نخواهم کی ایشانرا بینم اگر
 ۲۰ دوست داری که مرا بیش خلق بیرون آری من ترا خلاف نکم مرا
 بوجدانیت خود بیارای تا خلق تو چون مرا ببینند و در صنع تو نگرند
 صانعرا دیده باشند و من در میان نباشم این مراد بن داد و تاج کرامت
 بر سر من نهاد و از مقام بشریتم در گذرانید بس گفت بیش خلق من
 آی یک قدم از حضرت بیرون نهادم بقدم دوم از بای در افتادم ندائی
 ۲۵ شنیدم کی دوست مرا باز آرید کی او بی من نتواند بودن و جز بن راهی

با همه و بی آلت با آلت گفتم بار خدایا بدین مغرور نشوم و ببود خویش
 از تو مستغنی نشوم و تو بی من مرا باشی به از آنک من بی تو خود را
 باشم و بتو با تو سخن گویم بهتر که بی تو با نفس خود گویم گنت اکنون
 شریعت را گوش دار و بای از حد امر و نهی در مگذار تا سعیت بنزد
 ما مشکور باشد گفتم از آنجا کی مرا دینست و دلم را یقین است تو اگر
 شکر گوئی از خود گوئی به از آنک رهی و اگر مذمت کنی تو از عیب
 منزهی مرا گنت از که آموختی گفتم سایل به داند از مسئول که هم مرادست
 و هم مرید و هم مجابست و هم مجیب چون صفاء سرّ من بدید بس دل
 من ندا از رضاء حق بشنید و رقم خشنودی بر من کشید و مرا منور
 گردانید و از ظلمت نفس و از کدورات بشریت در گذرانید دانستم که
 بدو زنک ام و از فضل او بساط شادی در دل افگندم گنت هر چه
 خواهی بخواه گفتم ترا خواهم که از فضل فاضلتری و از کرم بزرگتری و
 از تو بتو قانع گشتم چون تو مرا باشی منشور فضل و کرم در نوشتم از
 خودم باز مدار و آنچه ما دون تو است در بیش من مبار زمانی مرا جواب
 ۱۰ نداد بس تاج کرامت بر فرق من نهاد و مرا گنت حق می گوئی و
 حقیقت می جوئی از آنچه حق دیدی و حق شنیدی گفتم اگر دیدم بتو
 دیدم و اگر شنیدم بتو شنیدم نخست تو شنیدی باز من شنیدم و بر روی
 ثناها گفتم لاجرم از کبریا مرا برداد تا در میادین عزّ او می برینم و
 عجایب صنع او می دیدم چون ضعف من بدانست و نیاز من بشناخت
 ۲۰ مرا بقوت خود قوی گردانید و بزینت خود بیاراست و تاج کرامت بر
 سر من نهاد و در سرای توحید بر من گشاد چون مطلع شد که صفات
 من در صفات او برسید از حضرت خود مرا نام نهاد و بخودی خود
 مرا تشریف داد و یکنائی بدید آمد دوئی بر خاست و گنت رضاء ما
 آنست که رضاء نست و رضاء تو آنست که رضاء ماست سخن تو آرایش
 ۲۰ نبذیرد و منی تو کس بر تو نگیرد بس مرا زخم غیرت بچشانید و بازم

معراج شیخ بایزید قدس الله روحه العزیز

این را بیارم و ختم کنیم شیخ گفت بچشم یقین در حق نگرستم بعد از آنک
 مرا از همه موجودات بدرجه استغنا رسانید و بنور خود منور گردانید و
 عجایب اسرار بر من آشکارا کرد و عظمت هویت خویش بر من بیجا آورد
 ۱۰ من از حق بر خود نگرستم و در اسرار و صفات خویش تأمل کردم نور
 من در جنب نور حق ظلمت بود عظمت من در جنب عظمت حق عین
 حقارت گشت عزت من در جنب عزت حق عین بنهار شد آنجا همه صفا
 بود و اینجا همه کدورت باز چون نگاه کردم بود خود بنور او دیدم
 عزت خود از عظمت و عزت او دانستم هرچه کردم بقدرت او توانستم
 کرد دیده قلبم هرچه یافت ازو یافت بچشم انصاف و حقیقت نظر کردم
 همه برستش خود از حق بود نه از من و من بنداشته بودم کی منش می
 برستم گفتم بار خدایا این چیست گفت آن همه منم و نه غیر من یعنی
 مباشر افعال توئی لیکن مقدر و میسر تو منم تا توفیق من روی نماید از
 طاعت تو چیزی نیاید بس دیده من از واسطه دیدن او از من دیده بر
 ۱۵ دوخت و نگرش باصل کار و هویت خویش در آموخت و مرا از بود
 خود ناچیز کرد و بقاء خویش باقی گردانید و عزیز کرد خودی خود
 بی زحمت وجود من بمن نمود لاجرم حق مرا حقیقت بینرود از حق بحق
 نگاه کردم و حق را بحقیقت بدیدم و آنجا مقام کردم و بیارامیدم و گوش
 کوشش بیانگدم و زبان نیاز در کام نامرادی کشیدم و علم کسبی بگذاشتم
 ۲۰ و زحمت نفس اماره از میان برداشتم بی آلت مدتی قرار گرفتم و فضول
 از راه اصول بدست توفیقی رفتم حق را بر من بخشایش آمد مرا علم ازلی
 داد و زبانی از لطف خود در کام من نهاد و چشم از نور خود بیافرید
 همه موجودات را بحق بدیدم چون بزبان لطف با حق مناجات کردم و از
 ۲۴ علم حق علی بدست آوردم و بنور او بند و نگرستم گفت ای همه بی همه

بوذه است که گبرم و زَنار بخوام برید و گفت کار زنان از کار ما بهتر
 که ایشان در ماهی غسلی کنند از ناباکی و ما در همه عمر خود غسلی نکردیم
 در باکی و گفت اگر در همه عمر از بایزید این کلمه درست آید از هیچ
 باک ندارد و گفت اگر فردا مرا در عرصات گویند چرا نکردی دوستر
 دارم از آنک گویند چرا کردی یعنی هرچه کنم در وی منی من بود و منی
 شرک است و شرک بدتر از گناه است مگر طاعتی بر من روز که من در
 میان نباشم و گفت خدای تعالی بر اسرار خلق مطلع است پسر سر که
 نگرذ خالی بیند مگر سر بایزید که از خود بر بیند و گفت ای بسا کس
 که با نزدیک است و از ما دور است و ای بسا کس که از ما دور
 ۱۰ است و با نزدیک است و گفت در خواب دیدم کی زیادت می خواستم
 از حق تعالی بس از توحید چون بیدار شدم گفتم یا رب زیادت نمی
 خواهم بعد از توحید و گفت حق را بخواب دیدم مرا گفت با بایزید چه
 میخواهی گفتم آن میخواهم که تو می خواهی فرمود که من ترا ام جنانک نو
 مرائی و گفت حق را بخواب دیدم برسیدم که راه بتو جونست گفت ترک
 ۱۰ خود گوی که بمن رسیدی و گفت خلق بندارند که من جون ایشان
 یکی ام اگر صفت من در عالم غیب بینند همه هلاک شوند و گفت مثل من
 جون مثل دریاست که آنرا نه عمق بدید است و نه اول و آخر بیذاست
 و یکی از وی سوال کرد که عرش چیست گفتم منم و گفت گرسی چیست
 گفتم منم و گفت لوح و قلم چیست گفتم منم گفتند خذایرا بندگانند بدل
 ۲۰ ابرهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم اجمعین گفت آن همه منم گفتند
 می گویند که خذایرا بندگان اند بدل جبرئیل و میکائیل و اسرافیل گنت
 آن همه منم مرد خاموش شد بایزید گفت بلی هر که در حق محوشد و
 بحقیقت هرچه هست رسید همه حق است اگر آنکس نبوذ حق همه خودرا
 ۲۴ بیند عجب نبوذ والله اعلم و احکم

جیست گفت آنک دل در کس نبندد بجز خدای گفتند در مجامدها جون
 بوذی گفت شانزده سال در محراب بوذم و خودرا جون زن حایض دیدم
 و گفت دنیا را سه طلاق دادم و یگانه را یگانه شدم بیش حضرت بایستادم
 گفتم بار خدایا جز از تو کس ندارم و جون ترا دارم همه دارم جون
 صدق من بدانست نخست فضل که کرد آن بوذ که خاشاک نفس از بیش
 من بر داشت و گفت حق تعالی امر و نهی فرمود آنها که فرمان او را
 نگاه داشتند خلعت یافتند و بدان خلعت مشغول شدند و من نخواستم
 از وی جز ویرا و گفت جنان یادش کردم که جمله خلقان یادش کردند
 تا بجائی که یادکرد من یادکرد او شد بس شناخت او ناختن آورد و
 ۱۰ مرا نیست کرد دگر باره ناختن آورد و مرا زندگ کرد و گفت بنداشتم کی
 من او را دوستی دارم جون نگه کردم دوستی او مرا سابق بوذ و گفت
 هر کسی در دریای عمل غرقه گشتند و من در دریاء بر غرقه گشتم یعنی
 دیگران ریاضت خود دیدند و من عنایت حق دیدم و گفت مردمان
 علم از مردگان گرفتند و ما از زنده علم گرفتیم کی هرگز نمیرد همه
 ۱۰ بحق گویند و من از حق گویم لاجرم گفت هیچیز بر من دشوارتر از
 متابعت علم نبوذ یعنی علم تعلیم ظاهر و گفت نفس را بخدای خواندم اجابت
 نکرد ترک او کردم و تنها رفتم بحضرت و گفت دل را با آسمان بردند کرد
 همه ملکوت بگشت و باز آمد گفتم چه آوردی گفت محبت و رضا که
 با شاه این هر دو بوذند و گفت جون حق را بعلم خویش دانستم گفتم
 ۲۰ اگر بکنایت او ترا بس نیست بکنایت هیچ کس ترا بسندک نبوذ تا جوارح را
 در خدمت آوردم هر گاه کی یکی کاهلی کردی بدیگر اندام مشغول شدی تا
 بایزید شد و گفت خواستم تا سختترین عقوبتی بر تن خود بدانم کی جیست
 هیچیز بدتر از غفلت ندیدم و آتش دوزخ با مردان آن نکند که يك ذره
 ۲۴ غفلت کند و گفت ساهاست تا نمازی کم و اعتقاد در نفس بهر نمازی آن

داند که بحقیقت معرفت رسیده است گفت آن وقت که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی شود بر بساط حق بی نفس و بی خلق بس او فانی بود باقی و باقی بود فانی و مردۀ بود زند و زندۀ بود مرده و مجوی مکشوف بود و مکشوفی محبوب شیخرا گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن گویند گفت سهل بر کناره دریا رفته و در گرداب افتاده گفتند ای شیخ انک در بحر غرق شوذ حال او چون بود گفت از آنجا که دیدار خلق است نا وای هر دو کون بود و بساط گنت و گوی در نوردذ که عرف لله کلّ لسانه گفتند درویشی چیست گفت آنک کسی را در کج دل خویش بای بگنجی فرو شوذ و آنرا رسوای آخرت گویند در آن گنج گوهری یابد آنرا محبت گویند هرکه آن گوهر یافت او درویش است گفتند مرد بخدای کی رسذ گنت ای مسکین هرگز رسذ گفتند بجه یافتی آنچه یافتی گفت اسباب دنیا را جمع کردم و بزنجیر قناعت بستم و در منجیق صدق نهادم و بدریای نا امیدی انداختم گفتند عمر تو چندست گفت چهار سال گفتند چگونه گفت هفتاد سال بود تا در حج دنیا بودم اما چهار سالست تا اورا بی بینم جنانک مبرس و روزگار حجاب از عمر نباشد احمد خضرویه شیخرا گفت بنهایت توبه نی رسم شیخ گنت نهایت توبه عزّتی دارد و عزّت صفت حق است مخلوقی کی بدست تواند آوردن برسیدند از نماز گنت بیوستن است و بیوستن نباشد مگر بعد از گستن گفتند راه بخدای چگونه است گفت غایب شو از راه و بیوستی بالله گفتند جرا مدح گرسنگی ی گوئی گفت اگر فرعون گرسنه بودی هرگز آنا رَبُّکُمْ الاعلیٰ نگفتی و گنت هرگز متکبر بوی معرفت نیابد گفتند نشان متکبر چیست گنت آنک در هزده هزار عالم نفسی به بیند خبیثتر از نفس خویش گفتند بر سر آب ی روی گنت خوب باره بر آب بروذ گفتند در هوا ی بری گنت مرغ در هوا ی برذ گفتند بشی بکعبه ی روی گنت جادوی در شبی از هند بدهاوند ی روز گفتند بس کار مردان

حق اورا بر قدر همت وی و بقدر دوری او از نفس خود بجوش نزدیک گرداند گفتند ما را زهد و عبادت می فرمائی و تو زیادت زهد و عبادت نمی کنی شیخ نعره بزد و گنت زهد و عبادت از من شکافته اند برسیدند که راه بحق چگونه است گنت نو از راه بر خیز که بحق رسیدی گفتند ° بجه بحق توان رسید گنت بکوری و کزّی و کدگی گفتند بسیار سخنها بیران شنیدیم هیچ سخن عظیم تر از آن سخن تو نیست گفت ایشان در بحر صفاء معاملات گفتند و من از بحر صفاء منت می گویم ایشان آمیخته می گویند من خالص می گویم آمیخته آمیخته را باک نکند ایشان گفتند تو و ما و من می گویم تو بر تو یکی وصیت خواست گنت بر آسمان نگر نگه کرد گنت ۱۰ می دانی که این کی آفریده است گنت دائم گنت آنکس که آفریده است هر جا کی باشی بر تو مطلع است ازو بر حذر باش یکی گنت این طالبان از سیاحت نمی آسایند گنت آنج مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را طلبیدن محال بود در سفر گفتند صحبت با کی دارم گنت آنک چون بیمار شوی ترا باز برسند و چون گناهی کنی توبه قبول کند و هر چه ۱۵ حق از تو داند ازو بوشینده نبوذ یکی گنت چرا شب نماز نمی کنی گنت مرا فراغت نماز نیست من گرد ملکوت می گردم و هر کجا افتاده ایست دست او می گیرم یعنی کار در اندرون خود می کنم گفتند بزرگترین نشان عارف چیست گنت آنک با تو طعام میخورد و از تو می گریزد و از تو می خرد و بتو می فروشد و دلش در حضایر قدس بشت ببالش ۲۰ انس باز نهاده باشد و گنت عارف آنست که در خواب جز خدای نه بیند و با کس جز از وی موافقت نکند و سرّ خود جز با وی نگشاید برسیدند از امر معروف و نهی منکر گنت در ولایتی باشید که در وی امر معروف و نهی منکر نباشد که هر دو در ولایت خلق است در ۲۴ حضرت وحدت نه امر معروفست و نه نهی منکر باشد گفتند کی مرد کی

بمضوری غفلت است و گفت محبت آنست که بسیار خودرا اندک شمیری
و اندک حق بسیار دانی و گفت محبت آنست که دنیا و آخرت را دوست
نداری و گفت اختلاف علما رحمتست مگر در تجرید و توحید و گفت
گرسنگی ابريست که جز باران حکمت نباراند و گفت دورترین خلائق
۱۰ بحق آن باشد که اشاره بیش کند و گفت نزدیکترین خلائق بحق آنست
که بار خلق بیش کشد و خوی خوش دارد و گفت فراموشی نفس یاز
کردن حق است و هرک حق را بحق شناسد زنده گردد و هرک حق را
بنخود شناسد فانی گردد و گفت دل عارف چون جراحی است در
قندیلی از آبگینه باک که شعاع او جمله ملکوت را روشن دارد او را از
تاریکی چه باک و گفت هلاک خود در دو چیز است یکی خلق را حرمت
ناداشتن و یکی حق را منت نداشتن گفتند فریضه و سنت چیست گفت
فریضه صحبت مولی است و سنت ترک دنیا نقلست که مریدی بسنری می
رفت شیخ را گفت مرا وصیتی کن گفت بسه خصلت ترا وصیت کنم چون
با بذخوئی صحبت داری خوی بد او را با خوی نیک خود آر تا عیشت
۱۵ میها و مهنا بود و چون کسی با تو انعامی کند اول خدا را شکر کن بعد
از آن آنکس را که حق دل او بر تو مهربان کرد و چون بلائی روی بتو
نهد بعجز معترف گردد و فریاد خواه که تو صبر نتوانی کرد و حق باک
ندارد برسیند از زهد گفت زهد را قیمتی نیست که من سه روز زاهد
بودم روز اول در دنیا و روز دوم در آخرت و روز سوم از آنج غیر
۲۰ خدا است هائنی آواز داد که ای بایزید تو طاقات ما نداری گفتم مراد
من اینست بگوش من آمد که یافتی یافتی و گفت کمال رضاء من ازو تا
حدی است که اگر بنه را جاوید بعلین بر آرد و مراد باسئل السافلین
جاوید فرو برد من راضی تر باشم از آن بنه برسیند که بنه بدرجه کمال
۲۴ کی رسد گفت چون عیب خودرا بشناسد و همت از خلق بر دارد آنگاه

در حواله مشوید و اگر همه بی دولتی در راه‌نان افتد نومید مگردید که کار خدای کن فیکون بود و هرکه بخوذ فرو نگرذ و عبادت خویش خالص بیند و از صفاء کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبت النفوس نبیند او از هیچ حساب نیست و گفت هرک دل خود را مرده گرداند بکثرت شهوات او را در کفن لعنت بیچند و در زمین ندامت دفن کنند و هرک نفس خود را بپیراند بیاز ایستادن از شهوات او را در کفن رحمت بیچند و در زمین سلامت دفن کند و گفت بحق نرسید آنک رسید مگر بچفظ حرمت و از راه نیتناذ آنک از راه افتناذ مگر بترك حرمت کردن و گفت هرگز این حدیث را بطلب نتوان یافت ادا جز طالبان

۱۰ نیابند و گفت چون درید نعره زند و بانگ کند حوضی بود و چون خاموش بود دریائی شود بر دُرّ و گفت یا جنان نمای که هستی یا جنان باش که می نمائی و گفت هرکرا ثواب خدای بر خدا افتد خود امروز عبادت نکرده است که ثواب هر نفسی از مجاهدات در حال حاصل است و گفت علم عذر است و معرفت مکر است و مشاهده حجاب بس کی خواهی یافت

۱۲ چیزی که می طلبی و گفت قبض دلها در بسط نفوس است و بسط دلها در قبض نفوس است و گفت نفس صفتی است که هرگز نرود جز بیاطل و گفت حیوة در علم است و راحت در معرفت و رزق در ذکر و گفت شوق دار الملک عاشقانست در آن دار الملک تختی از سیاست فراق نهاده است و تیغی از هول هجران کشیده و یک شاخ نرگس وصال بردست

۲۰ رجا داده و در هر نفسی هزار سر بدان تیغ بردارند و گفت هفت هزار سال بگذشت و هنوز آن نرگس غصّا طریبا است که دست هیچ امل بندو نرسیده است و گفت معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدای است و گفت توکل زیستن را بیک روز باز آوردن است و

۲۴ اندیشه فردا باک انداختن و گفت ذکر کثیر نه بعدد است لکن

باشند و گفت هر روز هزار کس درین راه آیند شبانگاه از ایمان بر
 آیند و گفت هرج هست در دو قدم حاصل آید که یکی بر نصیبها
 خود نهد و یکی بر فرمانها حق آن یک قدم را بر دارد و آن دیگر بر
 جای بدارد و گفت هرک ترک هوا گفت بحق رسید و گفت هرک نزدیک
 حق بود همه چیز و همه جای او را بود زیرا که حق تعالی همه جای است
 و حق را همه چیز هست و گفت هرک بحق عارف است جاهل است و
 هرک جاهل حق است عارف است و گفت عارف طیار است و زاهد سبّار
 است و گفت هرک خدایا شناخت عذابی گردد بر آتش و هرک خدایا
 ندانست آتش برو عذاب گردد و هرک خدایا شناخت بهشت را ثوابی
 ۱۰ گردد و بهشت برو وبالی گردد و گفت عارف هیچیز شاذ نشود جز بوصال
 و گفت که نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و گفت آنخ روایت
 می کنند کی ابرهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم اجمعین گفتند خدایا
 ما را از امت محمد گردان گمان بری که آرزوی فضایح این مشتی
 ریاست جوی کردند کلاً و حاشا بل که ایشان درین امت مردانی دیدند
 ۱۵ که اقدام ایشان بر تحت ثری بود و سرهه ایشان از اعلی عالیین برگزیده
 و ایشان در میان گم شده و گفت حظّ اولیا در تفاوت درجات از چهار
 نامست و قیام هر فرقی از ایشان بنای است از نامها خدای و آن قول
 خدای است هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ هرکرا حظّ او ازین نامها
 زیادت تر بود بظاهر عجایب قدرت وی نگران تر بود و هرکرا حظ
 ۲۰ او ازین نامها باطن بود نگران بود بدانچ روز از انوار و
 اسرار و هرکرا حظّ او ازین نامها اوّل بود شغل او بدان بود که
 اندر سبقت رفته است و هرکرا حظّ او ازین نامها آخر بود شغل او
 بمستقبل بسته بود با آنچ خواهد بود و هرکس را ازین کشف بر قدر
 ۲۴ طاقت او بود و گفت اگر همه دولتها که خلائق را بود در حواله شما افتد

فارغ اند مغلوب مشاهده معشوق اند که بر عاشق عشق خود دین
 تاوانست و در مقابله مطلوب بطلب گاری خود نگرستن در راه محبت
 طغیانست و گنت حق بر دل اولیاء خود مطلع گشت بعضی از دها
 دید که بار معرفت او نتوانست کشید بعبادتش مشغول گردانید و گنت
 ۵ بار حق جز بارگیران خاص بر ندارند که مدال کرده مجاهده باشند و
 ریاضت یافته مشاهده و گنت کاشکی کی خالق بشناخت خود توانندی
 رسید که معرفت ایشانرا در شناخت خود تمام بودی و گنت جهد کن تا
 يك دم بدست آری که آن دم در زمین و آسمان جز حق را نه بینی یعنی
 تا بدان دم همه عمر توانگر نشینی و گنت علامت آنک حق اورا دوست
 ۱۰ دارد آن است که سه خصلت بدو دهد سخاوتی چون سخاوت دریا و
 شفقتی چون شفقت آفتاب و تواضعی چون تواضع زمین و گنت حاجیان
 بقالب گرد کعبه طواف کنند بقا خواهند و اهل محبت بقلوب گردند گرد
 عرش و لقا خواهند و گنت در علم علی است که علما ندانند و در زهد
 زهدی است که زاهدان نشناسند و گنت در کرا بر گریند فرعون را بدو
 ۱۵ گمارد تا اورا می رنجاند و گنت این همه گنت و گوی و مشغله و بانگ
 و حرکت و آرزو بیرون برده است درون برده خاموشی و سکونت و آرام
 است و گنت این دلیری جیدانست که خواجه غایب است از حضرت
 حق و عاشق خود است چون حضور حاصل آمد چه جای گنت و گویست
 و گنت صحبت نیکان به از کار نیک و صحبت بدان بتر از کار بد
 ۲۰ و گنت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدای دین نه فعل
 خویش و گنت هر که خدایرا شناخت اورا با سوال حاجت نیست و نبود
 و هرک نشناخت سخن عارف در نیابد و گنت عارف آنست که هیچیز
 مشرب گاه او تیره نگرداند هر کدورت که بدو رسد صافی گردد و گنت
 ۲۴ آتش عذاب آنکس راست که خدایرا نداند اما خدای شناسان بر آتش عذاب

معارف از عارف نیابت دارد و عارف بمعرفت نرسد تا از معارف یاد نیارد و گفت طلب علم و اخبار از کسی لایق است که از علم معلوم شود و از خبر بمخبر اما هر که از برای مباحثات علمی خواند و بدان رتبت و زینت خود طلب کند تا مخلوقی او را بپذیرد هر روز دورتر باشد و از و مهجورتر گردد و گفت دنیا چه قدر آن دارد که کسی گذاشتن او کاری بندارد که محال باشد که کسی حقرا شناسد و دوستش ندارد و معرفت بی محبت قدری ندارد و گفت از جو بهاء آب روان آوازی شنوی که چگونه می آید چون بدریا رسد ساکن گردد و از در آمدن و بیرون شدن او دریا را نه زیادت بود و نه نقصان و گفت او را بندگانند اگر ۱۰ ساعتی در دنیا از وی محبوب مانند او را نبرستند و طاعتش ندارند یعنی چون محبوب مانند نابود گردند و نابود عبادت چون کند و گفت هر که خدایرا داند زبان بسختی دیگر جز یاد حق نتواند گشاذ و گفت کترین چیزی که عارف را واجب آمد آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق اینست که اگر هر دو جهان در سر دوستی او کنی هنوز اندک باشد ۱۵ و گفت ثواب عارفان از حق حق باشد گفت عارفان در عیان مکان جویند و در عین اثر نگویند و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشند با ذرایر بسیار و اتباع و نسل بی شمار و صد هزار فریشته مقرب چون جبرئیل و میکائیل قدم از عدم در زاویه دل عارف نهند او در جنب وجود و معرفت حق ایشانرا موجود نه بندارد و از در آمدن و بیرون شدن ایشان خبر ندارد و اگر بخلاف این بود مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف را بیند و عالم با عالم نشیند عالم گویند من جکم عارف گویند او جکند و گفت بهشت را نزد دوستان حق خطری نباشد و با این همه که اهل محبت بمحبت مهجور اند کار آن قوم دارند که اگر خفته اند و اگر بیدارند طالب و مطلوب اند و از طلب گاری و دوست داری خود

بهشت را چکند و گفت یک ذره حلاوت معرفت در دلی به از هزار قصر
 در فردوس اعلی و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز گرداند و
 بسی عاجزانرا برمدی رساند و گفت اگر توانید بسر قاعده فناء اول باز
 روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه این همه صلاح و زهد باذست کی
 بر شامی زند و گفت خدای شناسان ثواب بهشت اند و بهشت وبال
 ایشان و گفت گناه شمارا جنان زیان ندارد که بی حرمتی کردن و خوار
 داشتن برادری مسلمان و گفت دنیا اهل دنیا را غرور در غرور است
 و آخرت اهل آخرت را سرور در سرور است و دوستی حق اهل معرفت را
نور در نور و گفت در معاینه کار نقد است اما در مشاهده نقد است
 ۱۰ و گفت عبادت اهل معرفت را باس انفس است و گفت چون عارف
 خاموش بود مرادش آن بود کجا حق سخن گوید و چون چشم بر هم نهد
 مقصودش آن بود که چون باز کند بحق نگرد و چون سر بزانو نهد طلب
 آن کند که سر بر ندارد تا اسرافیل صور بدهد از بسیاری انس که بخدای
 دارد و گفت سوار دل باش و بیاضه تن و گفت علامت شناخت حق
 ۱۵ گریختن از خلق باشد و خاموش بودن در معرفت او و گفت هر که بحق
 مبتلا گشت مملکت ازو دریغ ندارند و او خود بهر دوسرای سر فرو
 نیارد و گفت عشق او در آمد و هرج دون او بود بر داشت و از ما
 دون اثر نگذاشت تا یگانه ماند جنانک خود یگانه است و گفت کمال
 عارف سوختن او باشد در دوستی حق و گفت فردا اهل بهشت بزیارة
 ۲۰ روند چون باز گردند صورتها بر ایشان عرضه کنند هرک صورت اختیار
 کرد او را بزیارت راه ندهند و گفت بند را هیچ به از آن نباشد که بی هیچ
 باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه باشد با همه باشد
 و گفت این قصه را الم باید که از قلم هیچ نیاید و گفت عارف جندان از
 ۲۴ معرفت بگویند و در کوی او بپویند که معارف نماند و عارف برسند بس

و در دریا عجز غرق شده گفتم مدتی گرد خانه طواف می کردم چون بحق رسیدم خانه را دیدم که گرد من طواف می کرد گفتم شبی دل خویش می طلبیدم و نیافتم سحرگاه ندائی شنیدم کی ای بایزید بجز از ما چیزی دیگری طلبی ترا با دل چه کارست و گفتم مرد نه آنست که بر بی چیزی روز مرد آنست که هر جا کی باشد هر چه خواهد پیش آید و با هرک سخنی گوید از وی جواب شنود و گفتم حق مرا بجائی رسانید که خلائق بجهلگی در میان دو انگشت خود بدیدم و گفتم مرید را حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم شود شادی او حجاب قرب او گردد و گفتم کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در وی بود و گفتم اگر بدل ۱۰ خلائق مرا بآتش بسوزانند من صبر کنم از آنجا که من محبت او را هنوز هیچ نکرده باشم و اگر گناه من و از آن همه خلائق بیامرزد از آنجا که صفت رأفت و رحمت اوست هنوز بس کاری نباشد و گفتم توبه از معصیت یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه و گفتم کمال درجه عارف سوزش او بود در محبت و گفتم علم ازل دعوی کردن از کسی درست آید که اوّل بر خود نور ذات نماید و گفتم دنیا را دشمن گرفتم و نزد خالق رفتم و خدا را بر مخلوقات اختیار کردم تا جندان محبت حق بر من مستولی شد که وجود خود را دشمن گرفتم چون زحمات از میانه برداشتم انس ببقاء لطف حق داشتم و گفتم خدا را بندگانند که اگر بهشت با همه زینتها برایشان عرضه کنند ایشان از بهشت ۲۰ هآن فریاد کنند که دوزخیان از دوزخ و گفتم عابد بختیفت و عامل بصدق آن بود که بتیغ جهنم سر همه مرادات بردارد و همه شهوات و تمنای او در محبت حق ناجیز شود آن دوست دارد که حق خواهد و آن آرزو کند که حق شاهد او بود و گفتم نه خداوند تعالی برضاه خویش ۲۴ بندگانرا بهشت می برد گفتند بلی گفتم چون رضاه خود بکسی دهد آنکس

نکنیم و گفت اگر فردا در بهشت دینار نماید چندان نوحه و ناله کم که اهل هفت دوزخ از گریه و ناله من عذاب خود فراموش کنند و گفت کسانی که بیش از ما بوده اند هر کسی بجزی فرو آید ما بهیچ فرو نیامدیم و بیکبارگی خود را فدای او کردیم و خود را از برای خود نخواهیم که اگر یک ذره صفت ما بصحرا آید هفت آسمان و زمین در هم افتند و گفت او خواست که ما را بیند و ما نخواستیم که او را بینیم یعنی بندها خواست نمود و گفت جهل سال روی بخلق کردم و ایشان را بحق خواندم کسی مرا اجابت نکرد روی از ایشان بگردانیدم چون بحضرت رفتم همراهی بیش از خود آنجا دیدم یعنی عنایت حق در حق خلق بیش از عنایت خود دیدم آنحی خواستم حق تعالی یک عنایت آن همراهی بیش از من بخود رسانید و گفت از بایزیدی بیرون آمدم چون ما را از پوست بس نگه کردم عاشق و معشوق و عشق یکی دیدم که در عالم توحید همه یکی توان بود و گفت از خدای بخدای رفتم نا ندا کردند از من در من که ای تو من یعنی بمقام الفناء فی الله رسیدم و گفت چند هزار مقامات از بس کردم چون نگه کردم خود را در مقام حِزْبُ آلِهِ دیدم یعنی بمعنی الله که آن کُنه است راه نیست و گفت حق تعالی سی سال آینه من بود اکنون من آینه خودم یعنی آنحی من بودم مانندم که من و حق شریک بود چون من مانندم حق تعالی آینه خویش است اینک بگویم کی آینه خویشم حق است که بزبان من سخن گوید و من در میان نابدیدم و گفت سالها برین درگاه

۲۰ مجاور بودم بعاقبت حیرت بدیدم و جز حیرت نصیب ما نیامد و گفت به درگاه عزت شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا مشغول بودند و محبوب و اهل آخرت با آخرت و مدعیان بدعوی و ارباب طریقت و تصوف قوی باکل و شرب و گریه و قوی بساع و رقص و آنها کی

۲۴ مقدمه آن راه بودند و بیش روان سپاه بودند در بادیه حیرت گم شده بودند

روئی داری که در تو نگرذ گفتم ای شیخ آن نظر از برای آن میخواهم تا سرو و روم نیکو شود شیخ را از آن سخن عظیم خوش آمد گفتم راست گفتمی نقلست که يك روز سخن حقیقت می گفتم و لب خویش می مزید و می گفتم هم شراب خواره ام و هم شراب و هم ساقی نقلست که گفتم هفتاد هزار از میان گشاذم یکی بماند هر چند جهد کردم که گشاده شود نمی شد زاری کردم و گفتم الهی قوت ده تا این نیز بگشایم آوازی آمد که همه زنا را گشاذی این یکی گشاذن کار تو نیست و گفتم بهمه دستها در حق بکوفتم آخر تا بدست نیاز نکوفتم نگشاذند و بهمه زبانها بار خواستم تا بزبان اندوه بار نخواستم بار ندادند بهمه قدمها براه او برفتم تا بقدم ذل نرفتم ۱۰ بمنزلهگاه عزت نرسیدم و گفتم سی سال بود تا من می گفتم چنین کن و چنین ده و جون بقدم اول معرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هر چه میخواهی کن و گفتم سی سال خذا یا از کردم جون خاموش شدم بنگرستم حجاب من ذکر من بود و گفتم یکبار بدرگاه او مناجاة کردم و گفتم کیف الوصول إلیک ندائی شنیدم که ای بایزید طَلِقْ نَفْسَكَ تَائِبًا ثُمَّ قُلِ اللَّهُ نَحْسَتِ ۱۰ خود را سه طلاق ده و آنکه حدیث ما کن و گفتم اگر حق تعالی از من حساب هفتاد ساله خواهدد من از وی حساب هفتاد هزار ساله خواهم از بهر آنکه هفتاد هزار سالست تا أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ گفته است و جمله را در شور آورده از بلی گفتن جمله شورها کی در آسمان و زمین است از شوق أَلَسْتُ است بس گفتم بعد از آن خطاب آمد که جواب شنو روز شمار ۲۰ هفت اندامت ذره ذره گردانیم و بهر ذره دیداری دهیم گوئیم اینک حساب هفتاد هزار ساله و حاصل و باقی در کنارت نهادیم و گفتم اگر هشت بهشت را در کلبه ما گشایند و ولایت هر دو سرای باقطاع بما دهند هنوز بدان يك آه کی در سحرگاه بر یاد شوق او از میان جان ما بر آید ۲۴ ندهیم بل که يك نفس که بدرد او بر آیم با ملک هزده هزار عالم برابر

تو نشانی می دهند که آنا عند المنکسرة قلوبهم اگر آسمانیان اند از زمینیان می جویند و اگر زمینیان اند از آسمانیان می طلبند اگر جوانست از پیر می طلبد و اگر پیر است از جوان می طلبد و اگر خرابانیست از زاهد می طلبد اگر زاهد است از خراباتی می طلبد و گفت جون بمقام قرب رسیدم گفتند بخواه گفتیم مرا خواست نیست هم تو از بهر ما بخواه گفتند بخواه گفتیم ترا خواهم و بس گفتند تا وجود بایزید ذره می ماند این خواست محالست دَعْنَفْسَكَ وَتَعَالَ گفتیم بی زلت باز نتوانم گشت گستاخی خواهم کرد گفتند بگوی گفتیم بر همه خلائق رحمت کن گفتند باز نگر باز نگرستم هیچ آفریده ندیدم الا اورا شنیدی بود و حق را بر ایشان بسی نتکخواه تر از خود دیدم ۱۰ بس خاموش شدم بعد از آن گفتیم بر ابلیس رحمت کن گفتند گستاخی کردی برو که او از آتش است آتشی را آتش باید تو جهد آن کن که خود را بدان نیاری که سزای آتش شوی کی طاقت نیاری نقلست که گفت حق تعالی مرا دو هزار مقام در بیش خود حاضر کرد و در هر مقامی مملکتی بر من عرضه کرد من قبول نکردم مرا گفت ای بایزید چه میخواهی گفتم آنک ۱۵ هیچ نخواهم و چون کسی از وی دعائی خواستی گنتی خداوند خلق تو اند و تو خالق ایشان من در میانه کیستم که میان تو و خلق تو واسطه باشم با خود گنتی او دانای اسرارست مرا با این فضولی چه کار و یکی بیش شیخ آمد و گفت مرا چیزی آموز که سبب رستگاری من بود گفت دو حرف یاد گیر از علم چندینست بس که بدانی که خدای بر تو مطلع است ۲۰ و هرچه می کنی می بیند و بدانی که خداوند از عمل تویی نیازست و یک روز شیخ می رفت جوانی قدم بر قدم شیخ نهاد و می گفت قدم بر قدم مشایخ چنین نهند و بوستینی در بر شیخ بود گفت با شیخ باره ازین بوستین بمن ده تا برکت تو بمن رسد شیخ گفت اگر تو بوست بایزید در خود کشتی سوخت ندارد تا عمل بایزید نکنی و یک روز شوربند را دید که می گفت ۲۵ الهی در من نگر شیخ گفت از سر غیرت و غلبات وجد که نیکو سر و

که مریدی داشت که بیست سال بود تا از وی جدا نشده بود هر روز که شیخ او را خواندی گنتی ای بسر نام تو چیست روزی مرید گنت ای شیخ مرا افسوس میکنی بیست سالست تا در خدمت تو می باشم و هر روز نام من می برسی شیخ گنت ای بسر استمزا نمی کنم لکن نام او آمده است و همه نامها از دل من برده نام نویادی گیرم و باز فراموش می کنم نقلست که گنت در همه عمر خویش می بایدم که یک نماز کنم کی حضرت او را شاید و نکردم شبی از نماز خفتن تا وقت صبح چهار رکعت نماز می گزاردم هر بار که فارغ شدمی گنتی به ازین باید نزدیک بود که صبح بدهم و تر بیاوردم و گفتم الهی من جهد کردم تا در خور تو بود اما ۱۰ نبود در خور بایزید است اکنون ترا بی نمازان بسیار اند بایزید را یکی از ایشان گیر و گنت بعد از ریاضات جهل سال شبی حجاب بر داشتند زاری کردم کی راحم دهید خطاب آمدم که با کوزه که تو داری و بوستینی ترا بار نیست کوزه و بوستین بینداختم ندائی شنیدم که یا بایزید با ابن مدعیان بگوی که بایزید بعد از جهل سال ریاضت و مجاهدت با کوزه ۱۵ شکسته و بوستینی باره باره تا نینداخت بار نیافت تا شام کی چندین علابق بخود باز بسته اید و طریقت را دانه دام هواء نفس ساخته اید کلاً و حاشا که هرگز بار یابید نقلست که کسی گوش می داشت وقت سحرگاهی تا چه خواهد کرد یکبار گنت الله و بیفتاد و خون از وی روان شد گفتند این چه حالت بود گنت ندا آمد که تو کیستی که حدیث ما کنی ۲۰ نقلست کی شبی بر سر انگشتان بای بود از نماز خفتن تا سحرگاه و خادم آن حال مشاهده می کرد و خون از چشم شیخ بر خاک می ریخت خادم در تعجب ماند بامداد از شیخ برسید که آن چه حال بود ما را از آن نصیبی کن شیخ گنت اول قدم کی رفتم بعرش رفتم عرش را دیدم چون گرگ لب آلوده و تهی شکم گفتم ای عرش بتو نشانی می دهند که الرحمن علی العرش ۲۵ استوی بیا تا چه داری گنت چه جای این حدیث است که ما را نیز بدل

و جنیت خالی و کارهائی بدین شگرفی و جنین تنهائی هائی آواز داد
 که درگاه خالی نه از آنست که کسی نی آید از آنست که ما نمی خواهیم
 که هر ناشسته روئی شایسته این درگاه نیست نیت کردم که جمله
 خلائق را بخواهم باز خاطری در آمد که مقام شفاعت محمدراست
 ۵ علیه السلام ادب نگاه داشتم خطابی شنیدم که بدین یک ادب که نگاه
 داشتی نامت بلند گردانیدم چنانکه تا قیامت گویند سلطان العارفين
 بایزید در پیش امام ابو نصر قشیری گفتند بایزید جنین حکایتی فرموده
 است که من دوش خواستم کی از کرم ربوبیت در خواهم تا ذیل غفران
 بر جرایم خلق اولین و آخرین بوشد لیکن شرم داشتم کی بدین قدر
 ۱۰ حاجت بحضرت کرم مراجعت کنم و شفاعت که مقام صاحب شریعت
 است در تصرف خویش آم ادب نگاه داشتم قشیری گفت بهذه الهمّة
نال ما نال بایزید بدین همت بلند در اوج شرف بپرواز رسیده است
 نقلست که شیخ گفت اول بار که بخانه رفتم خانه دیدم دوم بار که
 بخانه رفتم خذاوند خانه دیدم سوم بار نه خانه دیدم و نه خذاوند خانه
 ۱۵ یعنی در حق گم شدم که هیچ نمی دانستم که اگر می دیدم حق می دیدم و
 دلیل برین سخن آنست که یکی بدر خانه بایزید شد و آواز داد شیخ گفت
 کرا می طلبی گفت بایزیدرا گفت بیچاره بایزید سی سالست تا من بایزیدرا
 می طلبم نام و نشان نمی یابم این سخن با ذو النون گفتند گفت خدای
 برادر مرا بایزید بیامرزا که با جماعتی که در خدای گم شده اند گم شده
 ۲۰ است نقلست که بایزیدرا گفتند که از مجاهد خود ما را چیزی بگو گفت
 اگر از بزرگتر گویم طاقت ندارید اما از کترین بگویم روزی نفس را کاری
 بفرمودم حرونی کرد یعنی فرمان نبرد یک سالمش آب ندادم گفتم یا نفس
 تن در طاعت ده یا در تشنگی جان بده و گفت جگویی در کسی که حجاب
 او حق است یعنی تا او می داند که حق است حجابست او می باید که
 ۲۵ نماند و دانش او نیز نماند تا کشف حقیقی بود و در استغراق جنان بود

خلاق بندارند که راه به خدای روشن تر از آفتابست و من چندین سالست
تا از وی خواهم کی مقدار سر سوزنی ازین راه بر من گشاده گرداند و نی
شود نقلست که آن روز که بلائی بدو نرسیدی گنتی الهی نان فرستادی
نان خورش ی باید بلائی فرست تا نان خورش کم روزی بو موسی از
^۵ شیخ برسید که بامدادت جونست گنت مرا نه بامدادست و نه شبانگاه
و گنت بسینه ما آواز دادند که ای بایزید خزاین ما از طاعت مقبول
و خدمت بسندیکه بر است اگر ما را میخواهی چیزی بیاور که ما را نبوذ
گفتم خداوندا آن چه بوذ که ترا نباشد گنت بیچارگی و عجز و نیاز و
خواری و شکستگی و گنت بصحرا شدم عشق بارینه بوذ و زمین تر شده
^{۱۰} جنانک بای مرد بگلزار فرو شوذ بای من بعشق فرو ی شد و گنت از
نماز جز ایستادگی تن ندیدم و از روزه جز گرسنگی ندیدم آنج مراست
از فضل اوست نه از فعل من بس گنت بچهند و کسب هیچ حاصل نتوان
کرد و این حدیث که مراست بیش از هر دو کونست لکن بنده نیکبخت
آن بوذ که ی روز ناگاه بای او بگنجی فرو روذ و توانگر گردذ و گنت
^{۱۵} هر مرید که در ارادت آمد مرا فروتر بایست آمد و برای او با او
سخن گنت نقلست که چون در صفات حق سخن گنتی شاذمان و ساکن
بوذی و چون در ذات سخن گنتی از جای برفتی و در جنبش آمدی
و گنتی آمد آمد و بسر آمد شیخ مردی را دید که ی گنت عجب دارم
از کسی که او را داند و طاعتش نکند شیخ گنت عجب دارم از کسی که
^{۲۰} او را داند و طاعتش کند یعنی عجب بوذ که بر جای همانند نقلست که ازو
برسینند که این درجه بچه یافتی و بدین مقام بچه رسیدی گنت شبی در
کودکی از بسطام بیرون آمدم ماهتاب ی نافت جهان آرامینه و حضرتی
دیدم که هزده هزار عالم در جنب آن حضرت ذره نمود شوری در من
^{۲۴} افتاد و حالتی عظیم بر من غالب شد گفتم خداوندا درگاهی بدین عظیمی

گفت من میگویم که مرید من آنست که بر کنارۀ دوزخ بایستد و هرکرا بدوزخ برند دست او بگیرد و ببهشت فرستد و بجای او خود بدوزخ رود گفتند چرا بدین فضل که حق با تو کرده است خلق را بخدای نخوانی گفت کسی را که او بند کرد بایزید چون تواند که بر دارد بزرگی^۵ بیش بایزید رفت اورا دید سر بگریبان فکرت فرو برده چون سر بر آورد گفت ای شیخ چه کردی گفت سر بفتای خود فرو بردم و ببقای حق بر آوردم يك روز خطیب بر منبر این آیت بر خواند مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ جندان سر بر منبر زد که بیهوش شد چون بیهوش آمد گفت چون دانستی این گدای دروغ زن را کجا می آوردی تا دعوی معرفت تو^{۱۰} کند مریدی شیخ را دید که می لرزید گفت یا شیخ این حرکت تو از چیست شیخ گفت سی سال در راه صدق قدم باید زد و خاک مزابل بمحاسن باید رفت و سر بر زانوی اندوه باید نهاد تا تحرك مردان بدانی بیک دو روز که از بس تخته بر خاستی میخواهی که باسرار مردان واقف شوی نفلست که وقتی لشکر اسلام در روم ضعیف شده بود و نزدیک بود که^{۱۵} شکسته شوند از کنار آوازی شنیدند که یا بایزید در یاب در حال از جانب خراسان آنشی پیامد جنانک هراسی در لشکر کنار افتاد و لشکر اسلام نصره یافت نفلست که مریدی بیش شیخ آمد شیخ سر فرو برده بود چون بر آورد آن مرد گفت کجا بودی گفت بحضرة آن مرد گفت من بحضرة بوذم و ترا ندیدم شیخ گفت راست می گوئی من درون برده بوذم^{۲۰} و تو برون و بیرونیان درونیانرا نه بیند گفت هرکه قران نخواند و بجزازۀ مسلمان حاضر نشود و بعبادت بیاران نرود و یتیمانرا نه برسد و دعوی این حدیث کند بدانید کی مدعیست یکی شیخ را گفت دل صافی کن تا با تو سخنی گویم شیخ گفت سی سالست تا از حق دل صافی میخواهم^{۲۴} هنوز نیافته ام بیک ساعت از برای تو دل صافی از کجا آرم و گفتم

و از وی بجلی خواست و گفت بشت دونا کردی در گرفتن عصا نقلست که روزی یکی در آمد و از حیا مسأله پرسید شیخ جواب داد آنکس آب شد مردی در آمد آبی زرد دید استاذة گفت یا شیخ این چیست گفت یکی از در در آمد و سوالی از حیا کرد و من جواب دادم طاقت نداشت جنین آب شد از شرم نقلست که شیخ گفت یکبار بدجله رسیدم دجله آب بهم آورد گفتم بدین غره نشوم که بنیم دانگ مرا بگذرانند و من سی سال عمر خویش به نیم دانگ بزبان نیارم مرا کریم باید نه کرامت نقلست که گفت خواستم تا از حق تعالی در خواهم تا مؤنت زنان از من کنایت کند بس گفتم روا نبود این خواستن که بیغیر علیه السلام نخواست بدین حرمت داشت بیغیر حق تعالی آنرا کنایت کرد تا بیش من چه زنی چه دیواری هر دو یکی است نقلست که شیخ در بس امامی نمازی کرد بس امام گفت یا شیخ تو کسی نی کنی و چیزی از کسی نی خواهی از کجای خوری شیخ گفت صبر کن تا نماز قضا کنم گفت چرا گفت نماز از بس کسی که روزی دهند را نداند روا نبود که گزارند و یکبار یکی در ۱۰ مسبیدی دید که نمازی کرد گفت اگر بنداری که این نماز سبب رسیدن است بخدای تعالی غلط می کنی که همه بنداشت است نه مواصلت اگر نماز نکنی کافر باشی و اگر ذرّه بچشم اعتماد بوی نگری مشرک باشی نقلست که گفت کس باشد که زیارت ما آید و ثمره آن لعنت بود و کس باشد که بیاید و فایده آن رحمت باشد گفتند چگونه گفت یکی بیاید و حالتی بر ۲۰ من غالب آید که در آن حالت با خود نیاشم مرا غیبت کند در لعنت افتد و دیگری بیاید حقرا بر من غالب باید معذور دارد ثمره آن رحمت باشد و کنت میخواهم که زودتر قیامت بر خاستی تا من خیمه خود بر طرف دوزخ زدهی که جون دوزخ مرا بیند نیست شدی تا من سبب راحت خالق باشم حاتم اصم مریدانرا گفت هرکرا از شما روز قیامت شفیع نبوذ در ۲۵ اهل دوزخ او از مریدان من نیست این سخن با بایزید گفتند بایزید

شد چون به بسطام آمد آن گلیم با راعی بود نقلست که از بایزید پرسیدند که بپر تو که بود گنت بیرزنی يك روز در غلبات شوق و توحید بودم جنانك موئی را گنج نمود بصحرا رفتم بخود بیرزنی با انبانی آرد برسید مرا گنت این انبان آرد با من برگیر و من جنان بودم که خود را بی دانستم برد بشیری اشارت کردم بیامد انبان در بشت او نهادم و بیرزن را گنت اگر بشهر روی جگویی که کرا دیدم کی نخواستم کی داند که کیم گنت کرا دیدم ظالی رعنارا دیدم بس شیخ گنت هان جگویی بیرزن گنت این شیر مکلف است یا نه گنت نه گنت تو آنرا کی خدای تکلیف نکرده است تکلیف کردی ظالم نباشی گنت باشم گنت با این همه می خواهی که اهل شهر بدانند که او ترا مطیع است و تو صاحب کراماتی این نه رعنائی بود گنتم بلی توبه کردم و از اعلی باسئل آمدم این سخن بپر من بود بعد از آن جنان شد که چون آبتی یا کراماتی روی بدو آوردی از حق تعالی تصدیق آن خواستی بس در حال نوری زرد بدید آمدی بخضی سبز برو نوشته که لا اله الا الله محمد رسول الله نوح نجی الله ابرهیم خلیل الله ۱۵ موسی کلیم الله عیسی روح الله بدین پنج گواه کرامت بدیرفتی تا جنان شد که گواه بکار نیامد احمد خضروه گنت حق را بخواب دیدم فرمود که جمله مردان از من می طلبند آنخ می طلبند مگر بایزید که مرا می طلبند نقلست که شقیق بلخی و ابو تراب نخشی بیش شیخ آمدند شیخ طعای فرمود که آوردند و یکی از مریدان خدمت شیخ می کرد و ایستاده بود بو ۲۰ تراب گنت موافقت کن گنت روزه دارم گنت بخور و ثواب يك ماهه بستان گنت روزه نتوان گشاذ شقیق گنت روزه بگشای و مزد يك ساله بستان گنت نتوان گشاذ بایزید گنت بگذار که او رانده حضرت است بس مدتی نیامد که او را بدزدی بگرفتند و هر دو دستش جدا کردند نقلست که شیخ يك روز در جامع عصا بر زمین فرو برده بود و بینتاذ ۲۵ بر عصای بیری آمد آن بپر دوتا شد و عصا بر داشت شیخ بخانه او رفت

نقلست که منکری با امتحان بیش شیخ آمد و گفت فلان مسله بر من کشف گردان شیخ آن انکار در وی بدید گنت بفلان کوه غاری است در آن غار یکی از دوستان ماست از وی سوال کن تا بر تو کشف گرداند رخواست و بدان غار شد ازدهائی دید عظیم سهمنک جون آن بدید بیهوش شد و در جامه نجس کرد و بچوذ خودرا از آنجا بیرون انداخت و کنش در آنجا بگذاشت و همچنان باز خدمت شیخ آمد و در بایش افتاد و توبت کرد شیخ گفت سبحان الله تو کنش نگاه نمی توانی داشت از هیبت مخلوقی در هیبت خالق چگونه کشف نگاه داری که بانکار آمد که مرا فلان سخن کشف کن نقلست که قرائی را انکاری بود در حق شیخ که کارهء عظیمی دید و آن بیچاره محروم گنت این معاملتها و ریاضتها که او می کشد من هم می کشم و او سخنی می گوید که ما در آن بیگانه ایم شیخ را از آن آگاهی بود روزی قصد شیخ کرد شیخ ننسی بر آن قرا حوالت کرد قرا سه روز از دست در افتاد و خودرا نجس کرد چون باز آمد غسلی کرد بس بنزد شیخ آمد بعد از آن شیخ گنت تو ندانستی که بار بیلان بر خران نهند^{۱۰} نقلست که شیخ ابو سعید منجورانی بیش بابزید آمد و خواست تا امتحانی کند شیخ او را بمریدی حوالت کرد نام او سعید راعی گنت بیش او رو که ولایت کرامت باقطاع بدو داده ام چون سعید آنجا رفت راعی را دید که در صحرا نمازی کرد و گرگان شبانی گوسفندان او می کردند چون از نماز فارغ شد گنت چه میخواهی گنت نان گرم و انگور راعی جوئی داشت و بدو نیم کرد و یک نیمه بطرف خود فرو برد و یک نیمه بطرف او در حال انگور بار آورد و طرف راعی سفید بود و طرف سعید منجورانی سیاه بود و گنت چرا طرف تو سفید است و از آن من سیاه راعی گنت از آنک من از سر یقین خواستم و تو از راه امتحان خواستی رنگ هر چیزی نیز لایق حال او خواهد بود بعد از آن گلیبی بسعید منجورانی داد و گنت نگاه دار چون سعید بحج شد در عرفات آن گلیم از وی غایب^{۲۰}

شفیع آور گفت اگر شفاعت اولین و آخرین بتو دهند هنوز مشتی خاک
 بود بایزید گفت او عجب داشت بس چون وقت سفره در آمد مگر طعمای
 بود خوش ابرهیم با خود اندیشید که شیخ اینست که جنین خورشپاه نیکو
 خورد شیخ این معنی بدانست چون فارغ شدند دست ابرهیم بگرفت و
 بکناری برد و دست بر دیوار زد درجه گشاده گشت و دریائی بی نهایت
 ظاهر شد گفت اکنون بیا تا درین دریا شویم ابرهیم را هراس آورد و گفت
 مرا این مقام نیست بس شیخ گفت آن جو که از صحرا بر گرفته و نان
 بخته و در انبان نهاده آن جوی بوذه است که چهاربایان بخورده اند و
 بینداخته و آن جو نجس بوذه است و جنان بود که شیخ گفته بود ابرهیم
 ۱۰ توبه کرد و يك روز مردی گفت در طبرستان کسی از دنیا برفته بود
 من ترا دیدم با خضر علیه السلام و او دست بر گردن تو نهاده و تو
 دست بر دوش او نهاده چون خلق از جنازه باز گشتند من در هوا
 دیدم ترا که رفتی شیخ گفت جنین است که توی گوئی نقلست که يك
 روز جماعتی آمدند که یا شیخ بیم قحطست و باران نی آید شیخ سر فرو برد
 ۱۵ و گفت هین ناودانها راست کنید که باران آمد در حال باران آغاز نهاد
 جنانك چند شبانروز باز نه داشت نقلست که يك روز شیخ بای فرو
 کرد مریدی با او بهم فرو کرد بایزید بای بر کشید آن مرد را گفت
 بای بر کش آن مرد بای بر نتوانست کشیدن همچنان بماند تا آخر عمر و
 آن از آن بوذ که بنداشت که بای فرو کردن مردان همچنان بوذ که قیاس
 ۲۰ خلق دیگر نقلست که یکبار شیخ بای فرو کرده بود دانشمندی بر خاست
 تا بروذ بای از زبر بایش بنهاده گفتند ای نادان چرا جنین کردی از سر
 بنداری گفت چه می گوئید طاماتی درو بسته اند بعد از آن در آن بای
 خوره افتاد و جنین گویند که بچندین فرزند آن عالت سرایت کرد یکی از
 بزرگان برسید که جونست که یکی گناه کرد عقوبت وی بدیگری سرایت
 ۲۵ کند چه معنی است گفت چون مردی سخت انداز بود تیر او دورتر شود

بود که گرد بسطام نگردد اکنون یکی را وسوسه کرد تا در خونی افتاد
 شرط دزدان اینست که بر درگاه پادشاهان بر دار کنند و کسی از شیخ
 برسد که ما بتزدیک تو جماعتی را می بینم مانند زن و مرد ایشان کیستند
 گفت ایشان فریشتگان اند که می آیند و مرا از علوم سوال می کنند و
 ۵ من جواب ایشان می دهم نقلست کی یک شب بخواب می دزد که فریشتگان
 آسمان اول بر او می آمدندی که خیز تا خذایرا ذکر گوئیم گفت من زبان
 ذکر ندارم فریشتگان آسمان دوم پیامند همان گفتند او همان جواب داد
 همچنین تا فریشتگان آسمان هفتم او همان یک جواب می داد گفتند بس
 زبان ذکر او کی خواهی داشت گفت آنگاه کی اهل دوزخ در دوزخ و
 ۱۰ اهل بهشت در بهشت قرار گیرند و قیامت بگذرد بس بایزید گرد عرش
 خداوند می گردد و می گوید الله الله و گفت شیخ خانه روشن گشت گفتم
 اگر شیطانست من از آن عزیزترم و بلندهمت تر که او را در من طمع افتد
 و اگر از نزدیک تست بگذار تا از سرای خدمت بسرای کرامت رسم
 نقلست که یک شب ذوق عبادت می نیافت گفت بنگرید تا هیچ در خانه
 ۱۵ معلوم هست بنگریستند نیم خوشه انگور دیدند گفت بپرید و با کسی دهید
 که خانه ما خانه بقالان نیست تا وقت خویش باز یافت نقلست که در
 همسایگی او گبری بود و کودکی داشت این کودک می گریست که چراغ
 نداشتند بایزید بدست خویش چراغی در خانه ایشان برد کودکشان خاموش
 شد ایشان گفتند چون روشنائی بایزید در آمد دریغ بود که بسر تاریکی
 ۲۰ خویش شویم در حال مسلمان شدند نقلست که گبری بود در عهد شیخ گفتند
 مسلمان شو گفت اگر مسلمانی اینست که بایزید می کند من طاقت ندارم
 و اگر اینست که شما می کنید آرزوم نمی کند نقلست که روزی در مسجدی
 نشسته بود مریدانرا گفت بر خیزید تا باستقبال دوستی شویم از دوستان
 جبار عالم بس برفتند چون بدروازه رسیدند ابرهیم هروی بر خری نشسته
 ۲۵ می آمد بایزید گفت ندا آمد از حق بدلم کی خیز او را استقبال کن و بما

کاغذ فرا نوردید و داد یعنی بایزید هیچ نیست چون موصوفی نبوذ چگونه
 وصفش توان کرد تا بدان چه رسد که برسند که او چگونه است یا
 توکلی دارد یا اخلاصی که این همه صفت خلق است و تخلّقوا بأخلاق الله
 می باید نه بتوکل محلی شدن مرید رفت شقیق بیمار شده بوذ و اجلش
 ۵ نزدیک رسیده و هر ساعت کسی بر بام می فرستاد تا راه می نگرد تا
 بیش از آنک اجلش در رسد جواب بایزید بشنود نفسی چند مانده بوذ
 که مرید در رسید گفت چه گفت مرید گفت بر کاغذ نوشته است شقیق
 بر خواند گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله و
 مسلمانی باک ببرد از عیب بنداشت خویش و از آن باز بس آمد و توبه
 ۱۰ کرد و جان بداد نقلست که هزار مرید با احمد خضرویه رحمة الله علیه
 در بر بایزید شدند جنانک هر هزار بر آب می توانستند رفتن و در هوا
 می توانستند بریزد جنانک احمد بذیشان گفت که هر که از شما طاقت
 مشاهده بایزید ندارید بیرون باشید تا ما زیارت شیخ روم هر هزار در
 رفتند و هر یکی عصائی داشتند در خانه کی دهلیز شیخ بوذ بنهاند که آن
 ۱۵ خانه را بیت العصا گویند خانه بر عصا شد یک مرید باز بس ایستاد و
 بر بایزید نرفت گفت من خوبشتم را اهلیت آن نمی بینم که بر شیخ روم من
 عصاها گوش دارم چون جمع بر بایزید در آمدند بایزید گفت آن بهتر
 شما کی اصل اوست در آوریدش برفتند و او را در آوردند بایزید
 خضرویه را گفت تا کی سیاحت و گرد عالم گشتن خضرویه گفت چون
 ۲۰ آب بر یک جای بایستند متغیر شود شیخ گفت کن بجزراً لا تغیر جراً دریا
 نباشی تا هرگز متغیر نگردی و آرایش نپذیری بس شیخ بایزید در سخن
 آمد احمد گفت ای شیخ فروتر آئی که سخن تو فهم نمی کنیم فروتر آمد بس
 دیگر بار گفت فروتر آئی فروتر آمد هجین می گفت تا هفت بار آنگاه
 سخن بایزید فهم کردند بایزید خاموش شد احمد گفت یا شیخ ابلیس را
 ۲۵ دینم بر سر کوی تو بر دار کرده بایزید گفت آری با ما عهد کرده

کرد چیزی دیگرم فرمای گفت علاج اینست که گفتم مرد گفت نتوانم
 کرد شیخ گفت نه من گفتم که نکئی و فرمان نهبری نقلست که شاگردی
 از آن شقیق بلخی رحمة الله علیه عزم حج کرد شقیق وبرا گفت راه بسطام
 کن تا آن بیررا زیارت کنی آن شاگرد بیسطام آمد بایزید اورا گفت
 ۵. بیر تو کیست گفت شقیق شیخ گفت او جگوید گفت شقیق از خالق فارغ
 شده است و بر حکم توکل نشسته و او جنین گوید که اگر آسمان روئین
 گردد و زمین آهنین گردد و هرگز از آسمان باران نیارد و از زمین گیاه
 نروید و خالق همه عیال من باشد من از توکل خود بر نگردم بایزید
 که بشنود گفت اینست صعب کافری اینست صعب مشرکی که اوست اگر
 ۱۰. بایزید کلاغی بودی بشهر آن مشرک نه بریدی چون باز گردی بگو اورا
 که نگر خدا برا بدو کرده نان نه آزمائی چون گرسنه گردی دو کرده از
 جنسی از آن خویش بخواه و بارنامه توکل بیکسو نه تا آن شهر و ولایت
 از شوی معاملت تو بزمین فرو نشود آن مرید از هول این سخن باز گشت
 و بجز رفت بلخ بر شقیق شد شقیق گفت زود باز گشتی گفت نه تو گفته
 ۱۵. بودی که گذر بر بایزید کن بر او رفتهم جنین برسید و من جنین جواب
 دادم و او جنین و جنین گفت من از هول این سخن باز گردیدم تا ترا
 بیابا گاهام شقیق زیرک بود عیب این سخن بر خود بدید که جنین گویند که
 چهار صد خروار کتاب داشت و مردی سخت بزرگ بود لکن بنداشت
 بزرگانرا بیشتر افتد بس شقیق مرید را گفت تو نه گفتی که اگر او جنانست
 ۲۰. تو چگونه گفت نه گفت اکنون برو و بیرس اگر او جنین است تو چگونه
 مرید بر خاست و باز بیسطام آمد بایزید گفت باز آمدی گفت مرا باز
 فرستاد تا کی از تو بیرس اگر او جنانست تو چگونه بایزید گفت این
 دیگر نادانیش نگر بس گفت اگر من بگویم تو ندانی گفت من از راهی
 دور آمده ام بدین امید اگر مصلحت بیند فرماید تا حرفی بنویسند تا رنج
 ۲۵ ضایع نشود بایزید گفت بنویسید بسم الله الرحمن الرحیم بایزید اینست

ولا يزال را چون کم سبجان آن خدائی را که بهترین خلق را بکترین خلق برورش دهد بس شیخ گفت دلتنگی بر من در آمد و از طاعت نومید شدم گفتم بی بازار شوم زناری بخرم و بر میان بندم تا ننگ من از میان خلق بروذ بیرون آمدم طلب می کردم دکائی را دیدم زناری آویخته گفتم این بیک درم بدهند گفتم بچند دهی گفت هزار دینار من سر در بیش افگندم هاتنی آواز داد که تو ندانستی که زناری که بر میان جون توئی بندند هزار دینار کم ندهند گفت دلم خوش گشت دانستم که حق را عنایت است نقلست که زاهدی بود از جمله بزرگان بسطام صاحب تبع و صاحب قبول و از حلقه بایزید هیچ غایب نبودی همه سخن او شنیدی و با اصحاب او نشست کردی یک روز بایزید را گفت خواجه امروز سی سالست تا صامم اللّهم و بشب در نماز جنانک هیچ نی خفتم و در خود ازین علم که می گوئی اثری نی یابم و تصدیق این علم می کنم و دوست می دارم این سخن را بایزید گفت اگر سیصد سال بروز بروزه باشی و بشب بنماز یکی ذره ازین حدیث نیابی مرد گفت چرا گفت از جهت آنک تو محجوبی بنفس خویش مرد گفت دواء این چیست شیخ گفت تو هرگز قبول نکمی گفت کم با من بگوی تا بجای آورم هرچ گوئی شیخ گفت این ساعت برو و موی محاسن و سر را باک بسُتره کن و این جامه که داری برکش و ازاری از گلیم بر میان بند و توبره بر جوز بر گردن آویز و بی بازار بیرون شو و کودکانرا جمع کن و بذیشان گوی هرکه مرا ۲۰ یکی سیلی می زند یک جوز بدوی دم همچنین در شهر می گرد هر جا که ترا می شناسند آنجا می رو و علاج تو اینست مرد این بشنود گفت سبجان الله لا اله الا الله گفت کافری اگر این کلمه بگوید مومن می شود تو بدین کلمه گفتن مشرک شدی مرد گفت چرا شیخ گفت از جهت آنک خویشتن را بزرگتر شمردی از آنک این توان کرد لاجرم مشرک گشتی تو ۲۰ بزرگی نفس خویش را این کلمه گشتی نه تعظیم خدا را مرد گفت این نتوانم

بوذ ندانست که او کیست بایزید بزایوه خویش باز آمد توقّف کرد تا
 بامداد یکی را از اصحاب بخواند و گفت بریطی بچند دهند بهای آن معلوم
 کرد و در خرقه بست و باره حلوا با آن یار کرد و بدان جوان فرستاد
 و گفت آن جوانرا بگوی که بایزید عذر میخواهد و میگوید دوش آن
 ۵ بریط بر ما زدی و بشکست این زر در بهای آن صرف کن و عوضی باز
 خر و این حلوا از بهر آن تا غصه شکستن آن از دلت بر خیزد جوان
 چون بدانست بیامد و از شیخ عذر خواست و توبه کرد و جند جوان
 با او توبه کردند نقلست که یک روزی گذشت با جماعتی در تنگنای
 راهی افتاد و سگی می آمد بایزید باز گشت و راه بر سگ ایثار کرد تا
 ۱۰ سگ را باز نباید گشت مگر این خاطر بطریق انکار بر مریدی بگذشت
 که حق تعالی آدمی را مکرم گردانید است و بایزید سلطان العارفين است
 با این همه بایگه و جماعتی مریدان راه بر سگی ایثار کند و باز گردد
 این چگونه بوذ شیخ گفت ای جوانمرد این سگ بزبان حال با بایزید
 گفت در سبق السبقی از من چه تقصیر در وجود آمده است و از توجه
 ۱۵ توفیر حاصل شده است که بوسی از سگی در من بوشیدند و خلعت سلطان
 العارفين در سر تو افکندند این اندیشه بر سر ما در آمد راه برو ایثار
 کردم نقلست که یک روزی رفت سگی با او همراه او افتاد شیخ دامن
 ازو در فراهم گرفت سگ گفت اگر خشکم هیچ خللی نیست و اگر نرم هفت
 آب و خاک میان من و تو صلحی اندازد اما اگر دامن بخود باز زنی اگر
 ۲۰ بهفب دریا غسل کنی باک نشوی بایزید گفت تو بلیذ ظاهر و من بلیذ
 باطن بیا تا هر دو بر هم کنیم تا بسبب جمعیت بوذ که از میان ما باکی
 سر بر کند سگ گفت تو همراهی و انبازی مرا نشائی که من ردّ خلم و تو
 مقبول خلقی هرک بمن رسد سنگی بر بهلوی من زند و هرک بتو رسد گوید
 سلام علیک یا سلطان العارفين و من هرگز استخوانی فردارا ننهاده ام تو
 ۲۵ ختی گندم داری فردارا بایزید گفت همراهی سگی را نمی شایم همراهی لم یزل

اورا جز او داند جانی که معرفت او بود در میان چه کار دارم خود
 خواست او آنست ای بچی جز وی کسی دیگر اورا نشناسد بس بچی
 گفتم بحق عزت خدای که از آن فتوحی که ترا دوش بوده است مرا
 نصیب کن شیخ گفت اگر صفة آدم و قدس جبرئیل و خلّت ابرهیم و
 شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد علیه السلام بتو دهند زینهار
 راضی نشوی و ما ورای آن طلب کنی که ما ورای کارهاست صاحب
 همت باش بهیچ فرو میا کی بهرج فرو آئی بدان محبوب شوی و احمد حرب
 حصیری بر شیخ فرستاد که بشب بر آنجا نماز کن شیخ گفت من عبادت
 آسمانیان و زمینیان جمع کردم و در بالشی نهادم و آنرا در زیر سر گرفتم
 ۱۰ نقلست که ذو النون مصری شیخرا مصلائی فرستاد شیخ بدو باز داد که
 مارا مصلی بچه کار مارا مسندی فرست تا برو تکیه کنیم یعنی کار از نیاز
 در گذشت و بنهایت رسید بو موسی گفت ذو النون بالش تیکو فرستاد
 شیخ آن هم باز فرستاد که شیخ این وقت بگذاخته بود و جز بوستی و
 استخوانی نماند بود گفت آنرا که تکیه گاه او لطف و کرم حق بود ببالش
 ۱۵ مخلوق نیاز نیاید نقلست که گفت شبی در صحرائی بودم سر در خرقه کشیدم
 مگر خوابی در آمد ناگاه حالتی بدید شد که از آن غسل باید کرد یعنی
 احلام و شب بغایت سرد بود جون بیدار شدم نفسم کاهلی می کرد که
 بآب سرد غسل کند می گفت صبر کن تا آفتاب بر آید آنگاه این معامله
 فرا بیش گیر گفت جون کاهلی نفسم بدیدم و دانستم که نماز بقضا خواهد
 ۲۰ انداخت بر خاستم و همچنان بازان خرقه بخی فرو شکستم و غسل کردم و
 همچنان در میان آن خرقه می بودم تا وقتی که بینتادم و بیهوش شدم جون
 بیهوش باز آمدم ناگه خرقه خشک شده بود نقلست که شیخ بسی در گورستان
 گشتی یک شب از گورستان می آمد جوانی از بزرگ زادگان ولایت
 بریطی در دست می زد جون ببایزید رسید بایزید لا حول کرد جوان
 ۲۵ بریط بر سر بایزید زد و سر بایزید و بریط هر دو بشکست جوان مست

بو تراب گفتم شیخا یک نظر و مرگ شیخ گفتم در نهاد این جوان کاری بود هنوز وقت کشف آن نبود در مشاهده بایزید آن کار بیکبار برو افتاد طاقت نداشت فرو شد زنان مصررا همین افتاد که طاقت جمال یوسف نداشتند دستها بیکبار قطع کردند نقلست که یحیی معاذ رحمة الله علیه نامه نوشت به بایزید گفت جگویی در کسی که قدحی شراب خورد و مست ازل و ابد شد بایزید جواب داد که من آن ندانم آن دانم که اینجا مرد هست که در شبانروزی دریاها ازل و ابد در می کشد و نعره هل من مزیدی زنی بس یحیی نامه نوشت که مرا با تو سری هست ولكن میعاد میان من و تو بهشت است که در زیر سایه طوبی بگوئیم و ۱۰ قرصی با آن نامه بفرستاد و گفت باید که شیخ این بکار برد که از آب زمزم سرشته ام بایزید جواب داد و آن سر او باز یاد کرد و گفت آنجا کی یاد او باشد ما را همه نقد بهشت است و همه سایه درخت طوبی و اما آن قرص بکار نبرم از آنک گفته بودی که از کدام آب سرشته ام و نگفته بودی که از کدام تخم کشته ام بس یحیی معاذرا اشتیاق شیخ بسی ۱۵ شد بر خاست و بزیرت او آمد نماز ختن آنجا رسید گفت شیخرا تشویش نتوانستم داد و صبرم نبود بامداد جایی که در صحرا اورا نشان می دادند آنجا شدم شیخرا دیدم که نماز خفتن بگزارد و تا روز بر سر انگشت بای ایستاده بود و گفت من در حال عجب بماندم و اورا گوش می داشتم جمله شب در کار بود بس چون صبح بر آمد بر زلفان شیخ برفت که آعود ۲۰ بك ان أسألك هذا المقام بس یحیی بوقت خویش فرو رفت و سلام گفت برسید از واقعه شبانه شیخ گفتم بیست و اند مقام بر ما شمردند گفتم ازین همه هیچ نخواهم که این همه مقام حجابست یحیی مبتدی بود و بایزید منتهی بود یحیی گفت ای شیخ چرا از خدای معرفت نخواستی و او ملك الملوكست و گفته است هر چه خواهید بخواید بایزید نعره بزد و گفت خاموش ای ۲۵ یحیی که مرا بر خویش غیرت آید که اورا بدانم که من درگز نخواهم که

جائی دیگر بود و گفت جهل سال دیند بان دل بودم چون بنگرستم ز ناز
 مشرکی بر میان دل دیدم و شرکش آن بود که جز بحق الثنات کردی که
 در دلی که شرك نمازند بجز حق هیچ میلش نبود تا بچیزی دگر کشش می
 بود شرك باقیست و گفت جهل سال دیند بان دل بودم چون نگاه کردم
 ۵ بندگی و خداوندی هر دوازده حق دیدم و گفت سی سال خدایا می طلبیدم
 چون بنگرستم او طالب بود و من مطلوب و گفت سی سالست تا هر وقت
که خواهم کی حق را یاز کم دهان و زفان بسه آب بشویم تعظیم خداوند را
 ابو موسی از وی پرسید که صعبترین کاری درین راه چه دینی گفت
 مدتی نفس را بدرگاه می بردم و او می گریست چون مدد حق در رسید
 ۱۰ نفس را می بردم و او می خندید و پرسیدند که درین راه چه عجبت دیند
 گفت آنک کسی آنجا هرگز وادید آید نقلست که در آخر کار او بدانجا
 رسید بود که هر چه بخاطر او بگذشتی در حال بیش او ببنا گشتی و چون
 حق را یاز آوردی بجای بول خون ازو زایل گشتی یک روز جماعتی بیش
 شیخ در آمدند شیخ سرفرو برده بود بر آورد و گفت از بامداد باز دانه
 ۱۵ بوسینه طلب می کم تا بشما دم تا خود طاقت کشش آن دارید در نمی
یام نقلست که بو تراب نخشی رحمة الله علیه مریدی داشت عظیم گرم و
 صاحب وجد بو تراب اورا بسی گفتی که چنین که توئی ترا بایزید می
 باید دید یک روز مرید گفت خواجه کسی که هر روز صد بار خدای
بایزید را بیند بایزید را چه کند که بیند بو تراب گفت ای مرد چون
 ۲۰ خدایا تو بینی بر قدر خود بینی و چون در بیش بایزید بینی بر قدر
بایزید بینی در دیده تفاوت است نه صدیق را رضی الله عنه یکبار متجلی
خواهد شد و جمله خالق را یکبار آن سخن بر دل مرید آمد گفت برو تا
 بروم هر دو بیامند به بسطام شیخ در خانه نبود به بیشه آمدند شیخ از
بیشه بیرون می آمد سوئی آب در دست و بوستنی کهنه در بر همین که
 ۲۵ چشم مرید بو تراب بر بایزید افتاد بلرزید و در حال خشک شد و ببرد

بود که سر در فلک می کوفت جبرئیل علیه السلام بری بفرق او فرو
 آورد تا آدم بمقدار کوچکتر باز آمد چون رول بود صورتی مهتر که کبوتر
 گردد بر عکس این هم رول بود جنانک طفلی در شکم مادر دو من بود
 چون بچوانی می رسد دو یست من می شود و جنانک جبرئیل علیه السلام
 ۹ در صورت بشری بر مریم متجلی شد حالت شیخ هم ازین شیوه بوده باشد اما
 تا کسی بواقعۀ آنجا نرسد شرح سوذ ندارد نقلست که وقتی سیبی سرخ بر
 گرفت و در نگریست گفت این سیبی لطیفست برش ندا آمد که ای
 بایزید شرم نداری که نام ما بر میوه نمی و جهل روز نام خدای بر
 داش فراموش شد شیخ گفت سوگند خوردم تا زنده باشم میوه بسطام نخورم
 ۱۰ و گفت روزی نشسته بودم بر خاطر نگذشت که من امروز بپر و قتم و
 بزرگ عصم چون این اندیشه کردم دانستم که غلطی عظیم افتاد بر خاستم
 و بطریق خراسان شدم و در منزلی مقام کردم و سوگند یاد کردم که از
 اینجا بر نخیزم تا حق تعالی کسی بمن فرستد که مرا بمن باز نماید سه شبانروز
 آنجا بماندم روز چهارم مردی اعور را دیدم بر راحله می آمد چون در
 ۱۵ نگرستم اثر آگاهی در وی دیدم با شتر اشاره کردم توقف کن در ساعت
 دو بای اشتهر بخشک بر زمین فرو رفت و بایستاد آن مرد اعور بمن باز
 نگرست گفت بدان می آوری که چشم فرا کرده باز کنم و در بسته باز
 گشایم و بسطام و اهل بسطام را با بایزید بهم غرقه کنم گفت من از هوش
 بر فتم گفتم از کجا می آئی گفت از آن وقت باز که تو آن عهد بسته سه
 ۲۰ هزار فرسنگ بیامدم آنگاه گفت زینهار ای بایزید دل نگاه دار و روی
 از من بگردانید و برفت نقلست که شیخ جهل سال در مسجد مجاور بود
 جامه مسجد جنا داشتی و جامه خانه جنا و جامه طهاره جای جنا و گنت
 جهل سالست که بشت بتیج دیوار باز ننهادم مگر بدیوار مسجدی یا دیوار
 رباطی و گفت خدای تعالی از ذره ذره باز خواهد برسد این از ذره
 ۲۵ بیش بود و گنت جهل سال آنج آدمیان خورند نخوردم یعنی قوت من از

ی گفت نیکا شهرا که بدش من باشم نقلست که شی بر بام رباط شد تا خذایرا
 ذکر گویند بر آن دیوار بایستاد تا بامداد و خذایرا یاد نکرد بنگریستند
 بول کرده بود همه خون بود گفتمند چه حالت بود گفتم از دو سبب تا
 بروز بیطالی بماندم يك سبب آنك در كودكى سخنی بر زفانم رفته بود دیگر
 که جنان عظمت بر من سایه انداخته بود که دلم مخیر بماند بود اگر دلم
 حاضر می شد زبانم کار نمی کرد و اگر زبانم در حرکت می آمد دلم از کار
 می شد همه شب درین حالت بروز آوردم و بیر عمر گویند چون خلوتی
 خواست کرد برای عبادتی یا فکری در خانه شدمی و همه سوراخها محکم
 کردی گفتمی ترسم که آوازی یا بانگی مرا بشوراند و آن خود بهانه بودی
 ۱۰ و عیسی بسطامی گویند سیزده سال با شیخ صحبت داشتم که از شیخ سخنی
 نشنیدم و عادتش جنان بودی سر بر زانو نهادی جون سر بر آوردی آهی
 بکردی و دیگر باره بر آن حالت باز شدمی نقلست که سهلگی گویند این
 در حالت قبض بوده است والا در روزگار بسط از شیخ هر کسی فواید
 بسیار گرفته اند و یکبار در خلوت بود بر زفانش برفت که سُبْحانی ما
 ۱۰ أَعْظَمَ شانی جون با خود آمد مریدان با او گفتمند که جنین کلهه بر زفان
 تو برفت شیخ گفت خذاتان خصم بایزیدتان خصم اگر ازین جنس کلهه
 بگویم مرا باره باره بکنید بس هر یکی را کاردی بداد که اگر نیز جنین سخنی
 آیدم بدین کارها مرا بکشید مگر جنان افتاد که دیگر بار همان گفتم
 مریدان قصد کردند تا بکشندش خانه از بایزید انباشته بود اصحاب
 ۲۰ خشت از دیوار بیرون گرفتند و هر یکی کاردی می زدند جنان کارگر می
 آمد که کسی کارد بر آب زند هیچ زخم کارگر نمی آمد چون ساعتی چند
 بر آمد آن صورت خرد می شد بایزید بدید آمد چون صعوه خرد در
 محراب نشسته اصحاب در آمدند و حال بگفتند شیخ گفتم بایزید اینست
 که می بینید آن بایزید نبود بس گفتم الحبار نهنسه علی لسان عبد اگر
 ۲۰ کسی گویند این چگونه بود گویم جنانك آدم علیه السلام در ابتدا جنان

خریده بود اندکی ازو بسر آمد بر خرقه بست جون بسطام رسید یادش آمد خرقه بگشاذ مورجه از آنجا بدر آمد گنت ایشانرا از جایگاه خویش آواره کردم بر خاست و ایشانرا بهندان برد آنجا که خانه ایشان بود بنهاد تا کسی که در التعظیم لِأمر الله بغایت نبوذ الشنقه علی خلق الله نا بدین حد نبوذ و شیخ گنت دوازده سال آهنگر نفس خود بوذم در کوره ریاضب ی نهاذم و باتش مجاهدی یافتم و برسدان مذمت ی نهاذم و بُتک ملامت بروی زدم تا از نفس خویش آئینه کردم پنج سال آئینه خود بوذم بانواع عبادت و طاعت آن آینه ی زدوادم بس یک سال نظر اعتبار کردم بر میان خویش از غرور و عشوه و بخود نگرستن زناری دیدم و از اعتماد کردن بر طاعت و عمل خویش بسندیدن پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار برین گشت و اسلام تازه بیاوردم بنگرستم همه خلابی مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم و از جنازه همه باز گشتم و بی زحمت خلق بدد خدای بخدای رسیدم نقلست که جون شیخ بدر مسجدی رسیدی ساعتی بایستادی و بگریستی برسیدند که این چه حالت گنتی خویشتنرا جون زنی مستحاضه ی یام که نشویری خورد که بسجد در رود و مسجد بیالاید نقلست کی یکبار قصد سفر حجاز کرد جون بیرون شد باز گشت گفتند هرگز هیچ عزم نقص نکرده این چرا بوذ گنت روی براه نهاذم زنگی دیدم تیغی کشیده که اگر باز گشتی نیکو والا سرت از تن جدا کم بس مرا گنت ترکت الله بسطام وقصدت الیبت الحرام خذایرا بسطام ۲۰ بگذشتی و قصد کعبه کردی نقلست که گنت مردی در راه بیشم آمد گنت کجا ی روی گفتم بچ گنت چه داری گنتم دو یست درم گنت بیا بمن ده کی صاحب عیالم و هنت بار گرد من در گرد کی حج تو اینست گنت جنان کردم و باز گشتم و جون کار او بلند شد سخن او در حوصله اهل ظاهر نمی گنجید حاصل هفت بارش از بسطام بیرون کردند شیخ ی ۲۵ گنت چه مرا بیرون کیند گنتند تو مردی بدی ترا بیرون ی کینم شیخ

ملاطت دراز کنید و اگر بشما مکشوف گردانم حوصله شما طاقت ندارد با شما چه باید کرد بس جون برفت و مدینه زیارت کرد امرش آمد بخدمت ماذر باز گشتن با جماعتی روی بیسطام نهاد خبر در شهر اوفتاد اهل بسطام بدورجائی باستقبال او شدند بایزیدرا مراعات ایشان مشغول خواست کرد و از حق بازی ماند جون نزدیک او رسیدند شیخ قرصی از آستین بگرفت و رمضان بود بخوردن ایستاد جمله آن بدیدند از وی برگشتند شیخ اصحاب را گفت ندیدیت مسله از شریعت کار بستم همه خلق مرا رد کردند بس صبر کرد تا شب در آمد نیم شب بیسطام رفت فرا در خانه ماذر آمد گوش داشت بانگ شنید که ماذرش طهارت می کرد و ۱۰ می گفت بار خدایا غریب مرا نیکو دار و دل مشایخ را با وی خوش گردان و احوال نیکو او را کرامت کن بایزید آن میشنود گریه بر وی افتاد بس در بزد ماذر گفت کیست گفت غریب تست ماذر گریان آمد و در بگشاد و چشمش خلل کرده بود و گفت یا طینور دانی بجه چشم خلل کرد از بس که در فراق تو میگریستم و بستم دوتا شد از بس که ۱۰ غم تو خوردم نقلست که شیخ گفت آن کار که باز بسین کارها می دانستم پیشین همه بود و آن رضای والد بود و گفت آنج در جمله ریاضت و مجاهدت و غربت و خدمت می جستم در آن یافتم کی یک شب والد از من آب خواست برفتم تا اب آورم در کوزه آب نمود و بر سبو رفتم نبود در جوی رفتم آب آوردم جون باز آمدم در خواب شده بود شبی سرد ۲۰ بود کوزه بر دست می داشتم جون از خواب در آمد آگاه شد آب خورد و مرا دعا کرد که دید کوزه بر دست من فسرده بود گفت چرا از دست ننهادی گفتم ترسیدم که تو بیدار شوی و من حاضر نباشم بس گفت آن در فرا نیمه کن من تا نزدیک روز می بودم تا نیمه راست بود یا نه و فرمان او را خلاف نکرده باشم هی وقت سحر آنج می جستم چندین گاه از ۲۰ در در آمد نقلست که جون از مکه می آمد بهرذان رسید تخم معصنر

چون بیرون شد مردمان از بی او بیامدند شیخ باز نگریست گنت اینها
 کی اند گفتند ایشان با تو صحبت خواهند داشت گنت بار خدایا من
 از تو دری خواهم کی خلق را بخود از خود محبوب مگردان گنت ایشانرا بمن
 محبوب گردان بس خواست که محبت خود از دل ایشان بیرون کند و زحمت
 خود از راه ایشان بر دارد نماز بامداد بگذارد بس بایشان نگریست گنت
 اِنِّی اَنَا اللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُونِی گفتند این مرد دیوانه شد اورا بگذاشتند
 و رفتند و شیخ اینجا بزبان خدای سخن می گنت جنانک بر بالای منبر گویند
 حکایة عن ربه بس در راه می شد کله سر یافت بر وی نوشته صَمُّ بَكُمُّ عُمِّي
 قَهْمٌ لَا يَعْقِلُونَ نَعْرَةً بَزْدٍ و برداشت و بوسه داد و گفت سر صوفی میفایند
 ۱۰ در حق محو شده و ناجیز گشته نه گوش دارد که خطاب لم یزلی بشنود نه
 چشم دارد که جمال لایزالی ببیند نه زبان دارد که ثناء بزرگواری او
 گویند نه عقل و دانش دارد که ذرّه معرفت او بدانند این آیت در شان
 اوست و ذو النون مصری مریدی را ببایزید فرستاد گنت برو و بگو که
 ای بایزید همه شب می خسبی در بادیه و براحمت مشغول می باشی و قافله
 ۱۰ در گذشت مرید بیامد و آن سخن بگفت شیخ جواب داد که ذو النون را
 بگوی که مرد تمام آن باشد که همه شب خفته باشد چون بامداد بر خیزد
 بیش از نزول قافله بمنزل فرود آمده بود چون این سخن بدو النون باز
 گفتند بگریست و گنت مبارکش باذ احوال ما بدین درجه نرسیده است
 و بدین بادیه طریقت خواهد و بدین روش سلوک باطن نقلست که در
 ۲۰ راه اشتیری داشت زاد و راحله خود بر آنجا نهاده بود کسی گنت
 بیچاره آن اشترک که بار بسیار است برو و این ظالی تمام است بایزید
 چون این سخن بگرات ازو بشنود گنت ای جوانمرد بر دارند بار اشترک
 نیست فرو نگریست تا بار بر پشت اشتر هست بار بیک بدست از پشت
 اشتر برتر دیند و اورا از گرانی هیچ خبر نبود گنت سبحان الله چه عجب
 ۲۰ کاریست بایزید گنت اگر حقیقت حال خود از شما بنهان دارم زبان

که آن بشنید بر دل او کار کرد لوح بنهاد و گفت استاذ مرا دستوری ده تا بخانه روم و سخنی با مادر بگویم استاذ دستوری ذاذ بایزید بخانه آمد مادر گفت یا طینور بچه آمدی مگر هدیه آورده اند یا عذری افتادست گفت نه که بآیتی رسیدم که حق می فرماید مارا بخدمت خویش و خدمت تو من در دو خانه کدخدائی نتوانم کرد این آیت بر جان من آمده است یا از خدایم در خواه تا همه آن تو باشم و یا در کار خدایم کن تا همه با وی باشم مادر گفت ای بُسر ترا در کار خدای کردم و حق خویشتن بتو بخشیدم برو و خدایرا باش بس بایزید از بسطام برفت و سی سال در شام و شامات می گردید و ریاضت می کشید و بی خوابی و ۱۰ گرسنگی دایم بیش گرفت و صد و سیزده بیرا خدمت کرد و از همه فایده گرفت و از آن جمله یکی صادق بوذ در بیش او نشسته بوذ گفت بایزید آن کتاب از طاق فرو گیر بایزید گفت کدام طاق گفت آخر مدتی است که اینجا می آئی و طاق ندیده گفت نه مرا با آن چه کار که در بیش تو سر از بیش بردارم من بنظاره نیامده ام صادق گفت چون چنین است ۱۵ برو بیسطام باز رو که کار تو تمام شد نقلست که او را نشان دادند که فلان جای بیر بزرگست از دور جائی بدیدن او شد چون نزدیک او رسید آن بیررا دید که او آب دهن سوی قبله انداخت در حال شیخ باز گشت گفت اگر او را در طریقت قدری بوذی خلاف شریعت برو نرفتی نقلست که از خانه او تا مسجد جهل گام بوذ هرگز در راه خیر ۲۰ نینداختی حرمت مسجد را نقلست که دوازده سال روزگار شد تا بکعبه رسید که در هر مصلائی گاهی سجاده بازی افکند و دو رکعت نماز می کرد می رفت و می گفت این دهلیز بادشاه دنیا نیست که بیکبار بداینجا بر توان دویزد بس بکعبه رفت و آن سال بمدینه نشد گفت ادب نبوذ او را تبع این زیارت داشتن آنرا جزاگانه احرام کم باز آمد سال دیگر جزاگانه ۲۵ از سر بادیه احرام گرفت و در راه در شهری شد خلقی عظیم تبع او گشتند

اجمعین آن بختۀ جهان ناکای شیخ بایزید بسطای رحمة الله علیه اکبر مشایخ
 و اعظم اولیا بود و محبت خدای بود و خلیفۀ بحق بود و قطب عالم بود
 و مرجع اوناد و ریاضات و کرامات و حالات و کمات اورا اندازه نبود
 و در اسرار و حقایق نظری نافذ و جدی بلیغ داشت و دایم در مقام
 قرب و هیبت بود غرقۀ انس و محبت بود و بیوسه تن در مجاهده و دل
 در مشاهده داشت و روایات او در احادیث عالی بود و بیش از و کس را
 در معانی طریقت جندان استنباط نبود که اورا گفتند که درین شیوه
 نخست او بود که علم بصحرا زد و کمال او پوشیده نیست تا بجدی که جنید
 گفت که بایزید در میان ما چون جبرئیل است در میان ملائکه و هم او
 ۱۰ گفت نهایت میدان جمله روندگان که بتوحید روانند بدایت میدان این
 خراسانی است جمله مردان که بدایت قدم او رسند هم در گردند و فرو
 شوند و نمانند دلیل برین سخن آنست که بایزید می گوید دو بیست سال
 بیوستان بر گذرد تا چون ماگلی در رسد و شیخ ابو سعید ابوالخیر رحمة
 الله علیه میگوید که هزده هزار عالم از بایزید بری بینم و بایزید در
 ۱۵ میانه نه بینم یعنی آنج بایزید است در جق محو است جدوی گبر
 بود و از بزرگان بسطام یکی بذری بود واقعه او با او همبر بوده
 است از شکم مادر جنانک مادرش نقل کند هرگاه کی لقمه بشبهت در
 دهان نهادی تو در شکم من در طیندن آمدی و قرار نگرفتی تا باز
 بر انداختی و مصداق این سخن آنست که از شیخ پرسیدند که مرد را درین
 ۲۰ طریق چه بهتر گفت دولت مادر زاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا
 گفتند اگر نبود گفت گوی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند
 اگر نبود گفت چشتی بینا گفتند اگر نبود گفت مرگ مفاجا نقلست که چون
 مادرش بدییرستان فرستاد چون بسورۀ لقان رسید و باین آیت رسید
 أَنْ أَشْكُرْ لِي وَ لِيَا أَلِدَيْكَ خدای میگوید مرا خدمت کن و شکر گوی و مادر
 ۲۵ و بذرا خدمت کن و شکر گوی استاذ معنی این آیت می گفت بایزید

جنانك نقلست ازو که گفت هفتاد سال قدم زدم در توحید و تفرید و تجرید و تأیید و تشدید برفتم ازین همه جز گمانی بچنگ نیاوردم نقلست که چون در بیماری مرگ افتاد گفتند چه آرزوت میکند گفت آرزو آنست که بیش از آنک بمرگم اگر همه يك لحظه بود اورا بدانم بس ابن شعر بیت بگفت

أَخْوَفُ أَمْرَصِي وَالشَّوْقُ أَحْرَقِي * وَالْحُبُّ أَصْفَدَنِي وَاللَّهُ أَحْبَابِي

و بعد ازین يك روز هوش ازو زایل شد یوسف حسین گفت در وقت وفات کی مرا وصیتی کن گفت صحبت با کسی دار که در ظاهر ازو سلامت یابی و ترا صحبت او بر خیر باعث بود و از خدای یازد دهند بود دینار ۱۰ او ترا ذو النون را گفتند در وقت نزع که وصیتی کن گفت مرا مشغول مدارید که در تعجب مانده ام در نیکوئیها و بس وفات کرد در آن شب که از دنیا برفت هفتاد کس بیغیرا بخواب دیدند گفتند گفت دوست خدای خواست آمدن باستقبال او آمده ایم چون وفات کرد بر بیشائی او دیدند نوشته بخطی سبز هذا حبیب الله مات فی حبّ الله هذا قتیل ۱۰ الله بسیف الله چون جنازه اش بر داشتند آفتاب عظیم گرم بود مرغان هول بیامزند و بر در بر گذاشتند و جنازه او در سایه داشتند از خانه او تا لب گور و در راه که اورا می بردند مؤذنی بانگ می گفت چون بکلمه شهادت رسید انگشت از وطا بر آورد فریاد از مردمان بر آمد که او زنده است جنازه بنهاند و انگشت گشاده بود او مرده هر چند جهنم کردند انگشت بجای خود نشد اهل مصر که آن حالت بدیدند جمله تشویر خوردند و گفتند توبه کردم از جناها که با وی کرده بودند و کارها کردند بر سر خاک او که صفت نتوان کرد رحمة الله علیه

ذکر بایزید بسطامی رحمة الله علیه

۲۴ آن خلیفه الهی آن دعاه نامتناهی آن سلطان العارفين آن حجة الخلاق

در خصی نفس خویش نه با نفس یار باش در خصی خدای و هیچ کس را حقیر مدار اگرچه مشرک بود و در عاقبت او نگر که تواند که معرفت از تو سلب کنند و بدو دهند و یکی از وصیت خواست گنت باطن خویش با حق گذار و ظاهر خویش بخلق ده و بخدای عزیز باش تا خدای بی نیازت کند از خالق یکی دیگر وصیتی خواست گنت شک را اختیار مکن بر یقین و راضی مشو از ننس خویش تا آرام نگیری و اگر بلائی روی بتو آورد آنرا بصبر تحمل کن و لازم درگاه خدای باش کسی دیگر وصیتی خواست گنت همت خویش را از بیش و بس مفرست گنت این سخن را شرحی ده گنت از هرجه گذشت و از هرجه هنوز نیامده است اندیشه ۱۰ مکن و نقد وقت را باش برسیند که صوفیان چه کس اند گنت مردمانی که خدا را بر همه چیزی بگزینند و خدای ایشانرا بر همه بگزیند کسی بر او آمد و گنت دلالت کن مرا بر حق گنت اگر دلالت می طلی برو بیشتر از آنست که در شمار آید و اگر قرب میخواهی در اول قدمست و شرح این در بیش رفته است مردی بدو گنت ترا دوست می دارم گنت ۱۵ اگر تو خدا را می شناسی ترا خدای بس و اگر نمی شناسی طلب کسی کن که او را شناسد تا ترا برو دلالت کند برسیند از نهایت معرفت گنت هرکه بنهایت معرفت رسید نشان او آن بود که جون بود چنانکه بود آنجا که بود همچنان بود که بیش از آنکه بود برسیند که اول درجه کی عارف روی بدانجا نهد جیست گنت تحیر بعد از آن افتقار بعد از آن ۲۰ اتصال بعد از آن حیرت برسیند از عمل عارف گنت آنک ناظر حق بود در کل احوال برسیند از کمال معرفت ننس گنت کمال معرفت نفس گان بد بردن است بدو و هرگز گان نیکو نابردن و گنت حقایق قلوب فراموش کردن نصیبه نفوس است و گنت از خدای دورترین ۲۴ کسی است که در ظاهر اشارت او بخدای بیشتر است یعنی پنهان دارد

توان شناخت و تور خدای خلق است و اصل خلق تو محمد است
 علیه السلام پس خلق را محمد توان شناخت و گفتند در خلق جگونی گنت
 جمله خلق در وحشت اند و ذکر حق کردن در میان اهل وحشت
 نیست بود و برسیدند که بنده منوّس کی بود گنت چون مایوس بود
 از نفس و فعل خویش و بنده با خدای دهد در جمله احوال و اورا
 هیچ بیوند نماند بجز حق گفتند صحبت با کی دارم گنت با آنک اورا ملک
 نمود و آنچه حال ترا منکر نگردد و بتغییر تو متغییر نشود هر چند آن تغیر
 بزرگ بود از بهر آنک تو هر چند متغییرتر باشی بدوست محتاج تر باشی
 گفتند بنده را کی آسان گردد راه خوف گنت آنگاه کی خویشتن بیار شرد
 و از همه چیزها برهیز کن از بیم بیماری دراز گفتند بنده بچه سبب مستحق
 بهشت شود گنت به پنج چیز استقامتی که در وی گشتن و بار نمود و اجتهادی
 که در او هم سهو نبود و مراقبتی خدا بر سر او و جبراً و انتظاری مرگ را
 بساختن زاد راه و محاسبه خود کردن بیش از آنک حسابت کند برسیدند
 که علامت خوف چیست گنت آنک خوف ویرا این گرداند از همه
 خوفها دیگر گفتند از مردم که واعیانتر است گنت آنک زبان خویش را
 نگاه دارتر است گفتند علامت توکل چیست گنت آنک صلح از جمله خلق
 منقطع گرداند بار دیگر برسیدند از علامت توکل گنت خلع ارباب و
 قطع اسباب گفتند زیادت کن گنت انداختن نفس در عبودیت و بیرون
 آوردن نفس از ربوبیت برسیدند کی عزلت کی درست آید گنت آنگاه
 از نفس خود عزلت گیری و گفتند آندوه کرا بیشتر بود گنت
 بدحوی ترین مردمانرا برسیدند که دنیا چیست گنت هر چه ترا از حق
 مشغول میکند دنیا آست گفتند سنه کیست گنت آنک راه بجدای نداند
 یوسف حسین ازو برسد که با کی صحبت کم گنت با آنک تو و من در
 میان نمود و یوسف حسین گنت مرا وصیتی کن گنت با خدای بار باش

ایشانرا اگر معنی کنند و گنت هرکه بخلق انس گرفت بر بساط فرعون ساکن شد و هرک غایب ماند از گوش با نفس داشتن از اخلاص دور افتاد و هرکرا از جمله چیزها نصیب حق آمد بس هیچ باک ندارد اگر همه چیزی او را فوت شود دون حق چون حضور حق حاصل دارد و گنت هر مدعی که هست بدعوی خویش محبوبست از شهود حق و از سخن حق و اگر کسی را حق حاضر است او محتاج دعوی نیست اما اگر غایب است دعوی اینجاست که دعوی نشان محبوبانست و گنت هرگز مرید نبوذ تا استاذ خودرا فرمان برنده تر نبوذ از خدای و گنت هرک مراقبت کند خدایرا در خطرات دل خویش بزرگ گرداند خدای او را در حرکات ظاهر او و هرکه بترسد با خدای گریزد و هرک در خدای گریزد نجات یابد و گنت هرک قناعت کند از اهل زمانه راحت یابد و مهتر همه گردد و هرک توکل کند اُستوار گردد و هرک تکلف کند در آنچه بکارش نی آید ضایع کند آنچه بکارش می آید و گنت هرک از خدای بترسد دلش بگدازد و دوستی خدای در دلش مستحکم شود و عقل او کامل گردد و گنت هرک طلب عظیمی کند مخاطره کرده است عظیم و هرک قدر آنچه طلب می کند بشناسد خوار گردد بر چشم او قدر آنچه بذل باید کرد و گنت آنک ناسف اندک میخوری بر حق نشان آنست که قدر حق نزدیک تو اندک است و گنت هرک دلالت نکند ترا ظاهر او بر باطن او با او همنشین مباش و گنت اندوه مخور بر مفقود و ذکر معبود موجود و گنت هرکه بحقیقت خدایرا یازد کند فراموش کند در جنب یاد او جمله چیزها و هرک فراموش کند در جنب ذکر خدای جمله چیزها خدای نگاه دارد برو جمله چیزها و خدای عوض او بوذ از همه چیزها و ازو برسیند که خدای بچه شناختی گنت خدایرا بخدا شناختم و خلق را ۲۴ برسول یعنی الله است و نور الله است که خدای خالق است خلق را بخالق

بآنش بسوزند يك ذره همت ایشان غایب نماز از آنک بدو انس دارند
 و گنت علامت انس آنست که بخلفت انس ندهند انس با نفس خویش
 دهند تا با خلقت وحشت دهند بس با نفس خویش انس دهند و گنت
 مفتاح عبادت فکرنت و نشان رسیدن مخالفت نفس و هواست و مخالفت
 ° آن ترک آرزوهاست هرک مداومت کند بر فکر بدل عالم غیب به بیند بروح
 و گنت رضا شاذ بودن دلست در تلقی قضا و گنت رضا ترک اختیارست
 بیش از قضا و تلقی نایافتن است بعد از قضا و جوش زدن دوستیست
 در عین بلا گفتند کیست دانند تر بنفس خویش گنت آنک راضی است
 بذآنج قسمت کرده اند و گنت اخلاص تمام نشود مگر کی صدق بود درو
 ۱۰ و صبر برو و صدق تمام نگردهد مگر اخلاص بود درو و مداومت برو
 و گنت اخلاص آن بود که طاعت از دشمن نگاه دارد تا تباه نکند
 و گنت سه چیز علامت اخلاص است یکی آنک مدح و ذم نزدیک او
 یکی بود و رؤیت اعمال فراموش کند و هیچ ثواب واجب ندارد در آخرت
 بدان عمل و گنت هیچیز ندیدم سخت تر از اخلاص در خلوت و گنت
 ۱۰ هرچه از چشمها به بینند نسبت آن با علم بود و هرچه از دلها بدانند نسبت
 آن با یقین بود و گنت سه چیز از نشان یقین است یکی نظر بچق
 کردنست در همه چیزی دوم رجوع کردنست با حق در همه کاری سوم
 یاری خواستن است ازو در همه حالی و گنت یقین دعوت کند بکوتاهی
 امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد دعوت کند بحکمت و حکمت
 ۲۰ نگرستن اندر عواقب بار آرد و گنت صبر ثمره یقین است و گنت
 اندکی از یقین بیشتر است از دنیا از بهر آنک اندکی یقین دل را بر از
 حب آخرت گرداند و باندکی یقین جمله ملکوت آخرت مطالعه کند
 و گنت علامت یقین آنست که بسی مخالفت کند خلق را در زیستن و
 ۲۴ بترک مدح خلق کند و اگر نیز عطائی دهند و فارغ گردد از نکوهیدن

و گفت شرم هیبت بود اندر دل با وحشت از آنج بر تو رفته است از
 ناکردنِها و گفت دوستی ترا بسخن آرد و شرم خاموش کند و خوف بی
 آرام گرداند و گفت تقوی آن بود که ظاهر آلوده نکند بمعاصیها و باطن
 بفضول و با خدای عزّ و جلّ بر مقام ایستاده بود و گفت صادق آن بود
 که زبان او بصواب و بحق ناطق بود و گفت صدق شمشیر خداست عزّ
 و جلّ هرگز آن شمشیر بر هیچ گذر نکرد الا آنرا باره گردانید و گفت صدق
 زبانی محزونست و سخن بحق گفتمن موزون و گفت مراقبت آنست که
 ایثار کنی آنج حق بر گزیده است یعنی آنج بهتر بود ایثار نکنی و عظیم
 دانی آنج خدای آنرا عظیم داشته است چون از تو ذره در وجود آید
 ۱۰ بسبب ایثار بگوشه چشم بدان باز ننگری و آنرا از فضل خدای بینی نه
 از خویش و دنیا و هرج آنرا خرد شمرده است بدان التفات نکنی و دست
 ازین نیز بینشانی و خویشان را درین اعراض کردن در میان نه بینی
 و گفت وجد سرّیست در دل و گفت سماع وارد حق است که دلها بندو
 بر انگیزد و بر طلب وی حریص کند که آنرا بحق شنود بحق راه یابد و
 ۱۵ هرک بنفس شنود در زندقه افتد و گفت توکل از طاعت خدایان بسیار
 بیرون آمدنست و بطاعت يك خدای مشغول بودن و از سببها بُردن
 و گفت توکل خودرا در صفت بندگی داشتن است و از صفت خداوندی
 بیرون آمدن و گفت توکل دست بداشتن تدبیر بود و بیرون آمدن از
 قوت و حیلت خویش و گفت انس آنست که صاحب اورا وحشت
 ۲۰ بدید آید از دنیا و از خلق مگر از اولیاء حق از جهت آنک انس
 گرفتن با اولیا انس گرفتن است بخدای و گفت اولیایا چون در عیش
 انس اندازند گوئی با ایشان خطاب می کنند در بهشت بزبان نور و چون
 در عیش هیبت اندازند گوئی با ایشان خطاب می کنند در دوزخ بزبان
 ۲۴ نار و گفت فروتر منزل انس گرفتگان بخدای آن بود که اگر ایشانرا

من که خداوندم گوش او باشم تا بمن شنود و چشم او باشم تا بمن بیند و
 زلفان او باشم تا بمن گوید و دست او باشم تا بمن گیرد و گفت زاهدان
 بازشاهان آخرت اند و عارفان بازشاهان زاهدانند و گفت علامت محبت
 حق آنست که ترك كند هر چه او را از خدای شاغلاست تا او ماند و شغل
 خدای و بس و گفت علامت دل بیمار چهار چیز است یکی آنست که از
طاعت حلاوت نیابد دوم از خدای ترسناک نبوذ سوم آنک در چیزها
بچشم عبرت ننگرد چهارم آنک فهم نکند از علم آنچ شنود و گفت علامت
آنک مرد بمقام عبودیت رسیده است آنست که مخالف هوا بوذ و تارك
شهوات و گفت عبودیت آنست که بندۀ او باشی بیهه حال جنانک او
خداوند نوست بیهه حال و گفت علم موجود است و عمل بعلم منقود و
عمل موجود است و اخلاص در عمل منقود و حب موجود است و صدق
در حب منقود و گفت توبۀ عوام از گناه است و توبۀ خواص از غفلت
و گفت توبه دو قسم است توبۀ انابت و توبۀ استجاب توبۀ انابت آنست
که بندۀ توبه کند از خوف عقوبت خدای و توبۀ استجاب آنست که توبه
کند از شرم کرم خدای و گفت بر هر عضوی توبۀ است توبۀ دل نیت
کردن است بر ترك حرام و توبۀ چشم فرو خوابانیدن است چشم را از
محرارم و توبۀ دست ترك گرفتن است در گرفتن مناهی و توبۀ بای ترك
رفتن است بملاهی و توبۀ گوش نگاه داشتن است گوش را از شنودن
اباطیل و توبۀ شکم خوردن حالاست و توبۀ فرج دور بوذن از فواحش
و گفت خوف رقیب عملست و رجا شفیع محسن و گفت خوف جنان باید
که از رجا بنوت تر بوذ که اگر رجا غالب آید دل مشوش شوذ و گفت
طلب حاجت بزلفان فقر کنند نه بزلفان حکم و گفت دوام درویشی با
تخلیط دوستر دارم از آنک دوام صفا با عجب و گفت ذکر خدای غذاء
جان منست و ثنا بر او شراب جان منست و حیا ازو لباس جان منست

خویش را بعرفت اما عارف نبود که اگر عارف بودی خایف بودی که
 إِنَّهَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ وگفت ادب عارف زبر همه ادبها بود
 زیراکی اورا معرفت مؤدب بود وگفت معرفت بر سه وجه است یکی
 معرفت توحید و ابن عامه مؤمنانراست دوم معرفت حجت و بیان است
 و این حکما و بلغا و علماراست سوم معرفت صفات وحدانیت است و
 این اهل ولایت اللهراست آن جماعتی که شاهد حق اند بدلای خویش
 تا حق تعالی بر ایشان ظاهر می گرداند آنج بر هیچ کس از عالمیان ظاهر
 نگرداند وگفت حقیقت معرفت اطلاع حق است بر اسرار بدآنح لطایف
 انوار معرفت بدان نه بیوندذ یعنی هم بنور آفتاب آفتاب را توان دید وگفت
 ۱۰ زینهار که بمعرفت مدعی نباشی یعنی اگر مدعی باشی کذاب باشی دیگر
 معنی آنست که چون عارف و معروف در حقیقت یکیست تو در میان
 چه بدیدی آئی دیگر معنی آنست که اگر مدعی باشی با راست می گوئی
 یا دروغ اگر راست می گوئی صدیقان خویشتر را ستایش نکنند چنانکه
 صدیق رضی الله عنه می گفت لَسْتُ بِخَيْرِكُمْ و درین معنی ذوالنون گفته
 ۱۵ است که اکبر ذنبی معرفتی آیه و اگر دروغ گوئی عارف دروغ زن نبود
 و دیگر معنی آنست که تو مگوی که عارفم تا او گوید وگفت آنک عارف
 تراست بخدای تحیر او در خدای سخت تر است و بیشتر از جهت آنک
 هرکه بافتاب نزدیکتر بود در آفتاب متعیرتر بود تا بجائی رسد که او او
 نمود چنانکه از صفت عارف برسیدند گفت عارف بیندک بود بی علم و بی
 ۲۰ عین و بی خبر و بی مشاهده و بی وصف و بی کشف و بی حجاب ایشان
 ایشان نباشند و ایشان بدیشان نباشند بل که ایشان کی ایشان باشند
 بحق ایشان باشند گردش ایشان بگردانیدن حق باشد و سخن ایشان
 سخن حق بود بر زبانها ایشان روان گشته و نظر ایشان نظر حق بود
 بر دیدهها ایشان راه یافته بس گفت بیغیبر علیه السلام ازین صفت
 ۲۵ خبر داد و حکایت کرد از حق تعالی که گفت چون بند دوست گیرم

بوی نماید خواری نفس خویش و ذلیل نکند بنده را بذلی ذلیل تر از آنک
محبوب کند او را تا ذلّ نفس نه بیند و گفت یاری نیکو باز دارنده از
شبهات باس چشم و گوش داشتن است و گفت اگر ترا بخلق اُنس است
طمع مدار که هرگز بخدای اُنس بدید آید و گفت هیچیز ندیدم رساننده
تر باخلاص از خلوت که هرکه خلوت گرفت جز خدای هیچ نه بیند و هرکه
خلوت دوست دارد تعلق گیرد بعود اخلاص و دست زند برکنی از
ارکان صدق و گفت باوّل قدم هرچه جوئی بایی یعنی اگر هیچ ی نیایی
نشانی است که هنوز درین راه یک قدم نهاده که تا ذرّه از وجود ی
ماند ذرّه راه نداری و گفت گناه مقربان حسنات ابرارست و گفت
۱۰ جون بساط محمد بگسترانند گناه اوّلین و آخرین بر حواشی آن بساط
محو گردد و ناجیز شود و گفت ارواح انبیا در میدان معرفت افگندند
روح بیغامبر ما علیه السلام از بیش همه روحها بشد تا بروضه وصال
رسید و گفت محبّ خدایرا کاس محبت ندهند مگر بعد از آنک خوف
دلش را بسوزد و بقطع انجمد و گفت شناس که خوف آتش در جنب
۱۰ فراق بمنزلت یک قطره آبست که در دریاء اعظم اندازند و من نی دانم
چیزی دیگر دل گیرنده تر از خوف فراق و گفت هر چیزی را عقوبت است
و عقوبت محبت آنست که از ذکر حق تعالی غافل ماند و گفت صوفی
آن بود که جون نگوید نطقش حقایق حال وی بود یعنی چیزی نگوید که
او آن نباشد و جون خاموش باشد معاملتش معبرّ حال وی بود و بقطع
۲۰ علایق حال وی ناطق بود گفتند عارف که باشد گفت مردی باشد از
ایشان جزا از ایشان و گفت عارف هر ساعتی خاشع تر بود زیرا که بهر
ساعتی نزدیکتر بود و گفت عارف لازم یک حال نبود که از عالم غیب هر
ساعتی حالتی دیگر بروی آید تا لاجرم صاحب حالات بود نه صاحب
۲۴ حالت و گفت عارفی خایف ی باید نه عارفی واصف یعنی وصف میکند

بود و گفت مردمان ترسگار باشند بر راه باشند چون ترس از دل ایشان
 برفت گمراه گردند و گفت بر راه راست آنست که از خدای ترسانست
 چون ترس بر خاست از راه بیوفتاد و گفت علامت خشم خدای بر بند
 ترس بند بود از درویشی و گفت فساد بر مرد از شش چیز در آید یکی
 ۵ ضعف نیت بعمل آخرت دوم تنهائ ایشان که رهین شهوات گشته بود
 سوم با قرب اجل درازی امل بر ایشان غالب گشته بود چهارم رضاء
 مخلوقان بر رضای خالق گزیده باشند بنجم متابعت هوارا کرده باشند ششم
 آنک زلتها سلف حجت خویش کرده باشند و هنرهای ایشان جمله دفن
 کرده تا فساد بر ایشان بیذا گشته است و گفت صاحب همت اگرچه کثر
 ۱۰ بود او بسلامت نزدیکست و صاحب ارادت اگرچه صحیح است او منافق
 است یعنی آنک صاحب همت بود او را ارادت آن نبود که هرگز بهیچ
 سر فرو آرد که صاحب همت را خواست نبود و صاحب ارادت زود
 راضی گردد و بجائی فرو آید و گفت زندگانی نیست مگر با مردمانی که
 دل ایشان آرزومند بود بتقوی و ایشانرا نشاط بود بذکر خدای و گفت
 ۱۵ دوستی با کسی کن که بتغییر تو متغیر نگردد و گفت اگر خواهی که اهل
 صحبت باشی صحبت با یاران جنان کن که صدیق کرد با نبی الله علیه
 السلام که در دین و دنیا بهیچ مخالف او نشد لاجرم حق تعالی صاحبش
 خواند و گفت علامت محبت خدای آنست که متابع حبیب خدای بود
 علیه السلام در اخلاق و افعال و اوامر و سنن و گفت صحبت مدار با
 ۲۰ خدای جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس جز بمخالفت و با
 دشمن جز بعداوت و گفت هیچ طیب ندیدم جاهلتر از آنک مستانرا در
 وقت مستی معامله کند یعنی سخن گشتن کسی را که او مست دنیا باشد بی
 فایده بود پس گفت مست را دوا نیست مگر هشیار شود آنگاه بتوبه دوی
 ۲۴ او کنند و گفت خدای عزّ وجلّ عزیز نکند بند را بعزّی عزیزتر از آنک

یا ابا الذبیض دیدی که دید و بذیرفت و آن تخم بپر آمد و مرا آشنائی داد و آگاهی بخشید و بخانه خود خواند ذو النون از آن سخن در شور شد گفتم خداوند با بهشتی بمشت ارزن بگبری جهل ساله ارزان می فروشی هاننی آواز داد که حق تعالی هرکرا خواند نه بعلت خواند و هرکرا راند نه بعلت راند تو ای ذو النون فارغ باش که کار النعال لها برید با قیاس عقل تو راست نیوفند نقلست که گفتم دوستی داشتم فقیر وفات کرد اورا بخواب دیدم گفتم خدای با تو چه کرد گفتم مرا بیمارزند و قرمود که ترا آمرزیدم که ازین سفلیگان دنیا هیچ نسندی با همه احتیاج نقلست که گفتم هرگز نان و آب سیر نخوردم تا نه معصیتی کردم خدا را ۱۰ یا باری قصد معصیتی در من بدید نیامد نقلست که هرگه کی در نماز خواست استاذ گفتمی بار خدایا بکدام قدم آیم بدرگاه تو و بکدام دیده نگرم بقبله تو و بکدام زلفان گویم راز تو و بکدام لغت گویم نام تو از بی سرمایگی سرمایه ساختم بدرگاه آمدم که چون کار بضرورت رسید حیارا بر گرفتم چون این بگفتمی تکبیر بیوستی و بسی گفتمی که امروز که مرا ۱۵ اندوهی بیش آید با او گویم اگر فردام ازو اندوهی رسد با کی گویم و در مناجات گفتمی اللهم لا تعذبنی بذلّ المحجاب خداوند مرا بذلّ حجاب عذاب مکن و گفتم سبحان آن خدائی که اهل معرفت را محبوب گردانید از جمله خلق دنیا بجهت آخرت و از جمله خلق آخرت بجهت دنیا و گفتم سختترین حجابها نفس دیدنست و گفتم حکمت در معک قرار نگیرد که از طعام بر ۲۰ آمد و گفتم استغفار بی آنک از گناه باز ایستی توبه دروغ زنان بود و گفتم فرخ آنکس که شعار دل او ورع بود و دل او بآلک از طمع بود و محاسب نفس خویش فیما صنع و گفتم صحت تن در اندک خوردن است و صحت روح در اندکی گناه و گفتم عجب نیست از آنک ۲۴ ببلائی مبتلا شود بس صبر کند عجب از آنست که ببلائی مبتلا شود راضی

زندقی و اباحتی و کشتنی بود مگر هرج کند بفرمان شرع کند نقلست کی
 ذو النون گفت اعرابی دینم در طواف تنی نزار و زرد و استخوان
 بگذاخته برو گفتم تو محیی گفتم بلی گفتم حییب تو بتو نزدیکست یا از
 تو دور گفتم نزدیک گفتم موافق است یا ناموافق گفتم موافق گفتم سبحان
 الله محبوب تو بتو قریب و تو بدین زاری و بدین نزاری اعرابی گفتم
 ای بَطَّالَ اَمَا عَلِمْتَ اَنَّ عَذَابَ الْقُرْبِ وَالْمُؤَافَقَةِ اَشَدُّ مِنْ عَذَابِ الْبُعْدِ
 وَالْمُخَالَفَةِ نَدَانَسْتَهُ که عذاب قرب و موافقت سخت تر بود هزار بار از عذاب
 بعد و مخالفت نقلست که ذو النون گفتم در بعضی از سفرها خویشت
 زنی را دیدم ازو سوال کردم از غایت محبت گفتم ای بَطَّالَ محبت را غایت
 نیست گفتم چرا گفتم از بهر آنک محبوب را نهایت نیست نقلست که
 نزدیک برادری رفت از آن قوم که در محبت مذکور بودند او را ببلائی
 مبتلا دید گفتم دوست ندارد حق را هرک از درد حق الم یابد ذو النون
 گفت لیکن من جنین می گویم که دوست ندارد او را هرک خود را مشهور
 کند بدوستی او آن مرد گفتم اَسْتَغْفِرُ الله وَاَتُوبُ اِلَيْهِ نقلست که ذو النون
 ۱۵ بیمار بود کسی بعیادت او در آمد بس گفتم الم دوست خوش بود ذو
 النون عظیم متغیر شد بس گفتم اگر او را می دانستی بدین آسانی نام او
 نبردی نقلست که وقتی نامه نوشت ببعضی از دوستان که حق تعالی ببوشاناذ
 مرا و ترا ببرده جهل و در زیر آن برده بدید آرز آنجی رضای اوست
 که بسا مستور که در زیر سترست که دشمن داشته اوست نقلست که
 ۲۰ گفتم در سفری بوزم صحرا بر برف بود و گبری را دیدم دامن در سر
 افکنک و از صحراء برف می رفت و ارزن می باشد ذو النون گفتم ای
 دهقان چه دانه می باشی گفتم مرغکان جینه نیابند دانه می باشم تا این
 تخم ببر آید و خدای رحمت کند گفتم دانه که بیگانه باشد از گبری نپذیرد
 گفتم اگر نپذیرد بیند آنج می کنم گفتم بیند گفتم مرا این بس باشد بس
 ۲۵ ذو النون گفتم چون حج رفتم آن گبر را دیدم عاشق آسا در طواف گفتم

حکایت بدبختی خویش میکنم و نه از آن می گویم که دلم از طاعت کردن
بگرفت لکن می ترسم که اگر عمری مانده است آن باقی همچنین خواهد بود
و من عمری حلقه بامبندی می زدم که آوازی نشنوده ام صبر برین بر من
سخت می آید اکنون تو طیب غمگانی و معالج دانایانی بیچارگی مرا تدبیر
کن ذو النون گفت برو و امشب سیر بخور و نماز خفتن مکن و همه
شب بخسب تا باشد که دوست اگر بلطف نماید بعتاب بنماید اگر برحمت
در تو نظری نمی کند بعنف در تو نظری کند درویش برفت و سیر بخورد
دلش نداز که نماز خفتن ترك کند و نماز خفتن بگزارد و بخت مصطفی را
بخواب دید گفت دوست سلام می گوید و می فرماید که محنت و نامرد
باشد آنک بدرگاه ما آید و زود سیر شود که اصل در کار استقامت
است و ترك ملامت حق تعالی می گوید مراد جهل ساله در کنارت نهادم
و هرچه امید می داری بذانت برسانم و هرچه مراد تست حاصل کنم و
لیکن سلام ما بدان رهن مدعی ذو النون برسان و بگوی ای مدعی دروغ
زن اگر رسوای شهرت نکنم نه خدانند تو ام تا بیش با عاشقان و
فروماندگان درگاه مکر نکنی و ایشانرا از درگاه ما نفور نکنی مرید بیدار
شد گریه برو افتاد آمد تا بر ذو النون و حال بگفت ذو النون این سخن
بشنود که خدا مرا سلام رسانیده است و مدعی و دروغ زن گفته از شادی
ببیلو می گردید و بهای و هوی می گریست اگر کسی گوید چگونه روا
بود کی شیخی کسی را گوید نماز مکن و بخسب گویم ایشان طیبیان اند
طیب گاه بود که بزر علاج کند چون می دانست که گشایش کار او
درین است بدان فرمود که خودرا دانست که او محفوظ بود نتواند که
نماز نکند چنانکه حق تعالی خلیل را فرمود علیه السلام که بسرا قربان
کن و دانست که نکند چیزها روز در طریقت کجا ظاهر شرع راست
نیاید چنانکه بکشتن خلیل را امر کرد و نحواست و چنانکه غلام کشتن
خضر که امر نبود و خواست و هرک بدین مقام نارسیده قدم آنجا نهد

بوی داد قبول نکرد و گفت تو اسیری و در بند جوار بردی نمود از جنین اسیر و غریب و بندی چیزی سندن بس فرمان شد که اورا بزندان بریند جهل شبانروز در حبس بماند هر روز خواهر بشر حافی از دوك خویش يك قرص بر او می بردی آن روز که از زندان بیرون می آمد آن جهل قرص همچنان نهاده بود که یکی نخورده بود خواهر بشر حافی چون آن بشنود اندوهگن شد گفت تو می دانی که آن قرصها حلال بود و بی منت جرا نخوردی گفت زیرا که طبش بالك نبود یعنی بر دست زندان بان گذرمی کرد چون از زندان بیرون آمد بیفتاد و بیشانیش بشکست نقلست که بسی خون برفت اما يك قطره نه بر روی و نه بر موی و نه بر جامه او افتاد و آنج بر زمین افتاد همه نابدید شد بفرمان خدای عز و جل بس اورا بیش خلیفه بردند و سخن اورا ازو جواب خواستند او آن سخن را شرحی بداد متوکل گریستن گرفت و جمله ارکان دولت در فصاحت و بلاغت او متخیر بماندند تا خلیفه مرید او شد و اورا عزیز و مکرم باز گردانید نقلست که احمد سلمی گفت بنزدیک ذو النون شدم ۱۰ طشتی زرین دیدم در بیش او نهاده و گرد بر گرد او بوپاء خوش از مشك و عبیر مرا گفت توئی که بنزدیک ملوک شوی در حال بسط من از آن بترسیدم و باز بس آمدم بس يك درم بن داد تا به بلخ از آن يك درم نفقه می کردم نقلست کی مریدی بود ذو النون را جهل جهله بداشت و جهل موقف بایستاد و جهل سال خواب شب در باقی کرد و جهل ۲۰ سال بیاسبانی حجره دل نشست روزی بنزدیک ذو النون آمد گفت جنین کردم و جنین با این همه رنج دوست با ما هیچ سخن نمی گویند نظری بما نمی کنی و بهیچم بر نمی گیرد و هیچ از عالم غیب مکشوف نمی شود و این همه که می گویم خود را ستایش نمی کنم شرح حال می دم که این بیچارگی که در وسع من بود بجای آوردم و از حق شکایت نمی کنم شرح حال می دم ۳۰ که همه جان و دل در خدمت او دارم اما غم بی دولتی خویش می گویم و

النون را سکبائی آرزوی کرد و آن آرزو بنفس نمی داد شب عیدی بود
 نفس گفت چه باشد که فردا بعیدی مارا لقمه سکبا دهی گفت ای نفس
 اگر خواهی که چنین کنم امشب با من موافقت کن تا همه قرانرا در دو
 رکعت نماز بر خوانم نفس موافقت کرد روز دیگر سکبا بساخت و بیش
 ۵ او بنهاد و انگشت را باک کرد و در نماز ایستاد گفتند چه بود گفت درین
 ساعت نفس با من گفت که آخر آرزوی ده ساله رسیدم گفتم که بخدای
 که نرسی بدان آرزو و آنکس که این حکایت می کرد چنین گفت که ذو
 النون درین سخن بود که مردی در آمد با دیگی سکبا بیش او بنهاد گفت
 ای شیخ من نیامده ام مرا فرستاده اند بدانک من مردی حمام و کوزکان
 ۱۰ دارم از مدتی باز سکبا می خواهند و سیم فراهم می آید دوش بعیدی این
 سکبا ساختم امروز در خواب شدم جمال جهان آرای رسول را صلی الله
 علیه و علی آله و سلم بخواب دیدم فرمود کی اگر خواهی که فردا مرا به
 بینی این را بنزد ذو النون بر و او را بگوی که محمد بن عبد الله بن عبد
 المطالب شفاعت می کند که یک نفس با نفس خود صلح کن و لقمه جند
 ۱۵ بکار بر ذو النون بگریست گفت فرمان بردارم نقلست که چون کار او
 بلند شد کس را چشم بر کار او نمی رسید اهل مصر بزندقه بر وی گواهی
 می دادند و جمله برین متفق شدند و متوکل خلیفه را از احوال او آگاه
 کردند متوکل کس فرستاد تا ویرا بیاوردند بیغداد و بند بر بای او
 نهادند چون بدرگاه خلیفه رسید گفت این ساعت مسلمانی بیاموختم از
 ۲۰ بیرزنی و جوانمردی از ستائی گفتند چون گفت چون بدرگاه خلیفه رسیدم
 و آن درگاه با عظمت و حاجبان و خادمان دیدم خواستم تا اندک تغییری
 در من بدید آید زنی با عصائی بیش آمد و در من نگریست گفت یا
 تن که ترا بیش او می برند نترسی که او و تو هر دو بندگان یک خداوند
 جلّ جلاله ایذ تا خدای نخواهد با بنده هیچ نتواند کرد بس در راه ستائی
 ۲۵ دیدم باکیزه آبی بمن داد و بکسی کبا من بود اشارت کردم یک دینار

که روزی با شادزاده با کوبه از در مسجد بر من گذشت من این سخن می گفتم که هیچ احق تر از آن ضعیفی نبود کبا قوی درم شود او در آمد و گفت این چه سخن است گفتم آدی ضعیف جزیست با خذای قوی درم می آید آن جوانرا لون متغیر شد بر خاست و برفت روز دیگر باز آمد و گفت طریق بخذای جیست گفتم طریقی است خرد و طریقی است بزرگتر تو کدام می خواهی اگر طریقی خردتر می خواهی ترك دنیا و شهوات و ترك گناه بگو و اگر طریقی بزرگ میخواهی هرجه دون حق است ترك وی بگوی و دل از همه فارغ کن قال واللّه لا اخنار الا الطریق الاکبر گفت بخذای که جز طریقی بزرگتر نخواهم روز دیگر بشینه در پوشید و در کار آمد تا از ابدال گشت بو جعفر اعور گفت نزدیک ذوالنون بودم جماعتی یاران او حاضر بودند از طاعت جمادات حکایت می کردند و تختی آنجا نهاده بود ذوالنون گفت طاعت جمادات اولیارا آن بود که این ساعت این تخت را بگویم که گرد این خانه بگرد در حرکت آید چون سخن بگفت در حال آن تخت گرد خانه گشتن گرفت و بجای خویش باز شد جوانی آنجا حاضر بود آن حال بدید گریستن بر وی افتاد تا جان بداد برهان تختش بشستند و دفن کردند نقلست که وقتی یکی بنزدیک او آمد و گفت وای دارم و هیچ ندارم که وام بگرام سنگی از زمین برداشت و باو داد آن مرد آن سنگ را بی بازار برد زمرّد گشته بود بجهار صد درم بفروخت و وام باز داد نقلست که جوانی بود بیوسته بر صوفیان انکار کردی يك روز ذوالنون انگشتی خود بوی داد و گفت این را بی بازار برو بیک دینار گرو کن آن جوان برفت و انگشتی بی بازار برد بدری بیش نی گرفتند جوان خبر باز آورد اورا گفت بجهریان برو و بنگر تا چه میخواهند ببرد بهزرا دینار خواستند خبر باز آورد جوانرا گفت علم تو بحال صوفیان همچنانست که علم آن بازاریان باین انگشتین جوان توبه کرد و از سر آن انکار بر خاست نقلست که ده سال بود تا ذو

جزو شدند دوزخ بیش ایشان آوردم همه برمیزند و برآنگه شدند از بیم
 دوزخ بس يك جزو ماند که نه بدنیا فریفته شدند و نه بهیشت میل
 کردند و نه از دوزخ بترسیدند گفتم بندگان من بدنیا نگاه نکردیت و
 بهیشت میل نکردیت و از دوزخ نترسیدیت چه می طلبید همه سر بر آوردند
 و گفتند ائت تعلم ما نريد یعنی تویی دانی که ما چه میخواهیم نقلست که
 يك روز کوزکی بتزدیک ذوالنون در آمد و گفت مرا صد هزار دینار است
 میخواهم که در خدمت تو صرف کنم و آن زر بدرویشان تو بکار برم ذو
 النون گفت بالغ هستی گفت فی گفت ننفقه تو روا نبوذ صبر کن تا بالغ
 شوی بس چون کوزک بالغ گشت بیامد و بر دست شیخ توبه کرد و آن
 ۱۰ زرها بدرویشان داد تا آن صد هزار دینار نماید روزی کاری بیش آمد
 و درویشانرا چیزی نماید که خرج کردند کوزک گفت ای دریغ کجاست
 صد هزار دیگر تا ننفقه کردم بر این جوانمردان این سخن را ذوالنون
 بشنود دانست که وی بحقیقت کار نرسیده است که دنیا بنزد او خطیر
 است ذوالنون آن کوزک را بخواند و گفت بدکان فلان عطار رو و بگوی
 ۱۵ از من تا سه درم فلان دارو بدهد برفت و بیاورد گفت در هاون کن
 و خرد بسای آنگاه باره روغن بر روی افکن تا خمیر گردد و از وی سه
 مهره بکن و هر يك را بسوزن سوراخ کن و بتزدیک من آر کوزک جنان
 کرد و بیاورد ذوالنون آنرا در دست مالید و درو دمید تا سه باره
 یاقوت گشت که هرگز آن جنان ندیده بود گفت اینهارا ببازار بر و قیمت
 ۲۰ کن ولیکن فروش کوزک ببازار برد و بنمود هر یکی را بهزار دینار بخواستند
 بیامد و با شیخ بگفت ذوالنون گفت بهاون سه و بسای و باب انداز
 جنان کرد و باب انداخت گفت ای کوزک این درویشان از بی نانی
 گرسنه نیند لکن این اختیار ایشانست کوزک توبه کرد و بیدار گشت و
 بیش این جهانرا بر دل وی قدر نماید نقلست که گشت سی سال خلق را
 ۲۵ دعوت کردم يك کس بدرگاه خدای آمد جنانک می بایست و آن آن بود

چشم مردمان اعتبار شد و ازین سبب نام او ذو النون آمد و عبادت و ریاضت او را نهایتی نبود تا بحدّی که خواهری داشت در خدمت او چنان عارفه شده بود که روزی این آیت می خواند وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى رُوی بآسمان کرد و گفت اَللّٰهُ اِسْرَائِیْلِیْنَا ۵
 مَنّ و سلوی فرستی و محمدیانرا نه بعزّت تو کی از بای نشنیم تا مَنّ و سلوی نه بارانی در حال از روزن خانه مَنّ و سلوی باریدن گرفت از خانه بیرون دوید روی بیابان نهاده و گم شد و هرگز باز نیافتند نقلست که ذو النون گفت وقتی در کوهها می گشتم قومی مبتلایان دیدم گرد آمدن بوزند برسیدم کی شمارا چه رسیده است گفتند عابدی است اینجا در ۱۰
 صومعه هر سال یکبار بیرون آیند و دم خود برین قوم دهنده شنا یابند باز در صومعه شوز تا سال دیگر بیرون نیاید صبر کردم تا بیرون آمد مردی دینم زردروی نحیف شده چشم در مغاک افتاده از هبیت او لرزه بر من افتاد بس بچشم شفقت در خلق نگاه کرد آنگاه سوی آسمان نگریست و دمی چند در آن مبتلایان افکند همه شفا یافتند چون خواست که در ۱۰
 صومعه شوز من دامنش بگیرم گشتم از بهر خدای علّت ظاهررا علاج کردی علّت باطنرا علاج کن بمن نگاه کرد و گفت ذو النون دست از من باز دار که دوست از اوج عظمت و جلال نگاه می کند چون ترا بیند که دست بجز از وی در کسی دیگر زده ترا بآنکس باز گذارد و آنکس را بتو و هر یکی بیکی دیگر هلاک شویت این بگفت و در صومعه رفت ۲۰
 نقلست که يك روز بارانش در آمدند او را دیدند که می گریست گفتند سبب چیست گریه را گفت دوش در سجده چشم من در خواب شد خذاوندرا دیدم گفت یا ابا النبیض خلق را بیافرینم بر ده جزو شدند دنیا را بر ایشان عرضه کردم و نه جزو از آن ده جزو روی بدنیا نهادند يك جزو ماند آن يك جزو نیز بر ده جزو شدند بهشت را بر ایشان عرضه کردم نه جزو روی بهشت نهادند يك جزو ماند آن يك جزو نیز ده

برفت و اعتماد بر توکل بدید آمد و توبه او محقق شد پس از آن چند
 منزل برفت چون شبانگاه در آمد در ویرانه در آمد و در آن ویرانه خمره
 زر و جواهر بدید و بر سر آن خمره تخته نام الله نوشته باران وی زر و
 جواهر قسمت کردند ذوالنون گفت این تخته که برو نام دوست منست
 مرا دهیت آن تخته بر گرفت و آن روز تا شب بر آن تخته بوسه می داد
 تا کارش ببرکات آن بجائی رسید که شبی بخواب دید که گفتند یا ذوالنون
 هر کس بزر و جواهر بسند کردند که آن عزیز است تو برتر از آن بسند
 کردی و آن نام ماست لاجرم در علم و حکمت بر تو گشاده گردانیدیم
 بس بشهر باز آمد گفت روزی می رفتم بکناره رودی رسیدم کوشکی را دیدم
 ۱۰ بر کناره آب رفتم و طهارت کردم چون فارغ شدم ناگاه چشم من بر بام
 کوشک افتاد کنیزی دیدم بر کناره کوشک ایستاده بغایت صاحب جمال
 خواستم تا ویرا بیازمام گفتم ای کنیز کرائی گفت ای ذوالنون چون
 از دور بدید آمدی بنداشتم دیوانه چون نزدیکتر آمدی بنداشتم عالی چون
 نزدیکتر آمدی بنداشتم عارفی بس نگاه کردم نه دیوانه و نه عالی و نه
 ۱۵ عارفی گفتم چگونه می گوئی گفت اگر دیوانه بودی طهارت نکردتی و اگر
 عالم بودی بناحرم ننگرستی و اگر عارف بودی جشمت بدون حق نینتازی
 این بگفت و نابدید شد معلوم شد که او آدمی نبود تبیه مرا آتشی در
 جان من افتاد خویشتن بسوی دریا انداختم جماعتی را دیدم که در کشتی
 می نشستند من نیز در کشتی نشستم چون روزی چند بر آمد مگر بازرگانی را
 ۲۰ گوهری در کشتی گم شد يك يك را از اهل کشتی می گرفتند و می
 جستند اتفاق کردند که با تست بس مرا رنجانیدن گرفتند و استخفاف
 بسیار کردند و من خاموش می بودم چون کار از حد بگذشت گفتم
 آفریدگارا تومی دانی هزاران ماهی از دریا سر بر آوردند هر یکی گوهری
 در دهان ذوالنون یکی را بگرفت و بدان بازرگان داد اهل کشتی چون
 ۲۵ آن بدیدند در دست و پای او افتادند و ازو عذر خواستند و جنان در

چه حالتست گفت این تن با من قرار نمی گیرد در طاعت حق تعالی و
 با خلق آمیختن می خواهد ذو النون گفت بنداشتم که خون مسلمانی ریخته
 است یا کبیره آورده است گفت ندانسته که چون با خلق آمیختی همه
 چیز از بس آن بیاید گفتم هول زاهدی گفت از من زاهدتری خواهی
 که بینی گفت خواهم گفت بدین کوه در شو تا بینی چون بر آمدم جوانی را
 دیدم کی در صومعه نشسته و یک بای بیرون صومعه بریده و انداخته و
 کرمان می خوردند نزدیک او رفتم و سلام کردم و از حال او پرسیدم
 گفت روزی درین صومعه نشسته بودم زنی بدایمجا بگذشت دلم مایل شد
 بیدو تم تقاضا آن کرد تا از بی او بروم یک بای از صومعه بیرون نهادم
 ۱۰ اواری شنوادم که شرم نداری از بس سی سال که خذایرا عبادت کرده باشی
 و طاعت داشته اکنون طاعت شیطان کنی و قصد فاحشه کنی این بای را
 که از صومعه بیرون نهاده بودم بیریدم و اینجا نشسته ام تا چه بدید آید و
 با من چه خواهند کرد تو بر این گناه گاران بچه کار آمدی اگر می خواهی
 که مردی از مردان خذایرا به بینی بر سر این کوه شو ذو النون گفت از
 ۱۵ بلندی که آن کوه بود بر آنجا نتوانستم رفت بس خبر او پرسیدم گفتند
 دیرگاهست تا مردی در آن صومعه عبادت می کند یک روز مردی با او
 مناظره می کرد که روزی بسبب کسب است او نذر کرد که من هیچ نخورم
 که درو سبب کسب مخلوقات بود چند روز بر آمد هیچ نخورد حق تعالی
 زنبورانرا فرستاد که گرد او می بریزند او را انگبین می ذازند ذو النون
 ۲۰ گفت ازین کارها و سخنها دردی عظیم بدلم فرو آمد دانستم که هرک توکل
 بر خدای کند خدای کار او بسازد و رنج او ضایع نگذارد بس در راه که
 می آمدم مرغکی نابینارا دیدم بر درختی نشسته از درخت فرو آمد من
 گفتم این بیچاره علف و آب از کجا می خورد بمنقار زمین را بکاوید دوسکره
 بدید آمد یکی زرین بر کبچد و یکی سمین بر گلاب آن مرغ سیر بخورد و
 ۲۵ بر درخت بریزد و سکرها نابدید شد ذو النون اینجا بیکبارگی از دست

بام دوک می ریسم و مشعلۀ ظاهر گردد از آن خلیفه که می گذرد بروشنائی آن مشعله گاه هست که چند باره دوک می ریسم روا بود یا نه احمد گفت تو باری که می که این دامت گرفته است که این عجیبت گفت من خواهر بشر حافی ام احمد زار بگریست و گفت این چنین تقوی جز از خاندان بشر حافی بیرون نیاید و گفت ترا روا نبود زینهار گوش دار تا آب صافی تیره نشود و اقتدا بدان مقتدای باک کن برادر خویش تا جنان شوی که اگر خواهی تا در مشعلۀ ایشان دوک ریزی دست تو ترا طاعت ندارد برادرت جنان بود کی هرگاه که دست بطعای دراز کردی که شبهت بودی دست او طاعت نداشتی گفت مرا سلطانی است که دل گویند او را رغبت تقوی است من یارای آن ندارم کی بی دستوری او سفر کنم

ذکر ذو النون مصری رحمه الله علیه

آن پیشوای اهل ملامت آن شمع جمع قیامت آن برهان مرتبت و تجرید آن سلطان معرفت و توحید آن حجة النفر فخری قطب وقت ذو النون مصری ۱۰ رحمه الله علیه از ملوکان طریقت بود و سالک راه بلا و ملامت بود در اسرار و توحید نظر عظیم دقیق داشت و روشی کامل و ریاضات و کرامات وافر بیشتر اهل مصر او را زندیق خواندندی باز بعضی در کار او متحیر بودند تا زنده بود همه منکر او بودند و تا بمرد کس واقف نشد بر حال او از بس که خود را بوشینه نمود و سبب توبه او آن بود که او را ۲۰ نشان دادند که بفلان جای زاهدی است گفت قصد زیارت او کردم او را دیدم خویشتن را از درختی آویخته و می گفت ای تن مساعدت کن با من بطاعت و اگر نه همچنین بدارمت تا از گرسنگی بمیری گریه بر من افتاد عابد آواز گریه بشنید گفت کیست که رحم می کند بر کسی که شرمش ۲۴ اندکست و جرمش بسیار گفت بتزدبک او رفتم و سلام کردم گفتم این

کرده بودی بذایح او کند راضی بودی و گنت اگر ترا چیزی عجب آید از سخن گفتن خاموش باش و چون از خاموشی عجب آید سخن گوی و گنت اگر همه عمر در دنیا بسجده شکر مشغول گردئی شکر آن نگارده باشی که او در ازل حدیث دوستان کرد جهد کن تا از دوستان باشی چون وقت مرگش در آمد در اضطرابی عظیم بود و در حالتی عجب گفتند مگر زندگانی را دوست می داری گنت فی و لیکن بحضرت بادشاه بادشاهان شدن صعیبت نقلست که در مرض موت بودی یکی در آمد و از دست تنگی روزگار شکایت کرد بیراهن بنو داد و بیراهنی بعاریت بستند و بدان بیرهن بدار آخرت خرامید نقلست که تا بشر زنده بود هرگز در بغداد هیچ ستور روٹ ۱۰ نینداخته بود در راه حرمت اورا که بای برهنه رفتی يك شب مردی ستوری داشت ستور را دید که در راه روٹ افگند فریاد بر آورد که بشر حافی نماید نگرستند چنان بود گفتند بچه دانستی گنت بدانك تا او زنده بود در جمله راه بغداد روٹ ستوری نبود این بر خلاف عادت دیدم دانستم که بشر نماند است بعد از مرگ اورا بخواب دیدند گفتند ۱۵ خدای با توجه کرد گنت با من عتاب کرد گنت در دنیا از من جرا چندین ترسیدی أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْكَرَمَ صَفْتِي ندانستی که کرم صفت منست دیگری بخواب دید برسد که حق با توجه کرد گنت مرا آمرزید و فرمود كُلُّ يَأْمَنُ لَمْ يَأْكُلْ وَاشْرَبْ یا من لم یشرِبْ لِأَجْلِ بَخُورِ أَيْ أَنْكَ از برای ما نخوردی و بیاشام ای آنك از برای ما نیاشامیدی دیگری ۲۰ بخوابش دید گنت خدای با توجه کرد گنت مرا بیامرزید و يك نیمه از بهشت مرا مباح گردانید و مرا گنت یا بشر تا بودی اگر مرا در آتش سجد کردتی شکر آن نگارادی که ترا در دل بندگان خود جای دادم دیگری بخوابش دید گنت خدای با توجه کرد گنت فرمان آمد که مرحبا ای بشر آن ساعتی که ترا جان بر می داشتند هیچ نبود در روی زمین از ۲۵ تو دوستر نقلست که يك روز ضعیفه بر امام احمد حنبل آمد و گنت بر

عزیز باشد و در آخرت شریف گو از سه چیز دور باش از مخلوقان حاجت نخواه و کس را بد مگوی و بهمانی کس مرو و گفت حلاوت آخرت نیابد آنک دوست دارد کی مردمان ویرا بدانند و گفت اگر در قناعت هیچ سود نیست جز بعزت زندگانی کردن کفایت است گفت اگر دوست داری که خلق ترا بدانند این دوستی سر محبت دنیا بود و گفت هرگز حلاوت عبادت نیابی تا نگردانی میان خود و میان شهوات دیوار آهنین و گفت سخت‌ترین کارها سه است بوقت دست‌ننگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن بیش کسی که ازو بترسی و گفت ورع آن بود که از شبهات باک بیرون آئی و محاسبه نفس در هر طرفه العینی بیش گیری و گفت زهد ملکی است کی قرار نگیرد مگر در دلی خالی و گفت اندوه ملکی است که چون جائی قرار گرفت رضا ندهد کی هیچیز با او قرار گیرد و گفت فاضل‌ترین چیزی که بنده را داده اند معرفت است و الصبر فی الفقر و گفت اگر خدا را خاصگان اند عارفان اند و گفت صوفی آنست که دل صافی دارد با خدای و گفت عارفان قوم اند که نشناسند مگر خدای و ایشانرا کراهی ندارند مگر برای خدای و گفت هر که خواهد که طعم آزادی بچشد گو سر را باک گردان و گفت هر که عمل کند خدا را بصدق و حشمتی عظیم با خلفش بیش آید و گفت سلاهی بر ابناء دنیا کنید بدست داشتن سلام بر ایشان و گفت نگرستن در بخیل دل را سخت گردانند و گفت ادب دست بداشتن میان برادران ادبست و گفت با هیچکس ننشستم و هیچکس با من ننشست که چون از هم جدا شدیم مرا بقیین نشد که اگر بهم نه نشستی هر دورا به بودی و گفت من کاره مرگم و کاره مرگ نبود مگر کسی که در شک بود و گفت کامل نباشی تا دشمن تو این نبود و گفت اگر خدا را طاعت نبی داری باری معصیتش مکن یکی در بیش او و گفت تو کلت علی الله بشر گفت بر خدای دروغ می گوئی اگر برو توکل

بخانه در آمدیم مردی را دیدیم گفتم تو کیستی که بی دستوری در آمدی
 گفت برادر تو خضرم گفت ده کن مرا گفتم خدای گردان طاعت
 خود بر تو آسان گرداناد و گفت طاعت تو بر تو پوشیده گرداناد نقلست
 که یکی با بشر مشاورت کرد که دو هزار درم دارم حلال بخوام که بچ
 شوم گفت تو بتشای روی اگر برای رضای خدای بی روی بروام کسی
 بگزار یا بد بینم و با بردی مُقِلّ حال که آن راحت که بدل مسلمانی رسد
 از صد حج اسلام بسندیده تر گفت رغبت حج بیشتری بینم گفت از آنک
 این مالها نه از وجه نیکو بدست آورده‌ی تا بناوجوه خرج نکمی فرار
 نگیری نقلست کی بشر بر گورستان گذر کرد گفت همه اهل گورستانرا
 ۱۰ دیدم بر سر کوه آمد و شغی در ایشان افتاد و با یک دگر منازعه می
 کردند چنانک کسی قسمت کند چیزی گفتم بار خدایا مرا شناسا گردان
 تا این چه حالست مرا گفتند آنجا رو و بهرس رفتی و برسیدم گفتند کی
 یک هفته است که مردی از مردان دین بر ما گذر کرد و سه بار قُلَّ
 هُوَ اللهُ أَحَدٌ بر خواند و ثواب با داد یک هفته است تا ما ثواب آنرا
 ۱۵ قسمت می کنیم هموز فارغ نگشته ایم نقلست که بشر گفت مصطفی را صلی
 الله علیه و سلم بخواب دیدم مرا گفت ای بشر شیعی دانی که چرا خدای
 تعالی برگزید ترا از میان اقربان تو و بلند گردانید درجه تو گفتم بی با
 رسول الله گفت بسبب آنک متابعت سنت من کردی و صالحانرا حرمت
 نگاه داشتی و برادرانرا نصیحت کردی و اصحاب مرا و اهل بیت مرا
 ۲۰ دوست داشتی خدای تعالی ترا ازین جهت بمقام ابرار رسانید نقلست که
 بشر گفت یک شب مریضی را بخواب دیدم گفتم مرا بندی ده گفت چه
 نیکوست شفتت توانگران بر درویشان برای طلب ثواب رحمن و از آن
 نیکوتر تکبر درویشان بر توانگران از اعتماد بر کرم آفریدگار جهان نقلست
 که اصحاب را گفتم سیاحت کنبد که چون آب روان بود خوش گردد
 ۲۵ و چون ساکن شود متغیر و زرد شود و گفتم هر که خواهد که در دنیا

و او در رضا سخن می گفت یکی از ایشان گفت یا ابا نصر هیچیز از خلق قبول نمی کنی برای جاهرا اگر محقق در زهد و روی از دنیا بگردانیده از خلق چیزی می ستان تا جاهت نماند در چشم خلق و آنخ از ایشان می ستانی در خُفیه بدرویشان می ده و بر توکل می نشین و قوت خویش از غیب می ستان این سخن عظیم سخت می آمد بر اصحاب بشر گفت جواب بشنوید آنکه گفت فُقرا سه قسم اند يك قسم آنند که هرگز سوال نکنند و اگر بدهندشان نیز نگیرند این قوم روحانیان اند که چون خداوند را سوال کنند هرچه خواهند خدا بدهد و اگر سوگد بخدای دهند در حال حاجت ایشان روا شود يك قسم دیگر آنند که سوال نکنند و اگر بدهند قبول کنند و این قوم از اوسط اند و ایشان بر توکل ساکن باشند بر خدای تعالی و این قوم آنها اند که بر مائنه خلد نشینند و يك قسم آنند که بصبر نشینند و جدانک توانند وقت نگاه دارند و دفع دواعی می کنند آن صوفی چون جواب بشنود گفت راضی گشتم بدین سخن خداوند از تو راضی باز و بشر گفت بعلی جرجانی رسیدم بر چشمه آبی بود چون مرا بدید گفت آیا امروز چه گناه کردم که آدمی را می بینم گفت از بس او بدویدم گفتم مرا وصیتی کن گفت فقرا در بر گیر و زیستن با صبر کن و هوارا دشمن گیر و مخالفت شهوات کن و خانه خود را امروز خالی تر از لحد گردان چنانک خانه تو چنان بود که آن روز که در لحدت بخوابانند تا مرقه و خوش بخدای توانی رسید نقلست کی گروهی بر بشر آمدند که ۲۰ از شام آمدنم ایم هیچ رویم رغبت کنی با ما گفت بسه شرط یکی آنک هیچ بر نگیرم و هیچ نخواهیم و اگر چیزی مان بدهند نپذیریم گفتند ناخواستن و بر ناگرفتن توانیم اما اگر فتوحی بدید آید نتوانیم کی نگیریم گفت شما توکل بر زاد حاجیان کرده اید و این بیان آن سخن است که در جواب آن صوفی گفته است که اگر در دل کرده بودی که هرگز از خلق چیزی ۲۵ قبول نخواهم کرد این توکل بر خدای بودی نقلست که بشر گفت روزی

شہوت دل خاموشی بینم روایت کم نقلست کہ بشر را گفتند بغداد مختلط
 شد است بل کہ بیشتر حرامست توجہ ہی خوری گنت ازین ہی خورم
 کہ شمای خورد و ازین ہی آشام کہ شمای آشامید گفتند بس بچہ رسیدی
 بدین منزلت گنت بلقبہ کم از لقبہ و بدستی کونادتر از دستی و کسی کہ
 ۱۰ ہی خورد و ہی گریذ با کسی کہ ہی خورد و ہی خندذ برابر نبود بس
 گنت حلال اسراف نہ بدیرذ یکی ازو برسید کہ جہ چیز نان خورش
 کم گنت عافیت نان خورش کن نقلست کہ مدت جہل سال اورا بریان
 آرزو ہی کرد و بہاء آن اورا بدست نیامد بود و گویند سالها بود تا دلش
 باقلا ہی خواست و نخورده بود نقلست کہ ہرگر آب از جوئی کہ سلطانان
 ۱۰ کدہ بودندی نخوردی یکی از بزرگان گنت بنزد بشر بودم سرمائی بود
 سخت اورا دیدم برہنہ ہی لرزید گنتم کہ یا با نصر در جین وقت جامہ
 زیادت کنند تو بیرون کردہ گنت درویشانرا یاد کردم و مال نداشتم کی
 بایشان مواسا کم خواستم کی بتن موافقت کم ازو برسیدند کہ بدین
 منزلت بچہ رسیدی گنت بدانک حال خویش از غیر خدای بنہان
 ۱۰ داشتم جملہ عمر گفتند چرا سلطانانرا وعظ نکئی کہ ظلم بر ما ہی روز
 گنت خذایرا از آن بزرگتر دانم کہ من اورا بیش کسی یاد کم کہ اورا
 نداند احمد بن ابرہیم المتطیب گنت بشر مرا گنت کہ معروفرا بگوی کہ
 جون نماز کم بنزدیک تو آیم من بیغام بدادم منتظر ہی بودیم نماز بیشین
 بکردیم نیامد نماز دیگر یگزاردم نیامد نماز خفتن بگزاردم با خویشتن گنتم
 ۲۰ سجان اللہ جون بشر مردی خلاف کند ابن عجبست و چشم ہی داشتم و
 بر در مسجد ہی بودیم تا بشر بیامد سجّادہ خویش برگرفت و روان شد
 جون بدجلہ رسید بر آب برفت و بیامد و حدیث کردند تا وقت سحر
 باز گشت و همچنان بر آب برفت من خویشتن از بام بینداختم و آمدم و
 دست و پای اورا ہوسہ دادم و گنتم مرا دعائی بکن دعا کرد و گنت
 ۲۰ آشکارا مکن تا زندہ بود با هیچ کس نگنتم نقلست کہ جماعتی بر او بوذند

بسیار بر او رفتی و در حق او اراده تمام داشت تا بحدی که شاگردانش گفتند این ساعت تو عالمی در احادیث و فقه و اجتهاد و در انواع علوم نظیر نداری هر ساعت از بس شوریده‌ی روی چه لایق بود احمد گفت آری ازین همه علوم که برشردیت من این همه به ازو دادم اما او خداوندرا به از من دانند بس بر او رفتی و گنتی حَدِثْنِي عن ربِّي مرا از خدای من سخنی بگوی نقلست که بشر خواست که شبی بخانه در آید يك بای برون خانه نهاد و تا روز هجنان ایستاده بود و متخیر و شوریده و گویند نیز که در دل خواهرش افتاد کی امشب بشر مهیان تو خواهد بود در خانه بُرقت و آبی بزد و منتظر آمدن بود ناگاه بشر بیامد چون شوریده گنت ای خواهرم بر بام ی شوم قدم بنهاد و بایه جند بر آمد و تا روز هجنان ایستاده بود چون روز شد فروز آمد و بنام جماعت شد بامداد باز آمد خواهرش گفت کی ایستادن را سبب چه بود گفت در خاطر ام آمد که در بغداد چندین کس اند که نام ایشان بشر است یکی جهوذ و یکی ترسا و یکی مغ و مرا نام بشر است و بچنین دولتی رسیدن و اسلام یافته ایشان چه کردند که از بیرون نهادندشان و من چه کردم کی بچنین دولتی رسیدم در حیرت این مانده بودم نقلست که بلال خواص گفت در نیه بنی اسرائیل ی رفتم مردی با من ی رفت الهامی بدل من آمد که او خضراست گفتم بحق حق کی بگوی که ترا نام چیست گفت برادر تو خضراست گفتم در شافعی چه گوئی گفت از اوتاد است گفتم در احمد ۲۰ حنبل جگوئی گفت از صدیقانست گفتم در بشر جگوئی گفت از بس او چون او نبوذ نقلست که ابو عبد الله جلا گویند ذو التون را دیدم اورا عبادت بوذ و سهل را دیدم اورا اشارت بوذ و بشر را دیدم اورا ورع بوذ مرا گفتند تو بکنام مایل تری گفتم به بشر بن الحارث که استاذ ماست نقلست که هنت قطره از کتب حدیث داشت در زیر خاک دفن کرد روایت نکرد گنت از آن روایت نی کنم که در خود شهوت ی بینم اگر

عالم بود مولد او از مرو بود بغداد نشستی و ابتداء توبه او آن بود که شوریدن روزگار بود يك روز مست می رفت کاغذی یافت بر آنجا نوشته بسم الله الرحمن الرحيم عطری خرید و آن کاغذرا معطر کرد و بتعظیم آن کاغذرا در خانه نهاد بزرگی آن شب بخواب دید که گنند

۵ بشررا بگوی طیبیت آسما فطیبتناک وتجلت آسما ففجلناک طهرت آسما فطهرناک فبعزتی لأطیبن آسماک فی الدنیا والآخرة آن بزرگ گنت مردی فاسق است مگر بغلط می بینم طهارت کرد و نماز بگزارد و بخواب رفت همین خواب دید همچنین تا بار سوم بامداد بر خاست و برا طلب کرد گنند بمجلس خمر است رفت خانه کی در آنجا بود گنت بشر آنجا می بود گنند بود

۱۰ ولكن مست است و بی خبر گنت بگوئیت که بتو بیغای دارم گنت بگوئید کی بیغای که داری گنت بیغام خدای گریان شد گنت آه عتاب دارد یا عقابی کند گنت باش تا یارانرا بگویم با یاران گنت ای یاران مرا خواندند رفتم و شمارا بدرود کردم که بیش هرگز مرا درین کار نه بینید بس جنان شد کی هیچ کس نام وی نشنودی الا کی راحتی بدل وی برسیدی و طریق زهد بیش گرفت و از شدۀ غلبۀ مشاهده حق تعالی هرگز

۱۵ کفش در بای نکرد حافی از آن گنند با او گنند چرا کفش در بای نکئی گنت آن روز که آشتی کردند بای برهنه بوزم باز شرم دارم که کفش در بای کنم و نیز حق تعالی میگوید زمین را بساط شما گردانیدم بر بساط پادشاهان ادب نبوذ با کفش رفتن جمعی از اصحاب خلوت جنان شدند که بکلوخی استنجا نتوانند کرد آبی از دهن بر زمین نتوانند انداخت

۲۰ که جمله درو نور الله بینند بشررا نیز همین افتاد بل که نور الله چشم روند گردن بی بیصّر جز خدای خودرا نه بیند هرکرا خدای چشم او شد جز خدای نتواند دید جنانک خواجه انبیا علیهم السلام در بس جنازه ثعلبه بسر انگشت بای می رفت فرمود ترسم که بای بر سر ملائکه نم و

۲۵ آن ملائکه چیست نور الله المؤمن ینظر بنور الله نفلسه که احمد حنبل

با وی بودند گفتند از ما هیچکس زاد و راحله ندارد ابرهیم گفت خذایرا
 اُستوار دارید در رزق آنگاه گفت در درخت نگریذ اگر زر طمع دارید
 زر گردد همه درختان مگیلان زر شده بودند بقدره خدای تعالی نقلست که
 يك روز جماعتی با او می رفتند بحصاری رسیدند در بیش حصار هیزم
 بسیار بود گفتند امشب اینجا باشیم کی هیزم بسیار است تا آتش کنیم آتش
 بر افروختند و بروشنائی آتش نشستند هر کسی نان تهی می خوردند و
 ابرهیم در نماز ایستاد یکی گفت کاشکی مرا گوشت حلال بودی تا برین
 آتش بریان کردیمی ابرهیم نماز سلام داد و گفت خذایند قادرست که
 شمارا گوشت حلال دهد این بگفت و در نماز ایستاد در حال غریزند
 شیر آمد شیری دیدند که آمد گوره خری در بیش گرفته بگرفتند و کباب
 می کردند و می خوردند و شیر آنجا نشسته بود در ایشان نظاره می کرد
 نقلست که چون آخر عمر او بود نابینا شد جنانك بتعیین پیدا نیست
 خاک او بعضی گویند در بغداد است و بعضی گویند در شام است و بعضی
 گویند آنجاست که خاک لوط بیغمبر صلی الله علیه و سلم کی بزیر زمین
 فرو برده است با بسیار خلق وی در آنجا گریخته است از خلق و هم آنجا
 وفات کرده است نقلست که چون ابرهیم را وفات رسید هاتنی آواز داد
 أَلَا إِنَّ أَمَانَ الْأَرْضِ قَد مَاتَ آگَاحَ بَاشِیذَ کَهِ اَمَانِ رَوی زَمِیْنِ وَفَاتِ
 کرد همه خلق متحیر شدند تا این چه تواند بود تا خبر آمد کی ابرهیم ادم
 قدس الله روحه العزیز وفات کرده است

ذکر بشر حافی رحمة الله علیه

۲۰

آن مبارز میدان مجاهد آن مجاهد ابوان مشاهده آن عامل کارگاه هدایت آن
 کامل بارگاه عنایت آن صوفی صافی بشر حافی رحمة الله علیه مجاهد عظیم
 داشته است و شانی رفیع و مشارّ الیه قوم بود فضیل عیاض در یافته
 ۲۴ بود و مرید خال خود بود علی بن حشرم و در علم اصول و فروع

و مردمان آن درخت را رمان العابدین نام کردند بزرگه ابرهیم و عابدان در سایه او نشستندی نقلست که با بزرگی بر سر کوهی نشسته بود و سخن می گفت این بزرگ ازو برسید که نشان آن مرد که بکمال رسید بود چیست گفت اگر کوه را گویند که برو در رفتن آید در حال کوه در رفتن آمد

۵ ابرهیم گفت ای کوه من ترا نمی گویم که برو و لیکن بر تو مثل می زم نقلست که رجا گویند کجا ابرهیم در کشتی بودم باز برخاست و جهان تاریک شد گفتم آه کشتی غرق شد آوازی از هوا در آمد که از غرقه شدن کشتی مترسید که ابرهیم ادھم با شماست در ساعت باز بنشست و جهان تاریک روشن شد نقلست که ابرهیم وقتی در کشتی نشسته بود

۱۰ باذی برخاست عظیم جنانک کشتی غرقه خواست شدن ابرهیم نگاه کرد کراسه دید آویخته کراسه بر داشت و در هوا بداشت گفت الهی مارا غرقه کنی کتاب تو در میان ما باشد در ساعت باز بیارامید آواز آمد که لا أَفْعَلُ نقلست که وی در کشتی خواست نشستن و سیم نداشت گفتند هر کسی را دیناری بباید داد دو رکعت نماز گزارد و گفت الهی

۱۵ از من چیزی میخواهند و ندارم در وقت آن دریا همه زر شد مثنی بر گرفت و بدیشان داد نقلست که روزی بر لب دجله نشسته بود و خرقة ژنده خود باره می دوخت سوزنش در دریا افتاد کسی ازو برسید که ملکی جنان از دست بدادی چه یافتی اشاره کرد بدریا که سوزم باز دهیت هزار ماهی از دریا بر آمد هر یکی سوزنی زرین بدهان گرفته ابرهیم گفت

۲۰ سوزن خویش خواهم ماهیکی ضعیف بر آمد سوزن او بدهان گرفته گفت کمترین چیزی که یافتم به ماندن ملک بلخ اینست دیگرهارا تو ندانی نقلست که يك روز بسر جای رسید دلو فرو گذاشت بر زر بر آمد نگوسار کرد باز فرو گذاشت بر مروارید بر آمد نگوسار کرد وقتش خوش شد گفت الهی خزانه بر من عرضه میکنی می دانم که تو قادری و دانی که بدین

۲۵ فریفته نشوم آمدم ده تا طهارت کنم نقلست که وقتی حج می رفت دیگران

سر او زد و سر او را بشکست و خون روان شد و رسی در گردن او کرد و می آورد مردم شهر بیش آمدند چون جنان ذیذند گفتند ای نادان این ابرهیم ادم است ولی خدای آن مرد در بای او افتاد و ازو عذر خواست و بجای می خواست و گفت مرا گفتی من بنده ام گفت کیست که او بنده نیست گفت من سر تو بشکستم تو مرا دعائی کردی گفت آن معامله تو با من کردی ترا دعاء نیک می کردم نصیب من ازین معامله که تو کردی بهشت بود نخواستم کی نصیب تو دوزخ بود گفت چرا اشارت بگورستان کردی و من آبادانی خواستم گفت از آنک هر روز گورستان معمورتر است و شهر خراب تر یکی از اولیای حق گفت بهشتیانرا بخواب دیدم هر یکی دامنی بر کرده گفتم این چه حالتست گفتند ابرهیم ادم را نادانی سر بشکسته است او را چون در بهشت آرند فرماید که تا گورها بر سر او نثار کنند این دامنها و آستینها بر از آنست نقلسب که وقتی بمستی بر گذشت دهانش آلوده بود آب آورد و دهان آن مست بشست و می گفت کی دهنی که ذکر حق بر آن دهان رفته باشد آلوده بگذاری بی حرمتی بود چون این مرد بیدار شد او را گفتند زاهد خراسان دهانت را بشست آن مرد گفت من نیز توبه کردم بس از آن ابرهیم بخواب دید کی گفتند تو از برای ما دهنی شستی ما دل ترا بشستیم نقلست که صنوبری گوید کی در بیت المقدس با ابرهیم بودم در وقت قبلوله در زیر درخت اناری فرو آمد و رکعتی چند نماز کردم آوازی شنودم از آن درخت که بابا اسحاق مارا کرای گردان و ازین انارها چیزی بخور ابرهیم سر در بیش افکند سه بار درخت همان می گفت بس درخت گفت بابا محمد شفاعت کن تا از انار ما بخورد گفتم بابا اسحاق می شنوی گفت آری چنین کنم برخاست و دو انار باز کرد یکی بخورد و یکی بمن داد ترش بود و آن درخت کوتاه بود چون باز گشتم وقتی باز بان درخت انار رسیدم درخت دیدم بزرگ شده و انار شیرین گشته و در سالی دو بار انار کردی

باغ آمد و گفت انار شیرین بیار بیاوردم ترش بود گفت نار شیرین بیار
 طبقی دیگر بیاوردم هم ترش بود گفت ای سبحان الله چندین گاه در باغی
 باشی نار شیرین ندانی گفت من باغ ترا نگاه می دارم و طعم انار ندانم
 که نه جشیده ام مرد گفت بدین زاهدی که توئی گمان برم که ابرهیم ادهی
 ۵ جون این بشنیدم از آنجا برفتم نقلست کی گفت يك شب جبرئیل را بخواب
 دیدم که از آسمان بزمین آمد صحیفه در دست سوال کردم که توجه
 خواهی کرد گفت نام دوستان حق می نویسم گفتم نام من بنویس گفت
 از ایشان نهی گفتم دوست دوستان حقم ساعتی اندیشه کرد بس گفت
 فرمان رسید که اول نام ابرهیم ثبت کن که او مید درین راه از نومیزی
 ۱۰ بدید آید نقلست که گفت شبی در مسجد بیت المقدس خوابتم را در میان
 بوریائی بنهان کردم که خادمان نمی گذاشتند تا کسی در مسجد باشد جون
 باره از شب بگذشت در مسجد گشاده شد بیری در آمد بلاسی بوشینه
 و جهل تن در قنای او هر يك بلاسی بوشینه آن بیر در محراب شد
 و دو رکعت نماز گزارد و بشت بمحراب باز بنهاد یکی از ایشان گفت
 ۱۵ امشب یکی درین مسجد است که نه از ماست آن بیر تبسم کرد و گفت
 بسرادهم است جهل روز است تا حلاوة عبادت نمی یابد جون این
 بشنودم بیرون آمدم و گفتم جون نشان می دهی بخدای بر تو که بگوی
 که بچه سبب است گفت فلان روز در بصره خرما خریدی خرمائی
 افتاده بود بنداشتی که از آن تست برداشتی و در خرماء خود بنهادی
 ۲۰ جون این بشنودم بیر خرمافروش رفتم و ازو بچلی خواسب خرمافروش
 اورا بچل کرد و گفت جون کار بدین باریکی است من ترك خرما
 فروختن گفتم از آن کار توبه کرد و دکان بر انداخت و از جمله
 ابدال گشت نقلست که ابرهیم روزی بصحرا رفته بود لشکری بیش آمد
 گفت توجه کسی گفت بنده گفت آبادانی از کذا طرفست اشارت
 ۲۵ بگورستان کرد آن مرد گفت بر من استخفاف می کنی و نازبانه چند بر

مشغول می شویت کسی که چنین بود دعاء او چگونه مستجاب باشد نقلست که برسیدند کی مرد را چون گرسنه شود و چیزی ندارد چه کند گفت صبر کند يك روز و دو روز و سه روز گفتند تا ده روز صبر کرد چه کند گفت ماهی بر آید گفتند آخر هیچ نخواهد گفت صبر کند گفتند تا ۵ کی گفت تا ببرد که دیت بر کشند بود نقلست که گفتند گوشت گرانست گفت ما ارزان کنیم گفتند چگونه گفت نخریم و نخوریم نقلست که يك روزش بدعوتی خواندند بودند مگر منتظر کسی بودند دیری آمد یکی از جمع گفت او مردی تیز رو بود گفت ای شکم تا مرا از تو چه می باید دید بس گفت نزدیک ما گوشت بس از نان خوردند شما نخست گوشت ۱۰ خورید در حال بر خاست که غیبت کردن گوشت مردمان خوردنست نقلست کی قصد حبای کرد و جامه خالق داشت راه ندادندش حالتی برو بدید آمد گفت با دست تپی بخانه دیو راه نمی دهند بی طاعت در خانه رحمن چون راه دهند نقلست که گفت وقتی در بادیه متوکل می رفتم سه روز چیزی نیافتم ابلیس بیامد و گفت باذشاهی و آن جندان نعمت بگذاشتی ۱۵ تا گرسنه بچ می روی با نجهل بچ هم توان شد که چندین رنج بتو نرسد گفت چون این سخن از وی بشنودم بسر بالائی برافتم گفتم الهی دشمن را بر دوست گماری تا مرا بسوزاند مرا فریاد رس که من این بادیه را بمد تو قطع توانم کرد آواز آمد که یا ابرهیم آنج در جیب داری بیرون انداز تا آنج در غیب است ما بیرون آوریم دست در جیب کردم چهار دانگ ۲۰ نقره بود که فراموش مانده بود چون بینداختم ابلیس از من بر مید و قوتی از غیب بدید آمد نقلست که گفت وقتی چند روز گرسنه بودم بخوشه جینی رفتم هر باری که دامن بر از خوشه کردم مرا بزذندی و بستاندندی تا جهل بار جنین کردند جهل و یکم جنین کردم و هیچ نگفتند آوازی شنیدم که این جهل بار در مقابله آن جهل سبر زرین است که در بیش ۲۵ تو می بردند نقلست که گفت وقتی باغی بمن دادند تا نگاه دارم خداوند

رزق اوست من از کجا خورم ابرهیم گفت نیکو بود که رزق او خوری و
 در وی عاصی شوی دوم چون خواهی کی معصیتی کنی جائی کن که ملک
 او نبوذ گفت این سخن مشککتر بود که از مشرق تا بغرب بلاد الله است
 من کجا روم گفت نیکو نبوذ که ساکن ملک او باشی و در وی عاصی
 شوی سوم چون خواهی که معصیتی کنی جائی کن کی او ترا نه بیند گفت
 این چگونه تواند بود او عالم الاسرار است و دانند ضمیر است ابرهیم
 گفت نیک باشد که رزق او خوری و ساکن بلاد او باشی و در نظر
 او معصیتی کنی در ائی که ترا بیند چهارم گفت چون ملک الموت
 بنزدیک تو آید بگوی مهلتم ده تا توبه کنم گفت او این سخن از من قبول
 نکند ابرهیم گفت بس قادر نهی که ملک الموت را از خود دفع کنی تواند
 بود که بیش از آنک بیاید توبه کنی و آن این ساعت را دان و توبه کن
 بنجم چون منکر و نکیر بر تو آیند هر دورا از خویشتن دفع کن گفت
 نتوانم گفت بس کار جواب ایشان آماده کن ششم آنست که فداء قیامت
 گناه کارانرا فرمایند که بدوزخ بریت تو بگو که من نمی روم گفت آنرا
 تمامست و در حال توبه کرد و بر توبه بود شش سال تا از دنیا رحلت
 کرد نقلست که از ابرهیم برسیدند که سبب چیست که خداوند را می
 خوانیم و اجابت نمی آید گفت از بهر آنک خدای را دانید و طاعتش
 نمی دارید و رسول را می دانید و طاعتش نمی دارید و متابعت سنت وی
 نمی کنید و قران می خوانید و بدان عمل نمی کنید و نعمت خدای می
 خورید و شکر نمی کنید و می دانید که بهشت آراسته است برای مطیعان
 و طلب نمی کنید و می شناسید کی دوزخ ساخته است با اغلال آتشین برای
 عاصیان و از آن نمی گریزید و می دانید که مرگ هست و ساز مرگ نمی
 سازید و مادر و پدر و فرزندانرا در خاک می کنیت و از آن عبرت
 نمی گیرید و می دانید کی شیطان دشمنست با او عداوت نمی کنیت بل
 که با او می سازید و از عیب خود دست نمی دارید و تعیب دیگران

آید بر مرکب شکر نشینم و بیش او باز روم و جون معصیتی بدید آید بر
 مرکب توبه نشینم و بیش وی باز روم و جون محبتی بدید آید بر مرکب
 صبر نشینم و بیش وی باز روم و جون طاعتی بدید آید بر مرکب اخلاص
 نشینم و بیش وی باز روم و گنت تا عیال خود را جون بیوگان نکئی و فرزندان
 خود را جون بنیان نکئی و در شب در خاکدان سگان نخسبی طبع مدار
 که در صف مردان راه دهند و درین حرف که گنت آن محتمم درست
 آمد که بازشای بگذاشت تا بدین جای رسید نقلست که روزی جماعتی از
 مشایخ نشسته بودند ابرهیم قصد صحبت ایشان کرد گفتند برو که هنوز
 از تو گند بازشای می آید با آن کردار اورا این گویند تا دیگران را چه
 ۱۰ گویند نقلست که از او پرسیدند که چرا دلها از حق محجوبست گفت زیرا که
 دوست داری آنج حق دشمن داشته است بدوستی این گلخن فانی که سرای
 لعب و لهواست مشغول شد و ترک سرای جنات نعیم مفیم گفته ملکی و
 حیوانی و انسانی که آنرا نه نقصانی بود و نه انقطاع نقلست که یکی گنت
 مرا وصیتی بکن گنت خداوند را یاز دار و خلق را بگذار دیگری را وصیت
 ۱۵ کرد گنت بسته بگشای و گشاده ببند گنت مرا این معلوم نی شود گنت
 کیسه بسته بگشای و زبان گشاده ببند و احمد خضروه گنت ابرهیم
 مردی را در طواف گنت درجه صالحان نیابی تا از شش عقبه نگذری یکی
 آنک در نعمت بر خود ببندی و در محنت بر خود بگشائی و در عز بر
 بندی و در ذل بگشائی و در خواب بر بندی و در بیداری بگشائی و در
 ۲۰ توانگری ببندی و در درویشی بگشائی و در امل ببندی و در اجل و
 در آراسته بودن و در ساختگی کردن مرگ بگشائی نقلست که ابرهیم نشسته
 بود مردی نزدیک او آمد گنت ای شیخ من بر خود بسی ظلم کرده ام
 مرا سخنی بگوی تا آنرا امام خود سازم ابرهیم گنت اگر قبول کنی از من
 شش خصمت نگاه داری بعد از آن هر چه کنی زبان ندارد اول آنست که
 ۲۵ جون معصیتی خواهی که بکنی روزی وی مخور گنت هر چه در عالم است

جنبه بسیار درو افتاده بود و مرا می خوردند ناگاه از آن جامها که در خزینه نهاده بودم یادم آمد نفس فریاد بر آورد که آخر این چه رنجست آنجا نیز نفس براد دیدم نفلست که یکبار در بادیه بر توکل بودم چند روز چیزی نیافتم دوستی داشتم گفتم اگر بروی روم توکل باطل شود در مسجد شدم و بر زبان براندم که توکلت علی الحی الذی لا یوت لا اله الا هو هانفی آواز داد که سبحان آن خدائی که باک گردانیده است روی زمین را از متوکلان گفتم چرا گفت متوکل کی بود آنک برای لقمه که دوستی مجازی بوی دهد راهی دراز در بیش گیرد و آنگاه گوید توکلت علی الحی الذی لا یوت دروغی را توکل نام کرده و گفتم وقتی زاهدی متوکل را دیدم پرسیدم که تو از کجا خوری گفت این علم بتزدیک من نیست از روزی دهند برس مرا با این چه کار و گفتم وقتی غلامی خریدم گفتم چه نای گفتم تا چه خوانی گفتم چه خوری گفتم تا چه دهی گفتم چه بوشی گفتم تا چه بوشانی گفتم چه کنی گفتم تا چه فرمائی گفتم چه خواهی گفتم بند را با خواست چه کار بس با خود گفتم ای مسکین ۱۰ تو در همه عمر خذایرا همچنین بند بودی باری بیاموز جندانی بگریستم که هوش از من زایل شد و هرگز او را کسی ندید مربع نشسته او را برسیدند که چرا هرگز مربع نشینی گفتم یک روز چنین نشسته آوازی شنیدم از هوا کی ای بسر ادهم بندگان در بیش خداوندان چنین نشینند راست بنشستم و توبه کردم نفلست که وقتی از او برسیدند که بند کیستی ۲۰ بر خود بلرزد و بیفتاد و در خاک گشتن گرفت آنگاه برخاست و این بر آیت بر خواند ان کل من فی السموات والارض الا انی الرحمن عبدا او را گفتند چرا اول جواب ندادی گفتم ترسیدم که گویم بند اویم او حق بندگی از من طلب کند گوید حق بندگی ما چون گردیدی و اگر گویم نه نتوانم هرگز این خود کسی گفتم نفلست که از او برسیدند که ۲۰ روزگار چون می گذاری گفتم چهار مرکب دارم باز داشته چون نعمتی بدید

دیگری ازو برسید که بیشه تو چیست گفت تو ندانسته که کارکنان خدای را به بیشه حاجت نیست نقلست که یکی ابرهیم را گفت ای بخیل گفت من ولایت بلخ مانده ام و ترک ملکی گرفتم من بخیل باشم تا روزی مزین موی اوراست می کرد مریدی از آن او آنجا بگذشت گفت چیزی داری هیانی ۵
 زر آنجا بنهاد وی مزین داد سالی برسید از مزین چیزی بخواست مزین گفت بر گیر ابرهیم گفت در هیان زراست گفت می دانم ای بخیل الغنا غنی القلب لا غنی امالل گفت زراست گفت ای بطال بانکس می دم که می داند کی چیست ابرهیم گفت هرگز آن شرم را با هیچ مقابله نتوانم کرد و نفس را براد خویش آنجا دیدم ویرا گفتند تا درین راه آمدی هیچ شادی ۱۰
 بتورسیند است گفت چند بار بکشتی در بودم و مرا کشتی بان نمی شناخت جامه خاکی داشتم و موئی دراز و بر حالی بودم که از آن اهل کشتی جمله غافل بودند و بر من می خندیدند و افسوس می کردند و در کشتی مسخره بود هر ساعتی بیامدی و موی سر من بگرفتی و بر کندی و سبلی برگردن من زدی من خود را براد خود بافتمی و بدان خواری نفس خود شاد ۱۵
 می شدمی که ناگاه موجی عظیم بر خاست و بیم هلاک بدید آمد ملاح گفت یکی از اینهارا در دریا می باید انداخت تا کشتی سبک شود مرا گرفتند تا در دریا بیندازند موج بنشست و کشتی آرام گرفت آن وقت که گوشت گرفته بودند تا در آب اندازند نفس را براد دیدم و شاد شدم یکبار دیگر بمسجدی رفتم تا بحسب رها نمی کردند و من از ضعف و ماندگی ۲۰
 جان بودم که بر نمی توانستم خاست بام گرفتند و می کشیدند و مسجد را سه بایگاہ بود سرم بر هر بایگاہ که بیامدی بشکستی و خون روان شدمی نفس خود را براد خویش دیدم و چون مرا برین سه بایگاہ بر انداختندی بر هر بایگاہی سر اقلیمی بر من کشف شد گفتم کاشکی بایگاہ مسجد زیادت بودی تا سبب دولت زیادت بودی یکبار دیگر آن بود که در حالی گرفتار ۲۵
 آمدم مسخره بر من بول کرد آنجا نیز شاد شدم یکبار دیگر بوسینی داشتم

او دیری آید بیائید تا ما نان بخوریم و بخسیم تا او بعد ازین بگاہ تر آید و ما را در بند ندارد چنان کردند چون ابرهیم بیامد ایشانرا دید خفته بنداشت که هیچ نخورده بودند و گرسنه خفته اند در حال آتش در گیرانید و باره آرد آورده بود خمیر کرد تا ایشانرا چیزی سازد تا چون بیدار شوند بخورند تا روز روزه توانند داشت یاران از خواب در آمدند اورا دیدند محاسن بر خاک نهاده و در آتش برف برف کرد و آب از چشم او می رفت و دود گرد بر گرد او گرفته گفتند چه می کنی گفت شما خفته دیدم گفتم مگر چیزی نیافته اید و گرسنه بخته اید از جهت شما چیزی می سازم تا چون بیدار شوید تناول کنید ایشان گفتند بنگرید که او با ما در چه اندیشه است و ما با او در چه اندیشه بودیم نقلست که هرک با او صحبت خواستی داشت شرط بکردی گفتمی اول من خدمت کنم و بانگ نماز من گویم و هر فتوحی که باشد دنیائی هر دو برابر باشیم وقتی مردی گفت من طاقت این ندارم ابرهیم گفت من در عجب مانده ام از صدق تو نقلست که مردی مدتی در صحبت ابرهیم بود مفارقت خواست ۱۰ کردن گفت یا خواجه عیبی که در من دینه مرا خبر کن گفت در تو هیچ عیبی ندیده ام زیرا که در تو بچشم دوستی نگریسته ام لاجرم هرچه از تو دیده ام مرا خوش آمده است نقلست که عیال داری بود نماز شام می رفت و هیچیز نداشت از طعام و گرسنه بود و دلتنگ که باطفال و عیال جگویم که دست تپمی می روم در دردی عظیم می رفت ابرهیم را دید ساکن ۲۰ نشسته گفت یا ابرهیم مرا از تو غیرت می آید که تو چنین ساکن و فارغ نشسته و من چنین سرگردان و عاجز ابرهیم گفت هرچه ما کرده ام از حجها و عبادتها مقبول و خیرات میروم این جمله را بتو دادم تو یک ساعت اندوه خودرا با داذی نقلست که معتصم برسید از ابرهیم که چه پیشه داری گفت دنیا را بطالبان دنیا مانده ام و عقی را بطالبان عقی رها کرده ام و بگریزم در جهان ذکر خدای و در آن جهان لقاء خدای

کم سه شب دیگر هیچ نیافت همچنین چهار صد رکعت نماز کرد تا شب
 هفتمین رسید ضعیفی در وی بذبذ آمد گفت الهی اگرم بدی شاید در
 حال جوانی بیامد گفتش بقوتی حاجت هست گفت هست او را بخانه برد
 چون در روی او نگریست نعره بزد گفتند چه بود گفت من غلام تو
 ام و هرچه دارم از آن نست گفت آزادت کردم و هرچه در دست تو
 است بتو بخشیدم مرا دستوری ده تا بروم و بعد ازین گفت عهد کردم
 الهی بجز از تو هیچ نخواهم کی از کسی نان خواستم دنیا را بیش من
 آوردی نقلست که سه تن همراه او شدند يك شب در مسجدی خراب
 عبادت می کردند چون بختند وی بر در ایستاد تا صبح او را گفتند چرا
 ۱۰ چنین کردی گفت هوا عظیم سرد بود و باذ سرد خوشتن را بجای در
 کردم تا شمارا رنج کمتر بود نقلست که عطاء سلمی آورده است باسناد
 عبد الله مبارک کی ابرهیم در سفری بود و زادهش نماند جهل روز صبر
 کرد و گل خورد و با کس نگفت تا رنجی از وی به برادران وی نرسد
 نقلست که سهل بن ابرهیم گوید با ابرهیم ادم سفر کردم من بیمار شدم
 ۱۵ آنج داشت بفروخت و بر من نفقه کرد آرزوی از وی خواستم خری
 داشت بفروخت و بر من نفقه کرد چون بهتر شدم گفتم خر کجاست گفت
 بفروختم گفتم بر کجا نشینم گفت یا برادر برگردن من نشین سه منزل مرا بر
 گردن نهاد و ببرد نقلست که عطاء سلمی گفت یکبار ابرهیم را نفقه نماند
 بانزده روز ریگ خورد گفت از میوه مکه جهل سالست تا نخورده ام و
 ۲۰ اگر نه در حال نزع بودی خبر نکردهی و از بهر آن نخورد که لشکریان بعضی
 از آن زمینها مکه خریدند بوزند نقلست کی چندین حج بیاضه بکرد از جاه
 زمزم آب بر نکشید گفت زیرا که دلو و رسن آن از مال سلطان خریدند
 بوزند نقلست که هر روزی بمزدوری رفتی و تا شب کار کردی و هرج
 بستدی در وجه باران خرج کردی اما تا نماز شام بگراردی و چیزی
 ۲۵ بخریزی و بر باران آمدی شب در شکسته بودی يك شب باران گفتند

شب بی خواب و بی قرار گنت بیا تا بحث حال او کنیم تا هیچ از شیطان درین حالت راه یافته است یا همه خالص است جنانک می باید بس با خود گنت آنچه اساس کارست تفحص باید کرد بس اساس کار و اصل کار لقمه است بحث لقمه او کرد نه بر وجه حلال بود گنت الله اکبر

۱۰ شیطان نیست بس جوانرا گنت من سه روز مهمان تو بودم باز تو بیا و جهل روز مهمان من باش جوان گنت جنان کم ابرهیم از مزدوری لقمه خوردی بس جوانرا بیاورد و لقمه خویش می داد جوانرا حالتش گم شد و شوقش نماند و عشقش نابدید گنت آن گری و بی قراری و بی خوابی و گریه وی باک برفت ابرهیم را گنت آخر تو با من چه کردی گنت آری

۱۰ لقمه تو بوجه نبود شیطان با آن همه در تو می رفت و می آمد چون لقمه حلال بیاطن تو فرو شد آنچه ترا می نمود چون همه نمود شیطانی بود بلقمه حلال که اصل کارست بدید آمد تا بدانی که اساس این حدیث لقمه حلال بود نقلست که سفیانرا گنت هرک شناسد آنچه می طلبد خوار گردد در چشم او آنچه بدل باید کرد سفیانرا گنت تو محتاجی باندک

۱۰ یقین اگرچه علم بسیار داری نقلست که یک روز ابرهیم و شقیق هر دو بهم بودند شقیق گنت چرا از خلق می گریزی گنت دین خویش در کنار گرفته ام و ازین شهر بدان شهر و ازین سرکوه بدان سرکوه می گریزم هرکه مرا بیند بندارد که حمائی ام یا وسواس دارم تا مگر دین از دست ابلیس نگاه دارم و بسلامت ایمان از دروازه مرگ بیرون برم نقلست کی

۲۰ در رمضان بروز گیاه درودی و آنچه بدادندی بدرویشان دادی و همه شب نماز کردی و هیچ نخفتی گنتند چرا خواب با دیده تو آشنا نشود گنت زیرا که یک ساعت از گریستن نمی آسایم چون بدین صنت باشم خواب مرا چگونه جایز بود چون نماز بگاردی دست بروی خود باز نهادی گنتی می ترسم که نباید کی بروم باز زنند نقلست که یک روز هیچ نیافت گنت الهی اگر می هیچ ندی بشکرانه چهار صد رکعت نماز زیادت

عبرت و بیشتر سخن او ثنا بود و مدحت حق و بیشتر عمل او طاعت و بیشتر نظر او در لطایف صنع بود و قدرت و کفایت سنگی دینم در راهی افکنده و بر وی نبشته که اقلب و اقرأ بر گردان و بر خوان بر گردانیدم و بر خواندم بدان سنگ نوشته بود که چون تو عمل نکنی بذایجی دانی چگونه می طلای آنچه نمی دانی و کفایت درین طریق هیچیز بر من سخت تر از منارقت کتاب نبود که فرمودند که مطالعه مکن و کفایت گرانترین اعمال در نرازو آن خواهد بود فردا که امروز بر تو گران ترست و کفایت سه حجاب باید که از بیش دل سالک بر خیزد تا در دولت برو گشاده گردد یکی آنک اگر مملکت هر دو عالم بعیای ابدی بدو دهند شاذ نگردد از برای آنک بموجودی شاذ گردد و هنوز مردی حریص است و الحریص محروم دوم حجاب آنست که اگر مملکت هر دو عالم او را بود و ازو بستانند بافلاس اندوهگین نگردد از برای آنک این نشان سخط بود و الساخت معذب سوم آنک بهیچ مدح و نواخت فریفته نگردد که هرک بنواخت فریفته گردد حقیر همت گردد و حقیر همت محبوب بود عالی همت ۱۰ باید که بود نفیست که یکی را گفتم خواهی که از اولیا باشی گفتم بلی گفتم بیک ذره دنیا و آخرت رغبت مکن و روی بخدای آر بکفایت و خویشتن از ما سوی الله فارغ گردان و طعام حلال خور بر تو نه صیام روزست و نه قیام شب و گفتم هیچکس در نیافت بایگاہ مردان بنواز و روزه و غزو و حج مگر بدانک بدانست که در خلق خویش چه در می آرد ۲۰ گفتمند جوانی است صاحب وجد و حالتی دارد و ریاضتی شکرگف میکند ابرهیم گفتم مرا آنجا بریت تا او را به بینم ببرند جوان گفتم مهمان من باش سه روز آنجا باشید و مراقبت حال آن جوان کرد زیادت از آن بود که گفته بودند جمله شب بی خواب و بی قرار بود بیک لحظه نمی ۲۴ آسود و نمی خفت ابرهیم را غیرتی آمد گفتم ما چنین فرسوده و وی جمله

کند تا شوهر گرسنه و برهنه داردش گفتند نه گفت من از آن زن نمی‌کنم
 کی هر زنی که من کنم گرسنه و برهنه ماند اگر توانی خودرا طلاق دهی
 دیگری بر فتراک با خویشتن غمّه چون کنم بس از درویشی که حاضر بود
 برسید که زن داری گفت نی گفت فرزند داری گفت نی گفت نیک
 نیک است درویش گفت چگونه گفت آن درویش که زن کرد در کشتی
 نشست و چون فرزند آمد غرق شد نقلست که یک روز درویشی را دید
 که می‌نالید گفت بندارم که درویشی را رایگان خریده گفت درویشی را
 خرید گفت باری من بملک بلخ خریدم هنوز به ارزد نقلست که کسی
 ابرهیم را هزار دینار آورد که بگیر گفت من از درویشان نستادم گفت من
 ۱۰ توانگرم گفت از آنک داری زیادت بایدت گفت باید گفت برگیر که
 سر همه درویشان توئی خود این درویشی نمی‌بود گدائی بود سخن اوست
 که گفت سخت ترین حالی که مرا بیش آید آن بود که جائی برسم که مرا
 بشناسند که در آمدندی خلق و مرا بشناختندی و مرا مشغول کردند
 آنگاه مرا از آنجا باید گر بخت ندانم که کدام صعیبر است بوقت ناشناختن
 ۱۵ ذل کشیدن یا بوقت شناختن از عزّ گر بختن و گفت ما درویشی جستیم
 توانگری بیش آمد مردمان دیگر توانگری جستند ایشانرا درویشی بیش آمد
 مردی ده هزار درم بیش او برد نپذیرفت گفت میخواهی که نام من از
 میان درویشان باک کنی باین قدر سیم نقلست که چون واردی از غیب
 برو فرو آمدی گنتی کجا اند ملوک دنیا تا به بینند که این چه کار و
 ۲۰ بارست تا از ملک خود شان ننگ آید و گفت صادق نیست هر که شهوت
 طلب کند و گفت اخلاص صدق نیّت است با خدای تعالی و گفت هر که
 دل خودرا حاضر نیابد در سه موضع نشان آنست که در برو بسته اند
 یکی در وقت خواندن قران دوم در وقت ذکر گفتن سوم در وقت نماز
 ۲۴ کردن و گفت علامت عارف آن بود که بیشتر خاطر او در تفکر بود و در

دل آویزیدی چون ابن ندا بشنیدم دعا کردم کی یا ربّ العزّه مرا فریاد رس اگر محبت او مرا از محبت تو مشغول خواهد کرد یا جان او بر دار یا جان من در حق او اجابت افتاد اگر کسی را ازین حال عجب آید گویم که ابرهیم بسر قربان کرد عجب نیست نقلست که ابرهیم گفت شیها فرصت هی جسم نا کعبه را خالی یابم از طواف و حاجتی خواهم هیچ فرصت نی یافتم تا شبی بارانی عظیمی آمد برفتم و فرصت را غنیمت شمردم تا جنان شد که کعبه ماند و من طوافی کردم و دست در حلقه زدم و عصمت خواستم از گناه ندائی شنیدم که عصمت میخواهی تو از گناه همه خلقی از من همین میخواهند اگر همه را عصمت دم دریاها غناری و غنوری و رحمانی و رحیمی ۱۰ من بجا شود بس گفتم اللهم اغفر لی ذنوبی ندائی شنوادم که از همه جهان با ما سخن گوئی و سخن خود گوئی آن به که سخن تو دیگران گویند در مناجات گفته است الهی تو می دانی که هشت بهشت در جنب اکراهی کبا من کرده اند کست و در جنب محبت خویش و در جنب انس داذن مرا بذکر خویش و در جنب فراغتی که مرا داده در وقت تفکر کردن من در عظمت تو و دیگر مناجات او این بود یا ربّ مرا از ذلّ معصیت بعزّ طاعت آوری گفתי الهی آه من عرفک فلم یعرفک فکیف حال من لم یعرفک آه آنک ترا می داند نمی داند بس چگونه باشد حال کسی که ترا نداند نقلست که گفت بانزده سال سختی و مشقت کشیدم تا ندائی شنیدم که کن عبداً فاسترحت برو بند باش و در راحت افتادی یعنی ۲۰ فاستقم كما أمرت نقلست که ازو برسیدند که ترا چه رسید که آن مملکت را بماندی گنت روزی بر تخت نشسته بودم ائینه در پیش من داشتند در آن ائینه نگاه کردم منزل خود گور دیدم و در آن مونسى نه سفری دراز دیدم در پیش و مرا زادی نه قاضی عادل دیدم و مرا حجت نه ملک بر دلم سرد شد گفتند چرا از خراسان بگریختی گفت آنجا بسی می شنیدم که ۲۵ دوست چون بود و چگونه گفتند چرا زنی نمی خواهی گنت هیچ زن شوئی

که بهیچ زن و کوزک نگاه مکیند و تو خود اغلای نیکوروی نگاه کردی گفت شما دینیت گنئند دینیم گفنت جون از بلخ بیامند بسری شیرخواره رها کردم جنین داتم که این غلام آن بسرست روز دیگر باری از بیش ابرهیم بیرون شد و قافله بلخرا طلب کرد و میان قافله در آمد میان خیمه دید از دیبا زده و کرسی در میان خیمه نهاده و آن بسر بر آن کرسی نشسته و قران می خواند و می گریست آن یار ابرهیم بارخواست و گفنت تو از کجائی گفنت من از بلخ گفنت بسر کیستی بسر دست بر روی نهاد و گریه برو افتاد و مصحف از دست نهاد گفنت من بذرا نه دیده ام مگر دی روزنی داتم که او هست یا نه و می ترسم کی اگر گویم بگریزد کی او ^{۱۰} از ما گریخته است بذر من ابرهیم ادم است ملک بلخ آن مرد اورا بر گرفت تا سوی ابرهیم آورد مادرش با او بهم بر خاست و آمد تا نزدیک ابرهیم و ابرهیم با یاران بیش رکن یمانی نشسته بوذند از دور نگاه کرد آن یار خودرا دید با آن کوزک و مادرش جون آن زن اورا بدید بخروشید و صبرش نماند گفنت اینک بذرت رستخیزی بدید آمد که صفت نتوان ^{۱۰} کرد جمله خلق و یاران یکبار در گریه آمدند جون بسر بخود باز آمد بر بذر سلام کرد ابرهیم جواب داد و در کنارش گرفت و گفنت بر کدام دینی گفنت بر دین اسلام گفنت الحمد لله دیگر برسید که قران می دانی گفنت داتم گفنت الحمد لله دیگر برسید که علم آموخته گفنت آموخته ام گفنت الحمد لله بس ابرهیم خواست تا بروذ بسر البته دست ازو رها ^{۲۰} نمی کرد و مادرش فریاد در بسته بوذ ابرهیم روی سوی آسمان کرد گفنت الهی اغثنی بس اندر کنار او جان بداد یاران گفنتند یا ابرهیم چه افتاد گفنت جون اورا در کنار گرفتم مهر او در دلم بچینید ندا آمد که ای ابرهیم ندعی محبتنا و محبت دعوی دوستی ما کنی و با ما بهم دیگری دوست داری و بدیگری مشغول شوی و دوستی باننازی کنی و یاران را ^{۲۰} وصیت کنی که بهیچ زن بیگانه و کوزک نگاه مکیند و تو بدان زن و کوزک

حرم با استقبال او بیرون آمده اند ابرهیم گفت که چه می خواهید از آن
زندیق ایشان در حال سیلی درو بستند گفتند مشایخ مکه با استقبال او
می شوند تو او را زندیق میگوئی گفت من میگویم زندیق اوست چون
ازو درگذشتند ابرهیم روی بخود کرد و گفت هان میخواستی که مشایخ
با استقبال تو آیند باری سیلی جند بخوردی الحمد لله که بکام خودت
بدبدم بس در مکه ساکن شد رفیقانش بدید آمدند و او از کسب دست
خود خوردی دروذگری کردی نقلست که چون از بلخ برفت او را بسری
ماند بشیر چون بزرگ شد بذر خویش را از مادر طلب کرد مادر حال
بگفت که بذر تو گم شد به بلخ منادی فرمود که هرکرا آرزوی حج است
بیائید چهار هزار کس بیامند همراهانقه داد و اشتر خویش داد و بجمع
برد بامید آنک خدای دیدار یذرش روزی کند چون بگه در آمدند بدر
مسجد حرام مرقع داران بودند برسید ایشانرا که ابرهیم ادهم را شناسید
گفتند یار ماست مارا میزبانی کرده است و بطلب طعام رفته نشان وی
بخواست بر اثر وی برفت بیطحاء مکه بیرون آمدند بذر را دید بای برهنه
و سر برهنه با بسته هیزم می آمد گریه برو افتاد و خود را نگاه داشت
بس بی او گرفت و بازار آمد و بانگ می کرد من بشتی الطیب بالطیب
حلالی بجلالی که خرد نانوائی خواندش و هیزم بستند و نانش بداد نان
بسوی اصحاب خود برد و بیش ایشان نهاد بسر ترسید که اگر گویم که
من کیم ازو بگریزد برفت تا با مادر تدبیر کند تا طریق جیست او را با
دست آوردن مادرش بصبر فرمود گفت صبر کن تا حج بگرام چون
بسر رفت ابرهیم با یاران نشسته بود وصیت کرد یاران را که امروز درین
حج زنان باشند و کوزکان چشم نگه دارید همه قبول کردند چون حاجیان
در مکه آمدند و خانها را طواف کردند ابرهیم با یاران در طواف بود بسری
صاحب جمال در بیش آمد ابرهیم تیز بندو نگریست یاران آن بدیدند ازو
عجب داشتند چون از طواف فارغ شدند گفتند رحمک الله مارا فرمودی

و گوش ایشان روان شده گرد آن قوم بر آمدم یکی را رمقی هنوز مانده بود
 برسیدم که ای جوانمرد این چه حالتست گفتم ای بُسر ادم عليك بالماء
 والمحراب دور دور مرو که مهجور گردی و نزدیک نزدیک میا کی رنجور
 گردی کس میاذا که بر بساط سلاطین گستاخی کند بتس از دوستی کی
 حاجیانرا چون کافران رومی کشد و با حاجیان غزای کند بدانک ما
 قوی بودیم صوفی قدم بتوکل در بادیه نهادیم و عزم کردیم که سخن نگوئیم
 و جز از خداوند اندیشه نکنیم و حرکت و سکون از بهر او کنیم و بغیری
 التفات نمائیم چون بادیه گذاره کردیم و باحرام گاه رسیدیم خضر علیه السلام
 بما رسید سلام کردیم و او سلام را جواب داد شاذ شدیم گفتیم الحمد لله
 ۱۰ کی سفر برومند آمد و طالب بمطلوب بیوست که چنین شخصی باستقبال ما
 آمد حالی بچانهاء ما ندا کردند که ای کذابان و مدعیان قولتان و عهدتان
 این بود مرا فراموش کردید و بغیر من مشغول گشتید بروید که تا من
 بغرامت جان شما بغارت نبرم و بتیغ غیرت خون شما نریزم با شما صلح
 نکنم این جوانمردان را که بی بینی همه سوختگان این باز خواست اند هلا
 ۱۵ ای ابرهیم تو نیز سر این داری بای در نه و الا دور شو ابرهیم حیران و
 سرگردان آن سخن شد گفتم ترا چرا رها کردند گفت گفتمند ایشان
 بخته اند تو هنوز خای ساعتی جان کن تا تو نیز بخته شوی چون بخته
 شدی تو نیز از بی در آئی این بگفت و او نیز جان بداد

خون ریز بود همیشه در کشور ما * جان عود بود همیشه در مجبر ما

۲۰ داری سر ما و گرنه دور از بر ما * ما دوست کشیم و تو نداری سر ما

نقلست که چهارده سال در قطع بادیه کرد که همه راه در نماز و نضرع
 بود تا بنزدیک مکه رسید بیران حرم خبر یافتند همه باستقبال او بیرون
 آمدند او خویشان در بیش قافله انداخت تا کسی او را نشناسد خادمان
 از بیش برفتند ابرهیم را بدیدند در بیش قافله ای آمد او را ندیده بودند
 ۲۵ ندانستند چون بدو رسیدند گفتند ابرهیم ادم نزدیک رسیده است که مشایخ

هر خانه سه سال و که دانست که او در شبها و روزها در آنجا در چه
 کار بود که مردی عظیم و سرمایه شگرفی باید تا کسی بشب تنها در
 آنجا بتواند بود روز پنج شنبه بیالای غار بر رفتی و بشته میزم گرد کردی
 و صبح گاه روی بنشاور کردی و آنرا بفروختی و نماز جمعه بگزاردی و
 بدان سیم نان خریدی و نیمه بدرویش دادی و نیمه بکار بردی و بدان
 روزه گشادی و تا دگر هفته باز آن ساختی نقلست که در زمستان شبی در
 آن خانه بود و بغایت سرد بود و او پنج فرو شکسته بود و غسلی کرده
 چون همه شب سرما بود و تا سحرگاه در نماز بود وقت سحر بیم بود که از
 سرما هلاک گردد مگر خاطرش آتشی طلب کرد بوستینی دید در بشت
 ۱۰ اوفتاده و در خواب شد چون از خواب در آمد روز روشن شده بود
 و او گرم گشته بنگرست آن بوستین ازدهائی بود با دو چشم چون دو
 سکره خون عظیم هراسی درو بدید آمد گفت خداوند تو این را در
 صورت لطف من فرستادی کون در صورت قهرش می بینم طاقت نمی دارم
 در حال ازدها برفت و دوسه بار بیش او روی در زمین مالید و
 ۱۵ نابدید گشت نقلست که چون مردمان از کار او آگاه شدند از غار
 بگریخت و روی بمکه نهاد و آن وقت که شیخ بو سعید رحمه الله علیه
 بزبارت آن غار رفته بود گفت سبحان الله اگر این غار بر مشک بودی
 چندین بوی ندادی که جوانمردی بصدق روزی چند اینجا بوده است این
 همه روح و راحت گذاشته است بس ابرهیم از بیم شهرت روی در بادیه
 ۲۰ نهاد یکی از اکابر دین در بادیه بدو رسید نام مهین خداوند بدو آموخت
 و برفت او بدان نام مهین خذایرا بخواند در حال خضر را دید علیه السلام
 گفت ای ابرهیم آن برادر من بود داود که نام مهین در تو آموخت بس
 میان خضر و او بسی سخن برفت و بیر او خضر بود علیه السلام که
 اولش او در کشینه بود باذن الله تعالی و در بادیه که می رفت گفت
 ۲۵ بذات العرق رسیدم هفتاد مرقع بوش را دیدم جان بداده و خون از بینی

سراسیمه در صحرا می گشت چنانک نمی دانست که چه می کند در آن سرگشتگی از لشکر جدا افتاد در راه آوازی شنود که انقبه بیدار گرد ناشنیده کرد و برفت دوم بار همین آواز آمد هم بگوش در نیاورد سوم بار همان شنود خویشان را از آن دور افکند چهارم بار آواز شنود که انقبه قبل آن تنبه بیدار گرد بیش از آن کت بیدار کنند اینجا یکبارگی از دست شد ناگاه آهوئی بدید آمد خویشان را مشغول بنود کرد آهو بنود سخن آمد که مرا بصید تو فرستاده اند تو مرا صید نتوانی کرد *أَلِهَذَا خُلِّتَ أَوْ بِهَذَا أُدِرَّتَ* ترا از برای این کار آفریده اند که می کنی هیچ کار دیگر نداری ابرهیم گفت آیا این چه حالست روی از آهو بگردانید همان سخن که از آهو شنید بود از قریوس زین آواز آمد فرعی و خوبی درو بدید آمد و کشف زیادت گشت چون حق تعالی خواست تا کار تمام کند سد دیگر بار از گوی گریبان همان آواز آمد آن کشف اینجا بتمام رسید و ملکوت برو گشاده گشت فرو آمد و یقین حاصل شد و جمله جامه و اسب از آب چشمش آغشته گشت توبه کرد نصوح و روی از راه یکسو نهاد شبانی را دید نمدی بوشید و کلاهی از نمد بر سر نهاد گوسفندان در بیش کرده بنگریست غلام وی بود قباء زرکشیده و کلاه معرق بنود داد و گوسفندان بنود بخشید و نمد ازو بستند و در بوشید و کلاه نمد بر سر نهاد و جمله ملکوت بنظاره او بایستادند که زهی سلطنت که روی بیسر ادم نهاد جامه نجس دنیا بینداخت و خلعت فقر در بوشید بس همچنان بیاده در کوهها و بیابانها بی سرو بن می گشت و برگناهان خود نوحه می کرد تا بمرور روز رسید آنجا بلی است مردی را دید که از آن بل در افتاد و اگر آتش ببردی در حال هلاک شدی از دور بانگ کرد *اللَّهُمَّ احْنُظْهُ* مرد معلق در هوا بماند تا برسند و او را بر کشیدند و در ابرهیم خیره بمانند تا این چه مردی است بس از آنجا برفت تا بنشاور افتاد گوشه خالی می جست که بطاعت مشغول شود تا بدان غار افتاد که مشهورست نه سال ساکن غار شد در

اصحاب ابو حنیفه ویرا بچشم تفصیر نگرستند بو حنیفه گفت سیدنا ابرهیم اصحاب گفتند ابن سیادت بچه یافت گفت بدانک دایم بخدمت خذاوند مشغول بوذ و ما بخدمت تنهائ خود مشغول و ابتداء حال او آن بوذ که او بادشاه بلخ بوذ و عالی زیر فرمان داشت و جهل شمشیر زرین و جهل ۵ گرز زرین در بیش و بس او می بردند يك شب بر تخت خفته بوذ نیم شب سفق خانه بچینید جنانک کسی بر بام ی روز آواز داد که کیست گفت آشناست اشتری گم کرده ام برین بام طلب ی کم گنت ای جاهل اشتر بر بام ی جوئی گنت ای غافل تو خذایرا در جامه اطلس خفته بر تخت زرین ی طلبی ازین سخن هیبتی بدل او آمد و آتش در دلش افتاد ۱۰ تا روز نیارست خنت جون روز بر آمد بصنّه باز شد و بر تخت نشست متفکر و متخیر و اندوهگن ارکان دولت هر یکی بر جایگاه خویش ایستازند غلامان صف کشیدند و بار عام دادند ناگاه مردی با هیبت از در در آمد جنانک هیچ کس را از حشم و خدم زهره نبوذ که گوید تو کیستی جمله را زفانها بگلو فرو شد همچنان ی آمد تا بیش تخت ابرهیم گنت چه ۱۵ ی خواهی گنت درین رباط فرو ی آم گنت این رباط نیست سرای منست تو دیوانه گنت این سرای بیش ازین از آن که بوذ گنت از آن بذر م گنت بیش از آن گنت از آن بذر بذر م گنت بیش از آن گنت از آن فلان کس گنت همه کجا شدند گنت برفتند و ببردند گنت بس نه رباط این بوذ که یکی ی ۲۰ آید و یکی ی گذرد این بگنت و نابدید شد و او خضر بوذ علیه السلام سوز و آتش جان ابرهیم زیاده شد و دردش بر درد بیفزود تا این چه حالست و آن حال یکی صد شد که دید روز با شنید شب جمع شد و ندانست که از چه شنید و نشناخت که امروز چه دید گنت اسب زین کنیز که بشکاری روم که مرا امروز چیزی رسید است فی دایم چیست ۲۵ خذاوند این حال بکجا خواهد رسید اسب زین کردند روی بشکار نهاد

و نخواهد زاد نقلست که روزی مقرئ خوش خوان بیش او آمد و آیتی بر خواند گفت او را بیش بسر من برید تا بر خواند و گفت زینهار تا آیتی بر نخوانی که صفت دوزخ و قیامت بود که او را طاقت آن نبود اتفاقاً مقرئ سورة الفارعة بر خواند در حال نعره بزد و جان بداد چون اجلش نزدیک آمد دو دختر داشت عیال را وصیت کرد که چون من بیم این دخترانرا بر گیر و بر کوه بو قیس بر رو و روی سوی آسمان کن و بگوی که خداوندا فضیل مرا وصیتی کرد و گفت تا من زنده بودم این زینهاریانرا بطاقت خویش می داشتم چون مرا بزنند گور محبوس گردانیدی زینهاریانرا باز دادم چون فضیل را دفن کردند عیالش همچنان کرد که او گفته بود بر سر کوه شد و دخترکانرا آنجا برد و مناجاة کرد و بسی بگریست و نوحه آغاز کرد همان ساعت امیرین با دو بسر خود آنجا بگذشت ایشانرا دید با گریستن و زاری گفت شما از کجائید آن زن حال بر گفت امیر گفت این دخترانرا باین بصران خویش دادم هر یکی را ده هزار دینار کاوین کردم تو بدین بسنه کردی گفت کردم در حال عماریهها^{۱۰} و فرشها و دیباها بساخت و ایشانرا بهمین برد من کان لله کان الله له عبد الله مبارک گفت چون فضیل بمرد اندوه همه بر خاست

ذکر ابرهیم بن ادم رحمه الله علیه

آن سلطان دنیا و دین آن سمرغ قاف یقین آن گنج عالم عزلت آن خزینه سرای دولت آن شاه اقلیم اعظم آن برورده لطف و کرم بیر وقت ابرهیم بن ادم رحمه الله علیه متقی وقت بود و صدیق دولت بود و حجت و برهان روزگار بود و در انواع معاملات ملت و اصناف حقایق حظی تمام داشت و مقبول همه بود و بسی مشایخرا دید که بود و با امام ابو حنیفه صحبت داشته بود و جنید گفت رضی الله عنه منافع العلوم ابرهیم کلید علماء^{۲۴} این طریقت ابرهیم است و یک روز بیش ابو حنیفه رضی الله عنه در آمد

می خندید و عجبی ندید که ایذ و نصیحت می کنید و شب بیدار نبوده اید
 و گفت خدای عزّوجلّ میگوید ای فرزند آدم اگر تو مرا یاد کنی من
 ترا یاد کنم و اگر تو مرا فراموش کنی من ترا فراموش کنم و آن ساعت
 که تو مرا یاد نخواهی کرد آن بر تست نه از تست اکنون می نگر تا چون
 می کنی و گفت خدای گفته است یکی از پیغامبران را که بشارت ده گناهگاران را
 که اگر توبه کنید بپذیریم و بترسان صدیقان را که اگر بعدل با ایشان کار
 کنم همه را عفویت کنم يك روز کسی بر او در آمد گفت مرا بندی ده
 گفت اَرَبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمْ اَللّٰهُ الْوَاحِدُ الْفَهَّارُ يك روز بسر خود را
 دید که يك دینار زر می سخت تا بکسی دهد آن شوخ که در نقش درست
 ۱۰ زر بود باک می کرد گفت با بسر این ترا از ده حج و ده عمره فاضلتر
 و بیکار بسر او را بول بسته آمد فضیل دست برداشت گفت یا ربّ
 بدوستی من ترا که ازین رجش برهان هنوز بر نخاسته بود که شفا بدید
 آمده بود بس در مناجاة گفתי خداوند رحمتی بکن که بر توبه من عالی و
 عظام مکن تو که بر من قادری و بس گفתי الهی مرا گرسنه می داری و
 ۱۵ عیال مرا گرسنه می داری و مرا و عیال مرا برهنه می داری و مرا
 بشب چراغ نمی دهی و تو این با اولیاء خویش کنی بکدام منزلت فضیل
 این دولت یافت از تو نقلست که سی سال هیچ کس لب او خندان ندید
 بود مگر آن روز که بسرش برد تبسمی بکرد گشتند خواجه این چه وقت
 اینست گفت دانستم که خدای راضی بود بمرگ این بسر من موافقت رضاء
 ۲۰ او را تبسمی بکردم و در آخر کار می گفت از پیغمبرانم رشک نیست که
 ایشان هم لحد هم صراط هم قیامت در بیش است و جمله با کوتاه دستی
 نفسی نفسی خواهند گفت و از فرشتگان رشک نیست که خوف ایشان
 زیادت از خوف بنی آدم است و ایشانرا درد بنی آدم نیست و هرکرا این
 ۲۴ درد نبوذ من آن نخواهم لکن از آن کس رشکست که هرگز از مادر نزا

کور و کوش گردانند بدل و گنت وقتی بدانک می کردند ربا می کردند اکنون بدانچه نمی کنند ربا می کنند و گنت دست بداشتن عمل برای خلق ربا بود و عمل کردن برای خلق شرك بود و اخلاص آن بود که حق تعالی او را ازین دو خصلت نگاه دارد و گنت اگر سوگند خورم که من مرائی ام دوستر دارم از آنک سوگند خورم که من مرائی نیم و گنت اصل زهد راضی بودنست از حق تعالی بهرچه کند و سزاوارترین خلق برضاه خدای تعالی اهل معرفت اند و گنت هرکه خذایرا بشناسد بحق معرفت برستش او کند بحق طاقت و گنت فتوت در گذاشتن بود از برادران و گنت حقیقت متوکل آنست که بغیر الله امید ندارد و از غیر الله نترسد ۱۰ و گنت متوکل آن بود که واتی بود بخدای عزّوجلّ که نه خذایرا در هرچه کند متهم دارد و نه شکایت کند یعنی ظاهر و باطن یک رنگ بود در تسلیم و گنت چون ترا گویند خذایرا دوستداری خاموش باش که اگر گوئی نه کافر باشی و اگر گوئی دارم فعل تو بتعل دوستان نماند و گنت شرم گرفت از خدای از بس که در مبرز رفتم و در هر سه روزش یکبار ۱۵ حاجت بودی و گنت بسا مرداکی ببرز رود و باک بیرون آید و بسا مردا که در کعبه رود و بلیذ بیرون آید و گنت جنگ کردن با خردمندان آسان ترست که حلوا خوردن با بی خردان و گنت هرک در روی فلسفی بخندد خوش در ویران کردن مسلمانی سعی می کند و گنت هرک ستوری را لعنت کند سنور گویند آمین از من و تو هرکه بخدای عاصی ترست لعنت برو باز و گنت اگر مرا خبر آید که ترا یک دعا مستجابست هرچه خواهی بخواه من آن دعا در حق سلطان صرف کم از بهر آنک اگر در صلاح خویش دعا کم صلاح من بود تنها و در صلاح سلطان صلاح همه خلق بود و گنت دو خصلت است که دلرا فاسد کند بسیار خنتن و بسیار خوردن ۲۴ و گنت در شما دو خصلت است که هر دو از جهلست یکی آنک

اَمّت امیدوارتر بخدای و ترسندتر از خدای الّا ابن سیرین رضی الله عنهما
 و گفت اگر همه دنیا بمن دهند حلال و بی حساب ننگ دارم چنانک شما از
 مردار ننگ دارید و گفت جمله بذهبارا در يك خانه جمع کرده اند و
 کبید آن دنیا دوستی است و جمله نیکبهارا در يك خانه جمع کرده اند
 ° و کلید آن دشمنی دنیا است و گفت در دنیا شروع کردن آسانست اما
 از میان باز بیرون آمدن و خلاص یافتن دشوار است و گنت دنیا
 بیمارستانست و خلق درو چون دیوانگان و دیوانگانرا در بیمارستان غلّ
 و قید باشد و گنت بخدای اگر آخرت از سفالی بودی باقی و دنیا از
 زر فانی سزا بودی که رغبت خلق بسفال باقی بودی فکیف که دنیا نیست
 ۱۰ الّا سفال فانی و آخرت زر باقی و گنت هیچ کس را هیچ ندادند از دنیا
 تا از آخرتش صد جندان کم نکردند از بهر آنک ترا بنزدیک خدای آن
 خواهد بود که کسب کرده و هی کنی اکنون خواه بسیار کن خواه اندک
 کن و گنت بجامه نرم و طعام خوش لذّه مگیرید که فردا لذّه آن جامه
 و آن طعام نباشد و گنت مردمان که از یکدیگر بریده شدند بتکف شده
 ۱۰ اند هرگاه کی تکف از میان بر خیزد گستاخ یکدیگررا بتوانند دید و گنت
 خدای عزّ و جلّ وحی فرستاد بکوهها که من بر یکی از شما با بیغمبری سخن
 خواهم گفت همه کوهها تکبر کردند مگر طور سینا برو سخن گفت با موسی
 تواضع اورا و گنت از تواضع فروتنی کردنست و فرمان بردن و هرج
 گوید فرا بذیرفتن و گنت هرک خویشانرا قیمتی داند اورا اندر
 ۲۰ تواضع نصیبی نیست و گنت سه چیز مجوئید که نیابید عالی که علم او
 بیزان عمل راست بود مجوئید که نیابید و بی علم بمانید و عاملی که
 اخلاص او با عمل موافق بود مجوئید که نیابید و بی عمل بمانید و برادری
 بی عیب مطلبید که نیابید و بی برادر بمانید و گنت هرک با برادر خود
 ۲۴ دوستی ظاهر کند بزفان و در دل دشمنی او دارد خدای لعنتش کند و

بر پیام و هم از آنجا باز گرد و گفتی میخواهم تا بیمار شوم تا بنماز جماعت
 نیاید شد تا خلقم را نیاید دید و گفت اگر نتوانید که در جایگاهی ساکن
 شوید که نه کس شمارا داند و نه شما کس را عظیم نیکو بود چنین کنید
 و گفت منّی عظیم فرا بپذیرم از کسی که بر من بگذرد و مرا سلام نکند
 ۵ و جون بیمار شوم بعیاده من نیاید و گفت جون شب در آید شاذ شوم
 که مرا خلوتی بود بی تفرقه با حق و جون صبح بر آید اندوهگن شوم از
 کراهیت دیدار خلقی که نباید کی در آید و مرا ازین خلوت نشویش دهند
 و گفت هرکرا از تنها بودن وحشت بود و بخلقی انس دارد از سلامت
 دوراست و گفت هرک سخنی از عمل شرذ سخنش اندک بود مگر در آنک
 ۱۰ او را بکار آید و گفت هرک از خدای ترسد زفان او گنگ بود و گفت
 جون حق تعالی بند را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و جون دشمنش
 دارد دنیا بر وی فراخ گرداند و گفت اگر اندوهگنی در میان امتی
 بگریزد جمله امت را در کار آن اندوهگن کند و گفت هر چیزی را زکوتی
 است و زکوة عقل اندوه طویل است چنانک عجیبت که کسی در بهشت
 ۱۵ بود و می گریزد و ازینست که کان رسول الله صلی الله علیه و سلم
 متواصل الاحزان و گفت عجیتر از آن بود حال کسی که در دنیا بود و می
 خندد و نمی داند که عاقبت کار جون خواهد بود و گفت بخی چیزست
 از علامات بدبختی قساوة دل و نابودن اشک و بی شری و رغبت در
 دنیا و درازی امل و گفت جون خوف در دل ساکن شود چیزی که
 ۲۰ بکار نیاید بر زفان آنکس نگردد و بسوزد از آن خوف منازل شهوات و
 حب دنیا و رغبت در دنیا از دل دور کند و گفت هرک از خدای
 بترسد جمله چیزها از او بترسد و هرک از خدای نترسد از جمله چیزها بترسد
 و گفت خوف و هیبت از خدای بر قدر علم بند بود و زهد بند در دنیا
 ۲۴ بر قدر رغبت بند بود در آخرت و گفت هیچ آدمی را ندیده ام درین

نی بینم گنت اگر شما ترسند بودی ترسگاران از شما بوشینه نبودندی که ترسند را نه بیند مگر ترسند و ماتم زده ماتم زدگانرا تواند دید گنتند مرد در کدام وقت در دوستی حق بغایت رسد گنت جون منع و عطا هر دو برو یکسان شوند بغایت محبت رسیده است گنتند جگوئی در کسی که خواهد که لیك گوید و زهره ندارد گنتن از بیم آنك نباید که گویند لا لیك گنت امید جنان می دارم که در آن موقف هر که خود را چنین بیند هیچ لیك گوی و رای او نبود گنتند اصل دین چیست گنت عقل گنتند اصل عقل چیست گنت حلم گنتند اصل حلم چیست گنت صبر احمد حنبل گنت رضی الله عنه که از فضیل شنویم که هرک ریاست طلب کرد ۱۰ خوار شد و گنت فضیل را گفتم کی مرا وصیتی کن گنت دم باش سر مباح ترا این بسند است بشر حافی گنت رضی الله عنه از او برسیدم که زهد فاضلتر یا رضا گنت رضا فاضلتر از آنك راضی هیچ منزل طلب نکند بالای منزل خویش سفیان ثوری گنت رضی الله عنه که یک شب بر او رفتم جمله شب آیات و اخبار و آثار می گفتم چون بر خاستم گفتم اینت مبارک شبی که دوش بود و اینت ستوده نشستی که این شب بود همانا که این ۱۵ نشست بهتر از وحده فضیل گنت اینت شوم شبی که دوش بود و اینت نکوهینک نشستی که نشست دوش بود گفتم چرا چنین گوئی گنت جمله شب تو در بند آن بودی تا سخنی نیکو از کجا گوئی که مرا خوش آید و من بسته آن بودم تا جوابی نیکو از کجا بسند آید هر دو بیکدیگر و بسخن ۲۰ بیکدیگر از خدا باز ماند بودیم تنهایی را دان بهتر و مناجاة با خدای یک روز عبد الله مبارک را دید که روی بند و نهاده بود گنت آنجا که رسیده باز گرد یا نه من باز گردم می آئی تا تو مشتی سخن بر من بیائی و من مشتی نیز بر تو بیایم نقلست که یک روز یکی قصد او کرد گنت بچه آمنه گنت برای آسایش و مرا بیدار تو راحت است گنت بخدای که این بو حشت ۲۵ نزدیکترست و نیامدی الا بدانک تو مرا فریبی کنی بدروغ و من ترا دروغی

گفت بلی وام خداوندست بر من بطاعت اگر مرا بدین گیرد وای بر من
گفت ای فضیل وام خلق می گویم گفت سباس خذایرا عزّ وجلّ که مرا
از وی نعمت بسیار است و هیچ گله ندارم تا با بندگانش بگویم بس هرون
صرّه هزار دینار بیش او نهاد که این حلالی است از میراث مادر منست
۵ فضیل گفت یا امیر المؤمنین این بندها من ترا هیچ سوز نداشت و هم
اینجا ظلم آغاز نهادی و بیدادگری بیش گرفتی گفت چه ظلم است گفت من
ترا نجات می خوانم تو مرا در بلا می اندازی این ظلم بود من ترا می گویم
آنچ داری بخداوند آن باز ده تو بدیگری که نمی باید دادی دهی سخن مرا
فایده نیست این بگفت و از بیش او برخاست و زر بدر بیرون انداخت
۱۰ هرون برون آمد و گفت آه ای رجلِ هُوَ او خود چه مردی است مَلَك
بر حقیقت فضیل است و صولت او عظیم است و حقارت دنیا در چشم
او بسیار نقلست که يك روز کوزکی چهارساله در کنار داشت مگر دهان
بروی نهاد جنانك عادت بذران بود آن کوزك گفت ای بذر مرا دوست
داری گفت دارم گفت خذایرا دوست داری گفت دارم گفت دل جند
۱۵ داری گفت یکی آنگاه گفت بیک دل دو دوست توان داشت در حال
بدانست که آن نه آن کوزك میگوید بل آن تعریفی است بحقیقت از غیرت
حق دست بر سر زدن گرفت و توبه کرد و دل از طفل ببرید و دل
بحق داد نقلست که يك روز عرفات ایستاده بود آن همه خلق می گریستند
با جندان تضرّع و زاری و گریستن و خواهش کردن گفت ای سبحان الله
۲۰ اگر چندین مردم بیکبار بتزدیک مردی شوند و از وی يك دانگ سیم
خواهند چه گویند آن همه مردم را نومید کند آن مرد گفت نه گفت بر
خداوند تعالی آمرزش همه آسان تر است از آنک بر آن مرد دانگی سیم که
بدهد که او اکرم الاکرمین است امید آنست که همرا آمرزیده گرداند در
عرفات شبانگاه ازو برسیند که حال این مردمان چون می بینی گفت همه
۲۵ آمرزیده اند اگر من در میان ایشان نه می گفتمند چونست که ما هیچ ترسند

هرون دست بیش برد فضیل را دست بدو باز آمد گنت ما اَلینَ هذا اَلکَفَّ
 لو نجا من النار چه نرم دستی است اگر از آتش خلاص یابد این بگفت
 و برخاست و در نماز ایستاد هرون نیک متغیر شد و گریه بدو افتاد
 گنت آخر سخنی بگو فضیل سلام باز داد و گنت بذرت عم مصطفی بود
 ۵ علیه السلام درخواست که مرا بر قومی امیر گردان گنت یا عم یک نفس
 ترا بر تو امیر کردم یعنی یک نفس تو در طاعت خدای بهتر از هزار سال
 طاعت خلق ترا اِنَّ الْاِمَارَةَ یَوْمَ الْقِیَامَةِ الذَّمَامَةُ هرون گفت زیادت کن گنت
 چون عمر بن عبد العزیز را بخلافت نصب کردند سالم بن عبد الله و رجاء
 ابن حیوة و محمد بن کعب را بخواند و گنت من مبتلا شدم بذین بلیات
 ۱۰ تدبیر من چه چیز است که این را بلا می شناسم اگر چه مردمان نعمت
 می دانند یکی گنت اگر میخواهی که فردا از عذاب خدای نجات بود
 پیران مسلمانان را چون بذر خویش دان و جوانان را برادر و کودکان را چون
 فرزندان نگاه کن با ایشان معاملت چنان کن کجا بذر و برادر و فرزند
 کنند گنت زیاده کن گنت دیار اسلام چون خانه نست و اهل آن عیالان
 ۱۵ تو زُرُّ اباک و اَکْرِمُ اَخاک و اَحْسِنُ عَلٰی وَلَدک زیارت کن بذرا و کرامت
 کن برادر را و نیکویی کن بجای فرزند بس گنت می ترسم از روی خوب
 نو که بآتش دوزخ مبتلا شود از خدای تعالی بترس و جواب خدای را ساخته
 کن و بیدار و هشیار باش که روز قیامت حق تعالی ترا از آن یک یک
 مسلمان باز خواهد برسید و انصاف هر یک از تو طلب خواهد کرد اگر
 ۲۰ شبی بیرزنی در خانه بی برگ خفته باشد دامن تو گیرد و بر تو خصمی کند
 هرون بسی بگریست چنانک هوش از وزایل خواست شد فضل وزیر گنت
 بس که امیر المؤمنین را بکشتی گنت خاموش باش ای هامان که تو و قوم
 نو او را هلاک می کنی و آنگاه مرا میگوئی او را بکشتی کشتن اینست هرون را
 بذین سخن گریستن زیادت شد آنگاه روی بنفضل کرد گنت ترا هامان
 ۲۵ از آن میگویند که مرا بجای فرعون نهاد بس هرون گنت ترا وام هست

بس برفتند تا بگه رسیدند حق تعالی راه بر ایشان آسان گردانید و آنجا
مجاور گشت و بعضی اولیاء در یافت و با امام ابو حنیفه مدتی هم صحبت
بود و روایات عالی دارد و ریاضات شگرف و در مکه سخن برو گشاده
شد و مکیان بروی جمع شدند و همرا سخن گفتی تا حال او چنان گشت
که خویشان و اقرباء او از باورد بر خاستند و بیدار او آمدند و در
بزدند و در نگشاد و ایشان باز نمی گشتند فضیل بر بام خانه آمد و گفت
اینست بی کار مردمانی که شما هستیذ خدای کارنان بدهاژ و مثل این سخن
بسی بگفت تا همه گریان شدند و از دست بیفتانند و عاقبت همه تا امید
از صحبت او باز گشتند و او همچنان بر بام می بود و در نگشاد نقلست
۱۰ که يك شب هرون الرشید فضل برمکی را کی یکی از مقرران بود گفت که
امشب مرا بر مردی بر که مرا بمن نماید که دلم از طاق و طرنب تنگ در
آمنه است فضل او را بدر خانه سفیان عمینه برد در بزدند گفت کیست
گفت امیر المؤمنین گفت چرا رنجه می شد مرا خبر بایست کرد تا من
خود بیامدی هرون فضل را گفت این آن مرد نیست کی من می طلیم این
۱۵ همان طال بقائی می زند که ما در آنیم سفیان را از آن واقعه خبر دادند
گفت جنانک شما می طلبید فضیل عیاض است آنجا باید رفت آنجا رفتند
و این آیت بر می خواند که *أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ*
كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ الایة هرون گفت اگر بند می طلیم این
کفایت است معنی آیت آنست که بنداشتند کسانی که بذکرداری کردند که
۲۰ ما ایشانرا برابر دارم با کسانی که نیکوکاری کردند و ایمان آوردند بس
در بزدند فضیل گفت کیست گفت امیر المؤمنین است گفت بتزدیک
من چه کار دارد و من با او چه کار دارم گفت چه طاعت داشتن
اولوا الامر واجبست گفت مرا تشویش مدهیذ گفت بدستوری در آمم با
بجکم گفت دستوری نیست اگر باکراه می در آئیذ شما دانید هرون در رفت
۲۵ چون نزدیک فضیل رسید فضیل چراغرا بُف کرد تا روی او نباید دید

که او توبه کرد بس همه روزی رفت و می گریست و خصم خشنود
 کرد تا در باورد جهودی بماند ازو بجلی میخواست بجلّی نمی کرد آن جهود
 با جمع خود گنت امروز روزیست که بر محمدیان استخفاف کنیم بس گنت
 اگر میخوای که بجلّت کم نئی ریگت بود که بر داشتن آن در وسع آدمی
 ۵ دشوار بودی مگر بروزگار گنت این از بیش بر گیر فضیل از سر عجز
 باره باره می انداخت و کار کجا بدان راست می شد می چون در ماند
 سحرگاهی باذی در آمد و آنرا نا بدید کرد جهود چون جنان دید متخیر شد
 گنت من سوگند دارم که تا تو مرا مال ندهی من ترا بجلّی نکم اکنون
 دست بدین زیر نهالی کن و آنجا زر مشتی بر گیر و مرا ده سوگند من
 ۱۰ راست شود و ترا بجلّی کم فضیل بخانه جهود آمد و جهود خاک در زیر
 نهالی کرده بس دست بزیر نهالی در کرد و مشتی دینار بر داشت و اورا
 داد جهود گنت اسلام عرضه کن اسلام عرضه کرد تا جهود مسلمان شد
 بس گنت دانی که چرا مسلمان گشتم از آنک تا امروز درستم نبود که دین
 حق کدامست امروز درست شد که دین حق اسلام است از بهر آنک در
 ۱۵ توبیت خوانند ام که هرکه توبه راست کند دست که بر خاک نهد زر شود
 من خاک در زیر نهالی کرده بودم آزمایش ترا چون دست بخاک بردی
 زر گشت دانستم که توبه تو حقیقت است و دین تو حقیقت النصّه فضیل
 یکی را گنت از بهر خدای دست و پای من ببند و مرا بتزدیک سلطان بر
 که بر من حد بسیار واجب است تا بر من حد براند مرد همچنان کرد
 ۲۰ چون سلطان اورا بدید درو سیای اهل صلاح دید گنت من این نتوانم
 بفرمود تا اورا باعزاز بخانه باز بردند چون فضیل بدر خانه رسید آواز
 داد اهل خانه گنتند که آواز او بگشته است مگر زخمی خورده است فضیل
 گنت بلی زخمی عظیم خورده ام گنتند بر کجا گنت بر جان بس در آمد
 زن را گنت ای زن من قصد خانه خدای دارم اگر خواهی تا پای تو گشاده
 ۲۵ کم زن گنت من هرگز از تو جدا نروم و هر جا که تو باشی با تو باشم

آخر ما در همه کاروان يك درم نقد نیافتیم تو ده هزار درم باز می دهی
 فضیل گفت این مرد بمن گمان نیکو برد من نیز بخندای گمان نیکو برده
 ام کی مرا توبه دهد گمان او راست گردانیدم تا حق گمان من راست
 گرداند بعد از آن روزی کاروانی بزدند و کالا ببردند و بنشستند و طعام
 می خوردند یکی از اهل کاروان برسید که مهتر شما کدامست گفتند با ما
 نیست از آن سوی درختی است بر لب آبی آنجا نماز می کند گفت وقت
 نماز نیست گفت تطوع کند گفت با شما نان نخورد گفت بروزه است
 گفت رمضان نیست گفت تطوع دارد این مرد را عجب آمد بتزدیک او
 شد با خشوعی نماز می کرد صبر کرد تا فارغ شد گفت الضدّان لا یجتمعان
 ۱۰ روزه و دزدی چگونه بود و نماز و مسلمان کشتن باهم چه کار فضیل گفت
 قران دانی گفت دانم گفت نه آخر حق تعالی میفرماید وَآخِرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ حَاطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخِرَ سَيِّئًا مرد هیچ نگفت و از کار او متحیر شد
 نقلست که بیوسته مروّتی و همتی در طبع او بود چنانک اگر در قافله زنی
 بودی کلاه وی نبردی و کسی که سرمایه او اندک بودی مال او نستی
 ۱۰ و با هر کسی بمقدار سرمایه چیزی بگذاشتی و همه میل بصلاح داشتی و در
 ابتدا بر زنی عاشق بود هر چه از راه زدن بدست آوردی بر او آوردی
 و گاه و بیگاه بر دیوارهای شادی در هوس عشق آن زن و می گریست
 يك شب کاروانی می گذشت در میان کاروان یکی قران می خواند این
 آیت بگوش فضیل رسید أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ
 ۲۰ آیا وقت نیامد که این دل خفته شما بیدار گردد تیری بود که بر جان او
 آمد جان آیت بمبارزت فضیل بیرون آمد و گنت ای فضیل تا کی تو
 راه زنی گاه آن آمد که ما نیز راه تو بزیم فضیل از دیوار فرو افتاد
 و گنت گاه گاه آمد از وقت نیز بر گذشت سراسیمه و کالیو و خجل
 و بی قرار روی بویرانه نهاد جماعتی کاروانیان بودند می گفتند برویم
 ۲۰ یکی گفت نتوان رفت که فضیل بر راهست فضیل گفت بشارت شمارا

ذکر فضیل عیاض رحمة الله عليه

آن مقدم نایبان آن معظم نایبان آن آفتاب کرم و احسان آن دربار و رع و عرفان آن از دو کون کرده اعراض بیر وقت فضیل عیاض رحمة الله عليه از کبار مشایخ بود و عیار طریقت بود و ستوده اقران و مرجع قوم بود و در ریاضات و کرامات شانی رفیع داشت و در ورع و معرفت بی همتا بود اول حال او آن بود که در میان بیابان مرو و باورد خیمه زده بود و بلاسی بوشینک و کلاهی بشمین بر سر نهاده و نسپچی در گردن افکنک و یاران بسیار داشتی همه دزدان و راهزن بودند و شب و روز راه زدندی و کلا بتزدیک فضیل آوردندی که مهتر ایشان بود و او میان ایشان قسمت کردی و آنج خواستی نصیب خود برداشتی و آنرا نسخه کردی و هرگز از جماعت دست نبداشتی و هر جا کردی که بجماعت نیامدی اورا دور کردی یک روز کاروانی شگرف می آمد و یاران او کاروان گوش می داشتند مردی در میان کاروان بود و آواز دزدان شنوده بود دزدان را بدید بدره زر داشت تدبیر می کرد که این را بنهان کند با خوبستن گنت بروم و این بدره را بنهان کم تا اگر کاروان بزنند این بضاعت سازم چون از راه یکسو شد خیمه فضیل بدید بتزدیک خیمه اورا دید بر صورت و جامه زاهدان شاذ شد و آن بدره بامانت بدو سپرد فضیل گنت برو و در آن کنج خیمه بنه مرد جنان کرد و باز گشت بکاروان گاه رسید کاروان زده بودند همه کالاها برده و مردمان بسته و افکنک همه را دست بگشاذ و چیزی ۲۰ که باقی ماند بود جمع کردند و برفتند و آن مرد بتزدیک فضیل آمد تا بدره بستاند اورا دید با دزدان نشسته و کالاها قسمت می کردند مرد چون جنان بدید گنت بدره زر خویش بدزد دادم فضیل از دور اورا بدید بانگ کرد مرد چون بیامد گنت چه حاجت است گنت هم آنجا که نهاده ۲۴ بر گیر و برو مرد بخیمه در رفت و بدره برداشت و برفت یاران گفتند

مرا فردای فیامت بدوزخ فرستی سَرِّی آشکارا کنم که دوزخ از من بهزارساله
 راه بگریزد و گفתי اَلْهٰی مارا از دنیا هرجه قسمت کرده بدشمنان خود ده
 و هرجه از آخره قسمت کرده بدوستان خود ده که مرا تو بسی و گفתי
 خداوندا اگر ترا از بیم دوزخ می برستم در دوزخ بسوز و اگر بآمیذ بهشت
 می برستم بر من حرام گردان و اگر برای تو ترا می برستم جمال باقی دریغ
 مدار و در مناجات می گفتم بار خدایا اگر مرا فردا در دوزخ کنی من
 فریاد بر آورم که ویرا دوست داشتم با دوست این کنند هانقی آواز داد
 که یا رابعه لا تَطْنِيْ بنا ظَنَّ السَّوْءِ بما گمان بد مبر که ما ترا در جوار
 دوستان خود فرود آریم تا با ما سخن ما می گوئی و در مناجات می گفتم
 ۱۰ اَلْهٰی کار من و آرزوی من در دنیا از جمله دنیا یاد تست و در آخرت
 از جمله آخرت لقای تست از من اینست که گفتم تو هرجه خواهی می کن
 و در مناجات بِكَ شب می گفتم که یا رب دلم حاضر کن با نماز بی دل
 بپذیر چون وقت مرگش در آمد مردمان بیرون شدند و در فراز کردند
 آوازی شنیدند که يَا اَيُّهَا النَّفْسُ الطُّمْنِيَّةُ اِرْجِعِيْ اِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً اَلَايَةَ
 ۱۵ زمانی بود هیچ آواز نیامد در باز کردند جان بداده بود بزرگان چنین گفتند
 که رابعه بدنيا در آمد و بآخرت رفت و هرگز با حق گستاخی نکرد و
 هیچ نخواست و نگفت که مرا چنین دار و چنین کن تا بدان چه رسد که
 از خلق چیزی خواستی بعد از مرگ او را بخواب دیدند گفتند حال گوی
 تا از منکر و نکیر چون رستی گفت آن جهانمردان در آمدند گفتند که
 ۲۰ مَنْ رَبُّكَ گفتم باز گردید و خدایا بگوئید کجا چندین هزار هزار خلق
 بیرزنی ضعیفه را فراموش نکردی من که در همه جهان ترا دارم هرگز
 فراموش نکنم تا کسی را فرستی که خدای تو کیست محمد بن اسلم الطوسی
 و نعمی طرطوسی که در بادیه سی هزار مرد را آب دادند هر دو بسر خاك
 رابعه آمدند گفتند آن لاف که می زدی که سر بهر دو سرای فرو نیارم
 ۲۵ حال بخفا رسید آواز آمد که رسیدم بدانج دیدم رحمة الله علیها

نیست در دعوی خویش هرکه صبر نکند بر زخم مولای خویش رابعه گفت
ازین سخن بوی منی می آید شقیق گفت لیس بصادق فی دعواه من لم
یشکر علی ضرب مولاہ صادق نیست در دعوی خویش هرکه شکر نکند بر
زخم مولای خویش رابعه گفت ازین به باید مالک دینار گفت لیس بصادق
۵ فی دعواه من لم یتلذذ بضرب مولاہ صادق نیست در دعوی خویش هرکه
لذت نیابد از زخم دوست خویش رابعه گفت به ازین می باید گفتند تو
بگوی گفت لیس بصادق فی دعواه من لم ینس الضرب فی مشاهدۀ مولاہ
صادق نیست در دعوی خویش هرکه فراموش نکند الم زخم در مشاهدۀ
مطلوب خویش ابن عجب نبوذ که زنان مصر در مشاهدۀ مخلوق الم زخم
۱۰ نیافتند اگر کسی در مشاهدۀ خالق بدین صفت بوذ بدیع نبوذ نقلست که
از بزرگان بصره یکی در آمد و بر بالین او نشست و دنیارای نکوهید
سخن رابعه گفت تو سخت دنیا دوست می داری اگر دوستش نمی داری
جندیش یاز نکردی که شکند کالا خریدار بوذ اگر از دنیا فارغ بودی
بنیک و بد یاز او نکردی اما از آن یاز می کنی که مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا أَكْثَرَ
۱۵ ذِکْرُهُ هرکه چیزی دوست دارد ذکر آن بسی کند حسن گفت یک روز نماز
دیگر بر رابعه رفتم او چیزی بخواست بخت گوشت در دیگ افکند بوذ
آب در کرده چون با من در سخن آمد گفت این سخن خوشتر از دیگ
بختن همچنان حدیث می کرد تا نماز شام بگزاردم بارۀ نان خشک بیاورد
و کوزه آب تا روزه بگشایم رابعه رفت تا دیگ بر گیرد دست او بسوخت
۲۰ نگاه کردیم دیگ بخته شده بوذ و می جوشید بقدرۀ حق تعالی بیاورد و با
آن گوشت بخوردیم و خوردنی بوذ که بدان خوشی طعام هرگز نخورده بوذیم
رابعه گفت بیمار بر خاسته دیگ جنین سازد سفیان گفت در نزدیک رابعه
شدم در محراب شد و تا روز نماز می کرد و من در گوشۀ دیگر نماز می
کردم تا وقت سحر بس گنتم بچه شکر کنیم آنرا که مارا توفیق داد تا همه
۲۵ شب و پرا نماز کردیم گفت بدانک فردا روزه داریم گفت بار خدا یا اگر

گفتم چیزی بگو گفتم اگر دعائی بگوئی این ریخ بر تو سهل کند روی بدو کرد و گفتم یا سفیان تو ندانی که این ریخ بن که خواسته است نه خذاوند خواسته است گفتم بلی گفتم چون ی دانی بس مرا ی فرمائی که ازو درخواست کنم بخلاف خواست او دوست را خلاف کردن روا نبود بس سفیان گفتم یا رابعه چه چیزت آرزوست گفتم یا سفیان تو مردی از اهل علم باشی چرا چنین سخن گوئی که چه آرزوی کنذت بعزّة الله که دوازده سالست که مرا خرماء تر آرزوی کنذ تو دانی که در بصره خرمارا خطری نیست من هنوز نخوردم که بنده ام و بنده را با آرزو چه کار اگر من خواهم و خذاوندم نخواهد این کنز بود آن باید خواست که او خواهد ۱۰ تا بنده بحقیقت او باشی اگر او خود دهد آن کاری دگر بود سفیان گفتم خاموش شدم و هیچ نگفتم بس سفیان گفتم در کار تو چون سخن نمی توان گفتم در کار من سخنی بگوی گفتم تو نیک مردی اگر نه آنست که دنیارا دوست داری و گفتم روایت حدیث دوست داری یعنی این جاهیست سفیان گفتم مرا رقت آورد گفتم خذاوندا از من خوشنود باش رابعه گفتم ۱۰ شرم نداری که رضاء کسی جوئی که تو ازو راضی نهی نقلست که مالک دینار گفتم در بر رابعه شدم و اورا دیدم با کوزه شکسته که از آنجا آب خوردی و وضو ساختی و بوربائی کهنه و خشتی کی وقتی سر بر آنجا نهادی و گفتم دلم درد گرفت گفتم مرا دوستان سپمدار هستند اگر میخواهی تا از برای تو چیزی از ایشان بستانم گفتم ای مالک غلطی عظیم کردی روزی ۲۰ دهند من و از آن ایشان یکی نیست گفتم هست گفتم روزی دهند درویشانرا فراموش کرده است بسبب درویشی و توانگران را باذی کند بسبب توانگری گفتم نه بس گفتم چون حال ی داند چه با یاذش دم او چنین خواهد ما نیز جنان خواهیم که او خواهد نقلست که یک روز حسن بصری و مالک دینار و شقیق بلخی در بر رابعه رفتند و او رنجور ۲۰ بود حسن گفتم ایس بصادق فی دعواه من لم یصبر علی ضرب مولا صادق

رابعه گفت من شرم دارم که دنیا خواهم از کسی که دنیا جمله ملک اوست
 بس چگونه توانم خواست دنیا از کسی که در دست او عاریت است مرد
 گفت اینت بلند همتی بیرزنی بنگر که اورا چگونه بدین بالا بر کشیده اند
 که دریغی آیدش که وقت خویش مشغول کند بسوالی ازو نقلست که
 ۵ جماعتی با امتحان بر او در شدند و خواستند که برو سخنی بگیرند بس گفتند
 همه فضیلتها بر سر مردان نثار کرده اند و تاج نبوت بر سر مردان نهاده
 اند و کمر کرامت بر میان مردان بسته اند هرگز بیغبری هیچ زن نیامده
 است رابعه گفت این همه هست و لکن منی و خود برستی و أَنَا رَبُّكُمْ
الْأَعْلَى از گریبان هیچ زن بر نیامده است و هیچ زن هرگز محنت نبوده است
 ۱۰ اینها در مردان وادید آمده است نقلست کی وقتی بیمار شد و بیماری سخت
 بود برسیدند که سبب این چه بود گفت نظرتُ الی الحیثه فادبنی ربی در
 سحرگاه دل ما بسوی بهشت نظر کرد دوست با ما عتاب کرد این بیماری
 از عتاب اوست بس حسن بصری عیادت او آمد گفت خواجه دیدم
 از خواجگان بصره بر در صومعه رابعه کیسه زر بیش نهاده ای گریست
 ۱۵ گفتم ای خواجه چرا می گویی گفت از برای این زاهدان زمان که اگر برکات
 او از میانه خلق بروز خلق هلاک شود و گنت چیزی آورده ام برای تعهد
 او و ترسم که بنستاند تو شناخته کن تا قبول کند حسن در رفت و بگفت
 رابعه بگوشه چشم بند و نگریست گفت هو برزق من بسبه فلا برزق من یجبه
 کسی که اورا ناسزا می گوید روزی ازو باز نمی گیرد کسی که جانش جوش
 ۲۰ محبت او می زند رزق ازو چگونه باز گیرد که تا من اورا شناختم ام بشت
 در خلق آورده ام و مال کسی نمی دانم کی حلالست یا نی جون بستانم که
 بروشنی چراغ سلطانی بیراهن بدو ختم که دریده بودم روزگاری دلم بسته شد
 تا یادم آمد بیراهن بدرینم آنجا کی دوخته بودم تا دلم گشاده شد آن
 خواجه را عذر خواه تا دلم در بند ندارد عبد الواحد عامر گوید من و سنیان
 ۲۵ ثوری بیمار بوسی رابعه در شدیم از هیبت او سخن ابتدا نتوانستم کرد سنیانرا

مرده بود قصد کرد تا در تاریکی آب باز خورد کوزه از دستش بینماید و بشکست رابعه بنالید و آهی بر آورد که بیم بود که نیمه خانه بسوزد گفت الهی این چیست کجا من ببحاره می کنی آوازی شنود که هان اگر میخواهی تا نعمت جمله دنیا وقف تو کنم اما اندوه خویش از دلت وای برم که اندوه و نعمت دنیا هر دو در یک دل جمع نیاید ای رابعه ترا مراد بست و مارا مرادی ما و مراد تو هر دو در یک دل جمع نیایم گفت چون این خطاب بشنودم جنان دل از دنیا منقطع گردانیدم و امل کوتاه کردم که سی سالست که جنان نماز کردم کی هر نمازی که گزاردم جنان دانستم که این وایسین نمازها من خواهند بود و جنان از خلق سر بریزه گشتم که چون روز بود از بیم آنک نباید که کسی مرا ازو بخود مشغول کند گفتم خداوندا بخود مشغول گردان تا مرا از تو مشغول نکنند نقلست کی بیوسته می نالیدی گفتند ای عزیزه عالم هیچ علّی ظاهر نی بینیم و تو بیوسته با درد و ناله می باشی گفت آری علّی داریم از درون سینه که همه طبیبان عالم از معالجه آن عاجز اند و مرهم جراحی وصال دوست است تعالی می کنیم ۱۰ نا فردا بود که بمقصود برسیم که چون درد زده نه ام خودرا بدرزدگان می نمائیم که کم ازین می باید نقلست که جماعتی از بزرگان بر رابعه رفتند رابعه از یکی برسید که تو خدا را از بهر جرا برستی گفت هفت طبقه دوزخ عظمتی دارد و همه را بدو گذر می باید کرد ناکام از بیم هراس دیگری گفت درجات بهشت منزلی شگرف دارد بس آسایش موعود است رابعه گفت ۲۰ بد بند بود که خداوند خویش را از بیم و خوف عبادت کند یا بطمع مزد بس ایشان گفتند تو جرا می برستی خدا را طبع بهشت نیست گفت الحجار ثمّ الدار گفت مارا نه خود تمامست که دستوری داده اند تا اورا برسیم اگر بهشت و دوزخ نبودی اورا طاعت نیاستی داشت استحقاق آن نداشت که بی واسطه تعبد او کنند نقلست که بزرگی بر او رفت جامه او سخت با ۲۰ خلل دید گفت بسیار کسانند که اگر اشاره کنی در حق تو نظری کنند

وگفت ثمره معرفت روی بخدای آوردنست وگفت عارف آن بود که دلی
خواهد از خدای جون خدای دلی دهدش در حال دل بخدای باز دهد تا
در قبضه او محفوظ بود و در ستر او از خلق محبوب بود صالح مری بسی
گفتی که هرک دری می زند زود باز شود رابعه یکبار حاضر بود گفت با
که گوئی که این در بسته است و باز خواهند گشاد هرگز کی بسته بود
تا باز گشایند صالح گفت عجبا مردی جاهل و زنی ضعیف دانا يك روز
رابعه مردی را دید که می گفت با اندوها گفت جنین گوی که وای از
بی اندوهیا کی اگر اندوهگن بودی زهرت نبودی که نفس زندی نقلست
که وقتی یکی را دید که عصابه بر سر بسته بود گفت چرا عصابه بسته
۱۰ گفت سرم درد می کند رابعه گفت ترا چند سالست گفت سی سالست
گفت بیشتر عمر در درد و غم بوده گفت نه گفت سی سال تنت درست
داشت هرگز عصابه شکر بر نیستی به يك شب که درد سرت داد عصابه
شکایت در می بندی نقلست که چهار درم سیم بیکی داد که مرا گلیهی
بخر که برهنه ام آن مرد برفت و باز گردید گفت یا سینه چه رنگ خرم
۱۵ رابعه گفت چون رنگ در میان آمد من ده آن سیم بستند و در دجله
انداخت یعنی که هنوز گلیم نابوشینه تفرقه بدید آمد وقتی در فصل بهار
در خانه شد و سر فرو برد خادمه گفت یا سینه بیرون آی تا صنع بینی
رابعه گفت تو باری در آی تا صانع بینی شغلتنی مشاهده الصانع عن
مطالعة المصنوع نقلست که جمعی بر او رفتند او را دیدند که اندکی گوشت
۲۰ بدنشان باره می کرد گفتند که کارد نداری تا گوشت باره کنی گفت من
از بیم قطیعت هرگز کاردچه در خانه نداشتم و ندارم نقلست که یکبار هفت
شبانروز بروزه بود و هیچ نخورده بود و شب و شب هیچ نخفته بود همه شب بنماز
مشغول بود گرسنگی از حد بگذشت کسی بدر خانه اندر آمد و کاسه خوردنی
بیاورد رابعه بستند و برفت تا چراغ بیاورد چون باز آمد گربه آن کاسه
۲۵ بریخته بود گفت بروم و کوزه بیاورم و روزه بگشام چون کوزه بیاورد چراغ

گفت بدان جهان گفتند بدین جهان چه می کنی گفت افسوس می دارم
گفتند چگونه گفت نان این جهان می خورم و کار آن جهان می کنم گفتند
شیرین زبانی رباط بانی را شائی گفت من خود رباط بام هر چه اندرون
منست بیرون نیارم و هر چه بیرون منست در اندرون نگذارم اگر کسی
در آید و بروذ با من کار ندارد من دل نگاه می دارم نه گل گفتند
حضرت عزت را دوست می داری گفت دارم گفتند شیطانرا دشمن داری
گفت نه گفتند چرا گفت از محبت رحمن بروای عداوت شیطان ندارم
که رسول را علیه السلام بخواب دیدم که مرا گفت یا رابعه مرا دوست
داری گفتم یا رسول الله کی بود که ترا دوست ندارد و لکن محبت حق
۱۰ مرا جنان فرو گرفته است که دوستی و دشمنی غیرا جای نماید گفتند
محبت چیست گفت محبت از ازل در آمدن است و بر ابد گذشته و در
هشده هزار عالم کس را نیافته که یک شربت از او در کشند تا آخر او حق
شد و ازو این عبارت در وجود آمد که بِحَبِيبِهِمْ وَيَجِبُوْنَهُ گفتند تو او را که
می برستی می بینی گفت اگر ندیدی نه برستی می نقلست که رابعه دایم
۱۵ گریان بودی گفتند این چندین چرا می گری گفت از قطعیت می ترسم
کجا او خو کرده ام نباید که بوقت مرگ ندا آید که ما را نمی شائی گفتند
بنده راضی کی بود گفت آنگاه که از محنت شاذ شود جنانک از نعت گفتند
کسی گاه بسیار دارد اگر توبه کند در گذارد گفت چگونه توبه کند مگر
خدایش توبه دهد و در گذارد و سخن اوست که یا بنی آدم از دین بحق
۲۰ منزل نیست و از زفانها بدو راه نیست و سمع شادراه زحمت گویندگان
است و دست و پای ساکنان حیرت اند کار با دل افتاد بکوشید تا دلرا
بیدار دارید که چون دل بیدار شد او را بیار حاجت نیست یعنی دل بیدار
آنست که گم شده است در حق و هر که گم شد بار چه کند الفناء فی الله
آنجا بود و گفت استغفار بزبان کار دروغ زنانست و گفتم اگر ما بخود
۲۵ توبه کنیم توبه دیگر محتاج باشیم و گفتم اگر صبر مردی بودی کریم بودی

سه چیز فرستاد بارهٔ موم و سوزنی و موئی بس گفت چون موم باش عالم را
منور دار و تو می سوز و چون سوزن باش برهنه بیوسته کاری کن چون
این هر دو کرده باشی بموئی هزار سالت کار بود نقلست که حسن رابعه را
گفت رغبت کنی تا نکاحی کنیم و عقد بندیم گفت عقد نکاح بر وجودی
۵ فرو آید اینجا وجود برخاسته است کی نیست خود گشته ام و هست شده
بدو و همه از آن او ام در سایهٔ حکم او ام خطبه از او باید خواست نه از
من گفت ای رابعه این بچه یافتی گفت بآنک همه یافتها گم کردم درو
حسن گفت اورا چون دانی گفت یا حسن چون تو دانی ما بیچون دانیم
نقلست که يك روز حسن بصومعهٔ او رفت و گفت از آن علما که نه
۱۰ بتعلیم بوده فرود آمدن بود مرا حرفی بگوی رابعه گفت کلابهٔ ریمان رشته
بودم تا بفروشم و از آن قوتی سازم بفروختم و دو درست سیم بستدم یکی
درین دست گرفتم یکی در آن دست ترسیدم که اگر هر دو در يك دست
گیرم جفت گردد و مرا از راه برز فتوح امروز این بود گفتند حسن
میگوید که اگر يك نفس در بهشت از دینار حق محروم ماتم جنان بنالم
۱۵ و بگریم کی جمله اهل بهشت را بر من رحمت آید رابعه گفت این نیکوست
اما اگر جنانست که اگر در دنیا يك نفس از حق غافل ی ماند همین
ماتم و گریه و ناله بدید ی آید نشان آنست که در آخرت جنان خواهد
بود که گفت و اگر نه نجنانست گفتند چرا شوهر نکنی گفت سه چیز از
شما ببرم مرا جواب دهید تا فرمان شما کنم اول آنک در وقت مرگ ایمان
۲۰ بسلامت بخوام برد یا نه گفتند ما نبی دانیم دوم آنک در آن وقت که
نامها بدست بندگان دهند نامهٔ بدست راست خواهند داد یا نه سوم
آنک در آن ساعت که جماعتی از دست راست ی برند و جماعتی از
دست چپ مرا از کدام سوی خواهند برد گفتند نبی دانیم گفت اکنون
این چنین کسی که این ماتم در بیش دارد چگونه مرا بروای عروسی بود
۲۵ و برا گفتند از کجا ی آئی گفت از آن جهان گفتند کجا خواهی رفت

سر بدریجه برون کرده بود و می گریست آب چشم حسن بر جامه رابعه رسید بر نگریست بنداشت کی بارانست چون معلوم او شد که آب چشم حسن بود حالی روی سوی حسن کرد و گفت ای استاذ این گریستن از رعونات نفس است آب چشم خویش نگاه دار تا در اندرون تو دریائی شود جنانك در آن دریا دلرا بچوئی باز نیابی الا عند مَلِكٍ مُقْتَدِرٍ حسن را این سخن سخت آمد اما تن زد تا يك روز که رابعه را دید و نزدیک آب بود حسن سجاده بر سر آب افکند گفت ای رابعه بیا تا اینجا دو رکعت نماز بگزاریم رابعه گفت ای حسن خود را در بازار دنیا آخرت را عرضه باید داد جنان باید که ابناء جنس تو از آن عاجز باشند بس رابعه ۱۰ سجاده در هوا انداخت و بر آنجا برید و گفت ای حسن بدانجا آی تا مردمان ما را ببینند حسن را آن مقام نبود هیچ نگفت رابعه خواست که دل او بدست آورد گفت ای حسن آنچه تو کردی مای همان بکند و آنچه من کردم مگسی این بکند کار ازین هردو بیرونست و بکار مشغول باید شد نقلست که حسن بصری گفت يك شبانروز در بر رابعه بودم و سخن ۱۵ طریقت و حقیقت گفتم که نه در خاطر من برگذشت که مردی ام و نه بر خاطر او بگذشت که زنی ام آخر الامر جون بر خاستم نگاه کردم خویشتن را مفلسی دیدم و رابعه را مخلصی نقلست که شبی حسن و یاری دو سه بر رابعه شدند رابعه چراغ نداشت ایشانرا دل روشنائی خواست رابعه بدهن بُف کرد در سرانگشت خویش و آن شب تا روز انگشت او جون ۲۰ چراغی افروخت و تا صبح بنشستند در آن روشنائی اگر کسی گوید این جون بود گویم جنانك دست موسی علیه السلام اگر گوید او بیغمبری بود گویم هر ك متابعت نبی کند او را از نبوت ذره نصیب نواند بود جنانك بیغمبری فرماید من رد دانقا من الحرام فقد نال درجة من النبوة هر که يك دانگ از حرام با خصم دهد درجه از نبوت بیابد و گفت خواب ۲۵ راست يك جزواست از جهل جزو نبوت نقلست که وقتی رابعه حسن را

این کذبانو فرستاده است رابعه شمار کرد هژده کرده بود گفت مگر که این بنزدیک من نفرستاده است کینزک هر چند گفت سوز نداشت کینزک بستند و ببرد مگر دو کرده از آنجا بر گرفته بود از بهر خویش از کذبانو برسید آن هر دو بر آنجا نهاده و باز در آورد رابعه بشرد بیست کرده بود بستند ۵ گفت این مرا فرستاده است و در بیش ایشان بنهاده ی خوردند و تعجب ی کردند بس بدو گفتند این چه سر بود که مارا نان تو آرزو کرد از بیش ما بر گرفتی و بدرویش دادی آنگاه آن نان گفتی که هژده کرده است از آن من نیست جون بیست کرده شد بستندی گفت جون شما در آمدیت دانستم که گرسنه اید گفتم دو کرده در بیش دو بزرگ جون نیم جون ۱۰ سایل بدر آمد سایل را دادم و حق تعالی را گفتم الهی تو گفته که یکی را ده باز ی دم و درین بیقین بودم اکنون دو کرده برای رضاء تو بدادم تا بیست باز دهی برای ایشان جون کرده هژده آوردند بدانستم که از تصرفی خالی نیست یا از آن من نیست نقلست که وقتی خادمه رابعه بیازی می کرد که روزها بود تا طعامی نساخنه بوزند بیباز حاجت بود خادمه ۱۵ گفت از همسایه بخوام رابعه گفت جهل سالست تا من با حق تعالی عهد دارم که از غیر او هیچ نخواهم گو بیباز مباح در حال مرغی از هوا در آمد بیازی بوسه کرده در تابه انداخت گفت از مکر این نیم ترک بیه بیباز بگفت و نان تهی بخورد نقلست که یک روز رابعه بکوه رفته بود خیلی از آهوان و نجیران و بزبان و گوران گرد او در آمد بوزند و درو ۲۰ نظاره می کردند و بدو تقرب می نمودند ناگاه حسن بصری بدید آمد جون رابعه را بدید روی بدو نهاده آن حیوانات که حسن را بدیدند همه بیبکار برفتند رابعه خالی بماند حسن که آن بدید متغیر شد رابعه را بدید گفت که ایشان از من جرا رمیدند و بتوانس گرفتند رابعه گفت تو امروز چه خورده گنت اندکی بیه بیباز گنت تو بیه ایشان خوری چگونه ۲۵ از تو نگریند نقلست که وقتی رابعه را بر خانه حسن گذر افتاد حسن

و قدم در راه ما نهی و هفتاد مقام بنگذاری حدیث فقر با تو نتوان گفت ولکن بر نگر رابعه بر نگر یست در بای خون دید در هوا ایستاده هانفی آواز داد کی این همه آب دینه عاشقان ماست که بطلب وصال ما آمدند که همه در منزلگاه اول فرو شدند که نام و نشان ایشان در دو عالم از هیچ مقام بر نیامد رابعه گفت یا رب العزّة یکی از دولت ایشان بمن نمای در وقت عذر زنانش بدید آمد هانفی آواز داد کی مقام اول ایشانست که هفت سال بیپلوی روند تا در راه ما کلوخی را زیارت کنند چون نزدیک آن کلوخ رسند هم بعالت ایشان راه بکلیت بر ایشان فرو بندند رابعه تافته شد گفت خداوندا مرا در خانه خودی نگذاری و نه ۱۰ در خانه خویشم می گذاری یا مرا در خانه خویش بگذار یا در مکه بخانه خودم آر سر بخانه فرو نمی آوردم ترا می خواستم اکنون شایستگی خانه تو ندارم این بگفت و باز گشت نقلست که یک شب در صومعه نماز می کرد ماندگی درو اثر کرد در خواب شد از غایت استغراق حصیر در چشم او شکست و خون روان شد و او را خبر نبود دزدی در آمد جاذری داشت ۱۵ بر گرفت خواست که بیرون آید راه در باز نیافت جاذر بنهادر و برفت راه باز دید برفت و باز جاذر بر گرفت بیامد باز راه نیافت باز جاذر بنهادر همچنین چند کرات تا هفت بار از گوشه صومعه آواز آمد که ای مرد خود را رنجه مدار که او چندین سالست تا خود را بما سپرده است ابلیس زهره ندارد که گرد او گردد دزدی را کی زهره آن بود که گرد جاذر او ۲۰ گردد برو رنجه مباش ای طرار اگر یک دوست خفته است یک دوست بیدار است و نگاه دارد نقلست که دو بزرگ دین زیارت او در آمدند هر دو گرسنه بودند با یکدیگر گفتند بوی طعمی بما دهد که طعام او از جایگاه حلال بود چون بنشستند ایزاری بود دو گرده برو نهاده ایشان شاد شدند سایی فرا در آمد رابعه هر دو گرده بدو داد ایشان هر دو متغیر ۲۵ شدند و هیچ نگفتند زمانی بود کینزکی در آمد و دسته نان گرم آورد و گفت

رابعه گنت مرا ربّ البیت می باید بیت حکم استقبال مرا از من تفرّب
 الی شبراً تقرّبت الیه ذراعاً می باید کعبه را چه بینم مرا استطاعت کعبه
 نیست بجهال کعبه چه شادی تمام نقلست که ابرهیم ادم رضی الله عنه
 چهارده سال تمام سلوک کرد تا بکعبه شد از آنک در هر مصلاً جائی دو
 رکعت می گزارد تا آخر بدانجا رسید خانه ندید گنت آه چه حادثه است
 مگر چشم مرا خللی رسید است هانفی آواز داد که چشم ترا هیچ خلل نیست
 اما کعبه باستقبال ضعیفه شده است که روی بدانجا دارد ابرهیم را غیرت
 بشورید گنت آیا این کیست بدوید رابعه را دید که می آمد و کعبه با
 جای خویش شد چون ابرهیم آن بدید گنت ای رابعه این چه شور و کار
 ۱۰ و بارست که در جهان افگند گنت شور من در جهان نه افگند ام تو
 شور در جهان افگند که چهارده سال درنگ کرده تا بخانه رسید گنت
 آری چهارده سال در نماز بادیه قطع کرده ام گنت تو در نماز قطع کرده
 من در نیاز رفت و حج بگزارد و زار بگریست گنت ای بار خدای تو
 هم بر حج وعده نیکو داده و هم بر مصیبت اکنون اگر حج بذیرفته ثواب
 ۱۵ حج گو اگر نه بذیرفته این بزرگ مصیبتی است ثواب مصیبتم گو بس باز
 گشت و ببصره باز آمد و عبادت مشغول شد تا دیگر سال بس گنت
 اگر بار سال کعبه استقبال کرد من امسال استقبال کعبه کنم چون وقت
 در آمد شیخ ابو علی فارمدی نقل می کند که روی بباده نهاد و هفت
 سال ببهلوی گردید تا بعرفات رسید چون آنجا رسید هانفی آواز داد که
 ۲۰ ای مدعی چه طلب است که دامن تو گرفته است اگر ما را میخواهی تا بک
 تجلی کنم که در وقت بگدازی گنت یا ربّ العزه رابعه بدین درجه
 سرمایه نیست اما نقطه فقری خواهم ندا آمد که یا رابعه فقر خشک سال
 قهر ماست که در راه مردان نهاده ام چون سر یک موی بیش نماند باشد
 که بحضرت وصال ما خواهند رسید کار بر گردد وصال فراق شود و تو
 ۲۵ هنوز در هفتاد حجایی از روزگار خویش تا از تحت این حج بیرون نبائی

خواهند بود که مفرّبان آسمان بتو بنازند بس رابعه بخانه خواجه باز آمد
و بیوسته بروز روزه می داشت و خدمت می کرد و در خدمت خدای تا
روز بر بای ایستاده می بود يك شب خواجه او از خواب بیدار شد در
روزن خانه فرو نکرست رابعه دید سر بسجده نهاده بود و می گفت الهی
۵ تو دانی که هوای دل من در موافقت فرمان تست و روشنائی چشم من
در خدمت درگاه تست اگر کار بدست منستی يك ساعت از خدمت
نیاسایی و لکن هم تو مرا زیر دست مخلوقی کرده این مناجاة می کرد و
قندیلی دید از بالای سر او آویخته معلّقی بی سلسله و همه خانه از فروغ
آن نور گرفته خواجه چون آن بدید بترسید بر خاست و بجای خود باز
۱۰ آمد و بتفکر بنشست تا روز شد چون روز شد رابعه را بخواند و بنواخت
و آزاد کرد رابعه گفت مرا دستوری ده تا بروم دستوری داد از آنجا بیرون
آمد و در ویرانه رفت بس از آن ویرانه برفت و صومعه گرفت و مدتی
آنجا عبادت کرد بعد از آن عزم حجّش افتاد روی بیادیه نهاد خری داشت
رخت بر روی نهاد در میان بادیه خر ببرد مردمان گفتند این بار تو ما
۱۵ بر دارم گفت شما بروید که من بر توکل شما نیامده ام مردمان برفتند
رابعه تنها بماند سر بر کرد گفت الهی بادشاهان چنین کنند با عورتی غریب
عاجز مرا بخانه خود خواندی بس در میان راه خر مرا مرگ دادی و مرا
به بیابان تنها بگذاشتی هنوز این مناجات تمام نکرده بود که خر بچینید و
بر خاست رابعه بار بر روی نهاد و برفت راوی این حکایت گفت بدمتی
۲۰ بس از آن خرکرا دیدم که در بازار می فروختند بس روزی چند بیادیه
فرو رفت گفت الهی دلم بگرفت کجا می روم من کلوخی و آن خانه سنگی
مرا تو هم اینجا می بایی تا حق تعالی بی واسطه بدلتش فرو گفت که ای
رابعه در خون هزده هزار عالم می شوی ندیدی که موسی دیدار خواست
چند ذره تجلی بکوه افگندیم بجهل باره بطریق اینجاسی قناعت کن نقلست
۲۵ که وقتی دیگر بمکه می رفت در میان راه کعبه را دید که باستقبال او آمد

نداشت که نافش جرب کند و چراغی نبود و رگویی نبود که درو بیجد و
 اورا سه دختر بود رابعه چهارم ایشان آمد رابعه از آن گفتندش بس
 عیالش آواز داد که بفلان همسایه شو قطره روغن خواه تا چراغ درگیرم
 و او عهد داشت که هرگز از هیچ مخلوق هیچ نخواهد برون آمد و دست
 بدر همسایه باز نهد و باز آمد و گفت در بازی کند آن سر بوشینه بسی
 بگریست مرد در آن اندوه سر بزانو نهاد بخواب شد بیغیرا علیه السلام
 بخواب دید گفت غمگین مباش که این دختر که بزمین آمد سید است
 که هفتاد هزار از امت من در شفاعت او خواهند بود بس گفت فردا بیر
 عیسی زاذان شو امیر بصره بر کاغذی نویس که بدان نشان که هر شب
 ۱۰ بر من صد بار صلوات فرستی و شب آذینه چهار صد بار صلوات فرستی
 این شب آذینه که گذشت مرا فراموش کردی کفارت آنرا چهار صد
 دینار حلال بزمین مرد ده بذر رابعه چون بیدار شد گریان شد بر خاست
 و آن خط بنوشت و بدست حاجی بامیر فرستاد امیر که آن خط بدید
 گفت دو هزار دینار بدرویشان دهید شکرانه آنرا کی مهتر را علیه السلام
 ۱۵ از ما یاد آمد و چهار صد دینار بدان شیخ دهید و بگوئید که می خواهم
 که در بر من آئی تا ترا به بینم اما روانی دارم که چون تو کسی بیش
 من آید من آم و ریش در آستانم بمالم اما خدای بر تو کی هر حاجت
 کی بود عرضه داری مرد زر بستند و هرچه بایست بخرید بس چون رابعه
 باره مهتر شد و مادر و پدرش بمرد در بصره تخطی افتاد و خواهران متزق
 ۲۰ شدند رابعه بیرون رفت ظالمی اورا بدید و بگرفت بس بشش درم بفروخت
 و خریدار اورا کار میفرمود بشتت یک روزی گذشت نامحرمی در بیش
 آمد رابعه بگریخت و در راه بیفتاد و دستش از جای بشد روی بر خاک
 نهاد و گفت بار خدایا غریب و بی مادر و پدر یتیم و اسیر مانده و ببندگی
 افتاده و دست گسسته و مرا ازین غمی نیست الا رضاء تو می بایدم که
 ۲۵ دانم که تو راضی هستی یا نه آوازی شنود کی غم مخور که فردا جاهیت

جان داده بود بس از وفات او را بخواب دیدند نیمه روی سیاه شده گفتند چه بوده است گفت وقتی بر استاذی شدم امردی را دیدم در وی نظر کردم بار خدای بفرمود تا مرا ببیشت بردند دوزخ بر راه بود ماری از دوزخ خویشتن بمن انداخت نیمه از رویم بگریزد گفتم نَحْمَهُ بِنظَرِهِ اگر بیش کردتی بیش گزیدی رحمة الله علیه

ذکر رابعه رحمة الله علیها

آن مَحْدَرَةُ خدر خاص آن مستوره ستر اخلاص آن سوخته عشق و اشتیاق آن شیفته قرب و احتراق آن گم شده وصال آن مقبول الرجال ثانیه مریم صَفِيَّه رابعه العدوِّه رحمة الله علیها اگر کسی گوید ذکر او در صفِّ رجال ۱۰ جرا کرده گویم که خواجه انبیا علیهم السلام میفرماید که إِنَّ الله لا یَنْظُرُ الی صُورِکُم الحدیث کار بصورت نیست به نیت است کہا قال عابیه السلام یُحْشِرُ النَّاسُ عَلٰی نِیَّاتِهِمْ اگر روایت دو ثلث دین از عایشه صَدِیْقَه رضی الله عنها فرا گرفتن هم روا بود از کنیزکی از کنیزکان او فایده دینی گرفتن چون زن در راه خدای مرد بود او را زن نتوان گفت جنانک عَبَّاسَه طوسی گفت ۱۵ که چون فردا در عرصات قیامت آواز دهند که یا رجال نخست کسی که بای در صفِّ رجال نهد مریم بود علیها السلام کسی که اگر در مجلس حسن حاضر نبودی نَرک مجلس کردی وصف او در میان رجال توان کرد بل معنی حقیقت آنست کی اینجا که این قوم هستند همه نیست توحید اند در توحید وجود من و تو کی ماند تا برد و زن چه رسد جنانک بو ۲۰ علی فارمندی میگوید رضی الله عنه نَبُوْتُ عین عزت و رفعت است مهتری و کهنتری در وی نبود بس ولایت همخیزین بود خاصه رابعه کی در معاملات و معرفت مثل نداشت و معتبر جمله بزرگان عهد خویش بود و بر اهل روزگار حجتی قاطع بود نقلست که آن شب کی رابعه بزمین آمد در همه ۲۴ خانه بذرش هیچ نبود کی بذرش سخت مُقَلَّ حال بود و یك قطره روغن

بخدمت حسن رفت تا جان شد که قوت را کشت جو بدست خود کردی
و آن جو آرد کردی و آب نم دادی و بافتاب نهادی تا خشک شدی
و بهنته یکبار از آن بخوردی و بعبادت مشغول بودی و بیش از آن نخوردی
گفتی از کرام الکانین شرم دارم کی بهنته یکبار با خبث خانه باید شد
۵ نقلست کی عتبه را دیدند جائی ایستاده و عرق از وی می ریخت گفتند
حال چیست گفت در ابتدا جماعتی بهمان آمدند ایشانرا ازین دیوار همسایه
باره کلوخ باز کردم تا دست بشویند هر وقت که آنجا رسم از آن مجال
و ندامت چندین عرق از من بچکد اگرچه بجای خواسته ام عبد الواحد بن
زید را گفتند هیچ کس را دانی که وی از خلق مشغول شد بحال خویش
۱۰ گفت یکی را دانم کی این ساعت در آید عتبه الغلام در آمد گفت در
راه کرا دیدی گفت هیچ کس را و راه گذر وی بر بازار بود نقلست کی
هرگز عتبه هیچ طعام و شراب خوش نه خوردی مادر وی گفت کجا خوبش
رفق کن گفت رفقی وی طلب می کنم که اندک روزی چند ریخ کشد و
جاوید در راحت و رفقی می باشد نقلست که شبی تا روز نخت وی گفت
۱۵ اگر عذاب کنی من ترا دوست دارم و اگرم عنو کنی من ترا دوست دارم
و عتبه گفت شبی حوری را بخواب دیدم گفت یا عتبه بر تو عاشقم نگر چیزی
نکنی که بسبب آن میان من و تو جزائی افتد عتبه گفت دنیا را طلاق
دادم طلاق که هرگز رجوع نکنم تا آنگاه که ترا بینم نقلست که روزی یکی
بر او آمد و او در سردابه بود گفت ای عتبه مردمان حال تو از من
۲۰ می برسند چیزی بمن نمای تا به بینم گفت بخواد جت آرزوست مرد گفت
رطب می باید و زمستان بود گفت بگیر زنبیلی بدو داد بر رطب نقلست
که محمد سهاک و ذوالنون بنزدیک رابعه بودند عتبه در آمد و بیراهنی
نو بوشینک و می خرامید محمد سهاک گفت این چه رفتن است گفت چگونه
۲۵ بنه خرام و نام من غلام جبار است این کلمه بگفت و بیفتاد بنگرستند

اجابت و گنت تو در روزگاری افتاده کی بقول از فعل راضی شده اند و بعلم از عمل خرسند گشته اند بس تو در میان بترین مردمان و بترین روزگار مانده‌ی کسی از وی سوال کرد که مال تو چیست گنت مال من رضای خداوندست و بی نیازی از خلق و لا محاله هرکه بحق راضی بود از خلق مستغنی بود و فراغت او از خلق تا حدی بود که بقصایب بگذشت گوشت فربه داشت گنت ازین گوشت بستان گنت سیم ندارم گنت ترا زمان دهم گنت من خویشتن را زمان دهم نکوتر از آن که تو مرا زمان دهی و من خود آراسته گردانم قصاب گنت لاجرم استخوانهای بهلوت بدید آمده است گنت کرمان گوررا این بس بود بزرگی گشته است از مشایخ که بنزدیک ابو حازم در آمدم و برا یافتن ختنه زمانی صبر کردم تا بیدار شد گنت درین ساعت بیغامبررا بخواب دیدم صلی الله علیه و سلم کی مرا بتو بیغام داد و گنت حق مادر نگاه داشتن ترا بسی بهتر از حج کردن باز گرد و رضاء او طلب کن من از آنجا باز گشتم و بیکه نرفتم رحمة الله علیه

ذکر عتبه الغلام رحمة الله علیه

۱۵ آن سوخته جمال آن گم شده وصال آن بحر وفا آن کان صفا آن خواجه ایام عتبه الغلام رحمة الله علیه مقبول اهل دل بود و روشی عجب داشت ستوده بهمه زفانها و شاگرد حسن بصری بود وقتی بکنار دریا می گذشت عتبه بر سر آب روان شد حسن بر ساحل عجب بماند بتعجب گنت ایا این درجه بچه یافتی عتبه آواز داد که تو سی سالست تا آن میکنی که او ۲۰ می فرماید و ما سی سالست تا آن می کنیم کی او می خواهد و این اشارت بتسلیم و رضاست و سبب توبه او آن بود که در ابتدا بکسی بیرون نگرست ظلمتی در دل وی بدید آمد آن سر بوشیده را خبر کردند کس فرستاد که از ما کجا دیدی گنت چشم سر بوشیده چشم بر کد و بر طبقی نهاد و ۲۴ بیش وی فرستاد و گنت آنج دیدی ی بین عتبه بیدار شد و توبه کرد و

ذکر ابو حازم مکی رحمة الله عليه

آن مخلص متقی آن مقنن مہندی آن شمع سابقان آن صبح صادق آن فقیر
 غنی ابو حازم مکی رحمة الله عليه در مجاہد و مشاہد بی نظیر بود و بیشوای
 بسی مشایخ بود و عمری دراز یافته بود و بو عمرو عثمان مکی در شان او
 ۵ مبالغتی تمام دارد و سخن او مقبول همه دہلاست و کلید همه مشکلا و کلام
 او در کتب بسیار است هرکی زیاده خواهد می طلبند اما از جهت تبرک را
 کہہ چند نقل می کنیم و بر حدّ اختصار رویم کی اگر زیادت شرح او
 دہیم سخن دراز گردد و این تمام است کہ بدانی کہ از بزرگان تابعین
 بوده است و بسیار کس را از صحابہ دینہ است چون انس بن مالک و بو
 ۱۰ ہریرہ رضی اللہ عنہما ہشام بن عبد الملک از ابو حازم برسید کہ آن چیست
 کہ بدان نجات یابیم درین کار گفت ہر درمی کہ بستانی از جائی ستانی کہ
 حلال بود و بجائی صرف کنی کہ بحق بود گفت این کہ تواند کرد گفت
 آنک از دوزخ گریزان بود و بہشت را جوین بود و طالب رضای رحمن
 بود و سخن اوست کہ بر شما باز کہ از دنیا احتراز کنید کہ بن درست
 ۱۵ جنین رسیده است کہ روز قیامت بندہ را کہ دنیا را عظیم داشته بود بیای
 کنند بر سر جمع بس منادی کنند کی بنگرید کہ این بندہ است کہ آنج
 حق تعالی آنرا حقیر داشته است و آنج خدای دشمن داشته او دوست و
 عزیز داشته است و آنج خدای انداختہ است او برگرفته و گنت در دنیا
 هیچیز نیست کہ بدان شاذ شوی کہ نہ در زیر وی چیزی است کہ بدان
 ۲۰ اندوہگن شوی اما شاذی صافی خود نیافریدہ است و گنت اندکی از دنیا
 ترا مشغول گردانند از بسیاری آخرت و گنت ہمہ چیز اندر دو چیز یافتم
 یکی مرا و یکی نہ مرا آنکہ مرادت اگر بسیار از آن بگیریم ہم سوی من
 آید و آنک نہ مرادت اگر بسی جہد کم بجہد خویش ہرگز در دنیا نیام
 ۲۴ و گنت اگر من از دعا محروم مانم بر من بسی دشوارتر از آن بود کہ از

یکی از وی فوت شود نمی داند کدامست چه باید کرد حبیب گفت هذا قلب غفل عن الله فليودب این دل کسی بود که از خداوند غافل باشد اورا ادب باید کرد و هر پنج نماز را قضا باید کرد احمد در جواب او متحیر بماند شافعی گفت نگفتم ایشانرا سوال نتوان کرد نقلست که حبیب را خانه ۵ تاریک بود سوزنی در دست داشت بفتاد و گم شد در حال خانه روشن گشت حبیب دست بر چشم نهاد گفت نی فی جز بچراغ باز ندانم جست نقلست که سی سال بود که حبیب عجمی کینزکی داشت روی او تمام ندیدند بود روزی کینزک خود را گفت ای مستوره کینزک ما را آواز ده گفت نه من کینزک تو ام گفت ما را درین سی سال زهره نبوده است که بغیر وی ۱۰ بهیچیز نگاه کنم ترا چگونه توانستی دید نقلست که در گوشه خالی نشستی گفתי هرگز چشم روشن مباد کی جز تو بیند و هرکرا بتو انس نیست بهیچ کس انسش مباد و در گوشه نشستی و دست از تجارت برداشتی گفתי با یزدان ثقة است یکی برسید که رضا در چیست گفت در دلی که غبار نفاق درو نبوذ نقلست کی هرگاه کی در بیش او قران خواندندی سخت ۱۵ بگریستی بزاری بندو گفتند تو عجمی و قران عربی نمی دانی که چه می گویند این گریه از چیست گفت زبانم عجمی است اما دلم عربی است درویشی گفت حبیب را دیدم در مرتبه عظیم گفتم آخر او عجمی است این همه مرتبه چیست آوازی شنیدم که اگر چه عجمی است اما حبیب است نقلست که خوئی را بر دار کودند هم در آن شب اورا بخواب دیدند در ۲۰ مرغزار بهشت طواف می کرد با حله سبز بوشینک گفتند یا فلان تو مرد قتال این از کجا یافتی گفت در آن ساعت که مرا بر دار کردند حبیب عجمی بر گذشت بگوشه چشم من باز نگرست این همه از برکات آن نظرست ۲۲ رحمة الله علیه

نگاهش دار نقلست که حسن بجائی خواست رفت بر لب دجله آمد و با خود چیزی می اندیشید که حییب در رسید گفت یا امام بچه ایستاده گفت بجائی خواهم رفت کشتی دیر می آید حییب گفت یا استاذ ترا چه بود من علم از تو آموختم حسد مردمان از دل بیرون کن و دنیا را بردل سرد کن و بلارا غنیمت دان و کارها از خدای بین آنگاه بای بر آب نه و برو حییب بای بر آب نهاد و برفت حسن بیهوش شد چون با خود آمد گفتند ای امام مسلمانان ترا چه بود گفت حییب شاگرد من این ساعت مرا ملامت کرد و بای بر آب نهاد و برفت و من بماند ام اگر فردا آواز آید که بر صراط آتشین بگذرید اگر من همچنین فرو مانم چه ۱۰ توانم کرد بس حسن گفت ای حییب این بچه یافتی گفت بدانک من دل سفید می کنم و تو کاغذ سیاه حسن گفت علی نفع غیری ولم ینفعنی علم من دیگرانرا منفعت است و مرا نیست و بود که از اینجا کسی را گمان افتد که درجه حییب بالای مقام حسن بود نه چنانست که هیچ مقام در راه خدای بلاء علم نیست و از بهر این بود که فرمان بزیادت خواستن هیچ ۱۵ صفت نیامد الا علم چنانک در سخن مشایخ است که کرامات درجه چهاردهم طریقت است و اسرار و علم در درجه هشتادم از جهت آنک کرامات از عبادت بسیار خیزد و اسرار از تنگ بسیار و مثل این حال سلیمانست که این کار که او داشت در عالم کس نداشت دیو و بری و وحوش و طیور مستر باد و آب و آتش مطیع بساطی جهل فرسنگ در هوا روان با آن ۲۰ همه عظمت زفان مرغان و لغت موران مفهوم باز این همه کتاب که از عالم اسرار است موسی را بود علیه السلام لاجرم او باز آن همه کار متابع او بود نقلست که احمد حنبل و شافعی رضی الله عنهما نشسته بودند حییب از گوشه در آمد احمد گفت من او را سؤالی خواهم کرد شافعی گفت ایشانرا سوال نشاید کرد که ایشان قومی عجب باشند احمد گفت جاره نیست ۲۵ چون حییب فراز رسید احمد گفت جگویی در حق کسی که ازین بچ نماز

بارهٔ نمک بیش حسن نهاد حسن خوردن گرفت سائلی بدر آمد حبیب آن
 دو قرص و نمک بذو داد حسن همچنان بماند گفت ای حبیب تو مردی
 شایسته اگر بارهٔ علم داشتی به بودی که نان از بیش مہمان بر گرفتی و ہم
 بسائیل دازی بارهٔ بسائیل بایست داد و بارهٔ مہمان حبیب هیچ نگفت ساعتی
 بود غلامی ی آمد و خوانی بر سر نهادہ بود و برہ بریان و حلوا و نان
 باکیزہ و بانصد درم سیم در بیش حبیب نهاد و حبیب سیم بدر ویشان
 داد و خوان بیش حسن نهاد چون حسن بارهٔ بریان بخورد حبیب گفت
 ای استاد تو نیک مردی اگر تو بارهٔ یقین داشتی به بودی با علم یقین
 باید وقتی نماز شام حسن بدر صومعه او بگذشت و قامت نماز شام گفته
 بود و در نماز ایستاده حسن در آمد حبیب الحمدرا اللهمدی خواند گفت
 نماز در بی او درست نیست بذو اقتدا نکرد و خود بانگ نماز بگزارد چون
 شب در آمد بخت حق را تبارک و تعالی بخواب دید گفت ای بار خدای
 رضای تو در چه چیزست گفت یا حسن رضاء من در یافته بودی قدرش
 ندانستی گفت بار خدایا آن چه بود گفت اگر تو نماز کردی از بس
 حبیب رضاء ما در یافته بودی و این نماز بہتر از جملہ نماز عمر تو خواست
 بود اما ترا سقم عبارت از صحت نیت باز داشت بسی تفاوتست از زبان
 راست کردن تا دل یک روز کسان حجاج حسن را طلب ی کردند در
 صومعه حبیب بنہان شد حبیب را گفتند امروز حسن را دیدی گفت دیدم
 گفتند کجا شد گفت درین صومعه در صومعه رفتند ہر چند طلب کردند
 ۲۰ حسن را نیافتند جنانک حسن گفت ہفت بار دست بر من نہاژند و مرا
 ندیدند حسن از صومعه بیرون آمد و گفت ای حبیب حق استاد نگاه
 نداشتی و مرا نشان دازی حبیب گفت ای استاد بسبب راست گفتن من
 خلاص یافتی کہ اگر دروغ گفتمی ہر دو گرفتار شدی حسن گفت کہ
 خواندی کہ مرا ندیدند گفت دہ بار آبہ الکرسی بر خواندم و دہ بار آمن
 الرسول و دہ بار قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و باز گفتم الہی حسن را بتو سبردم ۲۵

کردم با من این نیکوئی کرد اگر بیشتر کم دانی که جکند بکلیت روی از دنیا بگردانید و عبادت می کرد تا از بزرگان مستجاب الدعوه گشت جنانک دعای او مجرب همگان شد بلك روزی بیرزنی بیامد و در دست و پای او افتاد و بسی بگریست که بسری دارم که از من غایب است دیرگاهست و مرا طاقت فراق نماند از بهر خدای دعائی بگویی تا بود که حق تعالی ببرکت دعای تو او را بمن باز رساند گفتم هیچ سم داری گفتم دو درم دارم گفتم بیار بدرویشان ده و دعائی بگفتم و گفتم برو که بتو رسید زن هنوز بدر سرای نرسیده بود که بسرا دید فریاد بر آورد گفتم اینک بسر من و او را ببر حییب آورد گفتم حال چگونه بود گفتم بکرمان بودم ۱۰ استاذ مرا بطالب گوشت فرستاده بود گوشت بستدم و بخانه بازی رفتم بادم در ربود آوازی شنیدم که ای باذ او را بخانه خود باز رسان ببر که دعای حییب و ببر که دو درم صدقه اگر کسی گویند باذ چگونه آورد گویم جنانک جهل فرسنگ شاذروان سلیمان علیه السلام می آورد و عرش بلقیس در هوی می آورد نقلست که حییب را روز ترویه به بصره دیدند و روز عرفه بعرفات ۱۰ وقتی در بصره قحطی بدید آمد حییب طعام بسیار بنسیه بخرید و بصدقه داد و کیسه بر دوخت و در زیر بالین کرد چون بتقاضا آمدندی کیسه بیرون کردی بر از درم بودی و امها بداد و در بصره خانه داشت بر سر جارسوی راه و بوستینی داشت که تابستان و زمستان آن پوشیدی وقتی بطهارت حاجتش آمد بر خاست و بوستین بگذاشت خواجه حسن بصری ۲۰ فراز رسید بوستین دید در راه انداخته گفتم این عجبی این قدر نداند که این بوستین اینجا رها نباید کرد که ضایع شود بایستاد و نگاه می داشت تا حییب باز رسید سلام گفتم بس گفتم ای امام مسلمانان چرا ایستاده گفتم ای حییب ندانی که این بوستین اینجا رها نباید کرد که ضایع شود و بگو تا با اعتماد که بگذاشته گفتم با اعتماد آنک ترا برگهاشت تا نگاه داری ۲۰ نقلست که روزی حسن بر حییب آمد بزبارت حییب دو قرص جوین و

شد کسی دیگر بیامد و دعوی کرد هیچ نبود جاذر زن بداد و دیگری دعوی کرد پیراهن خود بذو داد برهنه بماند و بر لب فُرات در صومعه شد و آنجا بعبادت خدای مشغول شد همه شب و روز از حسن علم ی آموخت و قران نمی توانست آموخت عجمی ازین سببش گفتند چون روزگاری بر آمد بی برگ و بی نوا شد زن از وی نفقات و در بایست طلب ی کرد حبیب بدر بیرون آمد و قصد صومعه کرد تا عبادة بیش گرفت و چون شب در آمد بر زن باز آمد زن او را برسیند که کجا کار کردی کی چیزی نیاوردی حبیب گفت آنکس که من از جهت او کاری کردم بس کریمست و از کرم او شرم دارم که از وی چیزی خواهم او خود چون وقت آید بدهد که ی گویند هر ده روز مزد ی دهم بس هر روز بدان صومعه ی رفت و عبادت ی کرد تا ده روز روز دهم چون نماز بیشین رسید اندیشه در دلش افتاد که امشب بخانه جی برم و با زن جگوم و بدان تفکر فرو شد در حال خداوند تعالی حمالی را بدر خانه وی فرستاد با يك خروار آرد و يك حمال دیگر با يك مسلوخ و يك حمال دیگر با روغن و ۱۵ انگین و نوابل و حویج حمالان آن بر داشته بوذند و جوانمردی ماه روی با ایشان و اندر صرّه سیصد درم سیم بدر خانه حبیب آمد و در بزذ زن در آمد گفت چه کار تست آن جوان نیکوروی گفت این جمله را خداوندگار فرستاده است حبیب را بگوی که تو در کار افزای تا ما در مزد بیفزائیم این بگفت و برفت چون شب در آمد حبیب خجل زده و ۲۰ غمگین روی بخانه نهاد چون بدر خانه رسید بوی نان و دیگ ی آمد زن حبیب بیش او باز رفت و رویش باک کرد و لطف کرد جنانک هرگز نکرده بوذ گفت ای مرد این کار از بهر آنک ی کنی آنکس بس نیکو مهتری است با کرامت و شفقت اینک جنین و جنین فرستاده بدست جوانمردی نیکوروی و گفت حبیب چون بیاید او را بگوی که تو در کار ۲۵ افزای تا ما در مزد بیفزائیم حبیب مخیر شد و گفت ای عجب ده روز کار

خواهی ترا دم گفت شاید آن گردن گوسفند از وی بستند و بجانہ برد زترا
گفت این سوزست دیگی بر نه زن گفت نان نیست و هیزم نیست اورا
گفت نیک و رفتم تا از جهت بای مزد هیزم و نان بستانم برفت و همه
بستند و بیاورد و زن دیگ بر نهاد و چون دیگ بخنه شد زن خواست
۰ که در کاسه کند سائلی فرا در آمد و چیزی خواست حبیب بانگ بر وی
زد که آنج ما داریم اگر شمارا دهیم توانگر نشوید و ما درویش شویم سابل
نومید شد زن خواست که در کاسه کند سر دیگ بر گرفت همه خون
سیاه گشته بود زن باز گشت زرد روی شده دست حبیب گرفت و سوی
دیگ آورد و گفت نگاه کن که از شومی رباء تو و از بانگ که بر درویش
۱۰ زدی بما چه رسید بدین جهان خود چه باشد بدان جهان تا چه خواهد
بود حبیب آن بدید آتشی بدلش فرو آمد که هرگز دیگر آن آتش بنه
نشست گفت ای زن هرچه بود توبه کردم روز دیگر بیرون آمد بطلب
معاملان روز آذینه بود کوزکان بازی می کردند چون حبیب را بدیدند
بانگ در گرفتند که حبیب رباخوار آمد دور شوید تا گرد او بر ما نه
۱۵ نشیند که چون او بدبخت شوم این سخن بر حبیب سخت آمد روی بمجلس
نهاد و بر زلفان حسن بصری چیزی برفت که بیکبارگی دل حبیب را غارة
کرد هوش ازو زایل شد بس توبه کرد و حسن بصری در یافت و دست
در فترک او زد چون از آن مجلس باز گشت اوام داری اورا بدید خواست
که از حبیب بگریزد حبیب گفت مگریز تا اکنون ترا از من می بایسب
۲۰ گریخت اکنون مرا از تو می باید گریخت و از آنجا باز گشت کوزکان بازی
می کردند چون حبیب را بدیدند گفتند دور باشید تا حبیب تائب بگذرد
تا گرد ما برو نشیند که در خدای عاصی شوم حبیب گفت الهی و سیدی
بدین یک روز کجا تو آشتی کردم این طبل دلها بر من بزدی و نام من
بنیکوی بیرون دادی بس منادی کرد که هرکرا از حبیب چیزی می باید
۲۵ سند بیابید و بستانید خلق گرد آمدند و آن مال خویش جمله بداد تا مفلس

جرا بوشیندُ خاموش بود گفت چرا جواب ندی گفت خواهم که بگویم از زهد نه کی بر خویشتن ثنا گفته باشم یا از درویشی نه کی از حق تعالی گله کرده باشم يك روز بُسررا دید که می خرامید ویرا آواز داد و گفت هیچ دانی که تو کیستی ماذرت را بدویست درم خریدم و بذرت جنانست ۵ که در میان مسلمانان ازو کمتر کس نیست این خرامیدن تو از کجاست و کسی از وی برسید که چگونه گفت چگونه بود کسی که عمرش می کاهد و گاهش می افزاید و در معرفت جنان بود که سخن اوست که ما رأیتُ شیئاً الا رأیت الله فیه هیچیز ندیدم الا کی خذایرا درآن چیز دیدم و ازو سوال کردند که خذایرا می شناسی ساعتی خاموش سرفرو افگند بس گفت ۱۰ هرک اورا بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دایم گشت و گفت سزاوارست کسی را که خذای بمعرفت خودش عزیز گردانید است که هرگز از مشاهده او بغیر او باز ننگرد و هیچکس را برو اختیار نکند و گفت صادق هرگز صادق نبود تا بدانکه اُمید می دارد بیمناک نمود یعنی باید کی خوف و رجاش برابر بود تا صادق و مومن حقیقی بود بدانک خیرُ الامور اوستها ۱۰ رحمة الله علیه

ذکر حبیب عجمی رحمة الله علیه

آن ولی قبه غیرت آن صفتی برده وحدت آن صاحب یقین بی گمان آن خلوت نشین بی نشان آن فقیر علمی حبیب عجمی رحمة الله علیه صاحب صدق و صاحب همت بود و کرامات و ریاضات کامل داشت و در ابتدا ۲۰ مال دار بود و ربا دازی و بیصره نشستی و هر روز بتقاضای معاملان خود شدی اگر سبی نیافتی بای مزد طلب کردی و ننگه خود هر روز از آن ساختی روزی بطلب وام داری رفته بود آن وام دار در خانه نمود چون اورا ندید بای مزد طلب کرد زن وام دار گفت شوهرم حاضر نیست و من ۲۴ چیزی ندارم که ترا دم گوسنند کشته بودیم جز گردن او نماند است اگر

که مالک دینار و محمد واسع را در بهشت فرو آورید گفت بنگرستم تا ازین دو کدام بیشتر در بهشت روز مالک از بیش در شد گفتم ای عجب محمد واسع فاضلتر و عالم تر گفتند آری اما محمد واسع را در دنیا دو پیراهن بود و مالک را یک پیراهن این تفاوت از آنجاست که اینجا هرگز پیراهنی با دو پیراهن برابر نخواهد بود یعنی صبر کن تا از حساب یک پیراهن افزون بیرون آئی رحمة الله علیه

ذکر محمد واسع رحمة الله علیه

آن مقدم زهاد آن معظم عباد آن عالم عامل آن عارف کامل آن توانگر قانع محمد واسع رحمة الله علیه رحمة واسعة در وقت خود در شیوه خود بی نظیر بود و بسیار کس از تابعین را خدمت کرده بود و مشایخ مقدم را بافته بود و در طریقت و شریعت حظی وافر داشت در ریاضت جنان بود که نان خشک در آب می زد و می خورد و می گفت هرکی بدین قناعت کند از همه خلق بی نیاز گردد و در مناجات گفتی الهی مرا برهنه و گرسنه می داری همچنانک دوستان خود را آخر من این مقام بچه یافتم کی حال من ۱۰ چون حال دوستان تو بود و گاه بودی که از غایت گرسنگی با اصحاب بخانه حسن بصری شدی و آنج یافتی بخوردی چون حسن بیامدی بدان شاذ شدی و سخن اوست که گفتی فرخ آنکس که بامداد گرسنه خیزد و شبانگاه گرسنه خنند و بدین حالت از خدای راضی باشد کسی از وصیت خواست گفت وصیت می کنم ترا بدانک باذشاه باشی در دنیا و آخرت مرد گفت ۲۰ این چگونه بود گفت جنانک در دنیا زاهد باشی یعنی چون در دنیا زاهد باشی هیچ کس طمع نبود و همه خلق را محتاج بینی لاجرم تو غنی و پادشاهی که چنین باشد پادشاه دنیا باشد و پادشاه آخرت باشد یک روز مالک دینار را گفت نگاه داشتن زلفان بر خلق سخت تراست از نگاه داشتن درم ۲۴ و دینار و یک روز در بر قتیبه بن مسلم شد با جامه صوف گفت صوف

برهیز ازین سخّاره یعنی دنیا کی دلہاء علما مستغّر خویش گردانینہ است و گنت
 ہرکہ حدیث کردن بمناجاہ با خدای عزّوجلّ دوستر ندارد از حدیث مخلوقان
 علم وی اندکست و دلش نایینا و عمرش ضایع است و گنت دوست ترین
 اعمال بنزدیک من اخلاص است در اعمال و گنت خدای عزّوجلّ وحی
 کرد بموسی علیہ السلام کہ جفتی نعلین ساز از آهن و عصائی از آهن و
 بر روی زمین ہموارہ ہی رو و آثار و عبرتہا ہی طلب وی بین و نظارہ
 حکمتہا و نعمتہا ما ہی کن تا وقتی کہ آن نعلین درینہ گردز و آن عصا
 شکستہ و معنی این سخن آنست کی صبوری باید بود کہ إِنَّ هَذَا الدِّينَ
مَتِينٌ فَأَوْغِلْ فِيهِ بِالرَّفْقِ و گنت در تورات است و من خواندہ ام کی حق
 ۱۰ تعالی میگوید شوقناکم فلم تشاققوا زمّناکم فلم ترقصوا شوق آوردم شما مشتاق
 نہ گشتید سماع کردم شمارا رقص نہ کردید و گنت خواندہ ام در بعضی
 از کتب مُتَزَلّ کہ حق تعالی امّت محمدرا دو چیز دادہ است کہ نہ جبرئیل را
 دادہ است و نہ میکائیل را یکی آنست کہ فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ چون مرا یاد
 کنید شمارا یاد کنم و دیگر اُدْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ چون مرا بخوانید اجابت
 ۱۰ کنم و گنت در تورات خواندہ ام کہ حق تعالی ہی گوید ای صدیقان نَعَمْ
 کنید در دنیا بذكر من کہ ذکر من در دنیا نعمتی عظیم است و در آخرت
 جزائی جزیل و گنت در بعضی کتب مُتَزَلّست کہ حق تعالی میفرماید کبا
 عالی کہ دنیا دوست دارد کمترین چیزی کیا او بکنم آن بود کہ حلاوة
 ذکر خویش از دل او بہرم و گنت ہرکہ بر شہوات دنیا غلبہ کند دیو از
 ۲۰ طلب کردن او فارغ بود و کسی در آخر عمر وصیتی خواست گنت راضی
 باش در ہمہ اوقات بکار سازی کہ کار سازی تو ہی کند تا برہی چون
 وفات یافت از بزرگان یکی بخوابش دید گنت خدای با تو جہ کرد گنت
 خدایرا دیدم جلّ جلالہ با گناہ بسیار خود اما بسبب حسن ظنی کہ بندو
 ۲۴ داشتم ہمہ محو کرد و بزرگی دیگر قیامت بخواب دید کہ ندائی در آمدی

اجلش نزدیک آمده بود شهادت بر روی عرضه کردم نکمت هر چند جهد کردم که بگوی می گفت ده یازده ده یازده آنگاه گمت ای شیخ بیش من کوی آتشین است هرگاه کی شهادت آرم آتش آهنگ من می کند از بیشه وی برسیدم گفتند مال بسلف داذی و بیانه کم داشتی جعفر سلیمان گفت با مالک بگه بودم جون لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ گفتن گرفت بیوفتاد و هوش از وی برفت با خود آمد گتم سبب افتادن چه بود گمت جون لَبَّيْكَ گتم ترسیدم کی نباید کی جواب آید که لا لَبَّيْكَ اللهُ لا لَبَّيْكَ نقلست کی جون إِيَّاكَ تَعَبُدُ وَإِيَّاكَ تَسْتَعِينُ گمتی زار زار بگریستی بس گمتی اگر این آیت از کتاب خدای نبودی و بدین امر نبودی نخواندی یعنی می گویم ترا می برستم و خود نفس می برستم و می گویم از تو یاری می خواهم و بدر سلطان می روم و از هر کسی شکر و شکایت می تمام نقلست کی جمله شب بیدار بودی و دختری داشت يك شب گمت ای بدر آخر يك لحظه بخت گمت ای جان بدر از شیخون قهر می ترسم یا از آن می ترسم کی نباید که دولتی روی بمن نهند و مرا خننه یابند و گفتند جونی گمت نان خدای می خورم و فرمان شیطان می برم اگر کسی در مسجد منادی کند که کی بدترین شاست بیرون آید هیچکس خویشتن در بیش من میفکنید مگر بقهر ابن مبارک رضی الله عنه بشنود گمت بزرگی مالک ازین بود و صدق این سخن را گفتمست که وقتی زنی مالک را گمت ای مرائی جواب داد که بیست سالست که هیچ کس مرا بنام خود نخواند الا تو نیک دانستی که من کیستم ۲۰ و گمت تا خلق را بشناختم هیچ باك ندارم از آنک کسی مرا حمد گوید یا از آنک مرا ذم گوید از جهة آنک ندیده ام و نشناخته ستانند الا مفراط و نکوهند الا مفراط یعنی هرکی غلو کند در هرجه خواهی گیر آن از حساب نبود که خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا و گمت هر برادری و یاری و همنشینی که ترا از وی فایده دینی نباشد صحبت او را از بس بشت انداز و گمت دوستی ۲۵ اهل این زمانه را جون خوردنی بازار یافتم بموی خوش بطعم ناخوش و گمت

هیچ کاسته نشده است و شکم شما کی هر روز رطب می خورید هیچ افزون نشده است چون جهل سال بر آمد بی قراری در وی بدید آمد از آرزوی رطب هر چند کوشید صبر نتوانست کرد عاقبت چون چند روز بر آمد و آن آرزو هر روز زیادت می شد و او نفس را منع می کرد در دست نفس عاجز شد گمت البتّه رطب نخواهم خورد مرا خواه بکش خواه بمیر تا شب هانتی آواز داد که رطب می باید خورد نفس را از بند بیرون آور چون این جواب دادند و نفس وی فرصتی یافت فریاد در گرفت مالک گمت اگر رطب خواهی يك هفته بروزه باشی جنانک هیچ افطار نکنی و شب در نماز تا بروز آوری تا رطب دهت نفس بدان راضی شد يك هفته در قیام شب و صیام روز بآخر آورد بس ببازار رفت و رطب خرید و رفت بمسجد تا بخورد کوزکی از بام آوازی داد که ای بذر جهودی رطب خریده است و در مسجد می رود تا بخورد مرد گمت جهود در مسجد چه کار دارد در حال بذر کوزک بیامد تا آن کدام جهود است مالک را دید در بای وی افتاد مالک گمت این چه سخن بود که این کوزک گمت مرد گمت خواهی معذور دار کی او طفلست نمی داند و در محلت ما جهودانست و ما بروزه باشیم بیوسته کوزک ما جهودانرا می بینند که بروز چیزی می خورند بندارند که هر که بروز چیزی خورد جهود است این از سر جهل گمت از وی عنوکن مالک آن بشنود آتشی در جانش افتاد و دانست کی آن کوزک را زفان غیب بوذه است گمت خداوندا رطب ناخورده نام ۲۰ جهودی بدادی بزفان بی گهای اگر رطب خورم نام بکنر بیرون دهی بعزّه تو اگر هرگز رطب خورم نفلسست که یکبار آتشی در بصره افتاد مالک عصا و نعلین برداشت و بر سر بالائی شد و نظاره می کرد مردمان در رنج و تعب در قماشه افتاده گروهی می سوختند و گروهی می جستند گروهی رخت می کشیدند و مالک می گمت نجا الخُنُون و هلك المثلون چنین خواهد ۲۵ بود روز قیامت نفلسست که روزی مالک بعیاده بیماری شد گمت نگاه کردم

بگفت و جان بداد نقلست کی وقتی مالک خانه بزد گرفته بود جهودی برابر
 سرای او سرائی داشت و محراب آن خانه مالک بدرسرای جهوذ داشت
 جهوذ بدانست خواست که بقصد او را برنجانند چاهی فرو برد و منندی
 ساخت آن چادرا نزدیک محراب و مدتی بر آن چاه می نشست و بوشینه
 ۵ نماند کی بر چه جمله بود که روزی آن جهوذ دلنگ شد از آنک مالک
 البته هیچ می نگفت بیرون آمد گفت ای جوان از میان دیوار محراب
 نجاست بخانه تونی رسد گفت رسد ولکن طغاری و جاروی ساخته ام
 چون چیزی بزمین جانب در آید آنرا بردارم و بشویم گفت ترا خشم نمود
 گفت بود ولکن فرو خورم کی فرمان جنین است وَالْكَاطِبِينَ الْعِظْمُ مرد
 ۱۰ جهوذ در حال مسلمان شدن نقلست کی سالها بگذشتی که مالک هیچ ترشی
 و شیرینی نخوردی هر شبی بدکان طبّاخ شدی و دو گرده خریدی و بدان
 روزه گشادی گاه گاه جنان افتادی که نانش گرم بودی بدان نسلی یافتی
 و نان خورش او آن بودی وقتی بیمار شد آرزوی گوشت در دل او افتاد
 ده روز صبر کرد چون کار از دست بشد بدکان رؤاسی رفت و دو سه
 ۱۵ باجه گوسفند بخرید و در آستین نهاد و برفت رؤاس شاگردی داشت در
 عقب او بفرستاد و گفت بنگر تا چه می کند زمانی بود شاگرد باز آمد گریان
 گفت از اینجا برفت جائی که خالی بود آن باجه از آستین بیرون کرد و دو
 سه بار بهوید بس گفت ای نفس بیش از اینت نرسد بس آن نان و باجه
 بدرویشی داد و گفت ای تن ضعیف من این همه رنج که بر تویم نیم
 ۲۰ مبندار کی از دشمنی می کم تا فرداء قیامت بآتش دوزخ بنه سوزی روزی
 چند صبر کن باشد که این محنت بسر آید و در نعمتی افتی که آنرا زوال
 نباشد گفت ندانم کی آن چه معنیست آن سخن را که هر که جهل روز گوشت
 نخورد عقل او نقصان گیرد و من بیست سالست که نخورده ام و عقل من
 هر روز زیادست نقلست کی جهل سال در بصره بود که رطب نخورده
 ۲۵ بود آنکه کی رطب برسیدی گفتم ای اهل بصره اینک شکم من از وی

در ایمان نهاده ام تا با دهری برابری برابرم آوازی شنود که تو ندانستی که دست تو دست دهری را حمایت کرد دست او تنها در آتش نهانندی تا بدیدی نقلست که مالک گفت وقتی بیمار شدم و بیماری بر من سخت شد جنانک دل از خود بر گرفتم آخر چون باره بهتر شدم بجزی حاجت آمدم ۵
 بهزار حمله بازار آمدم که کسی نداشتم امیر شهر در رسید جا کران بانگ بر من زدند که دورتر برو و من طاقت نداشتم و آهسته می رفتم یکی در آمد و تازیانه بر کتف من زد که قطع قطع الله یدک روز دیگر مرد را دیدم دست برین و بر چهارسو افکنگ نقلست کی جوانی بود عظیم منسد و نابکار در همسایگی مالک و مالک بیوسته از وی رنجید از سبب فساد اما صبری کرد تا دیگری گوید القصه دیگران بشکایت بیرون آمدند مالک بر خاست و بر او آمد نا امر معروف کند جوان سخت جبار و مسلط بود مالک را گفت من کس سلطانم هیچ کس را زهره آن نبوذ کی مرا دفع کند یا ازینم باز دارد مالک گفت ما با سلطان بگوئیم جوان گفت سلطان هرگز رضای من فرو نهد هرچه من کم بدان راضی بود مالک گفت اگر سلطان نمی تواند با رحمان بگویم و اشارت با آسمان کرد جوان گفت او از آن کریم تراست ۱۵
 که مرا بگیرد مالک در ماند باز بیرون آمد روزی چند بر آمد فساد از حد در گذشت مردمان دیگر باره بشکایت آمدند مالک بر خاست تا او را ادب کند در راه کی می رفت آوازی شنید که دست از دوست ما بدار مالک تعجب کرد بپرسید جوان در آمد جوان که او را بدید گفت چه بودست ۲۰
 که بار دیگر آمدمی گفت این بار از برای آن نیامدم که ترا زجر کنم آمد ام تا ترا خبر کنم کی چنین آوازی شنیدم خبرت می دهم جوان که آن بشنود گفت اکنون چون چنین است سرای خویش در راه او نهادم و از هرچه دارم بیزار شدم این بگفت و همه بر انداخت و روی بعالم در نهاد مالک گفت بعد از مدتی او را دیدم در مکه افتاده و چون خلالی شده و جان ۲۵
 بلب رسیده می گفت که او گفته است دوست ماست رفتم بر دوست این

اتفاق کردند که هیچ کس شایسته تر از او نیست و نزدیک او آمدند و در نماز بود صبر کردند تا فارغ شد گفتند بشفاعت آمدن ام تا تو این توبیت قبول کنی مالک گفت الهی تا یک سال ترا عبادت کردم بریا هیچکس در من ننگرست اکنون که دل بتو دادم و یقین درست کردم که نخواهم بیست کس بنزدیک من فرستادی تا این کار در گردن من کنند بعزّه تو که نخواهم آنکه از مسجد بیرون آمد و روی در کار آورد و مجاهد و ریاضت بیش گرفت تا جنان معتبر شد و نیکو روزگار که در بصره مردی بود توانگر برد و مال بسیار بگذاشت دختری داشت با جمال دختر بنزدیک ثابت بنائی آمد و گنت ای خواجه می خواهم که زن مالک باشم تا مرا در کار طاعت یاری دهد ثابت با مالک بگفت مالک جواب داد که من دنیا را سه طلاق داده ام این زن از جمله دنیا است مطلقه ثلاثه را نکاح نتوان کرد نقلست که مالک وقتی در سایه درختی خفته بود ماری آمد بود و یک شاح نرگس در دهان گرفته و او را باذ می کرد نقلست که گنت چندین سال در آرزوی غزا بودم چون اتفاق افتاد که بروم رفتم آن روز که حرب خواست بود مرا تب بگرفت جنانک عاجز گشتم در خیمه رفتم و بختتم در غم آنکه با خود می گفتم ای تن اگر ترا نزدیک حق تعالی منزلی بودی امروز ترا این تب نگرفتی بس در خواب شدم هاننی آوازم داد که تو اگر امروز حرب کردی اسیر شدی و چون اسیر شدی گوشت خوک بدادندی چون گوشت خوک بخوردی کافرت کردندی این تب ترا تحنه عظیم بود مالک گنت از خواب در آمدم و خدا را شکر کردم نقلست که مالک را با دهرئی مناظره افتاد کار بر ایشان دراز شد هر یک می گفتند من بر حتم اتفاق کردند که دست مالک و دست دهری هر دو بر هم بندند و بر آتش نهند هر کدام کی بسوزد او بر باطل بود و در آتش آوردند دست هیچ کدام نسوخت و آتش بگریخت گفتند هر دو بر حق اند مالک دلنگ ۲۰ بخانه باز آمد و روی بر زمین نهاد و مناجات کرد که هفتاد سال قدم

بزرگان این طایفه بود و برا کرامات مشهور بود و ریاضات مذکور و دینار نام پدرش بود و مولود او در حال عبودیت بذر بود اگرچه بنده زاده بود از هر دو کون آزاده بود و بعضی گویند مالک دینار در کشتی نشسته بود چون بمیان دریا رسید اهل کشتی گفتند غلّه کشتی بیار گفت ندارم ° جندانش بزذند که هوش ازو بیرون رفت چون بهوش باز آمد گفتند غلّه کشتی بیار گفت ندارم جندانش بزذند که بیهوش شد چون بهوش باز آمد دیگر گفتند غلّه بیار گفت ندارم گفتند بایش گیرم و در دریا اندازیم هرچه در آب مای بود هم سر بر آوردند هر یکی دو دینار زر در دهان گرفته مالک دست فرا کرد و از يك مای دو دینار بستند و بدیشان داد ۱۰ چون کشتی بانان چنین دیدند در بای او افتادند او بر روی آب برفت تا نایدا شد ازین سبب نام او مالک دینار آمد و سبب توبه او آن بود که او مردی سخت با جمال بود و دنیا دوست و مال بسیار داشت و او بدمشقی بود و مسجد جامع دمشق معاویه کرده بود و آنرا وقف بسیار بود مالک را طمع آن بود که تولیت آن مسجد بنود دهند بس برفت و در ۱۵ گوشه مسجد سجاده بپفکند و يك سال بیوسته عبادت می کرد بامید آنک هر که او را بدیدی در نمازش یافتی و با خود می گفت اینت منافق تا یکسال برین بر آمد و شب از آنجا بیرون آمدی و بتماشای شندی يك شب بطرب مشغول بود چون بارانش بختند آن عودی که می زد از آنجا آوازی آمد که یا مالک ما لک آن لا تتوب یا مالک ترا چه بود که توبه نمی کنی ۲۰ چون آن بشنود دست از آن برداشت بس بمسجد رفت متخیر با خود اندیشه کرد گفت يك سالست تا خذایرا می برستم بنفاق به از آن نبود که خذایرا باخلاص عبادت کنم و شری ندارم ازین چه میکنم و اگر این تولیت بمن دهند نستام این نیت بکرد و سر بخدای تعالی راست گردانید آن شب با دلی صادق عبادت می کرد روز دیگر مردمان باز بیش در مسجد آمدند ۲۵ گفتند درین مسجد خلایا می بینیم متولی بایستی که تعهد کردی بس بر مالک

بشنیع دامن امام مسلمانان گیرم حسن گفتم مرا وقت خوش گشت و آب از چشم روانه گشت طلب کردم تا آنرا در قران نظیر یایم این آیت یافتیم **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ** همه گاهت عنو گردانم اما اگر بگوشه خاطر بدیگری میل کنی و با خدای شریک کنی هرگزت نیامرزم نقلست کی یکی ازو برسید که چگونه گفتم چگونه بود حال قوی که در دریا باشند و کشتی بشکنند و هر کسی بختنه بماند گفتم صعب باشد گفتم حال من همچنان باشد نقلست که روز عید بر جماعتی بگذشت که می خندیدند و بازی می کردند گفتم عجب از کسانی دارم که بخندند و از حقیقت حال خود ایشانرا خبر نه نقلست که یکی را دید که در گورستان نان می خورد گفتم او منافق است گفتند چرا گفتم کسی را که در بیش این مردگان شهوت بچند گوئی که با آخرت و مرگ ایمان ندارد این نشان منافق بود نقلست که در مناجات گفتمی الهی مرا نعمت دادی شکر نکردم بلا بر من گماشتی صبر نکردم بدان که شکر نکردم نعمت از من باز نگرفتی بدانکه صبر نکردم بلا دایم نگردانیدی الهی از توجه آید ^{۱۰} جز کرم و جون وقت وفاتش نزدیک آمد بخندید و هرگز کس اورا خندان ندیدند بود وی گفتم کدام گناه کدام گناه و جان بداد بیری اورا بخواب دیدند و گفتم در حال حیوة هرگز نخندیدی در نزع آن چه حال بود گفتم آوازی شنیدم که یا ملک الموت سخت بگیرش که هنوزش یک گناه مانده است مرا از آن شادی خنده آمد گفتم کدام گناه و جان بدادم بزرگی آن شب که او وفات کرد بخواب دید که درهائ آسمان گشاده بودی و منادی می کردند که حسن بصری بخدای رسید و خدای ازو خوشنود است روح ^{۲۰} الله روحه

ذکر مالک دینار رحمة الله علیه

آن ممکن هدایت آن متوکل ولایت آن پیشوای راستین آن مقتدای راه دین ^{۲۰} آن سالک طیار مالک دینار رحمة الله علیه صاحب حسن بصری بود و از

کسانی که بیش از شما بوده اند قدر آن نامه دانسته اند که از حق بایشان رسید بشب تأمل کردند و بروز کار بدان کردند و شما درس کردید و بدان عمل نکردید اعراب و حروف درست کردید و بدان بارنامه دنیا می سازیت و گفت بخدای که زر و سیم را هیچ کس عزیز ندارد که نه خدای او را خوار گرداند و گفت هر احمقی که قومی را ببندد که از بس او روان شوند هیچ حال دل او بر جای نماند و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید کی اول فرمان بردار باشی و گفت هر که سخن مردمان بیش تو آرد سخن تو بیش دیگران برد او را نه لایق صحبت باشد و گفت برادران بیش ما عزیز اند که ایشان یار دین اند و اهل و فرزند یار دنیا و خصم دین ۱۰ و گفت هر چه بند بر خود و مادر و پدر نفقه کند آنرا حساب بود مگر طعامی که بیش دوستان و مهمانان نهد و گفت هر نمازی که دل در وی حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر بود و گفتند خشوع چیست گفت بیی که در دل ایستاده بود و دل آنرا ملازم گرفته گفتند مردی بیست سال است تا بنام جماعت نیامده است و با کس اختلاط نکرده است و در گوشه نشسته است حسن بیش او رفت و گفت چرا بنام جماعت نیائی و اختلاط نکنی گفت مرا معذور دار که مشغولم گفت بچه مشغولی گفت هیچ نفس از من بر نمی آید که نه نعمتی از حق بمن رسد و نه معصیتی از من بذو بشکر آن نعمت و بعد از آن معصیت مشغولم حسن گفت همچین باش که تو بهتر از منی برسیذند که ترا هرگز وقت خوش بوده است گفت روزی بر بام بودم زن همسایه با شوهری گفت که قرب بجاه سالست که در خانه تو ام اگر بود و اگر نبود صبر کردم در سرما و گرما و زیادتی نه طلبیدم و نام و ننگ تو نگاه داشتم و از تو بکس گله نکردم اما بدین يك چیز تن در ندم که بر سر من دیگری گزینی این همه برای آن کردم تا تو مرا ۲۴ بینی همه نه آن که تو دیگری را بینی امروز بدیگری التفات می کنی اینک

اعمال فکرتست و ورع و گنت اگر بدائی که در من نفاق نیست از هرجه در روی زمین است دوستر داشتنی و گنت اخلاف ظاهر و باطن و دل و زبان از جمله نفاق است و گنت هیچ مومن نبوده است از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا که بر خودی لرزند که نباید کی منافق باشیم و گنت هرکه گوید مومنم حقا کی مومن نیست بیفین و لا تُزکوا انفسکم هو اعلم بمن اتقى و گنت مومن آنست که آهسته بود و جون حاطب اللیل نه بود یعنی جون کسی نبوذ که هرجه تواند کرد بکند هرجه بزبان آید بگوید و گنت سه کس را غیبت نیست صاحب هوارا و فاسقرا و امامر ظالمرا و گنت در کنارت غیبت استغفار بسند است اگرچه بجلی نخواهی و گنت

۱۰ مسکین فرزند آدم راضی شده بسرائی که حلال آنرا حساب است و حرام آنرا عذاب و گنت جان فرزند آدم از دنیا مفارقت نکند الا سه حسرت یکی آنک سیر نشد از آنک جمع کرده بود دوم آنک در نیافته بود آنک امید داشته بود سیوم آنک زادی نیکو نساخت برای جنان راهی که بیش او آمد یکی گنت فلان کس جان می کند گنت چنین مگوی که او هفتاد

۱۵ سال بود تا جان می کند اکنون از جان کردن باز خواهد رست تا بجای خواهد رسید و گنت نجات یافتند سبک باران هلاک شدند گران باران و گنت بیمارزاد خدای عزّ و جلّ قومی را که دنیا ایشانرا ودیعت بود و دیعترا باز دادند و سبک بار برفتند و گنت بتزدیک من زیرک و دانا آنست که خراب کند دنیارا و بدان خرابی دنیا آخرت را بنیاد کند و خراب نکند

۲۰ آخرت را و بدان خرابی آخرت دنیارا بنیاد نهد و گنت هرکه خدایرا شناخت او را دوست دارد و هرکه دنیارا شناخت او را دشمن دارد و گنت هیچ ستوری بلگام سخت اولیتر از نفس تو نیست در دنیا و گنت اگر خواهی که دنیارا بینی که بعد از تو چون خواهد بود بنگر که بعد از مرگ دیگران

۲۴ جوانست و گنت بخدای که نه برستیزند بتانرا الا بدوستی دنیا و گنت

و این علامت اخلاص بود و گنفت مرد را علی باید نافع و عملی کامل و اخلاصی با وی و قناعتی باید مشیع و صبری با وی چون این هر سه آمد از آن بس ندانم تا با وی چکنند و گنفت گوسفند از آدمی آگاه تر است از آنک بانگ شبان او را از جرا کردن باز دارد و آدمی را سخن خدای از مراد خویش باز نمی دارد و گنفت هم نشینی با بدان کردن مردم را بدگمان کند در نیکان و گنفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوستر از آن دارم که بطلب کردن دنیا خواند و گنفت معرفت آنست که در خود يك ذره خصومت نیابی و گنفت بهشت جاودانی بدین عمل روزی چند اندک نیست به نیت نیکو است و گنفت اول که اهل بهشت بهشت نگرند هفتصد هزار سال بخود شوند از بهر آنک حق تعالی بر ایشان تجلی کند اگر در جلالش نگرند مست هیبت شوند و اگر در جمالش نگرند غرق وحدت شوند و گنفت فکر آینه است که حسنات و سیئات تو بندو بتو نمایند و گنفت هرکرا سخن نه از سر حکمت است عین آفت است و هرکرا خاموشی نه از سر فکرت است آن بر شهوت و غفلتست و هر نظر که نه از سر عبرت است آن هم لهو و زلت است و گنفت در توریت است که هر آدمی که قناعت کرد بی نیاز شد و چون از خلق عزلت گرفت سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد گشت و چون از حسد دست برداشت مودت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد بر خورداری جاوید یافت و گنفت بیوسته اهل دل بخاموشی معاودت می کنند تا وقتی که دلهاء ایشان در نطق آید بس از آن بر زبان سرایت کند و گنفت در ورع سه مقامست یکی آنک بند سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باش خواه راضی دوم آنک اعضای خود را نگاه دارد از هرجه خشم خدای در آن باشد سوم آنک قصد او در چیزی بود که خدای تعالی بدان راضی باشد و گنفت ۲۴ منقال ذره از ورع بهتر از هزار منقال نماز و روزه و گنفت فاضلترین همه

روشنائی باذی در چراغ دمیذ و کنت بگوی تا بکجا رفت این روشنائی تا
من بگویم که از کجا آوردم و عورتی روی برهنه و هر دو دست گشاده و
جشم آلوده با جمالی عظیم از شوهر خود با من شکایت می کرد گفتم اول
روی بوش گفتم من از دوستی مخلوق جنانم که عقل از من زایل شده است
و اگر مرا خبر نمی کردی همچنین بی بازار فرو خواستم شد تو با این همه
دعوی در دوستی او چه بودی اگر تو نابوشیدگی روی من ندیدی مرا
ازین نیز عجب آمد نقلست که چون از منبر فرو آمدی تی چندرا ازین
طایفه باز گرفتی و گفستی هاتوا بنشر النور بیائید تا نور نشر کنیم روزی یکی
نه از اهل این حدیث با ایشان همراه شد حسن او را گفت تا تو باز گردی
نقلست که روزی یاران خود را گفت شما مانند اید باصحاب رسول علیه
السلام ایشان شاذی نمودند حسن گفت بروی و بریش نه چیزی دیگر که
اگر شمارا بر آن قوم چشم افتادی همه در چشم شما دیوانه نمودندی و اگر
ایشان را بر سرایر شما اطلاع افتادی یکی را از شما مسلمان نگفتندی که ایشان
مقدمان بودند بر اسبان رهوار رفتند چون مرغ برند و باذ وزنک و ما
بر خران بشت ریش مانده ایم نقلست کی اعرابی بیش حسن آمد و از صبر
سوال کرد گفت صبر بر دو گونه است یکی بر بلا و مصیبت و یکی بر
چیزها کی حق تعالی ما را از آن نهی کرده است و جنانک حق صبر بود
اعرابی را بیان کرد اعرابی گفت ما رأیت اَزْهَدَ مِنْكَ من زاهدتر از تو
ندیدم و صابرتر از تو نشنیدم حسن گفت ای اعرابی زهد من بجمله از جهت
میل است و صبر من از جهت جزع اعرابی گفت معنی این سخن بگوی
که اعتقاد من مشوش کردی گفت صبر من در بلا یا در طاعت ناطق
است بر ترس من از آتش دوزخ و این عین جزع بود و زهد من در
دنیا رغبت است در آخرت و این عین نصیبه طلبی است بس گفت صبر
آنکس قوی است که نصیبه خود از میان بر گیرد تا صبرش حق را بود
نه ایمنی تن خود را از دوزخ و زهدش حق را بود نه وصول خود را بهشت

نقلست که جنات شکستگی داشت که در هر که نگرستی او را از خود بهتر دانستی روزی بکنار دجله می گذشت سیاهی دید با قرآبه و زنی بیش او نشسته و از آن قرآبه می آشامید بخاطر حسن بگذشت که این مرد از من بهتر است باز شرع حمله آورد که آخر از من بهتر نبود کجا زنی نامحرم نشسته و از قرآبه می آشامد او درین خاطر بود که ناگاه کشتی گران بار برسید و هفت مرد در آن بودند و ناگاه در گشت و غرقه شد آن سیاه در رفت و شش تن را خلاص داد بس روی بحسن کرد و گفت بر خیز اگر از من بهتری من شش تن را نجات دادم تو این یک تن را خلاص ده ای امام مسلمانان در آن قرآبه آبست و آن زن مادر منست خواستم تا ترا امتحان کنم تا تو بچشم ظاهری بینی یا بچشم باطن اکنون معلوم شد که بچشم ظاهر دیدی حسن در پای او افتاد و عذر خواست و دانست که آن گاشته حق است بس گفت ای سیاه جناتک ایشانرا از دریا خلاص کردی مرا از دریا بگذار خلاص ده سیاه گفت چشمت روشن باز بعد از آن جنان شد که البته خود را به از کسی دیگر ندانستی تا وقتی سگی دید و گفت الهی مرا بدین سگ بر گیر سوال کردند که تو بهتری یا سگ گفت اگر از عذاب خدای خلاص یابم من بهتر از او باشم و الا بعزت و جلال خدای که او از صد چون من به نقلست که حسن گفت از سخن چهار کس عجب داشتم کوزکی و مستی و مخمّتی و زنی گفتند چگونه گفت روزی جامه از مخمّتی که بروی گذشتم در کشیدم گفت خواجه حال ما هنوز بیدار نشد ۲۰ است تو جامه از من بردار که کارها در ثانی الحال خدای داند که چون شود و مستی را دپدم که در میان وحل می رفت افتان خیزان فُتِلْتُ لَه نَبِيتٌ قَدَمَكَ يَا مَسْكِينُ حَتَّى لَا تَزِلَّ كَفْتَمُ قَدَمِ ثَابِتٍ دَارِ تَا نَبِيتِي كَفْتَمُ نُو قَدَمِ ثَابِتٍ كَرْدَهٗ بَا اَيْنِ هَمَّ دَعُوِي اِكْرَمِنِ بِنَبْتَمِ مَسْتِي بَاشْمِ بَكَلِ اَلْوَدَهٗ بَرِ خِيَزْمِ وَ بَشُوْمِ اَيْنِ سَهْلٍ بَاشْدِ اَمَّا اَزِ افْتَاذِنِ خُوْدِ بَتْرَسِ اَيْنِ سَخْنِ دَرِ ۲۵ دَلْمِ عَظِيْمِ اَثْرِ كَرْدِ وَ كُوْدَكِي وَ قَتِي جَرَاغِي مِي بَرْدِ وَ كَفْتَمِ اَزِ كَجَا اَوْرَدَهٗ اَيْنِ

من بسوزد زیرا که آتش مخلوق خدای است و مخلوق مأمور باشد اکنون
 نو هفتاد سال او را برستیده بیا تا هر دو دست بر آتش نهیم تا ضعف
 آتش و قدره خدای تعالی مشاهده کنی این بگفت و دست در آتش نهاد
 و می داشت که يك ذره از وجود وی متغیر نشد و نسوخت شمعون چون
 ۵ چنین دید متعجب شد و صبح آشنائی دمیدن گرفت حسن را گفت مدت هفتاد
 سال است تا آتش را برستیدم ام اکنون نفسی جند مانده است تدبیر من
 چیست گفت آنک مسلمان شوی شمعون گفت اگر خطی بدهی که حق
 تعالی مرا عفویت نکند ایمان آورم ولیکن تا خط ندهی ایمان نیارم حسن
 خطی بنوشت شمعون گفت بنرمای تا عدول بصره گواهی نویسند بعد ازان
 ۱۰ بنوشتند بس شمعون بسیار بگریست و اسلام آورد و حسن را وصیت کرد
 که چون وفات کنم بنرمای تا بشویند و مرا بدست خود در خاک نه و
 این خط در دست من نه که حجت من این خط خواهد بود این وصیت
 کرد و کلبه شهادت بگفت و وفات کرد او را بشستند و نماز کردند و دفن
 کردند و آن خط در دست او نهادند حسن آن شب از اندیشه در خواب
 ۱۵ برفت که این چه بود که من کردم من خود غرقه ام غرقه دیگر را چون
 دست گیرم مرا خود بر ملک خود هیچ دستی نیست بر ملک خدای جبر
 سبیل کردم درین اندیشه در خواب رفت شمعون را دید چون شمعی تابان
 تاجی بر سر و حله در بر خندان در مرغزار بهشت خرامان حسن گفت
 ای شمعون چگونه گفت چه می برسی چنین که می بینی حق تعالی مرا در
 ۲۰ جوار خود فروز آورد بفضل خود و دیدار خود نمود بکرم خود و آنج از
 لطف در حق من فرمود در صفت و عبارت نیاید اکنون تو باری از ضمان
 خود برون آمدی بستان این خط خود کی مرا بیش بدین حاجت نماند
 چون حسن بیدار شد آن کاغذ در دست دید گفت خداوند ما معلومست
 که کار تو بعلمت نیست جز بمحض فضل بر در تو که زیان کند گبر
 ۲۵ هفتادساله را يك کلمه بقرب خود راه دهی مومن هفتادساله را کی محروم کنی

بس گفت آن بیر که دیدی با جامه سفید که بس از نماز بیشین آمد و بیش از همه برفت و همه او را تعظیم کردند آن حسن بود هر روز نماز بیشین ببصره کند و اینجا آید و با ما سخن گوید و نماز دیگر ببصره روز آنگاه گفت هر که چون حسن امامی دارد دعا از ما جرا خواهد نقلست که در عهد حسن مردی را اسبی بزبان آمد و آن مرد فرو ماند حال خود با حسن بگفت حسن آن اسب را از بهر جهاد بچهار صد درم از وی بخرید و سیم بداد شبانه آن مرد مرغزاری در بهشت بخواب دید و اسبی در آن مرغزار و چهار صد گره همه خنک برسید که این اسبان از آن کیست گفتند بنام تو بود اکنون بنام حسن کردند چون بیدار شد بیش حسن آمد و گفت ای امام بیع اقالت بدید کن که بشیام حسن گفت برو که آن خواب که تو دیدی من بیش از تو دیدم آن مرد غمگین باز گشت شب دیگر حسن کوشکها دید و منظرها بخواب برسید که از آن کیست گفت آن کسی را که بیع اقالت کند حسن بامداد آن مرد را طلب کرد و بیع اقالت کرد نقلست که همسایه داشت آتش برست شمعون نام بیمار شد و کارش بنزع رسید

۱۰ حسن را گفتند همسایه را در باب حسن ببالین او شد او را بدید از آتش و دود سیاه شد گفت بترس از خدای که همه عمر در میان آتش و دود بسر برده اسلام آر نا باشد که خدای بر تو رحمت کند شمعون گفت مرا سه چیز از اسلام بازی دارد یکی آنک شما دنیا می نگوئید و شب و روز دنیا می طلبید دوم آنک میگوئید که مرگ حق است و هیچ ساختگی مرگ نمی کیند سوم آنک می گوئید دینار حق دینی است و امروز همه آن می کیند که خلاف رضاء اوست حسن گفت این نشان آشنایان است بس اگر مومنان چنین می کنند تو چه می گویی ایشان بیگانگی او مقرر اند و تو عمر خود در آتش برستی صرف کردی تو که هفتاد سال آتش برستیدی و من که نبرستیدم ام هر دورا بدوزخ در آورند ترا و مرا بسوزد و حق تو نگاه ندارد اما خداوند من اگر خواهد آتش را زهره نبود که موئی بر تن

۲۰

اجابت می بینم نقلست که بزرگی گفتم با حسن و جماعتی بجمع می رفتم در بادیه تشنه شدیم بسر جای رسیدیم دلو و رسن ندیدیم حسن گفتم چون من در شروع نماز شوم شما آب خورید بس در نماز شد تا بسر آب شدیم آب بر سر جاده آمده بود باز خوردیم یکی از اصحاب رکوه آب بر داشت آب بچاه فرو شد چون حسن از نماز فارغ شد گفتم خدایرا استوار نداشتید تا آب بچاه فرو رفت بس از آنجا برقیتم حسن در راه خرمائی بیافت بما داد بخوردیم دانه زرین داشت بمدینه بردیم و از آن طعام خریدیم و بصدقه دادیم نقلست که ابو عمرو امام القُرآن تعلیم کردی ناگاه کوزکی صاحب جمال بیامد که قرآن آموزد ابو عمرو بنظر خیانت در وی نگریست قرآن تمام از اَلِفِ اَلْحَمْدِ تا سِینِ مِنَ اَلْحَبْنَةِ وَالنَّاسِ فراموش کرد آتشی در وی افتاد و بی قرار شد و بنزدیک حسن بصری رفت و حال باز گفتم و زار بگریست گفتم ای خواجه چنین کار بیش آمد و همه قرآن فراموش کردم حسن از آن کار اندوهگن شد و گفتم اکنون وقت حج است برو و حج بگزار چون فارغ شوی بمسجد خَیْفِ رو که بیری بینی در محراب نشسته وقت ۱۰ بر وی تباہ مکن بگذار تا خالی شود بس با او بگویی تا دعا کند بو عمرو همچنان کرد و در گوشه مسجد بنشست بیری با هیبت دید خلقی بگرد او نشسته چون زمانی بر آمد مردی در آمد با جامه سفید با کیزه خلق بیش او باز شدند و سلام کردند و سخن گفتند با یکدیگر چون وقت نماز شد آن مرد برفت و خلقی با وی برفتند آن بیری خالی ماند ابو عمرو گفتم من ۲۰ بیش او رفتم و سلام کردم گفتم الله الله مرا فریاد رس و حال باز گفتم بیر غمناک شد و بدنبال چشم در آسمان نگاه کرد هنوز سر در بیش نیاورده بود که قرآن بر من گشاده شد بو عمرو گفتم من از شادی در بایش افتادم بس گفتم ترا بمن که نشان داد گفتم حسن بصری گفتم کسی را که امامی چون حسن باشد بکسی دیگر چه حاجت باشد بس گفتم حسن ما را ۲۵ رسوا کرد ما نیز او را رسوا کنیم او برده ما بدرید ما نیز برده او بدریم

همه از بیم فرو ریزند نقلست که در حال کوزدگی معصیتی بر حسن رفته بود هرگاه کی بیراهی نو بدوختی آن گناه بر گریبان بیراهن نوشتی بس جندان بگریستی که هوش از وی برفتی وقتی عمر عبد العزیز رضی الله عنه بنزدیک حسن نامه نوشت و در آن نامه گفت مرا نصیحتی کن کوتاه جنانک یاد دارم و این امام خویش سازم حسن بر ظهر نامه نوشت که یا امیر المؤمنین چون خدای با تو است بیم از کی داری و اگر خدای با تو نیست امید بکه ی داری وقتی دیگر حسن بنو نامه نوشت کی آن روز آمدن گیر کی باز بسین کسی کی مرگ بر وی نوشته اند ببرد و السلام او جواب داد که روزی آمده گیر که دنیا و آخرت هرگز خود نبوذ وقتی ثابت بنانی ۱۰ رحمة الله علیه بحسن نامه نوشت که ی شنوم کی بحج خواهی رفت ی خوام که در صحبت تو باشم جواب نوشت که بگذار تا در ستر خدای زندگانی کنیم که با یکدیگر بودن عیب یکدیگر را ظاهر کند و یکدیگر را دشمن گیریم نقلست که سعید جبیر را در نصیحت گفت سه کار مکن یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شنفت بوذ بر خلق و دوم با هیچ سر بوشیده در ۱۵ خلوت منشین و اگر چه رابعه بوذ و تو او را کتاب خدای آموزی سوم هرگز گوش خود عاریت مده امیرا اگر چه درجه مردان مرد داری که از آفت خالی نبوذ و آخر الامر زخم خویش بزند مالک دینار گفت از حسن برسیدم کی عقوبت عالم جی باشد گفت مردن دل گنتم مرگ دل جیست گفت حب دنیا بزرگی گفت سحرگاهی بدر مسجد حسن رفتم بنار در مسجد ۲۰ بسته بوذ و حسن در درون مسجد دعا ی کرد و قوی آمین ی گفتند صبر کردم تا روشن تر شد دست بر در نهادم گشاده شد در شدم حسن را دیدم تنها متعویر شدم چون نماز بگزاردم قصه با وی بگفتم و گفتم خدا را مرا ازین کار آگاه کن گفت با کس مگوی هر شب آذینه بریان نزد من ی آیند و من با ایشان علم ی گویم و دعا ی کنم ایشان آمین میگویند ۲۵ نقلست که چون حسن دعا کردی حبیب عجیبی دامن برداشتی و گفتی

او نقل کرد کی مرد باشد از مومنان که بشومی گاهان چندین سال در دوزخ بماند گفت کاجکی که حسن از آنها بودی که بعد از چندین سال از دوزخ بیرون آوردندی نقلست کی یک روز این حدیث ی خواند که آخِرُ مَنْ یُخْرَجُ مِنَ النَّارِ رَجُلٌ یُقَالُ لَهُ هُنَادٌ آخِرُ کَسَى که از دوزخ بیرون یذ مردی بود نام او هناد حسن گفت کاجکی من آن مرد بودی یکی از یاران گفت شبی حسن در خانه من ی نالید گفتم این ناله تو از چیست با چنین روزگاری که تو داری بدین آراستگی گفت از آن ی نالم وی گرم که نباید کی بی علم و قصد حسن کاری رفته باشد یا قدمی بخطا برداشته یا سخنی بزبان آمده بود که آن بردرگاه حق تعالی بسندیده نبوذ بس حسن را گفته باشد ۱۰ بروکی اکنون ترا بردرگاه ما قدری نماند بس ازین هیچیز از تو نخواهیم بذیرفت نقلست که یک روز بر در صومعه او کسی نشسته بود حسن بر بام صومعه نماز ی کرد در سجده جندان بگریست که آب از ناودان فرو جکیدن گرفت و بر جامه این مرد افتاد آن مرد در بزد گفت این آب باک هست یا نه تا بشویم حسن گفت که بشوی که با آن نماز روا نبوذ که آب چشم ۱۵ عاصیانست نقلست که یکبار بچنازه رفت چون مرده را در گور نهادند و خاک فرو کرده بوذند حسن بر سر آن خاک بنشست و جندانی بدان خاک فرو گریست که خاک گل شد بس گفت ای مردمان اوّل و آخر لحدست آخر دنیا گورست و اوّل آخرت نگری گوراست که الْقَبْرُ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ چه ی نازید بعالی که آخرش اینست یعنی گور و چون نبی ترسید ۲۰ از عالی که اوّلش اینست یعنی گور چون اوّل و آخر شما اینست ای اهل غفلت کار اوّل و آخر بسازید تا جماعتی که حاضر بوذند جندان بگریستند که همه یک رنگ شدند نقلست که یک روز بگورستان ی گذشت با جماعتی درویشان بدیشان گفت درین گورستان مردان اند که سر همت ایشان به بهشت فرو نی آمده است لکن جندان حسرت با خاک ایشان ۲۵ تعبیه است که اگر ذره از آن حسرت بر اهل آسمان و زمین عرضه کنند

گفتم که وقت آزمایش است حجاج بن شمس حسن يك ذره بدو ننگرد و از آن سخن که می گفت بنگردید تا مجلس تمام کرد آن بزرگ دین گفت حسن حسن است آخر حجاج خویشتن آنجا افکند که حسن بود و بازوش بگرفت و گفت *أَنْظُرُوا إِلَى الرَّجُلِ* اگر می خواهید که مردی را به بینید در حسن نگرید حجاج را بخواب دیدند در عرصات قیامت افتاده و گنفتند چه می طلبی گفت آن می طلبم که موحدان طلبند و این از آن بود که در حالت نزاع می گفته بود خداوند ابدین مشتی تنگ حوصله نمای که غنارم و *أَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ* ام کی همه يك دل و يك زبان اند که مرا فرو خواهی برد مرا بستیزه ایشان بر آور و بندیشان نمای که *فَعَالٌ لِمَا يُرِيدُ* منم این سخن ۱۰ حسن را بر گنفتند گفت بدان ماند که این خبیث بطراری آخرت نیز نخواهد برد نقلست که مرتضی رضی الله عنه به بصره در آمد مهار اشتر بر میان بسته و سه روز بیش درنگ نکرد جمله منبرها بفرمود تا بشکستند و مذکرانرا منع کردند بمجلس حسن آمد حسن سخن می گفت سؤال کرد که تو عالی یا متعلم گفت هیچ کدام سخنی از بیغامبر بمن رسیده است باز می گویم مرتضی ۱۰ رضوان الله علیه اورا منع نکرد و گنفت این جوان شایسته سخن است بس برفت حسن بفرست بدانست که او کیست از منبر فرو آمد از بی او دوان شد تا درو رسید دامنش بگرفت گفت از بهر الله وضو ساختن در من آموز جائی است کی آنرا *باب الطشت* گویند طشت آوردند تا وضو در حسن آموخت و برفت یکبار در بصره خشک سالی افتاد دویمت هزار خلق برفتند ۲۰ و منبری بنهادند و حسن را بر منبر فرستادند تا دعائی گویند حسن گفت می خواهید تا باران بارذ گنفتند بلی برای این آمده ام گنفت حسن را از بصره بیرون کنیند و جندان خوف برو غالب بوده است که جنان نقل کرده آمد که چون نشسته بودی گفتمی در پیش جلاد نشسته است و هرگز کس لب او خندان ندیدی دردی عظیم داشته است نقلست کی روزی یکی را ۲۰ دید که می گریست گفت جرای گری گفتم بمجلس معبد کعب قرظی بودم

و سؤال کردند که طیبی که بیمار بود دیگرانرا معالجه جون کند گفت تو نخست خودرا علاج کن آنگاه دیگرانرا گفت سخن من بشنویند که علم من شمارا سود دارد و عمل من شمارا زیان ندارد و سؤال کردند که یا شیخ دلاء ما خفته است که سخن تو در دلاء ما اثر نمی کند چکنیم گفت کاشکی خفته بودی که خنتهرا بجنبانی بیدار گردز دلاء شما مرده است که هر چند ی جنبانی بیدار نمی گردز سوال کردند که قومی اند کی در سخن مارا جندان ی ترسانند که دل ما از خوف باره ی شوذ این روا بود گفت امروز با قومی صحبت داریذ که شمارا بترسانند و فردا این باشیذ بهتر که صحبت با قومی داریذ که شمارا این کنند و فردا بخوف اندر رسیدن گفتند قومی بمجلس ۱۰ تو می آیند و سخنها تو یاذی گیرند تا بران اعتراض کنند و عیب آن ی جویند گفت من خویشتنرا دینه ام کی طمع فردوس اعلی و مجاوره حق تعالی ی کند و هرگز طمع سلامت از مردمان نکنذ که آفریذگار ایشان از زبان ایشان سلامت نی یابذ گفتند کسی میگوید کی خلقرا دعوت مکینذ تا بیش خودرا باک نکنیذ گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر در آنک ۱۵ این کلمه در دل ما آراسته کند تا در امر معروف و نئی منکر بسته آید گفتند مؤمن حسد کند گفت برادران یوسفرا علیه السلام فراموش کردیذ و لکن جورنجی از سینه بیرون نیفکنیذ زیان ندارد حسن مریدی داشت که هرگاه کی آتی از قران بشنودی خویشتنرا بر زمین زدی یکبار بدو گنت ای مرد اگر اینج ی کنی توانی که نکنی بس آتش نیستی در معامله ۲۰ جمله عمر خود زدی و اگر نتوانی که نکنی مارا بد منزل از بس بشت بگذاشتی بس گفت الصَّعْفَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ هرکه بانگی ازو بر آید آن نیست الا از شیطان و اینجا حکم غالب کرده است که نه هم جائی چنین بود و شرح این خود او گفته است یعنی اگر توانذ کی آن باطل کند و آن صعفه ازو بدید آید از شیطانست یک روز مجلس ی داشت حجاج در آمد با ۲۰ لشکریان بسیار و تیغها کشیذ بزرگی حاضر بود گنت امروز حسنرا امتحان

و حشم و نعمت و مال و خزینه در بیش او عاجز است سلام بر تو باذنا سال دیگر این بگویند و باز گردن این سخن بر دل حسن جنان کار کرد کی دلش از کار برفت در حال تدبیر باز گشتن کرد و سوی بصره آمد و سوگند خورد که نیز در دنیا نه خندد تا عاقبت کارش معلوم نشود و جنان خویشتن را در انواع مجاهد و عبادت افکند کی در عهد او کس را ممکن بالای آن ریاضت کشیدن نبود تا ریاضت بجائی رسید کی گفتند هفتاد سال طهارت او در طهارت جای باطل می شد و در عزلت جنان شد که امید از جمله خلق بریده کرد تا لاجرم از جمله با سر آمد جنانك يك روز یکی در جمعی بر بای خاست و گفت حسن مهتر و بهتر ما جراست بزرگی حاضر بود گفت از جهت آنک امروز جمله خلابی را بعلم او حاجتست و او بيك جو بخلق محتاج نیست همه در دین بدو حاجتمندند و او در دنیا از همه فارغ است مهتری و بهتری اینجا بود در همته یکبار مجلس و عظمی و هر باری که بمنبر بر آمدی جو رابعه را ندیدی مجلس بترك گرفتی و فرو آمدی گفتند ای خواجه چندین محتشمان و خواجگان و بزرگان آمدند اگر بیرزنی مقنعه داری نیاید چه باشد او گفتی آری شربتیه که ما از برای حوصله بیلان ساخته باشیم در سینه موران نتوانیم ریخت و هرگاه که مجلس گرم شدی روی رابعه کردی که ای در گلیم پوشیده هذا من جمرات قلیک یا سینه این همه گرمی از يك اخگر دل تست اورا سؤال کردند که جمعی بزین انبوهی که در بای منبر تو می نشینند دانیم که شاذ شوی گفت ما بکثرت جمع شاذ نشویم ولیکن اگر يك درویش حاضر بود دل ما شاذ شود باز سؤال کردند کی مسلمانان چیست و مسلمانان کیست گفت مسلمانان در کتابهاست و مسلمانان در زیر خاک اند از سؤال کردند که اصل دین چیست فقال الوریع گفتند آن چیست که ورع را تباہ کند فقال الطمیع و سؤال کردند که جنات عدن چیست گفت کوشکی است از زر درو نیاید الا بیغامبری یا صدیقی یا شهیدی یا سلطانی عادل

و بذر عاشق او بصدد هزار دل ناگاه بیمار شد و جمله اطباء حاذق در
 معالجه او عاجز آمدند عاقبت وفات کرد در آن خیمه بگور کردند هر سال
 یکبار بزیارت او بیرون شوند اول سباهی بی قیاس گرد خیمه در گردند و
 گویند ای ملک زاده ما ازین حال که ترا بیش آمدست اگر بچنگ راست
 ۵ شدی ما همه جانها فدا کردیم تا ترا باز ستدمانی اما این حال که ترا بیش
 آمدست از دست کسی است کجا او بهیچ روی کارزار نمی توانیم کرد و
 مبارزت نتوان کرد این گویند و باز گردند آنگاه فیلسوفان و دبیران بیش
 روند و گویند این حال کسی کرده است که بدانش و فیلسوفی و علم و
 خرده شناسی با او هیچ نتوان کرد که همه حکماء عالم در بیش او عاجز اند
 ۱۰ و همه عالمان در جنب علم او جاهل و اگر نه تدبیرها کردیم و سخنها گفتیم
 که در آفرینش همه عاجز از ان شدند این گویند و باز گردند آنگاه پیران
 بجزمت بشکوه بیش روند و گویند ای پادشاه زاده این حال که ترا بیش
 آمده است اگر بشفاعت پیران راست آمدی ما همه شفاعت و زاری کردیم
 و ترا آنجا نگذاشتیم اما این حال ترا از کسی بیش آمده است که شفاعت
 ۱۵ هیچ بندک سوز ندارد این بگویند و بروند آنگاه آن کینزکان ماهر وی با
 طبه‌ها زر و جواهر بیش روند و گرد خیمه بگردند و گویند ای قیصر زاده
 ما این حال که ترا بیش آمده است اگر بمال و جمال راست آمدی ما همه
 خودرا فدا کردیم و ماله‌ها عظیم بدادیم و ترا نگذاشتیم اما این حال ترا
 از کسی بیش آمده است که آنجا مال و جمال را اثری نیست این گویند
 ۲۰ و باز گردند بس قیصر با وزیر بزرگ در خیمه روز و گویند بدان ای
 چشم و چراغ بذر و ای میوه دل بذر و ای جگرگوشه بذر بدست بذر
 چیست بذر برای تو لشکر گران آورد و فیلسوفان و پیران و شفیعیان و
 رای زنان آورد و صاحب جمالان و مال و نعمته‌ها الهان آورد و خود بیامد
 اگر بدین همه کاری بر آمدی بذر هر چه بتوانستی کرد بجای آوردی اما
 ۲۵ این حال از کسی بیش آمده است کی بذر با این همه کار و بار و لشکر

در کنار وی نهادند بیغامبر علیه السلام بدو دعا کرد هرچه یافت از برکات دعای او یافت نقلست کی چون حسن در وجود آمد او را بیش عمر آوردند گفت سَبَّوْهُ حَسَنًا فَإِنَّهُ حَسَنُ الْوَجْهِ او را نام حسن کنبد که نیکو روی است اُمّ سلمه رضی الله عنها برورش و تعهد او قبول کرد بحکم شنتی که بروی برد شیرش بدید آمد تا بیوسته می گفتی اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ إِمَامًا يُقْتَدَى بِهِ خَلاوِنْدَا او را مقتدای خلق گردان تا جانان شد کی صد و سی تن را از صحابه در یافته بود و هفتاد بدری را یافته و ارادت او به علی بوده است رضی الله عنهما و در علوم رجوع باز او کرده است و طریقت ازو گرفت و ابتداء توبه او آن بود که او گوهر فروش بود او را الحسن اللؤلؤی گفتندی ۱۰ تجارت روم کردی و با امیران و وزیران قیصر ستد و داد کردی رضی الله عنه وقتی بروم شد و نزدیک وزیر رفت و ساعتی سخن گفت وزیر گفت ما بجائی خواهیم شد اگر موافقت کنی گفت حکم تراست موافقت می کنم بفرمود تا اسبی برای حسن بیاوردند تا با وزیر بر نشست و برفتند چون بصعرا رسیدند حسن خیمه دید از دیبای روی زده باطناب ابریشم و ۱۵ میخها زرین در زمین محکم کرده حسن بیکسو بایستاد و آنگاه سپاهی چند گران بیرون آمدند همه آلت حرب پوشیده گرد آن خیمه در گشتند و چیزی بگفتند و برفتند آنگاه فیلسوفان و دبیران قرب چهار صد در رسیدند گرد آن خیمه در گشتند و چیزی بگفتند و برفتند بعد ازان سیصد از بیران نورانی با محاسنها سفید روی بخیمه نهادند و گرد آن خیمه در گشتند ۲۰ و چیزی بگفتند و برفتند بس ازان کبیرکان ماهروی زیادت از دوست هر یکی طبقی از زر و سیم و جواهر بر گرفته گرد خیمه بگشتند و چیزی بگفتند و برفتند آنگاه قیصر و وزیر بزرگ در خیمه شدند و بیرون آمدند و برفتند حسن گفت من متعجب و عجب بماندم با خود گفتم این چه حالست چون فروز آمدیم من ازو برسیدم گفت قیصر روم را بسری بود که ممکن ۲۵ نبود بچمال او آدمی و در انواع علوم کامل و در میدان مردانگی بی نظیر

کارا نفس خذائی از میان جنین جای بر آید وقت نماز اول بیرون شدی
 و بس از نماز خفتن باز آمدی و بهر محلتی که فرو شدی کوزکان و برا سنگ
 زذندی گنتی ساقپاه من باریکست خردتر بر داریند تا بای من شکسته و
 خون آلوده نشود تا از نماز باز نمازم کی مرا غم نماز است نه غم بای در
 آخر عمر جنین گفتند که سفیدی برو بدید آمد و آن وقت بر موافقت
 امیر المومنین علی رضی الله عنه در صفین حرب می کرد تا کشته شد عاش
 وحیداً و مات شهیداً رضی الله عنه بدانک قومی باشند که ایشانرا اویسیان
 گویند ایشانرا به بیر حاجت نبوذ که ایشانرا نبوت در حجر خود پرورش
 دهد بی واسطه غیرى جنانک اویس را داد اگرچه بظاهرا خواجه انبیارا
 ندید اما پرورش از وی یافت نبوت می پرورد و حقیقت هم نفس می بود
 و این عظیم عالی مقامیست تا کرا آنجا رسانند و این دولت روی بکه نماید
 ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

ذکر حسن بصری رحمه الله عليه

آن پرورده نبوت آن خو کرده فتوت آن کعبه عمل و علم آن خلاصه ورع
 ۱۵ و حلم آن سقی برده بصاحب صدری صدر سنت حسن بصری رضی الله
 عنه مناقب او بسیار است و محامد او بی شمار است صاحب علم و معامله
 بود و دایم خوف و حزن حق او را فرو گرفته بود و مادر او از موالی ام
 سلمه بود چون مادرش بکاری مشغول شدی حسن در گریه آمدی ام
 سلمه رضی الله عنها بستان در دهانش نهادی تا او بمکیندی قطره جند شیر
 ۲۰ بدید آمدی جندان هزار برکات که حق از او بدید آورد همه از اثر شیر
 ام سلمه بود نقلست کی حسن طفل بود يك روز از کوزه بیغامبر علیه
 السلام آب خورد در خانه ام سلمه بیغامبر گفت علیه السلام این آب که
 خورد گفتند حسن گفت جندانک ازین آب خورد علم من بدو سرایت
 ۲۴ کند نقلست که روزی بیغامبر علیه السلام بخانه ام سلمه در آمد حسن را

گفت دست دراز کردم تا گرده بر گیرم گرده در دست خویش دیدم
 گو سفند نابدید شد محامد او بسیار است و فضایل وی بی شمار در ابتدا
 شیخ ابو النّسَمِ گُرگانی را رضی الله عنه ذکر آن بودست مدّتی که می گفته
 است اُوَیْسِ اُوَیْسِ اُوَیْسِ ایشان دانند قدر ایشان و سخن اوست کی
 گفت من عرف الله لا یخفی علیه شیء هر که بشناخت تا شناسند کیست دیگر معنی آنست
 نماند دیگر معنی آنست کی هر که بشناخت تا شناسند کیست دیگر معنی آنست
 که هرک اصل بدانست فروع دانستن آسان بودش که بچشم اصل در فروع
 نگزد دیگر معنی آنست کی خدایا بخدای بتوان شناخت که عرفتُ ربّی برّی
 بس هر که خدایا بخدای داند همه چیزی می داند و سخن اوست که السّلامه
 ۱۰ فی الوحده سلامت در تنهایی است و تنها آن بود که فرد بود در وحده و
 وحده آن بود که خیال غیر در نگنجد تا سلامت بود اگر تنها بصورت
 گیری درست نبود که الشّیطان اَبَعْدُ مِنَ الاثْنِینِ حدیث است و سخن اوست
 که عليك بقلبك بر تو باذ بدل تو یعنی بر تو باذ که دایم دل حاضر داری
 تا غیر درو راه نیابد و سخن اوست که طلبت الرّفعة فوجدته فی التّواضع
 ۱۰ و طلبت الرّیاسة فوجدته فی نصیحة الخلق و طلبت المروة فوجدته فی الصدق
 و طلبت الفخر فوجدته فی الفقر و طلبت النّسبة فوجدته فی التقوی و طلبت
 الشّرف فوجدته فی الفناعة و طلبت الرّاحة فوجدته فی الزهد معانی این سخنها
 معلومست و مشهور نقلست که همسایگان او گشتند ما اورا از دیوانگان شمریدی
 آخر از وی درخواست کردم تا اورا خانه ساختم بر در سرای خویش
 ۲۰ و یک سال و دو سال بسر آمدی که اورا وجهی نبودی که بدان روزه
 گشادی طعام او آن بودی که گاه گاه استه خرما بر جیدی و شبانگاه
 بفروختی و در وجه قوت صرف کردی و بدان افطار کردی و اگر خرماء
 خشک یافتی نگاه داشتی تا روزه بدان گشادی و اگر خرماء خشک بیشتر
 یافتی استه خرما بفروختی و بصدقه بدادی و جامه وی خرّقه گفته بود
 ۲۰ که از مزبها بر جیدی و باک بشستی و بره دوختی و با آن می ساختی عجا

سه بار تسبیح گفتن سنت است ابن از آن ی کم کی می خواهم که مثل عبادت آسمانیان کم از وی برسیند که خشوع در نماز چیست گفت آنک اگر نیزه بر پهلوش زنند در نماز خبرش نبوذ گتند جونی گفت چگونه باشد کسی که بامداد بر خیزد و نداند کی شبانگاه خواهد زیست یا نه گتند

۵ کار چگونه است گفت وَ قِلَّةَ زَادٍ وَ طُولَ طَرِيفَاةٍ گفت آه از بی زادی و درازی راه و گتند اگر تو خذایرا تعالی برستش کنی بعبادة آسمانها و زمینها از تو بیه بدیزد تا باورش نداری گتند چگونه باورش دارم گفت این نباشی بدلیج ترا فرا بدیرفته است و فارغ نه بینی خویش را تا در برستش او بجزیی دیگر مشغول نباید بود و گتند هرک سه چیز دوست دارد

۱۰ دوزخ بدو از رگ گردنش نزدیکتر بود طعام خوش خوردن و لباس نیکو پوشیدن و با توانگران نشستن اویس را گتند رضی الله عنه که درین نزدیکی تو مردی است سی سالست که گوری فرو کرده است و کفتی در آویخته و بر سر آن نشسته است وی گریذ و نه بشب فرار گیرذ و نه بروز اویس گفت مرا آنجا بریزد تا او را به بینم اویس را نزدیک او بردند او را دید

۱۵ زرد گشته و نحیف شده و چشم از گریه در مغاک افتاده بدو گفت یا فلان شغلك الثبر عن الله ای مرد سی سالست تا گور و کفن ترا از خدای مشغول کرده است و بدین هر دو باز ماند و این هر دو بت راه تو آمده است آن مرد بنور او آن آفت در خویش بدید حال برو کشف شد نعره بزد و در آن گور افتاد و جان بداد اگر گور و کفن حجاب خواهد بود حجاب

۲۰ دیگران بنگر که چیست و جندست نقلست که اویس یکبار سه شبانروز هیچ نخورده بود روز چهارم بامداد بیرون آمد بر راه يك دینار زر افگند بود گفت از آن کسی افتاده باشد روی بگردانید تا گیاه از زمین بر جیند و بخورد نگاه کرد گوسفندی می آمد گرده گرم در دهان گرفته بیش وی بنهاد گفت مگر از کسی ربوده باشد روی بگردانید گوسفند بسفین آمد

۲۵ گفت من بند آن کسم که تو بند اوئی بستان روزی خدای از بند خدای

خدای ببرد محمد رسول الله ببرد ابو بکر خلیفه وی ببرد عمر برادرم ببرد
 و دوستم ببرد و اعمراه و اعمراه گفتم رَحِمَكَ اللهُ عُمَرُ نَه مَرْدَه اَسْت
 گفت حق تعالی مرا خبر داد از مرگ وی بس گفت من و تو از جمله
 مردگانیم و صلوات داد و دعائی سبک بگفت و گفت وصیت اینست که
 ۵ کتاب خدای و راه اهل صلاح فرا بیش گیری يك ساعت از یاد مرگ
 غافل نباشی و چون با نزدیک قوم خویش رسی ایشانرا بند ده و نصیحت
 از خلق خدای باز مگیر يك قدم بای از موافقت جماعت کشین مدار که
 آنگاه بی دین شوی و ندانی و در دوزخ اُفتی و دعائی چند بگفت و گفت
 رفتی یا هَرَم بن حیان نیز نه تو مرا بینی و نه من ترا و مرا بدعا یاد دار
 ۱۰ کی من نیز ترا یاد دارم و تو ازین جانب برو تا من از آن جانب بروم
 گفت خواستم تا يك ساعتی با وی بروم نگذاشت و بگذشت و وی گریست
 و مرا بیگریستن آورد من از قنأ وی ی نگریستم تا بکوی فرو شد و نیزش
 از آن بس خبر وی نیافتم و گفت بیشتر سخن که با من گفت از امیر بن
 بود فاروق و مرتضی رضی الله عنهما و ربیع خشم گوید برفتم تا اُوَیْس را
 ۱۵ بینم در نماز بامداد بود چون فارغ شد گفتم صبر کم تا از تسبیح باز بردارد
 درنگی کردم همچنان از جای بر نخاست تا نماز بیشین بگردد و نماز دیگر
 بکرد حاصل سه شبانروز از نماز نبرداخت و هیچ نخورد و هیچ نخفت شب
 چهارم او را گوش ی داشتم خواب در جشمش آمد در حال با حق بمناجاة
 آمد گفت خداوند بتو بناه ی گیرم از چشم بسیار خواب و از شکم بسیار خوار
 ۲۰ گفتم مرا این بسند است او را تشویش ندادم و باز گردیدم اُوَیْس را ی
 آرند که در همه عمر خویش هرگز شب نخفت يك شب گفתי هَذِهِ لَيْلَةُ الْقِيَامِ
 و دیگر شب گفתי هَذِهِ لَيْلَةُ الرُّكُوعِ و دیگر شب گفתי هَذِهِ لَيْلَةُ السُّجُودِ يَك
 شب بقیامی بسر بردی و يك شب برکوعی و يك شب بسجودی گفتند یا
 اُوَیْس چون طاقت ی داری شبی بذین درازی بر يك حال گفتم ما خود
 ۲۵ هنوز یکبار سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى نه گفته باشیم در سجودی که روز آید خود

دوستی وی و از رحمت که مرا بر وی آمد از ضعفی حال وی اویس نیز بگریست گفت و حیّاک الله یا هَرَمَ بَنَ حَبَّانَ جَکُونَهُ یا برادر من و ترا که راه نمود بمن گفتم نام من و بذر من چون دانستی و مرا بجه شناختی هرگز نادیده گفتم تَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ أَنْتَ هِجِيزُ از علم و خبر وی بیرون نیست مرا خبر داد و روح من روح ترا بشناخت که روح مومنان با یکدیگر آشنا باشد اگرچه یکدیگر را ندیده باشند گفتم مرا چیزی روایت کن از رسول علیه السلام گفت من ویرا در نیافته ام اخبار وی از دیگران شنیده ام و نخواستم که راه حدیث بر خویش گشاده کنم و نخواستم کی محدث و منتهی و مذکر باشم کی مرا خود شُغْل هست که بدین نی بردازم گفتم آیتی بر من خوان تا از تو بشنوم بس دست من بگیرت و گفتم اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ و زار بگریست بس گفت جنین میگوید خدا جل جلاله وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ تا اینجا که إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ بر خواند آنگاه بك بانگ بکرد بنداشتم کی عقل ازو زایل شد بس گفت ای بسر حَبَّانَ چه آورد ترا اینجا گفتم تا با تو اُنس گیرم و بتو بیاسایم گفت من هرگز ندانستم کی کسی خدایرا بشناخت و هیچ چیز دیگر اُنس تواند گرفت و بکسی دیگر بیاسود هَرَمَ گفتم مرا وصیتی کن اَوَيْسُ گفتم مرگدرا زیر بالین دار چون که بختی و بیش جشم دار که بر خیزی و در خُردی گناه منگر در بزرگی آن نگر که در وی عاصی ۲۰ شوی که اگر گناه خُرد داری خداندرا خُرد داشته باشی و اگر بزرگ داری خداندرا بزرگ داشته باشی هَرَمَ گفتم کجا فرمائی که مقام کم گفتم بشام گفتم آنجا معیشت چگونه بود اَوَيْسُ گفتم أَفْ لِهَذِهِ الْقُلُوبِ قَدْ خَالَطَهَا الشُّكُّ وَلَا تَنْعَمُهَا مَوْعِظَةُ أَفْ ازین دلها که شك برو غالب شده است بند نه بذبرد گفتم مرا وصیتی دیگر کن گفتم یا بسر حَبَّانَ بذرت برد ۲۰ آدم و حوا برد نوح و ابرهیم خلیل برد موسی عمران برد داود خلیفه

اگر در دوستی درست بودیت چرا آن روز که دندان مبارک او شکستند بحکم موافقت دندان خود نشکستید که شرط دوستی موافقت است و بس دندان خود بنمود یک دندان در دهان نداشت گفت من او را بصورت نادیده موافقت او کردم کی موافقت از دین است بس هر دورا رقت جوش آورد بدانستند که منصب موافقت و ادب منصبی دیگرست کی رسول را ندیده بود و از وی بی بایست آموخت بس فاروق گفت یا اویس مرا دعائی بکن گفت در ایمان میل نبود دعا کرده ام و در هر نماز تشهد می گویم اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اِذَا اٰمَنَ بِسَلَامَتِ بَکُوْرٍ بِرَبِّیْ خُودِ شَمَارَا دَعَا دَرِ یَابِذٍ وَاِکْرَهٍ مِّنْ دَعَا ضَایِعٍ نَّکَمَ بَسْ فَاْرُوْقٍ گفتم مرا ۱۰ وصیتی کن گفت یا عُمَرُ خَذَا بِرَا شِنَاسِیْ گفتم شناسم گفت اگر بجز از خدای هیچ کس دیگر شناسی ترا به گفت زیادت کن گفت یا عُمَرُ خَذَا تَرَا ی داند گفت داند گفت اگر بجز خدای کس دیگر ترا نداند ترا به بس فاروق گفت باش تا چیزی بیاورم برای تو اویس دست در گریبان کرد و دو درم بر آورد گفت من این را از اشرافیانی کسب کرده ام اگر ۱۵ تو ضمان می کنی که من چندان بزمی که این بخورم آنگاه دیگر بستانم زمانی بود بس گفت رنجه گشتید باز گردید که قیامت نزدیکست آنگاه آنجا مارا دیدار بود که باز گشتی نبود که من اکنون بساختن زاذراه قیامت مشغولم چون اهل قرن از کوفه باز گشتند اویس را حرمتی و جای بدید آمد در میان ایشان سر آن نبی داشت از آنجا بگریخت و بکوفه شد و بعد از آن کسی او را ندید الا هَرِمُ بِنِ حَیَّانِ رَضِیَ اللهُ عَنْهُ هَرِمٌ گفتم چون آن حدیث بشنودم کی درجه شفاعت اویس تا چه حد است آرزوی وی بر من غالب شد بکوفه رفتم و او را طلب کردم تا ویرا باز یافتم بر کنار فرات وضو می کرد و جامه می شست ویرا بشناختم کی صفت او شنیدم بودم سلام کردم و جواب داد و در من نگرست خواستم تا دستش فرا گیرم دست نداد ۲۰ گفتم رَحِمَكَ اللهُ يَا اُوَيْسُ وَغَفَرَ لَكَ جِوْغَهُ گریستن بر من افتاد از

بخشی بیغامبرت حواله اینجا کرده است و رسول فاروق و مرتضی است
 الهی همه کار خویش کردند کون کار تو مانده است خطاب آمد کی
 چندینی بتو بخشیدم مرقع در بوش می گفت نه همراه خواهم باز خطاب آمد
 که چندین هزار دیگر بتو بخشم مرقع ببوش می گفت نه همه خواهم باز خطاب
 ۵ می آمد که چندین هزار هزار دیگر بتو بخشم مرقع ببوش می گفت همراه
 خواهم همچنان در مناجات می گفت و می شنود تا صحابه را صبر نبود برفتند
 تا او در چه کارست بدو رسیدند چون اوئیس ایشانرا بدید گفت آه
 چرا آمدید اگر این آمدن شما نبودی مرقع در نبوشیدمی تا همه امت محمدا
 بنه خواستی صبر بایست کرد فاروق اورا دید گلیسی اشتری خود فرا
 ۱۰ گرفته و سر و پای برهنه توانگری هزده هزار عالم در تحت آن گلیم دید
 فاروق از خویشتن و از خلافت خود دلش بگرفت گفت کیست کی این
 خلافت از ما بخرد بگردد اوئیس گفت کسی که عقل ندارد چه می فروشی
 بینداز تا هرکرا بپایند بر گیرد خرید و فروخت در میان چه کار دارد تا
 صحابه فریاد بر آوردند که چیزی که از صدیق قبول کرده کار چندین
 ۱۵ هزار مسلمان ضایع نتوان گذاشت که یک روز عدل تو بر هزارساله عبادت
 شرف دارد بس، اوئیس مرقع در بوشید و گفت بعدد موی شتر و گاو
 و گوسفند ربیعه و مضر از امت محمد علیه السلام بخشیدند از برکات این
 مرقع اینجا تواند بود که کسی گان برز که اوئیس از فاروق در بیش بود
 و نه چنین است اما خاصیت اوئیس تجرید بود فاروق آن همه داشت تجرید
 ۲۰ نیز می خواست جنانک خواهه انبیا علیه السلام در پیرزان می زد که
 محمدا بدعا یاز دارید بس مرتضا خاموش بنشست فاروق گفت یا اوئیس
 چرا نیامدی تا مهتررا بدیدی گفت آنگاه شما دیدیت گفتند بلی گفت
 مگر جبهه اورا دیدید اگر شما اورا دیدیت بگوئید تا ابروی او بیوسته
 بود یا گشاده ای عجب چندان اورا دینه بوزند اما از هیبت که اورا بود
 ۲۵ نشان باز نتوانستند داد گفت شما دوست محمد هستید گفتند هستیم گفت

بلی قومی را بدو فرستادند فاروق رضی الله عنه خبر اُوَیْس از ایشان پرسید گفتند نمی دانیم گفت صاحب شرع مرا خبر داده است و او گراف نکوید مگر شما اورا نمی دانید یکی گفت هُوَ أَحَقَّرَ شَأْنًا مِنْ أَنْ يُطْلَبَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ گفت او از آن حقیرتر است کی امیر المؤمنین اورا طلب کند ۵ دیوانه احمق و از خلق وحشی باشد گفت اورا طلب می کنیم کجاست گفتند در وادی عُرْتَه بجمی الایلی دران وادی اشتر نگاه می دارد تا شبانگاه نانش دهم شوریده است در آبادانها نیاید و با کس صحبت ندارد و آنج مردمان خورند او نخورد غم و شادی نداند چون مردمان بخندند او بگریزد و چون بگیرند او بخندد گفت اورا می طلیم بس فاروق و مرتضی ۱۰ رضی الله عنهما آنجا شدند اورا دیدند در نماز و حق تعالی ملکی را بدو گاشته نا اشتران اورا نگاه می داشت چون بانگ حرکت آدمی بیافت نماز کوتاه کرد چون سلام باز داد فاروق بر خاست و سلام کرد او جواب داد فاروق گفت مَا أَسْمُكَ جیست نام تو قال عَبْدُ اللَّهِ گفت بند خدای قال عُمَرُ كُلُّنَا عَبِيدُ اللَّهِ گفت همه بندگان خدایم ترا خاص نامر جیست ۱۵ گفت اُوَیْس قال أَرِنِي يَدَكَ الْيُمْنِي گفت بنمای دست راست بنمود آن سبیدی که رسول علیه السلام نشان کرده بود بدید فقبلَ يَدُهُ بوسه داد اورا گفت که رسول علیه السلام ترا سلام رسانیده است گفته است کی امان مرا دعا کن قال أَنْتَ أَوْلَىٰ بِالدُّعَاءِ لِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ گفت تو اولتری بدعا گفتن مسلمانان که بر روی زمین از تو عزیزتر کسی نیست فاروق گفت ۲۰ من خود این کاری کنم تو وصیت رسول علیه السلام بجای آور گفت با عُمَرُ لَعَلَّهُ غَيْرِي بنگر نیاید که آن دیگری بود گفت بیغمبر ترا نشان کرده است بس اُوَیْس گفت مرقع بیغمبر بن دهید تا دعا کنم ایشان مرقع بدو دادند بس گفتند بیوش و دعا کن گفت صبر کنید تا حاجت بخوایم در نبوشید از بر ایشان دور دور برفت و آن مرقع فرو کرد و روی ۲۵ بر خالک نهاد و می گفت الهی این مرقع در نبوشم تا همه امت محمدا بن

کسی مر کسی را طلب کند خطاب آید که کرا طلب می کنی گوید اُوَیْس را
 آواز آید که رنج مبر که جنانک در دار دنیا وبرا ندیدی اینجا نیز هم نه
 بینی گوید الهی کجاست فرمان رسد که فی مَقْعَدِ صِدْقٍ گوید مرا نه بیند
 فرمان رسد که کسی مارا می بیند ترا جرا بیند باز خواجه انبیا گفت
 ۱۰ علیهم السلام کی در امت من مردی است که بعدد موی گوسفندان ربیع و
 مضر او را در قیامت شفاعت خواهد بود و چنین گویند که در عرب هیچ
 قبیله را چندان گوسفند نبود که این دو قبیله را صحابه گفتند این که باشد
 گفت عَبْدٌ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ بَدَأَ مِنْهُ مِنْ بَدَايَةِ الْوَسْمِ مَا هُوَ بِبَدَايَةِ الْوَسْمِ
 چیست گفت اُوَیْس گفتند او کجا بود گفت بقرن گفتند او ترا دیده است
 ۱۰ گفت بدیده ظاهر ندیده است گفتند عجب چنین عاشق تو و او بخدمت تو
 نشناخته است گفت از دو سبب یکی از غلبه حال دوم از تعظیم شریعت
 من که بپر ماذری دارد عاجزه است ایمان آورده بچشم بخلل و بدست و
 پای سست شده بروز اُوَیْس اشتروانی کند و مزد آن بر نفقات خود و
 ماذر خود خرج کند گفتند ما او را ببینیم صدیق را گفت تو او را در عهد
 ۱۰ خود نه بینی اما فاروق و مرتضی را گفت رضی الله عنهم که شما او را ببینید
 و وی مردی شعرانی است و بر بهلوی جب وی و بر کف دست وی
 چندانک يك درم سفیداست و آن نه سفیدی برص است چون او را در
 یابید از من سلامش رسانید و بگوئید تا امت مرا دعا گوید باز خواجه
 انبیا گفت علیهم السلام أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْأَنْبِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ بعضی گفتند
 ۲۰ یا رسول الله ما این در خویشتن نی یایم سید علیهم السلام گفت شتروانی
 است بین او را اُوَیْس گویند قدم بر قدم او نهید نقلست که چون خواجه
 انبیا را علیهم السلام وفاته نزدیک رسید گفتند یا رسول الله مرقع تو بکه
 دهم گفت باوئیس قرنی چون فاروق و مرتضی از بعد وفاته مصطفی علیه
 السلام بکوفه آمدند فاروق در میان خطبه گفت یا أَهْلَ نَجْدٍ قَوْمُوا ای
 ۲۰ اهل نجد بر خیزید بر خاستند گفت از قرن کسی در میان شما هست گفتند

ترا ضایع گذارد بجم فاسق که ترا بیک لقمه بفروشد و بکتر از یک لقمه
گفتند آن چیست کتر از یک لقمه گنت طع دران و گنت حق تعالی را
در دنیا بهشت است و دوزخ است بهشت عافیت است و دوزخ بلاست
عافیت آنست که کار خود با خدای گذاری و دوزخ آنست که کار خدای
با نفس خویش گذاری و گنت مَنْ لَمْ یَكُنْ لَهُ سِیرٌ فَهُوَ مُضَرٌّ اگر صحبت اعدا
مضر بودی اولیارا باسبه ضرری رسیدی از فرعون و اگر صحبت اولیا
نافع بودی اعدارا منفعتی رسیدی زن نوح و لوطرا ولكن بیش از قبضی
و بسطی نمود و سخن او بسیار است تأسیس را چند کله گتیم و ختم
کردیم

ذکر اُوَیْسِ الْقَرْنِی رضی الله عنه

۱۰

آن قبله تابعین آن قدمه اربعین آن آفتاب بنهان آن هم نفس رحمان
آن سهیل یعنی اُوَیْسِ الْقَرْنِی رضی الله عنه قال النبی صلی الله علیه و
سلم اُوَیْسُ الْقَرْنِی خَیْرُ التَّابِعِیْنَ بِإِحْسَانٍ و عَطْفٍ ستایش کسی کی
ستابند او رَحْمَةً لِّلْعَالَمِیْنَ بود و نفس او نفس رَبِّ الْعَالَمِیْنَ بود بزبان
۱۵ من کجا راست آید گاه گاه خواجه انبیا علیهم السلام روی سوی من
کردی و گنتی اِنِّی لَآجِدُ نَفْسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ قِبَلِ الْیَمَنِ یعنی نسیم رحمت
از جانب من می یامم و باز خواجه انبیا گفت علیهم السلام که فردای
قیامت حق تعالی هفتاد هزار فرشته را بیافریند در صورت اُوَیْسِ نَا
اُوَیْسِ را در میان ایشان بعرضات بر آورند و بهشت روز ناهنج آفریند
۲۰ الا ما شاء الله واقف نگردد که در آن میان اُوَیْسِ کدامست که چون
در سرای دنیا حق را در زیر قبه تباری عبادت می کرد و خویش را
از خلق دور می داشت تا در آخرت نیز از چشم اغیار محفوظ ماند که
اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِیَابِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی و در اخبار غریب آمده است که فردا
۲۴ خواجه انبیا علیهم السلام در بهشت از حجره خود بیرون آید جنانک

جیزست با در جیزست و با از جیزست او کافر بود و گنت هر آن معصیت
 بند را بحق نزدیک گرداند که اول آن ترس بود و آخر آن عذر و گنت
 هر آن طاعت که اول آن امن بود و آخر آن عجب آن طاعت بند را از
 خدای دور گرداند زیرا که ازین معنی بند را بحق نزدیک گرداند مطیع با
 عجب عاصی است و عاصی با عذر مطیع از وی برسیند که درویش صابر
 فاضلتر یا توانگر شاکر گنت درویش صابر که توانگر را دل بکیسه بود و
 درویش را با خدای و گنت عبادت جز بتوبه راست نیاید که حق تعالی توبه
 مندم گردانید بر عبادت که قال الله تعالی الَّتَابُونَ الْعَائِدُونَ و گنت ذکر
 توبه در وقت ذکر خدای غافل ماندست از ذکر و خدای را یاد کردن
 بختیست آن بود که فراموش کند در جنب خدای جمله اشیا را بجهت آنک
 خدای او را عوض بود از جمله اشیا و گنت در معنی این آیت بِخَفْصٍ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ بَشَاءَ خاص گردانم برحمت خویش هر که را خواهم واسطه و عِلَل
 و اسباب از میان بر داشته است تا بدانند که عطاء محض است و گنت
 مومن آنست کی ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده
 است با خذوند خویش و گنت هر که مجاهد کند بنفس برای نفس بکرامات
 برسد و هر که مجاهد کند با نفس برای خذوند برسد بخذوند و گنت الهام
 از اوصاف متمولانست و استدلال ساختن که بی الهام بود از علامت
 راندگانست و گنت مکر خدای در بده نهان تراست از رفتن مورچه در
 سنگ سیاه نشب نار بک و گنت عشق جنون الهیست نه مذموم است و
 نه محمود و گنت سیر معاینه آنکه مرا مسلم شد که رقم دیوانگی بر من
 کشیدند و گنت از نیکختی مرد است که خصم او خردمندست و گنت از
 صحت حج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که همیشه با وی در غرور
 باشی دوم احق که آن وقت که سوز تو خواهد زبان تو بود و نداند
 سوم بجیل که بهترین وقتی از تو ببرد جیارم بددل که در وقت حاجت

جند بود گفت هزار دینار اورا بجانہ برد و هزار دینار بوی داد بعد ازان آن مرد زر خود باز یافت زر صادق باز برد و گنت غلط کرده بودم صادق گنت ما هرجه دادیم باز نگیرم بعد ازان مرد از یکی برسید که او کیست گفتند جعفر صادق آن مرد خجل شد و برفت نقلست که صادق روزی ۵ تنها در راهی می رفت الله الله می گنت سوخته بر عقب او می رفت و بر موافقت او الله الله می گنت صادق گنت الله جبہ ندارم الله جامه ندارم در حال دستی جامه زیبا حاضر شد جعفر در پوشیدن آن سوخته بیش رفت و گنت ای خواجه در الله گنتن با تو شریک بودم آن کهنه خود بمن ده صادق را خوش آمد و آن کهنه بوی داد نقلست که یکی بیش صادق آمد ۱۰ و گنت خدا برا بن نمای گنت آخر نشیند که موسی را گنتند آن ترانی گنت آری اما این ملت محمد است که یکی فریاد می کند رَأَى قَلْبِي رَبِّي دیگری نعره می زند که لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَهُ صادق گنت اورا ببندید و در دجله اندازید اورا بیستند و در دجله انداختند آب اورا فرو برد باز بر انداخت گنت یا ابن رسول الله الغياث الغياث صادق گنت ای آب ۱۵ فرو برش فرو برد باز بر آورد گنت یا ابن رسول الله الغياث الغياث گنت فرو بر همچنین جند کثرت آب را می گنت که فرو بر فرو می برد چون بر می آورد می گنت یا ابن رسول الله الغياث الغياث چون از همه نومید شد و وجودش همه غرق شد و امید از خلائق منقطع کرد این نوبت که آب اورا بر آورد گنت الهی الغياث الغياث صادق گنت اورا ۲۰ بر آریذ بر آوردند و ساعتی بگذاشتند تا باز قرار آمد بس گنت حق را دیدی گنت تا دست در غیری می زدم در حجاب می بودم چون بکلی بناه بدو بردم و مضطر شدم روزنه در درون دلم گشاده شد آنجا فرو نگرستم آنج می جستم بدیدم و تا اضطرار نبود آن نمود که اَمِنْ يَجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ صَادِقُ گنت تا صادق می گنتی کذاب بودی اکنون آن روزنه را ۲۵ نگاه دار که جهان خدای بدانجا فروست و گنت هرکی گوید خدای بر

جدش رسول است و مادرش بتولست او بدین حیرانی است داوود کی باشد کی بمعامله خود مُعْجِب شود نقلست کی با موالی خود روزی نشسته بود ایشانرا گفت بیائید تا بیعت کنیم و عهد بندیم کی هرک از میان ما در قیامت رستگاری یابد همرا شفاعت کند ایشان گفتند یا ابن رسول الله ترا بشفاعت ما چه حاجت که جدّ تو شنیع جمله خلائق است صادق گفت من بدین افعال خود شرم دارم کی قیامت در روی جدّ خود نگرم نقلست کی جعفر صادق مدتی خلوت گرفت و بیرون نیامد سُنَّیان ثَوْری بدر خانه وی آمد و گفت مردمان از فواید انناس تو معروم اند چرا عزلت گرفته صادق جواب داد کی اکنون چنین روی دارد قَسَدَ الزَّمان و تَغْیِرَ الْاِخْوان

۱۰ و این دو بیت بخواند

ذَهَبَ الْوَفَاءَ ذَهَابَ أَمْسِ الدَّاهِبِ * وَالنَّاسُ بَيْنَ مَخَالِبِ وَ مَارِبِ
يُفْشُونَ بَيْتَهُمُ الْمَوَدَّةَ وَالْوَفَا * وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُورَةٌ بِعَفَارِبِ

نقلست کی صادق را دیدند کی خزی گرانما به بوشینه بود گفتند یا ابن رسول الله کیس هذا من زئی اهل بَيْتِكَ دست آنکس بگرفت و در آستین کشید ۱۵ بلاسی بوشینه بود که دست را خلبه ی کرد گفت هذا للحقّ و هذا للخلق نقلست کی صادق را گفتند همه هنرها داری زهد و کرم باطن و قُرَّة العین خاندانی و لکن بس متکبری گفت من متکبر نیم لیکن کبر کبربائی است که من جون از سر کبر خود بر خاستم کبربای او بیامد و بجای کبر من بنشست بکبر خود کبربائی نشاید کرد اما بکبربای او کبر شاید کرد نقلست کی صادق از ابو حنیفه برسید کی عاقل کیست گفت آنک تمییز کند میان خیر و شرّ صادق گفت بهام نیز تمییز توانند کرد میان آنک او را بزنند و آنک او را علف دهند ابو حنیفه گفت نزدیک تو عاقل کیست گفت آنک تمییز کند میان دو خیر و دو شرّ تا از دو خیر خیر الخیرین اختیار کند و از دو شرّ خیر الشرین بر گیرند نقلست کی همبانی زر از یکی برده بودند آنکس در صادق آویخت که تو بردی و او را شناخت صادق گفت

۲۰

از بیوستگان بیغامبر صلی الله علیه که کذام فاضلتر گنت از بیران صدیقی و فاروق و از جوانان عثمان و علی و از زنان عایشه و از دختران فاطمه رضی الله عنهم اجمعین نقلست که منصور خلیفه شبی وزیررا گنت کی برو و صادق را بیار تا بکشم وزیر گنت او در گوشه نشسته است و عزلت گرفته و بعبادت مشغول شن و دست از ملک کوتاه کرده و امیر المومنین را از وی رنجی نه از کشتن وی چه فایده بود هر چند گنت سوزی نداشت وزیر برفت بطلب صادق منصور غلامانرا گنت چون صادق در آید و من کلاه از سر بردارم شما او را بکشید وزیر صادق را در آورد منصور در حال برجست و بیش صادق باز دوید و در صدرش بنشاند بدو زانو ۱۰ بیش او بنشست غلامانرا عجب آمد بس منصور گنت چه حاجت داری صادق گنت آنک مرا بیش خود نخوانی و بطاعت خدای بگذاری بس دستوری داد و باعزازی تمام روانه کرد در حال لرزه بر منصور افتاد و دواج بر سر در کشید و بیهوش شد گویند سه نماز از وی فوت شد چون باز هوش آمد وزیر برسید کی آن چه حال بود گنت چون صادق از در ۱۵ در آمد زادهائی دیدم کی با وی بود کی لی بزیر صُنه نهاد و لی بزیر صُنه و مرا گنت بزبان حال اگر تو او را بیازاری ترا با این صُنه فرو برم و من از بیم آن اژدها ندانستم کی چه می گویم از وی عذر خواستم و چنین بیهوش شدم نقلست کی یکبار داود طائی بیش صادق آمد و گنت ای بسر رسول خدای مرا بندی ده کی دلم سیاه شده است گنت یا با سلیمان تو زاهد زمانه ۲۰ ترا به بند من چه حاجتست گنت ای فرزند بیغمبر شمارا بر همه خلائق فضلست و بند دادن همه بر تو واجب است گنت یا با سلیمان من از آن می ترسم کی بقیامت جدّ من دست در من زند کی جرا حق متابعت من نگراردی این کار بنسبت صحیح و بنسبت قوی نیست این کار بمعاملت شایسته حضرت حق بود داوود بگریست و گنت بار خدایا آنک معجون ۲۵ طینت او از آب نوتست و ترکیب طبیعت او از اصل برهان و حجت

بعد از ایشان بوده است و چون از اهل بیت بود و سخن طریقت او بیشتر گفته است و روایت از وی بیشتر آمده است کلمه چند از آن او بیاوریم که ایشان همه یکی اند چون ذکر او کرده شود از آن همه بود نه یکی که قومی که مذهب او دارند مذهب دوازده امام دارند یعنی یکی دوازده است و دوازده یکی اگر تنها صفت او گویم بزبان و عبارت من راست نیاید که در جمله علوم و اشارات و عبارات بی تکلف بکمال بود و قدوة جمله مشایخ بود و اعتماد همه بر وی بود و مقتداء مطلق بود هم الهیانا شیخ بود و هم محمدیانرا امام و هم اهل ذوق را پیشرو و هم اهل عشق را بشوفا هم عبادرا مقدم هم زهادرا مکرم هم صاحب تصنیف حقایق هم در لطایف تفسیر و اسرار تنزیل بی نظیر بود و از باقر رضی الله عنه بسیار سخن نقل کرده است و عجب دارم از آن قوم کی ایشان خیال بندند کی اهل سنت و جماعت را با اهل بیت چیزی در راه است کی اهل سنت و جماعت اهل بیت را باید گفت بحقیقت و من آن نمی دانم کی کسی در خیال باطل ماند است آن می دانم کی هر که بمحمد ایمان دارد ۱۵ و فرزندانش ندارد بمحمد ایمان ندارد تا بجدی که شافعی در دوستی اهل بیت تا بجدی بوده است که برفضش نسبت کردند و محبوس کردند و او دران معنی شعری گفته است و يك بيت اينست

لَوْ كَانَ رَفُضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ * فَلَيْشَهَدَ الثَّقَلَانِ أَنِّي رَافِضٌ

که فرموده است یعنی اگر دوستی آل محمد رفض است گو جمله حن و ۲۰ انس گواهی دهید برفض من و اگر آل و اصحاب رسول دانستن از اصول ایمان نیست بسی فضولی که بکار نمی آید می دانی اگر این نیز بدانی زبان ندارد بل که انصاف آنست که چون باذشاه دنیا و آخرت محمد را می دانی و زراء او را بجای خود می باید شناخت و صحابه را بجای خود و فرزندان او را بجای خود می باید شناخت تا سنی باک باشی و با هیچ کس ۲۵ از بیوستگان باذشاهت کار نبوذ چنانک از ابو حنیفه رضی الله عنه برسیدند

ذکر	ذکر	ذکر	
ابرهیم رئی	ابن عطاء	ابو محمد روم	
ذکر	ذکر	ذکر	
سمون محب	ابو یعقوب نهرجوری	یوسف اسباط	
ذکر	ذکر	ذکر	۵
ابو الحسین بوشنجی	محمد بن فضل	ابو محمد مرتعش	
ذکر	ذکر	ذکر	
عبد الله روعدی	ابو الخیر اقطاع	محمد علی حکیم ترمذی	
ذکر	ذکر	ذکر	
علی سهل اصفهانی	عبد الله منازل	ابو بکر وراق	۱۰
ذکر	ذکر	ذکر	
احمد مسروق	ابو حمزه خراسانی	خیر نساج	
ذکر	ذکر	ذکر	
ابو بکر کثانی	ابو علی جرجانی	عبد الله احمد مغربی	
ذکر	ذکر	ذکر	۱۵
حسین منصور حلاج	ابو محمد جریری	عبد الله محمد خفیف	

قدس الله ارواحهم بعد از آن آغاز کنیم بتوفیق الله تعالی از مقامات امام جعفر صادق رضی الله عنه

ذکر ابن محمد جعفر الصادق علیه السلام

۲۰ آن سلطان ملت مصطفوی آن برهان حجت نبوی آن عامل صدیق آن عالم تحقیق آن میوه دل اولیا آن جگر گوشه انبیا آن ناقد علی آن وارث نبی آن عارف عاشق جعفر الصادق رضی الله عنه گفته بودیم که اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت کنیم کتابی جداگانه باید ساخت این کتاب شرح اولیاست ۲۴ که بعد از ایشان بوده اند اما بسبب تبرک بصادق ابتدا کنیم که او نیز

ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله مبارك	بايزيد بسطامی	ذو النون مصری
ذکر	ذکر	ذکر
ابو حنیفه کوفی	شفیق بلخی	سنیان ثوری
ذکر	ذکر	ذکر
داود طائی	احمد بن حنبل	محمد بن ادريس الشافعی
ذکر	ذکر	ذکر
محمد سہاک	سليمان دارائی	حارث محاسبی
ذکر	ذکر	ذکر
حاتم اصم	احمد حرب	محمد اسلم
ذکر	ذکر	ذکر
سری سنطی	معروف کرخی	سہل بن عبد الله نستری
ذکر	ذکر	ذکر
احمد خضروہ	احمد حواری	فتح موصلی
ذکر	ذکر	ذکر
شاد شجاع کرمانی	یحییٰ معاذ رازی	ابو تراب نخشبی
ذکر	ذکر	ذکر
حمدون قصار	ابو حنص حداد	یوسف بن الحسين
ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله بن خبیق	احمد عاصم الانطاکی	منصور عمار
ذکر	ذکر	ذکر
بو سعید خزاز	عمرو عثمان مکی	جنید بغدادی
ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله بن الجلا	ابو عثمان حیری	ابو الحسين نوری

باشد دیگر باعث آن بود که تا فردا نظر شفاعتی در کار این عاجز کنند و مرا چون سگ اصحاب کهنف اگر همه باستخوانی بود نومیذ نگردانند نقلست که جمال موصلی رحمه الله علیه عمری خون خورد و جان کند و مال و جاه بذل کرد تا در محاذات جوار روضه خواجه انبیا علیه السلام يك گورجای یافت آنگاه وصیت کرد که بر سر خاکم نویسند وَكَلِمُهُمْ بِاسِطٍ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ سگی قدمی چند بر اثر دوستان تو زد او را در کار ایشان کردی من نیز دعوی دوستی دوستان تو ی کنم خذاوندا اگرچه من این سخن را از هیچ کسی هیچکسی نیم اما محبت ایشانم بحق جان باک انبیا و اولیا و علما که من غریب عاجزرا ازین قوم محبوب مگردان و ازان نظر خاص ۱۰ که با ایشان میرسند محروم مکن و این کتابرا سبب درجه قرب گردان نه سبب درکه بعد اِنَّكَ وَلِيُّ الْاِجَابَةِ اکنون اسامی این بزرگان که درین کتابند یاد کنیم بعد ازان شرح مقامات و کرامات و حالات ایشان آغاز نهم بعون الله تعالی

فهرست کتاب

و ذکر اولیاء الله قدس الله ارواحهم

۱۰

ذکر	ذکر	ذکر
حسن بصری	اویس قرنی	امام جعفر صادق
ذکر	ذکر	ذکر
حبیب عجبی	محمد واسع	مالک دینار
ذکر	ذکر	ذکر
رابعه العدویة	عتبه بن الغلام	ابو حازم مکی
ذکر	ذکر	ذکر
بشر حافی	ابرهیم ادم	فضیل عیاض

۲۰

۲۲

این عهدیست که ابن شیوه سخن بکلی روی در نقاب آورده است و مدعیان بلباس اهل معانی بیرون آمده و اهل دل چون کبریت احمر عزیز شده کما قال الجُنیدُ للشَّیخی رحمه الله علیهما اذا وجدت من یوافقک علی کلمةٍ مما نقول فتمسک به جُنیدُ شبلی را گفت اگر در همه عالم کسی یابی که در یک کلمه ازین که تو می گوئی موافق تو بود دامنش گیر دیگر باعث آن بود کی چون می بینم کی روزگاری بدید آمده است که الاخیر شر و اشرار الناس اختیار الناس را فراموش کرده اند تذکره ساختم اولیاء و این کتاب را تذکره اولیاء نام نهادم تا اهل خسران روزگار اهل دولت را فراموش نکنند و گوشه نشینان و خلوت گرفتگانرا طلب کنند و با ایشان رغبت نمایند تا در نسیم دولت ایشان به سعادت ابدی بیوسته گردند دیگر باعث آن بود که چون این سخنی بود کی بهترین سخنها بود از چند وجه یکی آنک دنیا را بر دل مرد سرد کند و دوم آنک آخرت را با یاد مرد دهد سوم آنک دوستی حق در دل مرد بدید آید چهارم آنک مرد چون این نوع سخن را شنود زاد راه بی پایان ساختن گیرد جمع کردن جنین سخنها از جمله واجبات بود و ۱۰ توان گفتن که در آفرینش به ازین کتاب نیست از آنک سخن ایشان شرح قران و اخبار است که بهترین جمله سخنهاست و توان گفتن که این کتابی است که مخمئانرا مرد کند و مردانرا شیرمرد کند و شیرمردانرا فرد کند و فردانرا عین درد کند که هر که این کتاب را چنانکه شرطست بر خواند آگاه گردد که آن چه درد بوده است در جانها ایشان که این جنین ۲۰ کارها و این جنین شیوه سخنها از دل ایشان بصحرا آمدست و من بکروز بیش امام مجد الدین خوارزمی در آمدم اورا دیدم که میگفت گفتم خیرست گفت زهی سپاه سالاران که درین امت بوده اند بمثابة انبیا علیهم السلام که علماء امتی کانتیاء بنی اسرائیل بس گفت از آن میگرم که دوش گفته بودم که خداوند کار تو بعلمت نیست مرا ازین قوم یا از نظارگیان ۲۵ این قوم گردان که قسی دیگررا طاقت ندارم میگرم که بود که مستجاب شده

باعث آن بود که چون قرآن و اخبار را لغت و نحو و تصریف می بایست و بیشتر خلق از معانی آن بهره نمی توانست گرفت این سخنان که شرح آنست و خاص و عام را در وی نصیب است اگرچه بیشتر بتازی بود با زبان باری آوردم تا همرا شامل بود دیگر باعث آن بود که چون ظاهراً می بینم کی اگر يك سخن برخلاف تو می گویند بخون آنکس سعی می کنی و سالها بدان يك سخن کینه می گیری چون سخن باطل را در نفس تو چندین اثرست سخن حق را در دل تو هم اثر تواند بود هزار جندان اگرچه تو از آن خبر نیابی چنانکه از امام عبد الرحمن اسکاف برسیدند که کسی قرآن میخواند و نمی داند که چی می خواند آنرا هیچ اثری بود گفت کسی داروی خورد و نمی داند که چی می خورد اثری کند قرآن اثر نکند بل که بسی اثر بکند فکیف اگر خود داند که چه می خواند اثر آن بسیار بود دیگر باعث آن بود که دلی داشتم که جز این سخن نمی توانستم گفت و شنیدم مگر بکره و ضرورت و ما لا بُدَّ لاجرم از سخن ایشان وظیفه ساختم اهل روزگار را تا بود که بدین مایه هم کاسه یام چنانکه شیخ ابو علی ۱۵ سیاه گوید کی مرا دو آرزوست یکی آنکه تا سخنی از سخنها او می شنوم دیگر آنکه تا کسی از کسان او می بینم بس گفت من مردی امی ام نه چیزی توانم نوشت و نه چیزی توانم خواند یا کسی بایدم که سخن او گوید تا من می شنوم یا من می گویم و او می شنود اگر در بهشت گفت و گوی او نخواهد بود بو علی از بهشت بیزارست دیگر باعث آن بود که امام ابو یوسف ۲۰ همدانی رحمه الله علیه را برسیدند که چون این روزگار بگذرد و این طایفه روی در نقاب تواری آرند جکیم تا سلامت بمانیم گنبد هر روز هشت ورق از سخن ایشان می خوانید بس وردی ساختن اهل غفلت را فرض عین دیدم دیگر باعث آن بود که بی سبی از کودکی باذ دوستی این طایفه در دلم موج می زد و همه وقت منرح دل من سخن ایشان بود بامید ۲۵ آنکه البره مع من احب بقدر وسع خویش سخن ایشانرا جلوه کردم که

خوش گشت ترا در کار خوش آمد او کردم و گرنه آن بودی دبدی که با توجه کردی دیگر باعث آن بود که شیخ ابو علی دقاق را گفتند که در سخن مردان شنیدن هیچ فایده هست چون بدان کار نمی توانیم کرد گفت بلی در وی دو فایده هست یکی آنک اگر مرد طالب بود قوی همت گردد و طلبش زیاده کند دوم آنک اگر کسی در خود دماغی دارد آن دماغ را فرو شکند و دعوی از سر او بیرون کند و نیک او بد نماید و اگر کور نیست خود مشاهده کند کما قال الشيخ المهنوظ رحمة الله عليه لا تزين الخلق بميزانك وزن نفسك بميزان الموقنين لتعلم فضلهم و افلاسك گشت خلق را بترازوی خود وزن مکن اما بترازوی مردان خود را بسنج تا بدانی فضل ایشان و افلاس خود دیگر باعث آن بود که جنید را گفتند مرید را چه فایده بود درین حکایات و روایات گشت سخن ایشان لشکر است از لشکرهائ. خدای تعالی که بدان مرید را اگر دل شکسته بود قوی گردد و از آن لشکر مدد یابد و حجت ابن سخن آنست که حتی تعالی مینرmaid و کلاً نفص عایک من انباء الرسل ما نثبت به فؤادک ما ای محمد قصه گذشتگان با تو می گوئیم تا دل تو بدان آرام گیرد و قوی گردد دیگر باعث آن بود که خواجه انبیا صلوات الله علیه می فرماید عند ذکر الصالحین تنزل الرحمة اگر کسی مایه نهد که بر آن مایه رحمت بارز تواند بود که او را از آن مایه بی فایده باز نگردانند دیگر باعث آن بود تا بود که از ارواح مقدسه ایشان مددی بدین شورینه روزگار رسد و بیش از اجل او را در سابه ۲۰ دولتی فرو آورد دیگر باعث آن بود که چون بعد از قرآن و احادیث بهترین سخنها سخن ایشان دیدم و جمله سخن ایشان شرح احادیث و قرآن دیدم خود را بدین شعل در افگندم تا اگر از ایشان نیستم باری خود را بایشان تشبه کرده باشم کی من تشبه بقوم فهو منهم جنانک جنید رحمة الله علیه گشت کی مدعیانرا نیکو دارید کی ایشان محقق نمایند و بای ایشان را ۲۵ بوسه دهید که اگر همتی بلند نداشتندی بجزی دیگر دعوی کردندی دیگر

ذکر سبب شرح کلمات نادادن، ذکر چند باعث در جمع کردن کتاب، ۲

الله صلی الله علیه و سلم فقال أُوتِيتُ جوامعَ الکَلِمِ و اختصر فی الکلام
اختصاراً و اسانید بیفکندم و سخن بود که در یک کتاب نقل از شیخی بود
و در کتابی دیگر از شیخی دیگر بخلاف آن و اضافات حکایات و حالات
مختلف نیز هم بود آن قدر احتیاط که توانستم بجای آوردم دیگر سبب شرح
نادادن آن بود که خود را در میان سخن ایشان آوردن ادب ندیدم و ذوق
نیافتم و سخن خود را در میان جنین سخنان خوش ندیدم مگر جائی اندک
اشارت کرده آمد برای دفع خیال نامحرمان و نااهلان دیگر سبب آن بود
که هر کرا در سخن ایشان بشرحی حاجت خواهد افتاد اولتر کی بسخن
ایشان نگرذ و باز شرح دهد دیگر سبب آن بود کی اولیا مختلف اند بعضی
۱۰ اهل معرفت اند و بعضی اهل معاملات اند و بعضی اهل محبت اند و بعضی
اهل توحید اند و بعضی همه اند و بعضی بصفتی اند و بعضی دون صفتی
و بعضی بی صفت اند اگر یک بکرا شرح می دادم کتاب از شرط اختصار
بیرون می شد و اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت می کردم یک کتاب
دیگری بایست جداگانه و شرح قومی چگونه در زبان من گنجد که ایشان
۱۰ خود مذکور خدای و رسول اند و محمود قران و اخبار اند و آن عالم
عالی دیگر است و جهانی دیگر انبیا و صحابه و اهل بیت سه قوم اند این
شاء الله در ذکر ایشان کتابی جمع کرده آید ما را تا از آن سه قوم مثالی
از عطار یادگار ماند و مرا در جمع کردن این حدیث چند چیز باعث
بود یکی رغبت برادران دین که التماس می کردند دیگر باعث آن بود تا
۲۰ از من یادگاری ماند تا هر که بر خوانند از آنجا گشایش یابد مرا بدعاء
خیر یاد دارد و بود کی بسبب گشایش او مرا در خالک گشایش دهند
چنانکه یحیی عمّار کی امام هری بود و استاذ شیخ عبد الله انصاری بود
چون وفات کرد او را بخواب دیدند برسیدند که خدای با تو جی کرد
گفت خطاب فرمود که یحیی با تو کارها داشتم سخت لیکن روزی در مجلسی
۲۰ ما را می ستودی دوستی از دوستان ما آن جایگه بگذشت آن بشنید و قش

الی نعیم الدارین من شواهد الغیب المکون بما لا یُبصره لواحظ العیون ولا
 یستشرف له طوابع العنول و نواجم الظنون و باغ قلوبهم بما کاشفها به من
 نہایات المطالب و غایات الہتم و اقتنع عن اسرارهم مما طالعها به من اقاصی
 المقاصد و غایات الغمم و استصفی ارواحهم بما یستملکہ من انوار المجالیا
 القدسیة عن شوائب الانوار و کدورات الظلم صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ
 ما ذر شارق لطف من مشرق فضل و ما وقب غاسق بعد من افق طرد ما
 ابلی بالبعد العاشق و ما اومض بارق ہدایة من سحاب عنایة و ما لنظ ناطق
 صدق بکلمة عشق و ما تغفل قدم شوق فی بادیه ذوق و سلم نسلیمًا کثیرًا

آغاز کتاب

۱۰ جون از قران و احادیث گذشتی هیچ سخن بالای سخن مشایخ طریقت
 نیست رحمة اللہ علیہم کی سخن ایشان نتیجہ کار و حالست نہ ثمرہ حفظ
 و قالست و از عیانست نہ از بیانست و از اسرارست نہ از تکرار
 است و از علم لدنی است نہ از علم کسی است و از جوشیدنست نہ از
 کوشیدنست و از عالم ادبئی ربئی است نہ از عالم علمی ابی است کی
 ۱۵ ایشان ورثہ انبیا اند صلوات اللہ علیہم اجمعین و جماعتی را از دوستان
 رغبتی تمام می دیدم بسخن این قوم و مرا نیز میلی عظیم بود بمطالعہ حال
 ایشان و سخن بسیار بود اگر همه را جمع می کردم درازی شد التقاطی کردم
 از برای خویش و از برای دوستان و اگر تو نیز ازین برده از برای تو
 و اگر کسی سخن ایشان زیاده ازین خواهد در کتب متقدمان و متأخران
 ۲۰ این طایفه بسیار یافته می شود از آنجا طلب کند و اگر طالبی شرح کلمات
 این قوم مُشبع طلب کند و در کتاب شرح القلب و کتاب کشف الاسرار
 و کتاب معرفۃ النفس و الرب زبر و زبر آید و بدان معانی محیط شود
 هرکی این سه کتاب را معلوم کرد گمان ما آنست کہ هیچ سخن این طایفه الا
 ما شاء اللہ بر وی بوشینہ نماند و اگر اینجا شرح این کلمات دادی هزار
 ۲۵ کاغذ برآمدی اما طریق ایجاز و اختصار سپردن سنت است کما فخر رسول

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الجواد بافضل انواع النعماء المنان باشرف اصناف العطاء المحمود
في اعلى ذرى العز والكبرياء المعبود باحسن اجناس العبادات في اعماق
الارض واطباق السماء ذى العظمة والجبروت واليهاء والجلالة والملكوت والسنا
الذى علا فاحتجب بانوار المجد والقدس والثناء عن أعين الناظرين وابصار
البصراء ودنا فاقترب من بصائر المحترقين في وهج العناء وربط طرف بقاء
المنغمسين في لُجج بحار نوحيد بالفناء وخلط شرف فناء المتغلبين في قعر
قربة اليهاء بمحض البقاء واغناهم بعزة الفقر اليه عن ذل الركون الى الاشياء
واولاهم التوفيق للحمد عما هو في خزانة الآلاء واغناهم بالفناء عن البقاء وبالبقاء
عن الفناء فصاروا بنور فناء الفناء مخلصين عن هواء الاهواء وحطوا رحال
الانس بفناء القدس مودعين بفناء الفناء وانقطعوا بالنور الحقيقى عن تخايل
الاضلال وتمثيل الافياء التى هي اعيان الدهاء واثخاص الانشاء نحمدك على
ان كفانا كيد من عادانا فيه ودفع عنا شر من ناوانا بقلبه واولانا بفيه و
شغل عنا كل شاغل عنه والف بيننا وبين كل مؤلف بيننا وبينه وجعلنا
خدما وعبادا له واکرمنا بشريف خطابه وكرم كتابه وجعلنا متبعين
لحبيبه ثم من جملة احبائه ونشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له
يوازيه ولا نظير له يضاهيه فان نظرنا الى الاوصاف الالهوية فلا اله الا هو
وان تأملنا الوجود فلا هو الا هو ونشهد ان محمدا عبده ورسوله ونبيه
وصفيه ارسله بالحق الى كافة الخلق فحل برفيع محله عقد اهل الزيف والضلال
وقل بحمده عدد زمر الحزى والتكال واطفا بنوره نار الغواية وبوا انصاره
دار الهداية وضاء قلوب المهتدين بهديه بانوار جواهر الدين ووقم لافتناء
مفاخر ذخاير اليقين وبصرهم بغوامض سراير التبيين وخص الاصفياء والانتقاء
من اتباعهم الذين نفصوا ايديهم عن الكونين ورفضوا عن قلوبهم الالذات

کە نصیف میرزا محمد بن عبد الوهاب قزوینی،

یافت میشود و لیکن پُر واضح است که غرض اصلی از وضع همچو کتابی غیر این امور است و اصلاً نظر مصنف آن بمسائل تاریخی و دقت در نقل و ضبط وقایع بطور صحت نبوده مقصود عمدتاً نصیحت و موعظه و تمثیل و تهذیب اخلاق و نحو آن بوده است و این امور توقّف بصحت تاریخ ندارد و با مغلوط و مخلوط بودن آن هم غرض بانجام می رسد.

صادق عمراً و حال آنکه وفات جعفر صادق در سنه ۱۴۸ و وفات بایزید در سنه ۲۶۱ بود و مابین این دو تاریخ ۱۱۳ سال فاصله است مگر اینکه بگوئیم بایزید بسطامی هم از آن عمرهای کذائی داشته است که اشاره بآن شد و امثال ذلك که بسیار فراوان است، و احادیث موضوعه مثل «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ نَعْمَانُ بْنُ ثَابِتٍ وَكُتِبَتْهُ أَوْ حَنِيفَةً هُوَ سِرَاجُ أُمَّتِي» و نحو آن که در صحاح معتبره اصلاً منقول نیست، و امور غریبه (با قطع نظر از خوارق عادات) مانند چهل روز گِل خوردن کسی و پانزده روز ریگ خوردن دیگری و نردن و مانند آنکه سهل بن عبد الله تستری روزه میگرفت و هر هفتاد روز یکمرتبه افطار میکرد و مانند آنکه یکی بر بای در سجده میگریست اشکش از ناودان جاری شده بر جامه یکی از عابرین چکید و آن شخص در خانه را کوفت و پرسید که این آب ناودان پاک بود یا نجس و مانند آنکه کسی از یکی از بزرگان مسأله از حیا پرسید وی جواب داده آن شخص از شرم آب شد و بروی زمین ریخت و زمین تر شد کسی دیگر آمد پرسید که این آب چیست گفت فلانی است که از شرم آب شد و امثال ذلك،

محمد بن عبد الوهاب القزوینی

لندن، ۲۴ شوال سنه ۱۲۲۲

بغداد کردی برای من کردی و من اینج کردم برای خدا کردم» (ص ۲۲۹).

و دیگر این کلمات: پانجه = پانزده

هژده = هجده

دینه = دیروز

نباید = مبادا

بخفت = بخواب (امر حاضر)

بوك = بود که یعنی شاید

سدیگر = سوم و نحو ذلك که در این کتاب صفحه

خالی از آن نیست

و آخر الأمر باید بخاطر آورد که این کتاب اگر از حیث نظر تاریخی ملاحظه شود معلوم خواهد شد که در ضبط وقایع و صحت مطالب خالی از مسامحه نیست و اعتماد بدان نمیتوان کرد و مطالب ضعیف و مشکوک بلکه مکذوب و غیر مطابق واقع و احادیث موضوع و امور بسیار غریب (با قطع نظر از خوارق عادات و کرامات) و اغلاط تاریخی^۱ در آن بسیار

^۱ امور مکذوبه مانند مسلمان شدن چهل و دو هزار گبر و ترسا و جهود بواسطه ظهور کرامات از جنازه احمد بن حنبل (ما ظهور کرامات را انکار نمیکیم بلکه اسلام فجائی ۴۲ هزار نفر را تکذیب می نمایم چه اگر صحت داشت باید اقلاً يك نفر از مؤرخین آنها نقل کرده باشد) و اسلام آوردن چهار صد نفر از علماء نصاری مرسلین از جانب قیصر بواسطه کرامت شافعی و گوهر فروش بودن حسن بصری و بروم رفتن او برای تجارت و امثال ذلك، و اغلاط تاریخی مانند آنکه پیغمبر روزی بخانه آمد حسن بصری را در کنار او گذاشتند و حال آنکه حسن در سنه ۲۱ دو سال از خلافت عمر باقی ماند متولد شد و مانند شاگردی کردن بایزید بسطامی جعفر

آنها بر داشت و جائی نیافت که آنها بنهادی (ص ۲۴۵)
(یعنی بنهد)،

و دیگر آنکه ماضی بعید^۱ از فعل بودن را که اکنون همان بلنظ ماضی معین^۲ یعنی «بود» استعمال میکنند در این کتاب بلنظ حقیقی آن یعنی «بوده بود» استعمال کرده مثال:

آنجا که آن چهار دانگ در جیب می نهادی خدای تعالی حاضر نبود و آن ساعت اعتماد بر خدای نبوده بود (ص ۲۰۰)،
و دیگر آنکه در جمع مخاطب خواه ماضی خواه مضارع که مستعمل آن در فارسی «کردید» و «کنید» است در این کتاب آنها هم «کردید» و «کنید» استعمال میکند مانند معمول و هم «کردیت» و «کنیت» بقلب دال بتاء و هر دورا علی السواء استعمال می نماید بدون اکثریت یا ترجیح احدها بر دیگری و مثالش بسیار است،

و دیگر ادخال بائی است که در اول افعال ملحق میشود بر حرف نفی (نه) مانند «بینه خواستی» «بینه سوزی» «بینه خواهم» و استعمال مشهور آن است که در این مورد اصلا باء بر فعل داخل نکنند،

اما قسم سوم یعنی خصایص لغوی در این کتاب بسیار است و در ضمن مطالعه بسیار دیده میشود و ما بچند مثال از آن اقتضاری نمائیم،

یکی قلب کردن باء است بواو مانند کاوین = کابین، اشتروانی = اشتر بانی، اشتروار = اشتر بار و غیرها،

و دیگر عکس آن مانند کجابه = کجاوه،

و دیگر قلب باء بتاء مانند زفان = زبان،

و دیگر قلب باء فارسی بواو مانند وادید = پدید،

و قلب شین بچیم مانند کاجکی = کاشکی،

و استعمال «اینج» در مقابل آنچه مانند اینک و آنک مثل: «هرچه در

اگر نو چنان بوذتی که بایستی او ترا آن نتوانستی گنت
(ص ۱۸۴)،

کاشکی تو از مسلمانان بوذتی (ص ۲۴۷)،

مثال دوّم: اگر شما در آنجا نگه نمیکردتی ایشان چندین اسراف نکردندی
پس چون شما نظر میکنید شریک باشید در مظلمت این اسراف
(ص ۱۹۱)،

مثال سوّم: اگر دست دیگر بیرون بوذی نصیب وی بداذمانی (ص ۲۲۹)،
و در جای دیگر میگوید: این حال که ترا پیش آمده است
اگر بهال و جمال راست آمدی مالهای عظیم بداذیبی
(ص ۲۶)،

کاشکی بیامدی و هر دینی که بخواستی ما موافقت او کردمانی
(ص ۲۶۹)،

کاشکی گوسنبندی بوذی تا بریان کردمانی (ص ۲۲۴) و این
بعینه نظیر این عبارت است در جای دیگر: کاشکی گوشت
حلال بوذی تا بر این آتش بریان کردیبی (ص ۱۰۶)،

و دیگر آنکه از این کتاب معلوم میشود که برای مطیع ماضی^۱ (در غیر
مورد تمنی) صیغه مخصوص داشته‌اند و اکنون در ایران مطیع ماضی و حال را
بیک صیغه استعمال میکنند:

مثال: بار دیگر بساخت و بنزدیک او آورد هم فراغت نیافت که
بخوردی، (ص ۲۴۱) (یعنی بخورد چنانکه اکنون گویند)،
ی بایست که ترا دیدی (ص ۲۷۶) (یعنی بینم)،
مرید را زهره نبوذی که پیش او بنشستی (ص ۲۲۶) (یعنی
بنشیند)،

هرگر از کسی چیزی نگرفتی گفتی اگر دانی که در نی مانم بگیری
(ص ۱۹۱)،

کاشکی که بدانی که مرا دشمن میدارذ (ص ۲۴۴)،
اگر همه عمر بشکر مشغول گردئی آخ (مفرد مخاطب: ص ۱۱۲)،
اگر بیم دوزخ نبودی يك تن بطاعت نباشدی (ص ۲۰۲)،
کاشکی خلق بشناخت خود توانندی رسید (ص ۱۶۴)،
و دیگر آنکه برای شرطیه ماضی^۱ و مطیع ماضی^۲ (در خصوص مورد
تمنی) که در فارسی دو شکل مشهور دارند باین طریق:

	مفرد	جمع
متکلم	کردی یا میکردم	کردی یا میکردیم
مخاطب میکردی میکردید
غایب	کردی یا میکرد	کردندی یا میکردند

در این کتاب برای مفرد مخاطب غالباً کردتی استعمال میکند و گاه برای
جمع مخاطب نیز کردتی استعمال می نماید،^۱ و بجای متکلم مع الغیر کردمانی
استعمال میکند،

مثال اول: تو اگر امروز حرب کردتی اسیر شدی ... و چون گوشت
خوک بخوردتی کافرت کردندی (ص ۴۲)،
اگر دیوانه بودی، طهارت نکردتی (ص ۱۱۶)،

جلد اول را تصحیح کردم و احتمال میدهم در جلد دوم پیدا شود،

Past optative. ^۲

Conditional past. ^۱

^۲ جناب پرفسر ادوارد برون دام ظلّه العالی در تعلیقه که چند وقت قبل
به بنده مرقوم داشته بودند نوشته بودند که بجای کردیمی و کردیدی و
کردندی کردمانی و کردتانی و کردشانی استعمال میکند بنده کردتانی و کردشانی را
پیدا نکردم و احتمال میدهم در جلد دوم پیدا شود،

اما قسم اول مثل آنکه بجمع و اسم جمع ذوی العنول ضمیر منرد راجع می نماید، مثال: آدم و حوا بمرد و نوح و ابراهیم و خلیل بمرد (ص ۲۰) یعنی بمردند، بیشتر خلقی از معانی آن بهره نمی توانست گرفت (ص ۵) یعنی نمی توانستند،

و دیگر آنکه لفظ (را) که در فارسی علامت منعول به و منعول له بلا واسطه است گاه در منعول بواسطه در می آورد مثال:

دنیا را بگیر از برای تن را و آخرت را بگیر از برای دل را (ص ۱۹۲)،
خدای را از بهر چرا پرستی (ص ۶۹) یعنی از بهر چه،
او برای ترا که بنده بدم مرا دشمن میدارد (ص ۲۲۹) یعنی برای تو
و نحو ذلك،

اما قسم دوم یعنی خصایص صرفی یکی مثل آنکه برای شرطیه حال^۱ و مطبوعی حال^۲ صیغه مخصوصی استعمال میکند که جای دیگر بنظر نرسیده جز بعضی صیغ آن نادراً در بعضی اشعار قدماء و آن این است: گندی، گندی، گندی، ...، ...، گندی مثال:

اگر توانی خود را طلاق دهی (ص ۹۲)،

مثل کی بجای که و آنک = آنکه، آنج = آنچه، هرج = هرچه، کبا = که با، هیبیز = هیچ چیز، سخر = سخت تر، و دیگر نوشتن باء مخاطب بعد از هاء مخنیبه مانند مانده ای و بوذه ای و نه ای و گدی یعنی مانده و بوذه و نه (یعنی نیستی) و که (یعنی کیستی)، و دیگر نوشتن چیم و پاء فارسی مثل جیم و باء عربی با يك نقطه، و دیگر اظهار نقطه ذال در امواضع که بقاعده مشهور دال و ذال (ما قبل وی ار ساکن جزوای بود، دال است وگر نه ذال معجم خوانند) باید ذال معجمه باشد و امثال ذلك.

Present Optative. † Conditional present. ۱

۲ دو صیغه متکلم مع الغیر و جمع مخاطب را پیدا نکردم چون بند فقط

سخت و سخنان حکمت آمیز و نصح و مواعظ بسیار سودمند بحال هیئت اجتماعیّه و عامّه ناس که از ایشان منقول است، و از این حیثیات این کتاب اهدیتی بسیار عظیم و تأثیری بسیار قوی دارد بلکه میبوان گفت در این باب عدم التّظیر است، و یکی از صوفیه کلمات مشایخ این کتاب را علیحد جمع کرده است (حاجی خلیفه نمره ۲۷۹۷)

و دیگر از حیث انشاء و اسلوب عبارت آن، در انشاء این کتاب دو صفت نیک ظاهر است یکی سادگی و یکی شیرینی و در این دو صفت بکمال و بالاترین درجه است^۱ و در زبان فارسی کتابی جامع ایندو صفت بدین درجه سراغ ندارم که اینرا بدانکتاب تشبیه کنم و البته کتابی که برای عبرت و پند عموم مردم ساخته شده است باید در کمال سادگی و خالی از هر گونه تصنع و تکلفی باشد و الا مقصود اصلی فوت میشود

در عبارت این کتاب بعضی استعمالات غریب و مخصوص یافت میشود که نظیرش یا هیچ دیده نشده یا اقلّاً در عبارات نثر بنظر نرسیده و مخصوص بشعراست و این استعمالات غریب از این سه قسم خارج نیست بعضی خصایص نحوی است و بعضی صرفی و پاره لغوی^۲

^۱ در اوایل تراجم ملنزم شده است که چند سطر عبارت مسجّع البته بیاورد و صاحب ترجمه را با صفتی از اوصاف او تسبیح نماید و گاهگاه بسبب همین التزام بعضی سجعهای بسیار با تکلف و رکیک دیده میشود مثلاً «آن از دو کون کرده اعراض، پیر وقت فضیل بن عیاض» و مثل «آن زمین کرده بتن مطهر، آن فلک کرده بجان منور آخ» ص ۲۲۸. و نیز در اوایل تراجم لفظ «بود» و «داشت» را بسیار مکرر میکند بحدیکه در بعضی مواضع ده مرتبه تکرار لفظ «بود» دیده میشود،

^۲ بعضی خصایص رسم الخطّی نیز یافت میشود ولی آن تخصیص باین کتاب ندارد بلکه رسم الخطّ غالب کتب است که قبل از قرن هفتم نوشته شده است

و مناقب صوفیه و مشایخ طریقت تألیف نموده‌اند مانند کتاب طبقات الصوفیه لابی عبد الرحمن محمد بن الحسین السلکی التیسابوری المتوفی سنة ۴۱۲^۱ و حلیة الاولیاء لابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفی سنة ۴۲۰ که در مقدمه صنوة الصنوة نام آن برده شده است و مناقب الأبرار و محاسن الأخیار لمجد الدین ابی عبد الله الحسین بن نصر المعروف بابن خمیس الکعبی الجبلی الموصلی الشافعی المتوفی سنة ۵۵۲^۲ و صنوة الصنوة لمجال الدین ابی الفرج عبد الرحمن بن علی بن الجوزی البغدادی الحنبلی المتوفی سنة ۵۹۷^۳ و غیرها و غیرها (رجوع کنید بنهرست عربی بریتش میوزیوم در باب «تراجم صوفیه»)، ولی در زبان فارسی آنچه در نظر است دو کتاب است که قبل از تذکرة الاولیاء تألیف شده یکی کشف المحجوب لأرباب القلوب لابی الحسن علی بن عثمان الجلابی الغزنوی المتوفی سنة ۴۶۵^۴ و یکی ترجمه طبقات الصوفیه مذکور للسلکی که آنرا شیخ الاسلام ابو اسمعیل عبد الله بن محمد الأنصاری الخزرجی الهروی المتوفی سنة ۴۸۱ در مجالس و عظم و تذکیر املا نموده و بعضی تراجم مشایخ دیگر که در آن کتاب مذکور نشده‌اند و بعضی از ادواق و مواجید خود بران افزوده و چون آن کتاب بزبان هروی قدیم بوده است مولانا عبد الرحمن جای آنرا تلخیص و تهذیب نموده و بزبان معمول عصر خود در آورده و نجات الأانس معروف را ساخته است (و غیر از این کتب مذکوره نیز شاید بوده است ولی معروف نیست یا بنک نمیدانم)

و دیگر از حیث بیان مقامات عارفین و مناقب صوفیه و مکارم اخلاق مشایخ طریقت و سیره اولیا و صالحین و شرح مجاری حالات و چگونگی اوضاع ایشان در زهد و ورع و ریاضات شافیه و مجاهدات بسیار

^۱ Add. 23367 ایضا،

^۱ Add. 18,520 بریتش میوزیوم،

^۲ Or. 219 ایضا،

^۲ Or. 3048, Add. 18521, 18522 ایضا،

۵۴ قرائن بهتر و مفیدتر است آن است که در اول کتاب مظهر العجايب اسم شيخ نجم الدين كبرى را می برد بطرفی که معلوم میشود در وقت نظم آن کتاب متوفی بوده است:

این چنین گفته است نجم الدين ما * آنکه بوده در جهان از اولیا آن ولی عصر و سلطان جهان * منبع احسان و نور عارفان شيخ نجم الدين كبرى نام او * وز جهان جان و دل پیغام او و بدیهی است که اگر شيخ نجم الدين در حیات بود بلنظ «بوده» تعبیر نمی کرد و چون وفات شيخ نجم الدين كبرى باتفاق مؤرخین در سنه ۶۱۸ در فتنه مغول و فتح خوارزم بوده است^۱ پس بطور قطع و یقین استناده میشود که عطار بعد از سنه ۶۱۸ زندگ بوده است و نیز فی الجمله میتوان استنباط کرد که تألیف تذکرة الاولیاء قبل از ۶۱۸ بوده چه در مقدمه این کتاب یعنی مظهر العجايب اسم تذکرة الاولیاء را در ضمن کتب مؤلفه خود ذکر میکند

اما اهیت و قدر این کتاب یعنی تذکرة الاولیاء از چند راه است، یکی از حیث قدم مئن با ملاحظه قلت وجود نثر در زبان فارسی عموماً و در آن اعصار خصوصاً و اگر بخواهیم کتب که در زبان فارسی در حدود قرن پنجم و ششم هجری نوشته شده است بشماریم شاید برای رسانیدن عدد آنها بعقد عشرات باید مقداری فکر کنیم و شاید هم بعد از فکر بسیار محتاج شوم بتفحص در فهرس، پس در این صورت کتابی که از آن عصر بدست بیاید و بایندرجه شیرین و ساده نوشته شده باشد خیلی قدر خواهد داشت، و قبل از تذکرة الاولیاء بزبان عربی کتب بسیار در تراجم اولیاء

^۱ رجوع کنید بتاریخ امام یافعی (Add. 16645, f. 497b) و نجات (Add. 16717, f. 201a) و مجالس المؤمنین (Add. 23511, f. 317a) و هفت اقلیم (Or. 203, f. 403b) و سفینه الاولیاء (Or. 224, f. 97b) و ریاض العارفين (Or. 3536, f. 54b).

روزی سه شنبه بوقت استوا . بیستم روزی بُد از ماه خدا پانصد و هفتاد و سه بگذشته سال . هم ز تاریخ رسول ذو الجلال^۱ دیگر آنکه عطار با شیخ مجد الدین بغدادی که اورا شیخ مجد الدین خوارزی نیز گویند معاصر بوده و بقول جلی در نجات از مریدان او بوده و در مقدمه تذکره الاولیاء ص ۶ میگوید «من بکروز پیش امام مجد الدین خوارزی در آمدم الخ» و وفات شیخ مجد الدین در سنه ۶۰۶ یا ۶۱۶ بوده پس تقریباً عصر عطار معلوم میشود که گئی بوده، و یکی دیگر که از

^۱ در مفتاح الفتوح که منسوب است بعطار و مندرج است در کلیات عطار (نمره ۵۵۹ در کتبخانه دیوان هند) این تاریخ را دارد:

بسال ششصد و هشتاد و دو چار * شهر سال را بُد آخر کار
 ز ذو الحجّه گذشته بُد ده و پنج * که مدفون کردم اندر دفتر این گنج
 و همچنین در آخر کتز الأسرار منسوب بعطار که در همین مجموعه است این بیت مسطور است:

رساند نفع را بر خاص و عام این * که در ششصد نود نه شد تمام این
 ولی ایندو کتاب از عطار نیست مفتاح الفتوح از شخصی است «زنجانی»
 چنانکه از مطالعه آن واضح میگردد و کتز الأسرار معلوم نیست از کیست،
 و با وجود آنکه رسم عطار آن است که در دیباچه غالب کتبش کتابهای
 سابقش را اسم میبرد در ایندو کتاب هیچ جا اسمی از سائر کتبش نبرده است
 و بعلاوه در مفتاح الفتوح گوید «من در عمرم تألیفی جز این نکرده‌ام»،
 و در هیچ یک از کتب تذکره و در حاجی خلیفه اسمی از ایندو کتاب در
 ضمن تألیف عطار نیست، و دو تاریخ مذکور در آخر آندو کتاب اقوی
 دلیل است بر نبودن آنها از عطار و آیه (Ethé) در فهرست کتب فارسیه
 دیوان هند ملتفت آن دو بیت مفتاح الفتوح نشد و بیت کتز الأسرار را
 حمل بر غلط بودن نسخه کرده است و این سهو است .

طویل میدهند چنانکه بعطّار صد و چهارده سال عمر داده‌اند^۱ و آنچه یقین است آن است که عمر عطّار بهشتاد و اند سال رسید چنانکه خود در دیوان گوید:

مرگ در آورده پیش وادی صد ساله راه
عمر تو افکنده شب بر سر هفتاد و اند

و زیاده بر این معلوم نیست چقدر در حیات بوده، وفوت عطّار را بواسطه شهادت در فتنه مغول می نویسند و این هم بهیچوجه معلوم نشد و در تاریخ گزیده در ترجمه عطّار هیچ اشاره باین امر نمیکند و ولادت او را از دولتشاه بعد در سنه ۵۱۲ نوشته اند و این را هم باید تحت الشکّ محفوظ داشت

اما آنچه از خود کلمات عطّار در تعیین عصر وی بقرائن معلوم میشود این است:

آخرترین حادثه که عطّار در مثنویاتش اشاره بدان میکند فتنه اتراک غزّاست (Add. 16787, f. 216b) که در سنه ۵۴۸ بوده است، دیگر آنکه در يك نسخه منطلق الطّیر (بریتش میوزیوم Or. 1227 ورق آخر و کتبخانه دیوان هند 559 f. 145a) ایندو بیت موجود است

عجب آن است که عرفا و مرناضین غالباً عمرهای بسیار طولانی می نموده‌اند بقسی که گاه خارج از عادت میشد است مثلاً ابو محمد جریری بیشتر از صد سال عمر داشته و ابو الحسین قرافی صد و ده سال و ابو الحسین علی زرین مروی و ابو بکر دئی هر کدام صد و بیست سال و ابو عبد الله مغربی صد و بیست و دو سال و ابو الحسین سیروانی صد و بیست و چهار سال و قطب الدّین حیدر و ناصر خسرو هر کدام صد و چهل سال و ابو الرّضا رتن هندی هزار و چهار صد سال! (رجوع کنید بتذکراهای اولیا).

شمار بیت بیت اینها بگویم
 من از کشت معانی تخم رُویم
 دویمست و دو هزار و شصت بیت است
 زیاده تا یکی میدان که قیداست (کذا)

اما تاریخ وفات شیخ عطار باید دانست که ارباب تذکره و غیرهم چنان اختلافی در آن نموده‌اند که بسبب بُعد تفاوت بین الأقدم والأحدث اعتماد از همه آنها برداشته میشود باین تفصیل:

سنه ۵۸۹ هـ (دولتشاه وقاضی نورالله)

» ۵۹۷ » (فهرست عربی ولایتی قدیم بریتش میوزیوم ص ۴۸)

» ۶۱۹ » (دولتشاه و حاجی خلیفه و نقی کاشی و امین احمد رازی)

» ۶۲۷ » (جای در نفعات و دولتشاه و حاجی خلیفه و امین احمد

رازی و قاضی نورالله و محمد دارا شکوه در سننیه الاولیاء

و نقی کاشی و رضا قلینجان)^۱

» ۶۲۲ » (حاجی خلیفه)

و تفاوت بین اقدم و احداث این تواریخ یعنی بین ۵۸۹ و ۶۲۲ چهل و سه سال است که خود يك جیلی^۲ است و ارباب تذکره غالباً در اینگونه اختلافات آنکه از همه مؤخرتر است صحیح گرفته و بصاحب آن عمری

این امر که مفصودش «سیّ وده» است یعنی چهل آن است که در هفت اقلیم گوید «آورده اند که ویرا چهل رساله نظم است از مثنوی و غیره»^۱ اکثر عدد آنهایی که در ۶۲۷ ذکر کرده‌اند نباید سبب ترجیح آن قرار داد چه تماماً از نفعات نقل کرده‌اند و این جای شك نیست ولی چون جای در نقل تاریخ و فیات ضابط و ثقه است میتوان اعتماد باین قول نمود ولی یقین نمیتوان کرد،

^۲ یعنی «Generation».

ناصر خسرو جو در بہگان نشست * آہ او از چرخ این کیوان گذشت
 کرد کُنجِ عزلت این جاگہ قبول * او شنید این جایگہ گنتِ رسول
 بود فرزندِ رسول آن مرد دین * با خوارج بود اورا جنگ و کین
 چون نبود او مردِ میدانِ سگان * زان جو لعل اندر بدخشان شد نہان
 گوشہٴ بہگان گرفت و کُنجِ کُوه * نا نیند روی شومِ آن گروہ
 من جو آن سلطان گرفتم گوشہٴ * چون یعنی داد مارا نوشہ
 و در جای دیگر گوید: (دیوان)

مرا گویند کو عزلت گرفته است * درین عزلت خدا را یاد دارم
 سرِ کس می ندارم چون کم من * مگر من طبعِ بسوہتیار دارم
 و بسببِ کثرتِ تالیفِ رسایل و نظمِ اشعار عطاآرا در عصرِ خودش
 پُرگوئی منسوب میکرده اند چنانکہ خود گوید (خسرونامہ):

کسی کو چون منی را عیب جوی است * همین گوید کہ او بسیار گوی است
 ولیکن چون بسی دارم معافی * بسی گویم تو مشنوی تو دانی
 و در جائی دیگر بعد از ذکر سیزده کتاب^۱ از تالیفِ خودش میگوید کہ
 عددِ ابیات این کتب با کتب دیگرش کہ بچهل کتاب میرسد ۲۰۲۰۶۰
 بیت است آیا این مرد چقدر شعر بنظم آورده و چقدر عمر صرف آنها
 کرده! گوید:

بدان خود را کہ سئ وده کتب را

نہادم بر طریق علم اسماء^۲

^۱ جوهر اللغات، مظهر العجایب، وصلت نامہ، اسرار نامہ، الہی نامہ، مصیبت
 نامہ، بلبل نامہ، اشتر نامہ، تذکرۃ الأولیاء، معراج نامہ، مختار نامہ، جواہر
 نامہ، شرح القلب. و تذکرۃ الأولیاء ہم کہ نثر است لا بُدّ نباید آنرا
 محسوب داشته باشد.

^۲ در اصل نسخہ این طور است «بدان خود را کہ سیودہ کتب را» و مؤید

داد خواهم از تو آنجا پیش حق • غیر از این فردا نمیخواهم سبق
 زان بسوزی «مظهرم» کان اسم اوست • غافل از سرّ خدا و دید دوست
 ای سمرقندی حذر از سوزشش • چون کنی ز آتش در اینجا پوششش
 هم بسوزی جملگی مدح ورا • از خدا شری بدار ای بی حیا
 لعنت حق باد بر سوزنداش • چونکه بزبان از در خود رانداش
 تو بزبیدِ عصرِ مائی ای پلید • میکنی نفسِ حَسْبِ اینجا شهید
 ای سمرقندی مکن اینکار تو • می فرستی خویش را در نار تو
 مظهرم گوئی بیاید سوختن • چشم مظهر خوان بیاید دوختن
 در جهان خوانند مظهر را کسان • بر تو خواهند کرد لعنت بیکران
 من تو را کردم حواله بسا خدا • میدهد ای سگ ترا آخر جزا
 آنچه بر من کرده پیش آیدت • گرگِ مردم خوار اینجا خایدت
 زیر و بالا گردد اینجا حال تو • جملگی ناراج گردد مال تو
 ای پسر چون بشنوی از زورِ او • لعنتی کن بر روان و گورِ او
 روح ما را شاد گردان ای جوان • لعنتی بر کفر آن نادان رسان
 بر من اندر این جهان بگذشت این • تو سزا بایی بمحشر اے لعین
 ای لعین بگذشت این ظلمت بمن • تا ابد ماند بدنیای این سخن
 و در این کتاب در اظهارِ تشیعِ خود بصراحت و بدون تقیّه گوید:

شیعهٔ پاکست عطار ای پسر • جنسِ این شیعه بجانِ خود بخور
 ما ز فاروقِ النجا برکنده ام • پی ز نورین شما ببریده ام
 بو حنیفه را ز دست بگذار تو • خود برو اندر پی کَرّار تو

و در اواخر عمر خصوصاً بعد از این واقعه از غوغای مردم و از ترس
 آزار و اذای اهل ظاهر بکلی از مردم کناره گرفته و در گوشه عزلت
 آرامیده است و در اشارت بدین معنی و ناسی بحکیم ناصر خسرو علوی
 می فرماید: (لسان الغیب)

ابن «لسان» از پیش احمد گنّہام * در مقام مگہ اش بنوشتہام
و در آن کتاب ہمہ جا باین واقعہ اشارت میکند و ہمہ جا لعنت بر آن
فقیہی نماید و از دست ظلم او ہی نالد، و اشعار این کتاب نیز مانند
اشعار مظهر العجایب سست و ضعیف و بسا از اوقات منکسر الوزن
است ولی ما ناچار بعضی از ایبات آنرا کہ شِعْر بدین وقایع است
انتخاب و مرتّب نموده در اینجا ذکر میکنیم:

من کتابِ مظهر از حقّ گفتمہ ام * وز لسانِ مصطفیٰ بنوشتہ ام
اندرو گنّتار او کشف الغطاست * مدح و اوصاف علی المرتضیٰ است
ظلم بچند کرد بر من آن فقیہہ * هست با شیطان درین معنی شبیہ
بہر جورم کردہ خلقان تو جمع * تا بسوزی ام درین میدان چو شمع
گنّتہ عطّار اینجا رافضی است * پیرو انبعاث اولاد علی است
پیش عطّار است تفضیل علی * کشتنی باشد در این صورت بلی
لعنت حق باد بر کذاب شوم * کویا کرده بجمعی او ہیوم
بر سر مسند بُراق ترکان * در چنین ظلمی گشادہ او زبان
بر سر من کردہ ترکان آنفاق * تا بریزد خون کہ دارد او نفاق
اے فقیہ اینجا بن پیچیدہ * فتویٰی در خون من بنوشتہ
قصد جان و مال و عرض کردہ * پارہ جانم نہ من ببردہ
در بدر از دست تو افتادہام * در تو کلّ دل بجانان دادہام
گردِ عام گنّتہام از دست تو * گفتمہم بیدادیت را کو بکو
خط بخون دوستان بنوشتہ * کلبہ احزانش ویران کردہ
جمع گشتند خانی بہر قتل ما * جرمِ عطّار است حسبِ مرتضیٰ
با من مسکین چہا کردند خلق * خواستند تا تیغ راندم بجانی
عاقبت مارا ز دست این سگان * حق خلاصی داد از ہم و گہان
بُغضِ حیدر سود نبود ای فقیہہ * آن زبانِ جائت باشد ای سنیہ
تو نہ بغض او بسوزے مظهرم * دردِ این سوزش بمحشر میبرم

و دیوان عطار را مطالعه کرده باشد برای او قدری مشکل است اعتقاد کند که صاحب مظهر العجایب با آنها یکی بوده است و ظاهراً علت این انحطاط خود طبع است در سن کهنولت، و این کتاب را بنام علی ابن ابی طالب عم که یکی از القاب او «مظهر العجایب» است ساخته و در این کتاب بر خلاف کتب سابقه بر این که صریحاً اظهار میدارد که از اهل سنت و جماعت است اظهار تشیع می نماید و ائمه اثنی عشر را مدح میکند و در مناقب علی مخصوصاً غلو میکند و بغیبت مهدی معتقد است، لهذا بعد از ظهور این کتاب یعنی مظهر العجایب فقیهی از فقهاء ذیجاه مقتدر که اهل سمرقند بوده است و نامش را ذکر نمیکند بعطار نهمت رَفَض زده و کتاب مظهر العجایب را سوزانیده و فنوی بر وجوب قتل عطار نوشته و او را در محضر حکومت براق ترکان^۱ بمحاکمه و استنطاق حاضر ساخته و عوام و اترک را بر او شورانید است تا اموال او را بغارت برده اند و خانه اش را خراب کرده اند و او را نفی بلد نموده از خانمان و وطن آواره ساخته اند و میخواسته اند تا او را بکشند ولی خداوند او را بطریقی که ذکر نمیکند محفوظ داشته و از کشتن نجات داده است، بعد از این واقعه کتاب «لسان الغیب را» که ظاهراً آخرین تألیف اوست^۲ در مکه بنظم آورده چنانکه گوید:

^۱ معلوم نشد براق ترکان کیست، [شاید که قتل سلطان براق حاجب باشد که از اولاد گورخان بزرگ و از امراء خوارزمشاهی بود و در سنه ۶۱۹ فتح کرمان نمود، رجوع کنید بتاریخ کرمان تصنیف محمد ابرهیم ص [۲۰۰-۲۰۱]،

^۲ چنانکه از همان کتاب مُستفاد میشود چه مکرر میگوید سخنم را ختم کردم بر «لسان الغیب» و در مقدمه آن بیست کتاب از تألیف خود اسم می برد و در بریتیش میوزیوم این کتاب موجود نیست و در کتبخانه دیوان هند دو نسخه از آن موجود است یکی در کالیات عطار ۵۵۹ و یکی ۳۵۰.

از این ابیات در هان کتاب مُستفاد میشود علی الظاهر:

در بغاسی و نه سالِ تمامت * بکردم در معانیها سلامت (کذا)
 هه اوقات من در پیش مردان * برفت از دست کو مرد صنادان
 و لیکن شکر گویم صد هزارت * که دارم ملک اسرارم مدارت
 ز بهر عارفان دارم کتبها * که گویندم دعا در صبحِ اعلیٰ
 ز بحر علم دارم صد کتب من * در او بنهادام اسرار آب من
 و عطار هیچ گاه زبان بمدح کسی از ملوک و امراء عصر خود نگشوده است
 و در تمام کتبش يك مدیحه پیدا نی شود و خود در اشارت بدین معنی
 گوید:

بعبرِ خویش مدح کس نگنتم * ذری از بهر دنیا من نسنتم

و در کتاب اشتر نامه (Add. 7736, f. 14a, 15a) ادعا میکند که حضرت
 رسول را بخواب دیده و آنحضرت آب دهان در دهان او افکند و آنچه
 یافته است از اثر آن است، میگوید:

يك شبی در خواب دیدم روی او * عاشق و بیدل دویدم سوی او
 دست من بگرفت آن شاه جهان * در دهان من فگند آب دهان
 گفت اے عطار بر اسرار من * لایقی دمر دیدن انوار من
 آنچه حق در جسم و جان داد است * گنج مخفی در دلت بنهاد است
 ما عیان کردیم این گنج ترا * دست بردی دادم این رخ ترا
 این بگفت و روی خود پنهان نمود * بعد از آن روی دلم با جان نمود
 این همه من زان محمد یافتم * ز آنکه سوی قرب او بشتافتم

یکی از تألیفات آخری عطار مظهر العجایب است و در مقدمه این کتاب
 غالب کتب مصنفه اش را که از جمله تذکرة الأولیاء است نام می برد و
 اشعار این کتاب بالنسبه بسایر اشعار عطار تفاوت واضح دارد در پستی و
 سستی و قدری رکاکت و هرکس منطقی الطیر و الهی نامه و خسرو و گل

بعد از این مذکور خواهد شد معلوم میشود که مولد عطار نیشابور بوده^۱ و در طلب مشایخ و اولیا سفر بسیار نموده و ری و کوفه و مصر و دمشق و مکه و هندوستان و ترکستان را سیاحت نموده و بالآخره باز در نیشابور رحل اقامت افکنگ میگوید:

شهر شابورم تو آدگاه بود * در حرمله رضام راه بود
چار اقلیم جهان گردیده ام * دامن ملک دگر بوسده ام
مرقد اثنا عشر رفتم بچشم * میزنم بر دشمنانشان سنگ بشم
اولیارا ظاهر و باطن همه * دیک چون موسی میان این رمه
در حرمله چند گشتم معتکف * تا یقینم گشت سر من عرف
سر بر آورده بمحبوبی عشق * سیر کرده مکه و مصر و دمشق
کوفه و ری تا خراسان گشتم * سین و جیونش را ببریده ام
ملک هندستان و ترکستان زمین * رفته چون اهل خطا از سوی چین
عاقبت کردم به نیشابور جای * اوفتاد از من بعالم این صدای
در نیشابورم بکنج خلوتی * با خدای خویش کرده وحدتی

و در اوان طفولیت سیزده سال در مشهد رضا در خراسان اقامت داشته است چنانکه در مظهر العجایب (Add. 6621 f. 52a) گوید:

شو من در خراسان چون دفین شد * همه ملک خراسان انگین شد
بوقت کودکی من سیزده سال * بمشهد بوده خوشوقت و خوشحال
و سی و نه سال در جمع اشعار و کلمات عرفا اشتغال داشته است چنانکه

^۱ پس حاجی خلیفه سهو کرده است که همه جا او را «همدانی» می نویسد.
^۲ در اصل نسخه اینطور است «مسورده سال» و این محتمل است که سیزده خوانده شود و محتمل است که «همیزده» باشد یکی از املاهای «همجه» که در تذکره الأولیاء بسیار استعمال کرده است، و محتمل است «هیوده» باشد یعنی «هنه» ولی نمیدانم این املا آنوقت مستعمل و صحیح بوده یا نه،

نموده است و گویا در آن عصر مانند حال در ایران «عطار» کسی را میگفته اند که همه اصناف داروهارا بفروشد یا بسازد و شغل عطاری در سابق مانند «فارمائی» حالبه در اروپا با طب متلازم بوده است و غالباً دواسازهای معتبر طب میدانسته اند و بهعلاج امراض می پرداخته اند، من جمله در خسرونامه (Add. 16,787 f. 285b.) میگوید از زبان یکی از دوستانش:

بن گفت ای یعنی عالم افروز * چنین مشغول طب گشتی شب و روز
طب از بهر تن هر ناتوان است * ولیکن شعر و حکمت قوت جان است
سه سال است اینزمان تا لب بیستی * بزهد خشک در کجی نشستی
اگرچه طب بقانون است اما * اشارات است در شعر معما
و در همین کتاب (f. 286a) گوید:

مصیبت نامه کاندوه جهان است * الهی نامه کاسرار عیان است
بداروخانه کردم هر دو آغاز * چگونم زود رستم زین و آن باز
بداروخانه پانصد شخص بودند * که در هر روز نبض می نمودند
میان آن همه گفت و شنیدم * سخن را به ازاین روئی ندیدم
و در کتاب اسرار نامه همین مجموعه (f. 187b) گوید:

بشهر ما بخیلی گشت بیمار * که نقدش بود صد بدره ز دینار
ز من آزادمردی کرد درخواست * که باید کرد اورا شربت راست

و رضاقلیخان در ریاض العارفین نیز همین استنباط را کرده ولی بعلاوه میگوید «شیخ مانند آبای معظم خود صاحب ثروت و مکنت بوده و عطار خانهای نیشابور همگی متعلق باو بوده و استاد او در فن معالجت شیخ مجید الدین بغدادی حکیم خاصه سلطان محمد خوارزمشاه بوده» معلوم نشد سند این مذکورات چیست و نمیگوید از کجا نقل کرده از ابیات منقوله در فوق بیش از آنچه ما ذکر کردیم استنباط نمیشود، از کتاب لسان الغیب که

که در سنه ۷۴۰ یعنی صد و اند سال بعد از لباب الالباب تألیف شد و در آن کتاب (نسخه بریتش میوزئوم Add. 22,63, f. 241b) آنچه در ترجمه عطار نوشته فقط این عبارت است «عطار و هو فرید الدین محمد نیشابوری سخنان شور انگیز دارد اشعار او بسیار است تذکره الاولیاء و منطلق الطیر از سخنان اوست و غیره» و بعد از تاریخ گزیده نجات الانس جای ترجمه حال عطار را مشوب با بعضی حکایات افسانه مانند ذکر میکند، و کتب دیگر از قبیل تذکره دولتشاه و مجالس المؤمنین قاضی نور الله ششتری و هفت اقلیم امین احمد رازی و تذکره تقی الدین کاشانی و غیرها هرچه نوشته اند بعضی از آنها حرقاً بحرف نقل از نجات الانس است و بعضی دیگر شبیه بجعلی و مصنوعی می نماید که بهیچ وجه اعتماد را نشاید، پس نقل و تکرار مسطورات ایشان در اینجا چندان مفید نخواهد بود هرکه خواهد بداند رجوع نماید^۱ و مناسب چنان است که آنچه از حالات عطار بقرائن از اشعار خودش مستفاد میگردد در اینجا ذکر نمائیم چه هیچ ترجمه حالی بهتر از کلام خود صاحب ترجمه نیست،

اولاً از کلماتش بطور یقین استناده میشود که شیخ عطار بقرن طب مشغول بوده و دارو خانه بسیار معتبری که مطب نیز ظاهراً بوده است داشته و گاه تا پانصد مریض در دارو خانه حاضر میشدند و شیخ بمعالجت آنها می پرداخته و در همان حال بساختن کتب و نظم اشعار و زهد و سلوک نیز اشتغال داشته و ظاهراً وجه تلتب او بعطار هم همین بوده است یعنی بعالت اینکه دواخانه بزرگ داشته و دوا می ساخته است و معالجه مریضی می

^۱ نجات الانس (چاپ کنگنه) ص ۶۹۷-۶۹۹: تذکره دولتشاه (چاپ لیدن) ص ۱۸۷: هفت اقلیم (نسخه بریتش میوزیوم، Or. 203, f. 219a): مجالس المؤمنین (نسخه ب. م. Add. 23,541 f. 326a): سفینه الاولیاء محمد دارا شکوه (نسخه ب. م. Or. 224, f. 162a): ریاض العارفین (نسخه ب. م. Or. 3536, f. 41a): تذکره تقی الدین کاشانی (دبوان هند، 3561, f. 367b)

میتوان استنباط نمود که عطار در وقت تألیف کتاب لباب الالباب حیاة داشته است، و چون تألیف کتاب مذکور در حدود سنه ۶۱۷ بوده^۱ پس یقین میشود که عطار تا سنه ۶۱۷ زند بوده است. بعد از لباب الالباب کتابی که از همه قدیمتر باشد ظاهراً تاریخ‌گریه است

^۱ بدلیل اینکه در جلد اوّل که حالا در شهر آیدن چاپ می‌شود در يك جایی (ص ۴۲ : س ۲۲) بعد از ذکر اسم علاء الدین محمد خوارزمشاه میگوید «اعلی الله شأنه» و از عبارات بعد همانجا نیز معلوم میشود که در وقت تألیف این کتاب محمد خوارزمشاه زند بوده است پس تألیف کتاب باید قبل از سنه ۶۱۷ که سال فوت خوارزمشاه است باشد، ازین گذشته (در ص ۴۲ : س ۱۹) از ترکان خاتون مادر محمد خوارزمشاه باین عبارت تعبیر میکند «خداوند ملکه ترکان دام ملکها» و این صریح است در اینکه ترکان خاتون آنوقت در عین شوکت و اُبّهت معروف خود که با شوکت پسرش برابری نمیکرده است بوده و حال آنکه ترکان خاتون در آخر سنه ۶۱۶ از خوارزم از خوف چنگیز و لشکر مغول فرار کرده پناه بقلعه ایلال در مازندران برد و کمی بعد از آن اسیر گردید و شیرازه دولت و ملکش از هم بگسیخت (سیره جلال الدین للنسوی ص ۲۸ بعد)، پس این صریح است در اینکه تألیف کتاب قبل از ۶۱۶ یا اقلّاً در همان سال قبل از پربیشان شدن اوضاع ترکان خاتون بوده است و حال آنکه در جایی دیگر (ص ۱۱۵ : س ۱۲ و ۱۶) دو بار ذکر سنه سبع عشره و ستمائة و بالخصوص آخر ماه رمضان آن سال را میکند و از این مستفاد میشود که تألیف این موضع از کتاب بعد از تاریخ ماژ الذکر بوده است، و این ننافی را بهیچ چیز نمیتوان حمل کرد مگر باین که بگوئیم کتاب را در مواقع مختلفه نوشته آنجا را قبل از ۶۱۶ و این موضع را در ۶۱۷ یا بعد از آن،

اما ترجمه حال شیخ عطار را در کتابی که قدیمتر از لباب الالباب باشد نیافتیم ولی افسوس که عوفی در ترجمه حال او هیچ معلوماتی بدست نمیدهد فقط بنوشتن چند سطر عبارات با تکلف و نصنع اکتفا کرده بذکر اشعار اومی پردازد، و چون او را در باب دوازدهم که مخصوص است بذکر شعراء بعد از عهد سنجر ذکر می کند از این معلوم میشود که شهرت او بعد از سنه ۵۵۲ که سال فوت سنجر است بوده بعلاوه اینکه مثنویات عطار پُر است از ذکر سنجر و بسیاری از اوقات از او تعبیر میکند مثل تعبیر کردن از اشخاص متوفی، و از سیاق تعبیر عوفی از عطار فی الجمله

و اسائی کتب مشهوره که منسوب است بعطار اینهاست: (۱) الهی نامه (۲) اسرارنامه (۳) مصیبت نامه (۴) منطلق الطیر (۵) وصلت نامه (۶) وصیت نامه (دو کتاب است نباید بیکدیگر اشتباه نمود چنانکه بعضی کرده اند) (۷) بلبل نامه (۸) پند نامه (۹) جواهر نامه = جوهر الذات (۱۰) هیلاج نامه (۱۱) بیسّر نامه (۱۲) خسرو نامه = خسرو و گل = گل و هرمز (۱۳) حیدر نامه (۱۴) مختار نامه (۱۵) اشتر نامه = شتر نامه (۱۶) دیوان (۱۷) شرح القلب (۱۸) مظهر العجایب (۱۹) لسان الغیب (۲۰) تذکره الاولیاء (۲۱) هنت وادی و غیرها، و باید دانست که عطار نیز حال عمر خیام و مولوی روی را پیدا کرده است یعنی بسیاری از رسائل منظومه که در کلیات های عطار نسبت باو داده اند ازو نیست و امر در باب عطار بدتر است چه بعمر خیام و مولوی روی بعضی رباعیات و بعضی ابیات مثنوی نسبت داده اند و بعطار چند کتاب بتامها که بمجود یکدفعه مطالعه واضح میگردد که از او نیست،

ا چه به جا از او بصیغه حال «هست» و «است» تعبیری نماید نه بلنظ «بود» و «داشت» و نحو ذلك که از سایر شعراء متوفی تعبیر میکند، و دیگر اینکه لفظ «رحمة الله علیه» با «قدس سره» و نحوه بر عنوان او نی افزاید،

مقدمه انتقادی

در شرح احوال شیخ عطار

از تصنیف

میرزا محمد بن عبد الوهاب قزوینی،

مصنف کتاب ابو حامد یا ابو طالب محمد بن ابی بکر ابراهیم بن مصطفی بن شعبان الملقب بفرید الدین المشهور بعطار از عرفا و شعرای بزرگ بوده است و صاحب تالیف و تصانیف بسیار است که بیشتر آنها منظوم می باشد و مشهور است که بعدد سور قرآن یعنی صد و چهارده تصنیف از کتاب و رساله و نظم و نثر نوشته است چنانکه قاضی نور الله شُشتری در مجالس المؤمنین گوید:

همان خریطه کشِ داروی فنا عطار * که نظمِ اوست شفا بخشِ عاشقانِ حزین
مقابلِ عددِ سوره کلامِ نوشت * سفینه های عزیز و کتاب های گزین
ولی آنچه از کتب او بنظر رسید و خودش نیز در کتاب های خودش از آنها بالخصوص اسم می برد قریب سی کتاب است^۱ و بعد مذکور خواهد شد که چهل رساله منظومه دارد،

^۱ رجوع کنید بفرستهای رِئُ و آئنه و اسپرنگر و استیوارت یعنی فهرستهای نسخهای عربی و فارسی که در کتابخانه های بریتش مؤوزِ بوم و دیوان هند در لندن و کتابخانه باذلی در آکسنورد و غیرها محفوظ است، ولی این مطلب را باید در نظر داشت که از روی ذکر کتب در فهرس مذکوره یقین بصحّت نسبت نمیتوان کرد چنانکه استیوارت و اسپرنگر و آئنه کتاب مفتاح الفتوح و کتاب کنز الاسرار را بعطار نسبت داده اند از روی اینکه در کلیات منسوب باو بوده و این سهواست چنانکه مذکور خواهد شد،

النصف الأول

من

كتاب

تذكرة الأولياء

من تصنيف

الشيخ أبو حامد محمد بن أبي بكر أهدم الشهير بفريد الدين

عطار النيسابوري

كامل قرن سابع هجري نوشتته شد

و حالا بتاريخ ۱۳۲۲ هجري مطابق ۱۹۰۵ ميلادی

بسیعی و اهتمام و تصحیح

أقل عماد

و تولد الن نیکلسون

مدرس زبان فارسی در مدارس الفنون کمبریج

بزبور طبع امر استم کردید

و بلیه

انشاء الله النصف الثاني

طبع في مطبعه بريال في مدينة لندن

و هي من مداين مالک لفا منک الحرسه

BP
189
.4
F4
1905
v.1

Farīd al-Dīn 'Attār
Tadhkiratu 'l-Awliyā'
("Memoirs of the Saints")

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

النصف الاول

من

كتاب

تذكرة الأديان

من تصنيف

الشيخ الإمام محمد بن أبي بكر أحمد الشافعي تلميذ أبي القاسم

عطار النيسابوري

تكملة من كتابه في تاريخ همدان سنة ١٠١٠

وهذا الكتاب تاريخ ١١١١ هـ مطابق ١٧٠٥ ميلادي

سكنى واهتمام وتصحيح

أقل عباد

رؤوف الدين نيكلسون

مدرس في برهان فارسي في دار الفنون في كنج

في طهران سنة ١٣١٠ هـ

وليد

الشمس الله الصفار الثاني

طبع في مطبعة دار الفنون في طهران سنة ١٣١٠ هـ

في دار الفنون في طهران سنة ١٣١٠ هـ